This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

1–3. 34/–

1384

Soc. 345 d. 1/1

Digitized by Google

Digitized by Google

1-3. 34/-

1384
Soc. 345 d. 1/1

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

RÉGI MAGYAR NYELVEMLÉKEK.

IDŐKÖR:

A' magyar keresztyénedés elejétől minden, a' mi, 1550-nig eredetiében elékerül. Már 1550tól 1575tig némi válogatással csak a' nyelv' hivatalos életét, sajátságait, helyesírását, elavult szavait, szerkezetét mutatók, mellyekkel hisztóriai felvilágítás, magyar háziélet, szokás kifejlése is jár. 1575—1600ig ugyan ezen tárgyuak, még nagyobb megválasztással.

KIADTA

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG.

DÖBRENTEI GABOR,

budai kerületi első helyettes tartománybíztos, m. akadémiai rendes tag, ns Hunyad, Heves, Pest, Fejér, Vas, Nógrád, Csanád, Somogy, Szabolcs, Bereg, Hont, Csongrád, Komárom, Torna vármegyei táblabiró, Bukurestben a' gazdasági társaságnál tisztel. levelezőtag,

MINT SZERKESZTŐ FELÜGYELÉSE ALATT.

ELSŐ KÖTET.

FOGLALAT.

I. Temetési beszéd és könyörgés.
II. Ó testamentomi néhány könyv.

BODLEIANA BIBLIOTHECA

BUDÁN,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM' NYOMTATÁSA.

1838.

Digitized by Google

Digitized by Google

ELŐBESZÉD.

Azon régi magyar kéziratok közül, mellyeket a' magyar tudós társaság, 1832beli Septemberben tartott IIIdik nagy gyülése határozatánál fogva, hű másolatban összegyüjtött 1834 Novemberéig, az ekkor volt Vdik nagy gyülés, az ezen kötetben állókat választotta elejénte sajtó alá.

Illy régi, akármelly tárgyu, de, nyelv tekintetéből érdekes kéziratok' közre bocsátását azért tartotta szükségesnek a' társaság:

1.) Hogy együtt lévő nagy gyüjteményből, összehasonlítások által, könnyebben dolgozhassanak a' tagok az alaprajz kiszabta czélra, melly igy szól:

„Ez a' tudós társaság szoros gondjait fordítja a' magyar nyelv hajdani nyomai', régi emlékei, bárhol rejtezkedjenek, felkerestetésére, hogy annak formáit mind a' magános szavakban, mind azok' összekötésében, az emberi nyelv' fő törvényeiből ugyan közönségesen, de különösen magának a' nyelvnek kebeléből, a' honi szokásokból, valamint más rokon nyelvek összehasonlításából kifejtesse, felvilágosítassa."

Digitized by Google

2.) Az egész országban akárhol lévő nyelvtudós is, e' közkincs' többféle erét, vizsgálhassa.

3.) A' társaság' nyelvtudományi osztálya némelly kérdéseinek mélyebb felfejtésére is segédül lehessenek.

4.) Sok elavult, de jó hangzatu, 's a' kitételt helyesen ejtő szó megismertessék, sőt ujra folyamatba jőjön; és így, a' mi, hajdan is a' nemzeté volt, de mit, idő' szokás' változása, gondatlanság elejte, az megint a' nemzeté legyen; nyelvünk inkább általa bővüljön, mint gyökértelenül, hasonlóság nélkül javaslott rossz új szó által.

5.) Kitessenek a' nyelv' igazi sajátságai még olly időkből, mellyekben al és főrend *csak* nemzeti nyelvével nőtt fel, *egyedül* azzal élt 's azon kiváló tulajdonokat külföldiség' fordulatai el nem cserélgeték. Ki lesznek azért téve a' latín fordításokból talán akkor is már belésimulni kezdett szólásmódok.

6.) Magyar saját hangok leirásainak, Europában elfogadott betükkel többféle megkísértéseit vizsgálni lehessen, 's azokból helyesirásunk világosuljon.

7.) Mind ezek a' nagy magyar grammatika és szótár tökéletesebb irásához segédül vétethessenek.

8.) Összevetni lehessen, mint változik a' nyelv, irója míveltségéhez képest korról korra; miként alkotja erőssé, lélek hatalma; mint nemesíti izlés, mikép termékenyülhet okosan oltott uj ágak által, 's mint kell kifeslenie könnyü és hajlékony folyamra darabosságaiból.

9.) Maradjanak fenn a' nemzet nyelvének ezen eddig feltalált 's még elékerülhető régi emlékei, együtt egy gyűjteményben,

Digitized by Google

mert külön magános személyeknél, viszontagságok miatt úgy veszhetnének el, mint eddig hihetőleg több eltünt, gondatlanság 's hazai ezernyi zaj miatt.

Legközczélubb lévén így e' gyűjtemény, hiszi a' társaság, hogy minden olly honnosi, kinél talán még nem ismert régi magyar nyelvemlék lappang, elfojtja féltékenységét, 's régi becsesség rejtegetésén lévő titkos öröme helyett, szebb indulattal, a' birtokában lévőt vagy másoltathatás végett ismerteti meg a' társasággal, vagy annak egészen eladja, talán — ajándékozza is. A' társaság, nem csak illyen ajánlkozást vagy becses ajándékot fogadand mindig köszönettel, hanem csak utmutatást is, mit hol 's kinél kaphat meg? szívesen veend. Megismeréssel fogja feljegyezni történeteinek eléadása az e' gyűjteményt bővítő' nevét, valamint a' lemásolóét is kiteszi, az Vdik nagy gyülés határozata szerint.

A' társaság pedig, mint látszik majd, nem csak az eddig ismeretlenül maradt régi nyelvemlékek' kéziratait, millyen, már is kettő fordult elé, veszi fel e' gyűjteményébe; hanem, még egészen rejtettek' felkerestetése mellett, sorra másoltatja ezután is, mint már tevé, és kiadja mind azt, mit eddig, efféle nyelvkincs' megmentésében fáradott több tudósunk feljegyzett. Akárki legyen tehát az első szerencsés reáakadó, utasítása el leszen fogadva. Minek keresne a' társaság, illy elsőségben hiúságot?

Évsor nem fog tartatni a' felveendők körül; épen abból eredhetne még most rendetlenebb szökdelés. Mindig akadhatni talán régibb nyelvemlékre a' már kinyomtatottnál, 's ki tudja, nem kerül-e még valamelly eskü vagy szentegyházi tárgy 1000 és 1100 közöttről is elé, valaki által. A' gyűjtemény' legutolsó kötetében lehet

Digitized by Google

majd évsorba rakni a' közrebocsátottak' czímeit; addig a' nyelv menete' vizsgálója így is sokban kaphat világosodást.

Minden kéziratnak eléterjesztetik, a' mennyiben adat kerülhetett elé, históriája, mutatásul: hol? ki által? minő környülállás között erede? 's akkor a' nemzeti miveltség melly foku volt? Elavult szavak, szószerkezetek, figyeltetésül külön sorba szedetnek ki; ezekről nyelvtani jegyzések mondatnak el, mellyeket mindig többel lehető összehasonlítás tehet tökélyesebbekké. És ha valaki ezeken kivül, a' megjelent lenyomatokból megint ujabb felvilágító nyomozatokat készítene, munkáját a' társaság készséggel fogja megvizsgálni, 's ha jó, ki is nyomtattatja.

Minden felvett kéziratnak, vagy, csak első levele nyujtatik hűséges hasonmással, vagy, közben is, csak azon levél, mellyen a' betük' irásformái változnak; a' többi nyelvszövet pedig, különösebb régi jegyek' meghagyása mellett, mai betükkel folyand. De híven adatik az egész kéziratban álló minden betü' régi alakja 's helyesirás' minémüsége. Kielégítetik igy a' régiség' tudósa, midőn ekképen, irás charaktereiből a' kézirat' koráról is itélhet, az olvasás pedig közönségesebbé válhat. Elejétől végig mindennek hasonmásban nyomtatását a' társaság' eddigi jövedelmei és több águ kiadásai sem engedték volna meg.

A' IVdik és Vdik nagy gyülés' határozatai szerint a' héti ülésből.
Pesten, Junius' 22dikén 1835.

Döbrentei Gábor m. k.
titoknok.

Digitized by Google

I.

HALOTTFELETTI
MEGSZÓLÍTÁS
A' NÉPHEZ,
VAGY
TEMETÉSI BESZÉD;
É S
KÖNYÖRGÉS.

Található, 154d. levelén egy többféléből összekötött gyűjteménynek, melly főként „szentegyházi egyveleg" Szakaszai: Az esztergomi legrégibb zsinat rendeletei. Kalendáriom vagy inkább: Szentek névsora 1192—1210. Egyik husvétmutató 1182—1183ból. Benedekes krónika, végezve az első kéz által 1145. Másik husvétmutató 1171ből. Miséhez előkészület. Egy teljesebb misekönyv a' XIId. századszak vége 's XIIIdiknak kezdetéről. Agenda vagy, HALOTTI SZERTARTÁS RENDE, mellyben e' temetési beszéd és könyörgés áll; hanem, mellyik szerzet vagy egyházhely 's hol élt vele, bizonytalan. Ezen eddigelé legrégibbül ismert magyar nyelvszövet idemásoltatása lenne 1171beli, a' mennyiben némi betűvonal benne az ezen évi husvétmutatóéihoz hasonlít; eredetije hihetően sz. István idejéből való. Más misekönyvtöredék. Szent leczkék 's három könyörgés. Ez utolsók beiratása 1198—1217 közötti.

Őriztetik e' nagyérdekü „egyveleg" 1813 óta Pesten a' nemzeti muzéum könyvtárában.

Digitized by Google

Jegyzet.

A' bévezetésnek LXIXdik lapjáig *Latiatuc*-at és *Scerelmes bratym*-ot egyféle tárgyu hosszabb és rövidebb megszólításnak nézém én is. Ezért áll, megkülönböztetésük lenyomatásoknál, melly még 1836-beli, 's a' felőlek mondott vélemény, elfogadottan. Nyelvünknek egyéb itteni dolgozásaim után következett összehasonlításánál *l. LII—LXXd. lap* kérdésül tevém fel magamnak azt is, nem irta-e mindenikének eredetijét más-más pap? Legalább arról már meggyőzött a' bévezetés után álló „Toldalék'" vége, hogy: *Latiatuc*, temetési beszéd; *Scerelmes bratym*, könyörgés. Ezért van már igy, ez uj megkülönböztetés, a' legutoljára nyomatott címlapon. Budán, Julius 9dikén 1838.

Szerkesztő.

Digitized by Google

BÉVEZETÉS TARTALMA.

L. A' halotti két megszólítás vagy inkább *Temetési beszéd és könyörgés* körül eddig történttek eléadása 's *ujabb nézetek arról és azon egyházi gyűjteményről, mellyben találtatott.*

Kéretik az olvasó, nézze a' dőlt betükkel lévőket, PÓTLÉKUL.

Lap.

Pray, elejét kiadja 1770. Sajnovics egészen Faludi olvasásával 1770. Pray levelez a' felől Cornidessel 's korát a' XII. XIII. százszak közé teszi. Ismerte-e már Pázmán? Cornides, Trenka mássát veszik. Koller kivonatban ismerteti meg az azt magában foglaló gyűjteményt, 's iratását 1192—1210 között véli 1782. Gr. Batthyáni XIId. százszakbelinek 's boldvai sacramentariumnak mondja, 1785. Pázmándy a' Latiatuc-at lenyomatja 1785. Segesvári, elejét 1793. Gyarmathi egészen 1794. Első, ki benne *az a'* mutatónévmások elhagytát észre veszi. A' debreczeni grammatika nem tartja tiszta magyarnak 1795. Sándor István az ellen 1798—1801. *Védi Czuczor G. a' Tudománytár IId. kötete* 11—12. *lapj.* 1834. Szerkesztő is. Belnay kiadja 1799. Cornides összehasonlítja NEK ragait Anonymuséival 1802. *A' IXd. laphoz. Anonymus kiadatásai Nszombatban is* 1765, 1766, *Kassán*, 1772. *L. Endlicheréhez a' bévezetést* . . . . . I—X

Elélépik Révai 1803. A' megszólítások nyelve, nagyrészint grammatikai főszabályokat állítat meg. Verseghy nem épít régi kéziratokra 1805. Pápay hibás tájbeszédnek véli 1808. Virág 1820. Gáti 1821. Kazinczy, nyelvszépségekre figyeltet benne 1825. Bitnicz hasonlóan 1837 . . XI—XIV

A' gyűjtemény Pozsonból a' nemzeti muzéumba jő 's lesz pesti codexxé. 1813. Nittray a' két megszólítást lemásolja, 's kimetszeti. Radetzki másolata, mellyet Szalay Ágoston ügyelete alatt a' törvénytanulók vésetnek rézre. Horvát István hasonlót tétet, 's a' Tud. Gyűjteményhez csatolja. Abba lenyomatja mind a' kettőt 1835 's megszámlálja hányhány szóból állanak. Szerinte a' misekönyv jászói benedekeseké volt, kiket ott praemonstratiak váltának fel; a' megszólítások nyelve, palócz, vagy jász nyelv? irták, különösen 1182—1183 között. Nagy Gábor előtt Horvát' okai fontosak, Jászót bizonyít, mondja, a' kalendáriomba irt: Jaxen. Egyéb észre-vételei. Horvát, Jaxent erősíti. Nagy Gábor első a' kalendáriomra nézve, ki annak készítése meddig felvihetését a' canonisalttak' nevei beirathatása éveihez képest pontosabban kezdé vizsgálni . . . . . XIV—XVII

A' magyar akadémia számára uj másolat vétetik, eljár benne Luczenbacher 1835. Látható itt kőre metszve. A' pesti codex ujabb megvizsgáltatása 1838. Áll 172 levélből. Többfélének gyűjteménye 's így neve, nem csak „misekönyv", hanem: „egyházi egyveleg" hét különböző kéztől, melly több levélnyit irt. Néhány sornyit 50 körül lévő kéz irkált

Digitized by Google

Lap.

belé. A' kalendáriom, külön volt. A' belé jegyzett Simon apát' halála, nem bizonyitja Jászón benedekesek volttát, mert a' praemonstratiak elöljárója is viselt apát nevet. 'S Jaxen helyett, találtatik Taxen = Taksony. Birta ezt a' nyulszigeti domonkos apáczakolostor. Hihetőséget ébresztő okok ahhoz, hogy a' kalendáriom azon kolostoré is volt. Rövid összehasonlítása más régi kalendáriomokkal. Kétségenkül magyar munka. Sz. Iván lovagrende, sz. Benedek, Domonkos, Ferencz, cistercita szerzetek, 's az óbudai káptalan közül, leginkább irá talán sz. Iván lovaga . . . . . XVII—XXXV

További adatok ahhoz, hogy Jászón benedekes kolostor soha sem volt. A' krónikát irhatá benedekes, de hol? bizonytalan, mert k. sz. Iván Boldvamelletti kolostorának leégése akárhol belé jegyeztethetett épen úgy, miként egyéb eset. Széplakhoz vetni azonban miért lehetne? . . . . XXXV—XL

Az 1182—83beli husvétmutató felsőjére jegyzett egyház szentelés 1228ban, Szkalkán történt-e vagy inkább Szalán = Zelán? Jászón nem. A' codex ezeknél fogva, nem jászai nem boldvai. (Részei hol iratásának keresetéhez többfelé elágazottan azért itten a' megkísértés.) . . . . . XL—XLII

Az 1171-beli husvétmutató megint más kéztől, 's eleinte nem volt együtt, amazzal. (Az egésznek átaljában, úgy, miként most van több helyről egybeköttetését mutatják a' széleken állott betük elszelései, 's a' füzéskori férczelések.) . . . . . XLIII—XLIV

A' misekönyv kezdetik a' 33d. levelen. Az idetartozók' betűi, csomónként különbfélék, 's el is válik az eleibe kötöttektől, valamint a' misekönyv szakaszai is. Ahhoz vethetni tehát ezekből, hogy némelly itteni rész elejénte hasonlóan külön használtatott, 's más-más egyházé. Rajzok benne. Szakasza, mellyben a' mise, k. sz. János congregatiójáért szól, igen is azon szentnek ajánlott egyházé volt, hanem igen nagy kétség van az ellen, hogy Magyarországon valaha, Benedek szerzete alkotott volna ollyan congregatiót, ezen czimü külföldihez pedig nem is csatolhatta magát. Keresendő, ha lehetne-é sz. Iván lovagrendét érteni? „Latiatuc" temetési beszéd áll a' 154d. levelen. „Szerelmes bratym" imádság után álló latin megszólításról többet kellett volna Révainak szólani, mint a' mennyit 336d. lapján megemlít. Az egyveleg gyüjtemény mellyik szakaszának irásához hasonlítna leginkább Latiatuc-é? Némi hasonlósága az 1171beli husvétmutató némelly betűihez és ezeknek veressel czifrázásához. Hogy nem ez a' legrégibb keresztyén magyar irat, hihető. 10 féle ok ehhez . . . . . XLIV—L

Latiatuc' eredetije legalább már szent István idejéből való. Legrégibb latin okleveleinkben a' magyar helyek irása ollyan, minő e' beszédé . . . . . L—LII

Keresgetése első iratása helyének, szlávval elegyült vidékeken. A' temetési beszédben és imádságban lévő azon hangbélyegek, betűcserék, ragok, mellyek' feltalálása, szülőföldökre vezethetne. Mostanig, e' végett 9

Digitized by Google

Lap.

codex vizsgálata. I.) Baranya, Szala, Somogy, átaljában dunántuli magyarságot elétüntető helyek 's iratok. 1.) Kinizsyné imádságaiban 1513 találtatik: nemzetÿbelọl, valamint „Scerelmes bratimban“: áll timnucebelevl. 2.) A' Guarycodexben van: tọmlọcebelọl, peldabalol 'stb. 3.) A' tihanyi codexnek 1530—32 ide tartozó más betűcseréi. 4.) A' pesti k. egyetem 1508b. codexében olvasható: malasztnec, miként Latiatuc sorai között; halalnec; olvasható: menbelọl, kenbalol, hean, mint Latiatucban: heon 'stb. 5.) A' nagyszombati 1512—13beli codex mutatja 54d. lapján: *tarsasagbalol*, *ebbelọl*. L. ott: harmad íelọs vígasag 'stb.; mutatja: halottaknek. Ezen kéziratok mind ollyan ő-zők, mint Latiatuc. II.) Nyitra táján 's átaljában duna mellékén. Udvarnek, jő elé IVd. Béla iratában. 6.) Az érsekujvári codexben 1530, birságnap iutva-hoz és uk raghoz példák. Másként állnak ezek a' Jordánszky codexben 1516, 's a' müncheniben 1466. Nyitra vármegyei betűcserék é-zéssel . . . . . LII—LIX

Latiatuc hangbélyegeit, sajátságait, melly tájakon vehette által a' későbbi másoló? Heves, Borsod, Gömör vmegyei iratokban lévő betűcserék. A' felettébb é-ző gömöriben találtatik, jajgatva helyett: jajgatfa, melly ezt kérdezteti, ha: fez, a' temetési beszédben nem: „vész“ helyett áll-e? Abaúj vmegye levéltárában és Kassáéban, idetartozók. Jászó mezővárosa ládájából elévett irat magyarsága 1569ből nem üt össze Latiatuc-éval. Ő-zésre nézve inkább Jászó-Debrőd helységé. Zemplin. A' krakkai ábécze, figyelmet gerjeszt, szószerkezetét tekíntve. Tisza körüli volt az illyen ragozás: irásben. 7.) Bertalan paptól, sz. Dávid zsoltáriban 's az ezekkel együtt álló egyházi mívekben 1508, lévő betűcserék. Különösen kitűnik ezekből a' sok í-zés. Gáti, talán e' miatt mondá nyelvemlékünket tisza-mellékinek. Bertalan pap' magyarsága mennyiben egyezik inkább a' bécsi codex némelly szavaival, mintsem Latiatuc-éval! . . . . . LIX—LXII

Nyelvnyomozat folytatása, akár tóttal elegyült, akár nem ollyan helyeken. 8.) A' pesti egyetem 1506beli codexe' 2d. czikkjében áll ismét: ezọgbelọl, ő-ző magyarság között. Ugyan azon egyetem 1510—1521 közötti codexének egyik szakasza inkább ő-ző, másik inkább é-ző. 9.) A' debreczeni codexnek 3 alatt „Gyónás“ czikkjében van: almatocbalol, melly czikk a' tihanyi 's nagyszombati codex hangoztatását követi. Az penitenciaról szóló szakaszban áll: azoknec. Sz. Apalin életében: kíbelọl, men'belọl. Továbbá: „haborusagoth bekeuel ẓenuedni“ czikkben: ezọgbelọl 'stb. . . . . LXII—LXVII

Hangzócserék, még 1541b. Vranchich Antal krónikájában is, ki ezt, irá dunántuli 's budai tájejtéssel, Bornemisza Tamás budai tanácsbeliében hasonlóan, kinek magyarsága nem felette ő-ző nem nagyon é-ző. Ilyen kellemesebb közép hangoztatás divott úgy látszik egykor a' bu-

Digitized by Google

Lap.

dai magyar udvarnál, miként a' királyi cancellariában költ esküszabványok mutatják 1527, 1526, 1446, 1342—1351 évekből. Ezekben a' temetési beszéd 's könyörgés' fennmaradt szelleme. *A' temetési beszédben lévő: vola, uola, uolov, emlékeztet azon volni = esse, elavult sőt elfelejtett igére, mellynek egykori dívatát a' budai pasa 1577—1578-beli magyar levelezése, így a' bécsi codex (l. itt az előtt az LIII, l.) 'stb. mutatja 's olvasásuk tehát: vola, voló és nem: vala, való. Uolovnál az utolsó v, ékezetet kiván jelentetni, 's bár ott egykisség u is hangzik, arról vétetett által a' hosszú í ékezete kijegyzéséhez ezekben: tiv, intetvinec.* E' legrégibb nyelvemlékünk magyarsága is főbb osztályé volt, hogy minden karbeli halott felett elmondathassék. Csak helytelen leirása ijeszt-el bennünket eleinte tőle, ha kitisztázzuk, egykét elavult szavától megválva, a' mai fül előtt is tiszta. Inkább ő-zése mintsem é-zése is dunántul kerestetné legelőszer feltétetését talán Pécs, Pécsvárad, vagy Szalavár, Veszprim egyházlakában. Későbbi lemásoltatása olly helyeken keresendő, mellyek sajátibb ragaival, hangejtésével éltek. É-zőbb tájon, millyen Nyitra 's Gömör, vagy í-zőbbön, millyen Szabolcs, Bereg, nem hagyatott volna benne annyi ő-ő. (Hogy mássa vétetésekor, melly, többszer 's különböző tájakon történt, másmás vidéki ejtés csuszott belé, abból is gyanítható, mert kegyelméhel szó úgy iraték Scerelmes bratymba, miként a' debreczeni codex A alatti czikkelyében „napnak fenehel", áll, 's e' czikkely nyelve pedig a' temetési beszédhez és könyörgéshez nem közelít. Kegyelméhel arra vinne, hogy szömtökkel-t is így kellene olvasni: szömtökhel, ámbár látjuk más példából, miként álla ch a' szó közepén k gyanánt, minek egyébiránt itt a' 22d. lapon vétetett. A' LXXId. lapnál adassék az í-ző szavakhoz: intetínek = intetének.) Miért marad a' Magyar előtt örökké nagy becsben ezen nyelvemléke . . . . . LXVII—LXXII

A' LXIVd. lap 11d. sorában felülről, munka helyett olvastassék: muka.

Toldalék: A' pesti muzéumi codex részletes taglalatja, közben vetett észrevételekkel.

Temetési beszéd 's könyörgés' hasonmássa. Hosszabb megszólítás vagy inkább Temetési beszéd maibb olvasása. A' hajdani, Révai szerint. Inkább maihoz alkalmazva. Rövidebb megszólításé, azaz: a' könyörgésé . . . 1— 9
Észrevételek, elavult szavak . . . . . 9—23
Temetési beszéd 's könyörgés, palócz olvasással. Szederé. Szabóé . . . . . 24—26

Jegyzet. A' 8d. lapon, Révai olvasásának alulról 3d. sorában: mind, olvastassék: ménd. A' 21d. lapon, w imádságuk-nál ezen szavak helyett: a' tulsó lapon, mondassék: felebb.

Digitized by Google

A'

HALOTTI KÉT MEGSZÓLÍTÁS KÖRÜL EDDIG TÖRTÉNTTEK ELÉADÁSA.

A' hosszabb megszólítás elejéről, ezen szavakig: *engede urdung intetvinec* etc. Pray György vete mellesleg, Bold. Margit életirásához készített bévezetéséhez, jegyzésébe alul hét sort, 1770b. *L. Vita S. Elisabethae viduae, nec non B. Margaritae virginis, Tyrnaviae, M. DCC. LXX. X. Calendas Augusti. in* 4. *pag.* 249, csak megemlítéseül, hogy, ha Margit életirásának nem olly csínos is magyarsága mint az 1770beli, csakugyan simultabb a' XIIId. szászszakbelinél, mellyből lévőnek Pray, Latiatuc-at e' kifejezéseivel hivé: tamen politior est, quam seculi XIII. fuerit, ut mihi prope certum est; és: En locum Hungaricum seculi XII. et ineuntis XIII. Latiatuc 'stb.

Sajnovicscsal közlé Pray a' Latiatuc-nak önkeze irtta másolatát 's Hell' utitársa, egészen felvevé, ugyan 1770ben másodszor lenyomtatott e' munkájába: *Demonstratio, idioma Ungarorum et Lapponum idem esse. Tyrnaviae, M. DCC. LXX. in* 4. *p.* 4—5: quia, mondja Prayról, alteram hanc Demostrationis meae editionem, munere quoque suo locupletatam voluit. Sajnovics hasonlóan inkább a' változat bizonyítása mellett marada, mert azon megjegyzése' példájaul tüzé ki, hogy miként a' hajdani lapp nyelv különbözővé lön idejebelihez képest, ugy, im a' magyar. Ezért irá 3dik lapján: „Codex exeunte seculo XII., aut ineunte XIII. scriptus et in Archivo V. Capituli Posoniensis asservatus locum Ungaricum in se complectitur, quem pauci Ungari Ungaricum esse dixerint." Ezért, a' 7. 8. lapon: „Ne quis autem arbitretur locum Ungaricum ..... a quodam linguae Ungaricae imperito erronee conceptum, et literis consignatum esse, meminisse Lectorem volo, sermonem hunc ex instituto Ecclesiae *supra tumulos defunctorum* haberi solitum, atque adeo authoritate et usu publico comprobatum fuisse; ut scilicet fideles funeri adstantes ad pietatem et preces pro defuncto dicendas animarentur; quod fieri nequivisset, nisi dialectus haec a pluribus recepta, imo a tota Communitate usurpata fuisset. Quae si ita sunt, aliam profecto dialectum veteribus Ungaris, aliam hodiernis esse, adeoque linguam veterum *mutatam et variatam fuisse*, in propatulo est."

De Sajnovicsban még is megvillant már egyszersmind nyelvtani vizsgáltatása, 's bizá ezt, szerzete' költői díszére, Faludira. „Ut autem, szól, haec vere Ungarica esse intelligantur, clavim subjicio a R. P. Francisco Faludi e S. J. concinnatam, in qua pauculae solum voces occurrunt, quae cum hodierna dialecto nostra minus facile conciliari posse videntur."

'S kiszedeté Sajnovics a' költő Faludi' olvasását, mellyel az, közértelmüvé tevé, a' mennyiben jól tudott nyelvéből vezetgette találgatása. *Ysa, Eleve, Iſemucut, Heon, Feze* marada bántatlanúl. Jegyzetben alúl áll: „*Ysa* videtur convenire cum Ungarico: *bizony* (*certe, indubitanter*). *Eleve*, alii interpretantur *elévé*, vel *elein*, seu *initio:* fors legi posset: *Élő* seu *Vivens* pro: Deus, ut sic constructio suum habeat Nominativum. *Isemucut* idem significare ac *istülönköt* seu: *Patrem nostrum, progenitorem nostrum*, certum est. *Heon* idem esse ac Ungarorum *tsak* (*tantum*) ex sensu intelligitur. *Feze*, quidam legunt: *Feje*, quasi *caput, fons, origo.*

Digitized by Google

Feleim és *Isemucut'* lappal rokonságának mutogatásában, látszik, különösen Sajnovics gyönyörködék, 's így már Révait ottani keresgéletre édesíté, Gyarmatit pedig majd csupa lappá és finné varázsolá *Affinitas*ában. De Faludi a' népszerü kedvelt költó, nem hagyta fenn egyszermind magyarázataival jelét, nyelv ragozata lelke' mélyebb szétszedéséhez értettségének, mivel e' kétféle birtok együtt ritkább. Racine nyelvét Patru grammatikus javítá ki; Kisfaludy Károlyét Helmeczy, mint szabályait értóbb.

Megint Pray késóbb az ó Cornidesének küldé meg már mind a' két megszólítás másolatát 1773ban Februar. 18dik költ levelében, noha néhány apróbb elhibítással, Révaiként *). Kétségenkül XIId. százszak hajlásáról lévónek irá 's nézte „koporsó feletti beszédül, melly nap' évielétérttén mondatott volna." Közlé, miként kísérte meg legjobb magyarokat olvastatásával, de kiknek egyike sem fejte ki belóle teljes mondékot, felvilágítása után pedig, tiszta lön minden. Lám a' XV. százszakban is, nyelvünk minó durva, szólt, 's barátja eleibe tanuságra „Én Sipos Petor 'stb." kezdetü irást adá, mellynek eredetijét 1493ból gondolta.

Igen, legjobb magyar sem volt képes olvasni, mert senki sem tanította magyartalan iskolában magyar oklevéltanra is úgy, miként a' latinnak legalább kibetüzésére, mellyhez ügyvéd, biró, jegyzó, történetbuvár, káptalani lector tiszténél fogva vonatott. Magyarul, van-e valamicske 's millyen irásbélyeggel van, nem is tudták, latinnak esés a' nemzetit elszenderité.

Cornides fennakadott „milost, bratym 'stb." szavakon 's tót pap compositiójának és a' XVd. szásszakon túl nem is lévónek irá vissza. Most neki hevült Pray. Védelmét latin szavaival teszem ide, mert idézett iró erósítvényeinek az ó nyelvéról másra tétele, sikkadott lehet. „Criteria Missalis, felelé, 1773b. Martius 5d. pro seculi XII. initio tam sunt perspicua, ut certissima nota temporis ex Dominica Paschatis sumta bene magno tempore seculi XI. id iam in vsu fuerit. Monachum vero Slauum fuisse sermonis auctorem, nescio cur existimes. Mihi certum est, Missale ad Capitulum Veteris Budae pertinuisse. Hanc notitiam Schedis Paxmani, qui id Capitulo Posoniensi donum dedit, in acceptis refero. Non rite, vt ego puto, a nostri temporis linguae vsu ad vetusta tempora iudicium constituitur. Quam abhorrentia a nostris Hungarica nomina in vetustis regum literis occurrunt. .... En Tibi Germanismum seculi XIII. initiantis." Martius 24dik 1773b. költ érdekes levelében pedig még így ismerteti a' codex iratása charakterét. „Non Missale tantum, sed et Sermonem funebrem, seculi XIII. esse, ut Tibi persuadeas, velim. Eadem ubique manus, iidem characterum ductus, membrana, scribendi ratio seculo XII. propria, rudissimae ante Canonem picturae, nisi informes potius lineas malis, et in ipsa Missarum serie ad diem anniuersarium defunctorum locatus sermo, scriptura reliquis omnibus ita simili, vt ouum ouo. Aliena manus ex ductu et colore, facile observatur .... Vel inspecto Codice vetustiorem faceres. 'stb."

Eltünt így Cornidesnek, a' nem hamarhivónek, látatlanban csak könnyedleg kiszesszent gyanúvéleménye. Ejtse az eredetire szemét az éles oklevélismeró, betük vonatából kapta volna már fel, a' kor' táját; az ehhez ve-

*) L. Antiquitates liter. hungaricae Vol. I. Pestini M. DCCC. III. p. 337—339.

Digitized by Google

tés, gyakorlattal, szellemi tapintássá válik. „Hasonmássát vetette majd nem eléggé hivet“ mondja Horvát István, 's Révai sem tartá azon példányt, melyet Cornides jegyzetei között olvasott, az eredetivel tökélletesen egyezőnek. Azonban Cornides ezt irja Anonymus Vindiciaiban a' 211dik lapon: „quem (sermonem), ex ipso authographo summa accuratione exscripseram Posonii.“ Gyűjteményéről szóló 's testvére által 1792ben kiadott czímsorban (*l. Danielis Cornides Bibliotheca Hungarica, Pestini, in* 8) így jegyzi ki azt a' 268d. lap: „Excerpta ex Missali Ms. membranaceo Bibliothecae Vener. Capituli Posoniensis Nro 62;“ de azon *excerptak*, nyelvről, korról szólók-e, nem tudom, mert könyvhagyománya gróf Teleki Lászlónak, ki Cornides kincseit is megvásárlá, örökösei által magyar akademiánknak ajándékoztatva, most állítatik fel; Petrovics pedig ki jól tudta volt már, mit hol kell keresni eddigi szorítottabb helyén is, nem él többé! Nyelv kiburkolása sem Cornidestől, sem Praytól nem volt várható. Mert ha dicsértesen ereszkedett is Cornides, az *Anonymusban* előforduló ezen magyar szavak régi leirásainak fejtegetésébe: aldumás, almu, Borsu, Esküllő, holm, hovos, sceri 'stb. és e' végett jól megforgatá B. Margit életirását; ha, Pray hasonlítgata is keleti szavakhoz magyarokat, illyes munkájuk csak mellékes gally' nyesegetése volt. Mindenike buvárkodott 's a' mi magyar dolgot lelt, sorozta főczéljához latinul vagy németül, idejük nyelvén. Magyar irást ekként, mint váratlant, megtapsolának 's hagyák nyelvtudósra. Azért elégedett-e meg Pray? majd XIId. száznak egyszer vége másszor eleje, majd XIIId. megindulása körül nagyjában, hozzávetéssel. Vagy tarta, tisztába úgy sem juthatástól? Szeme rajta maradt azonban, mint kedves felfedezésen, mert 1775ben ezen munkájához: „*Dissertationes historico-criticae in Annales veterum Hunnorum Avarum et Hungarorum Vindobonae MDCCLXXV. in fol.*“ a' 92d. lapon előforduló jegyzetében megint így utal reá: „Et quantum hodierna dialectus variet a seculi XII. et XIII. liquet ex sermone super sepulcro, quem Cl. Sainovicsio, ut suae Demonstationi inserret, communicavi, quo Lectorem harum rerum amantem remitto, quae tam communis regno id temporis erat, quam ritus Ecclesiae nostrae proprius.“ Cornides csakugyan miféle grammatikai jegyzetét hagyta fenn felőle, majd alább fordul elé.

De, miért hagyá el annak is nyiltabb feljegyzését Pray, „ő volt-e felfedezője, vagy ismerte már Pázmán?“ Horvát István azon okánál fogva irá, hogy „már a' mindenféle egyházi nemzeti Régiségeket nagy figyelemmel fölkeresö Pázmány Péter Cardinalis tudott valamit a' Magyar Nyelvnek e' drága kintséről, *minthogy* a' Misekönyvet, mellyben a' két Halottas Beszéd foglaltatik, ő ajándékozta a' Posoni káptalannak.“ *L. Tudom. Gyűjt.* 1835. I. *kötet*, 103*d. lap.* Úgy van, ajándékunknak, illik belsejét ismernünk, de becseset gondolhatott nyujtani Pázmán már egyedül azzal, ha magyar szerzet régi misekönyvét teszi le ottan emlékül fenntartásra.

Pray által fennebb idézett schedáját Pázmánnak, én azért vágytam megkapnom, ha egyszersmind nincs-e rá jegyezve, hogy az óbudai káptalané magáé volt-e hajdan óta már e' misekönyv, vagy abhoz honnan jutott? ha Pázmán maga nem irt-e figyeltetésül arra egykét sort az iránt: hogy e'

Digitized by Google

misekönyvben ez ama korból halottfeletti „magyar“ megszólítás van, mit Pray talán, elhagyni találá. Midőn 1836b. Majus 31dikén, a' pozsoni káptalan levéltára' iratait, magyarul lehetők végett, reggeltől estiglen forgattuk hárman: Döme Károly kanonok, Kaszay József káptalani jegyző, 's én, külön kereste Döme Kaszayval az ohajtott schedát a' secretariusi actak között, de nem találtatott. Igérte Metastasio fordítója, a' magyar akademiai tiszteleti tag, későbben is arra gondját erdélyi barátságunknál 's főként nemes indulatánál fogvást, mellyel minden hazai ügyet fogad, azonban maig sem került elé. Addig is nagyon hihető: Pázmán nem tudá, mi volt elbúva misésajándékában; legalább igen kétkedhetünk felette, következőknél fogva: 1.) A' sz. Péter – sz. Pál budai káptalana, mellyé ha eleitől fogva volt-e, vagy része a' k. sz. János keresztes lovagainak sz. Háromságos felhévizi conventjéről szálla reá, arról alább szóljunk, oszlott vagy oszlandó volt 1541 körül helyéről, midőn Buda királyi várát Soliman csalárdsága meghajlította, 's vivék a' bús papok e' codex gyűjteményt is okleveleikkel, talán egyenesen Pozsonba. Vagy, szakadott oda csak 1633ban? mikor beléirásként a' pozsoni káptalan könyvei közé soroztatott. 1616b. kezdheté Pázmán mint uj primás főfelügyeletét a' budai maradék káptalanra és conventre, mivel Esztergom érsekétől függének, ámbár a' megye, veszprimi volt. Nem észrevétetéssel adta igy kezébe valamellyik káptalan vagy conventbeli, a' kik ismerék már elenyésztek. Magának kelle tehát reátalálni. De, forgathatott volna-e végig az érsek több meg több régi barátiratu misekönyvet? kinek minden idejét országlási tanácskozás, egyházi visszatérítés foglalá el örök mozgalommal. Azonban tegyük fel, vagy övé magáé lett akárhogy még előbb 's ő akadott maga reá, vagy más papja mondá meg neki, mi van benne, akkor: 2.) A' nemzetiségre vigyázott primásból említetése ömlött volna ki áradozni szokott irásaiban, *a*) már csak azon ébredett öröméből, *b*) hogy figyelmet tartson fenn iránta; *cz*) papságának védelmeül a' nemzeti nyelvet megragadott reformatorok ellenvetéseire, hogy íme, hajdanban már magyarúl szólott népéhez a' catholicus pap is. Az ő lángesze hamar támokat eleveníte ki abból is, mit más csekélynek vön. 3.) Ha erről Pray hasonlóan kapott volna Pázmántól jegyzést, nem bizonyítá vala-e Cornides ellen XVd. századnál régibbségét azzal is, hogy lám, már Pázmán hajdanibbnak ismeré. Hanem Pray, ámbár ótalomhevében, csak egy notitiara hivatkozik Martius 5dikén irt levelében: ***Hanc notitiam .... l. felebb.*** Pázmán tehát ajándékozhatá csak egyszerüen e' könyvet a' pozsoni káptalanéi közé, ***mert*** az óbudainak hiteles iratai úgy is, talán már akkor, ott valának, czímsoraikat 1836b. Junius 12dikén olvastam meg; ***mert*** misekönyvből ottan gyűjtemény volt már, vagy kezdetett. Tizenhárom régi missalet néze végig levelenként kérésemre Kaszay József, de magyar irást egyikben sem talált, mig én gótbetüs egyházi latin kéziratot 1300ból, 1415ből 1505b.'stb. tizenhét kötetet forgattam át vigyázva, hanem, czélomhoz képest, épen úgy siker nélkül.

Digitized by Google

Az olvasónak talán kedve jőne itt mondania: mit ér? akár tudott felőle Pázmán akár nem. Ennek bővebb szóba hozása csak élénkebben akarta képzelet eleibe tüntetni, mennyire kár vala, hogy épen az óbudai káptalan vagy felhévizi convent elökelő tagjai között egyik éberebb magyarnak eszébe nem jutott e' megszólításokat még 1541 előtt adni közre, melly tájatt, a' magyar nyelv már szembe kezde szállani új igéken addigi latin elnyomójával, midőn Pesti Gábor 1538ban a' „*Nomenclatura sex linguarum*" közé magyar szavak besorozásával honi szókönyvről gerjeszte gondolkodást, mikor 1539b. már Erdősi magyar grammatikája Sárváratt nyomtatásban kijött, hogy a' más káptalanokban lenni kellett efféle egyházi iratokra is még elveszhetésük előtt villant volna fel gond. Mert az eddig találttaknál jóval több hajdani magyar irat fennforogtát lehet méltán hinnünk az 1549b. előtt készült 's akkor csak „vionnan meg igazȳtatott és Krakkoban kiniomtatott Igaz iraz modiarol valo tudomān-nak" két helyén is álló azon hivatkozásából: Az rēgiek az ill'en igheket iǵ irtac; Az reghiec micor conſonansrol kezdetett az utannoc valo ighe, nem irtac conſonaſſal 'stb. *L. Kazinczy, Magyar Régiségek, Első kötet, Pest*, 1808. *l.* 144 *és* 150. És, melly nem jól tevé Pázmán, hogy a' missalet, ha csakugyan tudta rejteményét, csak csendesen adá ki kezéből, mivel hon előtti reá figyeltetést egy Molnár Albert, mint 1610ben ő is magyar nyelvtan iró († 1635ben); egy Csipkés Komáromi György, 1645ben hasonlóan az, talán olly érintkezéssel fogott volna fel, mellyből hamarább születik okos nyomozat, vagy legalább még az akkor is kézen volt némelly magyar nyelvmaradvány nem vettetik rozsdás kardokkal együtt kuczkóba. Igy pedig eltel-degelt 600 körülnyi év, mig Pray, forgatván forgatta historiai keresetei hevével a' misekönyvet 's akár elébb látott valamit a' magyar irat felől Pázmán schedáján, akár a' misekönyvnek belsejével is bő megismerkedése után, miként Martius 24d. irt levele mutatja, legalább első hirdetője, ő lön.

1782nél elébb, Trenka Mihály irta le saját kezével annyira pontosan, hogy Révai maga is annak ékezetei szerint javítgatta ki önkeze' másolatát, összehasonlításkor. Trenka, historiák kir. professzora lévén Győrött, Pécsett, Pesten, tanult barátai között jöve megint szóba e' burkolt nyelv, de egyéb nem történt. Tovább mene Koller József pécsi kanonok 1782b. Ő akkor, Pozsonban kijött e' munkájának: *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum*, Iső kötetéhez csatolt IIdik *Appendix*-ében, 382d. laptól fogva 416ig, kivonatban ismerteté meg a' misekönyvet, lenyomatván abból az 1114b. Lőrincz esztergomi érsek által tartott zsinat canonait, mellyek között ez is áll: „Vt canonici in claustro et capellani in curia *literatorie* loquantur", azaz latinul, mert az így nem igen tudottak, magyar nyelvükön beszélének; le némelly böjtök' veres rovatait, a' benne lévő kalendariomot és chronicont 'stb.; és le a' két megszólítást. Mindjárt ez után veté megjegyzését a' misekönyv kelése idejéről, következő oknyomozattal. „Az irott codex elején álló kalendariom ugyan azon kéztől van, mellytől a' codex maga, ha tehát a' kalendariom iratása évét tudjuk, akkor a' codexét is megismertnek látszhatunk, *cognovisse vide-*

Digitized by Google

bimur." Kijegyzé most, husvét és az újabb innepek' mikorra eséseit mint e' kérdésben eligazítókét. Husvétet azonban nem tartá biztos mutatónak, mert *VI. Kal. April.* (*Mart.* 27.) a' napja e' kalendariomban, mellyre valósággal esett volt 1076, 1155, 1160, 1239, 1250, 1323, 1334, 1345 években, de kétséges, vélé, ha igazi azon napjára tétetett-e, mellyen a' codex iratása évének husvéte volt, mivel hasonlóan *VI. Kal. Aprilis* áll husvétül egy 1377ben irt pozsoni más misekönyv' kalendariomában, nem különben a' kinyomtatott esztergomiakban 1484 és 1501; a' pécsiben 1499ről, pedig husvétnek más nap adott innepet. Ennélfogva, mondá Koller: „Secunda nota, quae est festorum recentiorum, primigenia tamen manu Kalendario insertorum majus momentum afferre poterit. Ego ut rem expediam brevi, hoc unum profero: in Kalendario primigenia manu ad V. Kal. Julii adscriptam esse Elevationem S. Ladislai Regis .... Elevationem S. Ladislai in adnotationibus alia quidem manu, nihilominus saeculo XIII. haud recentiori, Codici nostro insertis geminis locis ad An. 1192 referri deprehendo, quam Epocham .... veram esse non dubito. Statuo igitur Kalendarium et per hoc Missalem Codicem non ante An. 1192 exaratum fuisse. Sed neque serius .... quam an. 1210, nam ante Kalendarium leguntur ista: „Et fuerint anni completi mille ducenti et decies enim post partum Virginis alme" *) etc., post Kalendarium .... Andreae II. annos duntaxat sex attribuit, etsi certum sit tricenis plures regnasse; unde recte arguitur, eam scriptam esse anno Andreae II. sexto, qui erat post partum Virginis almae millesimus, ducentesimus, decimus.

Koller ébreszthetné gróf Batthyáni Ignácz erdélyi püspököt a' misekönyv megforgatására gyüjteményéhez a' canonokra nézve. Kijött 1785ben Iső kötete illy, czimmel: *Leges ecclesiasticae Regni Hungariae* 's a' Missalet vagy Sacramentariumot, nevezé ő „Boldvainak" e' szavaival a' 8dik lapon: „Sacramentarium Boldvense saeculi XII. ex quo duas dabimus synodos, docet non defuisse Ecclesiis Hungariae codices, in quos Canones Synodorum referrent." A' megszólításról azonban, mint czélján kivül esőről semmi jegyzete. Mindazáltal érintését is megemlíteni azért kell itt, mert kitetszik, hogy gr. Batthyáni szeme a' misekönyvbe későbbi kéztól tétetett ezen jegyzést: „*M. CCIII. Monasterium iohannis baptistae comburitur iuxta bulduam situm*" fogta fel 's azért nevezé Boldvense-nek, és ujonnan utánajárni törekedett kútfeje évének, mellyre támaszkodni százszakához képest fogna. Az 1827ben megjelent IIdik kötet azonban boldvai misekönyvet nem is említe már, hanem csak „XIId. századbeli kéziratot," igy, a' 120d. lapon: *Synodus II. Strigoniens. circa an.* 1099. *nunc ex MS. Saeculi XII. edita*; 's a' 196d. lapon: *Synodus III. circa an.* 1109 *ex codice MS. Ecclesiae Posoniensis.* Az évszámok összevetése 's átaljában ebbe ereszkedés, nem ide való.

Pázmándy Samuel 1786-ban Pesten megjelent ezen munkájának: „*Schediasmata praelodialia cogitationum coniecturalium circa originem, sedesque antiquas et linguam Vhro-Magarum populorum, Pars I.* 682—690 lapjaira vette mind a' két megszólítást, alásorozá saját olvasását 's fordítá latinra is. Olvasásából ezek ide jegyzendők; yſa = *bizon;* gimilcictul = *gyümöltsből;* heon = *hanem, nem csak;* wt = *ötet;* turchucat = *tor-*

*) Nem említi Koller e' szavak' hexameter- és pentameterben létét, pedig distichont tesznek.

Digitized by Google

hukat; feze = *feſzekje;* ildetuitul = *üldözetitül;* wnuttei = *ünöttei;* cuzicun = *köziben;* ilezie = *illeſzſze.* Ezt: munhi uruzagbele, mondja, inkább így kellene olvasni: mennyei országba, vagy: Mennyei Uraság-ba. 'S így ereszkedik ki munkájának mindenfelé magyart látó és rokonító szellemében, ezen szóra: ex ista voce originali *Munhi Uruzág*, ex vi etymologica, coelestem Dominatum indicante, cernimus, modernam vocem *Orſzág*, qua pro Regno vtimur, *Ur-uz-ág*, nunc *Uruság*, id est, ex vi itidem etymologica, Complexus *Uhro-Uz*-orum, originem sumsiſſe, adeoque, hoc quoque indicio, *Uhro-Uzos* fuiſſe: quibus, ad aliquid sublime exprimendum, circa rerum exordia, hominum cogitationes neque semet altius erigebant. És eredezteti *achſin* szót a' finn *aka*-ból, a' köz magyar népnél most is élő? *Ach-ſzon*-ból, a' *h* és *ch* betűket keletiesen felcserélésből, 's így leve, mond, végre: *ah-ſzon*-ból, asszony. Vevé pedig könyvébe, vallja, e' megszólításokat főként a' bennek lévő: *vize*, *vimagguk* 'stb. szavak' irásáért, mellyekhez ma *v* betűt nem teszünk, annak megmutatása végett, miként: „vſus iſte Maioribus noſtris cum priſcis *Dano-Vinno-Variis*, modernisque *Croatis*, vti et Orientalibus, communis, praefigendi nonnunquam vocalibus initialibus literam *v* palam conſpicitur." Mert, szerínte, *Vendo-Venn*, egy ezzel: *Ona-Unn; Unna* folyó az, a' mi: *Vunna; Uger* annyi mint: *Vuger; Var* nép, tulajdonképen *Uhar; Venn*-ek voltaképen *Unn*-ok 's ezek a' *Fenn*-ek, összesen pedig mind a' régi dánokhoz számlált népek. Előízül azért pontozám ki ezeket, hogy lássék, mikre szállongott volna Pázmándy, ha bővebb észrevételeket írt volna e' megszólításokról, mit, említéseként, készítenie feltéte volt. Egyébiránt a' beszédejtés minőségéről mondott vélemenyét vegyük még tudomásul, szemre: „Memorant quidam Graeci Scriptores linguam Chunicam: cuius inter Viros, Feminasque Principes, iam circa aetatem Arpadi, ac proximorum Succeſſorum vſus eſſe coeperat. Anonymus eos, qui cum Turcis Arpadianis ad *Kiov*-iam, foedere implicabantur, vocat CHUN-os. Hos eosdem accedentes ad foedus Arpadianorum, ſuamque cultiorem dialectum iis communicantes, Porphyrogenitus Chazaros appellat. Dialectus, qua Sermo iſte ſcribebatur, fuiſſe videtur aeuo ſequiore mixtura veteris Turco-Finnicae, eiusdem alias et genuinae pariter veteris Vendo-Vinnicae, cum adoptitia Chuno-Chazarica." 'stb.

1793ban Segesvári István nyomatta le Derham Physico-theologiája' fordításához irt ajánló levele XIIId. lapjára elejét a' hosszabb megszólításnak, e' szavakig: „engede vrdung intetvinec", lobogtában a' magyar nyelv iránt.

Pázmándy pendíti meg 693dik lapján, hogy e' megszólítás némelly első írszakát más könyvbe írva, munkája kijötte előtt néhány évvel látta, Rádai könyvtárában. Ha csakugyan ezt érté Pázmándy, láthatta Gyarmathi Samuel is Péczelen 1784 körül ott laktakor. Azonban Gyarmathi egyszer sem említé azt előttem, négy évig vele sokszor együtt voltom alatt, midőn a' 70hez közelgetett legtisztesebb ősz a' könyvtárról gyakran szólott, midőn az *ő Rádaiát*, ékesirói érdemei mellett lelke tisztaságáért is mindenkor „halhatatlan" mellékszóval címezé, megindult szíve. „*Okoskodva tanító magyar nyelvmesterében*" egyenesen Sajnovics után kiirását hozza elé a' hosszabb könyörgéſetskének vagy-is Intéſetskének, miként ő nevezte. *L. első darab, Kolo's-várátt* 1794. *lap* 120—122. Eredeti legapróbb sajátságait szemelgetvén elé Gyarmathi a' magyar nyelv szószerkezetének, 's ez épen érdeme, bizonyítóul

Digitized by Google

választá ki a' hosszabb megszólítást ahhoz, hogy öseink nem szurdogáltak majd minden nevszó eleibe, *az*, *a'*, névmást annyira mint mi maiak, kik vezetéknevekhez is alkalmazók már, mert, 20 helytt van elhagyva, jegyzi meg, abban, hová most belé tétetik, mióta ifjaink *a'* deák és német nyelvekkel együtt tanulják a' magokét. Valamint „Amerika feltalálása" fordításához elóbeszédét ige nélkül készíté, úgy irt egy 22 sornyi barátságos levelet ide 119 lapjára, *az*, *a'*, nélkül, 's ehhez tartozó példaul tevé ennek eleibe Henriade kezdetét is a' buzgott Péczeli Józsefnek egyébiránt Szilágyiénál erótlenebb fordításából. Magát a' megszólítást illy elkülönözéssel olvasá Gyarmathi: Vogmuc nála: *vogiunc;* hazoa, *hozzája* v. *házául;* tilutoa, *tiltva;* mundoa, *mondva;* yfa, *bizony;* hadlava, *hallva;* vize, *ûze* (*ize*); feze, *fajzatja;* mulchotia, *mulathatja* 'stb. Pázmándy, láttuk, olvasá dunántuliasan a' távolító tól tól ragot így: túl, tűl, rul, rűl; Gyarmathi pedig erdélyiesen ejté olvasásába, néhol: tól, másutt meg, mintha eredetije tartotta volna, *tül*, *túl* mellett. Habozott még szavai olvasása körül, de miféle nyelvcsint lehet abból kikapni, legelószer arra ó figyeltetett. Erdélyi Muzéum és Tudom. Gyűjtemény szükségesnek találta még sok aa-zásunk ellen szólani, Gyarmathi ezek előtt már 20 évvel ébreszte gondot, hogy eléakadó régi nyelvemlékeinkből olly szemmel válogassunk némellyet ki, minővel Virgilius tuda szedni kellemeket, még zordon öseinek Festus grammaticusnál fennmaradott illyen nyelvéből: *Sei parentem puer verberit, ast oloe plorasit, puer Deiveis sacer estod*, mi később erre változott: *si parentem puer verberet, at ille ploret, puer Divis sacer esto.*

1795ben megjelenik: „*Magyar Grammatika, mellyet készített Debreczenbenn egy magyar társaság*, 's ez, illy ítéletét nyilatkoztatá, 146dik lapján." Az eddig mondottakból meg lehet ítélni azon Halotti Beszéd' Darabját, melly némelly Könyvekbenn úgy hozódik fel, mint a XII. Századbéli igaz Magyarságnak Maradványa, és így kezdődik: *Latjatuc* 's a' t. — Annak az Irónak következő szavai: *zumtuchel*, e helyett: *zumutuchal* vagy *zemetechel; paradisumben*, e helyett: *paradisumban; halalnec*, e helyett: *halálnac; muganec*, e helyett: *muganac* azaz *magánac; foianec*, e helyett: *foianec* azaz *faianac; puculnec*, e helyett: *puculnak* azaz *pokolnak* 's a' t.: nyilván mutatják, hogy az Magyar nem lehetett: mert az igaz Magyar, a Kemény és Gyenge Magábannhangzókat, ezekbenn a szókbann, így öszve nem rakta vólna. A' 261. lapon azonban ekként hivatkozik arra: „Ama XIIdik Századbelinek vélt Halotti Beszédbenn: *Latiatuc* 's a' t. így szóllítódik meg a Nép, a meghóltért való imádkozásra: *Es keassatuc Uromckuz charmul Kirt*, az az: és kiáltsatok Urunkhoz, hármúl (hármasával) Kiriét 's a' t.

Sándor István a' fennebbi vád ellen Sokféléjének Győrött 1798ban kijött Vd. darabjában a' 151dik lapra, hol Pesti Gábor ujtestamontomából 1536b., idézi e' szót: rezet *partem*, melly, Latiutuc-ban is így fordul elé, helyesen szurá észrevételét: „Ez illyen *rezet* azaz: *részet* miatt ama régi Darabnak irójá, melly igy kezdődik: *Latiatuc feleym*, sokan, a' kik a' régi Magyar könyveket 's Iratokat nem esmérik, még most is Tótnak szidják méltatlanul." 1799ben pedig VIdik darabjának 70dik lapján, bold. Margit életirásában lévő: *Zent Margyt Azzonnak* „e u c c h e" szóra tett jegyzése alkalmával ezt mondogatta:

Digitized by Google

„Ki tetſzik ebből is, melly régi Szokás légyen az Aſzſzonyinknál a kisebb leány Teſtvérökőt Öttsöknek mondani, a mit a Debretzeni Grammaticusok hibának neveztek. De hiſzem, ők a ſokzer, máſodzer, harmadzer miatt ſzint úgy nem fogják talán Magyarnak esmérni ezt a Szerzőt is, valamint a Latiatuc feleym Iróját a Zumtuchel, Halalnec, Muganec, Foianec, Puculnec 's Paradisumben miatt. Pedig Zumtuchel nem más, hanem Szömtökkel az az: Szemetekkel. 'S ha tellyességgel nem tsalatkozom, a Nak és Ban Ragaſztékok akkor esméretlenek vóltak, 's azok helyében az akkori Eleink tsak Nek és Ben Ragaſztékokkal éltek. Ide czéloz későbbi jegyzetében is, mellyet 1801ben VIII. darabjának 5d. lapjához Anonymus' nek-ező dativusairól függesztett. 'S még később sem nyomhatá el zsémbét, midőn Révai már megmutatta volt a' „magyar társaságnak" el nem fogadható állítmányát, hanem Sokféléje Xdik darabjának (Bécsben 1808) 64- és 65d. lapjára tevé: „Az említett Latiatuc feleym, Hazánk nyelvére tekíntve, egygy olly Kintsünk, mellynél nagyobbat nem birunk. Annak védelmezését a' Rágalmazói ellen régen magamra akartam venni, de mivel Révai Barátom bizonyossá tett abban, hogy ő azt nem tsak ſzórúl ſzóra megmagyarázza, hanem az Oltsárlóinak is megfog felelni, ahozképest ezen munkát kéſz örömest oda engedtem néki. Bár mennél hamarább megjelenne vele *), hogy ama kárhoztató Itélethozókat megſzégyenítse, kik, mivel magok a' régi irott és nyomtatott Könyveinket nem forgatták, 's ehezképest a' hajdani Nyelvünket 's annak idő ſzerént való változásit nem is esmérik, azt hiſzik, sőt másokkal is el akarják hitetni, hogy a' legrégibb Eleink is ſzint úgy beſzéltek és irtak, valamint mi mostan."

Az úgy nevezett „Debreczeni Grammatikának" több dolgozatból szedegetett szerkesztői: Domokos Lajos, Szikszay György 's Benedek Mihály (*l. Kazinczy, Magyar Regiségek és Ritkaságok, Pesten* 1808, *Első kötet, Az olvasóhoz XXX—XXXId. lap.*) menthetők volnának annyiban, mert régibb magyar iratgyűjtemény szükében nem tehettek összehasonlítást 's magok olylyanokhoz nem férhetének, arra továbbá „hogy nem mindenütt Quadalaxaraz a' magyar nép, hanem Mátra alatt vellável eszik és gyűjt, Dunántul, velágot gyujt és vecsárnapoz, igen is még mondhatni; nem utaztak mindenütt a' honban. De, Gyarmathi „Nyelvmester"ének, melly versenymunkául vala bíróiszékük előtt, stylisticai csínos észrevétele, őket vigyázóvá nem tevé! De, mikor az egyéb kézrekaphatottakat sem forgaták meg! Egy, 1544ben készült reformatiói ének mutatta volna nekik: *Semmi ninczen erről lám az ſzent Irás*BEN, mellyet Szombathelyi János, Kazinczyhoz 1805b. Sárospatakon irt levelében idéz az említett „Régiségek" 173. lapján. Nem vevék figyelőre *Anonymus* évjegyzetirónk' 1745 és 1766beli kiadásából, miként áll ott is, mai NAK tulajdonító rag helyett: BungerNEC, CunduNEC, OunduNEC, TosuNEC, UsubuNEC. 'S az általak is ejtett irt e-s ragu ezen szavakban: *uré, pótolék, szállásért*, önnön megczáfoltatásuktól el nem ijedének! Megfeledkeztek ezekről is: ollyatén, tehát, fazék, árnyék, hamarébb, ajándék.

Ezen fel sem igen vevés erede onnan, mert mindig csak azt hitték látjuk, többen, hogy tótból vált magyar szerzetes csipte szülői nyelvéből belé: *miloszt, bratym, timnuce* szavait, ezek helyett: feleim, közelim, kegy,

*) Azólta, hogy ezeket irtam, az igért nagy betsű Munkája, megis jelent 'stb.

Digitized by Google

foghely, és hitték azt el nem gondolva; bátorkodhatott volna-e tiszta magyarnép előtt elszavalni kikaczagtásától tartása nélkül, mit a' magyar, még nem simított élénk szesz miatt hamar megtett 's megteszen, nyelvét keverővel 's rosszúl kimondóval. Pedig közel vala hihetni azt hasonlóan: magyar születésü szerzetes azért veheté bátran azokat irásába, mert mind eredete mind laktája, tót néppel volt nyilván, vagy határos vagy elegy, 's tót szavait a' magyar nép is már értette, sőt velek, gyakrabban élt mintsem öseiével. Nem vétetett ehhez észre, a' magyar híg vérnek természete. Könnyen fog ez fel maig idegen nyelvet sebes ésszel 's még tetszik neki, ha olyan szónak saját nyelvébe hullintásával negédesen éreztetheti tudalmát, mit, mivel nem teszen a' makacs tót, lön több egész magyar falu tóttá; mit, mivel a' magyar, gyakorolt latintól francziától némettől kapdosással is, elfelejtgetők hajdani: megkísértem, szentegyház, kém 'stb. szavunkat és mondjuk: megpróbálom, templom, ispion, spion. „A' Barát" jegyzé meg Sándor István, ama szép hajdani Fele szavunk helyében is, melly annyit tett, mint Amicus, Freund, szintúgy bétsúszott Nyelvünkbe, valamint most kezd bétsúszni a' Német szó: Bruder." Felteszem, ha csak olly rövidecske töredék maradt volna fenn az e' kötetben álló bécsi codexből millyen a' két megszólítás, és épen azon töredék mutatná codexünkben lévő e' három német szót: sáfár, kehel, estáp, mondható volna-e annak német paptól származása? Sőt illy német pap, kikerűlte volna német szavait 's tudákozza inkább azok' igaz magyar kitételét; sőt a' tót eredetü pap is hasonlót teszen, ha ollyan irta volna e' megszólításokat. Ott, bold. Margit életében a' cseh és tót: szesztra, *soror* értelemmel, nem magyar irta-e azért? nem az-e, mivel benne velág is áll, *világ* helyett, a' már Sándor István eléhoztta: sokzer 'stb. mellett, ámbár ezen *sokszer* csak ollyan helyesirási összekapcsolás, minő bécsi codexünk előtt a' LXId. lapon, például: *nagyszél*, mert *szer* hajdan főnévül vétetett *ordo* jelentéssel, miként ma is hallhatni még Vasban: a' tulsó szeren. Hanem a' szavak változataira nézve legyen mondva: Nép szókat veveget által néptől, nyelvek tájbeszédben csapnak félre; állapot, szükség, szeszély bennek egész kifejezéseket felcserél, Iró bont és alkot, miként a' legeslegelső nyelvkezdők; tehát a' nem csak beszélni tanító grammatikus, hanem a' nyelv szelletét vizsgáló nyelvtudós, fogja fel a' nyelvet részletében és tömegében 's úgy birálja meg: miket játszék belé történet, mit módosita benne a' kellemesebb hangzatot kereső fül, miként eredezének fokonként ágazatai, 's akkor mondja itéletét, hogy némelly zavarban is a' nyelvnek mikben maradott fenn tisztára vezető logikája.

Mi pedig fogjuk fel tovább a' még történtteket. 1799b. Belnai tevé a' hosszabb megszólítást Faludi olvasásával együtt e' munkájának: *Historia literarum bonarumque artium in Hungaria*, 79—81 lapjaira jegyzetül, hogy a' magyar helyesirás és nyelv geniusa hajdan millyen volt. 1802ben adta ki Engel: „*Danielis Cornides Vindiciae Anonymi Belae regis Notarii, Budae*" 's 's látható lett most a' 205—211 lapokon, mint hasonlítá már Cornides össze

Digitized by Google

a' megszólításbeli NEK tulajdonító ragot Anonymus' fennemlített illyen ragozásával, habár ő még azt: jól van-e, nem-e? a' 210d. lapon helyesre hajlása mellett is, kérdés alá tartozhatóul hagyá 's eldöntését nála jártasabbnak vigyázva engedé. Lám Lethenyei 1790b. és Mándi is 1799b. csak a' mai NAK-ot vevék magyar fordításaikba, mintegy hibául nézőleg a' vidékenként élhetett NEK-et. A' Cornides által élesen észrevett NEK-ezést, Révai tűzhette volna már ki ugyan csak győző példaul, de úgy látszik, nem akadott kezébe a' nagybecsü „vádoszlatás", mert semmi sincs belőle 1803 kijött munkájában: *Antiquitates literaturae hungaricae, Vol. I. quod complectitur duas allocvtiones fvnebres genvinae veteri pronvnciationi restitvtas et commentario grammatico illvstratas. Pestini.* Készen álla Révainál igy 1802ben, midőn Schwartner, a' magyar statistika és oklevéltan lelkes útverője, arról nem tudván, tüzelgetőleg ohajtgatá, hogy volna bár vagy egy tudós azon sok közül, kiket magyar nyelv és literatura most mutat, ki ennek elnyerendő professzori székébe ama halotti megszólítás' tudós és maradandó fejtegetésével ülne bé. *L. Introductio in rem diplomaticam praecipue hungaricam, másod kiadás, Iső Rész, 1. fejezet, 29. §. 60d. lap.* Sőt készen nyugodott Révai munkája még 1799ben, hanem költsége nem juta hozzá, a' mint „monitumában" beszéli 's Komárom és Sopron, úgy Bécs' nyomtatói elfordulának tőle, mert kereskedői számolat nem igére hasznot, grammatikai száraz fejtegetésért, azaz: kevés olvasó kapott akkor magyar könyvön is, hát még épen szerkezete' fejtegetésén. Végre, az e' dolgozatába szerelmes Révainak Paintner prépost vidítá fel epedéseit, miért, az adakozni tudott, nemzetétől is köszönetet nyer. Külön Révainak hálája pedig régi hü barátjához, most felsegítőjéhez azért ömledezett a' Paintner karbelieket hasonlóra érzékenyíthetőleg szívéből, mert halljuk csak, már 1783ban készített ő néhány ívnyi világítójegyzeteket e' két megszólításról 's akkor magyarúl. Ugyan azon hazafiúi hév' áradozata, haszonvágy 's önző dölyf nélkül ő benne, ragadá őtet arra, mellyel Cornidestől az „Emlekezzenk Regyekrel" éneket általvevé 's kiadá az *Andreas de Sasarhel* nevet mutató, „Angelocnak nagsagos azzonya" hoz talán 1508ban irt rimezettel, és egy „világfolytáról" csengedező rímsorral együtt, mellyben hasonlóan a' strófák első betüiből töredékesen, *Francus L. S. Apati* kerül elé irójaul; nem különben Erdősi János distichonaival 1541ben megjelent ujtestamentomából. *L. Révai Miklós elegyes versei, Pozsonban* 1787. *lap* 273—325. Tizenhat év alatt gyüjtögeté ennélfogva magyarázatait, következő régi kéziratokból 's nyomtatásokból: Bécsi codex, sz. Elek, Remete sz. Pál élete, sz. beszédek szüz Máriáról, sz. Bernard mondékai; Komjáti Benedek 1533, Pesti Gábor 1536, Erdősi János 1541, Tinódi Sebestyén 1554, Gallus Anaxius 1558, Draskovics György 1561, Telegdi Miklós 1578, Pécsi Lukács 1598, Lépes Bálint 1616, Marosvásárhelyi Gergely 1618, Pázmán Péter 1665, Geleji Katona István 1645, Medgyesi Pál 1649. A' bécsi codex nyitotta fel leginkább szemét, mint idejére nézve még közelebb eső.

Digitized by Google

Megemlítgeti Révai, előbeszédében, Pray, Sajnovics, Faludi, Koller fáradásait; kész örömest ir ki Schwartner diplomatikájából helyeket, mellyekkel hivé bizonyolhatni ő is Koller véleményét az 1192 és 1210 között irathatásról. A' rövidebb megszólítás után, lenyomatott egy ollyan régit latinul, mellynek még hajdanibb iratu előpéldányából a' magyar mintha csak fordítás volna, mert ez csupán ennyivel több: Es tiv bennetuc. clamate III. k. *Lásd alább a' misekönyvbeli latin körülirásnál.* Végéhez kötetének „pótlatul" csatolta Pray három levelét Cornideshez, hányat e' magyar nyelvemlékről szólót ő talála többiei között, mellyek vele később közöltettek, nem mondja, ki által, hanem Horvát István volt a' mint maga felfedé, kezébe adójok. 'S Révai ugyan 1803-ban irt „Magyar Literaturájába" mellyet Horvát István a' Tudom. Gyűjt. 1833beli IId. kötetében bocsáta közre, szövé többnyire mind ezt. Különösen megjegyzendő pedig, tót pap által nem irathatásra nézve ottani ezen észrevétele, „sehol nem vét az iró a' meg határoztatott ígével való élésben, a' mellyben leghamarább botlik a' Tót."

Révai elve lett, származtatás gyökből és hasonság. Ezekre talált példáit bőven jegyzé fel, miket pedig szokás tájbeszéd azokkal ellenkezően kezdett volna, elvetette. Helyesirását is gyökből származtatással gondolta most vezettetni; uj tanulásai elhagyaták vele régijét, a' debreczeniesen bann-ozást és az ő olyly-ozását. Lön j-és vagy jottista. Fejtései a' két megszólításból itt a' 9—21d. lapokon 'stb. idézvék.

Verseghy korántsem épített annyit e' halotti megszólítás nyelvére 's átaljában a' régi kéziratokra, mennyit Révai: „A' nyelv iránt való vetekedésekben a' most élő egész nemzetnek köz akarattyát ösmeré, amaz, legfőbb legbátorságosabb és eggyetlen eggy birónak", 's feltalálhatni hivé: „ezt ama közönséges szokásban, melly a' hasonló szókkal hasonló esetekben eggyenlőképen bánik, és a' filologyiában analogyiának neveztetik." Igy szóla, 1805ben Pestenn kibocsátott: „*Tiszta Magyarság*-ának 11-dik lapján; 7dikéén pedig", hogy e' halotti beszédnek ortografiája önnön magával meg nem eggyez, megmutattam Grammatikámnak 110dik lapjánn. Helyesirásában utánaztatni kivánta inkább csak a' kimondást 's főként szülőföldéét. Marada ypsilonos, ypsilonista.

Pápay Samuel, ki, sürgetett helyesirást és könyvnyelvet valamelly tisztább tájnak kimondása szerint, 1808ban sorozá nyelvünk történetei közé a' hosszabb megszólítást ezen szavakig: *munda neki elnie;* a' rövidebbet pedig egészen, mindeniket Révainak is olvasásával, 's ezt mondá: sokkal hihetőbb hogy a' 12d. századbéli Halotti Beszédben hibásan irták ezeket így: *miloszthen* (*ban* helyett) 'stb., de az is meglehet, hogy azon Halotti Orator ollyan vidékről való volt, a' hol az efféle hibás szólásokkal ma is élnek: *kanálvel*, *villável;* de ugyan csak ekkor sem vólt az a' közönséges Nyelvszokás szerént sem mondva sem írva." *L. A' magyar literatúra esmérete. Veszprémben.* 117*d. és* 353—354*d. lap.*

Sorában maradok a' két megszólítás nyelvéről helyesirásáról maig mondattak megemlítésének, noha közben esik 1813ról Horvát István 1835beli eléterjesztése. 1820b. Virág Benedek adta ki Latiatuc-at, e' szaváig: halaláál

Digitized by Google

ri
tuo
lál-
. 2.)
mert
.....
beati
sancti
an épen
a' Boldva
yv Kalendá-
. Februárius
ve idegen kéz
rt.) egy sokkal
llyan Monostoré
épen a' JÁSZÓI
gadhatott magába.
edictinus Monostor-
nstráti Szerzeteseket
ek különben is, mint
gy az elégett Monostor
későbbi Jegyzékből bizo-
i III°. kalendas decembris.
venerabili Jacobo Nitriensi
seinek Monostoraikba a' Ma-
miatt más Szerzetes Rendeket
nyos. Minekutána tehát a' KE-
Z tô szomszédsága is, de az is,
tó Magyar Nyelvet beszélnek, a'
MONOSTOR Halottas Beszédeire
tunk. Jászó körûl voltak már haj-
lottas Beszédekben elöjövö néhány
JÁSZNÉP lakott, úgy a' két Halot-

vát István határozottan szól „hogy
's ugyan különösen 1182—1183d.
nak igaza volt XIId. századba téte-

Digitized by Google

Lajos „Magyar nyelvtudomány"ának, Pesten 1837b. megjelent IId. részében, ezen jegyzetével a' 292. lapon: „ha a' régi helyesirás szerint olvastatnak, nem olly durva 's érthetetlen nyelvűek, mint némellyeknek látszik, sőt némelly nyelvszépségeket is mutatnak."

Térjünk most vissza. 1813nak kezdetével a' misekönyvet Horvát István hivatalosan hozta Pestre a' Széchényi országos könyvtárba mint őre, Pozson káptalanának hazafiúi ajándékozásából, mellyre azt felszólította József cs. k. főherczeg nádor, kinek a' „Nemzeti Muzéum" gyarapodása magyar honra szánt édesebb gondjai közül való, minekutána ő fennsége a' régiséget, ország gyüléskor 1812ben maga is megszemlélte. Mikép fejlődött ez ki, elbeszéli Horvát a' Tud. Gyűjtemény 1835beli Iső kötete 106—107dik lapján.

Az ezt hálával emlegetők közül, nem sokára saját kezével vette most mássát Nittray Mátyás m. k. helytartósági tanácsos, ki hivatala végezttével Horatius és Sarbieviushoz és hazai tudományokhoz téregetni szokott. Falka Samuellel Budán véseté azután czínbe Horvát István szerint hiv másolatát 's azon kevés nyomatokat mennyit elégnek gondolt, közebb ismertetés végett elajándékozgatta. Egy példányt, melly Nittray tanácsosnak 1837b. lett halála után Jankovich Miklós táblabíró 's m. akademiai tiszteleti taghoz jutott, készséggel közle velem ezen annyi meg annyi becses régiséginket elveszéseiktől épen még jó időben megmentett áldozatos gyüjtőnk, 's mind e' példánynak hozzám küldéseért mind egyéb illy tárgybeli szivességeiért hálámat fejezem ki. E' hasonmásnak ugyan első rápillantásra is hasonlatlanmássága látszik. Veres festékkel rajta semmi sincs. Az eredetiben néhol lévő ékezetet nem lelni e' szavak betűin: ýfa, gimicíctul, nekí. Eneýc helyett van: eneye; tumetívc helyett: tumetíve. Egyébiránt utána vésve azon 4 latin sor, melly az eredetiben még a' magyar irat lapján, alul olvasható. 1813ban pedig, beszéli tovább Horvát, diplomatikában volt jeles tanítványa Radetzki Auguszt készíté megint pontos hasonmássát, oktatója ösztönzésére, 's ezt, még azon évben a' törvényhallgató ifjuság Szalay Ágoston felügyelése alatt iratta rézbe a' csinosmivü Karacs Ferenczczel Pesten. Példányáért Szalay Ágostonnak én is köszönetet mondok. Már ez tiszta hasonmás. Betűi olly biztosnyomatuak, minők az eredeti kézéi. Ott, alul, a' 4 latin sor is. Veres irata, kiemelve. 1833ban Horvát István maga tétetett hasonlót saját költségén ugyan Radetzki másolatáról ugyan ezen művészünkkel 's csatolá nyomatait a' Tudom. Gyűjt. 1835beli Iső kötetéhez, mellynek 116—118dik lapjaira régisen is lenyomatá mindenik megszólítást mai betükkel, 's le, Révai olvasását. A' cs. k. főherczeg nádor eszközöltte kényelmesebb megtekínthetés tehát ujra terjedettebb megismerését szülé. Átalánosan, a' nemzeti muzéumban igy szemre vehetettsége, tizennyolczféle munkában részént kiiratása részént az arról közlött vélemény, miként gr. Teleki Józsefé is, vagy csak átmenő históriai megemlítetése, mint Miklósfi János 1805ben, Miller Jakab Ferdinánd 1806ban, Bitnicz, fennemlített munkája első kidolgozásában 1827b. a' Közhaszun esmeretek tára 1833b. tevé, öt izromi hasonmás, 1770től 1835tig egészen pillangói-

Digitized by Google

lag bútatá ki rejtezetéből 's hat pap is alig mondá el valaha annyi boldogult magyar felett, a' hány élő belőle most legalább egykét sort el tud mondani. Nem hitte jámbor irója nyelvszabály' emlékét hagynia benne; csak szelíden olvasgatá fel érzékenyült felei előtt elimádkozója, 's hetedfélszáz év multával szavain a' grammatikusok imádságtalanúl veszekedének.

Horvát István az említett Iső kötet 107—115d. lapjain, határozottan, vitatólag, véleményképen, ezeket mondá: *Határozottan*, 1.) a' misekönyv egy szent Benedek rendét követő monostori gyülekezeté volt; mert, ha elhallgatja is a' benne lévő imádságoknak *fratereket*, *chorust* említő helyeit, állítása világos azokból, mellyek a' misekönyvben illy czím alatt: „*Alia missa pro congregacione*" ekképen olvastatnak: „*Familiam huius sacri coenobii quesumus domine intercedente beato Benedicto confessore tuo perpetuo guberna moderamine;* szerzetes házra mutatnak a' vége felé találtató áldásos imádságok 's az illyenekben többször eléforduló APÁT név. 2.) Ezen monostor a' Boldva melléki keresztelő szent János monostora volt mert erről a' misekönyvben kétszer tételték említés így: „*quesumus domine* ..... (*atque loca nostra unâ cum omni congraegacione et familia beati Johannis baptiste,* .... *ac pro cuncta congregacione sancti iohannis baptiste ac familia eius.* 'S *vitatja*, hogy Abaujban épen ott, hol most a' jászói keresztelő szent János monostora fekszik a' Boldva víz tőszomszédságában. Okai, mondja, e' következők: „A' Misekönyv Kalendáriumában több halottaknak kihalásuk fölvagyon némelly napokra jegyeztetve. Februárius 18dikára (XII. Kalen. Mart.) egy régi, de még is a' Misekönyv betüire nézve idegen kéz följegyezte: „*Obiit. Symeon. abbas.*" Márczius 12-dikére pedig (IV. Idus Mart.) egy sokkal későbbi kéz béírta: „*Obiit Ponetus prepositus.*" A' Misekönyv tehát ollyan Monostoré volt, melly előbb APÁT, utóbb pedig PRÉPOST alatt élt. Úgy de ez épen a' JÁSZÓI MONOSTORRA illik, melly utóbb Praemonstratensis Szerzeteseket fogadhatott magába. Mi természetesebb, mint azt föltenni, hogy az 1203dikban elégett Benedictinus Monostorba, midőn az újra fölépíttetett, az akkor különösen divatozó Praemonstráti Szerzeteseket helyheztette II. András Magyar Fejedelem, ezen módiba jött Rendnek különben is, mint a' Leleszi Monostor alkatásából is kitetszik, lelkes Partfogója? Hogy az elégett Monostor későbben ismét fölépíttetett, az a' Misekönyvben találtató ime későbbi Jegyzékből bizonyos: „*Anno ab incarnatione domini M° CC° XX° VIII°. XVIII°. kalendas decembris. consecrata est hec ecclesia in honore beate Marie virginis. a venerabili Jacobo Nitriensi episcopo. etc.*" Az pedig, hogy a' Szent Benedek Szerzeteseinek Monostoraikba a' Magyar Fejedelmek nem egyszer amazoknak rendetlenségeik miatt más Szerzetes Rendeket szállítottak, a Magyar Anyaszentegyház Történeteiből bizonyos. Mineknténa tehát a' KERESZTELŐ SZENT JÁNOS tzím is, a' BOLDVA VÍZ tő szomszédsága is, de az is, hogy JÁSZÓN ma is a' PALÓTZ NYELVHEZ hasonlító Magyar Nyelvet beszélnek, a' JÁSZÓI MONOSTORRA és a' BOLDVA-MELLÉKI MONOSTOR Halottas Beszédeire illik, a' két Monostor egységén bizvást megnyugodhatunk. Jászó körül voltak már hajdan Tóth Faluk: Innend kell megmagyarázni a' Halottas Beszédekben előjövő néhány tiszta Tóth szovat. Ha JÁSZÓN, a' mi igen hihető, JÁSZNÉP lakott, úgy a' két Halottas Beszéd a' JÁSZ NYELV maradványa."

A' misekönyv idejéről továbbá Horvát István határozottan szól „hogy az, IIIdik Béla alatt (1171—1196) íratott, 's ugyan különösen 1182—1183d. évek között, 's így gr. Batthyáni Ignácznak igaza volt XIId. századba téte-

Digitized by Google

lével; minthogy pedig a' két halottas beszéd egyféle irás magával a' misekönyvvel, önkényt kitetszik, hogy közönségesen IIIdik Béla alatt, különösen pedig minden esetre, ha, nem előbb bizonyosan 1182—1183d. között készült." Vevé kivetéséhez Pray intésére azon husvéti táblát, melly benne a' husvétet Koller szerint rosszul mutatott kalendariom és az erre következő krónika után áll (Kollernél a' 406d. lapon), 's okfőül ezt adja", itt 1151—1300 egy régi kéz sorban irván lefelé az évszámokat, csupán 1183nál kezdé septuagesima vasárnapot és husvétet kijegyzeni, hogy csak ugymint, attól fogva szolgálhassanak haszon vételre, 's folytatá mindeniket 1281-ig veres téntával, külön a' septuagesimáét pedig 1297tig. És a' misekönyvben valamivel hátrább lévő másik husvéti tábla szélén későbbi kéztől meg ez áll: „M. C. L. XXI. Aduentus bele. Regis." „M. C. XCVI. Obiit bela Rex."

Az „Eleuacio S. Ladislai regis" (Kollernél 394d. l.) pedig, mondja Koller ellen, nem tétethet fel 1192-őt, azért, mivel az azt mutató 's most említett kalendariom betűi kisebbek 's homályosabb festéküek a' misekönyvéinél és igy nem igen hihető a' két irásnak egy kéztől létele, mit Koller állított; nem továbbá, mivel sz. Lászlóról a' könyvnek két miséjében veresen czímzett hat imádság hijja e' királyt *beatus*-nak, rubricak pedig a' kéziratokba nem egyszer tétettek bé utóbb, 's a' *Szent*, rendes cononisatio előtt is hosszabb ideig már *Boldog* névvel tiszteltették, misében. Igen hihetővé teszi ezt legalább, szól, az hogy Lászlónak szentek közé vétetését *jóval későbbi* kéz két ízben jegyzé a' misekönyvbe, igy: *M. C. XCII. Eleuacio Beati. Sancti. Ladislaj*, hol „*Sancti*-val *Beati*-n igazít, és igy: *M. C. XCII. Eleuacio Sancti Ladyzlai.* Miért kellett volna tehát ezt kétszer is feljegyzeni, ha ezen misekönyv, mellyben Boldog Lászlóról úgy is kétféle mise találtatik, előbb nem iratott volna? Végre, az: *anni cumpleti mille ducenti et decies*, nem egyéb idejegyzésénél azon otromba jövendölésnek, mi szerint a' világ akkor, elpusztulandó volt. Erre czélzott a' beiró 's hogy jegyzetét fontossá tegye, mellé *figyelmeztető* és intő jelet rajzolt. De épen ez bizonyítja 1210nél jóval elébb iratását a' misekönyvnek, minthogy a' későbbi kéz által beiratott jövendölés 1210 után midőn az már bé nem teljesedett, figyelemre méltó, többé nem lehete. Az, ismét egy későbbi kéz által IIdik Andrásnak csak 6 évi országlás tulajdonítása, inkább azt védi, hogy a' kézirat nem 1210 után, hanem jóval elébb kele ezen évhatárnál. Megvitatta Horvát István Révainak Schwartner után leirt bizonyolgatásait is.

Nagy Gábor, a' Tud. Gyűjt. 1836beli Iső kötetében, helyül Jászót, időül a' magyar iráshoz 1182—1183 közét fontos okokkal meghatározottnak vallá. Azokhoz mindazáltal a' Koller által kiirattak összevetéseiből még ezeket tette. 1.) A' misekönyv mellé ragasztott kalendariomban Nov. 14dikén olvastatik: *al. m.* (alia manu) consecrata est haec ecclesia S. Jaxen. Jaks ugyan annyi, mondja, mint Jákób, 's ez magyarúl Jakus és Jákó is, mivel azonban a' jászói prépostság patronusa kereszteló sz. János, és nem sz. Jakab; *Jaxensis* itt *Jaszoviensist* jelent, mert a' magyar *sz* helyett a' deák *x*

Digitized by Google

gyakran tététik, például, *Szász = Saxo.* 2.) Ugyan azon kalendáriom mellett krónikában áll, Kollernek 411dik lapján: M C XLIII. *regnante gloriosissimo Rege Geyza dedicatum est monasterium in Ciploc in honore S. Marie a venerabili episcopo martyrio.* Pray és Fejér szerint 1135—1150b. Martinus volt egri püspök 's Martirius név Martinus helyett lehet. *Ciploc*, jelent Széplakot, melly benedictinus apátság Jászóval együtt Eger püspöki megyéjéhez tartozott. „Mi lehet tehát világosabb, mint hogy Széplak templomának Márton püspök által lett felszentelésekor a' még akkor Benedictinus Jászaiak is jelen voltak." 3.) Hibázott Koller, a' kalendáriomban VI. Kal. April. azaz Martius 27dikénél álló: *Resurectio Domini*-t, husvétnek mondván. Ez csak említése a' feltámadásnak; husvét pedig, változó innep volt a' holdtölte szerint mindig. Lám Koller maga jegyzé meg, hogy az általa említett kalendáriomokban, Martius 27dikén: *Refurectio*, nem vala husvét. 4.) Régi ezen bódvai kalendáriom azért is, mert *Ascensio Domini*, Május 5kén, *Adventus S. Spiritus*, 15dikén van benne, melly napokra némelly régi kalendáriom Pilgram szerint azokat rakogatá, noha változó innep lételük nem akkorra ejté őket. Van, mondja Nagy Gábor, neki egy, hártyára irott kalendárioma 's pedig 1210ből, ebben is, „Ur menybemenete" Május 5dikén. 5.) Mivel Tamás püspök innepe benne van Decemb. 29d. e' bódvai kalendáriomban 's azt canonisálták 1173ban, e' kalendáriom nem lehet régibb 1173nál, valamint Horvát okai szerint nem ujabb 1183nál. Megjegyzi pedig még Nagy Gábor azt, hogy a' mint későbbi kéz irta belé az 1192ben canonisált sz. Lászlót, úgy tevé későbbi kéz, *al. m.* oda, sz. Ferenczet, sz. Domonkost, sz. Erzsébetet, kik, nevük sora szerint 1228, 1231, 1235ben emeltettek szentté. Sz. Domonkos igazabban 1234b. Pilgram szerint. Horvát István pedig következő vallomását csatlá ezekhez. „A' „*Jaxen*" és „*Ciploc*" ezen ajándékot vettemkor, (érti Nagy' értekezését), nem volt ugyan többé esméretlen előttem: De taval valóban nem figyelmeztem azokra. Igy tehát az *észrevétel* eredetiképen azon derék szerzőé.... A' „*Jaxen*-"ról meg kell még is jegyeznem, 1.) hogy a' Kéziratban nem *S. Jaxen* áll, miként Koller olvasá, hanem ez: *Consecrata est hec ecclesia de Jaxen.* 2.) A' Jászói Monostor azért viselte a' „*Monasterium S. Johannis Baptistae iuxta Bulduam*" tzímet, mivel IId. András uralkodása kezdetekor a' Váradi Regestrum szerént már virágzott egy: „*Monasterium S. Johannis Baptistae iuxta Crisium*" czimü hospitalarius Monostor is."

Könnyen kézhez kaphatók lévén a' Tud. Gyüjt. idézett kötetei, csak kivonatban adám itt inkább a' két vizsgálódott' értekezését. Ezek összevetése 's a' misekönyvnek a' n. muzéumban Febr. közepétől Martius elejeig hat napon, tizenhét órányi megforgatása után részemről következőkkel járulok ide.

I. Az összekötött codex áll legnagyobb nyolczadrétü 172 levélből, 's így 21½ ívnyi. Több levélnyit irt egymástól különböző kéz látszó benne hét, az ezek által tisztán hagyatott egy-két levelet betöltötte holmivel ujra más-más többféle kéz; itt és amott majd az egészen ki nem vitt soroknál maradt ürön, majd a' levelek tiszta szélein megint más-más vonatu betükkel

Digitized by Google

egykét jegyzet, fohászkodás, hymnuskóta áll, 's illyen többfélét beleirkált másmás kezet én, 50 körül lévőt számláltam meg, elejétől végig, Jerney János urral. Kézről tehát kézre szálltak e' csomók, évek és évek lefolydogáltában elejénte nemellyik hihetőleg külön, azután együvékötötten. Mert, hogy később füzetett e' mostani kötet össze, igen látható a' szélekre csipkedett sorok betűinek könyvkötői kés általi vigyázatlan kettészeléseiben a' 17dik, 18, 19, 20, 21, 35, 41, 45, 46, 68, 77, 79, 90, 91, 98, 100, 102, 107, 109, 113, 118, 119, 120, 121, 123, 134, 135, 136, 155dik levelen. A' „Latiatuc" lapján is el van az L felső széle vágva. Talán akkor köttetett e' gyűjtemény barna bőrrel bévont, és kisúj vastagságú fatáblájába, mellyben most van 's mellyet meg irha borít, midőn kalendáriom már sajtó alúl indult forgásba, midőn egyházi szolgálatra már nyomtatott misekönyvek vételének. Hanem használatát is, majd meg, hányattatását mutatják fatábláján volt négy kapcsának mostan csak bevágott helyei, mikor pedig már porosan hagyatott heverttében, akkor molyok kezdék evegetéssel meglyuggatni borítéka fáját. 18 összefüzés látszik hátul a' könyvkötői szegélyen, mert felső táblája most már le is válik 's várja e' szerint régi fedelével ujonnan tataroztatását. Irhája néhol vékony 's puha, néhol vastag kemény levelü, tehát az össze varrott csomók egymás után szedettek még pedig néhol szegényen, mert 26 levele van beszelve, miként az irha jutott. A' főnek nézendő hét kéz irása igen tiszta, ma is tetszetes fekete festékü, mindenik biztosan folyatá betűit, vastag nyomását mintegy vékony vonallal is árnyékolván.

II. Az „elegyes gyűjtemény" lapozatlan. Megszámlált leveleinek ekként hányadsága szerint hivatkozom ennek amannak mellyikén állására. 1.) 2d. levél innensó lapján felül a' szélére iratott: Capitulj Posonienſis Litt. M. 1633. Tehát akkor kerülhetett oda. 2.) A' 14dik levél tulsó lapjának közepén, hajdanból maradott üres helyecskére szúrá egy az ottani textus betűitől, fekete festékétől egészen elütő kéz: *Et fuerint anni* 'stb. *Alme* szó után lévő ezt: tűc anti xp̄s és a' *jegyet* olvasá Koller 387d. l. így: anti XX. §. Horvát helyesen javítá meg. E' jósverset valaki valóban csak úgy veté oda, hallása után, hogy el ne felejtse, vagy hogy csak béjegyezve legyen. Abból tehát 1210-et következtetni bizony nem lehetett. 3.) A' 16. levélnél egészen elválható ezen első összefüzött csomó: a' két első levelen álló canonokat irta más kéz, a' többi következőt: „Ieiunium autūnale" megint más, melly veres festékkel rakta fel czímeit 's azzal tünteté ki kezdő nagy betűit is, mit amaz nem tett. 4.) A' 17d. levél innensó lapján „vere qā dignū ⁊ iustū ĕ eqū." hymnus van kótájival, megint más kéztől. A' tulsón kezdódik a' 12 hónap kalendárioma, 's ennek irása ismét koránsem a' hymnusé. Alább erről a' kalendáriom végénél. 5.) A' 18d. levél innensó felére oda, hol Februarius veres rovatában *XII. kal. Mart.* „Simeonis ep̄i" áll, veté más későbbi kéz: Obiit. Symeon. abbas. Czifrázat közé van itt véve: Mense fbrii de pollice ſanguinē minuat. Ugyan e' 18d. levél tulsó felén megint más kéztől áll: *IIII Idus Mart*, Gregorii p̄p̄ mellett: ϴ ponti p̄poit azaz *obiit Ponetus prepositus*. 6.) A' 20d. le-

Digitized by Google

vél innensójén van czinoberrel írva: Eleuacio. S. ladizlay regis, 's épen olly betük vonalaival minók a' veresen bejegyzett többi szentek napjai 's innepek. 7.) A' 22dik levél tulsóján leljük *XVIII kal. Decemb.* Clementini M...-hez téve: Consecta ē ħ eccla d iaxen? vagy taxen kétfelé fogott érczhasítéku irószerrel. Jegy különözi el ezt, ettól: Mense noū. de asso balneo abstineat 'stb. mellyet felébe hasónlóan napok neveitól üresen maradott helyre ismét más kéz, aprón és csínosabban csúsztatott, minó élelemszabályokat másutti üredékeken is találunk. Egyezik e' lapon *Consecrata* kezével: „Θ Daniel sacdos" beirójáé. 8.) A' 23d. levél innensó felén vége van e' kalendáriomnak, áll tehát 6 levelen, és a' 7d. levél innensó felén. Most szóljunk betűi bélyegéről. Elsó pillantásra mintha ugyan azok volnának mellyek „Latiatuc"-éi, de összevetés után kétség ered, 's majd hajlunk egészen más kézéinek hinnünk, mert ezek apróbbak, szegletesebb véknyabb és tisztább nyomatuak. Illyesmit, gondolám, nem csak két három embernek kellene megvizsgálni, hanem gyakorlott szemü tíznek is. Döntené el többség. Mert lám Koller előtt a' misekönyvével ez egy volt, Horvát ezt nem igen hiheti. Én is kétség köztt hajladozám, mert habár különbözést láték, eszembe kelle juttatnom, miként kerekedik elé egy ember' betűzete, irószeréhez képest majd véknyabb majd teljesebb vonatokkal; de megint e' mellett eszembe azt is, mint hasonlít két kéz egymáshoz igen gyakran. Az olvasó továbbá egykét emberről azt is fel felteszi, magában mosolygva: mindenik iró bizonyos nézetet szegez fejébe 's annak kivivásához alkalmazza magyarázatait, mitól azonban óni fogja magát, ki elgondolja, hogy eléhozott okait uj vizsgálók hirdetendik vagy helyeseknek, vagy botlásokul jelelik ki azokat. Hanem kétségemből kivehetett okfókül én ezeket nézem. *a*) Külön volt irva e' kalendáriom és csak későbben kötötték a' misekönyvhez, mert épen a' kalendáriom levelei szélein is látszanak betűk' elszelései, mellyek, sorukban az idézett 18, 19, 20, 21, számuak. *b*) A' 7 levelen álló kalendáriom' irhája kiválólag lágyabb tapíntásu mintsem az előtte 's utána lévó leveleké. Illyen ellenvetés lehet ugyan itt: a' 8d. levél is ide tartozik még, mivel ez hasonlóan kalendáriom tárgyu, hanem ezt, annak láthatása oszlatja el, hogy az e' 8d. levelen járt kéz csak mázolt az előtte lévőhez képest; e' levél irhája vastagabb, 's amazokhoz észrevehetőleg van szúrva, bekötéskor. Kalendáriom irónkat az utánam megtekínteni vágyó, gondolnám, olly szépirónak fogja lelni azon idő cyclusából, mellynek elején az 1087. kimult Vilmos, normandi herczeg majd király, megtudá hódítani Angliát 's írni nem tudott, olly szépnek, kit csak azért is becsúltek magyar kortársai. Egyébiránt e' kalendáriomnak millyen szerzetbeli pap által irathatására nézve, vagy hová tartozottságához a' 7d. levél tulsóján érdekest lelünk; hol, kivetvék: Dies in q̄bus XL celebrare debemus, Ebd anāt dñi usq ad XLmam, Dies in q̄bus pascha celebrare debemus, Ebd cū diebs anat̄ dñi usq' ad pasca, Dies iqūibs pentecostē celebrare debemus, Ebd cū dieb apen̄t usqu ad nāt .S. Johis ħ 's kalendáriomi több kulcs. Az: *Ebdomadae cum diebus a pentecoste usque ad natiuitatem Sancti Johannis bapt.*

lapjain. A' Bél Mátyás gondjaival kijött „*Ritus explorandae veritatis*", 1217-ből említi: *Cyegel abbas de Zeplac*, 1286ban fordul elé, mondja Mallyó, *Joannes Abbas*, 1327b. volt ott abbas: *Benedictus;* 1330b. *Joannes;* 1343b. *Petrus*. Ez után 92 évig nem tudatik abbas név. Elékerűl még Mallyónál későbbről, *Stephanus*, *Andreas*, elé legutolsóul *Joannes*, ki 1525ben hala meg, 's az apátság, utána, el is pusztult. Már, saját holmije' széthordogatásán kezdék meg, főként Kassa polgárai. 1538b. a' birtok Gecsey Mártoné 's Lónay Gergelyé, 'János király' adománylevelével. Gondolat furódzék itt. „Nem ekkor szakadt-e Budára e' gyűjtemény?" De a' hirtelen „csak ráfogás" hisztóriai meg nem bocsátandó bün. Tovább, tovább, ha bajjal is, nyelvünk eddigi legrégibbjét érdekli, keresztül azért, monostori porokon. Most *abbas* és *praepositus* hajdanértelmét keresém, mivel Symeon és Ponetus által e' kalendáriomot sem Jászóhoz sem Széplakhoz nem szegezé már tudalom, 's csak talánozás mondathatná, hogy e' két monostorfő, fel nem jegyzettek közüli lehetett. Keresém annál inkább, mert Fessler, Norbert alkotásának *abbatiak* és *prépostságok* czimével szaporodását idézi ezen rendnek Nancyban 1786b. kijött Breviariumából és Dubois egyházi történeteiből. Du Cange Glossariumában MDCCLXII, találám: Praepositi in monasteriis, secunda post Abbatem dignitas, qui hodie *Prior* dicitur. Lelém (*l. Dominici Macri Melitensis Hierolexici editio octava, Venetiis MCCLXXXIII.*) Abbas alatt: Indita haec vox Monasteriorum primatibus .... Hoc nomine appellati hujuscemodi primates usque ad undecimum secundum. Posthac alia obtinuerunt nomina, vocatique Prior, Guardianus, Prepositus .... Hinc, temporis progressu, vox *Abbas* recepta fuit in honorem et dignitatem. Praelatus alatt pedig ez áll: Item Abbates *Praelati* nomine designati sunt in Concil. Sueſſion. (Soissons) an. 853. cap. 5. et Tullensi apud Saponarias cap. 12. Ebben van továbbá: Praemonstratensis ordo Canonicor. regular. ab Abbatia, *Praemonstrate* Dioecesis Lugdunensis in Picardia sic appellatus. Abbast és praepositust már így a' kalendáriomban is ugyan azonnak gondolhatám, mert lám a' Budán volt említett felhévizi keresztesek conventjének elsőjét is majd *Rector* majd *Magister*, *Praeceptor* 's *Prior* czimmel nevezték. Midőn arról összevetéseimet Sztrokay Antal és Jerney János m. akademiai tagokkal barátságos beszélgetés fonalában közlöttem, Sztrokay, egy régi perhez irt értesítést magában foglaló könyvből mutatá e' következőt: Et reuera S. Norberti fratres, siue in anno 1120 siue 1121 in Campania ortos, nedum Praemonstrati illico tanto minus eodem fere tempore in Hungaria quoque Abbatem habuisse 'stb. Jerney azt hozta elé, hogy ő, „Magyar hiteles helyekről" készített kéziratában, ott, hol a' premonstratiakhoz hajdan tartozott hatvani conventről szól, ezt jegyzé fel: „Kún László király némi 1273beli levelében annak elöljáróját apát névvel illeti, a' mi ennek fényes hatalmára mutat." Annyi lévén ez mintha már világ előtti munkából idézném, illik e' kéziratbeli velem közlést is, Jerneytől általvettnek megemlítenem. 'S íme, saját keresésemmel Fuxhoffer után, ki a' hatvani praemonstrati prépostságot IId. könyve 19—21 lapjain adja elé, mind Praynál olvashatám Kún László királynak XI Gergely pápához, a' hatvani praemonstratiakkal egy parochia miatt veszekedett és a' király küldöttje iránt is tiszte-

Digitized by Google

letlenséggel volt Lampertus egri püspök ellen irt levelében: Sane religiosi viri Abbas, et Fratres sui Praemonstratensis Ordinis de Hatván Dioecesis Agriensis .... *l. Specimen Hierarchiae Hungaricae, Pars I. Posonii et Cassoviae M. DCC. LXXVI. p.* 205. mind ebből kivéve Katonánál: *Historia Critica Tomul. VI. Budae M. DCC. LXXXII. p.* 640—642. Ninca e' levélnél évszám, csak napja áll így, végén: *Datum Budae, VI. Idus Martii*, Pray tehát bizonytalankodva tevé 1273hoz midőn II. Lampertet egri püspökül 1252től 1275tig jegyzé ki, mindazáltal kelhetett a' levél 1272 és 1275 között, mert Kún László 1272ben lépe thrónra. Fuxhoffer ezt veté oda: Adparet ex hoc documento Hathvaniensem Ecclesiam e numero maiorum fuisse, cum ipsius praesidem nomine, inusitato apud Praemonstratenses, Abbatis insigniverit, de Fuxhoffer ezt 1803b. irá, hanem 1272 és 1275 között még, Abbas és Prepositus a' pap cancellar előtt mintegy hasonszó volt. 'S hogy az vala másutt is, kaptam ahhoz kereséseim között bizonyos évszámmal is lévő három oklevelet. Egyik 1252beli, IVd. Innocentius pápától. Oldozat, születési bevett rend hiányától, igy: Innocentius, Petro Abbati monasterii S. Stephani Praemonstratens. Ordinis, Varadien. Dioecesis... Cum ex parte tua nobis fuit supplicatum, ut tecum super defectu Natalium, quem pateris, dispensare curaremus ... auctoritate tibi praesentium indulgemus, ut possis in administratione Abbatiae monasterii S. Stephani, ad quam assumtus diceris, licite remanere. Perusii X. kal. Dec. Anno decimo. *L. Fejér, Codex dipl. T. IV. vol. II. p.* 128. Másik 1278ból van megint Fejérnél, *Cod. dipl. T. V. vol. II. p.* 474. Bernard, hévvizi sz. Háromság conventjebeli prior, a' nyulak szigetén volt premonstratiak Márton nevü prépostjának kéremésére, azon adománylevélnek, mellyet ezek IV. Bélától 1249b. nyertek hiteles mását adja ki, hogy ügyeikben eredetijüket ne bánthassa vész. Ide, onnan, ezek valók: Nos Frater Bernardus Prior, et Conuentus Sanctissimae Trinitatis de calidis aquis .... Vniuersitati Vestrae significamus, quod Frater Martinus Abbas, ac alii Fratres Ord. Praemonstratensium, in monasterio Sancti Michaëlis residentes, de insula leporum, circa Budam, ad praesentiam nostram accedentes .... Nos igitur petitionem dicti fratris, Martini Abbatis, iustam esse .... Datum anno Domini Millesimo, Ducentesimo, septuagesimo octauo, Septimo kal. Junii. Megnéztem, ugyan Fejérnél IV. Bélának itten idézett alapítványát is, melly azt emliti, hogy e' szigetet dicti fratres Praemonstra. de gratia Primogenitorum nostrorum possidebant ab antiquo, de abban meg csak Frater Prior jó elé, *abbas* nem, *praelatus* nem. Harmadik, 1286ból áll ugyan Fejérnél, T. VII. Vol. II. p. 230, így: Laurentius ... praepositus de laszov, totusque conuentus eiusdem loci ... quod nos habito pari consilio .. vna cum .. Ioanne Praeposito S. Stephani de Promontorio Varadiensi, Patre Abbate nostro, 'stb. Igy már a' kérdésben forgó Symeon abbas és Ponetus praepositus tisztádon premonstrati előljáró is lehetett, 's Jászón, hajdan óta, ennélfogva is csak azon szerzet lön általam keresendő *). Arról, hogy ott soha sem volt benedekes, alább. Kalendáriomunk irása helyére nézve meg azonban Jászótól egészen távolba jövék, midőn a' fennebbi XVI., XVIId. lapon elé-

*) Midőn ezen adatokat kiirám, kapom Fedák szívességéből Jászóról Martius 24d., Szidor Antal prof. barátomtól pedig Kassáról 27dikén az 1838ra szóló névkönyvet, mellyben a' praelatus címe között most abbas is kezde így állani: Ecclesiar. S. Joann. B. de Castro Jaszov, S. Crucis de Leles et S. Steph. Protomart. de prmont. Mvaradinensi Abbas, et Praepositus Inful.

Digitized by Google

adott „Jaxent“ én, „Taxen“ azaz Pest megyei Taksony helységnek találám. Meglepett legelőszer t betű látása J helyett, mert hivegettem az állítmányt, noha Jászó kitételére Jaxen, eddig ismert nevei mellett ujnak látszott, azért mindazáltal mindjárt el nem vetendőnek. Velem tehát muzéumunkba nem a' más felfedeztte 's már más helybenhagyta uJ' felforgatásának mene ólálkodó kórsága. Nagy Gábor szívesen van emlékezetemben kedvezéséért, mellyel egy birtokában lévő 1416 előtti 's egy 1560beli magyar irat eredetijének mássát engedé vennem, 's Fejér codexéből, általa kiszedett magyar szavakat velem közlött neve alatti kiadhatás végett 1200ig. 'S ő, csak Kollerből vévén azt ki, nézhete, az annak 399d. lapján lévő laxen-nél, I és l között kétesen, inkább J-t. Végigmentem volt én mindjárt helyben Walter diplom. lexiconának régi j betűjü példaszavain, mellyek VIII. szászaktól XVIig a' 162d. lapon kezdve 190dikig sereggel állanak, azok között itt követelt j-hez hasonlót egy sem mutat. Megtekíntette majd velem más ízben Jerney 's azt vallá: ez taxen. Néztük puszta szemmel, néztük nagyító üveggel, néztük nap fényén és felhőbe bútakor, taxennel kelle maradnunk. Szemére vette később külön magára Enzsel Rézső Sándor kir. táblai hites ügyvéd, taxen-t bizonyíta 's megirá, midőn Fejér okleveles nagyhasznu gyüjteményében már épen nyomát lelém egy helyen, hogy Taksony a' nyulak szigetebeli domonkos apáczák birtoka volt. De még több szem élének ohajtvám bizonyítását, 's hozá magával Sztrokay Antal a' muzéumba Martius 1sőjén 1838. Ruttkay Sándor hites ügyvédet mint sok nemzetség régi levéltárának jártas rendbeszedőjét, eljövé Perger János rendes tag velük, 's huzomos megkísértések után is, taxent olvasának jelenlétemben. Nézzék meg most mások is többen. Mi hatan, a' t-nek bizonyított betü felsőjét keresztül huzottnak láttuk. Még a' kis pindirka keresztvonaton is megtetszik az ércz irószernek kétfelé serczenése, miként a' többi betün, mit már fennebb érintettem. Természetesen e' felett most vizsgálódó beszéd és vélemény közlése következett. Megjegyzé Sztrokay, miként irák hajdan Paksit, Jaksicsot igy: Paxi, Jaxith, mihez én, igen is, 4 példát nyomattam le már, Mérey nemzetség levelei közül Pacy-val a' IId. kötetbe, 's tudjuk Istvánffynál *Joannes Paxi*-t, Oláh Miklós' Hungaria-jában: *Demetrium Jaxith*. Jerney eléhozá hogy IVd. Béla 1255beli alapítványában: Jazou áll, s Jászó conventje pecsétén XIIId. szászak óta „Iasove“; hogy, oklevelekben Jaszow és Jasov; Fejér olvasása szerint pedig találám 1290ből: Jaszw; 1297b. Jazow; 1299b. Jaszov; 1314ben Iaszou, 's egy, évnélküli iratban: Jaso. 'S nem hagyá Jerney említetlenül a' jász nemzetnek mindig Jasones, Jazyges, és soha sem Jaxones által iratását; Enzsel idézé „Sandrini Capitanei Jazinorum“ Fejérből, ki VIIIdik tomusa IIId. volumenében elől, irá oklevelekből: Iazonum, Jazonum, Iazini. A' „szász“ nemzet nevéről továbbá, egész ívnyi jegyzetét közlé velem Kállay Ferencz kapitány 's rendes tag, Meier, Jäkel, Leibnitz, Mylius, Wittokind, Grimm, Halling munkáikból szedve. Ezek szerint az eredeti név; Saxo, Sasso, Sassen, Sate, Sachs, Sahs, Sacii, Saken 'stb. Tehát mondja, inkább lett: *szász*, ebből Sasso,

Digitized by Google

Sahs, mintsem Saxo-ból. De közelebb a' német Sachs is, emo latinnál. Egyébiránt Kállay, bővebb értekezést ád ki e' tárgyban. Jusson még eszünkbe hogy: Alexander a' magyarnál Sándorrá lön, x tehát s . . sé; hogy: szász nemzet nem natio saxensis, hanem saxonica, 's így ecclesia S. Jaxen-sis helyett, Jaxenicat v. Jaxonicát kell vala találni. — Nekem mint eléadónak mostan nyulak szigetén kelle tovább vadásznom. Az oda IV. Béla által 1255. domonkos apáczák számára, kik közé Margit leányát nevelé, alapított monostort, Vd. István, 1270beli adománylevelének ezen szavai birtokosbíták: terras Ducatus de Zulgageur, Toxun, Zoik et Raad vocatas in comitatu Pestiensi existentes . . . contulimus monasterio S. Mariae de insula leporum, vbi filia nostra charissima ac aliae sorores, ordinis praedicatorum . . . commorantur. E' Pest megyei mai Taksony eléfordul itt még egyszer így: Zoichteleky, qui locus est a parte villae Toxun. 'S hogy o betü e' névben a helyett van, megint még ez adományzat' e' sora mutatja: primae metae incipiunt prope syluam Horezt vocatam, mi a' mai: Haraszti. *L. Fejér, cod. dipl. T. V. Vol. I. p.* 49—51. Ugyan Heuenessy kéziratai közül adta ki már Pray is, de a' helységek nevét kihagyva! *Annales Regum Hung. P. I. p.* 325. IIId. András 1299b. erősíti meg a' Kun László által ezen apáczáknak adottat, Elisabeth testvére kedveért is, ki közöttük volt. *Fejér T. VI. Vol. II. pag.* 207. A' budai káptalannak pedig Venczel királyhoz 1305beli tudósításában áll: populus de Taxon, jobbagiones Dominarum Sororum de insula B. Virginis Budensium . . . populi de Haraszth insurgentes bona jobbagionum praedictarum Dominarum de Taxon . . *Fejér, T. VIII. Vol. I. p.* 181. Tulajdonképen Taxent hallunk a' mai német' ssájából, mondá tehát hajdan is úgy, 's az, irásba is bécsuszott. O-nak e-re változtatása csekélység, a' szepességi német: villam Sumugh, tevé: Schmegen-né. De, magyar 's más is mikép cserélé fel a' hangzókat, mennyi példánk van! Bobet, Goron, Gyormot, Ipul, Rodnuk, Sumlu, Zolyum, Tichon, Tycon = Babot, Garan, Gyarmat, Ipoly, Rudnok, Somló, Zólyom, Tihany 'stb. Leginkább tartozik ide: *Bobet*, Kelemen pápa' 1268beli leveléből, melly a' Sopron megyei *Babot* nevü helységet érté. Megint ezt, *Bobut*-nak irá 1270b. Vd. István cancellára. 'S nyulak szigetén voltak, beszéli Ferrarius, 1637. Péterffy 1742. irja Schier 1774. és Fuxhoffer 1803b., cisterciták, ott a' már innen említett praemonstratiak, mindenike *Abbas*-sal, amazok 1274, ezek 1211—1224? óta. És kikönyörge magának oda sz. Ferencz, sz. Domonkos, sz. Pál szerzete is egyegy kolostort a' kegyes királyoktól, vonszá őket magány, 's bátorságos elszigeteltségben jó társaság. Schier a' Ferenczeseket Wadding nyomán 1270. körülre IV. Béla végévében telepíté be ide, domonkosiak itt volttának pedig ellene mond: állott azok monostora, szól, Budán 's onnan tevék egyházi tisztüket lelki leánytestvéreiknél, Budán, hol azonban 1254nél több évvel elébb kellett lábra kapniok, mivel *Generale studiumot* is táplált nagy conventházukban egész rendjük tarthatott már 1254b. átaljános ülést. Péterffy szerint, keletkezett Magyarországon 1230b. ki, Fuxhofferrel együtt, e' szigetre paulinusokat nem helyezett.

Digitized by Google

Ime tehát Árpádék, saját szigetüken, mert királyi volt, a' XIIIdik századszak tudományi míveltségének elemeit fejledezteték, mivel az 5—6 kolostornak számos áhítatosai között bizonyosan volt néhány tanulni vágyó is a' korhoz képest, kik Európa' míveleti sarjadzásait, már Veszprim iskolájában, mellyet IVdik László 1276beli adományzata „hajdani híre vesztéséből" akara feltámasztani, általvevék, kik Bologna, Salerno, Padua, Páris tanításait tudogaták *): monostori vezéreinél okosabbá utóbb lett a' világi rend. 'S e' sziget így Budán lakott Budára jött mindenféle karbelinek gyülhelye lön. Herczegasszonyok, nádor és főispán leányok, átaljában pedig nemesekéi rajta sororok. Mert már sz. Domonkos azon nemes franczia házak léanyain akarván segíteni, mellyeket háború elszegényített, később csak kis asszonyt öltöztetének gazdag ruháiból, barnás fejér köntösbe, mihez fekete köpönyeg 's tiszta fejér scapulare járult. Ágyul szalmazsák. 'S e' szerzet' elsője többnyire királyleány. Magyar nemes házakból tehát a' Duna szigetén összvesen: „Zent Margÿt azzon ideben", miként életirója feljegyzé „hetuenvolt, zolgaloktul megvalvaan". Látogatóba mene a' király atya, mene a' király testvér 's velek bizonyosan mindig „Mager orzagnak fou jobbagÿ es nemeſÿ" közül, a' hogy ezeket az életiró nevezi, kisérők; átcsónakozának királynék azon főbbek' nejeivel beszélgetés végett, át mások, az életiró szavaiként: „spacialasnak mulatságnak okaert" később pedig „zarandoksagot tennÿ az Zent Margyt azzonak koporsojához". Mennyi viszony, érdek, oda gerjeszteni az akkori figyelmet! Ez magyarázza, miért kerekedék ott urak számára is egy-egy épület szállásul 's lön a' név: Margit és urak szigete; miért hagyák oda, kihalók, javaikat, mint Martonvásári Gergely, Szederkényi Péter, Mózes nádor 1272-ben, kinek úgy is leányai mind a' kolostorban valának; az életíró, Judítját említi Margittal együtt éltnek; miért gazdagitá azt folyvást az udvar, mint 1274ben és 5ben Izabella királyné, 1279ben IVdik László 'stb. Az annyi meg annyi magyar leánynak e' szigeten tanulgatásáról némi képet nyit az említett életíró, Praynál a' 362—3d. lapon ezzel: „Tyzenketteud Sorornak vala neve Soror Eurſebet. Ez vala hog kÿ zent Margÿt azzonnak tarſa vala es egy keunben tanolnak olvasnak vala," a' mi ugyan még Veszprímben történt, de bizonyosan a' szigeten sem szakada félbe másoknál. A' 366—7d. lapokon van: „Tyzen nyolchad Sorornak vala neve Soror Judith Ipolt Iſpan urnak leanya, ez vala Zent Margyt azzonnak tarſa germekſegeteul fogva, egymaſtul imadſagot tanolnak vala, es megkerdyk vala egymaſtul, mellyk myt olvas." Efféle olvasás ugyan nem lehetett egyéb egyházi tárgyuaknál, miket nyilván magyarúl készítének Domonkos vagy más szerzetbeli atyák, apáczáik számára, zsoltárát így hihetőbben magyar nyelven mondá el Soror Jolenta, miről a' 357dik lap szól; azonban reászoríták őket latinra hasonlóan, a' 356dik lap szerint, 's habár annak csak élesebb eszüek fogák fel némelly értelmét, éltek látszik latin irattal is. Tegyük már

*) Világító értekezést mutat Czech János r. tagtól a' magyar tudós társaság évkönyveinek II-dik kötete, a' 186—235 lapokon: „*Tudomanyok állapotja Magyarországban az Árpádok idejében.*"

Digitized by Google

most az alkalmazást. Hogy egy idókör, kérdéses kalendáriomunkat ezen apáczáknál tartá e' szigeten, abból tetszik ki, mert azokat illeté leginkább, következók' beirása. Θ ypolit̃-ra nézve fenn említetett már Ipolt Ispán, kit azért lehet itten értenünk 's nem illyen nevü szerzetest, mivel itt van ez is: Θ folc, filĩ Ipoliti. Ekként fejlik elé ide: domina Paus vagy Pous is, mert a' 363d. lapon leljük: „Tyzenharmad Sorornak vala neve Soror Stephana, es vala Pauſa urnak leanya.“ Pousa, Pous, Paus, név igen ismeretes a' magyar hajdani hisztóriában. Mind Ipolt főispán mind Pousané halálát pedig bejegyezteté ide, talán leányi szeretet, talán a' kolostorhoz mutatott bőkezüségük, vagy az asszonyságnak élete végén ott lakása. Conſecta ē ħ eccla d taxen, hol a' d betű mellé rántott karczolatot Rutkay *dei*-nek olvasá, nem egyéb, azt lehet gyanítani, hanem az apáczák egyházat építetének falujokban 's felszenteltetése bejegyeztetett. Mert a' beirások inkább e' Pesthez közel fekvő Taksonyra mutatnak, mintsem Pozson vármegye szeredi járásában Galanta mellett lévő Taksony helységre, mellynek szentegyházát az 1645beli 6dik törvényczikk az evangelicusoknak más 90nel együtt vissza adattak' számába teszi. Nem ok volna pedig arra, hogy azért nem épüle a' pesti Taksonyban még a' XIIId. százszak végén vagy a' XIVd. elején egyház, mert a' váczi püspöki megye névkönyve most ezt irja Taksonyról: *parochia anno* 1739 *jam exstitit*, *restaurata anno* 1758. Hová merre oszlatá e' honnak sok vihara annyi meg annyi régi kápolna porait! Hogy a' monostorok építének azokat faluikban, látszik Szalavár alapítványából 1019b. „ut ... processu temporis ... quod necesse est fieri, plures capelle possint edificari. *Haec* helyett az akadékos h még egyéb okos magyarázatot is enged. Teheti ezt: *hic* 's így Clementinus napját, miként a' *hic obiit*, a' halálozását. Rosszúl volna ugyan a' szórend akként, de helyes elrakást itt ne keressünk. Helyszükében legokosabb legjobb iró ma is rendes contractiót ránt, ollyant, min csak maga mehet el, hát még akkor. Mater Deme ... *talán Demetria?* Mater Nezda nevek nem fordulnak elé az életírónál, azonban Deme-t az irá bé, ki Pousanét. Elé nem fordulásuknál pedig az legyen eszünkben, hogy az életiró csak 40nt említ a' 70 közül. Lehetett ama kettő későbbi apácza, 's kivált Nezda, mert beiratása megint idébbinek tetszik. eliſabet Θ igen némberi kézre mutat. Margittal együtt élt Eurſebetről hatról emlékezik az életíró, 's még azután 1279ben adá Kun László irata Erzsébetnek mint testvérének és más apáczáknak Tököl földét Csepelen; IIId. András leánya Erzsébet 1336b. temetteték mint apácza, Margit' kolostorába. Ezen királyi két herczegleány értetik-e tehát itt, vagy Vd. Istváné a' más régibb hat Erzsébet közül? Vagy, volt azon béirott, Kun László' hitese Isabella másként Erzsébet, ki a' szigeten is lakott, kinek fennebbi említésként, ide ajándokozatát férje 1274ben erősíté meg, ki 1275ben meg ide örökíte: *duas villas vinidatorum nostrorum Sümegh et Somodor in Strigoniensi comitatu existentes.* Ennyi Erzsi közül eddig az értethetik itten, mellyiknek halála napja épen Non. Febr. azaz: Februarius 5kén volt, mit én meg nem találhattam. I. Károlynak Erzsébet neje már nem volt, mivel Dlugossként Dec. 29d. hala meg

Digitized by Google

1381b. noha egybeköttetésben leljük őt is ezen apáczákkal, mert 1325ben szilárditá ez Isabella' érintett felajánlatait, 's levelét még uráéval is ingatlanabbá tételé 1326ban. 'S domonkosi apáczáknál történt illyen beirások után könnyen látható most, miért kapjuk itt ezeket is: Sc̄i Dominici c̄onf. d' ordine p̄dicator; hic obiit Eustachius praedicator, azaz dominicanus; Translacio ſc̄i Dn̄ici ꝯfeſſoris, különösen miokból Sz. Erzsébetet. Ezt ugyan kitetszőleg azért, mert épen a' Domonkos atyák sürgetéseire canonisálta IX. Gergely Perusiamban a' dominicanusok conventében Majus 26d. 1235ben, melly bizonyos adatból meg az kerekednék-e elé, hogy e' kalendáriom 1235ben a' vagy budai vagy a' szigeten volt domonkosiaknál forgott volna? mivel apáczáik azon még akkor nem állottak; más rendbeliek lehetének azok ott kiknek évenkénti 60 marka fizetésére IId. András a' pestieket 1217b. kötelezé. Sőt annál fogva, birták volna-e Buda körüli dominicanusok 1233ban? mert ezen évben vala Majus 24d. Dominicus translaciója, mellyet belé e' kalendáriom irójáénál későbbi kéz, épen e' naphoz tett. És belé csipé Domonkosnak 1221beli halála napját is Aug. 5kéhez valamellyik fija, hanem látszólag későbben, mert már Szentnek nevezi, rende pedig legelőször 1221 alapula Győrött, hol e' kalendáriom nem járt. Azonban mind ezeknek hihetőbben utóbbi mikor bejegyeztetése majd ottan csillámolhat ki, midőn az eléadás folyama kigördíti azon idő' táját mellyben kalendáriomunk a' domonkos apáczákhoz juthatott. *L. a' XXXIId. lapot.* Miért van pedig Symeon abbas, Ponetus praepositus, talán Bonitus, melly nevű Monte Casinon az 5dik apát volt 580ban; miért Ferencz confessor is ide írva, magyarázhatja hihetően az, hogy a' domonkos atyák- avvagy apáczáiknál iratá azokat bé szomszédi viszony és a' szenteknek ezeket is illetett tisztelete, minő sz. Gerardé hasonlóan. A' többiek' beiratása nem különben ide-oda tartozottságuk vagy itt ismeretesb létük miatt következett.

A' feltalált néhány személy' ideje, ugy látszik 1235tön vagy inkább 1255nél kezdve 1336tig esik, melly körben csak azon akadhatunk fel, miért nincs az 1271b. megholt Margit béjegyezve. Kalendáriomunk azonban sokkal régibb. Melly év körül iratottnak nézhetőbb tehát, arra szálljunk most által. Pray mint XIId. századszak hajlásáról lévőt *Seculi XII. exeuntis* jegyzé meg midőn Pilgrammak, belőle kiszedett nevekkel kedveskedett, mellyeket az, más régi 72 kalendáriomban előbb utóbb állókkal hasonlíta össze. *L. Calendarium chronologicum medii potissimum aevi, ab Antonio Pilgram, Viennae MDCCLXXXI. pag.* 196. Nagy Gábor, láttuk miért állítá 1173nál régebben nem irhatottnak. Ehhez ok fürkészését éles felfogással kezdé. 'S erősülve is láthatná magát azzal, hogy az 1174. szentesített Bernardus azért nem volna benne, ambár a' rhodusiban XIId. századszakból Januar. 13dikán már találtatik, mivel e' mienket egy évvel irák előbb. Hanem: *Eleuacio S. Ladislai*, az 1192beli, rontja el okát. Rontaná Leonardusnak a' VId. századszakban élt remetének sem találása, noha feltevék más XII-beli kalendáriomok; ide, későbbi kéz irá. És 1183nál kitetszőleg azért is ifjabb, mivel XIId. századszakból a'

Digitized by Google

szalczburgi 2d. kalendáriomot mellyben Thomas cantuariensis megvan, irásbélyegéért XII. v. XIIId. százbelinek ítélé Rieberer 's ezért Pilgram azt XII-nek végére vetette, *sec. XII. desinentis*, végül pedig 1183 még nem vehető. Inkább azt vegyük tehát itt előre észbe, miként nem lehet évhatár kitüzőnk egyegy külföldi szent' neve, mert Pilgramban igen sok példa látható a' canonisationál jóval utóbbi felvételre, sőt egészen kihagyásra. Úgy mondhatnók 1201nél meg nem idébbinek, mivel az 1200ban canonisált Chunegundis nincsen benne, hanem ezt is Austriában a' *mosacense calendarium* csak 1216-ban vevé fel, azaz: mert akkor irák; a' XIIId. szászak' többi napkönyve pedig elhallgatá. — Horvát István nem tüze ki különösen e' kalendáriomnak bizonyos évet, hanem csak az általa 1182—3 közé tett misekönyv betűit és azéit igen hihetően nem egy kézéinek mondá. Azt kell azonban itt megemlíteni, hogy okoskodását: miképen teve később más toll, kéziratokba veres betűket, 1182—3-tól 1192-ig ide alkalmazni nem lehet. Az okok eléadvák már 's még elékerülnek, miért kell e' pesti codexünk szakaszait különkülön helyen irottnak 's az egészet elegyes gyűjteményül néznünk. Ha e' kalendáriom' feketéje 1182ben vagy 3ban iratott volna 's belé az innepek veressel 1192 eltöltével rakattak, egészen 10—11 évig kell vala várni a' veres festékkel, mig 1192ben: *Eleuacio S. Ladislai* oda írathatik. Ki veheté addig hasznát? Illyen két színü munkának természetien két ízben folyását rövidebb időre lehet csak érteni. És, *Eleuacio*, nem vakart helyen hanem tisztán a' több innepekéhez hasonlón áll, ugyan azon szép kéz irá, melly eredetileg valamennyit nagy gonddal vonogatta. Tartsuk Prayjal tehát a' XIId. szászsak végét legfelsőbb idejéül, de kezdjük e' hajlás' körét a' Koller kitűzte 1192-őnél egykét évvel innen. Nyomos okkal fenyeget ugyan is mindjárt 1192ben nem iratásához Péter püspöknek a' cistercita szerzetből itt nem lelése, mert, már 1191b. September 11kére tevé innepét IIId. Celestin pápa, mit azonban szerzete 10dikén ül. Igaz hogy a' kifeledgetésről imént lön képzetünk, hanem ha ezt vennők tekintetbe, úgy említett 1201 helyett épen 1191-et kellene íme innensó határidóül felállítanunk, *Eleuacio* pedig akképen hoz bennünket 1192-ón innenre, miként a' szalczburgi Iső kalendáriomot azért határozá Pilgram a' XIId. szászak hajladó derekára, mert az 1152b. canonisalt sz. Henrik császár innepe már benne van. Vagy az idézett kihagyást ide akarnók-e alkalmazni? következővel: „de mikor az Vd. szászsakbeli, római kalendáriom maga, még a' régi keresztyén közvilág' általános innepét K. sz. Jánosét is elhagyá!“ Ez csak más helyen nyomna. Itt *Eleuacio* mellett még azért sincs ereje, mert minekutána kalendáriomirónk egy más vértanu Péternek Martius 14d. Petrus diaconus-nak Aprilis 17dikén, 's Péter alexandriai püspöknek November 25d. nevét már megemlíté; csak elég lett volna e' három Péter eszébe juttatni, hogy ama negyediket mint uj szentet se felejtse ki. Illyen hézagoknál igen csak azt vesszük észre 1.) hogy az iratásévet pontosan elhatározni csupán hasonlítgatásokból, felette bizonytalan. Egyegy illy kalendáriom vagy inkább szentnévsor fél sőt egyegy szász-

Digitized by Google

szakra szokott volt szólani 's ha egyiknek épen elején közepén végén irák, elszolgált a' következettnek hasonidejeig, eléglék a' közben szentté letteket, későbbi kézzel béjegyzeni. 'S ekként az összehasonlítás már két százszakbeli kalendáriomban kereshető. Igy adta elé Jankovich Miklós még idébbről is Iső Mátyás udvari csillagászának Királyhegyi *Regiomontanus* Jánosnak 1473 és 1475 közöttől 1513-ig folyt kalendáriomát a' Tudom. Gyűjtem. 1829-beli XIId. kötete 82dik lapján, hol szavaiként ezen „boldvai missalénak 1190 esztendő tájban irott kalendáriomát" említi, midőn a' pályatörésben megbotlott Schwartnernek ebben gondatlan kérdését: nem tudott-e a' magyar még 1584b. maga irni kalendáriomot? útba igazítja. 2.) Hajdanta nem lévén még egység a' kalendáriomokban, egyiket egyik, másikat más országbeli vevé fel, vagy kihagyá. Onnan a' napokra tételben hasonlóan különbözés. Mi több? ma is más napon áll némelly név erdélyi kalendáriomban mintsem magyarhoniban. A' mondottaknál fogva tehát csupán ott lehet némi bizonyolatúl a' kihagyás, hol ellene fontosb ok nem ví, 's ugyan az eléadattak e' kalendáriom iratását a' XIId. százszak utolsó tizedének közepe tájától a' XIIId. első tizedéig sorozzák. Nézzünk ezekhez tartozó egykét példát Pilgramból: ALDEGUNDIS áll itt Januar. 31dikén, a' IX. százszakbeli petershusanumi, a' XI. v. XII. trieri, a' moguntinum XIIId. százszakbeli kalendáriomokban 30dikán; a' XIIIb. 1. millstatense adja elé a' magyarral egy napon. Itt vehetjük észre miért kell bizonyos év helyett inkább *évek körét* kiszegeznünk. A' millstatense elsőt Pilgram teszi XIIId. százbelire, mert „*festum Translacionis S. Elisabeth A.* 1235" már benne van, hogy pedig a' magyarba későbbi kéz tevé, elmondatott 's így elébb készültte kinyilványlik. És még is hasonló a' kettő. Továbbá, VEDASTUS et AMANDUS itt Febr. 6d. mint a' francziában IX, trierib. és murenseb. XI, 1. szalczburgib. 1. rhodusib. trientib. a' XII. százból, mainczban XIIIból. ROMANUS abbas itt Febr. 28d. mint az 1. rhodusi XIId. mainczi XIII. százszakiban. ALEXANDER episc. Martius 18d. legelőszer csak a' XI. sz. treviriben és murenseben azután csak a' XIIId. százból. AGAPITUS mr. Aprilis 1sőjén mint a' trieri XI. és a' brixianumban XIIból. VICTOR mr. Május 8d. mint a' petershus. IX, rhenaugiense, veronai X, a' trieri, murense XI, brixianum, 1. szalczburgi, 1. rhodusi, trienti XIIb. mainczi XIIIb. százbeliben. PAULUS ep. Junius 7d. mint a' trieriben, 20dikán, ismét mint a' murenseben. ALEXIUS cf. Julius 17d. mint a' rhenaug. X, a' trieri XI, 1. szalczburgi, florentziai, 1. rhodusi XII-ben. E' magyarban Alexius, vakarás helyére van téve. TRANSFIGURATIO DNI Aug. 6d. mint az 1. rhodusi XIIb. Aug. 7d. pedig az itt lévő *Affra v.* e' rhodusiban nincs, mindazáltal a' magyar is már másod névül tevé fel. FELIX et REGULA Sept. 11d. mint az 1. kölni IX, rhenaugen. X, trieri XI, 2. szalczburgi XII, millstatense XIIIban. UNDECIM MILLE VIRGINES Oct. 25d. nincs meg itt, valamint az 1. rhodusi, 1. trienti XIId. százbeliekben, más helyiek pedig mind mutatják. AMANDUS Oct. 26d. mint a' petershus. 's 2. franczia IX, a' trieri, murense XI; az 1 szalczburgi XII. pedig 25kén. WILLIBRORDUS Nov. 7d. mint a' trieri XI, a' M. Buranum, az

Digitized by Google

1. 2. szalczburgii XII-ben. A' December 27d. eső JOANNES EVANG. octavája, martyrologiumban XIVd. századtól előtt alig fordul még elé 's a' melly kalendáriom vallja, már az által is régi. Magyarunkban látható, mint a' petershausi IX, rheinaug. X, trieri, murense XId. századtól kiban. E' kalendáriomok 's más régiek eredetijeivel összehasonlítás, még tisztábbra vinne, mert a' habozott Pray kiirtta után Pilgram hibásan idéz néhol. Szerínte Nov. 18d. volna e' magyarban ROMANUS, mint a' murense, szalczburgi, rhodusi XIIben, pedig egész hónap sem mutatja. Thomas archiepusnak meg Dec. 29d. benne létét nem említi. Enynyiből is azonban az olvasó maga kiveheti, mellyekkel találkozik e' mienk leginkább.

Külön összeszedett magyar munkának mutatja e' kalendáriomot, László derék király innepe mellett, kit XVdik századtól előtti martyrologium nem is említ, az, 1. hogy 1092beli törvények 1só könyve 37 és 38d. czikkjében kijegyzett innepek többnyire veresen kiirvák, így sz. István királyé Aug. 20. 's ettől megválva még 17 innep; ellene pedig, nem lehet 11nek csak fekete betükkel találása, mellyek az egész anyaszentegyháznál divatban sem voltak hanem azokon mint *forum* innepein inkább csak törvényben eljárás vala Magyarországon megszüntetve, 's most, nálunk részént decretalis inneptelen nevek. Illyen sz. Gerhardé, Andrásé, Tamás apostolé 'stb. Eleuacio Henrici ducis azonban legalább itt van, ha bár nem veresen [1]), XI. és XIIId. századbeli külföldi némelly kalendáriomban pedig nem is áll, hanem Felix és Eusebius, valamint atyja neve helyett a' rhodusi XIId. századtól kiban Philibertus, noha e' miénk azzal Augustus 21kére már, Privatus püspök tételében megegyezik. 2. A' magyarhonibb innepeken kivül is jónek elé benne, olasz, franczia, 's németföldi régibb kalendáriomokban vagy nem találtató vagy másmás napokra ejtett nevek.

Melly szerzet irá 's hol a' hazában, azt füzzük most. Ha megállhatna XXd. lapunkról az, hogy ker. sz. Iván születése napját arról-czímzett szerzetü irhatá ki mint sájátibb fő innepéét leginkább, nem legfelvehetőbb-e úgy szent Iván keresztes lovagaié, a' később rhodusi majd maltai nevüeké Budán Geiza vásárhelyen, majd szent Háromság városában [2]) utóbbi hivatásaként pedig Felhévizett, miképen Margit életirója többször nevezgeti. Ezek itteni monostorát már mint állottat hozza elé IIId. Orbán pápa 1187beli bullája, melly a' sz. István királyról czímzett esztergomi sz. Iván lovagai egyházának szabadítékait erősíté meg. Vagy vetni akarunk-e közellétéért ezen esztergomihoz? a' III. és IVd. Orbán pápától IId. Geiza által 1141 és 1161 között alapítottnak mondotthoz. Nem távoljuk-e a' székesfejérvárit, hol e'

1) Megjegyzem, hogy a' veresen 's feketén irttakról itt csupán Koller után szólhatok, mert az eredetit egyebekkel gondosan ládába szegezettnek mondák az 1838. Mart. 15d. éjjeli 11-kor 29'—4''—9''' vízár elől, midőn 23dikán ezek megnézéséért iránta tudakozódtam a' muzéumnál, mellynek könyvtári osztályát 2½ lábnyi víz vette volt fel.

2) L. ezen régi elnevezéseket Podhraczky Józsefnek okleveleken épült munkájában: *Buda és Pest régi állapotjokról. Pesten*, 1833.

Digitized by Google

rend egyháza 1161 körül vala Pray szerint készülőben. *L. De prioratu Auranae* 1773. *p.* 120. Megint Budán ss. Erzsébetfalván vagy Alhévizett volt monostorukat nem találhatám 1192 előtt kezdettnek, nem ezeket: *S. Nicolai de Pesth, S. Spiritus supra Budam in suburbio*, mellyekről Péterffy, Schierrel együtt nem sokat mond. *L. Sacra concilia, Pars secunda* 1742. *p.* 284. *Buda sacra* 1774. *p.* 65, 73. 'S az utolsót Fuxhoffer is csak 1215ből említi. Maradhatunk a' felhévizivel. Budán az leginkább kitünék, majd hiteles hellyé is lett, legszomszédabb volt a' domonkos apáczákkal, tőle valamellyik herczegleány közöttük ajándokba kaphatá 1255tön innen. E' rendnek ugymint századonként uj-uj kalendárioma készült, öt rhodusiból tevé Pilgram hasonlításait, mellyek fenn a' XII, XIII, XIV, XV, XVId. századból maradának. Más helyeiken is gondoskodtak tehát misekönyvük mellé idő és nap minősége kiszegezéséről e' jeles rend literatusai, miféle czím gyakran fordúl elé tudós tagjaik nevénél. Igazán legérdekesebbül csillagzék a' közép setét korban e' szerzet. Kar kellett hozzá izommal, melly a' keresztyénség' emberi szeretete' ellenével halálra víjon, főt kívánt velőset, melly egyház' tárgyait vigye 's így iratokról gondoskodjék, türő kebel kelle belé, melly a' szent helyre zarándoklót étellel 's ha beteg lett gyógyszerrel ápolja. Igy munkált Raymund du Puy főmestere által a' XIId. száz elején ekként szabályozott három osztálya: lovagok, capellani, servienti d'armi, míve tehát mindenikét életbe vivé közügyü tettekre, mikben embernek forgani meghivatása. Aligha e' harmadosztályból valók is nem voltak azon „negy jeles orvos doctorok" között, kiket Margit életirója Praynál a' 346d. lapon említ „jffyu Laʒlo kyral feu faydalma" gyógyitása körül, és a' 348d. lapon eléjövő „harom orvos doctorok" számában, kik „Agnes aʒʒon eletyreul ketſegben eſenek." 'S élethez ragaszkodott betegen segítés nem vitte-e a' domonkos apáczákkal is közelebbi viszonyba e' rendet?

Ha valaki gondolná megmutathatni kalendáriomunknak más rend által IIszor egyaránt azért irathatását, mert más, hasonlóan kijegyezhette különösen ker. sz. János vagy szent Iván születése napját azon okból, mivel Iső László 1092beli törvénye már azt átaljánosnak parancsolá, 's az, miként másutt, Magyarországon nem különben babonásságig inneppé lön, induljon meg keresetében. Eleinte nézém én benedekes munkának 1.) mivel Tamás canterbury érsekről Yepes benedekes évkönyviró igy szól: „duplici nomine Thomas cantuariensis noster est, nam habitum S. Benedicti sumsit, deinde ..... in exilium actus, monachis pontiniacensibus Congregationis Cisterciensis se adiunxit" *Tom. I. pag.* 423. 's e' szentet a' szalczburgi 2d. kalendáriom mindjárt a' XIIdik századszak végén úgy vevé fel miként e' magyar, mások pedig csak a' XIIIb. 2.) A' benedekes tudós rendben, melly, Fessler felvetése szerint elejétől fogva ujabb időkig a' keresztyén földeken 15,700 könyvirót fejte ki, már alapítója intézetéből vala *ordo scriptorius*, készüle hát annális inkább mindenütt kalendárioma, illyen a' petershausi, trieri, muryi 'stb. 3.) Egyezik sokban ezen kalendáriomokkal 's a' többek között Julius 11dik

Digitized by Google

áll benne: *Translacio S. Benedicti* miként a' petershausi IX, a' X—XIdik százbeliekben, úgy a' XII-ben, kivévén itten a' Mich. Buranumot és az Isó rhodusit, melly Pilgram szerint *sec. XII. adulto* iratott, e' magyar tehát mint későbbi, követe mást. Hanem ingadóvá tett ezen okok mellet 1.) *Conversio S. Benedicti* első kézzel van itt Mart. 21dikén, a' szalczburgi 2dikban pedig 20dikán, a' mi e' kettőnek különségét is mutatja. 2.) Májusban itt Benedek név sehol, a' XIbeli trieriben igen, igaz hogy másutt sincs. 3.) Találtatik Benedek név Novemb. 10d. a' maincziban XIII, Nov. 17b. a' trieriben XI, itten Nov. 12dikén. 4.) Sz. Odilo innepe, a' clugnyi benedekes apáté, nincs benne, holott a' szalczburgi 2dik, Januarius 1sőjén mint épen napján mutatja, ekként a' Mich. Buranum XIIból 's az 1. millstatense XIIIból. Odilo tiszteletét pedig minden benedekes kolostor parancsul kapá. *L. alább.* 'S mivel éjfélkor hala meg 1048 és 1049b. között, Januarius 1sőjén így *Circumcisio Domini* miatt ámbár ritkább kalendáriom ada neki helyet, azonban el nem hagyá lám a' szalczburgi, azonban Francziaország megülni kezdé Januariusnak vagy 1sőjén vagy 2dikán, 's más helyek Aprilis 12dikén. Előfordul ezen kivül másutt Invencio Corporis Odilonis Majus 3dikán, itt sem egyik sem másik. 5.) Nem tudhatni viszonyt, melly benedekes kolostorból e' kalendáriomot nyulszigeti dominicanakhoz adta volna. Vagy ha ez mondatnék bár: „minek oda tenni? beirák annak adatait a' kalendáriomot készített 's magánál tartott monostorban." Ekkor is közel esettet kellene felvennünk. Nézzük hát. Legszomszédabb volt az Esztergom melletti. Hanem ennek eredtte multta homályban, csak fiók lehete. Tudósabb tagok felvehetők Szent Benedeken, Pannonhegyén, Szalaváratt. Távolabbiak. 'S hogy érdekelte volna ezeket épen még: domina Pous is, hogyan Széplakot? az ugyan csak messze feküttet. Pannonhegye másutt felcsillámlik. — Dominicanus azon okért nem található készitőül, mivel a' szerzetkezdő Dominicus, ki 1221ben hala meg Augustus 6-kán, nem első kézzel benne, Dominicus mr pedig, kit e' magyar, Julius 5dikén említ, van már a' Xdik szászszakbeli veronaiban Augustus 7d. a' florenczeiaiban XIId. October 9dikén. Egyébiránt, a' domonkos német apáczáknak a' XIVdik százból fennmaradt kalendáriomát, mellyel Pilgram élt, bizonyosan domonkos atya irá, hanem ez csak azt mutatja, hogy ezen szerzet' apáczái latin kalendáriomot hasonlóképen forgattak, valamint a' német Clarissáktól Pilgram, kettőt hoz elé a' XIVd. százból. — Franciscanustól lévőnek mondani hijában volna. *Franciscus* az első kéztől sehol sem kerül elé, nem is kerülhete, mert 1226ban Octóber 4dikén hala meg 's más későbbi kéz tevé be oda épen halálát, mellynél azt jegyezzük meg inkább, hogy illyen halálozat emlékítése 10—20, sőt 60 évvel is utóbb történhetett, mert a' nap' évi előfordulta mindig melegité, miként ma még, a' Tisztelt' iránti buzgóságot. Ez magyarázza miért lehet a' dominicanusi beirásokat hasonlóan akkorra tenni helyesebben, midőn a' kalendáriom már az apáczáké lett. *L. felebb a' XXVIII. lapot.* Akarnók-e most a' nyulszigeti praemonstratiakra ruházni *abbas* és *praepositus* czímnek azoknál volt egyet jelentéseért? Ez már

Digitized by Google

nehezéktelen ok. Különben pedig ezek oda szálltát Schier csak 1211 körülre tevé 's ezt is korálja Fuxhoffer. Már, IVd. Bélának itt a' XXIIId. lapon idézett szavai: *de gratia primogenitorum*, felebbre vinnék IId. András 1225-beli adománylevelénél, mellyből régebbi ott voltok látszik, hanem ugyan IVdik Béla okirata említi megint, hogy a' nekik hajdan ajándékoztatott *insulam, regum iuribus iterum fuisse revindicatam.* Mindazonáltal lehetett volna Symeon és Ponetus az ő elöljárójok, csakhogy azon prépostjaik névsorában, mellyet Podhraczky József levelező tag, oklevelekből, hézagosan ugyan még, mivel nem kapott eddig mindenikről utasítást, feljegyezgetett 's velem szívesen közlött, egyiket sem találtuk. Mohácskori elpusztulásukat mutatná ezen okleveli aláírás, nála: *Franciscus praepositus de Saagh tutor legitimus eccles. b. Michaëlis archangeli de insula leporum* 1528. Cistercitától még kevesebbé származott, már a' XXV, XXIXdik lapon elhintett okoknál fogva, miket még az erősít, hogy nem igen lehete gyapor kalendáriomiró e' szerzet, mert Pilgram csak a' XIV, XVd. százból fennmaradottaikból dolgozott, ugymint a' fabrianense, fürstencellense, sanseverinense négyféléből. Különben e' nyulszigeti cisterciták említése megint a' domonkosi apáczák közé segíthetné kalendáriomunkat, mivel talán az ő Symeon abbásukat azért irhaták belé azoknál, mert Margit életirója érintésbe hozza velük a' 336dik lapon „Apagyat 3ent Bernald 3erzetÿnek" mellyet, egyébként sz. Róbert kezdette cistercitait, Bernard nevéről is híttak. Hanem ellene megint ennek az, hogy Péter cistercita szentet későbbi kéztől sem találjuk benne. Kérdés tehát az is, ha Obiit Guid.... hol o ki van sikárolva, azon cisteaux-i józaneszü apát 's kardinál Guidoul találtathatnék-e, ki IVdik Kelemen pápa megbizásából Bécsben 1267. tarta synodust, mellyen Magyarországból egyházi főnök ugyan egy sem volt, de Guidotól mint pápa követétől még is ide küldött szabályokat hozogat elé Péterffy. Magyar egyháziakat ezen Guido minden esetre érdekelhetett. De akár cistercita akár dominicanus Guido volt ez, a' név külföldit mutat. Guido volt a' normandiai templarius nagymester kit 1314b. Párizsban elevenen égettek el. Guido a' monte casinói 2dik püspök † 1339b. Ismeretesb ennél nálunk Boulognei Guido, Lyon érseke 's kardinál, kit a' pápa 1349b. külde meghatalmazottjául Budára. Visszatért 1350b. — Vagy az óbudai sz. Péter sz. Pál káptalanára lengne végtére figyelem Ponetus prépost miatt, és még azon idézett hasonokból minthogy életirónk a' 336 és 377d. lapon ez itteni prépostot a' domonkos apáczákhoz bémentnek mondja, ki tehát közikbe átaljában járhatott. E' káptalannál figyelmünk ezekért akadhatna meg. Kezdé egyházát még szent István 1022b., felségesre tökélé szent László 1085 körül. Izzó vassal itélt 's általa híres lön. IIdik Geiza erősíti 's tágítja birtokában 1148b. Igy IId. András 1212 és 1233b. Tanultták, tagjai között; Petrus Mellicensis prépost IId. Istvánnál 1124b. sigillator, Raphael prépost IIdik Geizának tanácsosa, Adrianus prépost 1186b. III. Béla cancellára. *L. Pray de sigillis Regum et Reginarum Hung.* 'S több is lehete közülök udvari tollvivő 1192-ig, miként Benedek prépost volt 1238b. IVd. Béla alcancellára,

Digitized by Google

ismét egy Benedek budai prépost 1274b. IVd. Lászlóé, 1278b. ugyan azé János prépost 'stb. Okok, mellyek az akkori tanulmányt értett káptalant kalendáriomunk irásában sz. Iván lovagai és Benedekesek versenytársává tehetnék. Ide járul Praynak Pázmán schedájáról említése, mi szerint a' misekönyv Óbuda káptalanáé volt. Hátha még Ponetust, annak prépostjai sorában mutatná Szvorényi, *Histor. eccles. Regni Vng. Amoenitates* 1796. *fasc. V. p.* 139. vagy lelhető lön, ismét Podhraczky kézirati jegyzékeiben, mellyek' velem nyiltkebellel közléseért megint köszönetem. Azonban nézzük most, kiállja-e ezen ellenfordulás, megvitatását. Ponetus prépostot három helyen kereshetjük, Ponetus beiratása' betűi olly későbbi évekre ujjolnak, mellyekben kalendáriomunk már apácza birtok volt. Pázmán schedája csak missalét említ, eleibe volt-e kötve már a' káptalannál e' kalendáriom, nem külön szakadt-e az apáczáktól, vagy egyenesen, Mohács után, vagy előbb más uton, primás keze alá. 'S a' felhozottak úgy látom én, még nem veszik el nyilvánosan sz. Iván lovagaitól, újabb felvilágulások tehetnék azt.

Bizonyosan átköltöztetvén azonban Jászóról a' sok bajt okozott Symeont és Ponetust, benedes monostornak Jászón nem is volttát kell most ide besoroznunk, ezen okokkal. 1.) Ha benedictinus ker. sz. Jánosi monostor égett el Jászón' 1203ban, miként Horvát István itt a' XVdik lapon mondja, mert a' béjegyzet szerint azon czimüt éré ott lang; ha 1228ban Nov. 14dikén praemonstratiak szentelék fel annak helyén már a' magokét, azok megszüntek ott 1203 után, ezek eléállottak nem sokkal 1228 előtt. Nem tudatik első éve a' jászai praemonstrati rendnek. De, fenn Albert jászói prépost' és a' convent' 1243beli szabadítéka, mellyel Jászót mesteremberes várossá okos engedményekkel indult alakítani: *Fejér, Codex dipl. Tom. IV. Vol. I. p.* 304. Fenn 1255ből IVd. Bélától, Albert prépost és a' jászai convent könyörögtére megujított kiváltsága, melly szerint a' dühös tatár által 1241 körül kemencze langjai közé vettetett a' Béla elődeitől (a nostris antecessoribus) adott és testvérétől Kálmántól megöregbített birtoklevél. Kálmán kezdé a' monostort is épiteni, de bé nem végezheté, mert elragadá tatár csatában kapott sebe. 1255ben Albert prépost, ki tatárfogságban is volt, kit Fuxhoffer *senecio*-nak ir, kinek halálát a' rend 1257re teszi 1831beli névkönyve 41d. lapján, csak lehete már 70—75 esztendős, rendébe pedig állhatott az előtt 50—55 évvel 's igy 1202—1207 között, midőn tehát Jászón már praemonstrati volt. Hanem „ez csak lengékeny ok", vetheti valaki, mert hajdan korosabb is álla szerzetesnek. Halljunk hát nyomosabb okfőt. IVd. Béla 1235 óta király 's nem atyját IIdik Andrást a' praemonstratiakat szeretettet említi alapitóul, 1205—1235; nem elődöt mond, hanem elődöket. 1204-en felül Imre királyt, kapjuk thrónon 1196 óta, 's eddig III. Bélát 1173on kezdve. És IIId. Lászlót hagyva, ha két elődöt veszünk fel, már 1196tot kell kitúznünk, tehát 1203b. már sz. János praemonstratiainak leégését nem benedekesekét leljük, hanemha ezek 1203 előtt megtelepedtek Jászón 's mindjárt tűz is bántá őket, még pedig annyira, hogy a' miatt az egész gyülekezet szélnek lett volna menni kény-

Digitized by Google

telen, szerzet melly nem csak Jászót birta volna egyedül. 'S ekkor maradott volna-e meg a' *misekönyv*, romokon, meleg vagy hült hamvakba takartan úgy, hogy az uratlanná váltat, hellyel együtt praemonstratiak örökölhessék? Így kell való rendkivülien megtartatnia, mert ha benedekes magával ragadá, adta volna-e, lakát elfoglaltnak? Azonban ugyan jóval felebb viteti a' praemonstratiak' itteni kezdetét, ezek éviratiban Hugo Károly Lajos, Fuxhoffer 23d. lapján, ezzel: „*Praepositura Jasszoviensis, primitus ab ecclesia S. Stephani de promontorio Váradiensi subjectione filiali pendens*" hol IId. István már 1130ban indítá meg sz. Norbert rendét egyenesen *Prémontré*-ból hozatott néhány franczia pappal. *L. Fuxhoffer, Monasteriologia L. II. p.* 3. *Péterffy Concil. Hung. P. I. p.* 276. *Katona Hist. Reg. T. III. p.* 452. 2) Láttam 1835ben Jászón munkáltamkor IVd. Béla említett új alapitványlevelét. Szó lön arról, ha lakott-e valaha benedekes e' helyen; ezt fejtegető beszéd eredett a' gondos prépost Richter Alajos szíves társaságában, a' m. akadémia általi küldetésem ügyét együtt vele örömmel fogadott B. Fischer, Kruppay, Szidor, Kohauth, Gócs kanonokéiban majd Jászón majd Kassán: „A' kősziklás kidölő hegyfok ormain, a' lapály' praemonstrati lakának átal ellenében, valami épület rom van", mondák a' Jászón volttak. Felvezetett B. Fischer subprior nyájassága. Néztük a' földszínén alul bérokkant alapkőrakást. Mondottuk: *Benedictus montes amabat.* Itt laktak volna-e hát valaha néki ajánlkozottjai: *supra Bulduam*, mert ez, a' sziklák tövében siet már malomra. És elpusztulásuk után a' praemonstratinak szentelkezett, ottan az alatti völgy virágos terén fogott volna-e helyet, melly ollyan mint a' Norbertje hevült álmadtában mutatkozott *pré montré*, *pratum praemonstratum.* Erdős hegysor fogja ezt is félkörbe. 'S az elvonult szeglet csendében csattogva és csattogva görgedez a' túlabbi havasokból egy csergeteg, Boldvá é, el mostan száz lépésnyi távolságban a' monostor mellett, hajdan pedig megkerülteték vele mint erősséget. Azért „vár" ez most is Jászó népe szájában, noha nem mohfogta bástyázat nem gót csupok sudara kormollik által már az ószidőből, hosszukón négyszegü roppant épület fejérellik most közepén két ragyogó toronnyal a' vidék zöldje között. Ez új szint neki Sauberer adá, ki prépostja 1745—1779czig volt. Fordula szemünk erről megint Sepsi felé, 's hosszanta néztük tovább kőszalaink pilisén, a' kiterjedve állott hajdani, hihetőbben praemonstrati őrvárnak talán Magyar Balás vagy Szécsi György oda rohanttakori elmorzsoltatását. Mert felőle csak ugyan mint benedekes rom felől, még szele sincs átszállott mondománynak. Pedig 3.) Eltemethette volna-e annyira feledség, praemonstratiak előtt benedekesek voltát Jászón, hogy Fuxhoffer arról egy szót sem említhete, noha első könyvében, melly csupán benedekesek apátságait lakhelyeit számlálja elé, 91 apátságról tuda beszéleni, ollyanokat is idesorozván hevében, mellyeket Pázmán és Szentiványi, monostor catalogusaikban nem tudtak kijegyzeni miféle szerzetéi valának. Feltevé lám, hogy a' praemonstratiak prépostságát Sámbokon Paulinusok nyerék I. Mátyás által. De meg épen Fuxhoffer' 191—192d. lapjáról akarja-e

Digitized by Google

idézni a' Jászón, elejénte benedekeslakot védni tovább is akaró, ezt: „Neque vllum fuisse ordinem sacrum, qui bellorum calamitatibus plus cum tota gente hungarica expositus fuisset, plures fundationes amisisset, quam ordo Benedictinus. Sub irruptione tartarorum 40 monasteria benedictina desolata fuisse lamentabiliter scribit Clemens VI. Romanus Pontifex Villhelmo Archi-Abbati S. Martini de S. monte Pannoniae. Ex iis aliqua resuscitata, alia plurima suis cineribus consepulta manserunt.“ A' felelet erre már az Isó pont alatt van, tatárjáráskor Jászón nem benedekesek leveleivel gyujtatott kemencze. 4.) Épen ezért nem illó ide Gergely pápa levele 1241ból, mellyben Esztergom' érsekét sürgeté, hogy megyéjebeli benedekesei közé, cistercita vagy praemonstrati szerzetbelieket elegyítsen, vagy váltsa fel óket ollyanokkal, mert: „in monasteriis Strigoniensis provinciae, hová Pázmán Jászót is tevé Péterffinél: usque adeo excreuerunt tribuli vitiorum quod monachi habitantes in ipsis, tanquam scurrae vagantes, vitam ducunt omnimode dissolutam ..... in omnem sui desiderii libertatem .... propter quod in contemtum habentur ab omnibus et derisum.“ *L. Fejér, Cod. T. IV. vol. I. p.* 208. Az Isó pont alatti okok meg már, magokra sem igen engedik Honorius pápa 1225-beli kifakadásának Jászóra alkalmazását, midón átaljában a' magyarországi benedictinusok akkori féktelenségét elkeseredetten irá le; az pedig egészen elháritja, hogy úgy neveztethetett volna meg az ottaniul gondolt monostor, a' megszüntetést érdemeltté vált, miként a' telki benedekeseké, kik helyére Honorius pápa 1224b. parancsolá rendetlenségük miatt, cistercita' állítását; *L. Fejér, Tom. III. Vol. I. p.* 450. *Vol. II. p.* 19. 5.) Fel tudá jegyzeni a' szorgalmasan gyűjtött Péterffy Visegrád benedekes monostorának paulinusok kezére menttét I. Mátyás idejében, de Jászóról nem monda költözést. És Mallyó hallgata erről, ki felszólítat'anúl siete megküldeni Fuxhoffernek Széplak benedekes-monostora leirását, semmi sem lesz így Jászó' prépostságáról hagyott kéziratában is. Mallyó' nem szóla, noha e' táj' legrégibb eseményeit oklevelekből ismeré. Ki vádolhatná féltékenységből hallgatással? Irígységtelen óságbúvár, minó Mallyó volt közre adja tudalmát csak azért is, hogy végkép el ne semmisedjék. Ezért ira legalább valamit az Abaujban fekütt felsógágyi apátságról.

A' 24d. levelen még e' kalendáriomhoz tartozóan cyclus dionysianus, az aranyszám 's a' septuagesimai határnap kulcsa van, idébbi kéztől. Ez korántsem olly tiszta vonalu mint az elébbi hét levél. Látszik is ennek különvolta, mert irhája sokkal durvább, 's a' bekötő ezt és a' következő 25diket átlyuggatással fűzte egymáshoz.

E' 25d. levél innensőjén krónika kezdődik vagy inkább csak évsorjegyzet DCCCXCVij-ten 's foly az évszám MCXV-tig. Mind ez, csak egy levelen, e' 25diken. Mit lelünk a' 26d. levélnél kezdve a' 31diknek végéig, utóbb mondom el, mert a' 32d. levél innensőjén az említett évsorjegyző csínos kezétől áll a' folytatás, és a' mi még ezen a' lapon van, bizonyosan az ő irása; a' 32d. levél tulsóján is ugyan mintha tőle volnának a' számok, mellyek kéthelytt soratlanok, de az ezek mellé szúrogatott jegyzetek halaványultabb festéküek, reszketetten huzottak, el is kopvák, utóbbiak. Ezen együvé tartozót kell tehát előbb, szökdöset nélkül, szem eleibe képeznem. Jegy is int

Digitized by Google

e' két levélnek egylétéhez, 's nem több így e' krónikácska két levélnyinél. A' másod első felének egy harmadát felül üresen hagyá e' szépíró, talán azért hogy későbben tegye oda 1115hez a' mi azon évből neki érdekesnek látszott, azonban az űr ugy maradt 's más idébbi kéz beirkálta holmivel, melly még az elébbi lapról foly ide. Azért említem pedig ezt kicsinységig, mert ez lehet egyik oka, miért kötteték e' két krónikalevél közé a' 26—31d. levél, 's ezt meg kiemelem azon okból, hogy a' gyűjtemény' össze visszafüzögetése még inkább kitessék és az olvasó előtt látatlanban is nyilva legyen: miként kerűlt a' többféle tárgyú szelet más más tájról egy helyre, hol az össze varrogattatás, ezen elegyes gyűjteményt alakítá. Most e' krónika belsejéről. Annyi év között csak 43hoz van esemény csípve, 's ezek közül 15, egyházat illető, meg e' 15ből, 7—8 féle egyenesen, csak sz. Benedek szerzetét. Illyenek: MXVIIIJ-hez: dedicat' ecc̄la S. Adriani M. mellynek alapítványát Fuxhoffer, mint sz. Benedek szerzetiekét ezen czímmel: Abbatia Szalaváriensis S. Adriani Martyris, Iső könyve 90—91d. lapjain, igen is, 1019ből hozza elé, 's látható az Kollár után Kollernél is a' 81d. lapon. *Hist. episc. quinqueeccl. Tom. I.* MXXXVIIJ-nál van: Dedicatū ē monastium S. Benedicti. Hol? nem tudom. E' czímzettel a' pécsi jó elé, Pázmántól 1070re téve, 's a' „iuxta Gron" 1075b.; abbatia de Borchy? ennek tisztán helye 's éve sem tudatik. Pázmán, Vasba tevé. Igy nem kezdete annak, melly Esztergom mellett álla. MXLIJ-nél van: Bonipertus ep̄c obiit. Ezen Bonipertus volt az említett szalavári egyik egyház' felszentelője, másiké Modestus, kinek megöletése MXLVIJ-nél áll. Bonipertust Koller pécsi, Modestust veszpriminek véli, kinek megyéjéhez az uj kolostor járult. M. C. XLIIJ-nál: Regnante glōsissiō rege Geyza dedicatū ē monastiū in ciploc in honore S. marie auēnabili ep̄o martyrio. Alján van ez a' 32dik levél innensőjének tehát még a' csínos kéztől. Nem szükség itten a' csak Kollerből sajdítgatott Nagy Gábor szerint Martyriust Martinus helyett lehetőnek mondanunk, igen tisztán van kiirva Martyrius, osztán Schmittnél, épen Martirius, 1143ben leszen egri püspökké. *Lásd Episcopi Agrienses Tomul. I. pag.* 133—140. 'S Martirius névvel jó elé 1155—1158 közöttről az, esztergomi érsekül is, mellyre Fejér ugyan azt mondja: rectius Martinus. *Cod. dipl. T. VII. Vol. II. p.* 265. Ezen jegyzetet vevé Kollerből Mallyó József tudós praemonstratensis, rendének pedig IId. József által eltörlése után Jászó mellett mindszenti parochus, a' széplaki benedekes apátság 1143beli kezdete alapjául. A' 32. levél tulsó felén más-más kéztől áll, miként már érintettem, M. C. LXXXXV-nél: desiderius abas depositus x. M. C. LXXXXVIIIJ-nél: Buda sac̄do (s) obiit. M. CC-nál: Daniel p̄br ordinatur. M. CC. IIJ-nál leli szemünk: Monastiū iohis .ꝫ. comburitur iuxta bulduā sitū. Ismétlem, hogy ezek nem olly bíztos csínos kéz' fekete betűi minők a' „Regnante Geyza"-éi, halavány is itt a' festék, sőt alig olvasható, mint más több sor is e' lapon. E' miatt vété el Koller *buldua* olvasását, mert e' d betű felső vonata, melly o-ból épen d-t alakít aligalig látszik 's az u betűnek balfelőli alszeglete pedig úgy van miként némelly kéznek elrántott r betűje. De buldua-nak olvasni azért

Digitized by Google

is inkább lehet, mert, mit tenne: *buloria?* mellyel Koller olly hamar megelégedett. Ezen hely nézetheté gr. Batthyánival az egész *missalet* mindjárt *boldvense*-nek, hanem, hátha *ciploc* bejegyzésén akadott volna meg inkább szeme, nem mondotta volna-e: *széplakiense*-nek? Egyébiránt egy kis mellékokból ejtem ide, hogy, *iuxta* elnevezést a' benedekesek helye is fakaszta, 's volt, van: abbatia de iuxta Gron S. Benedicti, abbatia S. crucis Keresztur dicta iuxta Muram. Okocskám az, hogy ide fűzhessem Szathmári Király József Borsod megyei első alispánnak 1835ben Jászóról visszatértemkor Miskolczon beszédközbeni elehozakodását. „Nemzetsége régi leveleiből gondolná megmutathatni, említé e' mívelteszü 's nyájas ur, egy *benedekes?* monostornak Borsodban Boldva folyója mellett Boldva helységnél egykori volttát." E' felől halla-e Kazinczy valamit 's azért rekeszté Borsod megyébe a' boldvai apátságot, itt a' XIIIdik lapon, vagy tévedett? Ez fejtendő lenne, hanem hiszen nekünk ide aligha szolgálna világul, mert itten a' ker. sz. Jánosról nevezett jászói praemonstrati monostor értetése bizonyos. Csak akkor lehetne boldvait is érteni, midőn ott egy monostornak hasonlóan ker. sz. János czímmel állottsága fejlenék elő. E' krónikácska most, mellynek a' gyűjteményből, kötésére nézve megint kiválhatását 's így abba különléte után tétetését, emlékezetbe kell hoznom, -e' kis krónika három új kérdésnek ejt bajába. Egyik ez: minő szerzetbeli pap irhatá? másik: hol? harmadik: mikor? Elsőnkre, benedekest választhat az olvasónak magának is, elémutatott pontjainkból, felelete. Nem azon szerzet volt-e leginkább az iró' lelkén? Egyfélét sem említ mást. Másikunkról szólva Jászót már előlegesen sem keresi figyelmünk, oda csak úgy esnék ha praemonstrati szerzetről találtuk volna 1203-ig p. o. Nagyváradon 1130b. Bozókon 1130b.? Csornán 1180 körül alapítatását, 's főként Jászóét. De hogy a' „Buldua melletti leégés" ott lelése sem elég ok praemonstratit venni fel, ezen megvizsgálatból tetszhetik ki. 1.) ha jászói pap irta volna, Buldua helyett inkább Jazou vagy Jaszove állana ottan tőle, amaz más helyen történt megkülönböztetésre mutat, 2.) ha praemonstrati készítmény e' krónika 's Jászón iratik belé 1203b. az égés, ott marad az mint monostor sajátja 1241ig, és akkor miként ragadja ki tatárlángok közül csak ezt, valamellyik elborzadott praemonstrati 's viszi köntös alá dugottan, akkor, midőn az alapítvány, a' becsesebb' elégése miatt a' prépostnak sírni kell. De tegyük fel, épen csak azt menté meg szerencse. Soroztatott volna-e úgy is Pozson káptalana gyűjteménye közé 1633b.? Jászó könyv 's levéltára ezen év előtti vészek között is őrizet alatt volt. Külön ezt ugyan nem ajándokozták volna el, onnan. 'S midőn ezen okok elvehetik Jászótól e' krónika iratását, mondjuk ki most átaljánosan, hogy csupán az eseményhely azért nem biztos mutató, készítés holságához, mert Bulgaria, Ausztria, Szalavár, Pécs, Esztergom egyiránt eseményhelyül áll e' krónikában, tehát 50. és megannyi mértföldnyire történtteket adogatott a' hír illyen évkönyvecske, hol és hol nem élt? irójának tollába. Gyanítást lakához ekként más kiszemelet sughat. Talán talán *Széplak*, ezekért volna vehető.

Digitized by Google

1.) Sem Adrian sem Benedek' monostora hollétét nem teszi ki, csak mellesleges azokról jegyzése. Ellenben ki van írva Széplak Bódog asszony tiszteletére, oda téve mellyik király alatt, el nem hagyva, melly nevü püspök szentelé fel. 2.) Inkább Széplakon irá bé utóbbi benedekes, Jászó monostora elégtét, mert csak röviden, hely nem neveztével van oda vetve, elérti azt Széplak benedekes barátja, gondolá a' beiró, hogy a' ker. sz. Jánosról czímezett szomszéd monostor nem egyéb Jászóénál Boldva partján. Azonban ki tudja? nem kell-e változtatni e' helyet is újabb összegyeztetés miatt, mellyre ha egyikünk nem akad, akadhat más. Sőt az eddig észrevettnél fogva is csak *talán*ozok én is, mert, egyszersmind mondható: Adrian és Benedek monostora helyét azért nem jegyzé ki a' krónikás, mivel, ha irá talán Szalaváratt vagy Pécsett, Garani sz. Benedeken, Esztergom mellett, azt gondolta; minek szóljon helyről? úgy is tudják társai, ellenben Ciplocot, távulságaért vélte szükségesnek megnevezni. Harmad kérdésünk: mikor irá tehát benedekes? Hihetően, II. Geiza és Martyrius egri püspök életében, mert Geiza nála *gloriosissimus*, Martyrius *venerabilis*. A' püspököt, illeté ugyan e' czímeztetése [1]), hanem halála után olly egyszerüen tette volna fel nevét miként a' többiekét felebb. Geizát is úgy látszik saját érdekből mellékczímezé, mivel nem tetszik ki okleveleiből *közönségesen* gloriosissimus-nak iratása. *L. Fejér cod. T. II. pag.* 117, 118, 129, 145, 147. Abban, mellyel Walferus comes alapítványát a' németujvári apátságról erősíti meg 1157ben, áll ugyan: Victoriosissimo Geyza rege regna Pannoniorum strenue et gloriose gubernante quando Strigoniensis archiepiscopus venerabilis Martirius fuit, hanem ezt is inkább Walferus buzgó köszönete iratá [2]). Ellenben megtartotta évjegyzőnk Iső Geizánál *Magnus*-t 1075nél már mint királynál is, minthogy herczeg korában magnus dux-nak iratott. Egy ejthetne csak gondolkodóba; 1145-hez irva csupaszon áll: Geyza rex theutonicorum terram intrauit. Tehát lehetne mondani: fennebbi czimezése nem mutat egyebet, hanem a' benedekest neki hevíté alapító Geizájának emlékezete 's nagyzását így később is tehette. Azonban az én szemem (enyém legalább) úgy látá, hogy e' felirogató' saját keze az 1145hez megint Geizáról bejegyzettnél végződik, 's IIdik Geiza 1141—1161-ig országolt, Martyrius 1158b. szünt meg élni. Most a' 26. levélre vissza. Ennek innenső lapján alatt veresellik elé az e' gyűjteménybeli egyik HUSVÉTMUTATÓ, ϙCLXXXIIIjnál kezdve, noha fenn az évszám kijegyzése ϙCLI-en indul meg. A' mint az aláfelé sorban leirt évszámokhoz csak a' septuagesima és husvét betűit raká fel a' másoló keresztbe, két lefolyó öszlopúr alakula

---

1) Érinté a' kir. oklevelek akkori czimzetkülönböztetéseit Réső Enzsel Sándor, Béla király notariusáról irt értekezetében, *Tud. Gyűjt. IX. k.* 1833. 50*d. lap.*

2) Godofrid, zobori apát ugyanazonegy tanúiratában mondja Kálmánról: gloriosissimi Colomani regis..... Colomanum regem victoriosissimum. Colomano piissimo rege, kegyeért, melly itt alább mindjárt elejő. *L. Fejér cod. dipl. T. II. p.* 41. *Episcop. Nitriens. eiusque praesulum memoria Posonii* 1835. *p.* 111—113. Laurentius Strigon. archiepiscopus itt: illustris vir.

Digitized by Google

így 's a' lap közepén lévőbe szorítá más kéz, nem a' HUSVÉTMUTATÓÉ hanem ezzel csakugyan egy idő körü, apró betűkkel, ezt: M. CC. XXViij. XViij. kl̄as decebs̄ cōsecta ē h eccl̄a in honore beate Marie vginis a venerabili Jacobo Nitrien. ep̄o. Horvát István e' jegyzékből mondá, hogy az 1203b. elégett benedictinus jászai monostor, következtetése szerint, most 1228b. praemonstratiak számára álla megint készen. *L. itt a' XVd. lapon.* De ha 1143b. a' széplaki monostort Martyrius egri püspök, Nagy Gábor helyes észrevételeként azért szentelé fel, mert Jászóval együtt püspöki megyéjéhez tartozott, hogy jöve most Jászóra Nyitra' püspöke távolából, holott Eger megyéjét mind Schmitt mind Pray szerint 1228b. IId. Cletus igazgatta. Láttuk ugyan felebb, hogy a' szalavári ápatság két kápolnáját vagy egyházát, egyiket *in honorem S. Georgii*, másikat *in honorem S. Laurentii*, két püspök: Bonipertus, Pray szerint is 1019b. pécsi, és Modestus veszprimi, szentelé fel, de a' Veszprim megyei lám el nem maradott, sőt hihetően ez hivá meg szomszédát; vagy, sz. István, kitetsző nagy gondoskodásában rendelé oda maga, hogy mindenik egyháznak más-más püspök adja meg szentségét. Jászót még azért sem lehet itten érteni, mert a' monostor egyháza felajánlásának innepe ott September 4kén tartatik, a' mezővárosénak szentje pedig Mihály főangyal, már 1255tön felülről. Pray meg Jakabot kijegyezvén 1224—1242ig nyitrai püspökül, *L. Specimen Hierarchiae Hung. Pars I.* ezen beirást 365d. lapjára vette 's általa 1238b. miként hibásan irá vagy nyomtaták, a' nyitrai egyházat szentelteti fel, így: In Missali seculi XIII. ineuntis manus coaeva haec de Ecclesia Nitriensi adnotavit. De Praynak ide kell vala tehát jegyzenie, mellyiket érté. Az „*Episcopatus Nitriensis memoria Posonii* 1835. *p.* 166. semmit sem tud akkor ott épültről. „A' székesegyházat mondja, Nyitrán még 828b. szentelék fel; hanem Nyitra várán kivül álla akkor sz. Ferenczesek monostora, mellyet IVd. Béla kiváltsága említ meg 1248b., talán ezek egyházát lehetne érteni." Azonban ez is nagy bizonytalanságban hágy. A' mit én Fuxhoffernél találék, Trencsinbe vihet bennünket. Épen ezen *Jacobus* nitriensis episcopus, beszéli az, 1224b. a' Vág folytában Trencsin városa melletti magányba emelé benedekesek lakjául: „Abbatiam de Szkalka seu de rupibus S. Benedicti", 's a' püspök' alapítólevelét ezen megyéjebeli alkotásáról elé is adja, 188dik lapján. Szkalka nevét itten a' szirtes hegynek, tót nyujtá, de hogy magyar is jó számmal volt e' tájon mutatják a' helységek nevei, eléadja Bél Mátyás, ki e' kolostort így említi: abbatia de rupibus, Slavis Szkalka dicta, anno 1223 a Jacobo Nitriensi episcopo fundata. Mi, mondhatóbb már itt? Négy év, különbség. Építetett-e Jakab püspök mindjárt 1224ben egyházat is? Vagy ha 1224b. azt csak megkezdék, készen felszentelhetésre 1228b. lett? 'S még más bökkenő is van: nem tudni, Boldog asszony tiszteletére volt-e Szkalka egyháza? Ezt egy más helyen tisztán látjuk 's az évet is igen könnyen megleljük. Zala v. Sala-nak iratik e' hely, melly adatra Nyitra püspöksége idézett Memoriajából figyelmessé Ocskai Ocskay Antal báczi püspök, nváradi kanonok, m. kir. helytartói tanácsos ur teve, midőn ama könyvet ő méltóságától utánnézés

végett elkértem. Ugyancsak a' 166d. lapon van az ottan idézetlenül, de Fejér codexében *Tom. III. Vol. II. p.* 116. egészen találám 's ez közelebb viszen felviláguláshoz. 1227ben így irt Gergely pápa Jakab nyitrai püspökhez és a' váczihoz „Abbas et Conventus S. Martini de Pannonia nobis supplicarunt, vt cum in desiderio gerant: vt asserunt Ecclesiam S. Mariae de Sala ad monasterium ipsorum specialiter spectantem, reaedificatam quidem et ampliatam per ipsos honorifice consecrari, et eadem ecclesia vna sit de monasterii praedicti cellis, ipsius ecclesiae consecrationem, vobis committere dignaremur. Nos itaque mandamus, quatenus, si est ita, authoritate nostra cum ab eis requisiti fueritis, praedictam ecclesiam, sine alieni iuris praeiudicio, consecretis. Quod si non ambo his exequendis poteritis interesse, alter vestrum exequatur. Datum Laterani V. mensis Jun. pontif. nostri anno 1mo. Mi akadályoz itt? mondhatni, a' rendelés jött 1227b. hanem Jakab nyitrai püspök csak 1228b. Nov. 14d. (XVIII. kal. Dec.) épen a' taxeni szentegyház felszenteltetése napján vihette véghez tisztét, a' váczi' elmaradtával. De, Zala hol van? Az Abaujban fekvő Szala nem, Szalavár sem. Egy határjárás 1138ból IId. Bélától vihetne tisztára. Ebben van: Quod jobbagiones et populi ad Posonium et Nitriam pertinentes super illa terra, quam S. Stephanus Rex nec non et Ladislaus rex in Sala super Vagum, Monasterio S. Martini (super monte Pannoniae) contulerant, plurimum damnificando infestarent. A' helyek nevei pedig ezek: terra ciuilium de Thatta, villa Vdvori, Beregheg, terra Nobilium quorum villa vocatur Buren, dimissis metis villae Buren incipit habere vicinitatem cum terra ciuilium Posoniensium de villa Toscun .... villa Russorum ... villa ciuilium Posoniensium, quae vocatur Jeneu, ... ad fluvium Pinnam, qui exit de Holotvag, melly másutt meg Holutvag." Ez = holt Vág, a' többi, ękként áll ma Nyitra megye szélén Pozson felé Görögnél: Beregszeg, Udvarnok; Diós Jenő, Felső Zela, Alsó Zela, Sellye; Búr, most erdő a' két megye határán, e' Taksony pedig láttuk Pozson megyei hely 'stb. Már most vagy e' két Zela v. Sellye vehető, a' mi hibásan iratott-e így: Zala, Sala, v. hajdan úgy hívák? Felfejtést kér ez úgy Pannonhegyéről. Fuxhoffer, irja: propter terram Szala vulgo Vágh. *pag.* 14. Egyébiránt ha kétkedés lenne is még, Szkalka értessék-e itt? v. Zala? innen az, hogy a' beirás nem Jászót illeti, nyilvános. Azon további sürgölődés pedig Szkalkán vagy Zelán Sellyén volt-e hát e' HUSVÉTMUTATÓ a' béjegyzéskor, mert: hec ecclesiát, nem csak ħ hanem egyenesen hec által irni csupán ott lehetett, napra szolgaló hic-cé itt azt magyarázni nem lehet, azt huzza maga után, hogy e' husvétmutató annál fogva, szkalkai vagy nyitrai volt. Vagy a' pannonhegyi apát vitte volna-e magával? Szkalkára nézve, Zeláról tudásom előtt, én illy egyeztetéssel voltam. Zobor hegyén Nyitrához közel benedekes monostort még sz. István alapított, tanúsítá pedig említett Godofrid apát Kálmánnak ahhoz 1103beli uj kegyét. Jakab, nyitrai püspök, a' benedekes alapító, e' zoborhegyieket bizonyosan becsűlte. Épen ezek közül viheté hát Szkalkájára, első kezdőit. És a' megindítók nem menének oda egyházi tisztelethez tartozó iratok nélkül, vitték magukkal e' husvétmutatót is, hihetőleg másolatban. Igy az ottani beirás. Már most azonban, ha Zela Sellye elfogadhatóbb, úgy a' husvétmutató Nyitrán vagy Pannonhegyen készült, a' beirás pedig Zelára Sellyére vitetésekor. Itt sem akadályoz bennünket: monastiu S. iohis ħ coburit-nak 1203nál a' szélén találása. Teheték azt oda Zoboron,

Digitized by Google

Nyitrán vagy Pannonhegyén, mert elébbi figyeltetésként illy vész' híre az egész országot is befutá 's ezen „monostort leginkább megrebbentett égelmet 20—30-nak is bejegyezheté krónikavivője. És mutatja e' tűzrontás említésének különfélesége mind a' krónika' mind e' husvétmutatónak másutt meg másutt készülését, miből a' mindent apróra venni szerető még azt is feszegethetné: Buldua melletti helyett ne a' jánoshidit vagy a' Jánosiban volttat értse-e? mert kettőt is bánthat egynevüt lang ugyan egy évben. Hagyva taglalását, nézzük romidejét az egyik felszentelt 's a' felszenteltető helynek. Mohács napja szünteté meg Szkalka benedekeseit, 's irataik úgy vetődtek széllyel mint más kolostorokéi. Sok vesztesége volt a' török miatt Pannonhegyének is. Ha nyitrai a' husvétmutató, most fejlik jobban elé, inkább ott marad meg. 'S elétisztul az is, hogy pesti codexünk minden csomója nem volt Budán; akár Pannonhegyéről akár Szkalkáról e' husvétmutató egyenesebben került mindjárt Pozsonba, 's ott kötteték össze az oda több helyről szállangolt füzetke. Husvétmutatónk betétetésénél sűrű öltögetés látszik, az említett krónika két levele közé csak azért illegetheték, mivel annak első levelén alúl M. CXV. van, a' mutatóén pedig MCLI. kezdődik. Továbbá, e' 26d. levél innenső lapja szélére az ott maradott oszlopürbe rakta fel nagy-nagy betükkel talán egy öreg pap' elsulyosodott keze sz. Istvántól IId. Andrásig a' magyar királyok országlása idejét hézagosan tizenöt sorba. Abból hogy itt ez az öreg ur IIdik Andrásnak nem ada többet 6 évnél, igazán nem következtetheté jó Kollerünk e' codex ideje legalsóbb határévét, hiszen irása egyik főkézé sem, hanem azok közül való, mellyek csupán néhány sornyit jegyezgetének ide oda, hol épen még üresség maradott. Egyedül azt jelentheti hát ez, hogy az öreg pap épen akkor jegyzé bé mikor 1210 folyt. Ezek után alatt kezdődik a' husvétmutató. Horvát István okai e' HUSVÉTMUTATÓNAK 1182 és 1183 között iratásához gondolnám elfogadhatók. Maradjunk mindazáltal csak e' mutatóval azon év körül, Latiatuc-nak is ekkor kelése abból nem foly, miért nem, annál mondom el. Egyébiránt én ezt másolatul nézem ollyan eredetiről, mellyen már 1151-nél mindjárt ki vala téve septuagesima 's husvét' mikor esése; 1151től 1183-ig azaz 32 évig, minek hagyta volna félbe munkáját?

E' 26d. levél másodfelén találjuk M. C. XCij-nél: Eleuacio S. Ladizlai. Szélén van ez, a' textus igen fekete festékénél kisség világosabban és annak betűinél sokkal apróbbakkal, úgy, miként épen azonegykéz kicsi helyre valamit aprózva szorít. Valóban irhatta ide még 1192b. az is, ki e' husvétmutatót 1183ben másolá 's épen 1192b. azért, mert hamar fel akará különösen jegyzeni László' szentségét. Azon B betüről mellyet Horvát István itt S előtt *Beatust* jelentőnek mondott, alább szóland, más. M. CC. iii-nál van továbbá korántsem fekete sőt nagyon elhalaványult festékü 's az eredetihez épen nem hasonló betűkkel a' már emlegetett: monastiū S. iohīs ꝫ cōburit.

A' 30d. levél innensőjen egy más HUSVÉTMUTATÓT látunk. Kezdete ennek M. C. LXXi-nél, hová mindjárt ki van irva *septuagesima*' és *hus-*

vét' mikor esése, vége M. CC. LXXVI-nál. Koller ebből csak azon éveket adá ki, mellyeknél az első *husvétmutatótól* ez eltér. Amannak betűi, ezéivel épen nem egyezők, ezek vékonyítottak is. És ennek 1171b. iratását előszer ugyan ollyan következtetés mondathatja, minő amazt 1182-re v. 3-ra tétette, másodszor pedig bizonyosak is lehetünk 1171beliségében mert az első kéztől nagyon különbözik az melly itt 1192hez László' szentté lettét jegyezte 's így é' husvétmutató legalább 21 év óta forgott már kézen. Mivel azonban utána van ez kötve az 1182—3-belinek, híjjuk ezt itt *másodnak*. Hogy e' kettő, hajdanta távul foroghatott egymástól, látható. Ha ugymint minden füzet együtt lett volna már kelése óta vagy időkörében, miért irták volna ebbe is M. CXCII-hez ismét László' szentté lettét? ugyan azon monostorban. Még olly nevezetesnek bár, egy kötetbe egyszer bejegyzésével meg szoktunk elégedni. Első pillantás eltérőnek leli a' két kezet. Ez itt irá: eleuacio S. Ladyzl. az ypsilont lám ékezet nélkül, amaz pedig azzal. Amannak tisztaságához képest ez csak belefirkáló, a' hol ez járt mindenütt vakargatott elébb 's rossz téntája vagy festéke a' miatt elfolyt. Mondhatnók, hogy ezen utóbbi jegyezgető 1196b. nyomogatta ide vastag tollát, mert azon évhez folyatá: O bela Rex, t. i. IIId. Béla, kinek mivel halálát kitette, feljegyzé Stambulból hazajöttét is, 1171-hez ezzel: Aduent⁹ bele R. Irásának kiválósága miatt igen látszik hol javítgatott számokon is épen ő. Tőle van ott: V. id̄. Marie ég. Még azon kérdő gondolatot is felvétetheti vakarása 's betű alakainak idébbisége, nem cistercitától van-e itt e' beirkálat? Azon szerzetet kedvelé IIId. Béla leginkább.

Most fordítunk a' MISEKÖNYVRE. A' 33d. levél innensőjén indul ez meg így: Incipit ordo q̄m̄ pb̄r se ad missā debeat p̄parare 'stb. Ezen kezdve a' következők' belsejében lehetnek igazi felvilágító criteriumok, gyanítám. Azt pedig érzém, hogy ezek megvizsgálása végett ide már hozzáértő egyházi kellene, ki összevetésekkel olvassa végig. De társul ollyant kérnem lehetetlenné tette a' téli sanyaridő. Igy már én csak azt adhatom itt elé, a' mit hisztóriai utánolvasásaim által, leghelyesebb összegyeztetésül vehettem. Ime, jegyzéseim. Az e' misekönyvhez tartozók' betűi nagyobbak mint akármelylyik eddig eléadattaké 's alakaik annyira különfélék csomónként, hogy az EGÉSZ-nek csupán egy kéztől léte nem hihető. Hát még a' sok bele és a' szélekre irkálás! Itt van ugyan csak a' több más-más kéz. És mi tetszik itt megint különösen ki? Elválhatás az eleibe kötöttektől. *Latiatuc*-hoz jutás előtt nézzük e' következőket. A' 40d. levél innensőjen két rajzra pillantunk, 1.) a' megholt Krisztust bébalzsamozzák. 2.) koporsónál angyal mondja asszonyoknak: nincs ott Jézus. Tulsóján megint jelenet Krisztusról és hymnus kótára szedetten. A' 41d. levél innensőjén: Krisztus keresztfán, de a' vonalozat csak nem egészen lekopott, vagy elsikárolták; tulsó felén: arról Krisztus levétele. Müvészileg e' rajzok semmit sem érnek. Egyedül azért megemlítendők, mivel magyar kéznek *talán* legrégibbjei. A' 123d. levél tulsóján áll miniommal: Missa communis pro uiuis atq dēft e' kezdettel P.i.e.t.a.t.e, itten csak a' pontok veresek. Ebben, a' Horvát István által criteriumul idézett congrega-

Digitized by Google

cioért imádkozás így.... et intercedente beata Maria... domnum apostolicum. episcopos. et abbates. et omnem gradum ecclesiasticum. reges. et principes. famulos et famulas tuas [atq loca nra unà cum omi cograegacione & famılıa beati iohannis bapte] in omni sanctitate custodi. Az itt schwabachi betűkkel nyomtatott szavak atq-nél és bapte-nél egymásnak megfelelő téglaszínű veres czifrázatu zárjelbe vétetvék, sőt veressel keresztbe is huzvák ezek: atq loca nra unà cum, tehát megkezdve a' törlés. A' 124dik levél innensőjén olvasható a' Missa communis, illy kezdettel: S.u.s.c.i.p.e 's rekesztelenűl folynak itt e' szavak: ac p cuncta congregacıone scı iohannis bapt ac famılıa eı⁹, hanem ezekre hivatkozólag van az irhalevél szélére kereszt † vetve halványabb téntával a' textus feketéénél 's idébbi korból. Nem azért van-e amott a' zárjel, itt csak a' keresztjegy? mert később a' misekönyv' ezen része olly szerzethez juta, melly átaljános misében sz. Iván társulatáért különösen nem imádkozott, mivel ez oda nem tartozék. Eredetileg ugyan is hogy e' misét sz. Iván társalatu irta vagy ide ollyan másolta le, látszik. De, ha már kétségenkül benedekestől van Horvát István megjegyzése szerint az, mellyben Istennél közbenjáróul sz. Benedek vétetik *l. itt a' XVd. lapon*, annak szerzete mutatott-e szent Iván társulatot is magyarhonban vagy külföldön? Ez lön egyik fejtendő. Másik pedig, ha mind összetartozó volt e' misekönyv 's mind benedekes irá, mikép tétethetett ide kihagyásra jel? holott *intercedente beato Benedicto* megmaradott. Más társalatu benedekes kolostorhoz került-e későbben? Első enkérdésemre magyarhonban *Jászón* már nem nézhettem sz. Iván tarsulatot, mivel ellene szólék felebb, ott valaha benedekes kolostor voltának 's hasonlóan így Horvát István eme véleményének is „ha *Buldván* lehetett keresztelő sz. János Congregatioja Országunkban a' Szent Benedek szerzetéből; hogy ne lett volna különös Congregatio a' Szent-Mărtoni?" *L. Tud. Gyűjt.* 1817. *IVd. köt.* 136*d. lap*. Honunkban továbbá csak egyetlen egy benedekes apátságot hoz elé Fuxhoffer sz. János czímmel, a' jánosit Hontban. De csupán 1397ten kezdett adatai olly szükek, hogy ez valaha nagy hatásu, melly congregatiót alakított volna, nem igen lehetett, midőn a' pannonhegyi főapátság sem származtathatott magából hazai saját congregatiót. Csatlakozék 1514 fogva ez a' casinóihoz. *L. Tud. Gyűjt.* 1817. *VId. köt.* 154*d. lap*. Néztem tehát X—XIId. százszakból külföldi több congregatiót, melly szó, Yepesnek vala: *coniunctio multorum monasteriorum .... vni capiti subiectorum, l. Chronicon ordinis S. Benedicti, Coloniae, M. D. C. III. p.* 259. elváltozván az értelem, mert régibben *monasterium* vagy *congregatio* azonegy volt. *L. Chronica s. monasterii Casinensis, auct. Leone Card. episc. ostiensi, Lutetiae Parisior. MDCLXVIII. p.* 4. Lelém ugyan, hogy monte casinon sz. Benedek 528 körül sz. Ivánnak emelé egyik egyházát, hanem nevet arról az ottani congregatio nem nyert. 'S a' keresett czím Clugny congregatiojánál Bourgogneban sem fordul elé, melly 913b. kezde össze állogatni 's Yepesként 2000 apátságnál-perjelségnél többet gyűjte magához. Vitt egyébként a' benedekes Clugny vizsgálatára Sz. Majolus neve, ki ott 948b. segédapát volt 's kihez e' misekönyv 165d. leve-

Digitized by Google

lén imádság van. És gondolám, nem kötött-e magyar kolostort is ahhoz Montboissier Péter apát' azon buzgalma, mellyel Europának minden tájáról nevelte congregatiójukat. A' bursfeldi híres német congregatio, sz. Tamás és Miklós tisztelctére 1091ben alapult kolostorból származott 's csak 1439b. kezdődött majd 131 számra nevekedett congregatiója. Egy szóval, Biedenfeld eléhoz benedekes társulatot 44 félét, ezek között egy sincs, szabályzott kanonokokéit 41-et, ezek sorában egy áll *S. Joannis baptistae* névvel Beauvaisban. Mindazáltal ne is keressük: volt-e nem-e az magyar viszonyban? annál a' mise sz. Ágostonhoz fordulna. Ez olly ok, melly itt Jászó praemonstrati rendét sem gondoltathatja velünk, az is sz. Ágoston szabályu. Vagy legalább ezen szentre mutató töredéket kellene találni e' misekönyvben. Hanem talán vizsgálni kell vala még a' cistercita szerzet congregatióit mint sz. Benedek szabályán indulttakét, ezekéi számát így szól Yepes, némellyek 4000-re tették, különösen pedig Magyarországra Cisteaux és Pontigny törzshelyük hatott. Fejtsék meg azonban a' keresett congregatiót mai tudós hazai benedictinusok, több van számukban. Csak egy sejtést még én. Hátha sz. Iván lovagé volt az említett mise? *Atque loca nostra* kifejezés nagy kiterjedést mutat, az alatt helyeik értettek talán azon országban, mellyben a' mise elmondatott; *uná cum omni congregacione* nem illeté-e? Sz. Iván lovagrendének EGÉSZÉT, melly egy familiát tett. Későbben pedig benedekes vagy más szerzetbeli nézte azon sorokat nem számára valóknak, azért jele ottan.

„Latiatuc" a' 154dik levél innensőjén tűn elé. *L. itt hasonmássát e' bevezetés után.* „Angelcut" szavában csak „ang" van az egész egyéb textus igen fekete festékével szépen írva, „elcut" nyilván elkopott volt 's más kéz irá régisen ujra halaványabb és maig sárgássá vált rossz téntával. Jól figyeltet erre a' Tud. Gyűjteményben Horvát István által közlött Radetzkipéldány, ez ittenit elhibázta rendelésem ellen is a' kőrenyomó. Azon pótolat betűit festékét azért ohajtám vala eddigi véleményeim összeirása után a' kalendáriomba irttakéval még egyszer egybevetnem, mert a' található hasonlóság, némi világító következtetést eredeztethetne. De mondám, miért hozzá nem férhetésemet. — „Scerelmes bratym" után álló 4 sor még e' 154d. levél innensője aljáról, nem vétetett az akadémia másoltatásába, mert a' magyar megszólítás, körűlirásban a' 154d. levél tulsóját is egészen elfogja, vagy semmi sem kelle tehát abból vagy mind. Rövidebbjét ide sorozom inkább egykét jegyzetért: Orate fr̄s hodie p eo (a). q̄ten⁹ di mia h̄ eu̅ requesce faciat ꝛ fin̄tto mūdi t̄mio cū ōis hō resurget. qudo ꝛ dn̄s d̄s adiudiciū ueniet, tunc ꝑ int̄cessiōm beatissime ūginis marie: ꝛ ōium sc̄orꝝ suorꝝ iste miser hō nō adiudicium s; ad dī gr̄am resurgat. Kyrt. Jegyzeteim e' lapról ezek: 1.) Inkább összehuzogatta ebben az iró szavait mint a' felebbiben, hogy e' lapra szoríthassa még mondandóját, azért betűinek appróbbzása is. 2.) Révai mintha meg sem futotta volna ez itteni latint noha említenie kell vala ezt is, a' vélt eredetinek eléadásakor. 3.) De a' misekönyvnek belsejét sem vizsgálta meg, úgy látszik Révai, pedig érdekes lett volna, már tőle, mint egyházi személytől érteni tartalma minőségeiből hu-

Digitized by Google

zott következtetéseit arról: mellyik szerzethez menjen köszönetünk, 's hol keressük annak helyein a' fennhagyott nyelvet. 4.) A' mint betelék aprózottan e' lap, egészen elválható, csomójával együtt, a' még utánna férczelt levelektől.

A' 156d. levéllel kezdódó szakasz valóban megint más kézé, a' betük itt kisebb alakuak mintsem az elébbiek. 164d. levél tulsójánál ismét kiválik a' kötés, sót itt hija is van, mivel az ott folyt *ieiunium* megszakad. A' 165d. levél innensójén nagyobb iratu betükkel áll imádság: De ſco Maiolo abbate, melly felebb említett apátnév e' végtöredéket megint benedekes rendeének mutatja, mert a' clugny-i négy sz. apát: Odo, Maiolus, Odilo 's Hugo emlékének megülése minden benedekes kolostornak tiszte volt. *L. Biedenfeld, Mönchs u. Klosterfrauen Orden, in 2 Bänden. Weimar*, 1837. *II. B. S.* 5. Befejezésül mondom még; a' 172d. u. m. legutolsó levél tulsóján ezen hymnus: *Clemens et benigna iugi laude digna* van kótáival 's itt, vége.

E' misekönyvnek érintett szakaszonkénti töredékességéből magából látszik, hogy minden összetartozott rész valaha külön volt kötve. Mikor irá egyik kéz ezt, másika mást, arról évszám schol sem tudósít. Kétféle igazíthat hozzávetéshez: 1.) XI—XIIId. százszakbeli más irásokkal összehasonlítása. 2.) mellyik legidébbi évben canonisaltatotthoz van benne imádság. P. o. a' sz. Lászlóhoz irt, *beatus*-nak nevezi ugyan szövetében, de a' veres felirás már *sanctus*-t említ, így: *S. Ladizlai regis*, következésképen ezen mise kétségenkül 1192-ón innenről lévó, mert S = Sanctus csak akkor irathatott a' név eleibe, *beatus* pedig a' *Translacio*, *Corporis eleuacio*, vagy *Canonisatio* megtörténtével is melléknévül maradt, miként az idézett casinói két krónika, sz. Benedeket, 653—660 közötti szentté emeltetésénél több századdal idélb, folyvást *beatus*-nak nevezi. Ama kettőnek együtt kell történni. Ehhez azonban még két criterium veendó 1.) mikor irták és tették római anyaszentegyházi szolgálatra közzé ezen temetési szabvány *formulare* latinját; 2.) mellyik felebbi rész' betűihez vet leginkább? noha e' második nem igen lehet kérdéselvalasztó, minthogy a' részek' hajdani külön készülése alkalmasint világossá lön, de mivel misekönyv mellett, állott kalendáriom, volt husvétmutató, úgy rituale v. agenda, egyik még is készülhetett a' misekönyv monostorában. Ezen összehasonlításnál kellene már igazán több gyakorlott szem. Mig az megtörténik, én e' következő megkisértést közlöm. 1.) Az esztergomi zsinat cánonai 's ezek mellé csatlottak, számba sem jöhetők hasonságra nézve. Azokat egyébiránt leirhaták Esztergomban, le az óbudai káptalannál vagy akárhol egyebütt, szükség volt rájok minden akkori paphelyen. 2.) A' kalendáriom 1192ón innenről sem, miként a' XIXd. lapon már eléadám. Csak azt jegyzem ide az ott mondottakhoz, hogy „Latiatuc" irhája épen ollyan vékony 's puha millyen a' kalendáriom hét leveleé, a' fejér vonalak ezen épen úgy kitetszók mint azokon. Hanem egy vékonyságu irha több helyen 's különböző időben is volt, hanem e' vonalakat másutt is huzogatá sora egyenességéhez a' leiró. 3.) A' benedekes krónika első kezének szép fekete festéke igen huz „Latiatuc"éhoz, annak mindazáltal betűi apróbbak, inkább

Digitized by Google

egymásba ragasztvák, „Latiatuc"ei tisztábban válnak el. 4.) Az 1182—3beli első husvétmutatóban ollyan nagy S-sek láthatók végbetükül, minőt „Latiatuc" nál egyet sem találhatni. Átaljában a' csupa veres betűk ott mind vastagabban folyatvák, 's más kezet, több helyen egymásba kanyarítatásaik is, gyanítatnak. 5.) Másod husvétmutatónk 1171ből efféle: éles réztoll vastagon bocsátá fekete festékét megnyomatásakor, véknyan ha tágítá keze, néhol így leggyengédebb vonatu 's kivált ékezetnél. A' kezdőbetűk elébb mind feketével irvák, azután kísérte őket még veres festék, inkább kitüntetésük végett. Illyen „Latiatuc". Perger ezt velem együtt lelé így. Erősíte benmünket az M-nek is mindenikben egyformasága. „Latiatuc"-nál csak két különbözet int: L és S legelől a' mondomány elején egészen veres, betűinek alakai pedig tetemesbek. De, a' veres betű, semmi. De, egyegy kéz ír apróbban, ír nagyobban. A' husvétmutatónál szorítani kellett, hogy a' sor minden évhez kitérjen, itt nézni arra, hogy a' leolvasás könnyebb legyen a' RITUALÉBÓL. Mert e' szakasz, mellyben „Latiatuc" áll ollyan agenda, minőnek hajdanból leszállt folyammal Kutasi János győri püspök által 1596-ban másodszor kiadatását említi Révai. Némi bizalommal mondhatnók tehát: az 1171beli husvétmutató 's ez agenda együtt volt valahol 's „Latiatuc" 1171ben másoltatott le.

Másoltatott, mondám. Mert hogy nem ez a' legeslegrégibb keresztyén magyar irat, bátran hihető, mivel, 1.) A' misekönyv és az agendaul nézhetőnek legnagyobb része is régibb latinból leirás. 2.) E' halottfeletti beszéd' latin eredetije már első szakaiból való a' keresztyénedésnek. 3.) Lehetetlen, hogy legalább 974 óta, midőn Pilgrinus Lauriacensis elintézésére, *Fejér cod. T. I. pag.* 260. az előbbkelő magyarok közül férfi és némberi összesen mintegy 5000 vevé által keresztséggel a' nyugoti anyaszentegyház hitbeli utasítását, egészen 1171-ig, tehát két százszak lefolytában milliónyiak adattak volna sirba csupán latin beszéddel, a' körűlgyült magyar kisérettől épenség nem értettel. Szívén ennek csak lélekbe vehetett szavak diadalkodhatának, 's ez nem lesz vala másként azon népnél, mellyet még 1092b. törvény szoríta nem áldozni többé kút, élőfa, szikla 's forrásnál volt régibb szenthelyein, *l.* 23*d. fejezet.* Hogy azonban egyházi magyar beszéd nem volt egy arányban a' felesebb latinnal, ebből tetszik ki az is, különben a' szakállas öreg atya nem sugdosta volna unokáinak által táltosaitól rászállt vallását; nem kell vala veréssel fenyegetni a' szentegyházat innepen elmulasztót, *l.* 11*d. fejezet.* 4.) Ugy látszik mindjárt sz. István ébresztett némi ösztönt, nép számára készítendő szertartási magyar iratokhoz. Elészámlálja 1015beli alapítványában, miféle könyveket adott Pécsváradi monostorának: altaria his decoramus ornamentis .... libris, *quibus praecipua authoritas fulget in ecclesia* .. antiphonariis quinque, lectionariis duobus, missalibus sex, psalteriis quatuor, gradualibus quinque, glossariis tribus, omeliar. vol. uno. *L. Kollert. T. I. p.* 79 és *Fejért.* Vagy már ezek között lenni kelle, vagy hamar hozzájok járulni legalább egy szelet pergamenen magyar nyelvü szabványnak is. Ész mondá. 5.) Misekönyv mellett volt agendájában tehát minden kolostor gondoskodott néphez tartandó beszédszabványról, mi-

Digitized by Google

szerint 1001 és 1171 között csak benedekes kolostor legalább 24 bírt ollyant e' helyeken: Szentmárton, Pécsvárad, Szalavár, Zobor, Bakonybél, Tata, Csanád, Sár, Tihany, Visegrád, Kolosmonostor, Szegszárd, Silis, Pécs, Szentbenedek, Pográny, Mogyoród, Somogyvár, Szentjobb, Földvár, Dömölk, Csatár, Széplak, Németujvár. Hát még a' praemonstratensis, úgy a' cistercita szerzetek! Egyik másikától, a' magyarul, ki tudja mikor feltett szabványt lemásolta 's talán némelly szót abban laktája ejtéseként változtatott. 6.) Fenntisztelt Ocskay Antal püspök, m. k. helyt. tanácsos ur, a' szóban lévő misekönyvben két bejegyzést fedeze fel: *a) perlecto evangelio fiat sermo ad populum*, melly virágvasárnapján tartott isteni tiszteletnél evangeliom felolvasása után áll. *b)* Feltámadás innepe szertartásainak végén olvastatik: Postea canatur, Benedicatur Deo, deinde *fiat sermo ad populum*, postea detur pax populis. Nyelvünk veszteségére egyik alkalomkorra sem soroztatott ugyan e' misekönyvbe valamelly beszédpéldány ugy bé mint „Latiatuc", de bizonyos ama bejegyzésből, hogy a' néphez egyházi tanítás intéztetett nyelvén, 's azt magának a' pap, saját utasítatásaul előre le is irta. 7.) Épen ezen „egyházi egyveleg" előtt álló cánonok között van a' magyar zsinati rendelvény: Vt omni dominico die in maioribus ecclesiis euangelium et epistola et fides exponantur populo, in minoribus vero ecclesiis fides et oratio dominica. *Maior ecclesia* volt a' székesegyház, *minor* a' falusi. 8.) Azon kolostorokban is, mellyekbe legelső kezdőkül olasz, franczia, szláv barátegyesület szálla, hamar érdeküknek tapasztalák a' fogékonyabb elméjüek, minőkbe idegen szavak felkapdosása játszva ragad, lassanként vagy megtanulni híveik 's térítendőik nyelvét, vagy magyar születésüeket nevelni tolmácsul közikbe, különben a' heves nép, a' külföldítől úgy is vonakodott, a' sz. Gellért levető, örökké harag' szemével nézte volna keresztyén papi uj földesurát, ki őtet „a' Magyarok istenétől" elvonja, 's nyelvén, a' neki legédesebben, hozzája egyszer sem szól. Tükör ide Paraguay, Mexico 'stb. Térítőjük jobban boldogult, ha felfogta beszédüket. 9.) A' pogány magyarból nevelt keresztyén magyar papot latinul beszélésre parancscsal kelle szoktatni, miként az Vd. lap eléhozá. Egész egy századi buzgóság sem szerelmesítheté tehát annyira latin nyelvbe, hogy nemzete iránt olly gondatlan legyen mint a' későbbiek. Amannak bajos vala megválni szokásától, ezek dicsérték a' megszokást. E' parancs hozásban mindazáltal magyar papnak a' külföldihez közelbítése is lehetett egyik okul. És itt más oldalról most ne illanjon előlünk el, miként ritkíta még is egyházi magyar iratot azon fonák mód, melly szerint később sem magyarokat tanítattak a' királyok a' végett, hogy néptömegét egyenesen inkább nemzetiek oktassák 's igy a' külföldi keresztyén míveltség nyomonként belvérben gyökerüljön meg. Csoportban hagyák minden gyarmatukat, melly így elegyítetlenül, a' nemzetivel vivóvá lön, vagy legalább elkülönzötté! 'S ezért maradott a' parancs: *Vt canonici in claustro et capellani in curia literatorie (latine) loquantur*, ezért az isteni tisztelet' latinra kényszerítése, nyoma nélkül ollyan ellenszegülésnek, minőt 1059ből a' horvát és dalmata papoktól szláv nyelvükkel egyháziakban élhetésre nézve, 's még

Digitized by Google

1252ből is a' muschai szláv benedekesek kérelmére Incze pápának a' vegliai püspökhez bocsátott válaszában, találunk. *Fejér cod. Tom. I. p.* 397. *T. IV. Vol. II. p.* 123. Ezek elei hajdanta még, a' nyelvüket meghagyott keleti egyház által lévén keresztyénné, azok' kifejlődött sajátirásán készült szertartásukat a' maradék sem akará elhagyni. A' magyar' lenyomott önérzetét, Imre királya, a' nemzetit emelő, csak abban serkentette, midőn 1204b. akará, hogy a' szent Egyedről czímzett somogyvári benedekes kolostor, franczia helyett apátul ezután magyart válasszon. 10.) Régibb latin oklevelekben már olly betűük a' magyar saját gy, sz, ny hangok, miként Latiatuc-ban, ennek irója tehát nem legelső magyar helyesirás alkotó. Miről alább. — Nem hányja pedig szét az eléhozott 10 okfőt, még több emlék' nem találása, mert 1279-en innenről sincs fenn, noha ezen rendelvénye a' budai 1279beli zsinatnak: *Parochi, ritualem librum, et alios ad officium divinum necessarios, habeant, Szvorényi Synops. decretor. synodal. Vespr.* 1807. *pag.* 39. már különfaluk' külön plebanusaikkal is tartatott, latin rituale között holmi magyar szabványt. A' mi 1241ig efféle gyülögetett, elsikkasztá Mohi napja, melly után Ázsia embertigrise, falat irást úgy morzsola szét, mintha ez is bántotta volna; 1279 óta sem volt a' magyar, míveltség fejtő óvó békében, 's épen a' kezdő, nem.

Az 1171nél? sokkal elébb feltétetni kellett Latiatuc eredetijének is mindazáltal bizonyos évét, ki határozza el? Jankovich Miklós „XIId. századnak elein irtt"nak mondja, *Tudom. Gyűjt.* 1817. *Iső kötet 47d. lap.* Tehát évköre volna 1101—1120b. De irásmódja, mondók iként, mutatkozik leghajdanibb okleveleinkben, mellyekből még inkább okhatnánk, ha olasz, franczia, szláv pap iróik némelly magyar szót el nem okoskodtak volna. Valamint Latiatuc-ban egészen maiképen találjuk, ékezettől megválva, e' szavakat: és, neki, élnie, fa, istentül, engede, ember, mennyi 'stb. úgy leljük már 1001b. Pannonhegye apátsága kezdőlevelében, hasonlóan ékezetlenül ugyan, maiként irva: Wag = Vág, mi a' fennebbi Szala, Zela, Sellye vagy Süly, Felső 's Alsószeli?; 1006ban Nyitra káptalanáéban: Molnos, Könyök, Darás, Tormos; 1009-ből a' pécsi püspökség alapitványában: Ozora, Almás; 1015-ből Pécsvárad kolostoráéban: Nagyszeg, Hagymáskér; 1019ből a' szalavári ban: Szalavár; 1037ből Bakonybéléében, Árpás, Magos; 1075ből a' Garan melletiében, Tajna, Alpár, Horgas, feltévén, hogy eredetiükről ezek hiven leirvák *). Miként Latiatuc-ban továbbá mai sz, gy, ny, ö, e, a, o, k betü helyett ʒ, sc, sz, g, n, u, i, o, ov, c, ch áll, mint: ʒumtuchel, ſzentucut, scine, ig, hug, nugalma, uolov = szömtökkel, szentököt, szine, egy, hogy, nyugalma, való, úgy van! 1001ből Pannonhegye apátsága alapitványában: Baluuanis, Curtov = Bálványos; 1009ből sz. Mihály veszprimi egyházáéban Beren = Berény; az említett pécsiben, kopus = kapus; 1015ből Aruc, Naguth, ʒylfa, Harumthulfa, Szanthu = árok, Nagyút, szilfa, három tölgyfa, Szántó; 1019-ből

*) Ha talán a' sokféle átirások nem leghívebben mutatnák is az eredetiek épen azon betűjét, mellynek itt például kell szolgálni, az eredetiében meglévő pannonhegyi oklevél végén álló helynevek irása csakugyan inthet, másolatokból is okkal következtethetésre. *L. ast, Tud. Gyűjt.* 1836. *I. k.* 100. *l.*

Digitized by Google

Chaȝ, a' mai Csács; Chan, Magarad, Bessynew, Csorgow = Kán, Magyarad, Bessenyő, Csorgó; 1037ből tana, Bocon = tanya, Bakony; 1055ből a' tichoniban, kueskut, kurtuelfa, Ȝigetȝadu, Aruktue = Tihany, kües vagy köveskut, körtvélyfa, Szigetszada, Ároktó; 1075ből összevetvén az 1124belivel, Scelleus, Situatuv, Tiȝa, Kurth = Szőllős, Zsitvató, Tisza, Kürt 'stb. Nem szabadíthatnak-e fel ezen okok, 1.) Latiatuc' eredetijét legalább már sz. István idejéből lévőnek néznünk, és, nem csak ráfacsarással. 2.) Hogy szerteszét a' hazában épen ugy vala többféleképen is feltéve, miképen „Miatyánkat [1]), Hiszek

1) Im itt hatféleképen. Ketteje hihetően 1437—1441 közötti, véve a' tatrosi 1466beli másolatból. Harmadik a' nagyszombati codexből 1512—1513. Negyedik 's ötödik a' Jordánszky codexből 1516. Hatodik a' krakkai ábécze 1549beli ujabb kiadásából.

Tatrosi másolat. *Tiszamelléki 's felsőbb dunántuli.*		Nszombati cod. *Dunántuli szóejtés.*	Jordánszky codex. *Hevesi, borsodi, gömöri.*		Krakkai ábécze. *Hegyaljai.*
Máté VI.	Lukács XI.		Máté VI.	Lukács XI.	
Mí aťāc kí vag meṅṅècben Scenteltèſſec tenèuèd Jǫýǫn te orȝagod Legen te akaratod, míkent meṅṅen ꝛc azonkent fǫldǫn Mí teſti keṅèrǫnc felet valo kėnėrèt aggad múnèkǫnc ma Es boʟaſſad mủnèkǫnc mủ vėtètǫnkèt mikent es mú boʟatonc nèkǫnc vėtèttecnᶜ, Es ne víg mủket kėſertètbè, de źabadoch mủkèt gonoźtol	Mú aťanc kí vag meṅṅècbèn, Scèntėltèſſec tenèuèd Jǫýǫn te orȝagod Légèn te akaratod mikent meṅbèn ꝛc azōkent fǫldǫn Mú mēđ napí keṅèrǫnkèt aggad múnèkǫnc ma Es boʟaſſad mủnèkǫnc búnǫnkèt mert bizoṅ es mủmēđ mủnèkǭc vétèndǫnᶜ Es nè víg mūket keſèrtètbe	Mú atÿanc ki vaǵ meṅṅekben, Ȝentǫlteſſec te neued Jǫÿǫn te orȝagod, Legǫn te akaratod, mikenth meṅben es fǫldǫn Mi keṅerǫnket mindǫn napÿath aǵǵad nekǫnc ma. Es boʟasȝ mínekǫnc múvetkeinkketh mínd bocatonc mú ellenǫnc valooth. Ne vÿǵ mínket keſertetbe. De ȝabadoh mínket gonoȝtol.	Mý atýank ký vag' menÿekben, ȝentelteſſeek te newed, ÿwÿen te orȝagod Leǵen te akaratod mýkent menýben es felden, mÿ menÿeÿ kÿṅerwnket aggÿad nekwnk ma, es boczaſsad mý nekewnk mý veetetÿnketh, es ne vÿg' mÿket kesertetben, de ȝabadoh meg mýnket gonoȝthwl.	Atýam ȝentelteſſeek newed, ýeýen the orȝagod, mý kýnýerẅnket naponkedýat aggÿad nekẅnk ma, es boczaſſad megh mýnekwnk mý býneýnket, ha býzonýawal mý es meg boczattýok nekwnk vetetteknek, es ne výǵ mÿnket keſertetben ..... És monda: *hwnekyk* ... *hwtet*. Lásd alább.	Mi Aťank ki vaǵ menṅecben, szentelteſſec te neued. Jüiȯn te orſzagod. Leǵen te acaratod ef földön is mint am menṅben. Am mi mindennapi keṅerȯnket aggad nekȯnc. Es botsaſd meg am mi vetkeinket mint mi is megbotsatonc nekȯnk vetettecnec. Es ne viǵ minket keſertetbe. De ſzabadíts meg minden gonoȝtul.

egyistent [1]), a' tíz parancsolatot [2])" különbözően leljük idébbi korból, mert a' pannonhegyi temetőbeszéd példányt csak nem küldötték meg Pécs, Nyitra, Veszprim püspökének 's a' nagyváradi székesegyháznak és viszont. Igy a' kolostorokban, keletkezésük szerint vagy más-más készüle, vagy a' közelebbinek vétetett, fennebb említett móddal másolata.

A' hon' mellyik vidékén? szlávval ugymint szomszédon, kereshetnők tehát már, az eredetinek még sz. István idejebeli feltételét. Nézzük I. Baranyát, Szalát, Somogyot 's ez utolsót ki ne hagyjuk azért, mivel benne sz. Egyed apátsága sz. Lászlótól csak 1077—1095 közötti, onnanvaló is lehete pappá Szalaváratt v. Pécsett. E' három megye magyarai hamar átszedegetheték Xd. lapon említett szellemmel horvát, illyr, morva, vandal és így mind szláv rokonoktól, *miloszt*-ot 's *bratym*-ot, minthogy e' népek telepföldeiből kerekedék ott ki Magyarország határa 's eléhozott 1009, 1015, 1019beli alapítványokban magyar helyek mellett illy szláv nevüek is állanak: Zemogny, Kollernek: Földvár, Knyeza, Brekud, Horvát Istebor, *Slavonica* Rakolyán, *Hungarica* Rakolyán 'stb. Elég itt ehhez ennyi figyeltetés, bővebb utasítást vehetni Horvát János néhai püspök értekezetéből *Tud. Gyújt.* 1817.

A' tatrosi másolat fordítói magok különbözően tevék ki. 'S így Jordánszky codexéé. Miként a' nagyszombatiban áll, úgy irá le az érsekujvári codexbe Sewenhazy Soror Marta 1530b. csakhogy nem ő-zéssel hanem: Jeÿen the orzagot,... legÿen .... mÿ kenÿerüket mÿnden, es boczas nekwnk 'stb. A' debreczeni codexben lévőről alább. Tulajdonképen hát 8 féléből látszik, hogy 4 körül a' fordító maga is eleltért, 4nél pedig a' lemásolók elforgatásai tetszenek ki.

1) Hiszek egyisten' czikkjei közötti különbözések. *Nagyszombati codex:* „Hizȝok istenben mendenható atÿaba ... vroncba ki fogantathek ȝentlelȝktȝl ȝúletheek ȝiȝ mariatol .... úl atÿa iſtennec ſoga felȝl ... testnec feltamadattÿat. *Krakkai ábécze:* Hiszek istenbe mindenhato aẗaba ... oroncba... ſzent lelektül ... ſzűſz Mariatul ... úl atya isten mellett iob felȏl ... testnec feltamattat. Vranchich Faustus öt nyelvü szókönyve végén 1595ből van: Hiszem Istenben. Tótosan.

2) Ebben is eltérések e' két mutatvány szerint. 'S így volt Latiatuc' másolataikor.

Nagyszombati codex.

Istennek tÿz paranꝛolattÿa.
Idegen istent ne ÿmag'. Isten neuet heaba ne vegÿed. Innepȝth ȝentȝl'. Tízȝlyed atÿadath es Anadat. Ne ȝl'. Ne paraznalkoǵÿal. Ne vroz. Hamis tanoſagoth ne mong'. Ne kevanńag baratodnac ſozagath gonozul. Ne kevanńad feleſeget the baratodnak bÿnre.
Milly tömött, rövid, és komoly ez!

Jordánszky codex. 1519.

Mózes Isó könyve, XXd. fejezet.
Ne legyen ÿdeghen ÿſtentók en elettem. Ne vegÿed ÿstenednek hẅ neweet heÿaba. Ynnep napoth ȝentellÿed. Tyȝtellÿed ţe atyadat anyadat hogy hoȝÿw nyomu legy. Ne ólly. Ne paraznalkogyal. Ne tegy orſsagoth. Ne ȝoly hamÿs tanoth. Ne kÿwand te baratodnak hazat. Ne kywand hẅ feleſseegheet.

Digitized by Google

VII. köt. 32*d. lap*, és Bitniczéből *Tud. Gyűjt.* 1825. *VI. k.* 66—69*d. l.* 1827. *VI. k.* 71*d. l.* De nyelvpéldák előtt, olvasóm engedje kiszednem a' „megszólítás" hangbélyegeit szerkezetét, mellyekhez hasonlók' találása, ezt vagy ama tájt, Latiatuc szülőföldéül mutathatná. *E* helyett van ott **i**, **ö**, miként felebb már láttuk; n a k és b a n helyett **nek** és **ben**; a t szenvedőrag ottan **ot**; **ő** helyett áll **ű**; t ó l, t ő l, t u l, t ű l, r ó l, r ő l, r u l, r ű l távolítórag elegyesen jő elé; m e g igehatározó elmaradt, így **v** betű a' szó' közepén, mint: **hazoá**, halalaal = házává, halálával; u n k helyett van **onk**; félmult idővel élés benne gyapor; w, wt, w, g, 's timnucebelevl áll ott, ű, út (ő, őt) d 's tömlöczéből helyett; megjegyzendő uk rag e' szóban: torkukat; figyeljünk ezekre: ȝumtuchel, héon, uimaggonoc erette. *A.*) Ezen uk fenn van Pécs körül's Fejérben ma is. *B.*) KINIZSYNÉ imádságaiban 1513ból, mellyeket Somogy vmegyei paulinus irt, *l. IId. kötet*, ezek találtatnak: ábráz tót szó' a' 20*d. l.*; mű̈a = miatt 11. 28. angű̈el 30. más helyeken meg; angű̈al. ȝomoc = szemek 41. Imagű̈atok erotte Istennek mű̈nd dyczoſeegos ȝenthű̈ 52. ȝű̈ltelek = szültelek 53. heewon, *vacue;* hamos = hamis, keronk theegod engedű̈ed nekonk ű̈wthassonk 62. nű̈erű̈ed nekom ȝent leloknek malasztű̈ath 70. m e g mindenütt elhagyva; bű̈nos, ȝűleű̈e = bűnös, szülője 70. fiadtul, Jesustul, vezedelmetol 70. gű̈oz oroȝlaan ű̈wdaanak nemzetű̈belol. *Az*, *a'* elhagyatik. Félmulttal élés majd mindenütt 's abban sok, betűkiugratás 'stb. *CZ.*) A' GUARYCODEX, mellynek magyarságát dunántuli alsóbb megyékbelinek azért hiszem, mivel Kinizsyné imádságaiéval, ámbár azoknál régibb, igen megegyez, mivel Guary Miklós kir. udvarnok, Vas vmegyei földesur 's táblabiró' leveléből, midőn a' kisebb negyedrétü 67 levélnyi irhacodexet Bitnicz r. tag közbenjárásával a' m. akadémiának hozzám ajándokul küldötte, azt láthatám, hogy dunantuli viszonyokban volt nemzetségére már régóta szállt. *L. M. t. társaság évkönyvei IIId. köt.* 1838. *Héti ülések* 5*d. lap*, valamellyik dunántuli kolostorból, mert a' 72d. lapon lévő „ȝerzedbe menes = szerzetbe menés' dicséretén kivül is kolostorbirtokul mutatja utolsó négy levele, melly szól „bekeſegrol. kít ȝent Agoston doctor igon felmagaȝtalt íruan .... calaſtoromba lacozoknac." Többet majd kiadatásakor irása módjáról 's XIV. vagy XVd. százszakbeliségéről, most ezen idetartozhatókat 's dunántuliságát mutató szavait szedém ide: 1.) Miként Kinizsyné imádságaiból: nemzetűbelol-t láttuk, úgy van itt: *belol* vagy *balol*, mai *ból*, *ből* rag helyett elegyesen; 's előtte *g*-vel váltatik fel *k*, mint *pedig* helyett más iratokban kedű̈k-nél *k* van *g* helyett, így: mínd ezogbelol, ez velagnac tomlocebelol, megȝabadula az tomloczbelol, kí ieǵogbelol velhetí, mel' ieǵogbelol, harom íeles ieǵbelol, továbbá 66*d. l.*: peldabalol, 109*d.* orȝagbalol, 114*d.* azogbalol, mint a' 82*diken*: ebbelol, a' 133*dikon* pedig ebbol 's így van felváltva: velagbol, míbol, a' 128*d. lapon*: heűtogbol = heitokból. *Lásd itt ez Iső kötetb. a'* 14*d. lapot*, *Latiatuc után.* 2.) Említett imádságokban jő elé mint itten: hora, ez horaba = óra; heuon, es ennet heuon meg nē terhet 121*d. lap.* 3.) Azok helyesirásában áll: vekhetetlen, nagyod, monthatatlan = véghetetlen, nagyot, mond-

Digitized by Google

hatatlan, miként e' Guarycodexben: elec tetel 84*d. lap*, ímatkozo 127. monthatatlan 135. 's a' felebbiek, ≐ elégtétel 'stb. Részént ez imádsággokkal részént Latiatuc nyelvével egyező dunántuliságok, nevesen Baranya, Szala, Somogy vmegyei hangejtések pedig a' Guarycodexben: ki veʒti embǫrbǫl istenec malaʒt̓at, vronc, kerǫnc, velǫnc, aʒtalnokonk, lassoc, oduar = lássuk, udvar; ʒǫm, ʒu̇n, íelǫntí, reʒǫgǫs, bíntǫket, lelǫc, megǫsmerǫd, lu̇t, negedǫs, ʒólótu̇ = szem, szín, bu̇ntöket, lélek, lőtt, szőlőtő; v̇nmagaba, v̇lelket, v̇ket, v̇ velǫc, v̇ ígǫc, v̇ ʒíuǫc, v̇tet, v̇ tu̇le = ün, ű, azaz ő; legioncabb, verag, ʟímota, hertelen, fíl, bín, kíṅṅeb, ku̇ṅí, dẏs eb, ede ala, edebb, el'eten, el'etenǫc, vellamas, meṅ ítes, kealtas, caíaltaffal, napeg, rívíden = leginkább, virág, csemete, fül, bün, könnyebb, könnyű, dühös eb, ide alá, illyetén, menyütés, kiáltás, röviden 'stb. Még is tovább: elettu̇l, en tu̇lem, kínku̇, velagtul, fǫdrǫl, lelkí corſagbol, ketség neku̇lǫn, harum, íredli, íreǵkǫdní, mast, pahar, paharnac mestǫr, toabba, semmie, ku̇e, buas, ellenkedǫe, capuat, beleǫc, reaoc, heu díʟǫſegnec ʒele tu̇lǫc el nem fuǵ́a, heuſagos gondolatocat, muhkaual, g̅onto pap, iduǫlu̇l, mǵ́nd az ʒentǫknec ʒentí, naǵǵal íncab accoron = kénkő, három, irígyli, most, pohár, továbbá, semmivé, kővé, búvás, ellenkedője, kapuját, beléjök, reájok, hiú, munkával, gyóntató, idvezül, sokkal inkább akkor 'stb. Betűcsere 's kihagyás, úgy ezekben mint Latiatucnál: w, wt, gímíls, heuon = héon, ge = de, hová íre*d*lí mutat, házává, szömtükkel, íldetétűl 'stb. És ha van bár példa több számmal hátrább a' bécsi codexből is Latiatuc' némelly irásmódjához, a' Guarycodex csakugyan közelebb áll. E' kettő' egymástól eltérését Judit fordítása legnyiltabban elétűnteti, a' Guarycodex 108—118 lapjain u. m. hasonlóan eléjő Judit 11—15d. fejezete, 's a' kettőben szellem és nyelv egészen más, mit hogy hangejtésre nézve az olvasó előre is inkább lásson, itt van még néhány alsóbb dunántuliság a' Guaryból: mǫge, vot, votac, ewel, meghot, imma, voṅo, ʒenteg'haznac cuʟʟa, fetǫl = megé, volt, ezzel, immár, vonyó, kulcsa, fejtől v. főtől. A' bécsi codexben áll: íaʒ, íaʒok, itt: íuǫs, íuǫſǫk a' 109*d. lapon*. Végre *Az, a'* mutatónévmás itt is úgy elhagyva mint Latiatuc-ban, félmulttal élés majd mindenütt. AT, ET rag benne igen sok. *D.*) A' Fejér György felfedeztte „TIHANYI CODEX" 1530—32 közöttről, nem különben nyujt holmit. Előttem ez, Rómer benedekes csínos másolatában, küldve jándokul Guzmics r. tag által az akadémiának. Nyolcz predikátzio benne, sz. Elek, sz. Eugenia élete 'stb. Három-négy féle tájejtés tetszik ki belőle 's irá tehát annyiféle vidék szülte barát, apáczák számára. Van benne így: istenǫnc és istenünk, uronk és urunk, velág és világ. De mindenik tájejtés dunántúli megint. Szala, Veszprim 's némikép Somogy és Vas leng azokban. Latiatuc' szavai dőlt betűkkel szedvék itt, hogy az összevetés ötlőbb legyen 's az elébbi példák is jonkább ujra eléálljanak. *Latiatuc* = látjátok; e' codexben: h*u*ʒ*u*, h*u*ʒo, har*u*m, *v*ruossag, boʒʒ*u*ntania 'stb. = hosszú, három. *Ʒumtuchel* = szömötökkel: itt: ʒǫmetǫkbǫl, ʒǫmǫtǫkbǫl. *Adamut* = Ádámot; ebben: bizonsag*u*t. *Haʒoa* = házává; itt: semmie, tuaba, parta ǫnek = semmivé, továbbá, pár-

Digitized by Google

taövnek. *Paradisumben, halalnec* 'stb. e' codexben megfordítva: kiraltol, istentul, oroktul, ordogoktul, felelmektul. Ha tehát ezek volnának épen a' megszólításban 's halálnec helyett halálnak, maihoz képest amazokban akadnánk fenn. De van ott hasonlóan: iſtentvl. *Gimilc* = gyümölcs, itt, hín, tűzűe = bün, tüze. *Ge* = de, itt: kegek, 's megfordítva: hodnem = pedig, hogynem. *Iorgasson* = irgasson, az ennek magyarázatára Révai által elehozott: jonkább, e' codexben igen sok helyen lelhető: tartozom en Jonkab istenomet zeretnom, ennel Jonkab 'stb. *Angelcut*, itt is majd angel, így: Istennek angeli, angeli termezet, majd: angal. *Ildet* = üldet, ebben: iueg, itik = üveg, ütik. *Nugalma*... itt: enezetnek, fenlik, tuna, nukzik, hol *n* mindenütt *ny*. *Scerelmes bratym*, egyik itteni predikátzió, apáczákhoz: így szól: Szerelmes hugaim. *Birsagnopiutva*, itt: ez latuan. BALOL, BELEUL ragot azonban nem leltem eddig, benne. Feltetsző e' codexben, *ifjú*' j-ételensége: kiioue eg' ifv, 185*dik lapján*, ifv leanzo 192. keressonk eg' ifv es igon zep zizet 256. nomos ifv 294. harom iffv attűafiak 302. Többesben áll: ifiak. Szövetnek helyett van: zouendok. Figyelmet érdemlőbbek közül valók: el izamhatatlan, zeplonelkil, magnalkil, elfezolue fekszik, kelebebe azaz: kebelébe 'stb. *E.*) Horvát Ádámnak a' Marczibányi-küldöttség koszorúztta értekezésében: A' magyar nyelv dialectusairól 1815re áll Somogyból: süeg, szüem, loam, v elhagytával; Szalából 's Göcsejből: senki*nak*, velláel, marháel, szénável, anyjável 's ez utolsó annyi mint: anyjának, halálnek. Mindazáltal az illy hangzócserét Göcsejből csak általlengettnek értem, mert göcseji 's őrségi aljas tájbeszéden épen úgy nincs írva Latiatuc, valamint palóczon nincs, miről alább. Göcsei beszédejtéstől ugymint csak öt vagy hat sor is elinti, mellyeket szabad legyen vennem, Zakál Györgynek 1818b. készült „Őrség leirása" czimü kéziratából. *Ferkú, kérdezi:* Estuk! há vótá? *Estuk felel:* Az erdűre. F. Mit keresti. E. Tennap előtt a' luakat hajtottam kü, osztan mikor a' berekszébe keresztű gyöttöm, egy füles bagu kü röpüt az adubu .... F. Mettzesz a' füles bagujje? 'stb. E. Hát handinátok lett e gyó szerint Ferkú? F. De hogy lett, késünvetettek (azaz vetettük), az essü rá gyött, meg tömtö. E. A' müenk meg e pörkent. F. Mikor szennek szöllüt? E. A' gyövü héten akarnának szennyi, nem tom lessz-e belülö valami 'stb. Hanem ezen elmosolyítóktól megint egy komoly szentes irathoz. *F.*) A' PESTI K. EGYETEM 1508beli CODEXE nyelvkeresetünkben érdekes. Fejlend elé nehány ok, itten G alatt állandó társával együtt ezt is dunántulinak tarthatni, 's hogy előkép legyen az összehasonlításban, azért állítám eleikbe a' későbbi tihanyit. Ezen F alatti, az egyetemi könyvtárban így áll beírva: „*liber hungaricus De S. comunione De doloribus Inferni etc. VIII. d.* Innensö táblája belsejére későbbi (tán némberi) kéz tevé: *Pro Sorore Convent Posoniensis.* 1. czikkjének eleje nincs meg. 2. Az meltan comonícalonac edoſſegos mezerol. Ebben van: Altalmasb malaztnec vetele, illy irás között: istembe, allelöc, ammeg, attúzet, kúnú. 3. Tanusag 'stb. 4. Haznalatoſſagos gűmolcze'stb. 5. Binnek solga. A' mit ennél, a' *Tud. Gyűjt.* 1835*b*. *VIId. kötete*, 88. *lapján* mond, arról a' Guarycodex kiadatásakor.

Digitized by Google

Említi Horvát István ott, hogy ezen EGYETEMI CODEXBŐL Révai sokat leirt. Én ujra forgattam meg ide tehető szedegetésekért, mik ez idézett kötetben nem állanak. 6. Eǵ kerdes a kennac ǫrǫcke valo voltarol. Eléjő itt: mínd ezǫgbelǫl ṅilvan megtecʒic. Ezzel együtt: abbín leʒǫn, v̇nmaga, aʒʒent. 7. Mas kerdes. Megint: mínd ezǫgbelǫl megtecʒic. 'S körűle: nagǵal nehezebb, honnem, íras maǵarazo meſtǫr, beleǫk, lelkí ʒǫmeűmel. 8. Passio domini. Ezekkel: arʟel ʟapa, mire veerʒ arcel engǫmet, megfenǫſul ǫmbenne. 9. Ez velagnac alhatatlanſagarol: a nag' ʟalad kí tegǫd kǫuet vala, tegetlen, atte ſerǫd, es a ſerbe vitetǫl a ʒoros verǫmbe = sír. *Dunántuli:* zǫpǫges = zokogás. Sok *val vel* mint Kinizsyné imáds. 10. Ʒíʒ maríanac ſíralmarol: íol eʒǫngbe veǵǫc. 11. Ʒíʒ Eufroſina eleti. Eufroſína kedeg ǫnbennette ideſt intra ſe monda, es űmadvan ǫ erte, holual, attú io ellettök, ʒǫmǫmnec. 12. Vrſolaʒʒonnac eleti. 13. Ʒent Apalín aʒʒonrol. Itt volt: Mel' ímadſag elvegezuen, meṅbelǫl vellamas ʒalla, hanem kitörlé egy későbbi kéz a' lǫl-t 's javítatását hivé ezzel: meṅiböl. Ugyan az irá, eneim, felem helyébe: enímek, felelm. Ercbelǫl 's eṅǫuel, pedig egészen kitörlötte! *E' czikkről még alább is.* 14. Ʒent Advíga elete. Ebben a' dunántuli: tíkmoṅ, gabna. Zokogás itt: zepeges. Továbbá: naddelíg űmadkozic vala, holvaltol fogva delíglen, valaki tǫle mit keer vala híuon ſenkít nem boʟat vala. 15. Ʒent Adorían martírōſaga: mícoron ſenkí a kenbalol maſt meg nem ʒabadíthhat; es e gonoʒ nemzetbelǫl; ǫrǫmeſt halgatt'a vala ǫ beʒedet mert ebbelǫl geríedetǫs leʒen vala; huʒ hean harom ʒaz eʒtendǫbe. 'S ezek illyenek között állnak: eʒterůn vítetec a ʟaʒar eleíbe; ígǫn ʒep abrazu; ʒǫmǫm velaga, níkík v̇ket kereſíc vala kentol valo feltǫgbe; níkíc penznec valo ǫrůltǫgben paranʟola hoǵ v̇ket ṅers ínakkal vernec; taglas, v̇nkűeken = taglalás, önkéjeken. 16. Ʒent Elek eleti. Vala nǫmǫs nembelǫl; míſe megleven a ſanctuariomba meṅbelǫl ʒozat íǫue; íűettǫcbe arcel a fǫldre le eſenec. *Sajátsága:* Kíuel ǫ ʒegendǫn meg erne = szegénydeden. *Dunántuliságai:* mícoron keveſſe megvʟodot volna; es ṅúní kezde az ǫ ven feűen való haűat (ṅúí haűat v nélkül); e gonoʒ ʒellettǫl megʒabadulnac vala. *No*-val gyakran kezdi periodusát. *Irása:* v̇nnǫmbenne. 17. Ʒent Sofía aʒʒon elete. Holval, dǫmǫtǫr ʟaʒar, ǫrdǫngǫs aʒʒon. E' czikknek végén áll: Irtac ez kǫṅvet íſtennec ʒíleteſe vtan eʒǫr *kilencz* ʒaz ṅolcz eʒtendǫbe, de a' tévedést valaki a' szélére csípé ezzel: *erras.* Veressel pedig az eredeti iró maga tevé ki. .1.7.°8. = 1508. Többet erről itt most még nem szükség szólani. *G.*) A' NAGYSZOMBATI 1512—13beli CODEX tisztádon ez eléadott egyetemi 1508belinek kezétől van hasonló ő-zéssel, egyforma helyesirással, mellyhez e' czikknél több kiszedet áll. E' nagyszombati, az ottani könyvtárból, eredetiében, Dercsik János prisztinai püspök, esztergomi kanonok, m. kir. helytartói tanácsos, és Pribély Ferencz professzor 's káptalani könyvtárór engedelmével van kezemnél [1]), a' mit em-

1) Általengedve van lemásoltatásra, 's végbe is ment már az akadémia költségével, valamint az itten idézendő egyéb másolatok is azéval. G alattit leirta Eckstein Adolf hites ügyvéd 1836.

Digitized by Google

lítve, igen kedves jelenetül mondom azt is, hogy az akadémia' réginyelv kerestetései körül mindenütt hazafiúi részvétre találtam. A' codex 8czad rétben 398 lapnyi. Szakaszaiban más-más tájejtés, némellyik tehát csak másolat lesz, hanem, valamennyit egy kéz irá. Kezdete: 1.) Ʒent Anſelmus keṅve bǫlꝛeſegrǫl, 1513. effélékkel foly: keſerggǫ, keṅületǫs, ʒű és ʒíw ʒiu, vthethes, tertent, huǵan, tivisk, holval = ótet is, ugyan úgy, tövís, holnap. Kinizsyné imádságaira emlékeztetnek itt ezen szavak: keſerüsegǫs, ʒeretetǫs, ʒǫmnek ǵeṅerkǫdeſet, haláltalan, olyvetim heǵ, arczel és arcel haǵapalaak, hora, embǫr = arczul csapák; elfordítnak azoktól: erdǫg, ervendetǫst, az ǫ esveṅi, mívelkǫdet. A' bécsi codexbe lendül ezekkel: honnaton, keuescenne, keṅergetiuala, ʒaual = szájjal; ottogon, mi abban: ottogol. A' Guarycodexbe mendegelnek: az v, vnnǫn, ol' mel', bűn. *Sajátságai*: fájdalm, viadalm helyett: fájdam, viadam; megmertekhetetlen, addiglan mileglen, ʒemʒemben = szemköztt; vegedcze eʒǫdben, kesalkodo vűascodo vitez, ṅaualyes = nyavalyás; hangoſlaſſanac, nag soc ʒerrel, ʒerebben, auag iob ʒerrel, egeſce = egésszé; kemenbek, kegetlembec = keményebbek, ezǫn ʒerrel = ekképen. Irása: honnem, atte, ammeṅney diꝛeſeg = hogy nem, a' te, a' mennyei dicsőség. Mintha tehát a' dunántuli kerület közepéről felsőbb részén 's Buda táján csapna keresztül. 2.) Bínǫsǫknec tikǫreben van: vertengeni = fetrengeni, hol f és v között a' csere, 's vész jut eszünkbe *fesz* helyett. Van: inneton, hitsag, izlek, ʒǫmei, heusagos eletǫth, malaʒtoth nekǫd, beuǫn, buec, vronc, ʒa, semmie teʒǫn = üzlek, bóven, buvék. *Sajátibb* szavai: isteni felelm embǫrt mindǫn ioʒagra kezerit, mindǫn gonoſſagtol meg hǫkǫl mint az eʒtǫn a' barmot. Esztǫn = ösztön, Káldynál. Félelm helyett igy is: isteni félem. *Irása:* ur istembe. AT, ET rag benne kevés. 3.) Allelǫknec ǫ nag meltoſagarol valo tanoſagban 1512, találtatik: ezǫgbelǫl. Im a' Guary codex megint. 'S azéiból ebben még ezek: ondogſagaual, porító, vtet, AT, ET rag felesb, minélfogva e' szakaszt régibb iratbóli másolatnak vehetjük, 's azért marada még: ezǫgbelǫl is benne, a' több illyent korítá lemásolója. Itt van: ʒǫmǫnckel latonc. *Irása:* vnǫmmaga, atte, ammú, miként a' Guary codexben: aʒʒent, ehhambor, vmmagat, akkik, temmagadra = e' jámbor 'stb. Dunántuliságok: ſaívezik, bizonyaual, vezel, a' testnec tűzet kell meg rekkentenǫnc, harmicz = jajveszék, veszél. 4.) Alazatoſſagnac díꝛereti 1512. Eléjő itt: harum, halottakNEK, harmadʒer, heusag, malaʒt, semmie lenni, lakodalmaűa tezi, megbizonit, aʒʒonkodni, e' szerkezetben: ez ʒent alazatossag ſelǫsben harmon ʒokott aʒʒonkodni. Ollyan mint: uralkodni. De mivel itt némberi erényekről van szó, azok tehát: *asszonykodnak*. Latiatiuc felé int: kerűetǫc es vezytǫc, *el* nélkül. A' Guarycodexhez lebbent: naǵgal incab. A' bécsihez: ſǫuenꝛe. *Irása:* effǫdre, affar = e' földre, a' sár. Itt van megint: halgaſſattʒa. Hasonlatos, egyebekben az elébbihez. 5.) Aʒʒoṅonc ʒíʒ Marianac meṅbe menetírǫl, 1512. Áll ebben: gűmǫlꝛet, kǫssed a' vekonsǵű ſpring selűǫmmel. Kinizsynéhez viszen benne: hegyes chuꝛa. 6.) Az íreǵſegnec bínerǫl.

Digitized by Google

Kezdete: O dragalatos azzoñoc. Majd így szólítatnak: o tíztolendo ío azzoñoc; tehát e' gyűjtemény némberiek számára volt 's mivel az is intéztetik hozzájok: ezonkeppen tegetoc thÿes puztanac zent lakozoÿ, azaz, zerzetben lakozoc, apáczáké. E' szakaszban: hew földre, *vacua terra*, űmadgatoc o ertoc; hiedelm helyett: hűedem. Dunántulra mutat: oueűe, ragga, kinec hammabol, vket = övé, rágja. 7.) Ez eléadattak után következik, Hizok Istenben, Mü atűanc, űdvezleth, más imádságok, az zűwnec, az ńeluoknec bűnei, tűz paranolat 'stb. mellyek nyelve megint elüt, amazokétól. Az itten, magyarázatával együtt 4 levélnyi *Miatyánkat*, ebből irta lesz ki Sövényházi Márta, hanem minthogy inkább é-z mintsem Győr vármegye, hacsakugyan ottani Sövényházáról való volt, ő betűk helyett é-ket rakott, mellyek inkább a' pozsoni, nyitrai, barsi, nógrádi 's esztergomi vidékekéi, mivel úgy látszik illyen hangejtésü beszéd kerekedett felül nyulak szigetén a' domonkos apáczáknál, kikhez Márta hug tartozott. Legalább az ő iratával együtt rézkapcsu kötetben álló „Katherina életében, Atyank zenth damokosth, ... bodogfagos atűank zent damokos .... zenth damokos attűanknak .... kifejezés forog. Mindenesetre bizonyság arra, 1. hogy e' codex csak azért nevezendő nagyszombatinak, mivel ottan tartotta meg ráügyelet. 1617b. szenkviczi Kolenicz Márton diószegi parochusé volt Pozson megyében, beléirásaként; hajdan pedig hihetően Veszprím apáczái forgatták előpéldányát, mellynek némelly czikkje itt másolat lehet talán a' budai v. megint a' pozsoni klarisszák számára, mert a' magyar apáczakolostorok lakói hajdan magyar egyházi könyvekkel éltek. Most! ... 2. másolatokkor, tájejtésen, sajátihoz képest lön változtatás.

Ki most kolostorok közül szabadba, nézzük Ilszor Nyitra táját és átaljában Duna mellékét. *a*) A' XLII. lapon idézett: Holutvag, hasonló: tilutoa-hoz és halalut-hoz. VduarNEK jó elé 1268b. IVd. Béla iratában, mellyel Deáki helységnek Nyitrától Pozson felé ment határát megerősité 's a' mai: Udvarnok így áll ott: sub qua sunt metae, inde ad viam, quae ducit ad villam Uduarnek. *Fejér T. IV. Vol. III. p.* 458. *b*) Az érsekujvári codexben, mellynek eredetije a' magyar akadémia kérttére az ottani p. *provincialis* kedveztéből Czech János r. tag által küldetve áll előttem, *birsagnop iutva*-hoz és *uk* raghoz ezek találtatnak Sövényházi Márta keze *miatt*: ew teſte meg nem lelwen, ees bee meene o welwk, meg wűlagoſűta ew elmeűwket zent lelekkel, megh nűlattatanak az ew zemwk, el meene o zemuk elol, noha áll így is: o zemek. *Lukács XXIVd. része*. Es aűtok bee teewe wolnaanak, az ſűdoktwl feeltwkben, meg allapeek o keztwk, orwleenek az thanűtwanűok wrwk latwan, aűtok betewe megh allapeek kezettwk. *János XXd. része* Szemük és uruk mutat a' többiben is *uk*, *ük* létére. Igy B. Margit' é-ző életirója. Jog-nak ig-ből fejthetéséhez és így: iochtatnía-hoz ottan még, az irásról is gondoskodott Mártánál: nem thwlaűdon ewee az űhok, űhokat, meg űsmerem az en űhaimat. *János Xd. része*. Müncheni codexünkben áll e' helyen: iuhoc, Jordanszkyéban ůohok. Jánosból idézetteket pedig a' müncheni ekként mutatja: a' ſidoknac felelmekert; allapec a' taneituañocnac kozottoc;

Digitized by Google

ǫrǫlénèc a· taneítuaṅoc vr latuā; aítoc bètéuē allapec ǫ kǫzǫttǫc. Jordánszkyé: es az aǵtok be teewel volnanak, az Sydoktól valo feeltekben, alla megh kóztók, meg ewrwendeenek az tanoǵthwanǵok lathvan vrokat, aǵto be teewen megh alla hẅ kóztek. Mártáé szebb. *Uk*, *ük* tájdivatos birtokrag Holicson 1552ból egy levélben látható, e' „Nyelvemlékek IIdik kötete 97-dik lapján. 1550-beli iratban áll: pêrêsêm, engêmet, egetêmbe, letôtte, falwal = falual, faluval; embertwl, deaktwl; 1568beliben: wraÿnkoth, baratÿnkoth, ʒomʒÿdÿnkoth; 1537-beliben, iw, wzen, twbe, foktak, napÿk, wolnÿa, kedÿk = jű, üzen, többé, fogtak, napig, volna. *L. IIdik kötet*, *Vegyes iratok* 30, 70, 72, 94, 202 *lap*. Átaljában nyelvemlékeink IId. kötete, Nyitra, Pozson, Moson, Nógrád megyékből több idetartozó betűcsere példát mutat 's csak egy szószerkezetet sorozok hát előre azokból ide Rajkáról 1571ből, u. m. „ez megfÿzetwen".

Tekíntsük most Latiatuc-at mint későbbi másolatot 's vizsgáljuk: mellyik más tájon lehetett azt, vagy egyenesen eredetije szerint hason hangejtésü nép előtt elmondani és így hol nem kelle rajta legalább sokat változtatni, vagy, ha ujonnan fordítatott is le, merre lelünk? a' felhozott példákkal egyezést. Elkell itt hagynom Garan melletti szent Benedeket 's körét, mert az ottani levéltár mit nyujtand? még nem tudom. Inkább szólhatok Heves, Borsod, Gömör, Abaúj, Zemplin vármegyékről, szemmel tartván Hevesben Sári' benedekes monostorát 1042ből, Abaujban Széplakét 1143 óta. Kishontból a' Jánosiban voltat ide venni azért kétséges, mert nem tudni kezdetét. Hanem szerzeteseken kivül is e' körbe számlálandó, minden egyházhely, 1171ig? a' melly Eger püspöki megyéjében feküdt vagy ezen felsőbb részek archidiaconusai alá tartozott. Halál mindenütt járt, temetési népmegszólítás mindenfelé kellett. *A.*) Hevesből Sári tájáról itt némi kevés. Eger városa 1559-beli levelében van: waros*onk*, kÿ*bül*. Hanem meg w = ő-nek *hw* által irtta, így; az hw torwenÿet, az hw tanoÿnak, ellenkezőül tünik elé, mert az inkább a' Jordánszky 1519-beli codex irója szülőföldéhez int, mivel abban is, miképfennebb: hẅ veereben, hẅ fǵaǵ, hẅ köztök, áll. Túr mvárosa levele 1546b. sem nyujt egyebet *onk*- és *önk*-özésnél. *B.*) Borsod megyei iratokban találtatik 1552ből Miskolcz főbirája levele szerint; wnekik, fiaÿket, wnnön, wk = űnekik, fiaikat, ünnön, űk, vagy ő-vel; 1554ből Mohiban költ egyeztetésben: általonk, wramoth, wosárnap, de itt megint az említett: *hw*, ekként: hew̆ kezthewk = ő köztök; 1557ből Aszaló birája levelében: sʒolgalatonkot ironk, keronk kegielmedet wronkot, terwen = törvény. Láthatók ezen idézetek: *Régi nyelvemlékeink IIdik kötetében. CZ.*) Gömör vmegyéből is több ideszolgáló betűcserét fog találni a' kereső abban, ide példákat csak azon 1598beli vallatásból teszek, mellyet a' jászói convent jártas jegyzője Fedák Pál, szívesen küldött későbbi kérésemre. Áll az ott, az „egyvelgesek" között, 5*d. csomó*, 22*d. szám alatt*. Különösek abban: tewÿs, bokrok kezzül, más felel is, azon kezben, megvetem a' l*oa*m alattam, lattam hogÿ l*oa*ssok ÿönek, ÿw kök l*oae*l, nem tudom kÿ ÿlt raÿta, az alattam valo l*oa*t

Digitized by Google

meg*le*we, a' földröl fÿl sem k*ü*ltem, a t*e*bbÿ, t*ü*lem, nem cz*e*k, l*e*wes, szegÿn, ÿaÿgat*f*a, bek*e*tetem, t*e*rtÿnt, ʒeg l*oo*n, Ferencznet*u*l. Látunk itt, 1.) ő helyett e-t, tövis, közzül; felől, lövés 'stb. 2.) Látjuk v kihagyását: lovam, lovasok, lovável, lovat. 3.) ö, ü felcserélését: kék, keltem. 4.) Cs*a*k helyett van cs*e*k. 5.) Jajgat*f*a úgy látszik irva lenni jajgat*v*a helyett miként „fesz" lehete írva „Latiatuc"ban *vész* helyett. Illyen betűcserét mutat *refocamus* szóban = revocamus, 1326ból Magister generalis et Praeceptor cruciferorum erősítvénye, *l. Fejér codex dipl. Tom. VIII. Vol. III p.* 147. 6.) Szegÿn = szegín, szegény úgy áll mint „Scerelmes bratym"nál. *D.*) Abauj vmegye levéltárában Sori Pál záloglevelében 1544ből van: jóség = jóség, mi, ma: jószág, ollyan a' bécsi codexben alább: magass*e*gǫ, tiʒtas*e*gǫ. Látható amaz, e' nyelvemlékek IIdik kötete 56d. lapján a' „Vegyesek" között. Ugyan e' IIdik kötet 15dikén van, Péternének helyett Péterné*nak*. Van ez Kassa levéltárában, 's azon város magyar polgárainak panasza mutatja 1552—53ból: valamÿg kedw*ew*knek kelle ... ʒolgalattÿ*w*kat, ... hogy senki haz*w*kra, azaz: uk; valamint kassai polgár Vas István irá 1557b. „buchu veeue menne eel", a' mi: birsagnop iutvahoz hasonlatos. Itt különösebben Jászót 's Jászó-Debrődöt hozom egy kisség elé, azt nézve, ha praemonstrati rend itt már 1171 előtt a' nagyváraditól függött volna. Jászaiaktól, kikkel szólottam, nem vevék észre keresett sajátiságot, nyelvük nem is tartatik a' conventben különösb hangejtésünek. Monda ugyan négyet-ötöt csak jászai szót Kruppay János kir. convictus igazgatója, kinél 1835. Kassán, meghivásából, örömest laktam 11 napig, midőn nem különben kedves volt előttem ott a' többi praemonstrati professzor urak társalkodása, illyen Szidor Antalé; említette Kruppay tréfásan, ki Jászón laktakor a' nép' nyelvére ügyelt, hogy a' mint Jászó hajdani magyara tót szomszédaitól szedhete holmit, a' későbbi úgy forgatá el méczenzéfi határosa' *Fledermaus*át pilimaizzá, hanem illyen elegyíték 's néhány tájszó, majd mindenütt kerekedék. Irat pedig a' convent-levéltárában régirégi jászaiak szájából p. o. vallatás, folyamodat, semmi sincs. Említém a' m. akadémia évkönyvei IIId. kötetében, *héti ülések* 100*d. lap*, Jászó bodnárczéhe kiváltságát 1569b., mellyet Marsó Miklós ügyvéd' buzgósága hozott a' mváros ládájából mint legóbbat ottan előmbe. *Ül* mutatóragnál egyebet ebből sem vehettem ki, pedig aljasbeszédü czéh számára lön fordítva, melly „ollyan bodnarmestert, ki Czeh Mester hazanal veszekedesre okott ad, és akaratossan öklével megh üti az Asztalt, huszon ött pénzre bünteti." Sőt igeragozásai, majd: választassék, befogadtassék, majd: „tartozz*on*, és büntettes*sen* meg, a' vért eresztő u. m., Jászó varossa Birajatul és esküttitül törvény szerint", eltávolítja Latiatuc-tól, mellyben: evéc, haraguvéc, szabály' megtartását úgy mutatja, miként Kinizsyné imádságai 's a' Guary és tihanyi codex. Ha 1182ben v. 1183ban még „jász nyelven" iratik a' „megszólítás", 1569ig azaz 386 év alatt a' jászai nép' járásakelése nem veszti el egészen annak régi szamatját, nem téríti ki sodrából azt, mit „Latiatuc"-ban látunk, plebánosa. Sajátibbat hallék Debrőd v. Debregy birája beszédében, midőn ez, B. Fischer

Digitized by Google

Norbert subprior felszólítására, jegyzőjükkel együtt előmbe hozá egy gótbetűs magyar irat' szakadványát 's a' falu könyvét. Fedák Pál szedegete majd abból jegyzéseket 's azok közül néhány ím itt van: 1676ból: Az ki van az körö̈stnél; az Sö̈psÿ utnáll; Szomodi Györnek *e*rököt valok gyermökeimmel együt, *e*rökesen. 1680ból: jovaib*u*ll, és semminemü maradaitt. 1707ból Bertók Annaval es maradainkal, Ne lehessen seminemü maradaimnak jussok. 1772ból: hogy birhassak maradajokrol marad*a*kira. 1710ból *i*genyes. Régibb telepnek is tartatik Debrőd népe, a' körhegy' katlanába lapult, Jászóénál, mellyhez IV. Béla köté. *E.*) Zemplín megye magyarságához valókul Fedák Pál későbbi küldeménye következőket hozá, 1615beli határjárásból 2. *csomó*, 12. *szám*, „melliek az Istenben elnyugoűot nehaj Borsvaj Borbala aʒontull valoűak. Felvetett határt*u*l fogvan*t* az elhatarofzeot Patakj és Banyaczkaj hataroiglan akarjak birnj mjndennemew haʒnawal g*i*umeczeűel"... De többet nyújt innen a' Hegyalján 's Tisza jöttében fennforgott, Krakkai ábécze, illyekkel: hadn*o*nc, vt*o*nc, vr*o*nc, imagǵatoc azokért, haltak*o*t, prophetac*o*t, w, wtet, az szombatot szenteld, meg nélkül; acki pedig nem *hiend* carhozic, el nélkűl; gonoszt*u*l, veszedelemt*ü*l, elegyesen ezzel: irásb*ó*l. És e' vidék, Tisza felé mondá: irásBEN, a' fennebbi IXd. lap szerínt. 'S pillantanánk Beregbe is innen, milosztos bratÿm-mal még 889beli ott a' találkozás. *F.*) Tiszaháti Halabor falu' jelese Bertalan derék pap 1508b. irá, sz. Dávid zsoltárit. Ezek után a' codexben még 12féle egyháziszakasz áll, különböző ejtésü nyelven 's így az Egész, alkalmasint másmás táju töredék fordítás összeirása, mindazáltal szamatjuk tiszántúli és inneni, átaljában. Elekes János nevendékpap csínos másolatából, mellyet Buczy Emíl l. tag hív gondja szült és küldo bé, nézhetjük ezeket: ṅolcven = *nyolczvan*, bel menne = *bémenne;* ʒavak*e*t felemelék = *szavukat;* v̇ malaʒta bennem hevan nem volt, *gratia ejus in me vacua non fuit;* hog imadnanak, ezt imaga vala = *hogy imádkoznának*, ezt *imádkozza*, v. *igy imádkozik vala;* v̇ akaratṫa, v̇ gǫmǫlʟýt, v̇ neki, nekǫnk, vronc, ʟudaidot, nitad, ʒent lílek és lélek, bin, toab, halaʒoa, semmie, harmadʒ*e*r, világ és velág, ʒǫmǫt és ǫ ʒeme; mendǫnható és minden, ʒíbe, ember és embǫr, fieket, nep elboʟatuan, mia, tikǫr, azokǫt, hamos, hamasság = *nyitád, halaszóvá, szívbe, semmivé*, 's még is: teend helyett áll: tevend, *füveket, hamisság*. Im itt mennyi í-zés! *í*let, ʒin*í*rül, ʒ*í*k*í*be, *í*neket *í*nekelv*í*n, fel*í*led, ʒeg*í*n, it*í*l'e, kialt*í*k, megjelǫn*í*nek, arṅ*í*k, iarn*í*k, f*í*lek, megel*í*gednek, v*í*r, heǵ*í*re, t*í*velg*í*s, diʟ*í*r, *í*ktelen, diʟǫs*í*g, n*í*ze, ʒ*í*ǵen, tehát hosszú *é* helyett mindenütt hosszú *í*, mellyen azonban ékezetet az eredeti, nem mutat, valamint a' röviden, pontot nem. *E* betűnek í-vel cseréjét Latiatuc-ban ig, igg, kegiggen = egy, szavainál leljük, de azok nem ide alkalmazhatók; Scerelmes bratymból, scegín, ilezie = *élessze* volna illyen és lilkiert szóban *ki*. Talán ezekért mondta Gáti, a' mi, XIIId. lapunkon áll. Azonban *é* helyett *í* Dunántúl is hallható. Inkább egyezik Bertalan pap irata bécsi codexünkkel illyen szavai által: poreitom, ʒa, gerla, holval, belendez, vaǵtalan, venerek, túǵ, hýtsag ('s csak hyság, hiság is), ʒellet, 's pedig Bertalannál az evange-

Digitized by Google

liomok fordítása nem a' müncheni codexben lévő, hanem attól is elkülönzik: fvkoto, Lorgagozo *fragrans*, ionkab, zevednek = *szövétnek*, szavai, ezek a' bécsiben másként vagynak, 's itten: AT, ET rag igen sok, mint Latiatuc-ban, Bertalannál igen kevés. Iaz ennek: iúes = ijjes.

Ha nyájas maradna olvasóm társalkodásába vennie még több szóvadászatot is! Talán megnyerem. Bíztomban térek hát új összehasonlításokra most meg akár tótos akár tótlan helyeken 's folytassuk a' nyelvnyomozó imádkozást *I.* A' PESTI EGYETEM 1506beli CODEXÉBŐL, melly ott így van beírva: *liber precator. et ascetic. partim latin. partim hung. V. e.* Másolata Szalay László l. tag és segédjegyző keze által nálam 1836, azonban a' közellévő régit is megnéztem, hogy lássam hol változik az irás. Kéz benne háromféle. 1.) Bodog zűz anÿanak siralmarol emekezet. Inkább é-ző kevés ó-vel, igy: zűwenk ees lelkenk, kireel, feeldre, ember és embewr, erem, ezveg, zerethe, ezenkezben = szivünk és lelkünk, kiről, földre, örőm, özvegy, szerető, azonközben. Gyérebb: elos, nekewm, edessegos, thewlem, az ew kewnves zemeit. Eléjő benne: monno, igy: monnofeelnek. *Irása:* ewlek, ewle, orzagbool, menybewl, tyw, utalatws = élek, üle, tyü, tü v. ti. *Imma* is eléfordul immár helyett, minél azt ejtem ide, lesznek itt általam dunántuliakul kijegyzett szavak, másutt hasonlóan élők, azonban a' több, valósággal inkább csak dunántuliak mellett ollyakat sem hagyhaték el. 2.) Zenthfegos eletnek moggya, 61*dik levelen.* Kiválik egészen a' kötésből. Ez meg inkább ó-ző, 's az ó-k úgy irvák benne miként Kinizsyné imádságaiban, e' szerint: tokelletos embornek. És itt megint az: ezokbelol, ezen kifejezés között: Mÿnd ezek kichindedeknek lattatnak lennÿe de maga műnd ezokbelol ordog ighen nag bonoket tud zereznie. És másutt: azerth mynd ezogbelol megteczezyk. *Szavai:* hewsag, Iras torlecto mestor, zerzetosok, honnem. Mind amaz é-zőt mind ezen ó-zőt egy kéz írá, hanem kitetszőleg más más előpéldányból 's megtartotta mindenike' sajátirását, valamint Szalay László. 3.) Ihūs cristusnak ew halala. Betűi apróbbak amazokénál, azonban mintha még ugyan azon kéz volna. E' czikkéhez hasonló ő-zést leltem egyik budai pasa magyarságában, mellyről alább; leltem Borsod vármegyei levéltára iratai között. Miskolcz városa 1558beli levelében Kassához pedig azon kivül épen úgy áll: kérÿ volt, azt monga volt. *IId. köt.* 138 *lap.* valamint itten: mongya volt, megh farrad volt. Még is különösebben, Mátra és Tisza közé vinné ezen czikk' magyarságát *tyw, tiw*-el élése = *ti.* Dunántulról legalább illyen *é* 's *ő*-zése veszi el: eerzenÿe, nemobel, tonektok, leole, bones, foleeth, fesuenseg, oresseghot = őrzenie, nemüből, tinektek, leüle, bünös, fülét, ürességet. *Ő* betűnek majd o majd ew által kijegyzése azonban, ollyan másolót is nézet, ki önvidéke kimondásait 's irása nemét hullogatá előpéldányáé közé. Ezért benne *ti* helyett to is és *byn. Sajátsága:* mynd velagotmÿa = világszerte, egész világon által. *Ragadá* szó áll *meg* nélkül; *az, a'* néhol elhagyva. *Szavai:* alnok toseer, gűakorsag, sokfag, o ioogűara és ew ioghiara, furat, zenvedet, karomlat, nekyk = némellyek.

Digitized by Google

Irása: gȳmelchnekǫl, heczǫr, tǫruembe, alazatus, arczwl és arczeel, aytonkeed, kemenben = keményebben. *Birsagnop iutva*-hoz valók: fyam elhagwan, wechernie meghlewen, a' bezeed meghwegezwen. *Bécsi 's müncheni codex*-beliek: fiaiual ǫzue, vele ǫzuen, monno, alsag, bemenett, meg hȳhatatlan, enhom, mi amazokban inhom, pedig Mark evangeliomának XIV. része, mellyből e' *passio* vétetett a' müncheniben álló fordítástól egészen elüt. — El kell most hagynom a' többi szakaszokat, mert elég ennyi, látásra, hogy 1. e' codexecskébe azok úgy vagynak összeszedve, 's egyik kéz ezen, másik más vidéken készült ollyan előpéldányokból irt, mellyekbe mindenik iró a' maga vidéke ejtésével élt. Lám az utolján lévő predikátzió töredékek egészen más kéztől, 6 levelen, megint é-zők 's hogy elcsap a' helyesirás bennük ezekkel: heerek, herech, hǫrǫk = *örök;* eresh, heeresh = *erős;* almachwal, egesswlech = *álmakkal, egyesüljek.* Az apáczák', kihez a' beszéd tartatott, szólítatása: tȳztelende zȳz, zerethe hugom, zerelmes hugom, ʊ thw zenthseges hugaȳm. Ama *h*-ázása a' Jordánszky codexhez térítene, mindazáltal az ottani *hw*, itt: ew. Illyen h-ázó a' debreczeni codexnek is egyik szakasza. *L. alább.* 2. Azon ó-zó magyarsággal is, melly *belőlt, balolt* rejteget, ismét különbélyeg látszik járni. — Horvát István e' codexről szóltát, *Tud. Gyűjt.* 1835. *VI. k.* 119 *lap*, ezzel végzi: „A' Kézirat Magyar Nyelve inkább közelít a' Magyar Nyelvhez, mintsem a' Palótz Nyelvhez. Azonban itt 's ott előfordul benne a' régi EZǪGBELEWI 'stb." Ha már magyar a' kézirat nyelve, nem közelíthet ahhoz. Magyar igen is, csak a' tájejtések különböznek. Csupán palócznyelvü, vévén a' mait, egy sincs ezen kéziratok között. Ugy az egész apáczakolostornak melly számára azok közül, sok, iratott, mind palóczkisasszonyból kell vala összeállani. Ugy azon világi urak 's asszonyok, kiknek házi káplánaik papjaik hasonlóan készítének egy némelly szent munkát, az akkor csak egyházi literatura mezején, csupán palócznyelvüek voltak. Vidékenként fordulnak elé csak, miként látjuk az olly kiejtések, minők a' jámbor palócznép között maig fennmaradttak, hajdan pedig messzebbre kiszállongának. Egyébiránt a' *belől, balol* ragot kijegyzeni kezdé a' Guarycodexből Szabó József soproni evang. lyceumbeli professzor 's nagy köszönet neki, világgyȳjtásaért, hogy a' kezébe jutott codexről 10 levélnyi másolatot külde Horvát Istvánhoz megismertetés végett, ki azt a' *Tudom. Gyűjt.* 835*beli IIId. köt*, 99—104 *lapjain* tevé. „Tudtára, mondja itt, a' magyar nyelvnek ollyan különös tulajdonai, mellyek e' codexben eléjőnek, a' Boldva melléki Halottas Beszéden kivül semmi más Magyar Régiségben nem találtatnak". Ime itt melly sokfelé leljük, mennyi többfélére akadunk ezen összehasonlítások utján, mellyek igen vigyázóvá tesznek nem sietnünk a' következtetésben, mert határozottan itélni csak akkor lehet majd, midőn valamennyi régiségünk már általnézve leszen. Hamar vala hát Latiatuc-at is többféle tájon irt emlékeink bő megforgatása előtt jász vagy palócz nyelvnek, egyszer gyanítani, másszor meg, már állítani. Révai sem hajlik ha *balol* ragot is lát, hivegetni, hogy *belevl* hajdan igy olvastatott volna: *belé-ül. Antiquit. p.* 294.

Digitized by Google

II. A' PESTI EGYETEM 1510—1521 közötti CODEXÉT rövideden, például hozom inkább elé: miként szólt abban is mindenik iró, saját vidéke ó-zó vagy é-zó nyelvén, vagy ezek közötti középhangzatun. Fejér György ismertetett meg vele. Régen beirva így van ott: *Szenteknek élete holmi predikatiokkal, in medio operis occurrit An.* 1519. *VIII. c.* Kilenczféle kezet leltem benne, 's így ez is gyújtemény, még pedig nem évsorban bekötve, mert az esztendóket mutató szakok ekként következnek: Szent Dorothea elete. *Végén:* Ezer. evt zaz. tyzenneegy eztendevben. Ezen eztendevben levn az kereztes had magyar orzagnak evrevk emlekevzety. Kyben vezenek fok nemes vrak az kegyetlen poor hadnagyoknak kegyetlenfegek myat. *Szavai 's irása:* munka, mendenkoron, es nem izamol, feresnek jegÿe = sérés. Zent Margit elete. Inkább é-zó. *Végén:* Ezer evt zaz tyzen nyolc eztendevben. Ezen eztendevben guilekevztek az magery vrak es mynden nemefsek baccha, valamy lezen benne. Zent Praxedis elete. *Végén:* Vegeztem Penteken zent peter martyr napyan. Vr zvletety utan. Ezer evt zaz. tyzenkylenc eztendevben. Ezen eztendevben hala meg pereny Imreh. magyer orzagbely nadrifpan. Zent Justina elete. *Végén:* Vrnak eztendeyben. Ezer. evt zaz. tyzenheet eztendevben. Zent lucia elete. *Végén:* Vr zuletety vtan. ezer evt zaz. tyzen evt eztendevben. Kǫ̇nwecézeh az zent apostoloknak meltofagokrol 1.7.2.1. Peldak. *Végén:* Ezt irtak vrnak eztendeveben Ezer evt zaz tÿz eztendevben. Zent ilona eletében elejó a' bécsi codexnek egyik sajátibb szava: vallani = *habere.* Egyéb hasonlóság is emlékeztet itt erre, de illy eltéró helyesirással: ugy nem ehneyte meg, menden, vn eeltekben, utolzer, bezedevknek heetfagabol, zyvnek heetfaga, iozagos myelkevdetevkben, mukalkodny, azzonyonk, tevz es az vyz; uchakon, dymevlch, lanch = uczákon, gyümölcs, láncz. Az ebbeli ó-zó szakaszok sem dunántuliak. *Jonkab*, némi versek között áll.

III. A' DEBRECZENI CODEX. Nyilván van, hogy azzá 1753b. Kereszturi Samuel togatus, különben csengerifi' ajándokából lett. Hogy juta ó hozzá, Szatmárba, nem tudatik. Magyarsága XV. és XVI. százszakbelivel vegyes. Némelly czikknek régibb elópéldányból leiratása észrevehetó. Katerina legendaja 1519beli. Többet, kiadtakor. Tiszta másolata Péczeli József r. tag felügyelete után Királyi Károly törvénytanuló által 1835 végéról kezemnél. Négyféle beszédejtést sajditok benne: *A.*) Zentǫknek eletǫk es p̄dicacioc. Elóizét illyen szavai 's irása gerjeszthetik: istentul, elkwlc, zǫr imǫg, orczel, masodzer, zíben es lelǫgben, hitsag, azǫnnal = *erkölcs, szór ing, arczul, azonnal.* Továbbá: kik vronk hiteet felvettǫk hiuǫn kǫuessǫk, és megint: idvezitenk = *idvezitónk.* Sajátibbsága: mentǫl elfǫ, ǫztǫrü, ǫrǫmetǫsen, *lám* helyett *ám,* kíztet, mint fónév, noha ET AT raga gyéren. Irása: kih eh fǫldǫn, iǫueh ez velagra, kǫzzülh, nepehuel, napnak fenehel, igekuelh, majd meg: zegekuel, igassagokual, reguel; megint: ahra, ehre, kǫhfal, nem kelh = *igékkel, arra, erre* 'stb. Illyen h-ázás ezen szavakban: feloleh, veleh = *felóle, vele,* 1588ból jó elé a' szepesi k. kamara tanácsosai levelében. *L. IId. kötet*

Digitized by Google

265*d. lap.* Latiatuc-kal e' résznek semmi köze. *B.*) Példák, sz. irási helyek 'stb. Ezen szakasz 229 laptól 326tig apáczáké volt a' benne előforduló „zerzetes azzonok, cella, kristosnac zereto leania", megszólításoknál 's ezen egyik befejezésnél fogva: Imag aldot ziz te es azert aki irta Aue Mariat. Itt van: ezbol. *Sajátságai:* hollali nap, kezteles = *készületlen;* erdomheted, erdomtessec = *érdemelheted, érdemesítessék;* ha megkorulandaz, bucz, erkvcshodben = *bölcs, erkölcsödben;* egiellult auag egievlt = *egyült;* kabaia = *kábává. Bécsi* codexhez viszen benne: vroc es tolvaiok, Kinizsyné imádságaihoz: zomomnek velaga, atte verodnec eg cshoppenete, azzononk; a' *Guaryhoz:* felkaiass, atte zeretetodert, nagial nagiobban; *tihanyihoz:* muka, ketsegnekil, malaztianekul, hitsag, hit = *hiú, kába;* isten*tul*, isten*hoz*, ezbol; *nagyszombatihoz:* felem, veszedem, tegedze, hodnem = *félelm, veszedelm, tégyedsze, hogynem.* Irásmódja: bizomb es tekeletesb, zived kemenb az künel, indulhatatlamb az fodnel; apostolva = apostollal. Ez gyér. *Dunántuliságai:* vtet, votal, bizonnaval, tucz, utoso, te rulad, meg hot, felso helrol, zobrag = *zsobrák*, adzyg = addig. Itt van még: heösagok, naka fel emelven. Félmulttal élése gyakran. *CZ.*) Foly e' szakasz 327tól 490 lapig. 1.) Isten zilo Marianak ereme mikoron az harom kyral'iok ymadak az o edes zílettet, 343d. lapig. Másolat leszen, mert *a*) nincsenek a' kezdőbetük kiirva, *b*) nyelve és irása következetlen, majd *ő*-z majd *é*-z. Első irója kijegyezheti 434d. lapjáról ezen említés: attyank zent ferencz ... zent bonauentura: atyanc. Van benne: ugan ezonrol. *Guarycodexre* figyeltet: nagal fenosbecet; *tihanyira*: fel melfoden, mivel abban áll 196d. lapján: olaz melfold, miként a' bécsiben is: melfold, hanem az nemkülönben tiszamelléki. Heves földén mondatását bizonyítá kérdésemre Bajza József rendes tag. Egyebei: velagnac heutsagat, syram = *siralm*, talán: sirám; ghenetb a ganenal, myndomknel gonozb, tüz és tyüz = tűz. Genyet, él Bugát Pál rendes tag szerint Hevesben is, hová *tyüz* int. 2.) Mikoron zent ersebet azzont meglatogata, 344—356. Elébbi okok hitethetnék ezt is másolatnak. Dunántulra is visznek benne: zolgani, honnem = *szolgálni, hogynem;* muka, dereczel'en = *terécseljen.* Mint a' nagyszombati codexben úgy áll itt: neziecze, gondol'acza = *nézzedsze, gondoljadsza.* Emlékeztet a' bécsi codexre is. *Dicséret* és *othon* helyett áll itt: giczeret, hothon. Ez meg mátrai. Mindjárt ez után foly: 3.) Gonas 356—372. Ebben leljük 358, ideie uolna almatocbalol felserkennetoc kyc fekoztoc. 'S ezen *balol* illyen nyelvbélyegek között áll: ol bynbeli emborhoz, folilmulya, hyut nepec, istembe, bynnec soksaga, bymbeli leloc, megkyn'ebiol, o zomeit, bynnekil, es az tyz nekik nem arta, o benne nagobban vala istennec malazta, tehát jár a' tihanyi 's nagyszombati codex körűl. 4.) Az binnec vezodelmerol 372—395. *Balol'* honára mutatnának itt: honnem, hog kic o toletol alnakbac, ammeg gont bin, ol embor, zeretetos, scerecson, lolkocben, ne aggatoc helt, bín embort ghenette tezon. Ez utolsó a' Guarycodexnek épen bínrol szóló czikkjében is így van: es genette lezon. Hanem a' debreczeniben itt is tyuz áll: mi, a' Guaryban, tüz. 5.) Az

Digitized by Google

penitenciarol 'stb. 396—472. Megint annál tart, ebben: naggal incab, 's dunántuliságnál, egyebek. Különösen kijegyzendő: soha onnet *heuon* el nem yoz 430d. l., 's Azoknec es eggyc o vala 469. *lap.* Következik: Mi Atyánk 472—490ig, mit idetartozó észrevételekért 's fennebbi hivatkozás miatt szellentek meg. Igy van a' másolatban előttem: Mi attÿank: ky nag' mèn'ekben zenttölteſsec teneued yöiön te: orzagod: Leg'iön te: akaratod mykeppen menben es földön My ken'erönket: naponkedied agg'ad nekönc ma: Es bocbaſsad my nekönc my uetetinket mykeppen my es boczatonc nekönc uettotteknec: Es ne vigy mikent keſertetben: De zabadoh mikent gonoztol. *Vétet* a' tatrosi, *naponkedied* = et, a' Jordánszky codexet legyínti elé. Pedig azok másmás nyelvüek. Vagy mindenike forgott lesz a' cseribarát leiró kezén, mert, hogy ismeré ollyan a' bécsi 's tatrosi vagy müncheni codexet a' bécsihez irt bevezetés XXIIId. lapja tanú, vagy dunántuli előpéldányból tevé másolatát 's hona *naponkediet* is, a' mi: naponkéntit teszen, belécsusztatá. Illyen elegyítés lelhető majd mindenütt a' B, CZ, E, F alatt itten kisorozottaknál szavak és helyesirás cserélgetései körül, millyen: *mikent* is: minket helyébe. Oktondi volt a' lemásoló. *D.*) Zēt katerina legendaűa 491—557. Tele van é-zéssel. Gheregorszag, erdek = ördög, mellyktel, kytel = *től;* es nag erembe lenek = *örömbe levének.* Ezért van itt: magerol, mi a' 400d. lapon: magar, mint ennél ó-zőbb iratban. Igy áll az ó-zó Szala vmegyéből fennebbi LId. lapon, Magarad 's nem: Magerad. Irása e' legendának: eckepen, teeb, echzer, secth, yghaz, gyeÿte ezve, anhyanak, megfczyvlt istennek, myndaha, bulchyoth. A' leiró' tudatlanságát mutatják. Készült elejénte „nemÿnemew yrasbol, kyth pelbarth achyank zedegheteth az ew predicacÿoyaban" tehát ferenczes barát által, ki Abauj, Gömör vagy Nyitra vmegyei lehetett, mert a' IId. kötetben álló némelly példák odavallják beszéd ejtését. Az érsekujvári codexben „Katherina élete", hosszabb, jobb helyesirásu, é-nek ó-vel is gyakrabbi elegyítésivel, dunamelléki nyelven. Sem abban sem ebben Latiatuchoz rokonság. Hanem ugyan tár ki, megint a' debreczeninek czen czikkelye. *E.*) Zent Apalin eleti 559—576. lapig. Meg van ez láttuk, a' pesti egyetem 1508beli codexében is. Abból irták-e ide, vagy mindenike külön előpéldányból másoltatott-e le? ki tudja. Hanem a' kettő' némi különbözetéhez ím egy példa. *Egyetemi codex:* o innepet míg ele megvdle es kik acartac illeni megielonte. *Debreczeni codex másolata:* o Innepet meg' illee es kik akartak illeni meg ielonte. Ebből is kiveszem az egyébiránt megegyező idetartozókat. Az 560dik lapon csillan elé: kibelol a hitoth minden megtanulhatta, 565diken: Mel' ymadsag eluegezuen men'belol vellamas zalla, 572diken zozat ioue men'belol, 569diken erébelol. Már ez megint ó-zó. *Geregh* itt így: Gorogoknec elottek iaro lon, seregiuel ozue, melly utolsó két szó' szerkezete a' bécsi codexé, valamint e' kicsinyítés: germokle. *Birsagnop iutva* nemü benne: ez zo hallvan, ez csoda latvan, magzat adván. Kinizsnyné imádságait, a' Guary, tihanyi, nagyszombati codexet lebbenti elé illyen szavaival 's irásmódjában: vronc megielonek v nekí, bennem atte zent iogod, felelmnekil, lac heusag, az v toruenek hitſagoc, semmie = *vé*, to-

Digitized by Google

romba vtet ꝓrízne, geńꝓrúsegꝓs, ha hyendez, ammint, vnnꝓmmaga, zꝓmꝓk velaga, harom horaiglan, neged hora, ambár: óra helyett Jordánszky codexben is *hora* jár. *Sajátságai:* fog seres, fꝓ seres = *sérés*, most: fájás; város szerte, eńꝓ = *enyv*. *No*-val sokszor kezdi periodusát. Félmulttal gyakran él, ik-es igéi el nem vétvék, melly kétféle, átaljában találtatik ezen kiszemezett codexekben. *F.*) Zent alazatoſsagnac dicserete 576—595. *lap.* Meg van ez a' nagyszombatiban is, 91—113. hol épen itt áll a' szaglászott: halottaknec, azonban a' másolat, *nak*-oz; ekként: halattak*nac* elevenſegꝓt ada. Tolltévedés-e? vagy az előpéldány sem *nek*-ez? 'S a' debreczeniben meg, áll: ameneczꝓbelꝓl, a' nszombatiban pedig csak: amen'egzꝓbꝓl. Miként változtatott a' hajdani másoló, hangot, szót, saját vidékéhez képest nézné olvasóm is e' példákból. „*Nagyszombati codex:* mínd felden meńnꝓn fꝓldꝓn, zorgalmazatoſſaggal, ꝓnnꝓmmagokat meltatlannac ítelíc; Megtekente iſten az alazatoſoknac ῡmadſagat, es megnem vtala az ꝓ kꝓn'ꝓrgeſꝓket: *Debreczeni másolat:* mind fꝓlden menn'ꝓn fꝓlden, zorgalmatossaggal, vnmagokat meltatlambnac; Tekente isten .... es meg nem vtala ꝓ kꝓn'orgesꝓket 'stb." *G.*) Haborusagoth bekeuel zenuedni 595—602. Mindjárt elején bukkan elé: mind ezꝓgbelꝓl megzabadíta vket." A' nagyszombati codexben hasonlóan leirva e' czikk, hanem itt meg az idézet csak így: mínd ezꝓcbꝓl megzabadítťa vket. Mindeniké hajdanibb iratbalol vagy maisan: iratból készült másolat hát, 's debreczeni codexünk híven megtartá itt az óság szamatját. Mert 597d. lapján ismét így kapjuk: „de a zomac meg ꝓl". Mind ezꝓgbelꝓl ńiluan meg esmerhettꝓc", a' nagyszombatiban pedig megint már idébbien: de a zomac meg ꝓl. Mind ezꝓcbꝓl ńiluan megeſmerhettꝓc. Egyébiránt ez és amaz, egy, helyesirásában, sok ó-zéssel. *H.*) Máté ötöd részére tanítás. Erről a' bécsi codex ügye tartalmában leszen egy kis jegyzés. *I.*) Idvezitenk keńnarol. Ó-zéssel vegyes é-zés. Előfordul: arcel vte, mire versz arcel engꝓmet, 's a' szép „csergeteg" szó, valamint a' fennebbiekben.

Hogy a, o, u, hangzóink után még 1541ben sem volt átaljában nevetséges, e, ö, ü hangzóu ragokat ejteni néha és viszont, van ahhoz nyom, ósz Buda' gazok által elesttét felvilágító krónikájában Vranchich Antalnak, ki pedig helyesebben megtanula magyarúl Faustusnál. *L. Eredeti két magyar krónika, közre bocsátá Podhradczky József* 1833. Kezemhoz, olvasható itt a' 61d. lapon; Ezykrol 66. Erdelyak 67. Erdel'bol 68. Kiral'nel 73. Több illyen hangzócsere is rendeskedik e' búbamélyítő krónikában, azokat Vranchich még a' tihanyi codex honából hozván Veszprimből, hol Beriszlónál ki ott püspök 1512—1521ig volt, nevekedett, 's még Óbudán sem változtatá látszik magyarságát, mig Statiliusnál 1531ig ottani prépostnál lakott. Vranchich' mint egri püspök' leveleiben 1562. *IId. köt. Vegyes irat.* 174*d. l.* efféle már épen nincs, csak *é*-zését tartotta meg 's *val*-ozását, melly inkább í-zéssel jár a' Tisza tekerűlete körül, dunántuli említett ó-zó codexink között főként Kinizsynéében. Egyszersmind, e' nemzetrom krónikája, nyilást enged hozzá vetnünk; millyen beszédejtés divott János király' udvarában, hol az ifjú Vranchich, királyi ti-

Digitized by Google

toknok volt; és millyent ada által a' hajdanibb királylak átaljában, mire kiszáguldanunk azért nem lesz eléadási eltérés' hitsága, mivel Latiatuc' egykét nyelvbélyege ott is lebeg. Adat ugyan ahhoz parányi van még, 's csaknem, mint oroszlánnál, csupán körmökből itélhetünk. De a' *Registrum proventuum regalium* 1494—95 tartalmában [1]) és ebben: *Fragmentum libri rationarii super erogationibus aulae Ludovici IIdi* 1526 elészámlált magyar háznép [2]), az a' sok apród, több udvari ifjú, magyar nevü tiszt' magyar beszédéből, hogy bizonyos udvaribb divatejtés keletkezett, nem ellenzhető. *Apród, huszár, kochy, patkowerew, sayka, thafota*, szavakat a' latin feljegyző (talán Macedoni László, akkor szerémi püspök) is megtartá 1526b., mert úgy hallotta. Mondható itt igen, szóla mindenik nevelőföldе szerint, honnan udvarba jött. Hanem, fejdelmi udvarok, úgy leljük, fővárosuk népének is ejtik beszédhangjait, s' Árpádéké Székesfejérváratt nyilván azon táj ejtésén szólott. Bornemisza Tamás, budai elébb kalmár aztán városi gazdag tanácsnok magyarsága, mellyel dicső Buda lerokkanását irá le ő is 1541b. nem felette ő-ző, nem nagyon é-ző hanem középet tart illy szavaiban: emléközet, embeor, szörzés, szekör, Gerg, kezeth, eromesth, elthe meg = György, között, örömest, ölte meg. *Ow* bwda, nála ollyan mint Latiatucban: uolov = való, *kwetseg* v nélkül mint halaláál, *fyamoth* és *thwlek* mint: Ádámot, 's ġimilstwl. 'S ez közös nyelv lehetett, a' fővárosban, mert 1541ig, Buda német részét is megmagyarodottnak nézhetjük [3]). Tanácsbelit Bornemisza majd mind magyar nevüt említ. És hogy ide serítsem még, nem sokkal ő-zőbb nyelvüek Musztaffa budai pasának Maximilian 's Iső Rudolf magyar királyokhoz 1772—1778 irt hivatalos levelei, mellyek között 1777 és 1778ben igen figyelmeztető „megiön *volt* 's mönnek *volt* lelése“ [4]). *II. k. Vegyes irat.* 249 és 255. l. 's itt a' bécsi codex előtt LIIId. l. 26. Ugyan illyen ő-ző a' „Budaj Birak: Szoch Mihalj fő Byro es Gaspar Deak 's tob eſkwtteké Nagyszombathoz Feb: 3: napiā: o̓ ſzerint, de évszám nélkül, *Nagyszombat levéltárában.* Azon, volt budai nyelvből mindazáltal 's az udvarhoz különtájakról jött főurakéból egy kellemesb közép hangzatu díszült elé, már 1527tig. Az akkor Május 7d. Zápolyai részére az ő budai cancellariájában költ, országos tizedszedők esküje ugymint, nem különben a' hódolateskü Iső Ferdinand mellé 1527b. Nov. 5d. *IId. köt. Vegyes irat.* 19*d. lap;* mellyekben akként áll: „Iſthennek mÿndȝenthÿ“ és „iſtenek mÿnd ȝenthÿ“ leszállva még Hunyadi Jánosnak 1446beli kormányzói eskéből, miként *Sce-*

1) L. Fortsetzung der Allg. Welthistorie 49ter Th. v. Engel, Halle, 1797. p. 17 A' kiadások „exitus“ mellyekre itt czélzás van, állanak a' 40—126 és 150—181 lapokon.

2) L. Monumenta ungrica. Ed. Joh. Christ. Engel, Viennae, MDCCCIX. p. 185—236.

3) Kassa magyar polgárainak folyamodásában van az ottani németek ellen 1552—1553: Ahol effele keet Nemzetſeg wagyon, wgy mynt Regenten Bwdan, maſtes Nagyȝombatban es Koloswarat wagyon. *L. IId. köt. Vegyes iratok*, 102 *lap. Évkönyv IIId. köt. Nagygyülés* 102.

4) Magyarsága IId. Ferdinánd hitlevelének Bécsből 1628b. Aug. 15dikéről Murad szultánhoz Konstantinápolba, mellyel a' szőnyi mezőn 1627ben Sept. 13d. magyarúl is kötött béke 4d. *articulusa* szerint *obligatoriáját* sietö követe által megküldötte, azon magyar kir. udv. cancellariánál volt individuumé, kire annak feltételét a' császár és király parancsolatából, a' szőnyi egyik békealkudó veszprimi püspök 's m. k. udv. cancellar Sennyei István bízta, vagy ezé magáé. *L. a' IId. köt.*

Digitized by Google

relmes bratym' végén: „mend w ſzentíi" legtisztább nyelvet éreztet, hanemha, elsőbből „el nem tÿkozlom" emebből pedig „eskezem, kedceg, 's ereymvel" találtatnék, a' mai irónyelvből már kirivónak. Sőt a' megérintett Hunyadieskü még ez előtt 80 évvel már csint mutat az udvari cancellaria nyelvében, ha csakugyan 1564 utáni másolója régi épségét bántatlanul hagyá, *Tudománytár* 1834. *II. köt.* 229—231. *l.* Hanem, hitetheti az, hogy abban úgy kihagyvák még: *fel*, *bé*, *meg* igehatározók, *az*, *a'* mutatónévmások miképen *Latiatuc*-ban. 'S ok látva már, miért illik ide az egykori magyar udvari nyelvnek is megérintése, a' részvevőből, magából fejled most önként e' kérdés: van-e illy hasonszellem az Iső Lajos idejebeli hűségi 's birói esküben 1342—1351, mellyet természet szerint ismét az akkori udvar cancellariája adott ki. Ugy lévőben, miként azt Mosóczi Zakariás 1584ben nyomatá le, Latiatuc nyelvével ím ezek rokonok: Istennec *mind ſzenti* te erted vgy *imadgyanac*, buos = bűvös-ben kihagyva *v*; támadjon szó mellől elmaradott *fel*; *az*, *a'* nincsen főnév előtt, *val*-ozás, *vel*-ezés nélkül áll: segetſeggel, tanachal, ezekcel, mint Latiatucban: ʒömtökkel. És ha törlesztve nem volna némi színe az 1342—1351 közöttinek, ha épen eredeti leirásában vagy legalább hívebb hasonmásban birnók, még inkább lenne fokunk itt is nézni: 1.) hogy e' „beszéd és könyörgés" nem csak 1171b. iratott legelőszer, hanem ugy tuda 1171re legalább sz. István' korából, ámbár változattal leszállani, valamint 1171től fogva, 1446tig a' Hunyadiesküben lelhető, szellemi nyoma. Mihez enged u. m. vetni? vog*muc*, iſe*mucut*, uimaggo*muc*-nál a' dőlt betűű ragok' és *iorguſſon*, *kegiggen* szavaknak már a' Guarycodexben nem találása? holott abban még, több helyen van: *balol belől*. Ahhoz, hogy 1171nél két százszakkal is előbbi még azon *muc* ragozat, 's az 1171beli másoló úgy vevé az említetteket által miként a' Guarycodex, *ból ből* mellett még amazokat is, miként az 1500 eleiek néhol tevék, mert 1171beli leirónk is már későbbi fejlés' becsuztatását mutatja *uromc* szavával, minek hajdan, következetesen *uromuc*-nak kelle lenni. 'S hogy *uimaggomuc* szónál hasonlóan az ő idejében már: *uimagguc* divását akará követni, ebből látszik: irá először: *uimagguc*, azután pedig megtekintette lesz előtte volt eredetijét vagy másolati szabványát 's tevé ahhoz képest: *uimaggomuc*[1]). *L. a' hasonmást.* 2.) Latiatuc nyelve főbb osztályé 's vidékről pedig ollyanról való mellytől és mellyről udvarba is bévétetett ejtése. Ugyan is akár a' hosszabbat, gazdagok, a' rövidebbet szegények felett mondottnak vegyük, akár azt mondjuk, hogy e' megkülönböztetést arról felvenni épen nem lehet; azon kebelesebb egyházi, ki új ösvényt akara tuda verni magyarúl akkor irttával, érté hasonlóan, miként kell átaljánosítani nyelvét, hogy minden karbeli halott felett megszólítás és könyörgés elmondathassék. Illyen, kiemelkedvén nem csak alnépiségből, hanem latinul annyit a' mennyit értett paptársai sorából is, több

1) Épen ebből tetszik ki, hogy *vogmuc*, nem *vogiunc*-ul olvasandó, miként pedig már Sándor István is hitte. *Sokféle*, *IIId. dar.* 81*d. lap*, 's irá, hogy: *iſemucut* helyébe Praynak, kellett volna másolni: *iseuncut* = ösönket.

Digitized by Google

főhelyen megfordult egyházi tisztében, választá tehát előbbkelő rendnek divatosabb nyelvét, melly korhoz képest is, lélektani oknál fogvást, valamivel mindig diszesebb volt, és az. „De, olvastta zengzetlen! *l. Észrevételek* 9—10 *lap*. Már az első iró nem ahhoz képest rakogatta le betűit szavaihoz, mint a' hogy azokat némi tisztábbi ejtéssel kimondotta. Uol*ov*, bovdug, ovdania, iov-ben szavainál v oda csuztatása által ó betű' ékezetét, 's még azon, alig lehelt hangot, melly, Dunántul, *n*-t akarna ott éreztetni kevesenné, gondolta kifejezni. Hasonló, törekedése *vvl*-nál, hogy ebben megint a' dunántuli oll = *olly*, hang hozatnék elé. És utánnazá e' vakogó leirást még az 1171beli jó pap is, ki nagyon buzgó keresztyén lehetett már, de következetes lebetüzéshez még ő sem értett. Meddig volt, csak az irnitudás maga, bámulatos ritkaság! Pedig bizonyosan ennek sem volt kimondásában a' maitól nagyon eltérés. Példa világítson. Milly tisztán beszél Hegyalján némelly falusbiró, milly kellemmel az erdélyi alsóbb karbeli leány is! De tegye fel némellyike, papirosra beszédét. Összehányva leljük irásbeli járatlansága miatt a' szót, az élő ajkon értelmesen hangzottat. Eléggé fogjuk ezt látni e' nyelvemlékek IId. kötetében, mikép irták le főbbek is még 1500 és 1560 között közéletben jól kimondott szavaikat. Ezekét épen úgy ki kell tisztítanunk tapogatásaikból, miként Latiatuc-at, 's akkor ezt mondjuk: hisz' e' nyelv mostani divatosabb hangoztatása korántsem hajlott el annyira hajdanijától, miként más enrópaiak.

Mellyik tájon már, Latiatuc' eredete? Betűcserét, országszerte találánk, miből nyilvános, hogy *nak* és *nek*, *ban* és *ben*, *ot* és *at* 's átaljában hangzóink felcserélve mondatának, miként keletinyelv tulajdona, hanem, ugy látszik, 1400 elejéig ez, elelmaradozott. Bécsi codexünkben már gyéren. Négy-öt helyen kelle csak irva lenni ezerek esküjének, egykét millió által hallott egyházi munkának, nyereségre vagy veszteségre kifejlett maibb hangsorral a' XIIId. százszak derekáig 's a' hamarszokó fület már úgy nem bántá, miként halál*nec* nem a' dedösökét 's ükökéit. Ezért lep meg bennünket már a' Mátyás iskoláji után inkább irogatott 1500nak elején csak elvétve 's főkép dunántuli kéziratokban. *Ot* és *at* szenvedőrag csere azonban közösebb fennmaradásu. Dunai 's tiszai részeinken egyformán találtuk továbbá *v* nyugttát, úgy ezen szavakat és hang 's kifejezési alakot: *miloszt*, *eendöl*, *gimilcs*, *hevon*, *imádjanak érette*, *uronk*, *homus*, *iog*, *ű* = *ő*, 's *tul tól tül* tavolító ragnak ugyan azon egy iratban vegyítését; *yoncab* Sárosban is eléjő 1545. *IId. köt.* 59. *l.* Észrevők miként vala mindenfelé a' féligmulttal gyakran élés, több helyen *uk*, *ük* birtokrag; betükiugratás e' szó szerint: angel*cut*, a' bécsi codexben elég, *LIVd. lap* 33*d.*; lelénk egymástól távul vidékekben példákat *birságnap jutvá*-hoz, *at et*-hez. Latiatuc-nak tehát más különösb nyelvbélyegei mécselnek homályban előttünk. Ezek: 1.) hangoztatása inkább ó-ző mint é-ző, hanem elegyedését mutatja: ketnie = kötnie szava. 'S az dunántuliság is. Csakhogy ottani kéziratokban minden, nem: menden áll. E' mendenezés bécsi codexbeli, mellynek felső dunántuliasan ó-z illyen irása: vǫttǫ, elǫttǫ, vlǫ, nemǫ, de nincs benne az alsóbb részi: embör, fényös, bennök; egyéb-

Digitized by Google

iránt az ahhoz tartozó tatrosi másolat v. müncheni codex Mark' evangelioma XVd. részében hasonlóan mutat: balol-t, így: a' falu*balol III. köt.* 119*d. lap.* Vagy úgy lehete hajdan átaljános: menden, miként *pedig* helyett *kedeg* volt, vagy akként irtak *minden* helyébe *mendent*, miként felebb *ser*-nek láttuk: *sir*-t; és lehet menden, már csak későbbi lemásolótól. 2.) *Yfa*, *ifa;* 3.) világ*bele*, nyugalma*beli*; 4.) timnuce*belevl. Balol belől*re példát eleget hoztam elé 's honnan? inkább ő-ző mintsem é-ző, vagy legalább nagyon elegyült kéziratokból. Világ*bele* ragozást nem találtam még scholról azokban, hanemha Bertalan paptól *bel menne* sugározhatna ide, minő Jordánszky codexben is fordul elé. De, beszélgetés között hallék ollyant. Midőn ugymint készséggel teljesité Fejér György kir. tanácsos, egyetemi könyvtárnagy ezen vizsgálatimhoz tartozó munkák iránti kerestemet, melly nyájasságát, mivel 1831 óta ottan dolgozásaim alatt mindig folytatá, hálával illik említenem, közlém véleményemet: miért hajlom dunántulinak sajdítani Latiatuc nyelvét. Fejér György azt felelé, hogy Szalában az ő szülőföldén, Sümeg és Keszthely között fekvő Zsid és Vita helységekben most is így mondják, *szobába* ment, *pinczébe* ment helyett: szobába*bele* pincze*bele* ment. 'S divik ott: „szóbabele szól." Az állíthatna ingatlan pontra tehát bennünket, ha *ysa* nem különben csak dunántulról fejlenék elé. Mihelyt azonban ollyan codex is mutatná ezeket még a' későbben megnézendők között, mellyet kétségtelenül más résznek irt fia, elhatározásunk lebegőbbé leszen. Addig arra lehet fordítva szemünk. Ki tudja? nem azon magyar néprész pusztult helyére kellett-e Baranya Tolna Fejér' vidékein külföldi gyarmatot szállítani, melly között *isa* élt, midőn *Latiatuc*, Sz. István idejében még, Pécs, Pécsvárad, Szalavár, Veszprim, egyházlakában készülhetett. Hol a' „Iaz" ma? Tapolcsán körülről Nyitrában. *Fejér codex*, *Tom. II. p.* 82. Hol a' Bánság' magyarai? a' temesvári magyar beszédejtés? Még inkább felgerjedhetünk a' pécsi, szalaapátii szombathelyi káptalanok és alsó dunántuli régi nemzetségek levéltárainak szorgos megvizsgálására, hogy a' hézag, talán, pótolva legyen. Hanem, az első irat nyelvbélyegeinek 1171beli elfogadhatása hol már? Fogjuk fel most végtére összesen az egészet. Ó-ző helyre ím e' szavai visznek: szömtökkel, vagymük, terömté, isemököt, eendöl, ördög, lön, vermöt, bönét, előtt, mönnyi, timnöcz, tömetjük, önöttei, közikön, felól, bennetök. É-zések benne csak ezek: ember, nem embör; érette, nem érötte; helhezze, nem helhözze, 's az elchozott ketnie, nem kötnie. Í-zés csupán: gimils, ildet, ilezze, mert ezekben: kegiggen, igg, kegilmet, lelicert, lilkiert, inkább ë? helyett áll az í. Szegín pedig közös. Én ha még tovább keresném, Budára 's vidékére is fordítanék figyelmet. Lassan és lassan pótolhatók a' hiányok.

A' minőket Révai fejtegetéseiben a' nyelv' titkaiba mindig mélyebbhatás lele, megérintgette többre szabadítás intésével Csató Pál l. tag, a' magyar akadémiának nyelvtudományi legelső kérdésére jött koszorúsfeleletében. Ugyan ollyanában ajáni Nagy János l. tag, eltérést, személyragok birtokosítására nézve szebb hangzat kedveért, mit Révai ellen felette sok élt példa is

Digitized by Google

fog díszeltetni gyűjteményünkben. *Nyelvtudom. pályamunkák. Kiadja a' m. t. társaság. I. k.* 1834. A' Révai 's védőtanítványai' azon két elmaradásából eredett nyilatkozások sikerét, felfogá a' nyelv' meddig 's miként szabados bővíthetéseit ótalmazva Czuczor r. tag. *Tudománytár* 1834. *II. k.* 3—30. *l.*; azt pedig, hogy az irás ne csak szorosan nyelvtanos legyen, hanem abban szép gördület is kellemkedjék, Guzmics r. tag, a' *Tudománytár* 1835. *III. k.* 4—17 *l.*

Az irásmódban párosulást ohajtó ezen két főség csirái, valóan e' legősibb nyelvmaradványunkból integetődznek. Nem estem volna neki annyira, ha felőle csak ezt lehetne mondani: „illyen is volt egykor a' magyar nyelv", miként a' legrégibb franczia, angol, német beszédemlékről kell, hasznuk azoknak édes kicsiny. E' mienk nagyon okszerü. Nem tudja valaki régi meglétét egy szónak, pótlásán aggódik tehát, 's ha gyökből érti az eredeztetést, épen azon megvoltat fogja eléalkotni. Phoenix. Hanem a' mi szabálytartó töredékünk érdekes azért is, mert nála kezdetik az elinduló pont. Pillantást attól a' bécsi codexig 1437—1441. A' nyelv, tulajdon körében itt már dúsul, természetisége mosolyít, mennyivel tisztultabb leirása! kellemesebb kiejtése, és tömöttségében milly erő, és gazdagulhatásához mennyi elerejedzés! Gyümölcsözetre terjedendő ollyan élőfa, mellynek, a' müncheni codexként „ímar o agaí meggèrmecdèdolnec es leuèlí lèndnèc .... mert rokon vagon a' nar, ... mert nem mulic èl è nemzèt." Alakula lépcső általa, mérhetni haladást. Nyomokon, a' hosszanta közbejött sülyesztőkön átlebbenve fogja fel hiszem az onnani előintést a' mai csínos prosairó, szellemesedik az ujabb költő úgy általjátszani mindennemü régiségeinkből a' hasznavehetőt, miként a' hajdannak darabosan foglalt drágakövét szemigézóbben keríti körül az ékszer müvésze.

Ennyi az én megkísértésem. Terjedelmesb levék mintsem hivém, de másként lelék holmit, fejtenem kellett. Akarám ez ügyet továbbra is vinnem. Addig magyarázgassuk, mig minden rejtettnek erére jutunk. Egyikünk ezt, másikunk amazt, világíthatja fel talán elfogadhatóbban. Végre tisztában leszünk. A' következő lapon kezdődő „Toldalék" már olly kifejtést közöl az egész codexről, mellyet Pray, Koller, gr. Batthyáni, Révai még elhagyának. Pedig főképen a' misekönyvnek szakonkénti megismertetése azért vala nagyon kivánatos, mert annak apróbb részleteiből fesledez elénkbe, vallyon kizárólag volt-e valamelly szerzetéé? vagy azzal más egyház, valamint egyesület is élhetett, és igy Latiatuc nyelvének hol keresése millyen körre terjedhet; végre, tartalmai minő régiségének mutatnák nyomait. Érdekkel fogja nézni ezekért minden rendü olvasó, itten, tudós irójától, ki azt, akkor kezdé készíteni, midőn tavaszi együtt sétálásunkkor, az F ívnek már lenyomása után, ujonnan ohajtám, hogy e' misekönyv belsejét, ahhoz tökéletesen értőnek kell még valaha, érintett vizsgálat kedveért eléterjeszteni.

Botlásomnak egész e' kötetben, mi, ennyi összeállítás között, munkába melegedés alatt ne talán történt 's hült szem előtt hamarább kitünik, megigazítása, ha tudományszeretettel szívesen adatik, úgy fogadom.

Budán, Junius 20*d.* 1838. DÖBRENTEI GÁBOR.

Digitized by Google

TOLDALÉK.

A' PESTI MUZÉUMI CODEX RÉSZLETES TAGLALATJA, KÖZBEN VETETT ÉSZREVÉTELEKKEL.

A' becses régiségeket, kivált ha a' nemzeti miveltségnek, vagy pedig a' honi nyelvnek maradványai, nagy szorgalommal gyüjtögeti, méltó figyelemre veszi, 's különös tiszteletben tartja az, a' kinek megtudják hatni kebelét a' nemzet érdekei. Annál fontosabbak pedig előtte az illyen drága kincsek, minél ritkábbak 's kevesebb számmal jutottak az utókorra.

E' részben ugyan, sok háborgó visszontaggal küzdött nemzetünk kipótolhatatlan veszteséget szenvedett, de ama veszedelmek tengere között is fenn maradt egy nagy becsü *egyházi nemzeti régiségünk*, mellyben különféle jeles tárgyakkal együtt, *magyar nyelvünknek* legrégibb maradványát találjuk. — Értjük azon codexet, melly *Sacramentarium Boldvense*, és *Missale Posoniense* czím alatt ismeretes, minthogy ez előtt a' pozsoni nemes káptalan könyvtárában a' *liturgiai kéziratok* között LXII. szám alatt őriztetett: most pedig szeretve tisztelt Felséges Nádorunk nemzeti régiségeinkhez viseltető határtalan buzgóságából *országos könyvtárunknak* egyik legjelesebb dísze.

Nem kerülte el ugyan ezen becses magyar régiség ama nagy érdemü tudós hazafiak figyelmét, kik azt több oldalról, de leginkább a' honi nyelv tekintetében igen is fontosnak itélték; mint több rendü velős munkálataikból kitetszik. Legujantabban pedig a' „Régi magyar nyelvemlékek" lelkes és fáradhatatlan szerkesztője Döbrentei Gábor vevé vizsgálat alá, ki midőn codexünknek több eddig nem ismért minőségeit előtűntetvén új nézeteit előttünk fejtegetné, 's némelly benne eléforduló bonyolodott nehézségekről velünk értekeznék, arra bírt bennünket, hogy halmozott foglalatosságink között is szabadabb pillantatainkban codexünk részletes taglalatjával örömest foglalatoskodnánk. Mert valamint egyéb tárgyak csak az egyes fénysúgárok összepontosítása által világosítatnak fel: úgy az ősz régiségeket fedező sürü homályt is, csak részletes taglalat széleszti el [1]).

Illy szempontból indulván ki codexünk minden részeinek, mint annyi vonszó tárgyainak megviszgálására terjeszkedünk, hogy ez után ne csak nyelvtudományi tekintetből ismertessék: hanem történeti, 's magyar egyházi fontos régiségei szinte különös figyelmet gerjesszenek. Ne derülne bár teljes fény még annak mivoltára fejtegetéseink által, némelly homály azonban valamennyire talán eloszlathatik, vagy legalább más, még nyomosabb vizsgálathoz vezérfonalat kaphat addig is, mig további vizsgálatinkat folytathatjuk.

Általános Észrevételek.

Codexünk előleges megismértetésére ezek vezethetik a' figyelmes vizsgálót:

a) Már első tekíntetre is észre vehetni, hogy nem egy időben, sem nem folyton folyva iratott; mert valamint az irásban látható kézvonásoknak szembe tűnő a' külön-

[1]) Valóban, ha valamelly régi épület omladékain magyar felirásra akadnánk, nem elégednénk meg csak nyelv tekínteti fejtegetésével: hanem mint a' Palmyra, Herculanum, Pompéji 'stb. romjai között vándorló régiségbúvára minden legkisebb tárgyat is figyelemre méltat 's éles szemekkel megvizsgál; mi is az illyen meglepő régi magyar felirásnál, akaratunk ellen is efféle 's hasonló kérdésekre fakadnánk: vallyon mire szolgálhatott egykor ezen mohos dűledékekben fennmaradt régi épület? mi korbéliek lakták? 's kik jelelték meg e' régi maradványt a' nemzet szavaival?

Digitized by Google

sége: úgy az iróhártya is benne sokféle. Ezeknél fogva az egyes czikkelyekből az egész gyűjtemény iratása évét 's mivoltát elhatározni nem lehet.

b) Codexünknek száz hetven két levélre terjedő iróhártyája némelly részben hajdani antiphonálék, lectionáriumok, gradualék 's cantionalék tiszta részeinek kisebb negyed rétre szeldelt maradványai; mellyek szélein a' régibb kötésnek jelei most is láthatók: sőt némelly levelek szélein még azon kötölékek is csüggenek, mellyekkel a' régibb antiphonálék, lectionáriumok 'stb. kötve valának. Ezekre figyelmeztetik a' vizsgálót az imitt amott átlyuggatott 's rendetlen vágású levelek is; nem különben a' régibb irású helyek, a' minőket *Rescriptus Codex*-ben találunk, mellyeket könyvünknek irói vagy tisztára törülgettek, 's ujra használtak, vagy egészen meghagytak. Illyen régibb lectionáriumok, cantionálék 'stb. maradványaira, taglalás közben figyelmeztetjük olvasónkat.

cz) Mivel codexünk némelly egyes szakaszai rendetlenül kötettek be, 's több helyen szét szórva 's ide oda vetve állanak, ezen fogyatkozása miatt a' vizsgálatot nem szorithatjuk a' benne lévő rendsorhoz.

d) Meg kell különböztetnünk codexünk eredeti tartalmát is a' tiszta széleire 's oldalvást irt későbbi egyes jegyzetektől: mert ezek nem tartoznak az eredeti foglalathoz, 's ha el nem választatnak, alaptalan következtetésekre adhatnak okot [1]).

e) Mind a' mellett is, hogy codexünkben különféle az irat; az eredeti' foglalatja azonban nagyobb részt csinos, könnyen olvasható betűkkel, jó fekete tintával és nagy szorgalommal vagyon irva: melly tiszta irás az akkoriban nálunk divatozott csinosodásra emlékezteti a' vizsgálót.

De térjünk már codexünk egyes szakaszaira, hogy azokból az olvasó hívebben megismerhesse az egészet, mellynek e' renden következnek vizsgálat alá vett részei:

Első szak. A' cánonok vagy is egyházi rendszabályok. Ezek külön voltak valahol, 's régibb szakaszát teszik e' gyűjteménynek. Mindjárt rajtok kezdetik az össze vissza hányás; mert közikbe olly tárgyak vetvék, mellyeknek a' *cánonok* után kellett volna kötteteniek. Nem ismeretlenek ugyan, mert egy része már törvénykönyvünkben *Kálmán IId. decretumában* előfordul, 's némellyikét *Sámboki János* is *Bonfin Antal* históriájának az 1568d. évi basileai kiadásában közre bocsátotta. Bővebben *Péterffy Károly* adta ki *in Conciliis Hungar. Inchoffer* jegyzékeivel, de némellyekben nála valtozás áll, miként *Pray* Diatribéjéből [2]) kiviláglik. E' *cánonokat* kiirta *Koller* is. Kivonatot ada belülök *Szvorényi Synopsis Synodor. Hung.* Legujabban közre bocsáttattak *Batthyáni* gyüjteményében *Le-*

---

[1]) Néhai nagy érdemű *Koller József* a' kalendáriom előtt a' 14k. levélen olvasható, de sokkal későbbi kézzel irott régi jövendölésből akará codexünk iratása évét meghatározni: Hist. Episcopat. V. Eccl. Tom. I. p. 415. ezek a' sorai: Elevationem S. Ladislai in adnotationibus alia quidem manu, nihilominus saeculo XIII. haud recentiori, Codici nostro insertis geminis locis ac an. 1192. referri deprehendo. — Statuo igitur Kalendarium, et per hoc Missalem Codicem Posoniensem non ante an. 1192. exaratum fuisse. Sed neque serius credo fuisse exaratum, quam anno 1210. nam ante Kalendarium leguntur: *Et fuerint anni cumpleti mille ducenti et decies enim post partum virginis alme.* — 'S ezekből azt hozá ki, hogy codexünk 1210k. évnél későbben nem iratott. Hasonló későbbi jegyzet mindjárt a' következő lap oldalára irott: *Hec est vita regum ungarorum* chronikon is, mellyből *Koller* szinte támaszokokot hozott ki; de ezeket 's hasonló későbbi beiratokat nem vehetjük zsinór mértékül annak eldöntésére: hogy melly éven innen, vagy mellyen túl iratott légyen misekönyvünk?

[2]) Diatribe in Dissert. hist. criticam de S. Ladislao Rege fundatore Episcopatus Varadinensis ab Antonio Gánóczy conscriptam Poson. et Cassov. 1777. in 4.

Digitized by Google

gum Ecclesiast. Tom. II. 1827. Két különböző zsinatéi gyanánt hozatnak itt elé, *Seraphinus* érsek idejéből; *Péterffy* és *Szvorényi* pedig Synopsis critico-historica Decretor. Synodal. 1807, czimü könyvében azokat *Lőrincz* érsek által tartott zsinatokéinak tulajdonitjá. Gróf *Batthyáni* összehasonlította őket *Kaprinai* másolatával is, mellyet ez a' es. kir. udv. könyvtárban lévő leiratból készített. Ugyan *Batthyáni* tudós jegyzetekkel világosította fel *cánonainkat;* mindazáltal még ujabb vizsgálatot kivánnak mind értelmük bővebb kifejezésére, mind pedig azért: vallyon *Seraphinus* vagy *Lőrincz* alatti zsinatok rendszabályai-e? vallyon egyen, vagy különbözőn hozattak-e? *Batthyáni* legfőbb oka két zsinathoz, a' mint látszik, csak az volt, minthogy az első rendü *cánonok* közé más tárgyú töredékek vagynak kötve, mint felebb említők. Hanem igazabban kétféleségük, szabályainak összehasonlításából fejlik elé.

E' *cánonok* egyike ezt rendeli: Ut ordo divinorum officiorum vel ieiuniorum secundum libellum, quem collaudavimus, ab omnibus teneatur [1]). Codexünk illy czimü szakaszában: Incipit Libellus in ordine romano szinte találtatnak az isteni szolgálat szertartásáról, és a' böjtökről rendelkező szabályok, 's ezek adtak alkalmat Batthyáninak, hogy a' codexünkben az „Incipit Libellus in ordine romano" czím alatt feltünő rendszabályokat, idézett munkája IId. kötete 130—196d. lapjain a' *cánonokból* össze szerkesztetett két zsinat között egészen kiadná, de codexünk rendétől eltávozott, vélvén, hogy szerkeztetésében hiba esett [2]): Mire nézve ezeket a' „Libellus in ordine romano" felirást viselő rendszabályokat a' *Pamelius* által *in bibliotheca patrum lugdunensi* nyilvánított micrologushoz [3]) alkalmaztatta, felvilágostítván azokat Trungai *Radulphus* és *Durandus* Rationáriumából vett jegyzetekkel, 's más illy tárgyú könyvekből merített észrevételekkel. De a' mi fő a' dologban, vallyon a' *cánonokban* érintett „Ordo officiorum et ieiuniorum" ugyan az e? mellyet codexünk alább „Libellus in ordine romano" czím alatt említ, bizonyítlanul hagyá, holott ez lett volna az eldöntendő kérdés. Az is említést érdemel, hogy ez a' *Libellus* a' mi codexünkben szerte szét hányatott részekből áll; mert a' codex 3d. levelén kezdett eleje csak a' 12d. levelig tart, az itt félbe szakadt része pedig folytatólag az *Agenda mortuorum* után jő elé, a' hol tíz levélre terjed; de ott is az utolsó levél rendetlenül kötetett a' *Libellus* elébe.

A' hátrább kötött *cánonok* levele tulsó felét azon áldások foglalják el, mellyek karácson 's vízkereszt innepekre rendelt szent leczkék olvasásakor mondatnak. Itt egy vers, 's az után áll feljegyezve: mellyik hétre esendők a' kántor böjtjei? mikép lehet az év öt fő határnapjait: *Capitalium terminorum anni* feltalálni? 's követi ezt a' napkör jegyeinek bib-

---

[1]) Szvorényi érintett könyvében e' cánonokra illyen észrevételt tett: Intellige hic indiculum, qui hodie *Directorii* nomine venit, in quo missarum et ceterorum in quavis dioecesi rituum sacrorum methodus est adnotata. De a' kérdésbe vett *ordo divinorum officiorum et jejuniorum* nagyon különbözik az úgy nevezett *Directorium*-tól.

[2]) Mert 159d. lapján a' 22d. czikkelyhez ezt veté: *„codicem nostrum tanta cum excitantia librarius compegit, ut hoc caput illico sequatur, aliud de agno paschali, nos Pamelii ordinem tenemus."*

[3]) *Micrologus* (vagy *migrologus*) *de ecclesiasticis observationibus* czím alatt több liturgiai rendszabályok gyüjteménye értetik: de ezen gyüjteménynek első szerkesztője felől különfélék az egyházi tudósok véleményei. Fennmaradt pedig e' *micrologus* czímü liturgiai gyüjtemény nem csak kéziratokban, hanem nyomtatásban is többek által kiadatott, de legjelesebben *Pamelius Jakab*, és *Hittorp Menyhért* által. L. *Fabricii* Bibl. Latin. Tom. V. Lib. XII. p. 78. és *Michaëlis Denisii* Codices MS. Theol. Bibl. Palat. Vindob. latin. 1795. Vol. I. P. III. col. 2,849.

Digitized by Google

liai történetekből magyarázata [1]); mellyhez még azon a' levélen más későbbi kéz ezeket toldozgatta: Dies in quibus non exeas, non causas quaeras, non plantes, non animalia domites, non metes, non vindemies, non sanguinem minuas; quia nocent. Infans si natus fuerit, mala morte morietur. — Miknek előre bocsátása után több efféle szerencsétlen nap van emlékeztetésül kijelelve. Ezek után ismét egy más kéz apró betűkkel irogatta be az *arany szám* kitalálása rendszerét; oldalvást pedig megint későbbi kéz némelly imádságokat jegyezgetett fel.

A' 17d. levél innensőjén legrégibb ének jegyekkel azon *Praefatió* áll, melly a' *nagyszombat* napi szertartáskor mondatik; ez talán oda volt már irva, 's azért kezdetett a' tulsó tisztán maradt lapon a' kalendáriom, mellyet *Koller* is idézett könyvében kiadott, de nem minden hiány nélkül.

Második szak. A' kalendárium. Codexünk kalendáriumában sok olly fontos tárgyakra akadunk, mellyek felvilágosítást érdemelnek. Közülök csak ezeket jeleltük ki:

a) Különös benne, hogy a' hónapok napjai (ide nem értvén a' vasárnapi és heti betűket) végig mind betűzőttek, mint a' *sz. Hieronymus* kalendárioma; 's azon IX. századbeli kalendáriomhoz hasonló, mellyet *d'Achery: Veterum scriptorum spicilegium* nevü munkája Xd. kötetének 230. l. 's következő lapjain megismertetett: ezen az egyen kivül, ámbár több régi kalendáriomba tekíntettünk, de illy módon végig betűzött hónapokat egyben sem találtunk; melly ritkaság kalendáriomunk régiségére mutat.

b) Az is hajdan korának jele: hogy valamint a' legrégibb kalendáriomokban, mellyek a' *Martyrologiumokból*, vagy is azoknak lajstromából készültek, kik a' keresztyén hitért szenvedtenek: úgy a' miénkben is nem csak a' Szentek dicsőitése napjait, hanem szenvedésük helyeit is feltaláljuk; jelesen XVIIII. kal. Febr. azaz: Január. 14dikére: *Felicis Confessoris in Pincis* [2]). II. Idus Febr. azaz: Februarius 14dikére: *Rome Zotici.* — X. Kal. April. azaz Martius 23dikára: *In Britannia S. Albini.*

cz) Egyéb ritkaságain kivül óságának ez is főbélyege: némelly innepek régibb nevezettel kerülnek elé, mint: *IIII. Non. Febr. Ypapanti dni* [3]) *Purificatio S. M.* [4]).

d) Mivel a' hagyományok szerint, Krisztus urunk Martius 25dikén szenvedett, VI. kal. Aprilis: 's halottaiból Martius 27dikén, VIII. kal. Aprilis támadt fel, a' mint *sz. Ágoston* De Trinitate irja: Sicut a maioribus traditum suscipiens, Ecclesiae custodit auctoritas, VIII. Kal. April. conceptus traditur, quo et passus; és *Beda*: De ratione temporum, Capit. 45. Quod octavo Kal. Aprilis crucifixus, VI. Kal. earundem die resurrexerit, multorum latinorum Doctorum ecclesiasticorum constat sententia vulgatum. Ennekokáért a' régi kalendáriomokban a' *Resurrectio Domini* változatlanul mindig Martius 27dikére esik, akár mellyik esztendőről

---

[1]) Mellyből csak ezeket említjük meg: Signū aq̄rū q̄re. Quia Johs bapt. in iordane dn̄m baptizauit. Signū piscis. q̄re. Q̄ia Jonas pp̄ha fuit in uent. ceti t̄b' dieb' et t̄b' noctib'.

[2]) A' gyüjteményünkben levő *Budai Chroniconnak* mássa IIIdik *Endre* királyunk halálát épen erre a' napra teszi: *Interim Anno dn̄i millesimo tricentesimo primo, in festo sancti Felicis in pincis idem Rex Andreas in castro buden. requieuit i dn̄o. et sepultus est in ecclesia sancti Johannis euangeliste apud fratres minores.*

[3]) *Obviatio Simonis Mariae*, avagy az *Egybetalálkozásnak innepe;* mert a' mint *Durandos* Rationale Divinor. Offior. fejtegeti: Ypapanti, i. e. Obviatio, quoniam in illa solennitate Anna prophetissa et Simeon obviaverunt B. Mariae Virgini venienti filium suum in templum offerre.

[4]) *Gyertya szentelő Boldogasszony napja*, melly a' magyar akadémiánál lévő müncheni codexben található 1466ki magyar kalendáriomban: *Zűz maria tiztolatta*-nak nevezetik.

Digitized by Google

szóljanak; a' mit már *Pilgram* is *Calend. aevi medii pag.* 248. említ: Resurrectio Domini 27. Mart. Commemoratio, úgy mond, non vero festum illud solennissimum, quod sub Paschatis nomine semper erat mobile. — E' régi hagyományt is szóba kellett hoznunk; mert azt vélhetnénk, hogy kalendáriomunk olly esztendőben iratott, mellyben a' *husvét* Martius 27kére esett [1]), de ezen vélemény a' felebb érintett okoknál fogva alaptalan.

e) Abból is szembetünő kalendáriomunk régisége, hogy több szentek neveik, kik XIIIdik század közepe felé irattak a' megdicsőültek lajstromába, 's már akkor köz tiszteletben tartattak: későbbi kézzel vannak bejegyezve; jelesen Máj. 23kára: *Translacio S. Dominici Confessoris.* Aug. 4re: *S. Dominici Confess. de ordine Predicatorum.* Oct. 4-re: *Beatissimi Francisci Confess.* Nov. 19-re: *S. Elysabet.* De nem csak régi, hanem

f) Honi is a' mi kalendáriomunk, kitetszik ez védszenteink innepeinek különös figyelemmel történt bele irásából, kik e' renden következnek: April 24re: *Adalberti e. et mar.* Május 30. *Translacio dexterae S. Stephani Regis.* Junius 27. *Eleuacio S. Ladislai Regis.* Augustus 15. *Transitus S. Stephani.* Augustus 20. *Translacio S. Stephani.* September 2. *Deposicio S. Henrici confess.* Sept. 24. *Passio et Deposicio S. Gerardi.* Oct. 11. *Invencio Corporis S. Stephani Regis.* Nov. 5. *Eleuacio Henrici ducis et confessoris.*

g) Szorgalmatosan feljegyeztettek kalendáriomunkban az *embolismusok, lunatiók, incensiones lunae, claves quadragesimae, loci concurrentes, solstitia et aequinoctia graecorum et latinorum*, a' napkör jegyei, az évszakok kezdetei *Hypocrates* után, mint: *ver oritur, hyems oritur* 'sat. De az *Indictiókat*, mellyek más kalendáriomokban megvannak, benne nem találjuk, a' mi annál feltünőbb, minél bizonyosabb, hogy ezek királyaink okleveleiben is eléjőnek. S. Stephani et Regum subsequentium saec. XI. et XII. diplomata complura indictionem habent pro nota temporis; mondja *Schwartner*, Diplomaticájában a' második kiadás 316d. lapján: de ez a' szokás XII. század végével már egészen elavult, 's a' mint *Schwartner* irja, csak: In publicorum Notariorum instrumentis haec tempus notandi ratio longissime obtinuit. Az *Indictionak IIId. Béla* király okleveleiben már semmi nyoma; így talán kalendáriomunk is olly időtájban készült, midőn az *Indictio* nem volt már szokásban.

h) Ollyan jegyzetekkel is foglalatoskodott, kalendáriomunk irója, mellyek más kalendáriomokban nem egy könnyen fordulnak elé, mint p. o. *Id. Febr. Hic* (hac die) *infernus factus.* — *II. Id. April. rupti sunt fontes abyssi*, azaz: hogy e' napon vette kezdetét a' vizözön. *IV. Kal. Aug. Umbra absumitur in moerore.* — *Non. Decembr. Delfini exortus.* Ezeken kivül

i) Egy későbbi kéz minden hónapra [2]) egészségi szabályokat is gondosan feljegyezgetett. Januariusban ezekre tanította olvasóit: Mense Januario nullo modo sanguinem mi-

---

[1]) Nem látszik, hogy ezt észrevette volna *Koller*, midőn idézett könyvében a' 415dik levélre codexünk iratása évéről ezeket jegyzette: *Dies Paschae in nostro est VI. Kal. April. in quem diem incidit Pascha annis* 1076. 1155. 1160. 1239. 1250. 1323. 1334. 1345. *sed haec nota per multos annos vagatur, et non est certum, an in Kalendario ad eum diem, quo intra annum scripti Codicis Pascha incidit, assignetur; nam in Kalendariis alterius Missalis membranacei Posoniensis inter Liturg. N. LII. an.* 1377. *scripti, et impressorum Strigoniensium An.* 1484. *et* 1501. *Quinque-Ecclesiensis An.* 1499. *dies Resurrectionis Domini perinde ad VI. Kal. April. affigitur, licet in alium diem reipsa inciderit.*

[2]) Ezek előtt, a' napok 's hold feljegyzései után különféle versek, és idővetések állanak, mint p. o. Augustusra: *Augustus mensem leo frigidus igne perurit* 'stb.

Digitized by Google

nuas, et electuarium accipias, mane de vino globos tres bibe, potionem accipe, gingiper bibe et reum ponticum ad solutionem. Juliusra pedig illyeket javasolt: Mense Julio cotidie de aqua frigida calicem bibe ieiunus, cervisiam nec vinum bibas, lac coctum et calidum bibe, lactucas et salivam bibe, quia cerebrum humores producit 'sat.

k) Említést érdemel az is, hogy már codexünk első irója is többféle halálozatokat feljegyezgetett, mint: *II. Kal. Maii ϴ Joseph clericus. — VIII. Idus Decembris ϴ Pater Nezda c̄dis;* — mellyeket azután a' későbbi kéz nem csak a' *Nezdaiak* kimulása beirásával, hanem mások halála feljegyzésével is megszaporított, mint ezekből kitetszik: *III. Non. Jan. ϴ Ypolitus. XVI. Kalen. Febr. ϴ Nezda Magister* [1]). *XII. Kal. Febr. Simon ϴ. XI. Kal. Febr. Egidius cum matre. Non. Febr. Elisabet ϴ. II. Idus Febr. hic obiit Domina paux XII. Kal. Mart. obiit Symeon Abbas. — IIII. Idus Mart. obiit Ponetus Prepositus VI. Idus ϴ mater Nezda. VIII. Kal. Nov. ϴ folc filius Ipoliti VII. Kal. Dec. hic obiit Eustachius praedicator. XVII. Kal. Jan. ϴ Domina mater Decani Andree.* A' régiek, tudnillik a' szorosabb összeköttetésben lévő ismerőseik és jóltévőik halálát a' kalendáriomokba iktatták, 's ez a' szokás olly annyira divatozott, hogy a' régi kalendáriomok egész *Necrologiumokká* váltak. Ennek bizonyságául csak azokat az ó kalendáriomokat említjük, mellyeket *Gerbert* és *Binterim* közlöttek [2]). Illyen halálozások béjegyzései noha több kézzel, 's nem egy időben, de azonegy helyen is megtörténhettek.

l.) Végtére, valamint más régibb kalendáriomokban közösleg holmi történeteket is olvasunk, ezenként a' mienk sem szükölködik minden hisztóriai adat nélkül: *XVIII. Klas Decembr. Consecrata est h̄ eccla ꝺ Taxen.* — Feltünő, hogy azon szentegyháznak is erre az időre esik felszenteltetése napja, mellyet a' husvétmutató táblán egy későbbi kéz eme sorokban emleget. Anno ab incarnacione dni M. CC. XXVIII. XVIII. Kal. Decembris consecrata est h. eccla in honore beate Marie virginis a venerabili Jacobo Nitrien. epo.

De kalendáriomunkról lészen még alább szó értekezésünknek azon szakaszában, mellyben a' misekönyvet bővebb vizsgálat alá vesszük; minek okáért azokra megyünk által, mellyek a' kalendáriom után következnek, úgymint:

A' quadragesima, husvét, pünköst, 's a' heted számai; mellyek Krisztus születése napjától *böjt első vasárnapig*, Krisztus születésétől *husvétig*, 's *pünkösttől ker. szent János* napjáig terjednek. Jő ezek után a' *cyclus dionysianus*, arany szám, claves terminorum septuagesimae, claves regulares, item, qui iunguntur cum concurrentibus, item lunarum, qui iunguntur cum epactis: végtére, regulares ad lunam inveniendam. — Azért jegyeztettek pedig ezek a' régibb kalendáriomokba, mivel a' kalendáriom nem egy esztendőre, hanem határtalan időre szólott, 's a' *rubrikák* a' husvét és ettől függő innepek kiszámításához szükségesek voltak; ennek okáért az illyen idővető *rubrikák* kalendáriommal együtt minden régibb misekönyvek előtt találhatók; de nem olly nagy kiterjedéssel, mint e' mi codexünkben.

Harmad szak. Codexünk 24k. levelén veszi kezdetét ama két egész levélre sem terjedő rövid *krónika*, mellynek közben írott holmi más tárgyak után a' 31k. levélen szakad vége. Egész kiterjedésében olvashatni *Koller Józsefnek Historia Episcopatus Quin-*

---

[1]) *Koller* ezt a' nevet *Nazvának* olvasta.

[2]) Ámbár az ujabb időkben az illyen halálozásoknak kalendáriomba íratása többé nem dívatozott, azon 1501k évi kalendáriomban mindazáltal, mellyet *Pray* Syntagmájában *de Sigillis Regum et Reginar. Hung.* a' 158k. lapon kiadott, *Nagy Lajos* királyunk halála is megemlítetik: *IIII. Id. Sept. Obitus Ludovici regis an. M. CCC. LXXII.*

Digitized by Google

que-Ecclesiensis című munkája I. kötetében, a' 402—405. 406. és 411—413k. lapokon. Nem csak ősz régisége miatt, minthogy ennél régibb chronikonunk mind eddig sem találtatott: de nyomos foglalatira nézve is nagy érdekű és becses magyar történeti maradvány ez; mert sok olly fontos adatok vannak benne feljegyezve, mellyeket másutt nem találunk. Kezdete 997k. évtől, mint *Sz. Albert* püspök halála esztendőjétől 1115kig — folytatása pedig 1203kig terjed, 's ezen a' szavakon „*Monasterium S. Johannis comburitur iuxta bolduam situm*" végződik [1]). Többek közül érdekes és oktató benne ez az 1097k. évi jegyzet: „*Colomanus rex coronatur, et frater eius Almus diadema* (így) *induitur.*" mert csak ebből tudjuk, hogy vezéreink (duces), kik hazánk harmad részén uralkodának, *I. Geiza* király koronájával szinte megkoronáztattak. Megemlítendő benne 1100k. évre „*Cupanus episcopus interficitur a Cunis*" történet is; mert *Cupanus* neve a' püspökök sorában, tudtunkra, eddig nem áll. Így kiván még felvilágosítást *Cumperdinus* név, mellyről másutt nyom nincs mostanáig, 's itt is csak ennyi 1186nál: „*Cumperdinus Comes interficitur.*" — *I. Geiza* királyt *Magnus*-nak, *Salamont* pedig *Samsomnak* nevezi; az első a' diplomákban is *Magnus*-nak neveztetik. Kár, hogy az 1184hez jegyezve volt adattól megfoszta bennünket egy későbbi kéz, melly amarra „*De natura infantium;*" ez után pedig azt írá: hány darab csontja, hány ere van az embernek! 'S az ezt mutató végső lapon homályosabbanis tűnnek elé a' betűk, az egész írás halavány.

. Ezt a' nemzetünk történetei legrégibb maradványát annyira becsülé *Pray György*, hogy a' történetek idejét jobbadán utána határozá meg; adatait is nem kis mértékben használta, a' mint észrevehetni a' munkáiban felhozott efféle idézéseiből: „*Missale seculi XIII.* — *Chronicon MS.* — *Chronicon breve* — melly nevezetek alatt mindenkor a' codexünkben lévő krónikát érti. De mind a' mellett is, hogy eddig ez a' legrégibb *krónikánk;* azért még sem mondhatjuk eredetinek, hanem csak másolatnak, úgymint a' melly valami régibb kéziratból, 's nem egy időben vetetett fel codexünkbe; mert csak a' 997kén kezdett, és 1145kig folytatott jegyzetek az első kézé; innen fogva 1203ig [2]) már egy más későbbi kéz vonásai észrevehetők, mint ezt nem csak az írás módjának különsége, hanem azon környülállás is igazolja, hogy a' későbbi író az 1145k évnél mindjárt a' következő lapon, egyszerre az 1156ra ugrik, 's így 11. esztendőt számban sem vett; melly hézag adatok hiányából nem történhetett; mert a' folyton folyó esztendőknél sem találtatnak mindenütt jegyzetek, jelesen 1001től. 1018ig. — 1019től. 1023ig. 1060tól. 1068ig. 1084től. 1096ig. 1118tól. 1126ig. 1128tól. 1142ig. — 'S ezen oknál fogva *krónikánk* kora bizonytalan, azt sem határozhatni meg, hogy hol 's melly tájon készült? mikor 's ki által másoltatott le? mert noha igen rövid, mindazáltal az író több kolostornak említi hol egyházi napját [3]) (Dedicatio) hol pedig viszontagságait [4]), a' nélkül azonban, hogy

---

[1]) Utána 1204. 1205. 1206. 1208. 1208. 1209. et 1300. minden jegyzetek nélkül állanak.

[2]) L. a' felebbi jegyzéket. — [3]) Mint 1019re „*dedicatur ecclesia S. Adriani Martiris*" melly alatt a' szalavári apátság templomát érti. és 1038ra „*Dedicatum est monasterium S. Benedicti*" tudnillik a' pécsváradi 1143-ra „*Regnante gloriosissimo Rege Geyza dedicatum est monasterium in ciploc* (Széplak Abaujvármegyében) *in honore S. Marie a venerabili episcopo martyrio.*" — A' *monasterium* itten is csak szentegyházat jelent, mint nemcsak *Du Cange* Glossariuma tanítja, hanem azon szinatnak íromanyaiból is, melly Sz. László dicsőítése (canonisatio) alkalmával N. Váradon 1192 tartatott, 's mellyeket Batthyáni LL. EE. Tom. II. p. 284—285. kiadott, kiviláglik, a' mit már maga Batthyáni is észre vett. — [4]) Különösen 1203ra: „*Monasterium S. Johannis comburitur iuxta bolduam situm.*" Minekutánna krónikánk nemcsak ezen boldvai kolostornak, hanem

Digitized by Google

egy kolostor, vagy egyes hely történeteinek feljegyzésével foglalatoskodnék, valamint a' régi krónikák irói cselekedni szoktak.

A' későbbi kéz ott folytathatta krónikánkat, a' hol kalendáriomunk használtatott; mert itt ott némelly kisebb fontosságú történetek felhozásában megegyez a' kalendáriommal, mint a' 1199d. és 1200d. évi: *Buda sacerdos obiit*, és *Daniel presbyter ordinatur* jegyzetekben, mellyeket a' kalendáriomba is beszúrt egy későbbi, de talán azon egy kéz, folytatta a' krónikát: mivel *Buda* és *Daniel* nevek kiirásában nagy hasonlatosság mutatkozik, a' vonások igen azok lehetnek, mellyeket a' krónika folytatásában látunk, csakhogy ezek a' kalendáriomban halványabb tintával irattak be.

Negyed szak. A' két husvétmutató tábla. Az elébb álló 1151-től egész 1300-ig terjed. Feltünő benne, hogy 1151nél kezdve 1182-ig csak a' *septuagesima* éz *husvét innep betűi* jegyeztettek fel: de már innen túl, azaz 1182diktől egész 1281ig nem csak a' *septuagesima* és *husvét innep betűi*, hanem ezeknek veres festékkel beirott *napjai* is folyton folyva következnek; 1282-től kezdve mindazáltal egészen 1297ig ismét csak a' *septuagesima* fordul elé; az 1298. 1299. és 1300k. évekhez efféle jegyzékek nem tétettek.

A' hátrább kötött *husvétmutató tábla* ugyan csak az 1171k. éven kezdődik; de megemlítendő, hogy azon szentek nevei is eleitől fogva egész 1238ig bele soroztattak, kik innepére a' *septuagesima* és *husvét* esett; ezekre nézve tehát az utóbbi *husvétmutató* teljesebb az elsőnél [1]). De a' *septuagesima* 's *husvét* napja bele irásából még azok nézete is helyesnek látszik, kik e' második *husvétmutatót* hamarább használtatottnak vélik. Mellesleg érintjük: hogy a' régi misekönyvek elébe nem csak *kalendárium*, hanem *husvétmutató* is köttetett; de mivel egy misekönyv előtt csak egy *husvétmutató tábla* állhatott; ez több nyomos kerdésre ád okot, mellyekről majd alább. Továbbá, a' két husvétmutató tábla oldalaira a' későbbi kéz által tett jegyzetek csak erre a' gondolatra hozhatják a' vizsgálót, hogy azok, mivel a' husvétmutató táblákon az esztendők folyton folyva következnek, a' nevezetesebb esetek beíratására is használtattak; ennél fogva történt, hogy két különös későbbi kéz az 1192dik évnél mind a' két husvétmutató táblába, emlékezet okáért, *Sz. László* királyunk dicsőitése (canonisatio) évét is feljegyezte. Tudván tehát ezen jegyzet okát is, nem következik, misekönyvünknek dicső *László* királyunk szentek közé vétele előtt iratása; 's a' misekönyv hasonlóan ezután is készülhetett.

Az is megemlítendő, hogy a' szökőév (annus bissextilis) mind a' két *husvétmutató táblán B.* betüvel gondosan feljegyeztetett; ott áll ez az 1192k. évnél is, mint szökőévnél. — Azon *B.* betű tehát a' *husvétmutatón*, mellynek elébe a' későbbi kéz *Elevacio S. Ladislai*-t tette, nem *Beatus*, hanem *Bissextilis* jenlentésű: következőleg a' két együtt álló *B.* és *S.* betűket arra nem magyarázhatjuk, mintha az iró az utóbbi (S.) *Sancti* szóval az előbbi (B.) *Beatus* hibás nevezetet akarta volna megigazítani; mert a' *B.* betű nem is a' későbbi kéz' vonása: 's így a' jegyzékiró maga magát megsem igazíthatta.

---

többeknek is, úgy mint a' pécsváradi, széplaki, szalavári apátságok történeteit is említi; azért a' boldvai kolostor elégésének jegyzetéből nem következik, hogy krónikánk eredetét Boldva vizénél keressük: vagy hogy az egész codexet *Batthyánival, boldvai Sacramentariumnak* nevezzük; mert ha kronikánknak efféle jegyzetei után indulnánk, akkor codexünket hasonlólag széplakinak, pécsváradinak, és szalavárinak is mondhatnók.

[1]) Koller, gyakran említett könyvében csak az elsőt adta ki, a' másodikból pedig csak némelly kivonatokat közlött-

Digitized by Google

Ugyan ezen az elébb kötött husvétmutató tábla végén Krisztus születését illető 's a' többitől különböző betükkel és későbbi kézzel irott imádságok, és a' szentírásból vett leczkék töredékei állanak. Következő lapon van: *Ratio sphaerae pythagore philosophi, quam Apulejus philosophus descripsit.* 'S ez után későbbi kéztől azon imádságokat leljük, mellyekkel a' zarándokok megáldattak, táskájok és botjok megszenteltetett. Majd szóról szóra jőnek ezek elé más egyházi régi könyvekben is.

A' tulsó levélen pedig ezek olvashatók: *Versus angelici de embolismis concurrentibus ad quartam decimam lunam paschatis determinandam*, e' jegyzettel: *Hos terminos dedit angelus Domini Sancto Bachomio ad decimam quartam lunam inveniendam.* Befejezi ezt az embolismusok mivoltát tárgyazó rövid értekezés. Az ezután kötött *husvétmutató tábla* utolsó lapjának tulsóján a' sz. mise rövid magyarázata végezetével következő tárgyú, halványabb tintával 's későbbi kézzel irott kérdések és feleletek fordulnak elé: Quid annus? Auriga mundi? Quis ducit eam? Nox et dies, calor et frigus, auriga eius sol et luna. Quot habet palatia? Duodecim. Quod praetores? aries, taurus etc. Quis te ducet in altum? Curiositas 'stb. Effélék után jő a' felebb említett krónika folytatása.

Ötöd szak. Praeparatio ad missam. Codexünk e' szakasza előtt ezeket olvassuk: *Incipit ordo, quomodo presbyter se ad missam debeat praeparare, quisquis preclare cupies missam celebrare, sic prius orabis, post haec missam celebrabis.* Itten, első helyet e' kezdetű imádság foglal: *Non de meritorum meorum qualitate conscius etc.* A' következő lapon öt zsoltár van, mellyek a' sz. mise előtt most is mondatnak. Jő egy rövid litania, mellyben az egyes szentek nevei nincsenek besorozva. Kiadta ezt már Pray *Diatribe* czímü munkájában ezen imádsággal: *Rogo te domine* együtt innen. A' litania rövid ugyan, de más mise előkészületi könyörgések: *Prueparatio ad missam* között nem találtuk. Az említett *Rogo te Domine etc.* imádság is ritkábban jő elé más *praeparatiók* szakaszai között. Ezen könyörgés ama nevezetes *missa latina* példányában, mellyet *Illyricus Flaccius* bocsáta bőzre, a' *praeparatiónak* egészen a' végén áll, midőn a' főpap már az innepélyes egyházi ruhába öltözött, ezen felirással: „*Postquam infulatus fuerit, dicat hanc orationem: Rogo te altissime.*" De e' helyen is némelly változással. Az említett *Rogo te Domine* könyörgésen kivül, *praeparatiónkban* még több imádság is találtatik, mellyekre illy nemü több régi *praeparatiókban* nem akadunk. Az említett imádságokra illy czímzettel: *Confessio ante altare* következik egy hosszú *Confiteor* (közgyónás) különféle vétkek elészámlálásával. E' *Confiteor* azonban nem tartozik a' *praeparatiókhoz*, miként a' felirás maga már mutatja; hanem a' leiró hibából tevé; mert *Confiteor* a' szent mise kezdetekor az oltárnál mondatik. 'S úgy azon imádságnak sem itt volna, szorosabb tekintetben véve, helye, melly *Confiteor* után illy czímmel jő: *Oratio bona*, kezdete pedig: *Succurre miki domine.* Követik ezt az innepélyes misemondó öltözetek felvételére rendelt könyörgések, mellyek előtt ezen felirás áll: *Cum exuit vestes, dicatur haec oratio.* Ezen imádság pedig ugyan az, melly mostanában is az innepélyes misebeli szent öltözetek felvételekor: *Cum exuitur cappa pontificans* mondatik. De a' mi praeparatiónkban nem a' *cappáról*, hanem más mindennapi közönséges öltözetekről van említés, valamint ez csak a' *Flaccius Illyricus* missa latina példányában kerül elé. Az után jő: *Ad pectinem.* Aufer Domine a corde meo — et corpore meo omnia superflua atque nociva, et reple me septiformi gratia Spiritus Sancti. Ezen könyörgés sajáta misekönyvünknek, melly az eddig ismert és nyilvánitott *praeparatiókban* sem találtatik;

Digitized by Google

de fésű használata az isteni szolgálat előtt másutt is divatozott; világosan bizonyítja ezt *Durandus* Rationale divinorum officiorum, Strassburg 1501 [1]). Ez után áll: *Dum lavat manus, Dum tergit manus.* Da Domine virtutem manibus meis ad tergendam omnem maculam [2]). Most jő: *Dum induitur tunica:* Indue me domine etc. *Dum humerale imponit, dicat:* Obumbra domine caput meum umbraculo sanctae fidei, et pelle a me nubila ignorantiae [3]). *Dum involvit humerale, ad album* két imádság. A' második: Omnipotens sempiterne deus, te suppliciter exoro, ut fraude omnium fuscatorum exutus, albaque veste indutus te sequi merear ad regna, ubi vera sunt gaudia [4]). Erre jő: *Ad cingulum:* Praecinge etc. *Dum appendit balteum cingulo:* ezt mondja: Accinge gladium tuum domine super femur potentissime, ut viriliter possim contra inimicos meos dimicare [5]). Ezután jőnek: könyörgés: *ad manipulum, ad stolam* kettő, és pedig ezen felirás alatt: *Dum innectit stolam cingulo*, ezen könyörgés: Disrumpe domine vincula omnium peccatorum meorum. Megvan e' könyörgés *Flaccius Illyricus praeparatiójában* is. Most más könyörgések sora jő illy felirásokkal: *ad crucem, ad chirothecam, ad annulum: dum induit se dalmatica, ad casulam* kettő, *ad cydram* [6]), mellynél az imádság eleje igy van: Pone, domine galeam salutis in capite meo ad superandas et expugnandas omnes diabolicas catervas. Ez után *ad baculum.* Ennek kezdete: Da domine baculum iustitiae virgam directionis, virgam regni tui, ut te feriente, quos debeo, feriam, et te parcente, quibus convenit, parcam. Ezen imádságban, fenyítéket irgalommal egyesítő főpapot látunk, püspöki pálczával, mint egyházi kormány jelével. 'S hogy eléadott *praeparatiónk* főpap által mondott innepélyes miséhez tartozott, az elészámlált püspöki öltözetek és diszjelek bizonyítják; azért jőnek elé az említett könyörgésekben e' szavak is: Deus universitatis conditor, commendo tibi, quos ad regendum mihi commisisti. 'S még pedig annál is inkább, mivel régibb időkben apátoknak püspöki jeleket viselniek nem vala megengedve, miként ezt codexünkben elé-jövő *canon* is bizonyítja, 's csak némelly királyi kolostorok, mint p. o. a' pannonhalmi, pécsváradi, Garan szentbenedeki nyertek arra különösen engedelmet. Ki tehát e' *praeparatiót* 's vele a' misekönyvet valamelly kolostornak tulajdonítaná, megmutatni azt kellene néki, hogy azon kolostornak az illyen püspöki diszjelek viselésére engedelme volt.

---

[1]) Ezen szertartás miatt ajándékoztattak fésük is a' sz. egyházak számára. L. *Du Cange Glossarium;* és a' *Camaliaci* chroniconban *Stephanott*nál Tom. III. Tabulae eburnae ad ornamentum altaris, pectines item eburnei quatuor. — [2]) Ezen imádság azon *Praeparatio*, mellyet *Bona, Chizius* kardinal kéziratából adott ki, csak e' különbséggel: *ad mappam.* — [3]) Ez is látható a' *Bona* által közrebocsátott *Praeparatióban.* — [4]) Ez csak az említett *Flaccius Illyricus* missa latinájában kerülelé. — [5]) *Balteum* szót némellyek egy értelemben veszik *cingulum* és *zona* szavakkal. Így *Macri.* De a' mi *praeparationk* ezen értelmet el nem fogadja; mert itten *balteum* a' *cingulustól* világosan megkülönböztetik. *Balteum* értelme azonban *Du Cange*nál többféle: Ornamentum, mondja, dependens a cingulo, vel cingulus militaris legionis summam I. VI. DC. ex quo numero ipsi sint, unde non tantum quo cingitur, sed etiam quo arma dependent *baltens* dicitur. *Du Cange* ezen magyarázatán kivül, *balteum* jelenthetett püspöki ollyan diszletet is, melly a' *Cingulus*ról innepélyes mise alkalmával régibb időkben függött. *Balteus* eléjő in missa pontificali Camcracensi, ordo, quando pontifex induitur ad missam, hanem a' mi *Praeparation*ban lévő értelemtől különböző. Az itten álló: *Accinge gladium tuum* imádság helyett van ott: *Rogo te altissime Sabaoht pater sancte, ut lumbos meos balteo amoris digneris ambire etc.* melly: *Rogo te* szóval kezdődő imádság, ha megvan is hasonlóan a' mi *Praeparatiónk*ban, csakugyan más helyen van, miként felebb említők. A' *baltheus*ról emlékezik *Anonymus* is in vita *Paschalis* II. Ponf. rom. „*Deinde in patriarchale ascendentes-palatium, ad duas curules devenit. Hic* baltheo *succingitur cum septem exinde pendentibus clavibus* etc. — [6]) *Cydra* vagy *Cydaris*, püspöki süveg legrégibb nevezete, miként *Fabricius*, deák szótárában bizonyítja. *Guilelmus* is, Rationale officiorum munkájában ezt jegyzi meg: *Mitra*, pro *Cydari.* Egy értelemben vétethetik hát itt is *Cydra*, *Mitra* és *Infula* szavakkal. E' felírást *ad Cydram* más *Praeparatiok*ban nem találtuk.

Digitized by Google

Átaljában pedig mind e' *praeparatió* mind a' misekönyv érdekes részeinek nevezetessége és fontossága tekíntetéből bátran állíthatjuk, hogy még a' leghiresebb liturgia irók is, mint *Bona* kardinál, *Mabillon*, *Menardus*, *Pamelius*, *Martene*, *Gerbert* apát 's a' mostani *Binterim*, ha codexünket ismerik, különös figyelemre méltatták volna.

Hatod szak. Ordo missae et canon missae. A' praeparatio után *ordo missae* [1]) (miserend) következik. Ezen osztály több érdekes részt foglal magában, mellyek a' régibb misekönyvekkel 's az ujabb szertartásokkal összehasonlítást, és nyomosabb megvizsgálást kivánnak. Ide soroztatott összefüggés nélkül, Krisztus urunk kínszevedését, halálát és feltámadását jelentő nem mester kézzel irott öt rajz, mellyek más misekönyvekben nem ezen szakaszban, hanem a' *cánon* előtt állanak. A' rajzokra pedig más *lectionáriumokból*, és *antiphonákból* kiszegdelt iróhártyák fordíttattak, mellyeken különféle, nem a' rajzokat magyarázó czélirányos irások láthatók. Jelesen az első rajzon felül a' kettészelt hártyán, melly a' könyvnek 10dik levele, két sorba ezek olvastatnak: A principio per quatuor hebdomadas usque septembrim etc. Tulsó oldalára pedig, mellyen Krisztus urunk széken ülve karjait kiterjeszti és sebeire mutogat, a' mellette álló angyal pedig keresztét kínszenvedéseinek többi jeleivel együtt tartja, szerencsés születésért mondandó könyörgés iratott. Utána meg amaz ismeretes nagyszombat napi ének: *Exultat iam angelica turba coelorum etc.* az akkori hangjegyekkel következik. Ezek, mint, sem a' rajzokhoz, sem pedig misekönyvünk említett osztályához nem tartozók, észrevételinket támogatják, azaz: codexünkben régi cantionálék és lectionáriumok czikkei maradtak.

A' *miserendet* (ordo missae) egy közönséges *praefatio* követi, mert az egyes innepeken mondandó *praefatiók* nem ide iktattak, mint más misekönyvekben találjuk; hanem vegyest állanak az egyes innepek könyörgései között. A' *praefatio* után sz. Jakab leveléből, és sz. Maté evangeliumából vett két szent leczke helyeztetett. Ez sem tárgya misekönyvünk jelen osztályának: hanem régi *lectiónáriumból* tartatott meg; de a' tulsó részére irott *Canon Missae* már későbbi kéz' maradványa.

A' *Canon Missae* előtt veres betűkkel ezek vannak irva: Clemens Alexandrinus quondam magister composuit primus canonem istum. Erre hivatkozik *Schier Xystus* [2]) azon töre dékében, mellyet kéziratiból *Rosnak Márton* szerzetes társa: Dissertatio de Regiae Budensis

---

[1]) Codexünknek *Ordo és Canon Missae* osztályából némelly kivonatokat már *Pray* kiadott *Dissertatio de Sacra Dextera Divi Stephani* czímű könyvének a' 44—47. lapjain.

[2]) *Schier Xystus* sz. Ágoston rendének igen nevezetes tagja, és több munka fáradhatatlan szerzője *Bruckban* Lajta vize mellett 1727. Julius 19. született. Oskoláit Pozsonban végezte; minekokáért, hogy forró köszönetének állandó jele maradna, az itt virágzott hajdani academiá történeteit „*Memoria Academiae Istropolitanae seu Posoniensis. Vien.* 1774. *in* 4." czímű munkájában örök emlékezetben hagyta. Bécsben 1745. April 25. lépett a' szerzetbe. Szerzetes társai a' bécsi könyvtár gondviselőjéve tették, melly hivatalában számos könyvet készített. Meg említendők: *De duobus sermonibus Augustini primum Zagrabiensis dein Lucerini episcopi. Vien.* 1765. *in* 4. *Dissertatio de Regiae Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis. Vien.* 1766. *in* 4. *Georgius Lodomerii A. Episcopi Strigon. successor. Vien.* 1768. *in* 4. *De Maria Porphyrogenita sponsa, Anna et Maria coniugibus Reginis Belae III. Hung. Regis. Vien.* 1770. *in* 4. *Buda sacra sub priscis Hung. Regibus Vien*, 1774. *in* 4. *Memoria antiquae Provinciae Hung. Augustinianae. Vien.* 1776. *in* 4. *Reginae Hungariae primae stirpis Vien.* 1776. in 4. E' két utolsó, holta után látott napfényt, mert már 1772. Martius 15. életének 42k. esztendejében megholt. Béke e' fáradhatatlan külföldi szerzetesnek, ki hazánk 's egyházi történeteink felvilágosításában illy buzgón fáradozott.

Digitized by Google

Bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis edit. alter. cum Mantissa Vien. 1799. in 8. czím alatt kiadott. Hogy *Schier* mind misekönyvünket, mint pedig codexünket jól ismerte és megvizsgálta, érintett könyvének töredékében a' 89dik lapon az 5dik szám alatt maga említi. Igy hangzanak sorai: Beatus Rhenanus Rer. Germ. Lib. III. p. 108. (ed. Basil. 1581. fol.) ait: Sic Ungaricus sermo nostra aetate primum scribi coepit. Id fortassis de raritate intelligi potest; vidi enim in codice membranaceo Capituli Poson. sub an. M. CC. scripto sermonem Hungaricum scriptum in funeribus dicendum. Nagy igazságot védelmezett itt *Schier*, mert a' felhozott magyar beszéd alatt a' *Latiatuc feleym* temetési beszédet érti. Ezeket sem halgathattuk el; mert *Pray György Diatribe* nevü munkájából azt lehetne sajdítani, mintha tudós *Schierrel*[1]) misekönyvünknek csak némelly kivonatai közöltettek volna, pedig kérdés: ő ismerte-e hamarább misekönyvünket, vagy *Schier*? A' sz. mise végével hálaadások, zsoltárok és könyörgések találtatnak; közben vetve pedig sz. áldozat előtti és utáni imádságok *confiteorral*, 's boldog halálért mondandó könyörgéssel. Mind ezek szorosabb értelemben megint nem ide tartoznak: de még kevesebb összefüggésben áll az ezeket *consecratio coemeterii* felirás alatt követő *czinterem megszentelésére* rendelt töredék imádság, melly egy egész levélre terjed, de betűi az előbbenieknél sokkal nagyobbak 's halaványabb szinüek. Ezen töredék is csak annak tanuja, hogy codexünknek némelly lapjai nem jutottak a' magok helyére. Lehetetlen volt tudniilik az illyen rendetlenségnek meg nem történni, minekutána codexünk több darabból, és későbbi jegyzetekből toldatott össze.

Hatod szak. Proprium missarum de tempore. Egyházi időbeli miseк a' következő lapon kezdődnek 's régiség bélyegét viselik magokon; mert kezdetük nem advent első vasárnapjára, hanem karácson böjtére avagy vigyázatára esik. Ezen idővetés csalhatatlan jele annak, miként a' legrégibb hajdankor az egyházi esztendőt nem adventen, hanem nagykarácsonyon kezdette [2]). Ezt hitelesíti *Mabillonius de Liturgia Gallicana, Paris* 1729. a' 337d. lapon, és *Gerbert* schwarzwaldi sz. Balás kolostorának apátja: *Vetus Liturgia Alemannica* 1776. *II. köt.* a' 835-d l. De misekönyvünk osztályának jelen foglalatja azon tekintetből is nevezetes, mert sokkal rövidebb és kevesebb lapra terjed, mint sem a' mostani misekönyvekben találjuk; mert az *epistolák* és *evangéliumok* nincsenek meg benne; ezekre a' hajdani szokás különös *lectionáriumokat* és *evangeliumáriomokat* fordított, minekokaért a' régi egyházikönyvek lajstromában az efféle *lectionáriumok* és *evangeliomáriomok* is felhozatnak [3]). 'S e' sajátsága ősz régiségére mutat.

A' benne foglalt szent misebeli könyörgések pedig csaknem azok, mellyeket ujabb időkbenis mond az anyaszentegyház; némelly innepi szertartások azonban különböznek a' mostaniaktól. Mi csak e' következőket idézzük:

a) *Hamvazó szerdára* megemlítendő az *ordo in capite ieiunii* [4]), melly ezeket rendeli: Feria quarta [5]) in capite ieiunii ante missam discalceent se fratres ad processionem, et in-

---

[1]) *Pray* Diatribe p. 218. a' felebb említett litániakat közölvén: „*Idem hic prorsus codex est*, úgy mond, *ex quo piae memoriae Xysto Schier rariores aliquot Missae communicatae sunt.*"

[2]) *Schwartzner Márton* szerint Introductio in Rem Diplom. praecipue Hungar. edit. secund. Bud. 1802. §. 200. p. 311—313. eldődeink szinte nagy karácsonyon kezdették az újesztendőt.

[3]) L. *Szvorényi* Amoenit. Hist. Eccl. Hung. Nr. I. Fasc. II. de veteri Ecclesiar. Hungar. ornam. p. 58—59. Sőt némelly Altaristák csak arra köteleztettek, hogy a' sz. mise alatt a' leczkéket és evangéliomokat olvassák fel. L. Batthyáni LL. EE. Tom. III. Statuta Capituli Varadinensis 1370. Rubr. XXXIX. — [4]) A' *hamvazó szerdának* ezen felírását is: *Caput ieiunii* csak a' legrégibb misekönyvekben és liturgiákban találjuk. — [5]) *Schwarz Gottfried*: Initia Religionis Christianae

Digitized by Google

trantes ad ecclesiam, ibique facta oratione, incipiant antiphonam. — A' *discalceent se fratres ad processionem* igékből következtethetné valaki, hogy misekönyvünk sz. Benedek rendét tartó szerzeteseké volt; ha ezen szavakat magokra veszi, 's azokat misekönyvünk egyéb helyeivel össze nem veti. De ezekről alább többet.

b) Nyomos a' *bőjt másodvasárnapi* könyörgésnek eme régi felírása is: *Dominica vacat*, mellynek homályát a' felebb említett *Rationale divinorum officiorum* könyvből széleszthetni el, hol a' VIk. könyvnek egyik czikkelyében a' *Dominica secunda quadragesimae* ekként fejtetikmeg: Haec secunda dominica intitulatur dominica vacat propterea, quod caret proprio officio. Ez ismét misekönyvünk ősz régiségének egyik fontosabb jele.

cz) A' *bőjt 4dik vasárnapra* következő szerda pedig illyen jelentéssel fordul elé: Leguntur duae lectiones ad missam, et dicitur: Flectamus genua propter scrutinium. Hasonló *scrutinium* találtatik a' *nagyhéti* szerdára rendelt szertartásban is, melly *scrutinium* a' keresztelendőket illette, 's megvizsgálásukra szabott rendtartás volt; mert *nagybőjtön* által több ízben ugyan, de nevezetesen bőjt 4k. vasárnapra következett *szerda* rendeltetett a' *catechuménusok* oktatására, a' mikor szoros vizsgálat alá vette őket az anyaszentegyház. Hogy ez valóban így volt, kitetszik *Durandusból*. Melly a' régibbidőkben gyakoroltatott hajdani szertartás a' figyelmes vizsgálót misekönyvünknek régi korára emlékezteti.

d) A' *virág vasárnapi* isteni szolgálat: *Ordo in ramis palmarum* czím alatt jő elé, mellyet csak a' régibb misekönyvekben és sacramentáriumokban találunk; az ujabbakban *Dominica palmarum* felirás olvastatik. A' szertartás pedig e' renden ment véghez: a' keresztjárás [1]) (Processio) előtt a' nép szentelt vízzel áldatott meg: *prius aspergat aqua benedicta, ut mos est in omnibus diebus dominicis*, mellyre könyörgés következett; utánna olvassuk: *Et ita exeuntes de choro, pergant ordinatim ad locum destinatum.* — Az: *exeuntes de choro* szavakat kizárólag nem vehetjük egyedül csak szerzetesekre, névszerint pedig sz. Benedekesekre; mert misekönyvünkben található *barkák* (Palmarum) megszenteltetése igen különbözik azon szertartásnak rendétől, melly a' sz. Benedekeseknél, és más szerzetes gyülekezetekben divatozott; ezeknek régi szokását föntartotta *Martene Edmund* [2]). *De antiquis monachorum usibus Libri V.* czímű munkájában a' 357k. 's következő lapokon, a' hol *Abbas* és *Prior* említetnek, kikről azonban misekönyv. ezen osztálya mélyen halgat.

A' *barkák* megszentelésére kijelelt helyre énekszóval és könyörgések között ment a' keresztjárás, 's oda jutván: *circumstante clero et populo* szenteltettek meg a' *barkák*. Már ha misekönyvünk szerzetesek számára készült volna, azok itt *fratres* nem pedig *clerus* név alatt jelennének meg; mint *Martene* munkájában találjuk. A' *barkák* megszentelése több könyörgés, és *Móses* IIk. könyvéből vett szent leczkék olvasása kö-

---

inter Hungaros Ecclesiae orientali adserta czímű értekezésében a' 70dik lapon irja: Jejunium quadragesimale Hungari moribus Graecorum statim post dominicam Quinquagesimae die lunae auspicubantur, die martis, sequentibusque diebus ad ferias usque paschatis continuandum. Latini contra, feria demum quarta post dominicam Quinquagesimae, i. e. die mercurii inchoabant, quem ideo caput Quadragesimae vocarunt. De ezen állítását mintha eleink a' görög szertartás szerint a' 40 napi bőjtöt már hetfőn kezdették volna, megczáfolja misekönyvünk; mert idézett helyen a' nagybőjt eleje világosan nem hétfőre hanem szerdára tüzetik ki.

[1]) Sz. Margit életírója, és Telegdy Miklós a' *processiót* keresztjárásra magyarázza.

[2]) A' benedekesek *sz. Maurusról* nevezett társulatának tagja, született 1645. † 1739b. Jun. 20d. bő tudománya, és az egyházi régiségek felvilágosításában szerzett érdemei dicsőiték emlékét: *Tous ces ouvrages sont des trésors d' érudition.* L. Dictionaire Historique à Liège 1797. Tom. VI.

Digitized by Google

zött ment véghez; ezek után misekönyvünkben illyen utasítást olvasunk: *Hac finita, incipiat versum pontifex.* Ha ezen utasítás csakugyan szerzetes rendnek szólana, e' helyen apátot, nem pedig főpapot nevezne meg. A' versek éneklése után továbbá rendeli misekönyvünk: *Tum legatur evangelium:* Cum appropinquasset etc. Az evangéliom felolvasására pedig: *Illo perlecto, fiat sermo ad populum de evangelio* (vajha, ezen alkalommal tartatni szokott beszédpéldányt is leírta volna misekönyvünknek szorgalmatos írója) *finito sermone, canatur antiphona:* Ante sex dies paschae. Ezekre könyörgések jőnek, utánok pedig egy figyelemre méltó *Praefatio* következik, melly a' *barkák* jelenkori megáldásánál mondatni szokott *Praefatiótól* igen különböző, 's ugyan az, mellyet sz. *Ambrus* milanói püspök liturgiájából közlött *Gerbert Márton: Monumenta veteris liturgiae alemannicae P. I. p.* 64—65. — Megszenteltetvén a' *barkák*, a' keresztjárók: *clerus et populus* vissza indultak; ez a' hely pedig város volt; mert misekönyvünkben nyilván: *intrantes civitatem* igéket olvassuk.

e) A' nagy *csötörtöki* isteni szolgálat előtt, ezeket említi misekönyvünk: *In coena domini hora tertia sonet campana ad missam, et ad ceteras horas, et dimittentur usque ad missam magni Sabbati, quas tunc sonabunt ad eumdem cantum, scilicet:* Gloria in excelsis Deo. Ezek után az azonnapi szertartást adja elé; de az *olaj megszentelését* csak egy szóval sem érinti. Mivel pedig olly régibb misekönyvek, mellyek azon időkben kizárólag a' székesegyházakban használtattak, az *olaj megszenteltetése* rendét is magokban foglalják, mint *Martene: de antiquis ecclesiae ritibus* nevű munkájában Tom. II. felhozott misekönyvek kivonatai bizonyítják; erre nézve misekönyvünk, ha valóban valamelly székesegyházhoz kizárólag tartozott, bővebb megfejtést kiván, miért hagyatott ki épen ez a' szertartás rende misekönyvünkből?

f) A' *nagypénteki* szertartás szinte megemlítendő, mert annak igazolására szolgál, hogy misekönyvünk kizárólag nem szerzetesi maradvány. E' renden kezdetett pedig: *Ordo in Parasceve: Hora sexta conveniant omnes ecclesiastici* ('s nem *fratres*) *in ecclesiam, salutiferam salutare crucem, et praeparent se presbyteri et ceteri, quantum opus sit ad ministrandum ad missam, cum cantoribus et reliquis ministris, vestibus quadragesimalibus induti, scilicet: planetis fuscis, non nudis pedibus, non enim licet presbyterum, aut diaconum, vel acolytum ad altare ministrare nudis pedibus.* De épen jelen rendelése misekönyvünknek: hogy az említett egyházi személyek *mezítláb* ne jelenjenek meg az oltárnál, nyilványítja azt, miként misekönyvünk, nem kizárolag szerzetes rend használatára készítetett; mert a' szerzetesek épen *nagypénteken: a prima usque ad vesperas* tartották mezítláb az isteni szolgálatot, és csak akkor jelenhettek meg valami könnyű lábbeliben, ha *nagypénteken* valamelly dermesztő hideg volt, mellyet ki nem állhattak. De még illy eset sem menté meg őket egészen kötelességüktől, mert az illyen ok alatt nyert kegyelmet más üdvösséges cselekedetek gyakorlásával tartoztak kipótolni, *Martene Edmundnak* tanutétele szerint, kinek idézett munkájában Tom. I. p. 410. ezek a' sorai: Ad primam nudis omnes pedibus conveniebant ex communi et universali monasteriorum nostrorum consvetudine; quod absolute praescribunt Dunstanus in Concordia, Udalricus Lib. I. Cap. XIII. Consvetudines Germaniae Floriacenses, Divionenses, Dionysianae, Compendienses, et Lyricenses. Vetus ordinarium Corbejense, et S. Petri supra Divan, Liber Usuum Cisterciensium cap. XXI. et Beccensium; sub conditione vero Lafrancus, consvetudo S. Germani a Pratis, atque S. Vincentii Laudunensis; et recens Corbejensis monasterii Rituale, scilicet: nisi pro nimia frigoris asperitate misericordia conce-

Digitized by Google

datur; sive, ut loquuntur Laudunenses Consvetudines: nisi sit frigus horridum; neque enim pro quovis frigore calceos retinebant, quo casu officio tantum, inquit Lafrancus, intererunt nudis pedibus; et pro hac gratia, ait Rituale Corbejense: quilibet tenetur dicere septem psalmos, sive in pium aliquem usum permutabitur ex consv. Laudun. et sic remanebant nudi usque ad vesperas; tunc enim factis orationibus trinis, lotos aqua calida pedes calceabant, ac vesperas cantabant.

Mellesleg említjük: hogy ez napon olvastatott fel, a' mai bevett szokás szerint Krisztus kínszenvedése is (passio) *sz. János* evangéliumából, melly azonban misekönyvünkben csak töredék, mivel az *evangéliumokra*, a' mint már érintettük, különös *lectionáriumok* és *evangéliumariumok* használtattak. Az evangélium felolvasása után rendeli misekönyvünk: Evangelio finito, vadat presbyter, et dicat orationes, sicut in libro continentur. E' könyv pedig a' mi misekönyvünk. A' *presbyter* nevet csak azért hoztuk elé, hogy ebből is codexünk birtokosaira figyelmeztessük olvasóinkat; mert *Martene* szerint *nagypénteken* a' szerzetes gyülekezetekben mindenkor az *apát* tartotta az isteni szolgálatot, mellyre, ugyan őtet hivatala kötelezte. Az érintett *nagypénteki* könyörgések épen azok, mellyeket jelennen is mond az anyaszentegyház: *Oremus dilectissimi etc.* Utánok illyen rendszabás áll: *Duo presbyteri stantes incipiant:* Populo meus *etc. Diaconi vero baiuli Reliquiarum:* αγιος ο θεος. *Chorus respondeat:* Sanctus Deus. *Item presbyteri:* Eduxi te *etc. Tunc presbyter accipiat casulam de cruce, dicat alta voce:* Ecce lignum crucis. *Dein prosternant se in terram adorare* (tisztelni) *crucem, cantantes has orationes: Domine JESU etc.* Melly imádságok *Gerbert Márton* által *Monumenta veteris liturgiae alemannicae P. II. p.* 86. kiadott könyörgésekkel egészen megegyeznek. Ezek után illyen rendelés következik: *Salutata autem Cruce, tam a sacerdote, quam ab antistite et a ceteris, veniat sacerdos festivis indutus ornamentis, ante sanctum altare et expectet ibi, quousque Corpus Domini ab Archidiacono deferatur. Archidiaconus autem, et cum eo duo clerici, vel tres vadant ad locum* [1]*), ubi pridie Corpus Domini servabatur. Et osculato altari, Corpus Domini et Calicem sine sancto vino et aqua mixta, de manu Archidiaconi accipiat.* Minthogy a' *nagypénteki* szertartás rende *antistest* és *archidiaconust* is említ; misekönyvünknek ezen czikkelye valamelly székesegyháznak nyomára vezethetne, ha belőle még több illyen fénysugár világlana ki. — Ezen *nagypénteki* szertartás pedig (ordo in Parasceve) ugyan az, mellyet *Gerbert* többször idézett munkájában P. II. p. 202—203 a' bécsi császári könyvtár koziratából azon különbséggel bocsátott közre, hogy abban *antistes* helyett világosan *Dominus Episcopust* olvasunk. Lássuk a' *nagyszombat* napi szertartást:

g) Melly: *Ordo in Sancto Sabbato* czímben foglaltatik, 's e' renden kerül elé: Sabbati die ornetur ecclesia omnibus ornamentis et utensilibus suis, hora septima conveniat omnis clerus in ecclesia, et ponet se vestimentis solennibus, diaconi dalmaticis, subdiaconi sericeis albis, paratisque omnibus, expectent iussum Pontificis *('s nem abbatis)* in ordine suo in choro.

Az isteni szolgálat pedig az *új tűznek* (novi ignis) megszentelésén kezdetett, mint most; nem is sokban különbözik a' többi misekönyvekben található szertartásoktól. Itt csak ez megemlítendő: az *új tűz'* megszentelése után az egész várasban eloltatott a' tűz 's helyette a' megszentelt tüzet osztották el a' lakosok között.

---

[1]) Az illyen szentségtartó helyek, mellyekben a' szentség rejtetett, tornyos, vagy szobor alkatuak, és mesterségesen faragottak; a' minőket a' kassai székes egyházban, és az eperjesi, bártfai és kisszebeni plébánia templomokban láthatni.

Digitized by Google

Ez után misekönyvünk a' *husvéti gyertya*' (cereus paschalis) megszenteltetése rendét terjeszti elé, mellyet az ismeretes: *Exultet iam angelica turba coelorum* ének, Praefatio és könyörgések között a' *Diaconus* vitt véghez, ő ragasztá a' gyertyába is az öt tömjén darabot. Szembetünő, hogy az itt megnevezett: *Exultet iam angelica turba coelorum* ének, 's a' *Praefatio* minden hangjegyek nélkül állanak, noha eléneklésük rendeltetik; 's a' hol senki sem keresné, a' hangjegyet: *Exultat iam angelica turba coelorum* a' rajzok második lapjára íratott: a' *Praefatio* pedig ama levél innenső részére jutott, mellynek tulsó oldalán a' kalendáriom kezdődik; azért is ezen *Praefatio* vége, hely nem léte miatt félbe szakasztva maradt, 's innen az író ama tárgyra megyen által, mellyet már előre bocsátott; mert a' gyertya megszenteltetésére rendelt szertartás után megint ezeket ismétli: *Hoc expleto, per universas domus extinguatur ignis, et incendatur de novo et benedicto igne; deinde sacerdos induatur cappa.*

A' *husvétigyertya*' megáldásával, a' *keresztvíz* megszentelése szertartását hozza föl misekönyvünk. Elnem mellőzhetjuk itt ezt a' rendszabályt: *Interim autem, dum lectiones leguntur, presbyteri cathechisant infantes.* — Az *infantes* alatt nem kisdedeket, hanem keresztelendőket értett az ősz hajdankor, mint e' következőkből kitetszik: *Post missam, ante, quam accipiant infantes corpus et sanguineum Domini, dicatur super eos oratio.*

A' *nagyszombat* napi szertartásban sem említetik *abbas*, hanem *pontifex: Interim pontifex intret in consecrationem fontis* (keresztkút) *et fiat benedictio.*

h) Különös figyelmünket vonó magára e' szakaszban a' *Feltámadás* is, melly misekönyvünk utasítása szerint ezen épülő szertartásban állott: *Ad matutinas, dicatur: Domine labia mea aperies etc. Deus in adiutorium meum intende, postea Invitatorium, tum, Exultemus etc. Ego sum — Beatus vir — decantantes cum crucibus et cereis et turribulis et thymiamatis omnes simul perveniant ad sepulchrum. Diacones autem duo, angelico habitu ibidem sedentes, istum intonant versiculum:* Quem quaeritis in sepulchro Christicolae? *Illi autem cum turribulo cum thymiama:* JESUM Nazarenum. *Et iterum: Venite et videte locum; tollentes posita linteamina, revertantur ad chorum, cantando: Surrexit Dominus de sepulchro. Tunc incipiat presbyter: Te Deum laudamus. Sequitur versus: Surrexit Dominus, vere de sepulchro, — post haec: Deus in adiutorium; et sequuntur matutinales Laudes — finitis Laudibus et Psalmis neque capitulum, neque hymnus dicatur, sed tantum generaliter dicatur: Haec dies. Confitemini Domino. Ad Pascha nostrum, sequitur versus: Surrexit Christus et illuxit populo suo. Tunc evangelium: Et valde mane una sabbatorum etc. Psalmus: Benedictus; post haec oratio:* Deus qui hodierna die etc. *postea canatur: Benedicamus Domino, dein fiat sermo a sacerdote ad populum; postea detur pax populis.* — Ezek következésében tehát a' *feltámadás* szertartásához tartozott hajdan: a' néphez szent beszéd intéztetése: melly szokás már többé nem divatozik, valamint a' két *Diaconus* akkori tiszte sem.

i) A' *husvétnapi* szertartás, mellyről e' renden értekezik misekönyvünk: *Hora tertia omnes clerici* ('s nem fratres) *solemnibus vestimentis sint parati; et imprimis fiat exercismus* (benedictio) *aquae — post haec presbyter accipiens de ipsa aqua, et spargat super altare ita dicendo:* Vidi aquam. *finita oratione, incipiat Cantor:* Cum Rex gloriae — *et sic veniant canentes usque ad Sanctum Margaretham, et ita dicatur antiphona:* O quam preciosa est — *post haec oratio:* Deus, qui paschale nobis remedium contu-

Digitized by Google

listi, intercedente Beata Margaretha populum tuum coelesti dono prosequere, ut inde in perpetuum gaudeat, unde nunc temporaliter exultat. — *In redeundo cantentur versus:* Salve festa dies; *finitis versibus, canatur antiphona:* Sedit angelus — *et sic veniant ad ecclesiam orantes ante altare sanctae Crucis, et canatur versus:* Crucifixum Dominum laudemus, — *finito versu, intrantes chorum, dicant:* Nolite metuere, *et alii duo ante altare prosequantur istum versum:* Recordamini, quomodo praedixit — Alleluja — *tunc dicatur haec oratio:* Suscipe preces nostras, et per resurrectionem filii tui Domini nostri JESU Christi a cunctis malis liberemur, intercedente Beata Maria semper Virgine, ac Beato Joanne baptista muro custodiae tuae hoc sanctum ovile circumda, ut omni adversitate depulsa, hoc semper domicilium sit incolumitatis et pacis. — *Missa vero agatur in ordine suo.* Ezek arra tanítanak: miként a' sz. mise előtt, a' népnek szentelt víz megáldásával keresztjárás tartatott [1]) az egyházon kivül *sz. Margithoz*, melly vissza jövet *Szentkereszt* oltáránál állapodott meg, 's innen a' főoltárhoz érvén *Boldogasszony* és *ker. szent János* oltalmáért esedezett; mert misekönyvünk olly szentegyházé volt, melly *Boldogasszony* és *ker. sz. János* pártfogása alatt szenteltetett fel, miről alább. Említendő még misekönyvünkből, miként *husvétnapján* nem csak a' husvétbárány, kenyér, tojások: hanem szalonna, sajt és madár hús is megáldatott. Figyelmet gerjeszt e' részben az is, hogy *husvét* hetében a' keresztkúthoz (ad fontem baptismatis) naponként egyházi járdalat tartatott, és misekönyvünkben nem csak a' *husvét* utáni első hanem a' következő őt *vasárnap* is: *Dominica in albis* neveztetik.

k) Az *áldozó csötörtök* vígyázatára (vigilia) rendelt *Praefatiókról* illyen észrevételt olvasunk: *Praefatio quotidiana; pascha enim finitum est: Ascensio nondum est*, melly jegyzék liturgiai tekintetben azért érdekes: mert az érintett sz. misére nem a' husvéti, hanem a' mindennapi közönséges *Praefatiót* leljük kijelelve.

l) Abban is különbözik a' mostani rendtartástól misekönyvünk, mert benne *Pünkösd vígyázatára* négy sz. leczkét annyi különös imádsággal találunk, de ezen leczkék és könyörgések számára nézve *Martene Edmund* állítása szerint *De antiqua Ecclesiae Disciplina in Divinis celebrandis officiis. Lugduni* 1706. az 540—541k. lapokon, különbség divatozott. Ez után rendeli misekönyvünk: *Fiat processio ad fontem, ubique expleto baptisterio* [2]), *redeant ad chorum cum processione cantando litaniam; sed hoc secundum Canonicos; secundum vero ordinem monachorum, finitis lectionibus, et orationibus dicatur litania.* Mivel az itt említett szertartások közül azokról szól elébb misekönyvünk, mellyek a' káptalanbeli egyházakban divatoztak: a' szerzetes egyházak ezen napi szertartását pedig csak mellesleg és utána téve érinti; azért misekönyvünk ezen szakasza nem volt kizárólag szerzeteseké, hanem káptalanbeli egyesületekéinek is tulajdoníthatjuk.

---

[1]) Midőn a' szentelt víz megáldásával keresztjárás tartatott, szokásban volt, a' hiveknek vagy oltároknál, vagy kápolnáknál megállapodása; ezért az illyen sz. helyek *statióknak* neveztettek. Igy a' *zágrábi* székesegyházban efféle *statiok* helyei voltak: *sz. Mihály, sz. László, sz. Erzébet* és *sz. Ferencz* oltáraik, L. Cantuale processionum ex veteri Zagrabiensi Basilicae divi Stephani Regis consvetudine institutum. Vien. 1751. in 4. — Összehasonlítván ezen régi szokással a' mi misekönyvünkben eléforduló husvét innepnapi szertartás rendét, ki világlik, hogy ez olly szentegyházban használtatott, mellyben *sz. Margit* kápolnája, és *sz. kereszt* oltára léteztek, s' azok *statiok* állomások gyanánt szolgáltak.

[2]) A' *baptisterium* nem csak a' keresztkútat jelenti, hanem magát a' sz. keresztséget is. *Joannes de Janua: Baptisterium dicitur tam pro baptismate, quam pro loco.* Vita *S. Eusebii Vercellensis. Dum sacrum in mense Martio celebraretur pascha, in cuius vigilia papa memoratus sacra perageret, et sacratissimum celebraret baptisterium.*

Digitized by Google

m) Valamint *husvétnapján*, azonképen *pünkösdkor* is a' víz megszentelése után keresztjárás tartatott, melly alkalomra misekönyvünkben ezen könyörgés találtatik: *Deus, qui sacramento festivitatis hodiernae universam ecclesiam in omni gente etnatione sanctificas; intercedente Beato N. in totam mundi latitudinem Spiritus Sancti dona diffunde.* — Nem kerülheté el figyelmünket ezen környülállás, hogy ámbár, *pünkösd* napján is, valamint *husvét* innepén a' népnek szentelt vízzel megáldása közben egyházi járat tartatott; itt azonban sem a' *statiok* ki nem jelentetnek, sem azon szentek, kiknek oltáraihoz, vagy kápolnájokba a' processio vezettetett, sem végre ama védszent, kinek közbenjárásáért a' hívek különösen esedeztek meg nem neveztetik.

n) Méltó, nagyobb felvilágosítás okáért azt is megemlítenünk, hogy noha *Kálmán* királynak I. törvénykönyve a' LXXIIk. fejezetben nyilván parancsolja: *Officium de Sancta Trinitate post octavas Pentecostes celebretur:* misekönyvünkbe mindazáltal *pünkösd* nyolczadja után *sz. Háromság* innepére rendelt sz. mise nem foglaltatott: a' mi annak jele, hogy misekönyvünk ama *római szertartás* rendéhez alkalmaztatott [1]) mellyről a' felebb érintett *libellus in ordine romano* emlékezik. A' *sz. háromság* miséjét azon misekönyvben sem találjuk, mellyet *Hunyadi Matyás* király XVk. században hártyára igen csinosan, aranyozásokkal 's különféle festék ékesgetésekkel íratott, 's melly a' budai könyvtárnak többi maradványival együtt a' bécsi cs. kir.udvar könyvtárába jutott. L. *Michaelis Denisii Codices MS. theologici Bibliothecae Palatinae Vindob. latin. col.* 2976. 2977.

Nyolczadszak. Proprium Missarum de sanctis. Szentek tiszteletére rendelt sz. misék osztálya. Ezen osztály csak abban távozik el a' mostani sz. misék rendétől, mennyiben az egyes szentek tiszteletére besorozott sz. misebeli könyörgések nem *sz. András apostol* innepén, hanem *sz. Sylvester* pápa napján kezdetnek, és *sz. Tamás apostolén* végződnek.

a) *Boldogasszonynak* csak négy innepe említetik, mellyekre a' kirendelt misebeli könyörgések is megvagynak, úgy mint: *Gyertyaszentelő* és *Gyümölcsoltó; Nagy Boldogasszony* és *Kisasszony* napjára. December 8*dikára* eső szűz szent *fogantatása* innepén mondandó könyörgéseket későbbi kéz írta a' misekönyv széleire. *Sarlós Boldogasszony* napjára pedig (Visitatio B. M. V.) *bemutatása* innepére (Praesentatio) *eljegyzése* (Desponsatio) *hét fajdalma* (Septem dolorum) 's más napjaira rendelt könyörgések nem találtatnak.

Gyertyaszentelő Boldogasszony napi szertartásokból megemlítendő: a' népnek szentelt vízzel megáldása után eme rendszabályt olvassuk: *Schola cantorum exeunte de choro dicat: Postquam impleti sunt dies, etc. — illo expleto, sequuntur cetera usque ad certum locum* — Ez után ismét könyörgés: Famulorum tuorum, quaesumus, Domine delictis ignosce etc. — qua finita, benedicatur novus ignis; mert némelly szentegyházakban e' napon a' tűz megszentelése is divatozott L. *Martene* de antiqua ecclesiae disciplina p. 126.

A' tűznek megszentelésével, több könyörgés, antiphona, és praefatio elmondása között a' *gyertyák* szenteltetének meg 's illyen szertartással osztattak el: *Interim, dum ista antiphona cantatur: Custos ecclesiae distribuat candelas fratribus: maior vero magister pueris.* — Itt ugyan megint *fratres* említetnek; de azért nem akadozhatni ezen a' kifejezésen semmit is; mert elmellőzvén most azt, hogy *Martene* Edmundnak sokszor idézett

[1]) L. *Rátz András* becses munkáját: Liturgika, v. a' római keresztény anyaszentegyház szertartásainak magyarázata Esztergam 1823.

Digitized by Google

munkájában a' püspöki és érseki egyházak számára írott misekönyvekben a' káptalanbeliek szinte *fratres*-eknek neveztetnek: hazánkban is a' kanonokok azonkép kerülnek elé *fratres* nevezet alatt; jelesen *Martyrius* esztergami érsek, káptalanának tagjait 1156. évről szóló adománylevelében [1]) nyilván *fratres* néven illeti: *Ego Martyrius — in praefata — Strigoniensi ecclesia in honorem beatae — virginis Mariae altare construxi, constructumque consecravi, ad cuius servitium constitui chorum fratrum quotidie convenire debere.* Kiket értett légyen itt *fratres* alatt, következő szavaiban fejti meg: *Considerans suppradictae ecclesiae canonicos usque ad mea tempora coena carnisse — in beneficium coenae — septuaginta villarum decimas — contuli.* Ezek nyilványyítják, hogy *fratres* nevezetből misekönyvünknek szerzetes eredetét nem következtethetjük.

A' megszentelt *gyertyák* elosztása után keresztjárás tartatott; de már itt misekönyvünk azon helyet, hová a' processio vezettetett, meg nem nevezi, hanem csak ezen jegyzékre utasít: *Ad processionem canatur:* ℟. gaude Maria. ℣. Gabrielem archangelum, *tunc accedunt duo presbyteri, et tollant capsam cum Reliquiis, incipiente sacerdote: cf.* senex puerum portabat, *et tunc redeant inde, sequatur* y! quod clerus vatum — *quibus finitis ad introitum ecclesiae dicat sacerdos.* Ez után egy könyörgés: Da, quaesumus Domine etc. — melly után: *Intrantes ad Crucem incipiat:* Cum inducerent etc. — Benedicite etc. — et ita alta voce cantando cf. accedat in choro. etc. *Intrantes ad Crucem*, talán itt is a' *sz. kereszt* oltárát érti, mellyről már a' husvéti szertartás eléterjesztésében szólottunk. — Keresztjárás után kezdetett a' sz. mise; melly alatt egész *bemutatásig* (Offertorium) kézben tartattak a' megszentelt gyertyák: *Pulsatis signis omnibus, missa celebretur, tenentibus omnibus candelas, a sacerdote et levita usque offertorium; et tunc post hostiam offerant: ea candela antea sacerdotis ponatur supra candelabrum, et ibi per totam missam audeat; qua finita custos ecclesiae eam extinguat.* — *Martene* gyakran idézett könyvében: *Ex Ordinario Lemovicensi, et Petro Amelio, cerei accensi adusque finem missae manibus gestandi sunt. At vero ex ordinario S. Martialis ad offertorium sacerdoti celebranti sunt offerendi.*.— Ezen utolsó szertartással misekönyvünk is megegyez.

b) Az *apostolok* dicsőitetése napjain mondott sz. misék is a' maiak.

cz) Valamint codexünk kalendáriomában, úgy szinte misekönyvünkben *ker. sz. Jánosnak* három innepét találjuk, úgymint *születése* innepét nyolczadával, *fejevétele*, és *fogantatása* napját [2]). De, hogy misekönyvünkben *ker. sz. Jánosnak* három innepére rendelt sz. misebeli könyörgések vannak, és *születése* napja *nyolczadával* innepeltetett, nem következik misekönyvünknek valamelly szerzetes rendhez, nevezetesen pedig szent Benedekéhez tartozottsága; mert ámbár *Martene* tanubizonysága szerint, *ker. sz. János* a' szerzetesek, és különösen a' benedekesek különös tiszteletének tárgya volt, születése napját innepélyesen megtartották: mind ezek azonban még sem valósítják azt, hogy misekönyvünk sz. Benedek rendszabályát követőké volt; mert *ker. sz. Jánost* legrégibb idők óta az egész keresztyénység megkülönböztetett tisztelettel illette, miként *Binterim* eme munkájában: *Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christkatholischen Kirche V. B. I.*

---

[1]) LL. Eccl. Tom. II. p. 244—245.

[2]) *Pray*, felebb említett helyén *ker. sz. János fogantatása* napjára rendelt misét a' ritkábbak közé számítja; ez ugyan a' mostani misekönyvekben nem találtatik, de a' régibbekben megvagyon.

Digitized by Google

Th. Mainz, 1829. S. 373. *Dr. Augusti János* bonni professor pedig: *Denkwürdigkeiten aus der christlichen Archaeologie III. B.* S. 152 eléadja.

d) Magyar védszenteink tiszteletére rendelt szent misebeli könyörgések. E' rész nagy mértékben érdekes, és valamint a' *kalendáriom* saját tartalmából tünteti ki magyar eredetét, úgy szinte *misekönyvünknek* magyar szentegyház részére iratását e' benne foglalt honi védszentek tiszteletére irott misebeli imádságokból következtethetjük. Ezekről ugyan több sz. misét találunk itt, de csak a' következendőket említjük meg:

1.) A' keresztyén hitet nálunk terjesztett *sz. Albert* (S. Adalbertus) püspököt és vértanut. Az innepére rendelt sz. misebeli könyörgések némüleg különböznek a' mostaniaktól. Nevezetes, hogy az *esztergami* fő székesegyházban nem csak April 23kán, de November 6kán is tiszteltetett *sz. Albert* vértanu és püspök emléke, ezen az utóbbi napon tudnillik; *Translatio S. Adalberti*, mint ezt a' *Pray* által nyilvánitott kalendáriomok bizonyítják; azonban szent tetemei általtételére rendelt innepének sem kalendáriomunkban sem misekönyvünkben nem akadunk nyomára.

2.) Dicső *sz. István* királyunknak és nemzetünk apostolának, több innepnapot szentelt az eldődi magyar anyaszentegyház, jelesen a' kalendáriom és a' misekönyv utasítása szerint Augustus 15dikét *boldog kimulása* (Transitus S. Stephani) 's azon hó 20dikát *sz. tetemeinek felemelése* (Translatio S. Stephani) emlékére. Ezen utolsó ülőinnepét *vigilia* (vigyázat) előzémeg, melly most nincs már szokásban. Harmadik innepe *sz. tetemeinek feltalálása* emlékére szenteltetett, de a' melly nem Május 30dikán, mint most, hanem October 11dikén tartatott: mert valamint a' kalendáriom: *Inuencio Corporis S. Stephani Regis* napját October 11-kére teszi, úgy szinte a' misekönyvben ezen napra: *Inuencio Corporis S. Stephani Regis* felirás alatt misekönyörgéseket találunk. Azonban, noha a' kalendáriom *szent tetemei feltalálása* napjában egészen megegyez a' misekönyvel: a' kalendáriom mindazáltal Május 30kára *Felix papa* és *Kantus* után, de *rubrica* nélkül, még: *Translacio dexterae S. Stephani Regis* innepét is említi; mellynek misekönyvünkben nyoma nincsen [1]): mert eleinte *sz. joga* többi *ereklyéivel* együtt *sz. tetemeinek feltalálása* napján tiszteltetett. Ezen eldődi szokás a' közelebbi századokban változást szenvedett.

3.) *Sz. Imre herczeget* mind a' kalendáriom, mind pedig a' misekönyv *Henricusnak* nevezi [2]). A' kalendáriom, két innepéről emlékezik: Sept. 2kán, melly boldog halála napja volt, 's azért: *Depositio* felirás alatt jő elé: 's Nov. 5dikén nagy veres betükkel: *Henrici Ducis et Confessoris.* De misekönyvünkben Sept. 2kára nincsenek misebeli könyörgések, hanem csak Nov. 5kére; melly napra különféle 's több imádságok találtatnak: egyike a' levél szélére iratott. Közülök e' kezdetüt: *Deus, qui florentem* 'stb. kiadta *Pray* idézett könyve 72—73dik lapjain.

4.) Dicső *sz. László* király napja is különös innep volt a' régieknél; mert innepe napján két sz. mise mondatott [3]). Abból, hogy a' misebeli könyörgésekben (sanctus) *szent*

---

[1]) *Pray: Dissertatio de sacra Dextera divi Stephani* czimü munkájában, és *Kolarics Joakkim: in supplemento ad Dissertationem de sacra Dextera divi Stephani* felirású könyvében a' 74d. lapon *sz. Istvan* király *jogának* Majus 30kán tiszteletét ezért támogathatták csak XIV és XVd. századbeli missálékból és breviáriumokból.

[2]) L. Pray Dissertationes de Sanctis Salamone Rege, et Emerico Duce Hung. Poson. 1774 in 4. p. 41.

[3]) Régi időkben a' fő innepekre két sz. mise mondása rendeltetett, 's ez által különböztettek meg a' közönséges innepektől.

Digitized by Google

helyett *boldognak* (beatus) neveztetik, semmi oknál fogva sem következtethetni, hogy a' tiszteletére irott misekönyörgések, már dicsőitetése (canonisatio) előtt készültek volna; mert a' *beatus* és *sanctus* nevezetek hasonértelmet jelentettek, minekokáért *sz. István* királyunkat mái napig is a' misekönyörgésekben csak *boldog* nem pedig *szent* névvel tiszteljük; azért ezen kifejezés szerint, meg nem állhat ama vélemény, mintha misekönyvünk, mivel *sz. László* király benne csak *boldog* és nem *szent* nevezettel illettetik, még a' szentek közé vétele előtt szerkeztetett volna; mert a' dicsőitetése előtt folyt perből, mellyet *Katonának* idézett könyvében és Batthyáninál. L. Eccl. Tom. II. olvashatni, bizonyos, hogy élete szentségéről némellyek kételkedtek; következőleg illy állapotban előre, tiszteletére mondandó imádságokat semmi esetre sem készíthettek. Azért sokkal bizonyosabbnak tartjuk, a' misekönyvben elé forduló könyörgéseknek csak dicsőítetése után, iratását. Közülök az elsőt említjük meg: *Deus, qui B. Ladislaum Regem nostrum et Confessorem tuum, miro miserationis modo, delinquentem ad veniam, et iustum transtulisti ad gloriam; praesta, quaesumus: ut, quem Rectorem habuimus in terris, eum modo protectorem habeamus in coelis.* Mert *Pray Dissert. de S. Ladislao p.* 16. és *Katona Histor. Crit. Regum Hung. Tom. IV. p.* 394 *et sqq.* ezen imádságból következtette, mintha *sz. László* király *Salamon* éltében vétkesen vállalta volna fel a' fejedelemséget; de alaptalan vélekedésüket megczáfolja ez a' második misében található könyörgés: *Deus, qui B. Ladizlao Regi et Confessori tuo, post terrenae dignitatis fastigium, aeternitatis lauream contulisti; concede propitius: ut, qui eius merita venerantur in terris, ipsi quoque in gloria consocientur in coelis,* — mivel a': *post terrenae dignitatis fastigium, aeternitatis lauream contulisti* szavak épen ellenkezőt jelentenek. A' *deliquentem ad veniam transtulisti* igéken tehát azon emberi gyarlóságokat kell értenünk, mellyektől ez életben még az isten szentei sem egészen menttek.

5.) *Védszenteink* között tiszteltettek hajdan *sz. András* és *Benedek* vértanuk és zarándokok is. Feltünő itt, neveiknek egy későbbi kéz által a' kalendáriomba iratása, 's azért misekönyvünkben Julius 17kére, a' mikorra emlékezetük esik, nem találunk tiszteletükre rendelt misekönyörgéseket: melly annál nagyobb figyelmet gerjesztő, minél bizonyosabb, hogy *sz. Elek* innepét is későbbi kéz jegyzé azon napra a' kalendáriomba; mindazáltal a' misekönyvben még is megvannak az innepére készített miseimádságok.

6.) *Sz. Gellért* püspök innepe pedig: *Passio,* vagy a' mint egy későbbi kéz felébe irá: *Deposicio S. Gerardi* czím alatt Sept. 24dik napjára esik kalendáriomunkban; holott az ő emlékezetét September 25kén tartja az anyaszentegyház. A' misekönyörgések ugyan azok, mellyek mostani misekönyvekben találtatnak.

7.) *Honi védszenteink* sorában *sz. Márton* is. Mind a' kalendáriom, mind a' misekönyvben két innepét leljük, Julius 4kén: *Translacio S. Martini*, és Nov. 11kén veres festékkel: *Martini Episcopi.* November 11dikére rendelt sz. mise könyörgések, egyet kivévén, különböznek a' mostani római misekönyvben levőktől. Ezen innepnek, misekönyvünk szerint, nyolczadját is tartották a' régiek.

e) A' kalendáriom 's a' misekönyv utasítása szerint; elődeink *sz. Benedek, sz. Zsigmond, sz. Kristóf, sz. Lőrincz* [1]) és *sz. Egyed* apát napját is meginnepelték. De külö-

[1]) Hogy régi elődeink *sz. Lőrinczet* már XIId. században nem csak *vigiliával*, hanem ülő inneppel is tisztelték, misekönyvünkből, az értekezés irója, ki a' Sümegen talált emlékeztető keresztről régiségét az 1822dik évi *Egyházi Értekezések és Tudosítások IIId. kötetében* az 136dik lapon fej-

Digitized by Google

nös említest érdemel *sz. Benedek* két innepnapja: *Conversio* és *Translatio S. Benedicti cum Octava;* az Martius 21kén, ez pedig Julius 11kén. E' két innepéből mindazáltal azon következést, mintha misekönyvünk kizárólag benedekesek számára iratott volna, ki nem hozhatjuk; mert a' *Translacio,* vagy *Revelacio S. Benedicti* innepet még némelly székesegyházakban is megtartották; ezek közül a' *Pray* által kiadott kalendáriom szerint, az esztergami és a' *brixiai,* valamint ezen utolsó székesegyháznak kalendáriomából kitetszik, melly egy régi misekönyv másolatából jutott gyűjteményünkbe. Azonban, ha misekönyvünk csak ugyan benedekesek használatára készült volna, ezen esetre *sz. Benedek, patriarcha,* vagy pedig *legislator noster* mellékneve fordulna elé benne, mellyel szerzetes fiai mint alapítójukat tisztelni szokták. Továbbá azon szentekről is emlékeznék misekönyvünk, kiket a' benedekesek különösen tiszteltek, vagy a' kik ezen szerzetből irattak a' szentek lajstromába, mint *sz. Maurus* 'stb. Ezeket tehát tekíntetbe vévén, misekönyvünk nem lehetett kizárólag *sz. Benedek* rendén lévőké.

f) Jelen czikkelyben azon szentek tiszteletére is lelünk misebeli könyörgéseket, jelesen: *Osvaldus, Magnus, Lambertus, Rudbertus, Leodegarus, Gereo, Gallus, Brictius, Waldburga, Ottmarus, Willibaldus, Prefectus,* kiket mostani misekönyvekben nem találtunk; de a' régibb *német* országi, *franczia* és *belgai* szentegyházakéban megvagynak.

g) Ellenben olly szentek miséji is elékerülnek, kikről a' régibb misekönyvek sem emlékeznek, mint: *De sancto sepulchro, Heliae prophetae, Abrahami, Isaaci, Jacobi, Lazari, Luitruvis* és *Willechardi.*

h) Találunk benne későbbi kézzel beírott sz. miséket is, nevezetesen: *Albani, Wolfgangi, Christinae* [1]) *Josephi Aegyptiaci.* A' kalendáriomban pedig nem Josephi Aegyptiaci hanem Josephi in Bethlehem feljegyzés találtatik. Ez tehát fennebbi észrevételünk ujabb bizonysága, t. i. a' kalendáriom elejétől fogva nem volt a' misekönyvel együtt. 'S annál inkább nem

i) Mivel ámbár *sz. Domonkos, sz. Ferencz, sz. Erzsébet* nevét későbbi kéz feljegyzette a' kalendáriomba, de sz. Ferenczét kivévén, sem ezen szentek, sem pedig *sz. Norbert, sz. Bernard* innepeire misekönyörgések még későbbi kézzel sem soroztattak bé.

Kilenczed szak. Commune Sanctorum et Missae votivae. A' szentek közönséges miséi és a' fogadási misék. A' *fogadási misék* száma sokkal nagyobb, mint sem mostani misekönyvekben. Megemlítendő itt: *a) Missa de sacramentis dominicis.* Ezeket még a' régibb misekönyvekben is gyéren találjuk; minekokáért *Pray* figyelmét sem kerülék el. *b)* A' *hét köznapjaira* (de Feriálibus) czím alatti sz. misék, mellyeket *Alcuinus* vagy *Albinus* szerzett [2]). *cz) Az élőkért 's a' holtakért (missa communis, missa generalis, missa pro vivis et defunctis, missa pro salute vivorum, et requie defunctorum)* nem egy, hanem hét jó elő misekönyvünkben. Egyike *sz. Ágostonnak* tulajdonítatik; más ketteje pedig azért figyelmet gerjesztő, mert a' bennek elé forduló könyörgésekben *ker. sz. Jánosnak* megfejtést kivánó társulatja (congregatio et familia S. Johannis baptistae) említetik [3]) 's e' könyör-

---

tegeté, bebizonyíthatta volna; de nem ismervén misekönyvünket, csak a' XVId. századi esztergami missáléra hivatkozik. — [1]) Ámbár sz. miséje eredetileg is be írva. — [2]) L. codexünkben a' *Libellus in ordine romano* 61k. czikknek szavait. — [3]) Ámbár ezekből az idetartozó kifejezések fennebb a' XVd. és XLVd. lapon már olvashatók, itt azonban, mind a' két misekönyörgés egészen terjesztetik elé, mivel a' főkérdés körülöttök forog. *A' szerkesztő.* Első ez: Pietate tua, quaesumus Domine, nostrorum solve vincula omnium peccatorum, et intercedente *B. V. Maria* cum

Digitized by Google

gések különféle véleményre 's kérdésre adtak okot. *Mabillon* is a' fennebb idézett *Illyrici Flacii missa latina*-ját a' *Hornbachi sz. Péterről* nevezett monostorének lenni vélte, mivel azon misében: *suscipe S. Trinitas hanc oblationem, quam pro seniore nostro, et cuncta congregatione S. Petri offero* igéket olvasta. Kit azonban *Honoratus S. Maria* igazított utba: *Animadversiones in Regulas et Usum Critices* című munkájának IIIk. részében a' 98k. lapon megjegyezvén: hogy *Familia* a' congregatio nevezet alatt nem mindig szerzetes társulat, hanem az isteni szolgálaton megjelenő hivek gyülekezete is értetik: *In omnibus liturgiis*, mond, *in quibus emergit nomen congregationis, nihil aliud significat, nisi coetum virorum, qui officiis ecclesiasticis publicis adstant.* — Idézett helyén a' legrégibb liturgiákból még ezen könyörgéseket is közölvén: *Recordare Domine Congregationis nostrae — Orate pro hac ecclesia et nostra Congregatione, quae in ea est. — Benedic Domine congregationi nostrae, — Vos quoque o Congregatio redempta, populo sancte, qui adfuistis hodie.* Mi is *Honoratus a S. Maria* itéletét annál alaposabbnak tartjuk, minél több régi misekönyvet összehasonlítván azt találtuk, hogy a' régiek *Familia* és *Congregatio* alatt valóban az isteni szolgálaton megjelenő hivek gyülekezetét értették, 's ezen nézetet igazolja maga a' Canon Missae is, mellyben ím' e' könyörgés mondatik: *Hanc igitur oblationem servitutis nostrae, sed et cunctae familiae tuae, quaesumus Domine, ut placatus accipias etc.* Az illyen gyülekezet pedig (congregatio et familia) azon *védszentről* nevezteték, kinek tiszteletére azon sz. egyház szenteltetett, mellyben a' hivek egybe gyülekeztek; mint ez kitetszik a' *szalczburgi* misekönyvben található imádságból, hol a' 206d. lapon: *Pro Familia cuiuslibet Patroni ecclesiae* felirásnál ez olvastatik: *Defende, quaesumus, Domine, B. Maria Virgine intercedente istam ab omni adversitate Congregationem; et Familiam tibi toto corde prostratam, ab hostium, propitius tuere clementer insidiis.*

Midőn tehát a' két misekönyörgésekben nyilván *ker. sz. János* társulatáról (familia et congregatio) történik emlékezet, ebből már a' fennebb tett észrevételeknél fogva magyarázhatjuk, hogy azon sz. egyháznak mellyben misekönyvünk használtatott, *ker. sz. János* volt *védszentje*, de ezt az alább említendő áldások között eléjövő ezen könyörgés is bizonyítja: *In introitu ecclesiae via sanctorum omnium, Domine JESU Christe,*

---

omnibus sanctis, domnum *apostolicum*, episcopos, et abbates, et omnem gradum ecclesiasticum, reges, principes, famulos et famulas tuas, atque loca nostra, *una cum congregatione et familia S. Johannis Baptistae* in omni sanctitate custodi, omnesque affinitate, fraternitate, familiaritate et confessione nobis unitos, et omnes christianos a vitiis purga et virtutibus illustra, pacem et salutem nobis tribue, hostes visibiles et invisibiles remove, aëris temperiem indulge, fruges terrae concede, carnalia desideria repelle, infirmis nostris sanitatem restitue, iter agentibus prosperitatem concede, inimicis nostris et discordantibus veram fraternitatem largire, incredulos converte, errantes corrige, symoniacam haeresim et omnes haereses et scismata in ecclesia catholica destrue, omnibus fidelibus vivis atque defunctis in terra viventium vitam aeternam pariter et requiem concede. A' másik pedig illyen: Suscipe clementissime Pater, omnipotens aeterne Deus supplicationes, quas ego tibi peccatos praesumo offerre in honorem domini nostri JESV Christi, B. Mariae semper virginis, matris domini nostri JESV Christi, et omnium supernorum civium, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, confessorum ac virginum tuarum pro pace et sanitate populorum tuorum, et pro aëris temperie et fructibus terrae, et stabilitate ecclesiae, et ordine sanctorum, *et sanitate regis* et episcoporum atque abbatum, *ac pro cuncta Congregatione S. Johannis Baptistae ac Familia*, et pro me misero famulo tuo, et pro omnibus viventibus famulis atque famulabus tuis vivis atque defunctis fidelibus tuis, et quibus propter nomen tuum bona fecerunt, et in nomine tuo peccata confessi fuerunt; et concede propitius: ut intercedentibus omnibus sanctis tuis, ante conspectum divinae Mialestatis tuae misericordiam consequamur.

Digitized by Google

qui ad te venientibus claritatis aeternae gaudia contulisti; aditum templi istius, Spiritus Sancti luce perfunde, qui locum istum in honorem S. Mariae, sanctique Johannis baptistae consecrasti etc. — Azért tehát, mivel két misekönyörgésben *ker. sz. Jánosnak* hasonló gyülekezetére akadunk, abból nem következtethetjük, mintha misekönyvünk olly kolostoré lett volna, melly *ker. sz. János* tiszteletére alapítatott: Ezen kifejezés: *atque loca nostra* sem jelent itt monostorokat; hanem sz. egyházat, hozzá tartozó kápolnákat, más egyházi épületeket 's a' keresztyén hivek lakhelyeit is; mert ezek szinte *loca fidelium, loca venerabilia* neveztettek; mint ez nem csak *Du Cange Glossariumaból*, hanem a' misekönyvünkben elékerülő könyörgésnek eme szavaiból is, mellyekkel a' víz megáldatott: *virtutem tuae benedictionis infunde — ut quidquid in domibus, vel in locis fidelium haec unda resperserit, careat omni immunditia etc.*

d) Ámbár pedig az élőkért, és holtakért mondott könyörgésekben a' társulatért *(pro familia et congregatione)* esedezések foglaltatnak, de még ezeken kivül három mise különösen találtatik misekönyvünkben *pro Congregatione*, ezek közül egyikében ezen könyörgés jő elő: *Familiam hujus sancti Caenobii quaesumus domine intercedente b. Benedicto Confessore tuo perpetuo guberna moderamine, ut adsit nobis in securitate cautela, et inter aspera fortitudo*, de ezen könyörgés azonban ki nem vivja: hogy misekönyvünk kizárólag szent Benedekeseké volt, mert ezen esetben feleslegesek valának e' misekönyvben előforduló többi könyörgések *pro Congregatione.* Ehhez járul még: ámbár misekönyvünkben más könyörgések is találtatnak *pro familia et Congregatione* ezekben szent Benedek közbenjárása nem kéretik. — Igy a' keresztjáró héti *in litania majori* misekönyörgések egyikében: *Mentem familiae tuae quaesumus Domine intercedente b. Petro apostolo tuo, et munere compunctionis aperi et largitate pietatis tuae exaudi.* A' fogadási misekönyörgések között ezen imádságot olvassuk: *familiam nostram quaesumus Domine intercedente beata Dei genetricie Maria, et omnibus sanctis perpetuo guberna moderamine, ut adsit nobis in securitate cautela, et inter aspera fortitudo.* Ha misekönyvünk kizárólag sz. Benedekeseké lenne, ezen utóbbi könyörgésben, sz. Benedek neve nyilván említetnék.

e) Codexünkben lévő cánonok parancsolják: *Ex authoritate apostoli pro regis nostri salute et regni ejus stabilitate in omnibus cotidie ecclesiis orandum censemus, et districtim praecipimus.* Ennél fogva nem csak a' sz. mise cánonában a' királyért *pro rege nostro* emlékezet tétetett, hanem a' fogadási misék között találunk *pro rege* 's *pro rege tempore belli*, igy mind béke mind háboru idején az eldődi magyar anyaszentegyház is esedezett sz. misében fejedelme boldog uralkodásáért és győzelméért.

f) Az *egybekelendők* boldogságaért *(pro sponso et sponsa)* mondandó szent misében, különös figyelmet érdemel a' Praefatio, melly a' könyörgések és aldások közé soroztatott. Ezeken kivül e' szakaszban, a' fogadási miséknek egész gyüjteménye találtatik. Belőlek csak ezek czimeit érintjük meg: *Missa contra judices male agentes; pro temptatione sinodi seu colloquii; missa ad idola prohibenda; missa de furto; pro peste animalium; missa qui vexatione (hideglelés) vexatur.*

Tized szak. Missa in Agenda mortuorum. Ezen osztály első lapja, apró de kitünő csinos betűkkel iratott misekönyvünkbe; az itt látszó irás vonalok nagyobb résztt azok, mellyek a' felebb érintett *embolismusok* mivoltát tárgyazó rövid értekezésben észrevehetők, de már a' következő 11 lapra terjedő folytatásban egészen más kéz mutatkozik.

Digitized by Google

E' *halotti misék* szakasza[1]) *(Missa in Agenda Mortuorum)* halottakért mondandó közönséges misén kezdődik, mellynek ez az eleje: *Si enim credimus etc.* jő utána *Missa in die III° vel VII° et XXX°. et in anniversario.* Ez után a' *halott temetése* napjára rendelt mise fordul elé, mellynek az előbbi előtt kellene állani. Két könyörgés itt azért feltünő, mert illyekre még a' régibb misekönyvekben sem akadunk. Ezek után soroztattak be egyes halottakért mondandó könyörgések, jelesen: *Pro episcopo* és *Pro episcopis.* Egyeznek ezek a' szalczburgi, passzaui és eysteti misekönyvekben elé jövő efféle imádságokkal. Következnek e' könyörgések: *Pro Abbate, pro sacerdotibus, pro uno defuncto* két imádság, 's az utóbbiban a' halottért egy sz. martirnak közbenjárása kéretik[2]). Ezek után irattak: *Pro his, qui loca sancta aedi ficarunt. Pro femina et pluribus feminabus. Pro poenitentiam desiderante, pro elemosinariis* mondandó misék. *In anniversario* két mise: *Pro pluribus defunctis* szinte kettő. — Ezek után jő: *Pro patre et matre. Pro fratribus nostrae congregationis;* ezt a' halotti könyörgést a' mostani római misekönyvekben: *Pro defunctis fratribus, propinquis et benefactoribus* czím alatt találjuk. — Ennek végével: *Pro familiaribus, pro sepultis in coemeterio, pro omnibus fidelibus defunctis, Missa communis.* Ezek után foglalnak, helyet a' halotti misében felolvásandó szentleczkék. — 'S e' szakaszt a' halottakért mondandó misekönyörgések *(missa generalis pro defunctis)* fejezik be.

Tizenegyed szak. Különféle helyek megáldására tünnek ebben elé könyörgések: *in sacrario, in cimiterio, in domo, in capitulo, in dormitorio, in refectorio, in caminata*[3]), *in coquina, in cellario, in orto*[4]), *in lardario.* — Ezen áldások, első tekíntetre ugyan valamelly szerzetes házat látszanak illetni, 's arra mutatni, hogy misekönyvünknek jelen szakasza valóban szerzetes eredetű; azonban ez nem rendíthetetlen állítás, miután tudjuk, hogy régi időkben nem csak a' szerzetesek, hanem a' rendszabályos, 's a' székesegyházi kanonokok is közönségesen egy fedél alatt laktak; mint ez a' codexünkben eléforduló *kánonokon*[5]) kivül más több egyházi régibb emlékekből is kiviláglik. Következnek: *Ad portam ecclesiae dicatur haec oratio: Due JESU Christe etc.* — ez után: *In introitu ecclesiae incipiat cantor: Iniquitates nostras etc.* ezt nyomban éri ez a' könyörgés[6]), mellyről már

[1]) *Agenda mortuorum Du Conge* magyarázata szerínt: *Officium, vel Missa pro defunctis.* Ennek bebizonyítására felhozott több rendbeli támasz okai közül csak ezeket említjük: *Regino* de ecclesiastica disciplina cap. 89.: *Similiter ordinem et preces in Exequiis atque Agendis mortuorum.* — *Gervasius Tilleberiensis* MSS. parte 3. de Otiis imperial. cap. 18. — Meg egyez támogatványaival a' *secundum chorum et ritum Eystetensis ecclesiae* ismeretes misekönyv is, mellyben a' halotti misék épen azon igéken kezdődnek, mint misekönyvünkben, csak hogy abban: *In Agenda mortuorum* helyett, nyilván: *Officium pro fidelibus defunctis* felírást olvassuk. De ama régibb liturgiai kéziratokban lévő halotti misék, mellyek a' bécsi cs. kir. udvar könyvtárát ékesítik 's mellyeket *Denis* dicsért munkájában említ, szinte: *Missa in Agenda mortuorum* czimmel diszelgenek.

[2]) Ez illyen: Beati martyris tui N. quaesumus Domine, intercessione nos protege, et animam famuli tui N. sanctorum tuorum iunge consortiis. — Ha ezen könyörgésben a' sz. martir megneveztetnék, misekönyvünkre új fénysúgár csillámlana; mert neve után azon helyre juthatnánk, hol az, közhasználatra kézben forgott.

[3]) *Caminata* lakhelyet jelent, mellyben kemencze vagyon.

[4]) Az *orto* hibás felirás helyett *horreo* szavat kell olvasnunk, mint ezen könyörgésből kitetszik: Omnipotens et misericors Deus, qui benedixisti Yoseph, aream Gedeonis, et quod maius est, iactata terrae semina surgere facis cum femore (így: foenore helyett) messis: te humiliter quaesumus, ut, sicut ad petitionem famuli tui non defuit viduae farina: ita ad nostrae pravitatis suffragia, huic orreo famulorum tuorum, non desit benedictionis tuae abundantia.

[5]) Mellyeknek egyik czikkelye illyen felirásu: *De vita et victu canonicorum.*

[6]) Via Sanctorum omnium, Domine JFSU Christe, qui ad te venientibus claritatis aeternae gaudia contulisti; aditum templi istius Spiritus Sancti luce profunde, qui locum istius *in honorem Sanctae Mariae, Sanctique Johannis baptistae* consecrasti; praesta, quaesumus: ut omnes huc in-

Digitized by Google

ker. sz. János társulatáról szóltunkkor emlékeztünk. Ez után ismét áldásokat találunk, utánok irva pedig eme rendszabályt: *Nemo ecclesiam aedificet ante, quam civitatis episcopus illuc veniat et publice Crucem figat* 'stb.'s a' *szentegyház felszenteltetésének* rende végénél találtatik a' *temetési és halotti áhitatosságok* szertartása. Ez egyik becsesebb szakasza codexünknek, mert benne találjuk nemzeti nyelvünk legrégibb maradványát. — Azonban töredékesen kezdődik, mivel a' sz. egyház felszenteltetésére rendelt könyörgések után, minden előjegyzék és felirás nélkül mindjárt ezen rendelés hozatik fel: *Hic accedat sacerdos ad corpus et adspergat aqua benedicta.* Ezen kifejezés arra mutat, hogy már ezen szavak előtt: *Hic accedat sacerdos* etc. valami más bocsátatott előre. Töredékesen kezdett halotti *szertartás* vagy *agenda* rendszabályai illy módon terjesztetnek elé codexünkben. *Hic accedat sacerdos ad corpus et adspergat aqua benedicta, et incenset incenso, et in fine, dum dicit: Et ne nos inducas in tentationem. Respondeant omnes: Sed libera nos a malo. v. a porta inferi — Dominus vobiscum.* — Követi ezeket e' két könyörgés; *Deus vitae dator* etc. — és: *Deus humanarum animarum aeternus amator* etc. [1]). — Utánok illyen rendelés adatik: *Mox incipiat cantor: Subvenite Sancti Dei, occurrite angeli domini etc.* [2]), *et ita cantando, pulsantibus omnibus signis, cadaver portetur ante altare S. N.* [3]), *et omnis conventus versa facie stet ad orientem* [4]). *Finito responsorio domnus abbas dicat hunc versum: A porta inferi etc.* ez után ismét könyörgés: *Deus veniae largitor et humanae salutis amator, quaesumus clementiam tuam, nostrae congregationis fratrem, qui ex hoc seculo transivit, B. Maria semper virgine intercedente, cum omnibus sanctis suis, ad perpetuae beatitudinis consorcium pervenire concedat,* — 's ezen utasítás: *Postea incipiant Responsorium: Heu mi Domine! quia peccavi nimis. — Hora autem sepeliendi duo fratres stantes ante altare, dicant: Kir. X. E.*

Nem tagadhatjuk ugyan, hogy a' halotti szertartásnak ezen töredéke valóban szerzetes eltakarítást tárgyaz: de ebből sem következtethető még, hogy az egész *Agenda* egyedül valamelly szerzetes rendnek szertartása volna; következőleg, hogy a' *Latiatuc feleym* temetési beszéd szinte szerzetes felett tartott beszédnek fennmaradt példánya; mert már azokban, mellyek ezek után jőnek misekönyvünkben, sem *abbasok*, sem *fratresek*, sem *convent* többé nem említetnék, holott, ha az egész agenda valamelly szerzetes rendhez tartozott volna, ezen kifejezéseknek ott is elé kellene fordulniok. — Innen tehát agendánknak csak általános szerkeztetése világlik ki, 's ezen állításunkat az is igazolja, hogy agendánkban mind a' két nemért mondandó 's olly nemű könyörgésekre akadunk, mellyek *Martene Edmund* által közre bocsátott Agendák szerint, a' székes és egyéb parochialis sz. egyházak számára szerkeztettek. A' temetés rendét ekkép adja elő Agendánk: *Sacerdos indutus alba, manipulo, stola, stet iuxta feretrum et dicat: Oremus. Non intres in iudicium cum servo tuo Domine etc.* [5]) erre jő a' *Responsorium: Heu mi Domine!* 'sat. utána eme könyörgés. *Fac, quaesumus, hanc cum servo tuo misericordiam etc.* [6]). Ha ezen

---

trocedentes obtineant veniam pro delictis; quatenus per te, et per intercessionem *Sanctae Mariae, Sancti Johannis baptistae*, nec non omnium Sanctorum, mereantur aulam paradisi ingredi.

[1]) L. *Martene* de antiquis eccl. ritibus Tom. III. p. 598 és 613.

[2]) Ugyan ott a' 610dik lapon.

[3]) *S. N.* betűk alatt azon szentnek neve értetik, kinek oltára elébe a' halott vitetett. Itt a' dicsőült Szent neve ki nem tétetik; mit annál inkább sajnálhatni, mivel e' *szent* neve azon sz. egyházhoz vezethetne, mellyben jelen halotti agendánk használtatott.

[4]) Az elődi keresztyének szokásaként.

[5]) *Martene* Tom. III. p. 612. hol ezeket a' *szalczburgi* székesegyház missálejából közli.

[6]) Ugyan ott az 597 és 613d. lapokon a' szalczburgi székesegyház agendájából.

Digitized by Google

könyörgés szerzeteseket illetne, *cum servo tuo* helyett, *cum fratre congregationis nostrae*, kifejezés kerülne elé. — A' *responsorium* után: *Peccantem me cotidie etc.* ismét könyörgés: *Inclina Domine aurem tuam etc.* [1]), mellynek elmondására a' testnek sirba vitele következett: *Hic elevetur corpus, et ducatur ad sepulchrum, et dicatur: In paradisum deducant te angeli etc.* — ez után: *In exitu Israel de Aegypto etc.* — és: *Aperite portas etc.* megint könyörgés: *Deus, qui fundasti terram etc.* [2]), és a' szertartás folytatása: *Hic prius aspergat sepulchrum aqua benedicta, et incenset incenso, et postea corpus mittatur intus, et dicatur: Ingrediar in locum tabernaculi etc.* ismét *könyörgés: Obsecramus miseracordiam tuam Omnipotens Deus, qui hominem ad imaginem tuam creasti etc.* [3]), Végtére: *Hic aspergatur corpus aqua benedicta, et incensetur incenso, et cooperiatur desuper humo, et dicatur: Haec requies mea, in seculum seculi hic habitabo, quoniam elegi eam.* — Ezután: *Memento Domine etc.* és *Deus apud quem mortuorum spiritus vivunt etc.* [4]) 's miután a' testet sirba tették: *Hic fiat sermo ad populum.* — Az eléterjesztett halottas szertartásnak rende szerint tehát, akkor tartott a' pap a' néphez beszédet, midőn már a' test sírban volt; 's e' helyen kellene a' *Latiatuc feleym* temetési beszédnek is állania. De ennek elmondásával sem szakadt még vége a' temetési szertartásnak, mert: *Hic fiat sermo ad populum* után, *Agendánk*ban emez utasítás áll: *Deinde sacerdos tribus vicibus in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti proiiciat terram, et dicat: De terra psalmasti me, et in carne induisti me etc.* Erre pedig eme könyörgést rendeli: *Oremus fratres charissimi pro spiritu chari*(ae) *nostri*(ae), *que*(a)*m Dominus de laqueo huius seculi vocare dignatus est, cuius corpusculum hodie sepulturae traditur, ut eu*(a)*m pietas Domini immensa in sinum Abrahae, Isaac et Jacob collocare dignetur: ut cum dies iudicii advenerit, inter sanctos et electos suos eu*(a)*m in parte dextra collocandu*(a)*m resuscitari faciat.* — Ezen imádság egészen elkerülte tudós *Révai Miklósunk* figyelmét, 's azért azt *Antiquit. Literat. Hungar.* czímű munkájában a' 41—42. lapokon a' *nürnbergi sz. Katalin monostorához* tartozott könyvből közlötte; azonban eléjő ezen imádság *Martene Edmund* idézett munkájában is, nem különben a' *Floriaki sz. Denis, sz. Victor, szalczburgi, gemnicziani, Nivionaisis* kolostorok és szentegyházak *Agendái*ban, sőt még a' *szyrus apami* székesszentegyházában is találtatik. Melly világszerte az egész keresztyénségben halotti szertartás alkalmával mondott imádság, saját eredetije a' misekönyvünkbe iratott *szerelmes bratym* könyörgésnek, valamint az összehasonlításból mindjárt első tekíntetre kitetszik.

Ezen imádságot tehát valami más rövidebb temetési beszédnek tekínteni nem lehet, valamint a' *Latiatuc feleym* beszédnek sem folytatása; mert *szerelmes bratym* attól egészen különös, 's a' néphez intézett temetési beszéd után mondott könyörgés, mint azt az eléadott halotti szertartás rende is bizonyítja. A' pap tudniillik akkor tartotta *Latiatuc feleym* beszédét, midőn már sírban volt a' test: a' *fratres charissimi*, vagy is *szerelmes bratym* könyörgés pedig következett, minekutána a' sirba háromszor földet hintvén a' fennebbi *Responsoriumokat* elmondotta.

---

[1]) Csak ugyan Martene Edmundnál a' 617d. lapon.

[2]) Ismét ott a' 634d. lapon egy XIId. századbeli kéziratból.

[3]) Ezt is ott találjuk a' 617d. lapon.

[4]) Martene az 597d. lapon a' *Floriacense*, 's a' 617d. lapon pedig a' *szalczburgi Agenda* után.

Digitized by Google

Ezen könyörgésre folytatólag: *Non intres in iudicium cum servo tuo etc.* fordul elé ezen imádsággal: *Deus, qui iustis supplicationibus etc.* [1]), és *Debitum humani corporis sepeliendi etc.* [2]), *quo finito, sacerdos pronunciet: Pater noster etc. Tibi Domine commendamus animam famuli (ae) tui (ae) etc.* 'S a' temetési szertartás a' czinteremben nyugvókért mondott imádságon végződött.

Ezután *Agendánk*ban egyes kimult hivek temetése napjára rendelt szertartást (ordo in depositione cuiuslibet defuncti) találunk, melly a' felhozott *Responsoriumok* és könyörgések elmondásából áll, 's az illető holt sírjánál tartatott; azért rendeli *Agendánk*: *Dum redeunt* (a' czinteremből) *ad ecclesiam cantetur: Miserere mei Deus etc. et dicatur oratio: Exauditor omnium Deus etc.* De ezen czikkelynek nem itt, hanem másutt volna helye.

Ennek végével *Agendánk* megint egy más halotti szertartással foglalatoskodik: *Cum exeunt obviam alicuius defuncti cum processione, dicant hos psalmos:* Miserere mei Deus. *etc. quibus finitis, incipiat sacerdos:* Subvenite sancti *etc., et aspergat corpus aqua benedicta, et incensetur incenso, et dicatur oratio:* Inclina Domine *etc.* [3]). *Dein portetur corpus ad ecclesiam cantando:* Libera me Domine *etc., et pulsentur omnia signa, postea dicat sacerdos:* A porta inferi etc. Omnipotens sempiterne Deus, cui nunquam sine spe etc. *Si femina erit, haec oratio dicatur: Quaesumus Domine, pro tua pietate etc.*

Az egész *Agendának* pedig a' halottak évnapján tartandó szertartáson (In anniversario mortuorum) szakad vége: *Dum exeunt cum processione ad sepulchrum alicuius defuncti, cantent hunc psalmum: Miserere mei Deus etc. sequatur: Libera tum oratio: Piae recordationis affectu fratres charissimi commemorationem faciamus cari*(ae) *nostri*(ae), *que*(a)*m de temptationibus huius seculi assumpsit etc.* [4]) Az egyes holtért elmondott könyörgések után a' többi hivekért egyetemben mondandó imádságok következnek. 'S noha ezeken végződnek a' halotti szertartások, *Agendánk*ban mindazáltal még ez a' három könyörgés is megvagyon; *Temeritatis quidem est, Domine etc.* 1.) *Suscipe Domine animam famuli tui etc.* 2.) *Suscipe Domine servum tuum etc.* 3.) mellyek után jő: *Sermo super sepulchrum:* Latiatuc feleym 's ehhez ragasztva: Scerelmes bratym. Utána: *Hic faciat sacerdos sermonem populo.* De temetési magyar beszéd helyett, halálról való két latin elmélkedésre akadunk; az első így kezdődik: *Optime nostis fratres charissimi:* melly azonban nem eredetije a' Latiatuc feleym temetési beszédnek, hanem csak némi példánya; 's azért, mivel magyar beszédünk nagyobb eszme felfogással készült, ezen tekintetből inkább eredeti szerkeztetésnek tarthatjuk, mintsem fordításnak. *Pray*nak pedig ama vélekedésére, mellyként *Latiatuc feleym* beszédet halotti esztendőnapra készültnek tartaná, az adhatott alkalmat, mivel e' temetési beszéd az *Agenda* utolsó czikkelyében az: *In anniversariis mortuorum* veres czímű felirás után áll. Hanem ezen véleményét már *Révai Miklós* alaptalannak tartotta, 's nem ok nélkül, mivel a' felhozottakból észrevehetni: miként a' *Latiatuc feleym* temetési beszéd nem a' maga helyére iratott; valamint azon könyörgések sem, mellyek előtte soroztattak e' szakaszba, mivel ezek szin-

---

[1]) Martene az 598. 618 's a' 626d. lapon.

[2]) Ugyan ott az 599 és 618d. lapokon.

[3]) Martene az 597 és 617d. lapokon.

[4]) Martene a' 607. és 617d. lapokon.

Digitized by Google

te nem halottiév szertartásra, hanem, a' mint *Martene* írja, temetés napjára rendelt imádságok.

Tudván 's megjegyezvén ezeket, codexünk taglalatjából ezeken kivül még az is kiviláglik: hogy nem minden szakaszai a' magok helyén soroztattak belé. Állításunkat igazolják az: *Agenda mortuorum* után következő szabályok is, mellyek boldogságos szűz *Mária, pünkösd, sz. Háromság* 's több más innepek megülése rendével foglalatoskodnak; holott ezek: *Libellus in ordine romano* felirással codexünk *XIId. szakaszához* tartoznak, melly a' *Latiatuc feleym* után mindjárt a' második lapon kezdődik, 's a' mellynek egy része: *De ieiunio autumnali* czím alatt a' codex elébe köttetett; mint már felebb mondottuk, midőn a': *Libellus in ordine romano* tartalmáról értekezvén *Batthyáni*nak LL. Eccl. munkája IId. kötetére, mellyben a' *Libellus in ordine romano* kiadva találtatik, hivatkozánk. A' mi pedig ezekre az *innepi rendszabályokra* következik, az egy különös misekönyv töredéke és codexünknek XIIId. szakasza. Ebben *sz. Albert, Florian, Majolus, Maxentius, Kilianus, Alexius, Christophorus, Nazarius, Germanus, Radegundis, vigilia S. Mariae, Arnulfus, Genesius, Cyprianus, Justina, Domnus, Quintinus, Vitalis* és *Agricola, Willibrordus, Anianus, Gergely pápa, Columbanus, Barbara* tiszteletükre mondandó misekönyörgéseket találunk, 's egy közbe vetett *Lázár* feltámasztatásáról értekező, de egészen más kézzel feljegyzett elmélkedést. Mellyre ismét *minden szentek, Severus, Severinus, Wolfkangus* miséjik, és egy más: *Pro Congregatione* [1]) mondandó mise következnek. E' mise töredékről meg kell jegyeznünk: *a*) Ez egészen különbözik a' teljesebb misekönyvtől, mert betűi nem csak nagyobbak és vastagabbak, hanem *b*) Több olly szent misét is találunk benne, mellyeket a' teljesebb misekönyvben nem lelünk; 's az ebben elékerülők az amabban lévőktől különböznek, mint p. o. a' *sz. Albert* tiszteletére rendelt misekönyörgések. *cz*) Hogy némelly szentek nevei, kik tiszteletére ezen töredék misekönyvben könyörgéseket olvasunk a' kalendáriomba veres festékkel jegyeztettek bé, mint *sz. Majolus* clugny-i apáté és Domnus martir. Mi ugyan arra mutathatna, hogy a' töredékes misekönyv a' kalendáriommal egy helyen használtatott. De elhalgatván mind a' kettőben eléforduló irás vonalak különségét, nem lehet észre nem vennünk, hogy nem mind egyik szent' nevét találjuk feljegyezve a' kalendáriomban, kik ről ezen misekönyv töredéke emlékezik.

Codexünk végső részébe *Ezechiel* prófétából, *Bölcseség* könyvéből, *sz. János* és *sz. Márk* evangeliomaikból vett sz. leczkék, és *sz. Hieronymus* magyarázatainak némelly töredékei irattak. Utának találjuk emez ismert, 's a' római misekönyvekben most is található három könyörgést, de más kézzel beirva, mellyek közül az elsőnek ez a' kezdete: A cunctis nos, quaesumus mentis et corporis defende periculis, etc. A' könyörgések előtt: „Has orationes composuit apostolicus (a' pápa) et dicit saepius" jegyzetet olvassuk. Itt ugyan e' könyörgéseket szerző IIId. *Incze* pápa mint *Burius* írja [2]),

---

[1]) Deus, qui famulos tuos in hoc loco degentes sub sancta professione de tempestatibus huius seculi eripuisti, et ad portum monasterii et quietis venire fecisti; concede: ut hic in perpetuum de auxilio tuo serventur.

[2]) L. *Burii*: Romanorum Pontificum brevis notitia. August. Vindelicor. 1727. in 8. pag. 182. hol ezek találtatnak: *Jussitque Innocentius recitari in Quadragesima Psalmos poenitentiales; et dicitur composuisse Orationem: A cunctis etc.*

Digitized by Google

meg nem neveztetik, mert a' beiró vele egykorú volt, azért is fejezé ki ekkép magát: *et has orationes dominus apostolicus saepius dicit.* Mivel pedig *IIIdik Incze* pápa 1198—1217-tig kormányozta az anyaszentegyházat, ezen könyörgések beírása is azon időszakban történt.

'S a' végső levél tulsó oldalán a' boldogságos szűz *Mária* tiszteletére hangjegyekkel iratott ezen ének áll: *Clemens et benigna, iugi laude digna* etc. Utána pedig *sz. Egyed* dicséretéről szóló *sequentia*: Sonent hymni Deo digni In hac die tam insigni — Clangore tubae ductili Ad haec festa patris tanti Voce psallat incessanti Tam plebs, quam clerus humilis Nam quod erit tam praeclarum, Quam ob virum Deo carum Sancti patris Aegidii. Következnek ezekre *sz. Egyed* csudatételei, 's ezen ének: Sidus dulce Confessorum Tua prece nos iustorum Fac consortes in etere. De itt félbe szakad az ének, 's a' feljegyzett *sequentia* a' következő lapra írott folytatására vezeti az olvasót, melly folytatás azonban codexünkben nem találtatik, noha a' codex bekötése előtt talán megvolt. Ezen *sequentia*, más régibb misekönyvekben nem jő elé, ámbár a' régibb *sequentiaknak* egész gyüjteményét, mellyet az 1517d. évi: *secundum chorum et ritum eystetensis ecclesiae* misekönyvben találtunk, szorgalmasan átnéztük.

Vissza tekíntvén codexünk és szakaszai eléterjesztett részletes taglalatára, kétséget nem szenved: hogy codexünk nem, egymástól függő egy egész, hanem több szerző által, nem egy időben 's különböző tárgyakkal össze zavart egyvelges gyűjtemény. Mert ha a' *kalendáriom, a' két husvétmutató, a' cyclus dionysianus, az aureus numerus* 's több illy nemű jegyzetek, némelly tekintetekből a' misekönyvhez tartozhattak is: más részről a' *zsinati rendszabályok* (canones), a' *krónika*, a' *libellus in ordine romano* czimű szakasz 's 's egyéb hasonló beirások misekönyvünkkel semmi féle összefüggésben nincsenek. — Miknélfogva codexünk 's némelly *főrészei* iratása évét 's mivoltát a' keverék egyes szakaszok, 's a' későbbi beiratok után el nem határozhatjuk. De nem csak codexünk egyvelges tartalmai zavarják meg a' vizsgálatot, hanem még az összefüggésben látszó szakaszaiból sem következtethetjük bizonyosan 's minden kétségen felül, azoknak a' misekönyvel egykorúságát, 's már eredetileg, úgy a' mint most találjuk, együtt voltukat. Mert noha *kalendáriom* és *teljesebb misekönyv* rokon szakaszok, mindazáltal összehasonlításukból tapasztalók, ezek sem voltak eredetileg együtt. Hasonló akadály, codexünkben két husvétmutató és két misekönyvtöredék találása. Mert egy misekönyvhez csak egy husvétmutató tartozhatott, és feltévén, hogy már elejénte épen ezen husvétmutatók állottak e' két misekönyvtöredék előtt, önként következik a' kérdés: mellyik volt együtt a' teljesebb misekönyvel, mellyik a' másodmisekönyv töredékével? Nehezíti a' vizsgálatot, némelly egyes szakaszokban különféle kéz mutatkozása is. De magában a' *teljesebb misekönyv* szerkeztetésében is nagy a' különség; mert némelly czikkelyeiben egy bizonyos sz. egyház részére alkotva látszik, egyéb szakaszai meg általános szerkesztetésűek.

Nem hátráltatják lám efféle 's ennyire összebonyolodott szövevényes akadályok más nem egyvelges tartalmú *codexek* és *misekönyvek* vizsgálatait. Azoknak még iratási éve is bennük a' sz. egyházzal együtt, mellyhez tartoztak, vagy némelly jeleik, mind eredetüket, mind pedig helyhezetüket kétségen kivül bizonyosan elhatározzák. *Misekönyvünk* ellenben, nem olly rendes foglalatú, mi szerint egyvelges tartalmaiból minden kérdésre megfelel-

Digitized by Google

hetnénk. Mert ámbár az ősz régiség bélyegeit magán hordozza [1]), 's ha bár *teljesebb misekönyvünk sz. László* király dicsőitetése, azaz: 1192d. év előtt nem szerkeztetett, de hogy misekönyvünk már a' XIIId. század kezdetén elkészűle és használtatott, kétséget nem szenved. Noha továbbá bizonyos, hogy *misekönyvünk* nem iratott kizárólag szerzetes rend, jelesen benedekesek használatára: ellenben még sem állíthatjuk kizárólag valamelly székesegyház részére készültnek; mert ha néhány czikkelyei nyilván székesegyházra mutatnak is, azonban még e' kérdések eldöntendők: miért nem találjuk benne *zöld csötörtökre* az olaj megszenteltetésének szertartása rendét? melly oknál fogva maradtak ki a' bele irott áldások sorából a' püspökiek? Általánosan véve továbbá, a' honi társas káptalanokban, tudtunkra *főesperességek* nem léteztek, 's *misekönyvünk* némelly szertartásaiban többször *Archidiaconust* említ; kizárólag társas káptalanénak sem tulajdoníthatjuk. Ha tehát valaki azt kizárólag valamelly társas káptalanhoz tartozottnak itélné, annál archidiaconus' volttát is kellene megmutatnia. Nem különben, a' ki Döbrentei Gábor kérdésére „nem sz. Iván rende élt-e misekönyvünk egy részével" oda czélzaná keresgéléseit, azon jegyeket mutassa meg, mik bizonyíthatnák azéul? Igy kell annak is, ki meg valamelly szabályozott kanonokokhoz vinné, eléadni különös erősítvényeit.

Végtére, misekönyvünket kizárólag praemonstrati, cistercita, szent ferenczes, dominicanus és paulinus kolostorbelinek sem tulajdoníthatjuk, mert nem említvén az utolsó három szerzetes rendet, melly *misekönyvünk* készítése után alapult, elég az hogy a' felhozott szerzetek védszentei: sz. Norbert, sz. Bernard, sz. Domonkos 'stb. tiszteletére misekönyörgéseket sem találunk. *Sz. Ágoston*éra ugyan vannak, de miséje nem innepélyes. *Sz. Ferencz* tiszteletére lévőt pedig későbbi kéz irta a' misekönyv felső tiszta szélére.

Mit találhatánk tehát ezen vizsgálatok után, eddig, minden kétségen túl lévőnek? Hogy *misekönyvünk* bizonyosan valamelly honi sz. egyház számára iratott, de melly tájon és helyen vették hasznát, szövevényes kérdés marad, mert ama fénysugárok is, mellyek itt ott csillámlanak, nem teljes bizonyságul tünnek elé. Egy ösvény kerekedék csak előnkbe hol volta nyomozhatásához: Olly városban éltek vele, hol *ker. sz. János* tiszteletére szentelt egyház, ebben *szent kereszt* oltára, és *szent Margit* (Sanctae Margarethae V. et M.) kápolnája együtt volt.

A' mit *Pray György* 1773ban Martius 5kén *Cornides Danielhez* írt levelében elhatározottan állít: „*Mihi certum est, Missale ad Capitulum veteris Budae pertinuisse. Hanc notitiam schedis Pázmáni, qui id Capitulo Posoniensi donum dedit, in acceptis refero*" vezérfonalul nem szolgálhat, mert misekönyvünk az ó budai társas káptalan által nem használtatott. Ugyan is az ó budai társas káptalani sz. egyház nem *ker. sz. János*, hanem *sz. Péter és Pál* apostolok tiszteletére szentelt templom volt; továbbá, ezen káptalanban költ levelek, mellyeket forgattunk, főesperest (Archidiaconus) nem említenek. Sz. Iván lovagrendének egyháza pedig Budán szentháromság 's nem ker. sz. János tiszteletére állott.

Ker. sz. János tiszteletére emelt sz. egyházat nem csak *Jászón*, hanem más helyeken is találunk, jelesen: *Jánosin, Jánoshidján*, a' hajdani *Buda* várban, *Pécsett*, *Bártfán*,

---

[1]) Ezek sorába tartoznak a' benne eléforduló hangjegyek is, mellyeket *Gerbert: De Cantu et Musica sacra* czímű munkájában lévő hangjegyekkel összehasonlítván, XIId. században írottakhoz hasonlóknak találtuk.

Digitized by Google

Szabolcsban, *Buda* mellett *Zsámbéken*, *Nováradon*, *Hundsdorffon a' Szepességen*, *Develicsen* 's egyebütt: de ezek és illyek közül csak azon sz. egyházra mutathatnánk, melly már XIIId. század kezdetén virágzott, 's benne *szent kereszt* oltára és *sz. Margit* kápolnája volt. Illyen sz. egyházat pedig az eddig ismert irományok nem neveznek. *Nagyváradon* volt ugyan *ker. sz. János* (S. Joannis bapt. de ponte) tiszteletére alapított társas káptalanbeli egyház, de ennek eredete nem tudatik. A' székes szentegyház pedig *Boldogasszonyé* volt 's még *sz. László* király dicsőitetése előtt építetett, mellyben, a' váradi nemes káptalannak XIV. században készült rendszabályai szerint [1]) állott ugyan *ker. sz. János* kápolnája; *sz. Kereszt* és *sz. Margit* oltárait is megleljük benne, de nem bizonyos, ha mind ezek már a' XIIId. század elején így állottak-e?

Ne csudálja tehát az olvasó, hogy még a' részletes taglalat sem széleszhette el teljesen azon homályt, melly régi codexünket fedezi. Addig is eredhető ellennézetekre, mig összehasonlításainkat mi még több régi egyházi emlékekkel folytathatnók, e' jelszavunkat követjük: *In necessariis unitas*, *in dubiis libertas*, *in omnibus charitas*.

●.....A....

Miket szerkesztő elébb históriai keresgéletek 's egybe illő összevetegetés által uj nézetekül állíta elé, azokkal íme itt a' liturgiai vizsgálatok 's hasonlóan egybeillhetőséggel tett észrevételek is, többnyire találkoznak. A' különjárt pálya végénél tehát megegyezve állítatik már, hogy: 1.) Az egész codex nem egyéb egyvelges gyűjteménynél. 2.) Mai sorába későbben köttetett. 3.) Ha egyik szakasznak ráakadhatni bár iratási évére, nem következik a' másiknak nem különben amazzal együtt kelése. 4.) A' kalendáriom 1192ön innen készült 's 5.) Magyar munka. 6.) Némelly halálozást már az első kéz jegyze belé. 7.) Jaxen, helyett áll: Taxen. 8.) A' taxeni egyház épen az napon szenteltetett fel, mellyen Jakab nyitrai püspök hasonlóban járt el. 9.) A' krónika első keze 1145tön végződik. 10.) A' Boldva melletti égés belétételéből nem következik Boldva folyó mellett iratottsága. 11.) Egy szakaszban sincs kiváló jegy, melly valamellyiket különösen Jászóra vinné 'stb. De azon pontokat is készséggel fogadá szerkesztő, mellyek az ő nyomozgatásaitól eltérve különbözőt állítani látszanak. Tőle elég vala, gondolja, gyujtható szikrákat verni ki, hogy egyik másik megakadjon némelly vizsgaelmében, és a' még csak kevesenné félrevont hinár egészen elhuzassék, és a' csergetegnek elélövelljen tiszta forrása. Mert, illyen kuszált gombolyag felfejtésénél el elvagyunk egy ideig bizonyos hiedelemmel, de majd megint kétségünk ered, majd ismét új adat más felé int, 's az előbbi hiedelm, füst. Hanem, való' kitalálását fokításoknak kelle megelőzni; azért, ki e' tárgy körül csupán egykét felfedezésre juta is, mindig megállhatóra, érdeme van. Szerkesztő tehát megelégszik, némelly helyen csak bizgatás és kérdés támasztgatásával, 's végzi mindenkorra még ezen tudakozással." A' miséhez lévő előkészületben itt a' LXXXIId. lapon: „*Accinge gladium*" sora, nem vihet-e szent Iván lovagaihoz bővebb keresetre, mert: vallyon együtt volt-e épen e' *Praeparatio* a' teljesebb misekönyvel?

---

[1]) L. *Batthyáni* LL. Eccl. Tom. III. p. 244—245. Rubr. XXXIX.

Digitized by Google

TEMETÉSI BESZÉD;

ÉS

KÖNYÖRGÉS.

A' következő levelen álló hasonmás' vétetését rendelé
a' magyar akadémia.

Eljárt benne 1835ben

LUCZENBACHER JÁNOS,

HITES ÜGYVÉD 's MAGYAR AKADÉMIAI RENDES TAG.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Latiatuc feleym zumtuchel Sermo sup sepulchrum
mic vogmuc. ysa pur es chomuv uogmuc. Menyi milostben
terumteve eleve miv isemucut adamut. es odutta vola neki
paradisumut hazoá. Es mend paradisumben uolov gimilcictul
munda neki elnie. Heon tiluvta wt ig fa gimilce tvl. Ge
mondoa neki. mer nu eneyc. ysa ki nopun emdul oz gimils
twl. halalnec halalaal holz. Hadlaua choltat terumteve isten
tvl. ge feledeve. Engede urdung intetvinec. es evec oz tiluvt
gimilstwl. es oz gimilsben halalut evec. Es oz gimilsnec wl
keseruv uola vize. hug turkukat migé zocoztja vola.
Num heon muganec. ge mend w fojanec halalut evec.
Horogu vec isten. es veteve wt ez munkas vilagbele. es levn
halalnec es puculnec feze. es mend w nemenec. Kic ozvc.
miv vogmuc. Hug es tiv latiatuc szumtuchel. isa es num
igg ember mulchotia ez vermut. ysa mend ozchuz iarov
vogmuc. Vimaggoc uromc isten kegilmet ez lelic ert. hug
iorgossun w neki. es kegiggen. es bulsassa mend w bunet.
Es vimaggoc szen achscin mariat. es bodug michael archangelt.
es mend angelcut. hug uimaggonoc erette. Es uimaggoc
szent peter urot. kinec odut hatalm ovdonia. es ketnie.
hug ovdja mend w bunet. Es vimaggoc mend szentucut.
hug legenec neki segedevl uromc scine eleut. hug isten iv ui-
madsagucmia bulsassa w bunet. Es szobodochia wt urdung
ildetuitvl. es pucul kinzotviatvl. es vezesse wt paradisu
nugulmabeli. es oggun neki munhi uruzagbele utot. es
mend iovben rezet. Es keassatuc uromchuz charmul. Kirl.
Scerelmes brothym uimagg[ati]uc ez scegin ember lilki ert.
kit vr ez nopun ez homus vilag timnucebelevl mente.
kinec ez nopun testet tumetivc. hug ur uve kegilmehel
abraam. ysaac. iacob. kebeleben helhezie. hug birsagnop
ivtva mend w szentii es unuttei cuzicun iov
felevl iochtotnia ilezie wt. Es tiv bennetuc. clamate ter. K.

I.

TEMETÉSI BESZÉD,

vagy az eddig úgy nevezett: Hosszabb megszólítás, mai betűkkel.

Latiatuc feleym ʒumtuchel mic vogmuc. ýſa pur eſ chómuv uogmuc. Menýi miloſtben terumteve eleve miv iſemucut adamut. eſ odutta vola neki paradiſumut hazóá. Eſ mend paradiſumben uolov gimilcíctul munda nekí elnie. H eon tilutoa wt ig fa gimilce tvl. Ge mundoa nekí meret nū eneýc. ýſa kí nopun emdul oz gimilſtwl. halalnec halaláál holʒ. Hadlaua choltat terumteve iſtentvl. ge feledeve. Engede urdung intetvinec. eſ evec oz tiluvt gimilſtvvl. eſ oz gimilſben halalut evec. Eſ oz gimilſnec vvl keſeruv uola vize: hug turchucat mige ʒ ocoʒtia v ola. Num heon muga nec. ge mend w foianec halalut evec. Horogu vec iſten. eſ veteve wt ez munkaſ vilagbele. eſ levn halalnec eſ puculnec feʒe. eſ mend w nemenec. Kic ozvc. miv vogmuc. Hug eſ tiv latiatuc ſzumtuchel. iſa eſ num igg ember mulchotia ez vermut. yſa mend ozchuz iarov vogmuc. Wímagguc uromc iſten kegilmet ez lelic ert. hug iorgoſſun vv neki. eſ kegiggen. eſ bulſcaſſa mend w bunet. Eſ vimagguc ſzen achſcin mariat. eſ bovdug michael archangelt. eſ mend angelcut. hug uimaggonoc erette. Eſ uimagguc ſzent peter urot. kinec odut hotolm ovdonia. eſ ketnie. hug ovga mend w bunet. Eſ vimagguc mend ſzentucut. hug legenec nekí ſeged uromc ſcine eleut. hug iſten í v uimadſaguc mia bulſaſſa w bunet. Eſ ʒoboducha wt urdung ildetuitvl. eſ pucul kinzotviatwl. eſ vezeſſe wt paradiſū nugulmabeli. eſ oggun neki munhí uruʒagbele utot. eſ mend iovben reʒet. Eſ keaſſatuc uromchuz charmul. kirł.

Digitized by Google

KÖNYÖRGÉS,

vagy eddig úgy nevezett: Rövidebb megszólítás.

Scerelmes bratým uimaggomuc ez ſcegin ember lilki ert. kit vr ez nopun ez homuſ vilag timnucebelevl mente: kinec ez nopun teſtet tumetívc. hug ur uvt kegilmehel abraam. yſaac. iacob. kebeleben helhezie: hug birſagnop ivtva mend vv ſcentíí eſ unuttei cuzicun iov felevl iochtotnia ilezie vvt. Eſ tivbennetuc. clamate iii. k.

II.

A' RÉGI OLVASÁS LEHETETT IGY.

Látjátuk feleim szömtökhel mik vagymük. Isa por és homú vagymük. Mennyi milosztben terömtéve Élee [1]) mü isemüköt Ádámot, és odatta vola neki paradízumot házoá. És mend paradízumben volóu gyimölcsöktül monda neki élnie. Heon tilotoá út egy fa gyimölcsétül. Gye mondoá neki mérett [2]) nöm ennéik. Isa ki napon emdöl az gyimölcstöl halálnek haláláal halsz. Halláva holtát terömtee Istentül gye feledéve. Engede örddöng intetínek és evék az tilott gyimölcstől és az gyimölcsben halálot evék. És az gyimölcsnek oll keserő vola íze hogy torkukat mege [3]) szakasztja vola. Nöm heon mogánek gye mend ű fajának halálut evék. Haraguvék isten és vetéve út ez munkás világbele és lön halálnek és pokolnek vésze és mend ű v. üő nemének. Kik azok mí v. mü vagymük. Hogy is tí v. tü látjátuk szömtökhel, isa es nöm egy ember mulhatja ez vermöt, isa mend azhoz járóu vagymük. Ímágygyuk uromk isten kegyelmét ez lélökért, hogy jorgasson ű neki és kegyögygyen és bulcsássa mend ű bőnét. És ímágygyuk szen ahszon máriát és bóudog michael arkangyelt és mend angyelkut, hogy ímágygyanak érette. És ímágygyuk szent péter urot kinek adott hatalm óudonia es ketnie, hogy óugya mend ű bőnét. És ímágygyuk mend szentököt, hogy legyenek neki segéd uromk szine előtt, hogy isten ű ímádságuk mia bulcsássa ű bőnét. És szabadócsa út örddöng ildetítül és pokol kinzattyától és vezesse út paradízum nyugalmabele, es agygyon neki mönnyi országbele utot, és mend jóuben részet. És keássatok uromkhoz hármul.

Szerelmes bratým [4]) ímágygyomük ez szegín ember lölkiért, kit ur ez napon ez homus világ timnöczebelöl mente, kinek ez napon testét tömetjük, hogy ur út v. öőt kegyelméhel ábraam ysaak jákób kebelében helhezze, hogy birságnap jutva mint ű szentii és önöttei közikön jóu felöl joktatnia ílessze út. És tí v. tübennetök.

---

1) Itt is a' e ékezet jeléül látszik állani 's mai: *Élő* helyett ejté a' hangoztatás: élee, miként a' bécsi codexben van idő helyett: idè, 's a' tihanyiban: emle, melly = emlő. 2.) Összeolvasztva ebben: mi érett = miért. 3.) Mige = meg. A' nép, dunántul, midőn szentegyházban énekel, most is e-t nyekkent az utolsó mássalhangzóhoz, így: adtunke, áldmege. 4.) Bratym 's nem barátim irásából az tetszik ki, hogy a' latinban már megtanulta papunk az egymásra következő két mássalhangzó' kimondását.

Digitized by Google

HOSSZABB MEGSZÓLÍTÁS' MAIBB OLVASÁSA.

A' HAJDANI, RÉVAI SZERINT [1]).

Látjátok, feleim! szömtökkel, mik vagymuk. Isa por és hamuv vagymuk. Mennyi milosztben terömtéve Éléve miv ösemüköt Ádámot! és adotta vala neki paradízumot házóá. És ménd paradízumben valov gyimöltsöktöl monda neki élnie. Hean tilotóa vöt egy fa gyimöltsétöl. Gye mondóa neki, mérett nöm ennéik: isa, ki napon émdöl az gyimölcstöl, halálnek haláláal halsz. Halláva holtát terömtéve Istentöl; gye feledéve. Engede ördöng intetvénck, és evék az tilott gyimöltstöl, és az gyimöltsben halalot evék. Es az gyimöltsnek olly keserüv vala víze, hogy torkokat mege szakasztja vala. Nöm hean mogánek, gye ménd vö fajánek, halalot evék. Haraguvék Isten, és vetéve vöt ez munkás világbele; és lön halálnek

INKÁBB MAI BESZÉDHEZ ALKALMAZVA.

Látjátok, feleim! szemetekkel, mik vagyunk. *Bizony* por és hamu vagyunk. Mennyi malasztban teremté élő *Isten*, mi ösünket Ádámot! és adta vala neki paradicsomot házává. És minden paradicsomban való gyümölcsökkel monda neki élnie. Egy fa gyümölcse hiján *hean* tiltá öt. De megmondá neki, miért ne ennék: *mert*, melly napon eendel azon gyümölcsből, halálnak halálával halsz. Hallá holtát teremtő Istentől, de feledé. Engede ördög inteténck, és evék azon tiltott gyümölcsből, és azon gyümölcsben halált evék. És azon gyümölcsnek olly keresű vala íze, hogy torkukat megszakasztja vala. Nem csak ő maga hiján, de mind ő fajának, halált evék. Haragvék Isten, és veté öt e' munkás világba, és lön halálnak

1) L. Antiquitates literaturae hungaricae. Vol. I. Pestini, M. DCCC. III. pag. 35—39. és 40.

Digitized by Google

és pokolnek fesze, és mend vő nemének. Kik azok mív vagymuk. Hogy és tiv látjátok szömtökkel. Isa és nöm egy ember múlhatja ez vermöt; isa mend azhoz járov vagymuk. Vimádjuk Uromk Isten kegyelmét ez lélekért; hogy iorgasson vő neki, és kegyedjen, és boltsássa mend vő bünét. És vimádjuk Szent Aszszony Máriát, és bovdog Michael Arkangyelt, és mend Angyelkot: hogy vimádjanak érette. És vimádjuk Szent Péter Urat, kinek adott hatalm ovdania, és kötnie: hogy ovdja mend vő bűnét. És vimádjuk mend Szentököt, hogy legyenek neki segéd Uromk színe elött: hogy Isten vő vimádságok mia boltsássa vő bűnet. És szabadótsa vöt ördöng üldetvétől, és pokol kinzatvjatól; és vezesse vöt paradizum nyugolmabele; és adjon neki mönyi országbele útat, és mind jovben részet. És keássatok Uromkhoz hármúl: Kyrie eleison!

és pokolnak fesze *része*, és mind ő nemének. Kik azok mi vagyunk. A'hogy' ti is látjátok szemetekkel. *Mert* egy ember sem is mulhatja ezen vermet, *mert* mind ahhoz járók vagyunk. Imádjuk urunk Isten kegyelmét ezen lélekért, hogy irgalmazzon ő neki, és kegyelmezzen, és bocsássa mind ő bünét. És imádjuk szent asszony Máriát, és boldog Mihál arkangyalt, és mind angyalokat: hogy imádkozzanak érette. És imádjuk szent Péter urat, kinek adatott hatalom oldania és kötnie: hogy oldja mind ő bünét. És imádjunk minden szenteket, hogy legyenek neki segéd urunk színe előtt: hogy Isten ő imádságuk mia bocsássa meg ő bünét. És szabadítsa őt ördög üldetétől, és pokol kínzatától, és vezesse őt paradicsom nyugalmába, és adjon neki menyországba útat, és minden jóban részt. És keássatok urunkhoz hármul: Kyrie eleison.

Digitized by Google

RÖVIDEBB MEGSZÓLÍTÁSÉ.

A' HAJDANI, RÉVAI SZERINT.

Szerelmes bərátim! vimádjamuk ez szegény ember lelkéért, kit Úr ez napon ez hamos világ tömnötzebelöl mente, kinek ez napon testét temetjük: hogy Úr vöt kegyelméhel, Ábrahám, Izsák, Jákob kebelében helyhezje; hogy, bírságnap jutva, mend vö Szentei és Önöttei közökön jov felöl ioktatnia éleszje vöt. És tív bennetöket. Clamate ter: Kyrie eleison!

INKÁBB MAIHOZ ALKALMAZVA.

Szerelmes atyámfiai! imádkozzunk ezen szegény emberˆ lelkeért, kit úr ezen napon e' hamis világ tömlöczéből kimente, kinek ezen napon testét temetjük; hogy úr őt kegyelmével, Ábrahám, Izsák, Jákób kebelébe helyezze; hogy birságnapra jutva minden ő szentei és önöttei közükön jobb felől jogtatva, élessze őt. És ti bennetüket. Clamate ter: Kyrie eleison.

ÉSZREVÉTELEK, ELAVULT SZAVAK.

1. Im a' hosszabb megszólításban lévő 226, a' rövidebben 47 's így összesen 273 szóból, sőt tulajdonképen csak 187ből, mivel egyegy szó egyszernél többszer fordul elé, jelesen kivehetjük nyelvünknek a' XIId. századévben volt ragasztása alakait, szerkezetét. De következtetni lehet ezeknek, mostantól véve, 800 év előtt is így voltát; mivel 1000 és 1100 óta, e' halotti két megszólítás' koráig, sem más nemzettel szoros össze elegyedés a' nyelven nem tarkított; sem tudós irók nem változtaták új eszmék' kifejezéseire 's költő sem alkota benne teremtéseivel, más meg más fordulatot. Hanem, az kétséges: ha épen illyen volt-e az akkori hangejtés, minőt ezen betük' összeállításai most kimondatnak, 's melly, egyegy itteni szó' mai gördülé-

Digitized by Google

kenységéhez képest, zordon. Mintha egy torzonborz Mundzukust hallanánk. Kétséges annál inkább, mert ugyan azon egy betü' hangját többféleképen is találjuk írva; miből az iró' tétovázása 's mintegy annak kísértgetése nyilványlik ki, vallyon a' felvett latin betük közül, mellyikkel tudná leghívebben kijegyezni az akkor dívott, legalább az ó lakja' vidékén dívott igazán magyar hangozatot. E' kínlódása pedig mind a' hangzók mind mássalhangzók körül kitetszó, Révai' összeállított kulcsa szerint. Mert a' mi, nálunk most: a; e; i; o; u; ö; ü; az nála, a vagy o; e vagy i; i vagy y; o v. u és vv 's uv; u vagy v; e v. i 's u; i vagy v. A' hosszú á, é, í, ú, nála különböztetés nélkül áll; ó van o, u, w-vel, ő van u, v, w, eu és ev-vel, ű meg u-val adva. A' mássalhangzók továbbá így: a' mai *cs* = nála c, ch, ſ, ſc; *gy* = g; *h* = h, ch; *j* = i; *k* = k, c, ch; *ly* = l; *ny* = n, ny; *sz* = ſz, ſc, z; *v* = v, u. Látható Révainak idézett munkájában, *Ingressus* 50—53*d. lap.* Legtöbb izgágát érzett sajátságos cs, gy, ny, sz hangjaink lebetüzése körül. Ty nem jó elé. — 'S látjuk e' kínlódás miótaságát! Hetedfél százév körülnyi már mostanig, mivel a' legösibb magyar ábécze, ha volt is még az úgy nevezett *pogány korban*, eltünt; mivel különhangjainkhoz új betük, a' felvettek közé nem soroztattak, hanem csak jegy kanyarintással, pontozat' oda csipéseivel gondolák a' pótlást már elégnek. És e' bajocska tartand még, mert megegyezni az eddig ajánlottak felett, úgy tetszik, kedvünk nem igen eredez, noha szükség volna.

2. Azon 187 szó körül teríté elé Révai; annyi meg annyi nyelvismereteit, kinyomozá nyelvünk belső alkatát; miként van meg benne logikai hasonlóság, melly szerint a' gyökök okkal sarjadoznak el; miben áll az ik-es igék' különbözősége, a' mi, Révainak, Böjthi Antal erdélyi nyelvtudós után főérdeme, mert kimutatá, miként névszó egyszersmind az ige' gyöke vagy harmad személye; mint: nő, nyom, tér, fagy, fog 'stb.;

Digitized by Google

szétszedé, miben különböző az ás, és; at, et, rag. Csakhogy származtatásai tulságig lebbentek idegen szavakkal összehasonlításaiban, mert az etymologizálás bolygó tűz, vagy úgy nevezett, tüzes-ember. Amazokért inkább, a' nagy gramatikus elneveztetés, méltán rajta, és nem Verseghyn nyelvtani versenytársán, ki azonban költő vala leleményesebb, a' hanglejtés' kényességeit nyájasabban adó, 's a' Szépet csinnyábban érző. Az e' nyelvmaradvány' minőségeivel mint grammatika' dolgaival ennél fogva bővebben megismerkedni akaró, átaljában Révai magyarázatihoz utasítatik; valamint a' nyelvet okos ujítással bővítni igyekező, tanácsot is tőle, gyakran kérend.

3. E' két megszólítás, inkább egyház tárgyainak tartá fenn akkori szavait ragaival. Ha tehát megint legalább vagy 200—300 szóból álló töredékirat szállhatott volna reánk, a' Kálmán idejében 1099—1101 magyarúl feljegyzett országgyülési törvényekből, Albricus barátnak azokat latin összefoltozata helyett, látnók kormányi és törvényi néhány szavunknak, mint: *mega*, *pristaldus*, hajdani mivoltságát is. Igy még előbb Sz. László korából 1092—1095? az Ewrek, Sarchas, Wzbeg, Udwarnik, Jókergech v. Joccerdech *Jókérdők* deákosított magyar tisztnevezetekét.

4. Tulajdonképen, szokásból kiejtett szónak e' megszólításokban 18—19 nézhető, ide nem értve azokat, mellyeknek ragasztási alakzata avult el. Változatlan hanggal és raggal tán 38 marada. Ma épen nem divók ezek:

Feleym. Most olly helyen, mellyen itt áll, mondatik; atyámfiai. Pedig sok van fenn, a' *fél* gyökből származott. Mint: *feleihez* ment; nekem *fele* részem; lelkem *fele; feleség; felekezni* az az egy félhez szakadozni, barátkozni; *felekezet*, az az, külön félből álló elvált rész; *miféle?* több *féle*, *fele*barát. A' Révai által, némelly iratokból felhozott példákhoz ezeket csatolom. A' tatrosi másolatban 1466, áll Máté 19d. fejezetének 19dik versében: Zèressed te fèlèdet, mēt tēmagadat: *diliges proximum tuum*

Digitized by Google

sicut te ipsum. A' Jordánszky uj testamentomi codexben 1516, van azon helyen: barátodat. Vass István levelében Kassához, elejő 1557b. „varos feel vagiok" az az városfél; ma, polgár. Pécsi Lukácsnál 1598ból: Midőn az emberec az ű feleic ellen szoktanak kegyetlenkedni. Virág Benedek nem igen szereté a' „feleim" szót, *Magyar Prosodia* 19-*dik lap*, pedig szivességé, 's méltán lehet félretételéből ismét befelezni, ujra édes mifélénkké tenni.

Ýsa, isa. Révai magyarázatai' 28, 29d. §-ában, 82—86d. lapjain, *bizony*, *valóan* gyanánt vétetik. Tisztába ezzel akkor jónénk, ha valamellyik régibb iratunkban is reá akadnánk 's ottani értelmét, ez ittenivel összevethetnők. Addig csak gyanítással közelíthetjük meg. Elejő itt négyszer: ýſa pur eſ chomuv .... ýſa kí nopun .... ıſa eſ num igg .... yſa mend ozchuz .... Elsőnél állhat a' Sajnovicsi *bizony*, hármánál inkább: mert. Másodszori előfordulata, Jankovich Miklósnál lévő azon fordítástöredéken, mellyet ő a' Jordánszky codex elejének tart 's e' codex végén pedig betűvel és számmal is, 1519 áll, Mózes I-ső könyve 2dik fejezetének 17d. versében ekkép van: *Merth* valameel' napon eýendǫl halalnak halalawal halz megh; *in quocumque enim die comederis ex eo morte morieris. Az akadémia számára Szalay László levelező tag által levett másolatból.* E' „merth" azonban nem dönti el ýſa jelentőségét.

Eleve. Az az Isten. Éléve, éléje, régi *participium imperfectum pro praesente sumtum*, ma: *élő;* Révai 54—60d. §. 122—135d. l. Isten szóval egybekötötten ma is fenn forog még: Élő Istenre fogadom, az élő Istent hivom bizonyságul. *Eleve*, elejénte helyett sokáig fennmaradt *in antecessum, in principio* értelemben. De, 'ha itt úgy vétetnék, ki volna téve *Isten is.*

Heon. Révai olvasta: hean, törökből 's finnből származtatása kedvéért is. És elfogadta Sajnovics' észrevételét, hogy annyi lett volna, mint a' mai: *csak, tantum, duntaxat, solum, — verum* 74. §. 154d. lap. Horvát István he-

Digitized by Google

lyesen figyelmeztetett más értelmére, Sz. Domonkosnak 1517b. irt életéből általa kiszemelt e' példával a' 83d. lapról: Hog mendenestevl hevon ne ternenek meg. *L. Tudom. Gyüjtemény* 1836. *V-dik kötet* 115*d. lap.* „Egy formán használja, szól, Vevő Esettel mind a' két Kézirat a' HÉON szovat, tsak hogy a' későbbi azt *u* betüvel megszaporította." Az tehát ott ennyi: Hogy mindennek hijával ne térjenek meg. Párizpápainál, hívon = *vacue, inaniter.* A' gyök itten *he* és *hi*, v. *hej*, *hij*. Jelentése: nemlét, üresség, *defectus.* Mind ezt mutatják e' szavak: heja v. hija; heján v. hiján; he- v. hiány; hiú; hézag v. hizag; hi- v. hévalkodás; hijában v. heában; hijával. — De más a' héj; *cortex, crusta;* héjazat, *tectum, culmen domus;* héjas kenyér; melly így is hallható: haj, hajazat, hajas kenyér. Ime példák amahhoz világításul. Boldogságomnak egy hija, Vitkovics versében. Csak az a' heja v. hija volt, hogy .... Egy heján v. hiján husz, melly, falusi közr. népnek resten forduló nyelvén, hean. Erdélyben házhéj helyett is csak: hiú mondatik, így: a' hiúba ment. Nem talán, helyre-e? mellynek a' ház' fedele alatt üre van. Igy alakul u, ü által sok mellékszavunk: báju, kéjü, szomju, 's ebből: szomjan. Igy hiú, *vanus*, kinek a' fejében vagyon némi üresség, az az itélő esze nem egészen ép, mert gőzön hivalkodáson felette kap. És be jól felcsipé a' magyar illyen emberét; nem hijában soha sem volt efféle hézagosok hijányával, 's hijában ohajtja: illyenek hijával vagy heán, héon ő sem igen lesz. Hanem mivel ez elnevezés tiszta itéletre, állandó valót becsülésre mutat, illyen is volt a' nemzetben elég, és leszen. Ezek tömege többre is viszi a' hazát. — Igen közel van hiúból eredhetésre a' Sajószentpéteriek 1403beli végzésében a' hiúit szó is, ott így: hÿweÿt auag megbont; hordót t. i. vagy bort, az az megüresít, hiut, hézagot csinál benne. *L. Vegyes iratok, e' nyelvemlékek IId. kötetében.* Malachiáshoz tartozó prologus mondja itt a' Bécsi codex végén: menden buntol heiukat,

Digitized by Google

vacuos. A' Jordánszky ó testamentomi codex 1519ből, Mózes I-só könyve' elején mutatja: ez feld kedeglen vala ű̈res es hew, *terra autem erat inanis et vacua.* Hijolni, hijultt, Párizpápainál *evacuari, evacuatus.* Zay Katának Zsémberi István özvegyének 1639ben. Zayugrócz várában, vejéhez Berzowiczi Mártonhoz költ levelében jó elé: Kerem kẽet mind szerelmes fiam Vramoth, izenetemeth ne hagja kẽ hiaba. Lám, hány másmás gyümölcsre hajt ki e' gyök, ha, nem olly gazdag is, minó Márton József tábláján a': tér.

He gyökből eredett az elavult: *heit*, hasonlóan, mellynek többese: *heitok.* Itt, alább a' Bécsi codex' 97dik levelén, a' 154dik lapon, Ozeás 9d. fejezetének 7d. versében látható: Tuggad temag̀adat Isr̄l: heitnac; *scitote Izrael stultum prophetam* -'stb. A' tatrosi másolatban v. müncheni codexben pedig Máté 23dik fejezetének 17dik verse a' 28d. levelen szól így: Heítoc es vakoc mí nagob az aran̄ é — *Stulti et coeci: Quid enim maius est, aurum?* Vala látszik; heitok, heitasz, heit ige, melly ma így jelen meg, hibítok, hibítasz, hibít: vagy hijítok, hijítasz hijít, mert hallható még: hijítom párját. 'S a' heit-ből volt heitság, mi a' Bécsi codex 92dik levelének elején fordúl elé, a' 146dik lapon: megìelentem ọ heitsagat, *revelabo stultitiam eius.* Nem heit-ból-e a': hit-vány?

Heon-hoz közelítő más példa feltalálható: Máté 20d. fejezete 6dik versében, a' tatrosi másolatban. „Mit allotac it hű̈an mend a napot esteg. *Quid hic statis tota die otiosi.*“ Ez itt ékesítő kihagyás, *ellipsis*, e' helyett: mit állotok dolog hiján vagy hijával. Heon, tehát értethetik így: egy fa gyümölcse hiján. Elől tétetve még nyomatékosabb. Igy jó éh gyökből: éhen, éhen. De, másod izrombeli elékerültében: Num heon muganec ge mend w foianec halalut ovec, más csínyja van. Az az; nem csak maga hiján, heján, hijával, ó külön magának, evék halált; nem csupán ót, hanem egész faját, az egész embernemet, melly tőle származand, már halál éri.

Digitized by Google

'S ezen: héon, hiján, hijával, különös sajátsága nyelvünknek. Azzal fejeztetett ki hajdan, míg abba németesség nem csuszdogált, az, mit ma kivéve, hibáz, ausgenommen, er, sie, es fehlt, akar fedni. Pázmán Péter így ira 1626b. Novemb. 24diken Bethlen Gáborhoz: Iszonyodom meghmondani de azt hiszem, kétszáz ezer Magyar héjával vagyon Magyarország ez tizen harom esztendeö alatt, ugy hogy Feölséghed eddigh úgy viselte az Magyar Nemzethez magát, mintha ugyan chiak ennek romlására emeltetett volna Fejedelemséghre. Bethlen Gábor válasza pedig Pázmánhoz így szól 1626b. Nov. 30d. „Nem volt annak az barátunknak bizonios computusa, a' ki olj relatiot tett kegielmed eleött, hogi két száz ezer Magiar héával vagion Magyar Orszagh .... mert, dichertessik az Ur Isten eöreökké, sohult senki ez napigh harczon giözedelmet raitunk nem vett 'stb. *L. Miller, Epistolae, quae haberi poterant Petri Pázmány Tom. I. Budae*, 1822. *lap* 137- és 140*d*. — 'S mondják már ma széltében: egy krajczárom hibáz egy forinthoz; együtt volnánk, még csak N.... hibáz v. hijányzik, ezek helyett: krajczár hijával egy forintom van; N.... hiján v. hijával együtt vagyunk, vagy régi szólással: N.... héon, v. heán.

Urdung. Ma ördög. A' régi ördöng, látszik még most is ebben: ördöngös *daemoniacus*, ördöngösség *magia*. Révai 97 §. 195. l.

Intet. Ma, intés. Amaz *monitum;* ez *monitio*. Némellyben fennmaradt ezen ismert különböztetés, mint jövés, jövet; kelés, kelet 'stb. Révai 195—198 lap. 98—100 §. Intet, több illyennel együtt eléintést vár.

Tilott, ma tiltott. A' szokásban lévő, tilos, til gyökre mutatna. 'S ez, Révai jegyzeteként, 101—103. §. 198—202. lap. épen úgy névszó mint: nő, nyom, tér, fagy, fog, mellyek egyszersmind harmadik személyek is ezen igékben: növök, nősz, nő; nyomok, nyomsz, nyom; fagyok, fagysz, fagy; fogok, fogsz, fog, 's ezekből is, itt a': nős, nyomos, teres, fagyos,

Digitized by Google

fogas; itt a': nőtt, nyomott, fagyott, fogott. De épen igegyökké is kell-e magyarázni e' til-t? Névgyök ez magára, miként: kegy. 'S mint ebből van: kegyes, kegyelem, úgy abból, tilos, tilalom. Igy még: szer, szerelem.

Fez — fesz. Gyök maga. Belőle van, feszes, feszít, feszül, feszület. Fesz, mondja Révai, latinúl, *expansus*, non *expansio;* quemadmodum et *sensus* differt a *sensione:* Lön halalnec es pukulnec fesze, tehát, *factus est mortis et inferni expansus.* 113. §. 223dik lap. Sándor István, Sokféléje VIIId. darabjának 174dik lapján, ugyan ezt irja, de figyelmeztet arra is, hogy „a' mostani magyar *Credó*ban, megfeszitteték van, régibben pedig megfeszűle volt. 'S itt, szól, megfeszűle annyit tett, mintha az mondatott volna, hogy a' Kristus Feszszè lett, minekelőtte meghaltt 's eltemettetett." Xd. darabja 64d. lapján pedig vallomása ez: „Mit tett légyen egygykor ez a' Fesz, sokat törtem a' fejemet, 's a' Származatjait is egygyenként mind megvisgáltam, de megvallom, alig mehettem valamire. Végre tsak azt találtam, hogy alig ha annyit nem tett mint Préda, vagy Nyereség .... Fesz talán utóbb Foszszá lett, *Praeda*, *Spolium*, *Raub*, *Beute;* 's Foszból ismét eredhettek Foszítani 's Foszúlni, mellyek már most így ejtetnek Fosztani 's Foszlani." Kreszneries a' fesz-nek csak származékait deákozza. Igy Párizpápai. Sajnovics' jegyzete, a' „Bévezetésben."

Feszes ruhának mondatik, melly nagyon megvan huzva feszítve, és így, szorítóvá szorossá lett. Feszesen áll a' szeg, ha minden hézag nélkül, keményen legszorosabban ment helyébe. Feszesen a' hur, midőn nagyon kinyujtatik. Feszesség, feszelgés ekként egy a' merevenséggel; fesz, megszorítással, szorossal vagy ha ennek gyökét vesszük: szorral. Tehát: halálnak pokolnak fesze, nem az-e? mit halál és pokol már megszoríthat, azok feszítendője? De, ha tán állhatna is e' magyarázat, kétessé tessi megint ezen utána jövő: ef mend w nemenec, mert e' szerint nem csak

Digitized by Google

halálnak és pokolnak, hanem egész ő nemének is fesze lett. 'S ezt Révai sem vevé tökéletesen figyelmére. Végre tehát nem olly szónak kell-e vennünk? melly mindenikhez értelmet nyujt. Tenné azt p. o. áldozat, tenné féligmeddig: vész. Fesz így egyebet is jelentő leszen 's épen nem csupán elészámlált származékainkban gyök. Illy különbözethez példánk nem csak egykettő: fél, *timet*, *dimidium;* vár, *exspectat*, *arx;* ir, *scribit;* ír, *unguentum;* hat, *sex*, *penetrat;* vész, *procella*, *sagena;* vesz, *accipit;* szív, *cor*, *sugit;* tám, *ortus*, *fulcimen.* Talán még eléakad, vallamellyik hajdaniratban, 's feltün azon jelentése, mellynek, szó alatt, el fell futni a' képzeletet.

Mulchotia, — mulhatja. Nem egy ember mulhatja ez vermöt: *non ullus homo praeterire potest hanc scrobem*, *tumulum nempe.* Révai 117—118. §. 230—233d. lap. Ezen szószerkezet egészen kimult.

Jorgossun — jorgasson, irgasson, ma: irgalmazzon. E' gyökből: irg. Igy: irgok, irgasz, irg, miből ismeretes; *irgalom*, miként ezekből: sirok, sirsz, sir; *siralom*, hatok, hatsz, hat; *hatalom;* félek, félsz, fél, *félelem;* jutok, jutsz, jut; *jutalom.* Irg, változott, kimondás lágyabbságaért erre: *jorg*, mint inkább helyett, *ionkább* jó elé Boldog asszonyról irt beszédben 'stb. Irg-ből eredett irgatok; ennek ragasztásaiban volt: *irgasson*, vagy változtatva: *jorgasson.* Épen így dívik még: mutassak, mutass, mutasson; juttassak, juttass, juttasson. Révai 122—123. §. 239—242d. lap.

Kegiggen, kegyedjen, ma, kegyelmezzen. Jorgasson, irgasson' hasonlóságára. 'S miként *irgat* jött elé, úgy kegyed, gyökéből, melly kegy: *gratia*; kegyed *gratiam facit*, *culpam condonat.* Egészen úgy, mondja Révai most idézett lapjain, mint: ár, *inundatio;* árad, *inundat;* tám, *ortus;* támad, *oritur.* Tegyük ide: valamint előttünk a' hamvadok, hamvadsz, hamvad; vigadok, vígadsz, vigad: ebből hamu, víg; úgy kellett lenni ennek is: kegyedek, kegyedsz, kegyed, innen: kegy.

Digitized by Google

Uimaggonoc erette = imádjanak érette. Itteni értelemben ma, imádkozzanak mondatik. Miben amaz? ismeretes. Komárom vármegye jegyzőkönyvei IIdik kötetének Isó részében, 1689beli illyen bejegyzés: Szundi Balás megimádtatja curiájával atyjafiait, annak eladása előtt, fejez ki: praemonitio-t, megkinálást. Ma is mondják: megimádta pénzzel.

Ildet. Ma üldözés, üldözet. Ildet egyébiránt = üldet, mint úgy helyett elejő hajdanban: igy. A' gyök, üld. Üldök. üldesz, üld. Hasonszavai: hordok, hordasz, hord; oldok, oldasz, old; öntök, öntesz, önt. Ezek' gyakrításai: hordozok, oldozok, öntözök, üldözök. Üldök-kel a' sokat elejtegetett idő felhagyott; a' nyelvet ma, régivel ujjal bővítő, üldés-t, üldet-et sem fog üldeni, 's üldözést üldéstől elkülönöz.

Kinzot, kínzat. Ma kinzás. Ez, *cruciatio*, amaz *cruciatus frequens* vagy *cruciatum*. Tartozik az elébbi szórovat alá. Révai mindenikről szól 98 — 100 §-ában, 195 — 197 lap. 'S lásd: Nagy János, 2-dik jutalomfelelet, a' magyar akadémia kérdésére, Budán, 1834. lap. 141.

Charmul = hármul, ma háromszor. Révai 159 §-ában, 291d. lapján ezt irá erről: Huius manuscripti aeuo videtur nondum in vsu fuisse hodierna ratio formandi aduerbia numeralia: adiecto scilicet ad nomen numerale nomine *szer*, quod ordinem et seriem significat. Tudni bizonyosan ezt akkor lehetne csak, ha ezen korbeli több magyar irattal eshetnék összevetés. Miképen élt *ul* raggal, mint ezerekre is menő sokaságot egy tömegbe, egy szám alá huzóval a' későbbi kor, ím itt ahhoz néhány példa. Illieshazy István Trencsin és Liptó főispánjának 1605b. Sept. 25d. Trencsinből Bocskai István fejedelemhez irt levelében van: hogi az főlgd melle tamadot Magyar nemzet mind Orſzagoſztul ne veſzen el az Pogan miat . . 1605ben az Ország Rendei által Korponán tartott gyülésből felajánlott articulusok Vdikében áll: Kiuanniuk, azert, eő felsegetűl orszagUL ... XIdiké-

Digitized by Google

ben: „Kit eő felsegenek OrszagUL gieőlesinkben meghis keszentűk.“ XIId. „Seőt ha OrszagUL uegesztűnk affele niluan ualo ioszagunk feleöl is. PEST városának KASSA városához 1610ben Augustus 22d. költ hivatalos levelében van: bizonſagot teſʒűnk egeſʒ várasUL [1]). Továbbá, Abauj vmegye utasításában, mellyet adott Gönczön 1679b. Dec. 19d. volt gyüléséből Hamvai Péter és Pásztohi Máté követek elejèbe a' felső magyarországi 13 vármegye küldöttségekor, találtatik; Iső pont alatt: „Könyörögh ienek azert eő Fölsegenek (I. Leopold) az mi Követ Attiank Fiaj, hogi veletlenül ne obrualtassunk egesz OrszagUL illÿ hatalmassan dühösködö poganisagtul.“ Erdélyben pedig e' számrag ma is így hallható: mi erdélyiekül, magyarokul, székelyekül. Mind határozóan áll, 's így vétetett: hármul. Ma ugyan ez alatt három személy együvé vettét értenők, de hajdanban nem tevé ezt. Ezen UL, ÜL ragnak külön meg külön értelmet adása nyelvünkön igen játékos, áll ezek helyett is: gyanánt, nak, nek, azzá, ban, ben. „FeleségÜL a' ki bodnar mesternek vessi el leanyat (legény létére), szól a' jászai bodnárczéh rendelete 1569ből. MarattUL, áll Miskolcz városa jegyzőkönyvének elején 1569 Jul. 5dikéről, illy szókötéssel: „Bőÿte Dorko az meg holt Pallo Benedek leanÿa kÿ mostā Paÿsgarto Imreh felesege tÿltÿa es ellenſʒÿ az Babonybercz szölött kÿt bÿr Tot Antalne, ösröl marattul.“ A' korponai említett gyülés VIId. articulusában 1605b. van: „uegezeth uolt arrul az Orszag, hogi . . . az decimat penzÜL uegiek fel az praelatusok.“ BuzáUL: irá Bogdán János és két fija' esedezőlevelére az *indorsátában*, ki? IIdik Mátyás császár és ki-

1) Kassának, 1835b. November elején megviszgált nagy becsü 's jól rendezett levéltárában találtam ezen magyar levelet, mellynek czimzete kivül ez: Prudentibus ac Circumspectis viris Dominis Judici Primario N. N. nec non caeteris juratis Ciuibus assessoribusque Regiae Cittis Cassoviensis etc. Dnis nobis honorandis et benevolis. Belál pedig aláírása: kegteknek szeretettel szolgaliuk Pesti birak es fejenkint mind az egesz keresztien tanacs. Kijegyzésemhez képest, később lemásolta Krieger János. Összehasonlította e' másolatot az eredetivel Szidor Antal praemonstrati kanonok, kassai k. akademiai professor, és Kovacsóczy Mihály, a' Szemlélő szerkesztője. Bizonyítja ezen aláirat Pestnek akkor magyar-török voltát.

Digitized by Google

rály eö feölghe szepesi kamarája Kassán 1614ben, midőn tehát még ülésbeli tanácskozása is magyarúl folyt, következően: Keth hoo fizetest aggianak eö kegmeknek buźaiűl, úgj hogj az mikor az teőb vitezleő rendnek fognak fizetnj akkor eö kegenek ez heliet ne wegien 'stb. Ex Consil. 18. Oct. 1614. *Eredetije Pesten a' Kaposmérei Mérey nemzetség levéltárában.*

Helhezie. Változott erre: helyheztesse. Most kezd helyesen visszatétetni: helyhezze v. helyezze, melly ollyan mint: sorozza. Helyezze, helyheztesse, és sorozza, soroztassa között, látszó a' különbség, 's pedig nagy.

Birsagnop, birságnap, később divatosabb lett: ítéletnap.

Unuttei, önöttei. *Electi sui, elécti ejus.* Ebből: önöm, önöl, önik, beor, bearis, beatur. Önött pedig volna, mult idő' részesülőjében: *beatitatem consecutus.* Révai 176d. §-ában 315—317d. l. hol még néhol fennforogtát említi ennek: meg nem önött, *non successit, non est beatum.* Tehát választottai, boldogultjai. Bár tudnók, mellyik táj él vele.

Iochtotnia. Miért ajánlá Révai, olvasását inkább igy: ioktatnia, mint iktatnia, eléadja 122 és 180d. §-ában. 239d. és 322—324d. lapjain. A' „Literaturai lapok 3d. száma 1837. iktatni és jogtatni között különbség tételt hoza indítványba. Amaz lenne bésorozat, behelyzés; ez, jogba állítás.

Folyhat innen még, szerkezeti, helyesirási, tájszói egykét jegyzet.

ÉS kötszó, ott is úgy írva áll, hol ma rendesen IS van. Felváltva így az es, is, egészen a' XVd. százév hajlásáig elé elékerül, sőt a' XVIId. elején is. 1552b. Kalmár Kelemen miskolczi főbirónak Kassához irt levelében van: mert az es. 1557b. Kálnási Ferencz kir. kapitány Sáros városából irá Kassának: énes, kegyelmetekys. 1564b. Zay Ferencznek Kassához bocsátott levele szerint: igen is, Azthes, ewes. 1639b. Zay Kata idézett levele Zayugróczról Trencsinben mutatja: rolam es. *Ex, Borsod levéltárában.* Révkomárom városa jegyzőkönyvében 158?ben kezdve, mindig: is, áll.

Digitized by Google

A', AZ, mutató névmással egyik megszólítás sincsen elhintve, úgy, miképen csak ezelőtti időnk még tevé. Mostanunk, régibb helyes kihagyással tart. De régibb ezen kihagyás mellett, hol AZ, áll; alatta nyilván, AZON értetett. Igy vala kijelelőbb a' mai EZEN helyett, EZ.

HUG TURCHUCAT MIGE ZOCOZTIA VOLA; hogy: torkukat megszakasztja vala. Éva is értetvén itt, kihagyással szólásra találunk ebben.

TERUMTEVE, MUNDA, TILUTOA, HADLAUA, FELEDEVE, ENGEDE, EVEC, HOROGUVEC, VETEVE, LEVN, MENTE = teremté, mondá, tiltá, hallá, feledé, engede, evék, haragvék, veté, lön, mente; mind aligmult idővel élés, miként Székely atyánkfiai ma is beszélnek. Multban, vagy egészen multban csak ez áll: ODUTTA VALA, oda adta vala. ODUT, adott, mint adatott helyett, magyarázva Révainál: 134 §. 255 256. lap.

HUG LEGENEK NEKÍ SEGED, hogy legyenek neki segéd, és nem: segédek. (Most, inkább, segédül.) Ollyan mint Kinizsyné imádságaiban 1513-ból: „Idvez legyetek" idvezek, helyett. Hasonlónak látszik ez is, itt: „mind ahhoz járó vagyunk" hol ma járók állana. 'S ollyannak: por es hamu vagyunk. Magyar saját szószerkezet' példáji. *L. Régi m. nyelveml. IId. köt. Kinizsyné imáds. előtt: II. Némelly jegyzet 'stb. XXIId. lap.*

W UIMADSAGUK MIA, ő imádságuk miatt. Az egybirtok többes harmadszemélyének átaljában fennforgott ok raga itt lám uk-kal valamint a' tulsó lapon: torkukat, áll; mi, az akadémia „Magyar helyesirásának 1832 és 1834ben meg jelentte óta, hol a' 15dik lapon, egyedül csak különböztetés vagy jobb hangzat kedveért ajánltatott, kezde inkább felvétetni. Révai ez u-t is olvasá, o-nak. Eléjő az, boldog Margit életirásában is. *L. e' „Régi Magyar nyelvemlékek" IIdik kötetét, Kinizsyné imádságai előtt: II. Némelly jegyzet* 'stb. *XXIId. lap.* MIÁ-val most is él a' köznép, MIATT helyett. Vették ezt látjuk ÁLTAL értelmében, talán csak tájanként. Révai erről példákat hoz elé,

Digitized by Google

148d. §-ában 215dik lap. Illyen az ujabban felfedezett két irat' végén: E' kǫṅǫ meǵuèǵèztètet, Nemeti gǫrgn^c henſèl emrè fianac kèze miat, u. m. a' tatrosi másolat 1466. Az érsekujvári codexben pedig: Ez ÿraſnak wege waǵon ſewenhazÿ ſoror marta keze mÿath, 1530.

KEASSATUC, keássatok. Keátani, keáss, ma is hallható Dunán túl.

BIRSAGNOP ÍVTVA, birságnap jutva. Ehhez hasonló 1559ből Abauj megyei Regécz vára tiszttartójának Csoltai Pálnak a' forrói biróhoz irt levelében: Hagÿom en te neked, hogÿ ez lewel latwan. *Kassa levéltárában.*

MEG és KI kötszók elhagyvák ezek mellől: feledé, mulhatja, jorgasson, kegyedjen, bolcsássa, szabadítsa, mente. Csak egyhelytt áll: megszakasztja vala. Amazok is ma közönségesen így iratnának: elfeledé, elmulhatja, jorgasson meg, kegyedjen meg, bocsássa meg, kimente.

Mai egy k betühangunkat három feleképen látjuk itt: k, ch, c. 'S ámbár e' két megszólítás' helyesirása igen következetlen, de k körül; láthatólag nem csak tétovázat löké, nem csupa kény ragadá az iró papot, mert az egy: cözicön-tól megválva, szó elején mindenkor k, végén mindig c áll. Közepén ch, c, k. Elején íme: kí, keserú, kic, kegyelmét, kegyelmével, kinec, ketnie, kínzatától, keássatoc, kit, kegyelmével, kebelében. Végén: látjátoc, mic, vagymuc, ennéc, halálnec, inteténec, evéc, gyimölcsnec, magánec, fajánec, haraguvéc, pukulnec, neménec, imágyjuc, uronc, imágyjanac, kinec, legyenec, imádságuc, temetjüc, Izsác, bennetüc. Közepén: isemucat, gimilcíctul, turchucat, zocoztia vala, muncas, zumtuchel, lelicert, angelcut, szentucut, pucul, lilkiért. Itt azonban csak ez utolsó szóban a' k; c pedig a' többes szám' végbetüje; pucul, muncas, kivételével. Lehet-e kétségünk a' magyar ószhajdanban háromféle k hangunk volta felől, midón e' különség azon évkörből tünik elé, melly kelet' hangejtéséhez, hol a' *chet, caph, koph* háromsága ismeretes, még rokon volt; midón idébbi kéziratainк 's

Digitized by Google

nyomtatott munkáink' szerzői átaljában sokáig éreztetni akarák betűikkel e' különbözetet azért, mert sajátit érzének benne füllel és hangadással. Mindenütt fogjuk e' gyűjtemény' darabjaiban látni ezt, nagyobb kisebb eltérésel. Ch, később ck...vá, kc...vé változott. 1595ben is még, „Az *keresztyen* vitezkedesnec tükörében, Peechi Lukachtól, kinek nyelve római irók szellemével erősült 's többet oszt címe ígéreténél, találjuk: parittyakcal még akcor nem viaskodtac; vǵ teczenec az regi fegyuerec, az kezec, körmöc, fogac, voltac, kouetkesztec az keziuec; toruenèket meg nomdoztanac. 'S e' betükereset, e' nem találás a' felvett latin ábéczében, kivesztte a' miénknek, ujnak elé nem állítása kadmusi cyrillusi leleményességgel, hallatlanná tevé azon hangunkat, melly h és k, melly g és k között lágyabb lehete úgy, miként a' török *kef* és *kief* hízelgőbb, *kaf*-juknál. Azóta valamennyink csak szárazon elvágó k. Azóta nincs az olasz *chioma* és fuoco szerínti változatunk. Nem is adatik többé vissza beszédünkbe. Hanemha dalműköltőnk vigyáz, hanemha éneklőnk a' színen gyengéditeni tudand lágyított hangzatsimítással, melly a' dallás' egyik tündérítője, a' sűrűdött k á k o gáson.

Ugyan miben hasonlít e' régi beszéd Palóczainkéhoz? Legyen előttünk Szeder Fábjántól: Palócz szóejtés és beszédbeli gyakorlás, *Tud. Gyűjtemény* 1829. *VI. köt.* 26*d. lap.* 1835. *II. köt.* 22*d. lap;* Hollók Imrétől: A' gömöri barkók szójárásáról, *Tudománytár IX. kötet* 60*d. lap;* Szabó Istvántól: Karancsvidéki palócz nyelv, *Tudom. Gyűjt.* 1837. *I. köt.* 43*d. lap.* Midőn ezeket én összehasonlítgatni akartam, jöve hozzám barátsággal Szeder Fábján, Junius 15d. 1837. Kérésemre mindjárt leirta nálam mind a' két halotti megszólítást az ő palóczai' hangejtésével. 'S e' bírva már, folyamodtam Szabó István guszonai plébános, Hollók Imre rosnyai professzor urhoz. Szabó István, hamar megküldé karancsvidéki palócz nyelvre általtett olvasatát;

Digitized by Google

Hollók Imreét, még csak ezutánra reméllem megkapnom. Szederét Szabóét függesztem addig ide saját kezük szerínt, 's még válaszát is a' görög virágok fennszellemü édes dallójának [1]), mert olvasatához tartozó. Betü, szótag, szó, mellyet alávona, nyomtatásban dólt betükkel áll [2]).

SZEDERÉ.

Luáttyuátok, felyeim! szemetekveü, mik vagyunk? Isa por iés hamu vagyunk. Mennyi malasztba teremtié eleve mi ösemüköt Uáduámot! iés odatta vala neki paradizumot huázuóá. Iés mind paradicsomban valuó gyümöücsöktöü monda neki iénie. Hean tiltuóa uötet egy fa gyümüöcsiétöü, de monduóa neki mié nem enne: isa ki napon iémdöl az gyümöcstöü, haluának haluáluávau hausz. Halluá hontuát teremtüö Istentöü de felejtié. Engede ördög intiésinek, iés eviék az tiltott gyümöcstöü, és az gyümüöcsbe haluát eviék, ies az gyümüöcsnek olly keserüö vala ize, hogy torkokat meg szakasztya vala. Nem

SZABÓÉ.

Látyátok feleim szemetek*vő*, mik vagy*ónk*. Isa por *ees* hamu vagy*ónk*. Mennyi malasztban teremt*ee* Él*eü* mi *ösónk*et Ádámot, *ees od'* adta vala neki paradicsomot ház*ó*. *Ees* mind paradicsomban *valou* gyüm*ő*csökt*ő* monda neki *eel*nie, heán *tít*otta *eöt* egy fa' gyüm*ő*cs*eet*ő. De mondá neki me*e*rt nem ennék: isa ki napon emd*ő* az gyüm*eö*cst*öü*, hal*á*nak halálávó *hósz*. Hallá h*ótt*át teremt*eö* isten*tő*, de feled*ee*. Engede ördög' intet*yi*nek, *ees* evék a' t*ít*ott gyüm*öü*cst*öü*, *ees* a' gyüm*öü*csben hal*át* ev*ee*k. *Eés* a' gyüm*eö*csnek *ou* keser*ő* vala *é*ze, hogy torkokat me*sz*szakasz*tya* vala. Nem heán magá-

1) Görög virágok az anthologiából. Szedegette Sz. I. Kassán, 1834. 1—96 lap.

2) Tekintetes Tartomány Biztos ur! Becses felszólítására Tekintetes urnak annál szivesebben hajoltam, mert reményleni szabadnak vélém, hogy a' két külön palócz olvasásnak összehasonlitása némi gyönyörűséget szerzend kegyednek, 's talán a' köz ügyre sem lesz egészen érdektelen. A' tulsó levelen van régi maradványunk' karancsvidéki olvasása, ugy azonban, hogy a' Révai által meg nem fejtett szavakat én is saját betüikkel irtam-le, például *isa;* azonban pedig, melylyeket egészen palócz szóknak találtam az eredetiben, végig alávontam, más szavakban egyedül azon szótagokkal cselekedvén ezt, mellyek most úgy olvastatnának. Alázatus köszönetem mellett megbecsülhetetlen soraiért, teljes tisztelettel maradok Tekintetes urnak alázatos szolgája Szabó István, guszonai plébános. Guszona Aug. 3d. 1837.

Digitized by Google

heon maguának, de mind üő fajuának haluát eviék. Haraguviék Isten, iés vette (sic in locum vetette) üőtet ez munkuás viluágba bele, iés lön haluának iés pokounak feze, iés mind üő nemiének, kik azok mink vagyunk. Hugy iés tik luáttyuátok szemetekveü. Isa, iés nem egy ember mulattya ez vermet, isa mind aho juáruok vagyunk. Imuádgyuk Urunk Isten kegyelmit ez liélekié, hogy irgaumazzon üő neki, iés kegyeümezzen, iés bucsijja mind üő büniét. 'S imuágygyuk Szent Aszszony Muáriuát iés boudog Mihuá Arkangyaut, iés minden Angyalokat, hogy imágygyanak iértte. Iés imágygyuk Szent Piéter Urat, kinek adatott hatalom oudania, iés kötnie, hogy ougya mind üő büniét. Éés imuágygyuk mind szenteket, hogy legyenek neki segedelem Urunk szine elüőtt, hogy Isten üő imádsuágok miatt bucsijja üő büniét, iés szabaditsa üőtet ördög üődetviétöü, iés pokou kinzattyuátou, vezesse üőtet paradicsom nyugau-

nak, de mind *eö* fajának halót eveek. Haraguveek isten, *eés* veté *öüt* ez munkás világba; *ees leün* halának *ees* pokónak feze, *ees* mind *öü* nemínek, kik azok mi vagyónk. Hogy *is* ti *látyátok* szemetekvó. Isa *ees* nem egy ember muhatya ez vermet; isa mind *aho* járeu vagyónk. *Imágyuk urónk* isten' kegyómeet ez leelekeert, hogy iorgasson *öü* neki *ees kegyegyen*, *ees* bucsája mind *öü* bóneet. *Ees imágyuk* szent asszony Máriát, *ees boudog* Mihály Arkangyót, *ees* mind angyalokat: hogy *imágyonak* eerette. *Ees imágyuk* szen Peeter urat, kinek adott hatóm *oudania ees* kötnie: hogy *ougya* mind *eó* búneet. *Ees imágyuk* mind szenteket: hogy legyenek neki segeéd urónk szeine eleótt: hogy isten *öü* imádságok *mia* bucsája *öü* bűneet, *ees* szabadója *eüt* ördög' üldetyító *ees* pokao kinzatyátoa; *ees* vezese *eüt* paradicsom' nyugómába; *ees agyon* neki menyországba útat, *ees*

muába bele, iés agygyon neki menyorszuág bele útat, iés minden juoban riészt. Iés kijuácsatok Urunkhou huármou. Szereümes bruátyim! imuágygyuk ez szeginy ember leükié, kit Ur ez napon ez hamis viluág tömnöczebelöü mente, kinek ez napon testét temettyük: hogy Úr üőt kegyeümiéveü, Uábrahuám, Izsuák, Juákob kebelibe heühezie; hogy bírsuág nap jutva, mind üő szentyei iés Önöttei közökön job felüő joktatnyia iéleszje üőt. Iés ti benneteket.

mind *jouban* reeszt. *Eés* kiátsátok hármul: Kyrie . . . . . Szerőmes bar*átyim! imágyónk* ez szegeeny ember l*ókieert*, kit úr ez napon ez hamis világ' tömlöcz*eeböü* mente, kinek ez napon te*styit temetyük:* hogy úr *öüt* kegy*ómévő* Abrahám, Izsák, Jákób' kebel*é*ben he*óhezze*; hogy birságnap jutva, mind *öü szentyi ees* önöttei közökön *jou feleü* iktatnia illeszsze *öüt; ees* tibennetek. Clamate . . . *).

Ebben ugyan egyikben sem találunk az eredetinek hangzati mivoltára. Sőt mondhatni, az tisztább, szó ragasztásival; kimondásában gyökhez hivebb 's így a' nyelvnek ezekhez képest, töve dereka, nem a' szálfa mellett elbogosodott cserje, millyen az elütő tájbeszédi hang; főfolyam saját medrében, nem abból félrekanyarodott ér. Némelly szóejtés e' palóczos olvasatban emlékezetbe tolja, Gerusalemme liberata-nak nápoli, genuai tájbeszédre fordítatását, 's azt, millyenné leszen a' meiszeni tiszta németség, austriai, tyroli szájban. De sajátisága sem lappan a' palócznyelvnek Latiatucnál. *Temetjük* szavát p. o. karancstájisan így kell vala lelnünk: *temük*, mert Szabó megjegyzéseként, *temetem* ige Karancs vidékén ekként jár: temem, (tömöm) temed, temi, temük, 'stb. Temetjük v. tömetjük, tehát már tétető. A' különbség, mint: adjuk és adatjuk.

Budán, Decemb. 1837. Szerkesztő.

*) Minden szónak adhatni okát a' karancsvidéki palócz nyelvből, hogy miért van ez vagy amaz így irva. Azonban most már illy sűrűn egymás után senki sem palóczos. Ha ugyanegy betü és szótag különfélekép áll itt, oka, mert élő beszédben is úgy történik.

Digitized by Google

II.

Ó TESTAMENTOMI

NEHÁNY KÖNYV,

E' SORBAN:

RUTH, JUDITH, HÈSTER, MACHABEUSOK

IIdik KÖNYVÉBŐL A' VIIdik FEJEZET, 'S A' VIdik FEJEZETBŐL A' 18dik VERSEN KEZDVE VÉGEIG:

BARUTH, DANIÈL;

'S A' XII KISEBB PRÓFÉTA:

OZEAS, JOCHEL, AMOS, ABDIAS, JONAS, MICHEAS, NAVM, ABAKUC, SOPHONIAS, AGGEUS, ZACHARIAS, MALACHIAS.

FORDÍTOTTA, MOLDOVÁBAN VOLT HUSSZÍTA MAGYAROK SZÁMÁRA
EDDIG LEGHIHETŐBBEN 1437 és 1441 KÖZÖTT

***BÁLINT* és *TAMÁS*,**

NEVŰ KÉT CLERICUS.

EREDETIJE BÉCSBEN A' CZÁSZÁRI UDV. KÖNYVTÁRBAN.

ABBÓL MÁSOLTA LE SAJTÓ ALÁ 1834ben

***RAJKAI GÉVAY ANTAL*,**

AZON UDV. KÖNYVTÁRNÁL SCRIPTOR, GYŐR MEGYEI TÁBLABÍRÓ, MAGYAR AKAD. LEVELEZŐ TAG.

MINDEN NYOMTATOTT ÍVET UTOLJÁRA MÉG AZ EREDETIVEL ÖSSZEHASONLÍTOTT 1835—1837ben.

***JÁSZAY PÁL*,**

M. KIR. UDV. CANCELLARIAI FIZETÉSES PRACTICANS, SZABOLCSI TÁBLABÍRÓ, M. AKADEM. LEVELEZŐ TAG.

Digitized by Google

Digitized by Google

BEVEZETÉS TARTALMA.

L. E' bécsi codex ügye maig, a' következő lapon.

Kéretik az olvasó, nézze a' dölt betükkel lévőket PÓTLÉKUL.

Legrégibb említés e' bécsi magyar codex felől Forlosia jegyzetei között 1723—1758, ki XIVd. százszakbelinek tevé. Denis 1799ben a' XVd. százszakba. Sándor István mindjárt 1799b. hirdeti 's Bátori László paulinus fordításaul. Révai 1803ban ugyan azt állítja 's tevé 1425—1456 közé. Később felebbre is. Tulajdonítja vagy sz. Ferencz szerzeteseinek vagy Bátorinak. Jankovich szerint a' Jordánszkycodex van Bátoritól. Révai e' bécsinek háromszor veszi mássát. Egyik, Virágnál el ég 1811. Másikat Sándor István veszi meg. Harmadikát Horvát István. 1815b. ez azt irja, hogy Ruth végén benne 382 évre talált 's Mária 1382b. fordította. *Virág, nem hasonló hasonmásban adja ki első lapját* 1820. *Kijegyzi Horvát után* ≡ 82 — 1382*re. Kazinczy hasonlóan. F. Magyarorsz. Minerva Iső n.* 1825. Horvát István 1835b. tevé 1383ra, mert a' jegyzet Ruthnál, 8. 3. arab szám, mondja. Az ő állítása is ferenczesek által fordításra nézve, alapvék Veszprimi észreadásán, ki gr. Batthyáni könyvtárban lenni jegyze fel egy kéziratot, ferenczesekről, melly szerint Zsigmond k. idejében két franciscanus, a' sz. irás magyarra fordítása miatt, eretnek üldéstől féltében Moldvába szökött . . . . . I—X

Gévay, a' bécsi udv. könyvtárban a' m. akadémia felszólítására másolja le 1834. Előtte Ruthnál lévő jegy vagy mi? nem egyéb, czifrázatnál. Jászay, az Iső lapnak hív hasonmássát vészi, így Ruth könyve utolsó sorának. Az egész iratban három kölönböző kezet lel 's a' széleken arab számokat, mellyek a' Ruth végén lévő vonatokkal nem egyeznek. I.) Jászay jegyzetei a' bécsi codex betűire. II.) Állítmánya a' Ruth végén lévő jegymiről. Szerínte nem egyéb az, E. S. Z. betüknél 's ez teszen: ÉS-t és cetera-t. Jászay mind a' három kézről hasonmást készít. A' kézirat papirosa beljegyét is rajzba veszi . . . XI—XVI

Mária királyné nem lehete fordítató 1382—3b. Szerkesztőnek Buczy megküldi gr. Batthyáni könyvtárból a' ferenczesek évikéziratának, melly 1313—1624 közötti, fordítást említő szakát. E' szerint, a' miatt Kameniczről szökik Tamás és Bálint két clericus Moldovába, Jacobus de Marchia elől, ki a' husszíta eretneküldést 1436b. kezdé Magyarországon. *Itt, még régibb illyen üldésről szól Szvorényi, Histor. eccl. R. Ung. Amoenitates Fasc. IIItio Num. II. a' husszitákéról* 66—93*d. lapján. Budán, Hieronymus Pragensis* 1410*b. tömlöczbe vettetik azért. Azt vallottak ellen Iső Mátyás tetteit eléadja Turóczi, chronic. 4dik rész,* 34*d. fejez. 's Bonfini dec.* 3. *libr.* 10. *Az* 1462*beli ország gyülés* 2*d. törvényczikke szerint azokon is hütelenség' büntetése:* §. 13d. *Item, publicae et damnatae haeresi adhaerentes.* Moldovába husszita Magyarok számüzetése még 1420b. Azok között fordítja Tamás és Bálint, az ó és új-testamentom iratait 1437—1441 között. 'S a' ferenczes évkönyviró szavaiként: eltölték azokat eretnekséggel, miként ő is ol-

Digitized by Google

Lap.

vasta, mert, hihetően több között, ezt: spiritus sanctus, így fordíták: ȝent ȝolleth. *Hogy nem egyedül az eretnek üldésre felállított barát vizsgálta meg e' fordítást, hanem más, kivált ollyan szerzetes tag is, ki magyarúl egyéb egyházi iratot teve fel, látszik a' debreczeni codexben Máté ötöd részére álló tanításból. L. a' bévezetést Latiatuchoz LXVIId. lap. Azon tanítás nyelve ott sokban a' müncheni codexben lévő Máté 5d. evangeliomáé, csakhogy némelly kifejezés már a' XVId. századnak elején változott magyarsághoz van alkalmazva.* Bálintot heve Husz tanítmányához, török földre űzi. Ott, megnyuzzák. — Hol tökéllette meg a' két (három) fordító Moldovában magyar fordítását? Bandinus, Zöld Péter, a' moldovai magyar telepekről. Hussz követése felső Magyarországon is több egyházi magyar iratot szülhete . . XVII—XXXVI

A' mellett, hogy e' bécsi codex épen ezen Tamás és Bálint fordítása három igenlő ok van, három ellene. E' három utóbbi, elenyészthető, 's hihetővé lesz, hogy e' bécsi és a' müncheni codex, a' husszita lelki mozgalom eredvényei. Ámbár Iső Mátyás a' magyar husszitákat elevenen is eltemetteté bosszúságában, 's így miveiket sem ápolá, e' codexet azonban beveheté budai könyvtárába . . . . . XXXVIII—XLII

Fordítás, nyelv, helyesirás millyensége bécsi codexünkben 's utasítások olvasatához. Fordítása latinból, de a' vulgata mellyik példányából? még keresendő. Sok latinosság benne. Szebb helyek. Nyelvet nézve, felette nagy nyeresége a' nemzetnek, birhatnia e' fordítást. *Vallani, habere szó, l. itt az LIII. lapon, 27-nél, eléfordul a' tihanyi codexben is, így: ꝓledbe ualiad.* Dívhatott egykor ollyan nyelv minő e' fordítóké, Szeremség vidékein, de a' most még fennlévő között, egyikét, némelly szavak a' dunántuli rész közepéről 's felsőbb tájáról eredettnek, másikat Hegyalja köréről voltnak, nézethetik. Néhol pedig, mindenünnen a' javának kiszedését gondolhatjuk, 's ügyeletet látunk így azon fejlettebb ejtésre, mellyel a' királyi caucellariát éltnek nézhetők Latiatuc bevezetése végén. Szabályos irása is mutatja e' fordításnak, hogy már előtte, magyarúl többféle tárgy vala feltéve 's azok kézen forogtak. *Illyen tiszta nyelvü 1403ból a' Sajó szentpéteriek végezése, l. a' IId. kötetben. Inkább magyarúl volt mintsem latinul 1435b. a' bandériumi katonaság élelmeinek árjegyzéke, Zsigmond Vd. decr. 8d. czikk. 1. §. 1411b. Parasztság eskűje a' tized szedők előtt, IVd. decr. 5d. czikk. 1405b. Városi birák 's esküttt polgárok eskűszabadnya, IId. decret. 12d. czikk. IIId. decret. 11d. czikk. 3—4. §. Többet ezekről 's még nevezetesebb tárgyuakról, későbbi kötetben.* . . . . . XLIII—LXIII

Az LIXd. lapon álló azon czikkhez, melly e' codexben e hangzónak háromféleségе kijegyzéséről szól, adassék: *Ezen különböztetésre akart úgy látszik ügyelni 1574b. Musztaffa budai pasa magyar titoknoka, lásd IId. kötet, Vegyes iratok, 241—244d. lap. Nagy gonddal kivánà kijegyzeni azokat Kalmár, így: ë, ê, é, 's felrakatá rendes verseiben. L. Georgii Kalmár, Prodromus idiomatis scythico-mogorico-chuno-avarici etc. Posonii MDCCLXX.* Sajtói vallomások. LXIIId. lap. Az elavult szavak után a' kötet végén álló: Egykét kiszemelet 's észrevétel is a' 279d. lapról, a' XLIV—LVIII lapon lévő: Nyelv, millyen? czímü jegyzetekhez tartozik.

Budán, Julius 14d. 1838.

Digitized by Google

E'

BÉCSI MAGYAR CODEX ÜGYE, MAIG.

Honnan? mikor? ki által került ezen ó testamentomi néhány próféta magyar fordításának kézirata Bécsbe a' császári könyvtárba? eddig adata nincs. A' mint megpillantjuk ottan, azonnal sajdulat lobban elé azon, miért kellett elpusztulni agg Buda mátyási könyvtárának; mert ha ez góth ívü palotájában díszelgene még, itthon néznők e' maradványt, 's hihetőleg többed magával. És néznők nem csonkán, mint most, midőn sem eleje sem vége; hanem az egészre feljegyezve is találnók címlapján vagy utolsó levelén, ki? mikor készítette? 's tisztában volnánk. De már e' héon, fejtegetnünk kell. Mert, ne tekintsük egyedül úgy, mintha csak dugdosó antiquarius gőgjének lehetne rajta öröme, mintha szólesó száraz grammatikuson kivül mást nem is illetne; hanem azért itéljük ama kérdések vizsgálását méltónak, mivel ebből, e' pontokat tűzhetnők ki; mellyik korszakban vala nyelvünk illyen szövetü, minő miveltségi fok volt akkor a' magyarnál, kiknél vala tudalom? miért nem fejlődhetett volna más tárgyu magyarul-iró is, kerek Magyarországon, az egész nemzet tömegéből, e' fordítások időkörében.

E' tekíntettel leszen tehát felfogva itt, összefüggés kedveért minden, a' mi, maig, e' neves nyelvmaradványról már elmondatott; eléadva a' mi eddig elhallgatva maradt, és ezek után, okokkal támagatható némelly uj állítmány is kerül elé.

Legrégibb említés felőle mostanig, található Forlosia Miklós nápolyifi jegyzetei között. Neveztetett ez a' császári könyvtárhoz elsőbb őrré 1723ban Junius 16dikán[1]) 's holtáig 1758beli Aprilis 11dikéig folyt időközben, összeirta mind a' régibben ide jutott de még tartalom kiszedése nélkül maradt kéziratokat külön, mind az ujabbakat megint külön 's ez utóbbiakról szóló czímsorában: *Nicol. Forlosiae MSS. Codd. latin. etc. august. bibl. vindob. Recensio, in fol. Theologic. B. Cod.* 81. következőleg tartalmazá:

„Codex manuscriptus seculi XIV. Constat foliis 161 in quarto. Eo continentur sacrorum librorum veteris testamenti e vulgatis latinis in Hungaricam linguam ab incerto interprete versi libri Ruth. Judith. Hester. Baruch. Daniel. Oseas. Johel. Amos. Abdias. Jonas. Micheas. Naum. Abacuch. Sophonias. Aggaeus. Zacharias. Machias." *Igy.*

Velem ezt Gévay Antal közlé barátsággal, minekutána kérésemre mindent kifürkészett az iránt mit e' kéziratnak oda juthatása és régibb ismertetése felől ottan találni lehete. Megnéztem Forlosia jegyzetét 1836ban Majusban magam is. Készítésének mikorisága nincs kitéve évszámmal, nem tud arról többet senki.

---

1) Mosels Geschichte der k. k. Bibliothek zu Wien. Wien, 1835. lap 144 és 150.

Digitized by Google

Hátha Eugenius herczeg' kézirat gyűjteményével jutott ide, gondolám ekkor, minthogy a' minden tudalmat becsült nagy hadvezér talán Magyarországon szerezheté meg. Végig mentem tehát most, az eugeniusi catalogusok 3dik kötetén [1]), hol a' kézirat czímsorok, 1317dik lapon kezdve 1352ig úgy folynak, miként azokat, VId. Károly császár megvásárlásakor 1738b. az udvari könyvtárőrség által vette. Itt említés felőle épen nincs.

'S nem vala szükség így megfutnom Forlosiának erről is készült e' dolgozatát: *Mstorum codicum Eugenianae bibliothecae, quae in augusta vindobonensi servatur Recensio*, hanem hihetőve lön nyelvmaradványunknak általa 1723b. már ottan találása, mert ha, az ő tisztségekor kerül oda, azon gonddal teszi ki, mellyel idejéről és tartalmáról beszél.

XIVd. századvbe, az az: 1300 folytába tétetése, figyelmeztető. Bár azonban egyszersmind okát adta volna Forlosia, ha tán ő is a' Ruth könyve végén lévő három jegyet vagy betüt nézte-e ezám gyanánt; ha, csak gyanítása volt-e az a' betük' vonataiból, mik hamar rászedők, mert századv' hajlása századv' kezdete összefoly. Bár tudnók általa, ha talált-e a' kézirat levelei között némi utasításra, idejéről foglalatjárol; hallá-e ezeket valamelly magyar tudóstól, mert a' n á p o l y i n a k önvizsgálttából ez nem igen származott. Aligha érté nyelvünket.

Sugallójának gyanítni lehetne Kollár Ádámot, ki scriptorrá e' könyvtárban 1748ben lett 's 1783ban halván meg mint udvari tanácsos, Forlosiával egy űgyben 9 évig forgott. Azonban, kikerűlgeté egymást e' kettő: legalább az olasz a' magyart, a' miként Kollár sajnosan emlegeti Lambeciushoz függesztett pótolékaiban [2]). Hanemha értekezének néha néha közben, midőn illedelem, egymásra szorulás, meg meghiggasztá ama nyomorult kajánkodást, mellyel némelly lépkóru könyvrágó beszennyíti az isteni szellemzetet. Bizonyosan mindazáltal csak úgy lehetne ama XIVd. századvre utalásnak Kollártól származását megtudni, ha ennek iratai között efféle véleményére lelne a' cs. udv. házi levéltárban egyikünk, ki azokat egyéb 's épen e' tárgyért is forgatni találná.

Hihetvén így e' kéziratnak már 1723 előtt a' cs. könyvtárban létét, hamar nyilik tér megfutni azon több alkalmat, melly e' bécsi könyvtárt Magyarországról összeszedettekből gazdagítá, megfutni a' legrégibb alkalmakat

---

1) Catalogus librorum bibliothecae Ssmi Principis Eugenii e Sabaudia, ordine materiarum dispositus, et in III partes divisus, cum indice alphabetico.

2) L. *Petri Lambecii Commentarior. de aug. bibliotheca caes. vindobon. Lib. I. edit. alt. Studio Adami Franc. Kollárii pannonii Neosoliens. Vindob.* 1766. *Kollarii supplementa, pag.* 799. „Atque vel utinam vel hae doctissimi viri lucubrationes fuissent apud nos ex priscis moribus χάριτες γυμνάι, i. e. liberali animo nobiscum et procul invidia communicatae, vel minimum vel longe ostensae! Sed enim quod iterum cum dolore repetere cogor, novennium perpetuum quo usus eo collega sum, nulla unquam ex eo ratione resciscere potui quidnam demum operum aut adfectum sub manu aut lima perpolitum ultima in scrinlis domi reconditum servaret, quidquid vero contra sive in graecis literis, sive in Lambecii Commentariis moliri volebam, id totum jam pridem ab sese occupatum aut perfectum esse ajebat."

Digitized by Google

is, noha kéziratunkat az 1784b. órré neveztetett 's 1800b. megholt Denis, hasonlóan idébbiek *Recentiores* sorába tette, 945 kéziratot megvizsgáló munkájának: *Codices Manuscripti theologici bibliothecae palatinae vindobonensis latini aliarumque occidentis linguarum, Vindobonae*, IIdik kötetében [1]), mellyben a' VId. Károly császár ideje óta szerzettekről beszéltekor az I-só Rész 68d. és 69d. lapján XLVIId. szám alatt: *Codices hierographici*, ezt is kiemeli, a' szélén pedig R betüvel és 81 számmal a' *Recentiores* között 81d. létét érti.

De még is mondom multabb korba tekíntvén, figyelmünket itt mindjárt azon, 1720ban történt vásárlat szegzi le, melly Báró Hohendorf György Vilmosnak 6731 könyv és harmadfél száz körűli kézirat gyűjteményét vivé a' cs. könyvtárba, szegezi pedig azért, mivel Hohendorf, ezeredes volt Eugenius lovasai között 's magyarral összeköttetésből gyűjthete. Hanem, mibe ütközhetünk meg? Kollár a' Hohendorftól jötteket ama Károly császári más vettekkel együtt elé hozza említett pótolékai Iső Részének 757—778d. lapjain, 's kéziratunkról hallgat. De megint épen ez okból, megint felebb szárnyal kérdésünk, elhatározásig, ha, nem a' budai romból vándorolt-e ide 1686ban, midőn a' még itt lelt könyv és kézirat' lomja, mellyet Lambecius, Buda várába 1666beli küldetésekor szemre 300—400 kötetnyinek sejte [2]), a' bécsi könyvtárba vitetett, Iső Leopold mint magyar király által, Denis eléadásaként 290 többnyire összekorholódott kötetben [3]). — A' nagyszombati születésü Zsámboki Jánosnak *Sambucus* 2618 kötetnyi könyvei 1578b. váltattak meg a' cs. könyvtár számára 2500 aranyon [4]). Faber János bécsi püspök könyvei között, mellyeket 1541beli halálakor a' császári tár kapott [5]), több vala Budáról került. Cuspinianus még 1510ben tudott a' renyhe Ulászlótól némelly nagy becsü codexet oda seríteni. Hátha e' három féle gazdagításkor keveredett a' többihez, feljegyeztetése nélkül is, mint német nem értette nyelvü, mit csak Zsámbokiról nem lehet feltenni, mert ez, minden könyvébe beléirá saját nevét. Azonban meg, igaz, hogy a' „*Hugonis Blotii manu exaratus catalogus libror. Sambuci*" elveszett.

Egyébiránt hányhatták vethették a' bajos olvasatu magyar kéziratot Bécsben 's midőn talán épen az említett ujabb összeirásokkor elékerűle, sorozák ezek közé, adat és hivatkozás nélkül, csakhogy valahonnan elémutatható legyen. Mert valóban úgy látszik: egyedül hajdanibb zavarban vetődhetett el több közé e' csonkázat. 1700 elején azt, sem világi sem egyházi magyar, sem pénzért sem ajándékba e' helyre nem igen adhatá. Igy hányódott vetődött és lappangott egykor azon régi német versek codexe is,

---

1) Kijött e' munka illy sorban: Vol. I. Pars 1ma 1793b. Pars 2da, 1794b. Pars 3tia, 1795b. Vol. IId. Pars 1ma 1799b. Pars 2da 1800b. Pars 3tia 1802b. In folio.

2) L. P. Lambecii Commentar. de biblioth. Caes. Lib. II. edit. altera Kollárii, 1769. pag. 947.

3) Denis, Einleitung in die Bücherkunde. I. Theil. 2. Ausg. Wien, 1795. Seite 204. §. XXXIV. — Sándor Istv. Sokféle VId. darab IId. lap. — 4) L. Mosel's Geschichte p. 40. — 5) Mosel p. 25.

Digitized by Google

a' magyar Kalocsán, hova Mátyás budai könyvtárából szakadt, mig az ottani káptalanéban Kováchich Márton György felfedezé 's majd gróf Mailáth János és dr. Köffinger Pál kiadá, Pesten, 1817b.

Fel kell hagynunk még is e' hozzá vetésekkel, mert hisztóriai valót csak világos adat éltet. Azt nézzük tehát inkább, mit monda később Denis, felebb idézett helyén, Forlosiát meg sem említve, kéziratunkról. Igy szól ottan:

„Codex chartaceus hung. Sec. XV. folior. 161. 4. charactere atro crassiusculo perscriptus et rubricis distinctus, sequentes SS. *Bibliorum* partes ad interpretationem vulgatam expressas continet: *Ruth*, *Judith*, *Esther*, e *Machabaeis* L. II. Cap. VII. et Caput VI. a v. 18. Historiam nempe matris vel septem filiorum, et Eleazari senis, *Baruch*, *Daniel* et XII *Prophetas* minores, cum Hieronymi prologo et argumentis."

Denis által a' Makabeusok hiányának is feljegyzése azt mutatja, hogy e' tartalom kiirást ő, magyar tudósok utasítása szerint készité. 'S ki is tetszik az, még ottani ezen szavaiból:

„Elocutio, ut quidem mihi *linguae periti* adfirmant, proba est. Ruth incipit: Egy bironac napiban midõn a' birac feiedelmkednec vala lõn ehség a' földõn. Azért elmene ember Judanac Bethlehemébol hogy zarandoklana Moabiditisnec vidékében õ feleségéuel es két fiayval etc. Vides adhiberi *c* finale pro *k*, punctum supra *e* loco accentus, *õ* vero per o quoddam petiolatum, quod typo exprimere non potui, repraesentatur."

'S itt még szólván az ó és uj testamentom magyar fordításai' nyomtatásairól 1532—1626tig, végül ezt veti a' kéziratról:

„Hanc igitur summae raritatis esse, ipsum insuper literatorum, de ea silentium evincit."

Tisztelt hamvu Sándor István is mindjárt hirdeté ezt 1799ben, Sokféléje VId. darabjának 170d. lapján, magyar régi kéziratokról szólva, igy:

„Örömmel jelenthetem, hogy Révai Miklós Barátom most egy illy nevezetes Kintsre akadtt, Dénis Úrnak Jóakaratjából a' Bétsi Tsászári Könyvesházban. A' Kézirat az Ó Törvénynek egy jó Részét foglalja magában. Ki legyen a' Fordító, ha Paulinus Bátori László e vagy Franciscanus Fitos Pélbárt, vagy más valaki, arról most nem szóllok. Ha egyszer a' munka ki lesz adva 's a' Tudós Leiró kinyilatkoztatta felőle való Itéletét, megtörténhetik, hogy magam is mondok valamit iránta. Bátori Lászlóról Eggerer a' Sz. Pál Remete Szerzetének történetiben azt mondja, hogy .... az egész Szent Irást és sok Szenteknek Életöket deákból magyarra forditotta 's 1456 körül végezte Életét 'stb."

Majd 1801b. Sokféléje VIIId. darabjának 86d. lapján igy íra:

1. „Eddig a' legrégibb Magyar Kéziratunk .... Latiatuc feleym ...

2. A' legrégibb Magyarúl irott könyvnek nézhetni az Ó Törvénynek ama Fordítását, melly Bétsben a' Ts. Könyvesházban találkozik illy Jegyzet alatt: *Codex Man. Hung. Theolog. LXXXV. B. N.* 81 *sive Codex Man. rec. Nro* 81. Én azt Bátori Lászlóénak tartom. Legalább senkit nem emlegetnek ô kivüle a' Magyar Irók, a' ki Komjáti, Pesti és Silvester előtt a' Sz. Irásnak valamelly Részét forditotta volna Nyelvünkre."

Révai Miklós, legelső éles különböztetésü szóvizsgálónk, Régiségeinek csak 1803ban kijöhetett I-sö kötetében szól e' kéziratról: *Antiquitates literaturae hungaricae Vol. I. pag.* 21—22.

„Singulare, ac rarum sane monumentum: quod omnes adhuc, quod ego sciam, scriptores nostros fugit. Illustrissimi viri, Michaëlis Denisii, a Consiliis Augustorum, eius bibliothecae custodis primarii gratam, et piam repeto memoriam: quod eius indultu, copia mihi data sit, hunc codicem, non modo diligentius peruoluendi, verum etiam totum exacte exscribendi ..... Nullus uspiam annus adscriptus legitur, neque in initio, ne-

Digitized by Google

que in fine. Cur tamen eius aetatem ad annum prope 1450 ponendum putem; partemque hanc arbitrer diligentiae Ladislai Báthori: explano in praefatione ipsi operi prolixius praemissa" — mivel Révai azt Régiségei IId. és IIId. kötetében szandékozott kiadni.

Denis Révait 1796b. juttatván e' kézirathoz [1]), alkalmasint Sándor Istvánnal együtt ketten ők voltak az említett *linguae periti* 's a' XVd. századévbe tétel ezek véleményén épült.

Im itten, a' Sándort és Révait vezetett hely Eggererből: *Fragmen panis Corvi protoeremitici seu Reliquiae Annalium eremi coenobiticorum Ord. fratrum eremitarum S. Pauli, primi eremitae, Viennae M. DC. LXIII. Libr. IIdo.* a' 220d. lapon, hol az 1456beli eléadás foly:

„Claruit eo tempore, opinione peculiari sanctitatis fr. Ladislaus Báthori, qui amore arctioris vitae, sociatus quibusdam fratribus, quorum ante in monasterio S. Laurentij magistrum spiritualem se profitebatur, in antrum non longe inde dissitum (cum venia tamen superiorum) secessit, ubi iejunio mortificatione vigilijs orationibus, silentio, ac labore manuum, vitam spiritualem, cum admiratione omnium aliquamdiu traduxit, donec necessarijs sine quibus humana infirmitas diu non subsistit, destitutus, accedente etiam superiorum voto, in coenobium Laurentij reversus est. Ubi studiis literarijs non minus, quam pietati intentus, tota Biblia cum plurimorum sanctorum historijs e latino, in hungaricum idioma transtulit, laboribus tandem ac austeritate nimia confectus, postquam sacris solito productius, maiori animi sensu operatus fuisset, extremum diem inter adstantium brachia sanctissime obijt."

Természetes volt, első forgatásra, hamar Bátorit mondani. Igen új vala még akkor, mindjárt bizonyosan ki is tűzni e' kézirat kelése évét; mert, ki? mit? mikor irt, fordított magyart? a' könyvnyomtatás és reformatio előtt, csak annyira sem volt még kifürkészve, véletlenül feltalálva, mennyire ma már, pedig az eddigieknél, még többet kell kapnunk. Iratnál azért átaljában, mellyben nincs meg az évszám, kiszakadás vagy gondatlan belé nem irás miatt, egyedül akkor lehet majd hihetőbb évet felvenni, midőn a' magyar akadémia által időnként megleszen vizsgáltatva minden káptalan, convent, minden vármegye, város és régibb család' levéltára, meg a' mkir. udv. kamaráé; meg a' külföldön némellyike, 's az új összekeresettek, régibben már megvolttak felől ezt mondhatjuk: ennyi és ezen évekből van magyar irat a' sűrűbb magyar nyomtatásig, több nincs, több alig akad; midőn tehát a' mind inkább fejlendő magyar nyelvi oklevéltan, nyelvvel élés' minősége, irásbélyeg, betűvonat, számok' összevetése által biztosabb hasonlításokra léphet. Addig botlót ennélfogva csak sárga szem gúnyolhat, keletkezhető vitában pedig csak felfuvalkodott sunnyiság fog hadarászni pittyedt garral; jó nevelet ellenben 's okkal támogató ész, nemes szellem' kényességeivel teendi észrevételeit, mert érti, hogy tévedést itten nem épen észhiány ejtet, hanem tökélletes jártasság mellé is világítást, véletlenül elékerült kis darabka papiros, véletlenül derít. Csak gondatlan összeállítás, melly még is gázol, menthetetlen.

---

1) L. Tudományos Gyüjtemény 1833. IId. kötet, 78d. lap, hol ezt Révai maga említi.

Digitized by Google

Nyelvvel éléssel bővebb összehasonlítgatás után Révai később, *prope* 1450ről 25 évvel mene felebb, 1425 és 1456 közé, megmaradva csakugyan Bátorival. 'S a' *tota biblia* megmenthetését ezen gyanításokra épité: [1])

1. Bátori csak részenként, ideje 's kéjeként dolgozott, és a' mit megtökéllett, azt mások is lemásolhaták részenként, vagy az eredeti részek is több kézre kerülhettek, 's illyen egy rész lehet e' bécsi eredeti kézirás.

2. A' fordításával 1625b. megjelent Káldi György, oktató intésében §. IV. p. 4. col. 2. hitelre méltótól hallottnak irá, hogy az nagyobb részét látta egy írott magyar bibliának, melly 200 év előtt fordítatott. 'S 1425 és 1625 köztt 200 van. És 1425b. Bátori, legjobb korában volt illyen foglalatosságra.

3. Komjáti Benedek sem vallja elsőnek az általa 1533b. kiadott Sz. Pál levelei fordítását; hanem övének ő azért erede, mert a' Perényi Gábor özvegyénél Frangepan Katalinnál vele közölttet nem javallhatá [2]).

Okoskodott Révai szólásmódokból is a' kéziratnak 1456nal elébbiségéről, ámbár, többel összehasonlíthatás után ma meg már azt lehet kérdezni, nem volt-e némelly feltünőbbsége, tájszólás? Révai okoskodék ugymint,

4. Komjáti 1533, Pesti 1536, Erdősi 1541 szólásaitól nagyon különböz. Mert,

a) Kiváltképen különös benne az aligmult és egészen elmult részesülő szavakkal való ragasztékos élés 'stb.

b) A' határozatlan igékkel való élés, melly hasonlóképen ragasztékos és az utóbbiaknál is ismeretes volt ugyan, de nem olly gyakorta fordul elő, mint itt 'stb.

cz) Igen különböz a' teljes állatos nevekben mellyeket a' régiség, a' mint a' halotti beszédből is kitetszik, nagyon gyakorlott; a' késeik ezeknek helyökbe felesen behozták a' müves neveket *substantiva actionis*, még a' szenvedő értelemben is.

d) Számosabbak benne, hogy sem az utóbbi könyvekben az illyen össze vonatott ejtésü állatos nevek: hatalm, kegyelm, érzelm; a' mellyek később folyóbb kimondásuakká lettek: hatalom, kegyelem, érzelem.

e) Ezekhez járulnak igen feles ritka különös szavak, a' messzebb felmenő régiségnek annyival is bizonyosabb jelei: mennél világosabb az azokkal közösleg való élés köztünk 's a' napkeleti és az éjszaki nemzetek között; azon felül mennél együgyüebbek némellyek származásokban 's állhatatosbak az eredeti jelentést megtartásokban.

Révai mindazáltal hajlott volna úgy látszik még 1425belinél is régibbnek mondani, az az: 1382 és 1425 közé tenni e' kéziratot, a' Tudományos Gyüjtemény 1833beli IId. kötete 78d. lapján álló ezen véleménye szerint:

„Teljességgel sohol semmi jele sints: hogy kitsoda mikor és hol fordította. Tsak hihetőképen lehet erről szólanunk. Vagy Sz. Ferentz Szerzetesinek, vagy Bátorinak tulajdoníthatjuk. De még is inkább Bátorinak."

'S töprenkedve adat szükében hivegeté ezt, mondván:

„Mert Sz. Ferentz szerzetesinek munkájok, mivel a' jó igyekezetü Atyák az Inquisitio elől Moldvaságba által szökének, illyen üldözö nyomatásban meg nem maradhatott. Bátori fordítása ellenben szerentsésebb volt; mert jó ideig gondosan megtartatott."

Meg pedig irja Révai ott a' 77d. lapon:

„Az Elefánti Monostorban a' közönséges hagyomány szerént *minden* fordításai, nevezetesen a' Szent Irás. Vajha a' Szerzetes Atyák, mig jobb állapotban voltak, ezt a' nagy kintset el ne hagyatták volna teljességgel veszni!"

---

1) L. Tudományos Gyüjtemény 1833. II. kötet, 79—87d. lap.

2) „Mely magyarazatoth mykoron en lattam volna, ennekem, nem tetewnek hogy yol magyaraztaak volna, kynek nem czak az ertelme de meeg az oluasasa ys ncheznek teczyk vala" szól Komjáthi, ajánlólevelében.

Digitized by Google

'S ezzel maradott Révai, grammatikájában is. *L. Elaboratior gramm. hungarica. Voluminis Secundi Tom. I. lap* 889, hol ezen fordításból, példát hoz elé. Mintha tudomása lett volna Révainak is arról, hogy már Ányos hijában erede hazai hevével Bátori fordításai keresésének Elefánt magányában, mit Horvát István *a' Tudom. Gyüjtem.* 1836*beli IIId. kötete* 114*dik lapján* hoz elé, mint Potyondy Rafaeltől a' Remete Sz. Pál szerzetének igen lelkes magyar fiától több izben hallottat. Révainak is tehát ez, értésére eshetett. Elégiai jeles költönk megholt 1784ben. Elefánton élete kezdődék 1781ben; Tehát e' köztt volt keresése, sikeretlen. Melly korra gondolá azonban Révai felebb a' szerzetes atyák' jobb állapotban voltát 's ennek csökkenését, nem említi, szerínte pedig e' csökkenéskor kell vala Bécsbe kerülni a' kézirat töredékének. Jóban éltek azok 1786beli Martius 20dikán kiadott megszüntetésükig, megválva azon időtől, melly elefánti kolostorukra 1663b. pusztító törököt vitt, midőn magukat bátran is védék. Egyébiránt, hogy Révai tudhatta, Denis említett IIdik kötete Iső részének előbeszédéből: *Lectori*, melly időben oda került kéziratokat ért C. E. H. U. és R. *Recentiores* betűjegyek alatt, nyilvános.

Oldalvást legyen csak ide lejtve, hogy Jankovich Miklós nemesen közlő áldozatos gyüjtönk, Bátori fordításának, a' Jordánszkynál lévő kéziratot tartja. Szól arról a' Pesten 1834b. kijött Egyházi folyóirás 4dik füzete' 89—92dik lapjain. Horvát István, látatlanban is, nem. Bővebben hozatik majd elé ama kézirat' ügye azon kötetünkben, melly az akadémia részéről azt magában foglalni fogja.

Itt pedig Révait azért sem hagyhatjuk el még e' bécsi codex körül, mert külön ki kell azt is emelnünk, mi hajlítgatá arra, hegy félig meddig sz. ferenczesek fordításának is vélegesse, mit felebb, másról folyt beszéd fonala, csak mellesleg érintetni engedett. 'S térjünk hajdanibb időbe vissza még azért is, mivel Révai' félénken ejtett gyanítgatása, régiségeink más jártas ismerőjét erősebben vezette; azon tárgy pedig ez, melly körül itt nyiltabb fejlekezet következik. Az idézett gyüjtemény 76d. lapján, így Révai:

„Mária királynéról, Nagy Lajos Királynak leányáról, a' ki 1382 esztendőben kezdett uralkodni, jeles dolgot említ egy Kéz irás, melly az erdélyi püspöki Könyvesházban tartatik: *Annales historici MSS. ordinis sancti Francisci.* E' ditső fejedelem asszony, igen ohajtotta és szorgalmaztatta az egész szent irásnak magyarra való fordítatását. Szépen vetekedett ebben Hedviga testvérével, a' Lengyel Királynéval: a' ki is a' Szent Irást népe kedvéért annak hazai nyelvére fordíttatta. Nálunk is Zsigmond királynak, Mária férjének országlása alatt, a' mellyet ő 1387 esztendőben kezdett, találkoztak már Sz. Ferentz szerzetéből két tudós férfiak: kik, ezt a' nagy munkát magokra vállalván, valósággal megtökéllették. Ezen, hiteles ugyan, de nekünk még is csak puszta említéssel meg kell elégednünk. Az Érdemes Atyáknak, munkájokban nem részesülhettünk; 's annak felette még tsak neveiket sem tudhatjuk."

Nagyon illik Révai véleményei' befejezéséül megemlíteni, miként rekesztette bé, hihetősége' okait, becsületes kebelnek e' nyilatkozásával:

„Ha valaki minket azonban, bizonyosabbakra találand vezetni, igen örömest és szinte meghálálva, fogadjuk el tőle."

Digitized by Google

Be jobb a' mai kitett nevü, évü, tiszta nyomtatás, a' hajdani csaknem mázoló kornál, 's nevet, időt, ferde szerénység, kolostori önmegtagadás, félelem sugaltából némelly kéziraton el is hagyottnál. Mennyi keresgélést kiván rejtélyessége! Milly marakodás néha minden honban felette. A' régiség' buvára, ha könyvével együtt poros, olly hetykén áll elé vele, mint Ben Johnson astrologusa, az általa felfedezett csillaggal.

Mintegy másra hagyá tehát Révai e' kézirat kuszált eredete' tovább kutatását, ő maga kecses nyelvsajátságinak feküdt mint lelkestül grammaticus, szenvedélyesen. Igy, mert nem unta háromszor is venni mássát. Elsejét ajándékozta Horvát Istvánnak a' hogy' ez beszéli [1]). Horvát adta Virág kezébe olvasásra 's ennek mindenkéjével lang emésztė meg 1811ben a' budai nagy égéskor. Másod leirása Sándor Istváné lett, mint én hallottam, pénzéért. Ez agyon lövé magát 1815ben, 's a' másolat, mondja Horvát, eltünt inkább, mintsem elveszett. A' harmadik példányt, irja tovább:

„Három réztáblával, Előszóval 's némelly részben magyarázatokkal is fölékesítve, nyomtatás alá készítette, de a' hideg részvétlenség miatt ki nem adhatta. Ezen utóbbik kézirat is sokáig zár alatt tartatott, míg azt végre, midőn neki idegen földre (Burkus Országba) költött volna Révainak egyébb Kézirataival költöznie, nem kisded költségen megszereztem.“

E' harmad másolatában a' Ruth könyve végén lévő jegyet így tevé ki: ⩒ 8 Z. Tevé hihetőleg a' más kettőben is, de számba nem véve. 'S Horvát István abból itélve következőt irá, 64 nagy nyolczad lapnyi 's így négy ívnyi könyvecskéje 18dik lapján: *Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetések a' nemzeti nyelv ügyében. Schwartner vádjai és költeményei ellen. Pesten*, 1815.

„Mária olly tüzesen ügyelt a' magyar Literaturára, hogy 1382b. a' Szent Irást egy a' Sz. Ferentz Szerzetéből választott Társaság által lefordíttatná [2]). E' fordításnak nagy részét az ó testamentomból ma is szemlélhetni a' Bétsi Ts. K. Könyvesházban, hol azt magam több izben forgattam, 's benne a' Ruth Könyve végénél a' 382-dik év számot az ezer elmaradásával, — a' mi a' régi Diplomákban gyakorta megtörtént — szerentsésen feltaláltam.“

Jankovich Miklós ellenkezik ezzel a' fennebb idézett Egyházi folyóirás (szerkesztését folytatá Osvald Ferencz), Pesten, 1834b. kijött 4dik füzete 88- és 89d. lapjain, mellyeken így szól:

„Jóllehet ugyan sz. Ferencz szerzetének Évkönyve (Annales) nevezetesen tudós erdélyi Püspök Gróf Battyányi Ignácz könyvtárában levő példánnya említené, hogy I-sö Mária magyar királyné', és 'Sigmond császár' hityesse ideiben két Szerzetessei azért futának el munkáikkal együtt Moldovában, nehogy hazánkban küldött Pápai Legatusok, és haereticae pravitatis Inquisitorok által, a' miatt, hogy püspöki engedelem és vizsgálat nélkül a' Bibliát magyarra fordítani merészlették, büntetés alá vonatassanak; ebből

1) L. Tudományos Gyüjtemény 1835. IIId. kötét, 118d. lap.
2) Nicolai Révai Antiquitates Lit. Hung. Vol. II. MS. in Praef. ex Annal. MSS. Ord. S. Francisci in Bibl. Episcop. Transyluanica adseruatis.

Digitized by Google

azonban sem azt, hogy az egész Bibliát fordították, sem pedig, hogy azt hazánkba visszahozván, annak olvasása gyakoroltatott volna, következtetni nem lehet; nem is győzettettem meg Révay Miklós' előadott okaival annyira, hogy a' Bécsi Próféták könyvét, mellynek esztendejit ő 1383 esztendőre teszi, ezen Barátok munkájának tulajdoníthassam, minthogy szemre vévén az eredeti példányt, annak sem papirossát, sem irás' módját Báthori Lászlónak általam tulajdonított példányánál régiebbnek nem ismértem, csupán a' formatumot: ez kis folióra, amaz kis quartumra írva lévén, különbözőnek találtam; ugyanazért a' szent Biblia' egész fordítása' munkáját mindenek előtt I. Báthori Lászlónak tulajdonítom 'stb. II. Heltai Gáspár 'stb. a' 101d. lapon."

Hogy a' bécsi codexet „Révai 1383. esztendőbe helyezte volna", Jankovich eléhozza még elébb is a' 87d. lapon 's így kétszer.

Horvát István pedig, bővebben nyilatkozván az 1835beli Tudományos Gyüjtemény IIdik kötetében: „*A' Mária Királyné alatt fordíttatott O-Testamentomi Töredékek*" felől, miként ő czimzé, a' 119—120d. lapon, világ elejébe ezeket bocsátotta:

„Azt, mintha Révai e' Kéziratot 1383dik évből valónak lenni állította volna, mint Tek. Tudós Jankovich Miklós Úr (Egyházi Folyóirás, Pesten, 1834. 8-vo IV-dik Füzet, 87. l.) beszéli, megbizonyítani teljességgel nem lehet: hanem azt egész hitelességgel társalkodásból és barátságos tudásból említhetem, hogy Révai jóval halála előtt a' Bétsi Kézirat Magyarságát az 1450dik évi Magyarságnál már sokkal régiebbnek tartotta, látván ollyan szólás módokat és szovakat e' Régiségben, mellyek más XV-dik századi Kéziratokban föl nem találtatnak.

Én valék inkább, ki könyveimben e' Régiséget elöször ugyan 1382dik évre, utóbb pedig 1383dikra helyheztettem. Az előbbi évszámot azért kezdettem használni, mert Révainak azon Kéziratában, melly az enyém lett, a' Ruth Könyv vége után illyen számjegyet találtam: ⩒ 8 Z. Tudván tehát, hogy hajdan nem egyszer kihagyatott az évszámoknál az ezeredes, sőt néha az ezeredessel együtt a' százados szám is, mi volt természetesebb, mint a' fölebbi számjegyet 1382dik évszámnak olvasni? Későbben, midőn boldogult Sándor István Barátom társaságában magát a' kéziratot megtekénẗtem, minthogy ollyan jegy, mint a' Ruth Könyv végénél vagyon, sehol sem találtatik az egész kéziratban, elhittem ugyan kételkedés nélkül, hogy a' fölebbi jegyek minden esetre Arabs, vagy is inkább Indus számok, de mind a' 3, mind a' végső Z betü formáju számjegyen akadoztam egyszeri rövid megtekénẗésem után. Utóbb végre, minekutána alázatos kérelmemre a' nagy lelkü Széchényi Ferentz Gróf, igen kegyes Pártfogóm, Ruth Könyvének végét Rajzolatban és Hasonmásban hozzám megküldeni méltóztatott, inkább hajlottam az 1383dik évszámot elfogadni, mint sem az 1382diket. Nézze, a' kinek tetszik, a' Ruth Könyv végén előforduló jegyekben az elsőt puszta tzifraságnak; a' 8 számot bizonyosan senki okosan tzifraságnak nem tekéntheti, 's nem a' német 3 formáju jegyet is, ha ez (Joannis Ludolfi Waltheri, Lexicon Diplomaticum. Gottingae, 1745. fol. Tab. CCXXIV—CCXXV.) a' régiségben hol 2. hol 3 helyett használtatott. Igy a' 82. vagy 83. számról sok kérdés fön nem foroghatna, 's ha az első jegy 3 helyett nem állana, akkor 1482d. vagy 1483d. évszámot kellene olvasni. Úgy de ez sem Mária, sem Sigmond Király uralkodásával, sem Báthori halálával, sem végre a' Kézirat régi Magyar Nyelvének tulajdonával meg nem egyezne: Ellenben az 1382dik, vagy 1383dik esztendő épen Mária Királyné országlása időjére esik, 's én legalább az irás tulajdonságaiban sem látok ollyas valamit, a' mi a' XIVdik század utolsó fertályával ellenkezésben állana. Azt, hogy az Arabs, vagy inkább Indus Számok a' Pétsi Templomon Hazánkban már 1303dikban előjönek, elég érintenem Koller Jósef Prolegomenáiból."

Az itélethozás igen sokat forgott már, láttuk, a' sz. ferenczesek évkönyvének Mária és Zsigmond idejét érintő szaka' nyomán, ki is kell hát

Digitized by Google

írva lenni a' forrás pontjának, és úgy a' hogy' Horvát István a' IId. kötet' 116- és 117d. lapjaira tevé, mert ő is kitetszőleg támaszkodik arra határozott előléptében, 1383hoz:

„Hogy Mária Királyné, *mondja*, uralkodása alatt Szent Ferentz Szerzetének két érdemes taga Magyar Nyelvre kezdette lefordítani a' Szent Irást, az ismét a' mindenre figyelmező és nagy tudományu Batthányi Ignátz Gróf és Erdélyi Püspöknek tudását el nem kerülhette. Nem hagyott ugyan erről önön maga tudósítást számunkra, de a' bő esméretekkel bíró Weszprémi (Succincta Medicorum Hungariae et Transilvaniae Biographia. Viennae, 1787. 8-vo. Centuria III. Tomo IV. pag. 29) ezeket olvashatni: „*Dum Hedwiga Ludouici I. princeps filia, in sinu Hungariae educata, omnes divinos Vet. et Novi Instrumenti Libros . . . . in gratiam Polonorum, quorum gubernacula a morte Patris susceperat, in vernaculam linguam transfundendos jussit, tum idem Mariam, germanam sororem, posteaquam ad solium Regni Hungariae sublimata est, meditatam fuisse, verosimiliter colligitur ex antiquissima Ordinis S. Francisci Historia Manuscripta, hodiedum in scriniis Illustris. Praesulis, Com. Ign. Batthàni literariis delitescente; inventos scilicet fuisse Sigismundi Regis nostri temporibus duos e familia S. Francisci viros bene doctos, qui divina oracula in idioma Hungaricum converterent, sed mox metu Inquisitorum haereticae pravitatis Romanorum, intra patriae limites oberrantium, in vicinam se subduxerunt pientissimi illi viri Moldaviam, optume tam sacro operi consulturi, ne in harpyas incidere manus cogerentur.*“ Mi határtalan légyen az illyen nevezetes tárgyra nézve is gondatlanságunk, annak már csak az is világos tanusága, hogy mai napig senki Szent Ferentz Szerzetének Történeteiből az ide tartozó helyet nap fényre nem botsátotta, 's így azokat, a' mik itten az Inquisitorokról előadatnak, vaktában elhinni, és kiirni kéntelenítetünk.“ Eddig Horvát.

Révai hasonlóan alkalmasint Weszpréminek csak ezen *verosimiliter colligitur* szavaiból 's nem a' ferenczes évkönyv kézirata' eredetijéből vette a' két barátra gyanítkozásait előbeszédébe, mellyet Horvát a' fennebbi VIIId. lapon itt, jegyzésében idéze, 's melly előbeszédre akkor ő is hivatkozott. Igy hát Révai divinatioyal járt a' Horvát követeltte valósághoz közel 's határozottan csak azért nem szólt, mert eszébe nem juta e' jegyeket: 𝔅 tarthatnia 382nek vagy 3nak is. Vagy inkább azért nem, Horvát itéletéhez képest, mellyet Révairól akkor monda, midőn a' Magyar Literaturáról szóló kéziratát kiadta, mivel e' tudomány a' nagy grammaticus Révainak is gyenge oldalát tette, *Tudományos Gyüjtem.* 1833. *IIdik kötet* 49*d. lap*, az az, mit kell az alatt érteni tanítani; és Horvátnak még inkább másutti odavetései szerint, mivel Révainak diplomatikai gyakorlatlansága miatt, összevetésekből eredő, kor és év' pontos elhatározásai körül, magához keyés bizodalma lehetett.

Menjünk ujabb véleményre által. Géyay Antal és Jászay Pál mást kezdének állítani e' számjegyről, illy úton.

A' magyar akadémia elhatározá 1832b. 3dik nagy gyülésében a' régi magyar nyelvemlékek összegyüjtetését, Kitüzé azt alaprajza. Ohajtám részemről mindjárt e' bécsi codex' mássát Révaitól a' társaság czéljaihoz jegyzeteivel együtt, hogy ne záratnék el már ezutánra használatlanul sikere, melly I. II. III. *Prolusiója* 's főképen *Propositiói* soraiban gyakorlatba is

Digitized by Google

vett példájiból itélve, szókötésünk' felvilágításaira igen érdekes lehetne. 'S mivel egyegy nyelvnek egészébe [1]), ésszel és csinnal ható nyelvtudós olly ritka, mint más nemü lángész; közülünk a' miénknek mélyére most vagy később kiváló, ne töltsön megint annyi évet, összeolvasás és hasonlítással, mennyit, Révai; hanem a' már meglévőhez átaljában a' tovább menni okosan tudók ujabb vezérleteket hamarább fejthessenek. Gróf Teleki József elnök ur, meg tudni kivánta majd külön Horvát Istvántól, által engedné-e az akadémiának Révai' e' másolatát ahhoz irt magyarázataival bizonyos áron, nem veszteségével. Horvát felelete lön: „semmiképen nem." Igy a' társaság Gévay Antal levelező tagjára bízá újabb mássa vételét, 's ez, elkészülten leve bemutatva 1834ben az Vdik nagy gyülésnek. Gévay, mondá, legnagyobb figyelemmel fogta fel, leirtában a' kézirat sajátságait 's előtte a Ruth könyve végén lévő jegy vagy mi? nem egyéb czifrázatnál, évszám épen nem. Mondá még, hogy később megnézette több tudóssal, kik 9dik, 10dik 's idébbi századek irataival foglalatoskodnak, a' császári könyvtárba is illy targyaikban jártak. Illyen vala Turinból kettő: Cibrario és Promis, illyen Hoffmann boroszlói professor, úgy Haupt zittauifi, sőt közlötte több ahhoz értővel. És évszámul egyike sem tekinté. Legjobbnak találta mostan a' tisztelt elnök, az akadémiának alaprajzi munkálódásiról pontosan gondoskodó, hogy Ruth végsora minden jegyével leghűségesebb hasonmásban kőre is leghívebben metszessék: mert, hol a' tudományos világban határozott vitatás ellen kétség, sőt határozott elvetés támad, ottan igenező és nemező három-négy tudós' körücskéjéből, az ügyet minden ahhoz értő elejébe kell adni; minket magyarokat pedig e' régi nyelvmaradványunk valósággal mikor iratásának bizonyosra fejtése nagyon érdekel. A' 10dik lapnál tehát, a' megrendelt hasonmást e' végett kiki láthatja. Még azon kivül feketén is le van e' jegy nyomtatva, Ruth' végén.

Mindjárti összehasonlíthatás tekintetéből adtam ugyan ezen 10d. laphoz tartozó metszetre Walther oklevéltani lexiconából, XIVd. századből a' kérdés alatti 2, 3, 8 arab számok hasonmássait, mivel azon lexicont [2]) nem mindenik összevetni akaró találhatná talán közelében. Sőt amazok alá soroztam a' Gatterer által mutatványul ki adott 2, 3, 8 számot, hogy a' hasonlóság még többféle alaku arab szám között kerestethessék [3]). Épen ezért álla-

1) L. Révai, Prolusio I. de praeiudicio communi et noxio, natis Hungaris studium linguae patriae non esse necessarium 'stb. Prolus. II. De lingua hungarica, ob singularem, qua excellit, praestantiam, ipsis etiam natis Hungaris percolenda. — Prolus. III. De necessitate perdiscendae linguae patriae natis etiam hungaris, lege imposita. Pestini, 1806. Propositiones ex lingua hungarica, quas academici auditores constructionum exemplis illustrarunt, 1804.

2) Czíme bővebben így: Lexicon diplom. abbreviationes syllabarum et vocum in diplomatibus et codicibus a Seculo VIII ad XVI usque occurrentes exponens. Studio Jo. Ludolfi Waltheri, cum praefatione Joannis Davidis Koelleri, Gottingae M DCC XLV. Folytatása, Joan. Henricus Jung előbeszédével, Gottingae M DCC XLVII.

3) L. Gatterer's Abriss der Diplomatik, nebst 12 Kupfertafeln. Göttingen, 1708. Tab. III.

Digitized by Google

nak itt a' Schönemann IIId. tábláján lévők is [1]), mivel ezen nemes kritikáju oklevéltanító megint különböző 2-ost, 3-mast, 8-czast szede ki hajdanból. Felebb menve pedig egész egyetemes sort láthat a' kinek tetszik illy czimek alatt: chifres romano-gallicans, chifres d'Allemagne anciens et modernes, chifres vulgaires de France, années marquées en chifre arabe, a' *Nouveau traité de diplomatique par deux religieux Benedictins de S. Maur. Tom. I.* 1750. — *T. VI.* 1765, 100 réztábláju munka német fordításának: *Neues Lehrgebäude der Diplomatik*, IVdik Részében, Erfurt, 1766. 4. a' 60dik táblán. Még régibb és főforrás: *Mabillon de re diplomatica, edit. 3tia. a Joanne Adimari, Neapoli*, 1789. *T. I. Libr. V. p.* 385. *Tab. XIII. p.* 389. *Tab. XV.* Arab számok mutatványul czeken, épen a' XIV- és XVd. százévből vannak. Ha tehát az van felvéve, hogy arab szám hozzánk, olasz, franczia, német honon jött keresztül, 's nem, ismét más kanyarintásu alakokkal Byzantium felől, úgy az 1383nak nyilatkoztatás talán már itt elesik, mert az idézettekben tökélletes hasonlóságra nem lelhetni schol.

Tanúja vagyok, miként vette le híven az idézett végsort 's Walther, Gatterer, Schönemann számait Jászay Pál, mert összevetettem mindent a' cs. könyvtárban. És midőn akará az elnök úr ő excija e' lenyomatnak az eredetivel pontos egyezetét, és akarók mi hármul körülötte dolgozottak, Jászay' hazafisága vállalta fel utolsó összeolvasását minden nyomtatott ívnek, mellyet én Budán Gévay' másolatából kiszedetve kijavítva végre még Bécsbe felküldöttem. Ez lön ugyan részént oka, hogy itt egyúttal megemlítsem, a' későbbi megjelenésnek, mert a' bécsi vizsgálat többszer vala hosszabb ideig megakadályozva; részént pedig jegyek, pontozatok, betű alakok újból öntetése tartóztatott; hanem illy munkánál pontosság a' főkivánat, nem sietelem.

Jászaynak tehát igy alkalma lön betünként megvizsgálni a' kéziratot. Ekkor látá, hogy három embernek folyt az különböző vonattal tollából, 's ehhez képest vette le az egyik kéz, másod v. másik kéz, és harmad kéz' betűit, mellyek külön külön itt Ruth könyve előtt állanak mutatványul. Ugy készítette hasonmásul Ruth első lapját az egyik v. első kéz után; a' másik kéz' vonatait mutatja Ámos könyve' kezdetéből Sophonias' végszavaiból és Aggeus eleibe tett bévezetésből; eléterjeszté a' harmad kéz' vonatait Malachias elsőbb soraiból. Mindenik látható itt a' maga helyén. Továbbá, e' munkája közt fedezé fel, hogy a' papiros elvágott szélein a' capitulomok néhol egyszersmind arab számokkal is kijegyezvék, mellyek hogy megint híven olyanok miként a' 10dik laphoz tartozó metszeten, hasonmássa szerint állanak, ismét bizonyíthatom. Véletlenül épen a' 8-czast ejté el idébbi bekötéskor a' könyvkötő' körülvágókése, de a' 2-tős és 3-mas, összehasonlíthatásul meg van.

---

1) Schönemann's Versuch eines vollständigen Systems der allgem. besonders älteren Diplomatik. Erster Band. Mit 16 Kupfertafeln. Wohlfeile Ausg. Leipzig, 1818.

Digitized by Google

E' háromféle kézről Révai semmit sem szóla. Észre csak ezt vevé szavaként: *Versus finem est calamus aliquanto tenuior.* Hallgatott az arab számokról. Horvát is Révai' nyomán a' szélcken lévőkről. Ez, egyebet átaljában nem irt belsejéről 1383ra tételén kivül, csak a' kézirat három féle e-jét sürgeté.

Jászay hozzám e' tárgyakban következő jegyzeteit 's állítmányát küldé.

I. JEGYZETEK A' BÉCSI MAGYAR CODEX BETŰIRE.

„Az egész codex, három kéz' eredeti irása, még pedig az iratban előforduló számtalan igazítás bizonysága szerint magoké a' fordítóké. Az első felváltva jő elé a' másodikkal több helyütt. A' harmadik, melly a' két elsőt gyakran igazítja, két levelet sem tölt be az irat' végén. Az első kéz irta: Ruth, Judith, Hester, Machabaeusok könyveit egészen, és Baruch könyvéből harmadfél levelet, így első kézé az 51dik levél' első lapja, második a' másodiké, mi az 52dik levélről meg fordítva áll. 53dik levelen kezdődik a' másod kéz folytonos irása 's ez végezi Baruchot, Danielt, Ozeást, Jochelt, Ámost, Abdiást, Jonást, Micheást, Naumot, Abakukot, Sophoniást. Aggeusban már a' 142- és 143dik levél nem különben a' 144d. levél' első lapja ismét az első kéztől van, második pedig a' másiktól. Zachariásban a' 151d. levelet megint az első kéz tölté be, a' 152diket a' másik; a' 157dik levél első lapjának 8 első sora az első kézé, a' többi a' másodiké. A' harmad kéz végre Malachiásban a' 160d. levelen kezdődik, 's végig tart.

Az első kéztől, több latin szóban vagyon mind nagy C mind kis c. A' magyar szavakban p. o. *orcza* előforduló *cz*, ékkel van jelelve így: ć. De, ékelt nagy C..t nem találtam. A' kis *e* háromféle. Közülök a' vonatos è mindig rövid, p. o. fèièdèlmkednº, èztèndèiglèn. A' pontozott, hosszú, mint: fèlèsègèuèl, fèriè. A' harmadik vagy kopasz *e*, nagyobb kérdés alá jő. Gévay állítása szerint annak különös kiejtésü *e*-nek kell lenni, mellynek hangzatát még ki nem találhatta. Az én vélekedésemként ezen kopasz *e*, a' Gömör, Borsod és Abaúj vármegyék némelly vidékein divatozó félhosszú hangzatu *e*-t adja elő, 's nem csak azt gyaníttatja, hogy az iró azon tájéki születés volt, hol ezen szavakat: *meg*, *ne*, *fel* 'stb., mellyeket ő kopasz, vagy néha pontozott ė-vel is ír, szinte félhosszan hangoztatják, de kimagyarázhatóvá teszi azt is, hogy ezen kopasz *e*-t gyakran pontozott ė-vel, ollykor pedig vonatossal is felcseréli, p. o. ezen szót: férje, egyszer így irja: fèriè, másszor így: feriè. Ezt: meg, melly többnyire mindig hosszú *e*-vel iratik, egyszer így: mėghala, másszor, meghala; ezt: szinűvek egy helyen így: zinǫuec, más helyen zinǫuèc, ezt: népek, majd így: nèpec, majd, nèpèc 'stb. Én tehát ezen *e*-t közép *e*-nek tartván, az ékezett rövid è megkülönböztetésére, kettős ponttal jeleltem meg, így: ë. A' nagy E-nek igy

C

e

Digitized by Google

szintén háromféleképen kellene eléfordulni, azonban mind rövid mind hosszú
E gyanánt többnyire csak kopaszan áll az E. Vonatos rövid E akad néhány,
g gy pontozott hosszú É-t nem találtam. A' kis g-t hasonlóan ék teszi különbözőve
a' *gy*-től, de igen gyakran elmarad ennél is, a' jel. p. o. néhol így látjuk: fèlèsė́ġė́kèt, máshol így: fèlèsėgè. Ékelt ġ azonban soha se tétetik gy he-
G GY lyett. Nagy G és nagy GY között semmi különbséget sem vettem eszre, mindenik egyaránt iratik. — Nagy I fordul elé ponttal és a' nélkül is ezen sza-
I J i vakban: Izraèl, Istèn, Juda, 's J és I helyett egyaránt áll, valamint a' kis *i* is, mint: napiban, fériè. A' hol pedig két í akad össze, ott az utolsó, hosz-
K c szú j-vel iratik, 's így a' két ii, ÿ-onná alakul, p. o. fiaÿtol. K helyett, a' végen mindig c használtatik, p. o. kic, vonèc, fèièdèlmked^{c}. Hol pedig
ɱ ɳ ℘ két k jő egymás mellé, oda ck tétetett. Vagynak vég ɱ, vég ɳ és vég ℘ (s)
v u, v̇ u̇ betük is. A' v és u, v̇ és u̇ felváltva jár. Nagy CS-ét nem találtam. LY,
CS LY l többnyire l-el jelen meg. NY, csak egy pontozott ṅ. Ha pedig végül áll, há-
NY ṅ tulsó lába, mint az m..mé ɱ, hasonlóan hosszúra huzatik így: ɳ.

c A' **másik kéz**, már többnyire pontozatlan vagy ékezetlen c-t ír,
E cz helyett. A' nagy E betük között ennél, kopasz, vonatos és pontozott E-ket is találhatni, ez utóbbi azonban nagyon ritka. Ennek kopasz nagy E-je ismét kétféle, hegyes és gömbölyü hátu, amaz többnyire hosszú, ez rövid, de nem kirekesztőleg. Pontozott hosszú kis ė-t, szóközepén sehol sem találtam, de a' kérdő *é*? mindig ponttal fordul elő; a' rövid è itt üstököt kap; a' közép *e* az első kéz' irásabeli jegyzet alá esik, mint: nepenèc, menden-
I CS ható. Nagy I felett, pontot sehol sem tapasztaltam. Nagy CS-et csak vagy
Sz hármat. Sz betüjéről mind e' másod mind az első kéznek itt szólok. Sz átaljában többnyire pusztán s-vel jegyeztetik, hanem az első kéznél néhány esetben ékelt ź is fordul elő. Nevezetes pedig hogy e' szóban *szent*, kirekesz-
ź z tőleg *sc*-ét ír mindenik. A' betük sorába illyen ź-t nem jegyzettem ki, de ha olvasónk, éket gondol az első kéz' z-je felé, annyi mintha látná e' ź-t is. Egyébben itt is áll, a' mi az első kéz' többi betűiről észrevételül mondatott.

A' **harmad kéz'** betűi között, csak az általam lemásolt 's itt lévő
E vonatuakat találhattam. Nagy E csupán egy rendbeli van itt. De az e-t háromféleképen úgy különbözteti meg ez is, miként az első kéz, csakhogy ennél a' rövid *e* más alakot nyert, mint a' minőt neki az első és másod kéz
I i adott. I i, pont nélkül mindenütt. Többi betűire, az első kézéiről mondattak, hasonlóan alkalmazandók. Az *és*, végre, mind a' harom kéznél a' lemásolt jelekkel található. *Bécs*, *Decemb.* 11*dikén* 1835. *Jászay Pál.*"

II. Állítmány a' ruth végén lévő jegymiről.

„A' bécsi magyar codexben előforduló 's némellytől 383 évszámnak vélt, mások által &ct-nak vagy puszta czifraságnak hitt jegyet, mellyet az

Digitized by Google

ide mellékelt lapon benn a' császári könyvtárban leghívebben igyekeztem lemásolni, én ☙ az az E. S. Z. betüknek vagy is ÉS szónak és cetera-t jelentő z-nek állítom.

Megjegyzem ugyan is, hogy ezen codexben háromféle betü van: kezdő, nagy, és rendszerinti kis betük. A' kezdők mindannyian különböző alakuak 's néhol egyszerüek, néhol czifrázottak, nagyobb részént pedig veresek. A' nagy betük veressel tarkázattan feketék, mint az általam lerajzolt betürend mutatja. A' kis betük tiszta feketék, hol azonban veressel irott egész sor is fordul elő, ott nagy és kis betü tiszta veres. A' kezdő betü, csupán fejezet elején áll, arra szánatása is ugy hozván magával, 's minden fejezet első szavának első betüje illy kezdő betüvel, másod betüje pedig nagy betüvel van irva.

A' codexben lévő minden veres irás, úgy látszik, utóbbi. 'S a' fekete iráskor fennhagyván az iró, fejezetek elején a' kezdő betü' helyét csak a' lap szélére feljegyzett kis a b c d 'stb betüvel jelelte ki, hová miféle kezdő betüt kellessék majd végtére festenie, ezért e' kis betük, a' később mellejek irt nagy veres betüktől több helyütt be vagynak futva.

Kérdésben lévő jegyünk Ruth könyve utolsó sora végénél jelen meg, melly a' lap' egész alsó sarkáig nem terjed, hanem még nehány sornyi helyet hágy üresen. Mutatja hasonmásom az egész végsort igy: Obeth züle Isaÿt, Isaÿ züle dauidot ☙.

Végét érvén itt nem csak a' fejezet, de Ruth könyve is, az iró még a' következő fejezetbe, Judithéba is belé kezdett ugyan, mert annak első két szavát: eS vg, is leirta már, helyet hagyván szokása szerint a' kezdő nagy E betünek, mellyet a' szélre csak kis e-vel jegyzett fel előlegesen. Azonban, gondolhatni, hogy vagy majd megint nem akarta már Judith uj könyvét, fennmaradt kevés üres helyén folytatni, vagy valami egyéb előtte tudva lévő ok miatt félbe szakasztotta megkezdett sorát 's a' már kiirt két szócskát következő levelére vitte által.

Megszünt e' szerint a' kihagyott kezdő E betü oda festetésének szüksége, azért az itt, végképen is elmaradott, 's a' más lapra tétetett által. Ne hogy azonban a' későbbi olvasó tévedésbe jöjön' ha ezen üres helyet és e' sortöredéket látni fogja, fel kellett jegyeznie veres festékkel ugyan azon két első szócskát Ruth végsora után, miből az olvasó azonnal észre vehesse, hogy az ott megkezdett de félben szakasztott fejezetet a' következő levelen találja.

Ha összehasonlítjuk ezen kérdéses jegyeket:

1. az irók keze által fejezeteik elejére mindjárt a' kezdő nagy betük mellé, feketével vagy néhol a' bevégzett fejezetek végére veressel feljegyzett, 's ott, hol a' későbbi bekötéskor el nem szelettek most is fennlévő arab számokkal; (itt p. o. a' 48, 85, 101, 109, 114, 122, 133 lapon 'stb.)

Digitized by Google

2. a' 3-masnak vélt bajszos és kettős öblü első jegyet, melly egyébiránt csak hirtelen tollal van oda vetve a' Ruth első lapja' hasonmássán itt látható kezdő E ℰ betűvel, és ugyan illyen E-kkel a' 10d. laphoz készült kőiraton;

3. a' 8-czasnak állított másodikat a' másik kéz nagy S-seivel; miknek vonatai mind ezen másik kéz' betűi között láthatók, mind a' 10d. laphoz tartozó kőreiraton, és neveztesebben itt igen kivehetők, úgy hogy a' három alsóbb ugyan azon egy a' Ruth végénél lévővel;

4. a' harmadik, ugyan csak megint 3-mas számnak állított jegyet, melly legkevesebbé sem hasonlít az elsőhez, a' másik kéz' betűsora között lévö kis z-vel, vagy a' 10dik laphoz tartozó kőiraton álló öt z-vel — minden kétségünk elenyészik 's azt valljuk: a' kérdéses jegy, nem 383 szám, mi ezen helyen, a' felebb említettem arab számoktól egészen elváló alakban 's a' többi irással tökéletesen egyező festékkel különös tünemény is volna, hanem Judith könyve első fejezete első sorának később oda írott kezdete 's az ezt megelőző csonka lapnak következő levélre mutató őrszava. *Bécs, Januarius 20dikán* 1836. *Jászay Pál.*"

Közlé velem Jászay később a' kézirat papirosáról és ennek jegyeiről is észrevételeit. Ide soroztatnak azért, hogy gondolatjaként, ha valaki hasonjegyeket lelne, bizonyos évszámot mutató régi iratu papiroson, e' bécsi codex ideje' némi nyomára következtetést mondhatna. „Minden levelen, ezek Jászay szavai, hat vonal nyulik keresztül egyarányos távolságban. A' papiros belében lenni szokott czifrázat, ezen, a' mennyire képzeletben össze lehet állítani lóhert vagy borostyán levelet látszik ábrázolni. (Egész minőségében mutatja ezt a' „Harmad kéz" hasonmássa táblájáu lévő utánnazat.) Eléjő mindenütt az ívnek egyik egyik felén, más fele üresen marad. E' czifrázatnak közepében hajtatván össze a' levél, több helyen megfelel egymásnak az elválasztott jegy, jelesebben pedig az 55dik és 56d. levelen, mellyeken a' könyvkötői fonal keresztül megyen. E' kérdéses czifrázatnak a' leveleken teljes rendben elékerüléséből itélve, bíztosan mondhatom, hogy az egész könyv egy nemü papiroson van írva. *Bécs, Aprilis 23dikán* 1836."

Minekelőtte kaptam volna ezeket, vágytam én láthatni a' gróf Batthyáni könyvtárból az annyiszor idézett sz. ferenczesek évkönyve kéziratából hiteles másolatát azon béjegyzetnek, melly abban 1382 — 1437tig, mint Mária királyné és Zsigmond király időköre között állhat. Gyula vagy Károlyfejérváratt most Buczy Emil kanonok 's az ottani csillagász torony igazgatója, lebegett előttem, eljár ő ebben. Ő véteté már csínos mássát a' Bertalan pap irta zsoltárkönyvnek, általa jött az akadémiához megint más fordításu 32 zsoltár, 65 hymnus és egyéb nyelvemlék másolatban, ugyan Fejérvárról, mint levelező tag által. Becses előtte a' magyar akadémia ügye,

Digitized by Google

nemzetéé dicső, barátsága pedig irántam 25 év alatt egyszer sem rendüle meg. Mene hozzá kérésem.

Válasz várása közben, gondolkodóban maradtam én, ki bizakodtam elébb, hogy vélt számaihoz Horvát István, idő' összevetését sem mulasztotta el, 's fennebb említett munkákban lévő arab számokkal történt egybehasonlításom előtt, 1383-mal voltam. De már, Jászay állítmányát elvetendőnek épen nem tartám. Hanem, meg lehet talán menteni hivegetém, codexünk idejét még is I. Mária haláláigra, 1395, Weszpréminek t. i. ha *verosimiliter colligitur* szavai, mellyekkel Horvát, számait gyámítgatá, igaz historiai alapokra gyökereztethetők. Mert 1383-mal én meg már azért hagyék fel részént, mivel a' kézirat levelei' szélein néhol eléjövő 's Horvát követelt számaival meg nem egyező arab cziffrákat bizonyosan nem lehet későbbi más kéz által felrakottaknak mondani. Miért nem? arról alább.

Összevetém I. Mária és Zsigmond országlása' időkörét, össze Hedvig fordítatásáét. Széthányatnak Weszprémi szavai, leomlik a' mi ezekre épült. Az adatok itteni eléterjesztését kérésem előzi meg: ne sajnáljon emlékezni olvasónk arra, mi felebb a' Xdik lapon így áll:

„Dum Hedwiga .... omnes divinos Vet. et Novi Instrumenti libros ..... in gratiam Polonorum, in vernaculam linguam transfundendos jussit, tum idem Mariam, ... 'stb." És nézni kell emlékeztetésül itt a' IXdik lapot is.

Mária, Iső Lajos idősb leánya magyar királylyá (in regem) koronáztaték 1382b. September' 17dikén 16 éves korában. Igy tehát, ha Horvát István szerint ezen ó testamentomi töredékek Mária királyné alatt fordíttattak, 's első állításaként 1382ben, az csak úgy lehet vala, ha még, vagy atyja' életében, ki 1382b. Septemb. 16dik temettetett el, mint királyleány mondta volna kívánságát a' két ferenczesnek, vagy koronáztatása után mindjárt, 's ezek Ruth könyvecskéjét karácsonig elkészíték 1382b. Másod megigazított állításként, 1383 végeig, ha csak Ruthot tökéllék meg, találhatnánk ott évszámot az igaz; de így alkalmasint más könyvhez is oda tették volna, végeztekor, dolgozásuk évét; ellenben az másutt, sehol sem áll. Továbbá, magától e' fordítatást a' 16 évü leánykirály nem indította volna meg, hanem bizonyosan Vazilo András minorita gyóntatójának, ki anyjáé Erzsébet királynéé 's majd Hedvigé is volt [1]), befolyásával: sőt az lengyel lévén, főbb magyar egyháziakéval, ezek pedig ollyan fordítót ajánlottak volna, ki anyaszentegyházi határozat szerint járjon el dolgában 's eretneki szellettel ne vádoltathassék. Dehogy gondoskodott Mária ekkor a' magyar literaturáról. Egy igét sem tudott e' nyelvmíveleti munkanemről. A' gyengéd áldozatot,

1) Melissano de Macro, Annalium Minor. supplementa. Augustae Taurinor. MDCCX. p. 241. ad annum 1387.

Digitized by Google

vészből vészbe rángatá oktalan bosszús anyja. Vagy, Novigrádon tíz hónapi fogságában akart-e vigasztalódni? 1386b. és 87b. magyar bibliával. Sem híre sem hamva ennek. 'S gyaníthatlan, hogy elborzadott elme, minővé az övét, anyjának, szeme láttára és börtönben! megölettetése tevé, illyesről gondolkodhassék. Vagy, fakadott ez' enyhet keresése? kiszabadulttával, midőn az országlást átengedé férjének, kivel 1385b. eskették össze, 's kinek 1387b. Martius utolsóján, tehát 19dik évében a' magyar korona, fejére tétetett: ó meg, a' szerencsétlen lapta Mária elfásult kebellel hordozá visszavonultan fatumait. Tudott volna Zsigmond arról, 's a' lovag szellemü ifjú király ekkor belé elegyedett volna legalább első hevében védelemre, ha valaki megint akadályozni akarta Máriának elébb helyben hagyatott fordítatását. Eretneki üldést pedig e' tájatt sem Ferrarius nem dicsér, ki egyébiránt évről évre beszéli el a' Magyarországon 1225től fogva dolgozott domonkosi inquisitorokat: *De rebus hungaricae Provinciae Ordinis Praedicatorum. Viennae Austriae, M. DC. XXXVII. p.* 416—435 *és* 463—502. sem Wadding nem szól ferenczeseinek Mária alatti hadonázásairól, a' magyar földön. Ranzanus feljegyzéseként eshettek ekkor vissza Manichaeismusukba megint a' Patarenusok, szerinte bosnensis natio, kiket Iső Lajos elébb, a' catholica hitben megyökereztetni törekedett; de Mária ferenczeseinek ezekkel mi közük lett volna?

Hanem, hiszen Mária, Hedvig példáját követheté szól a' vezető Weszprémi. Hedviget, Iső Lajos kisebb leányát, Lengyelország 1384b. October 15d. Krakkóban koronázá meg. Volt ekkor 13—14d. esztendeje körül, mert egy két évvel különbözőleg jegyeztetik születete. Az egész világ beszéli, milly szép és jó, millyen eszes. Jagyello, Litvánia' herczege, kész kedvéért, csak neje legyen, kikeresztelkedni tüzet kígyót imádott tartományostul pogányságából, összecsatolni azt a' lengyellel. Hedvignek gyermekszive Albertnél Ausztria herczegénél, már atyja köté ahhoz. Lengyelország nagyjai esengve kérik, 's a' legszebb királyleány vad rút embernek hirleltet fogad el. 1386ban Febr. 14d. Jagyello keresztyén, 's férj; 17dikén lengyel király. És hírénél csínosabb, eszesebb. Hedviget ezen esemény mintegy inté Litvánia emberítőjévé lennie. Lön. Lengyeleit meg, a' szelídület vallása körül anyanyelvükhez közelíteté, latin ritus mellett is; mert azon kolostorban, melyet Cleparz mezővárosba Krakkó falai alatt sz. benedekesek számára 1389b. férjével Ulászlóval együtt épített; alapításaként isteni tiszteleten, canonicus órákon 's egyéb czerimoniánál, éneklés olvasás, *idiomate slauonico* kezde folyni. Példaul a' prágai „*Monasterium Ordinis S. Benedicti*" szolgált, melyet ott IVdik Károly 1347b. indíta meg Cyrillus és Methodius tiszteletére, mert a' négy evangelistát már 868 előtt szláv nyelven nyujtá Cyrillus az általa görög keresztyénné lett csehnek, Methodius pedig szláv liturgiát kezde 881 előtt. Onnan hozatának folyamatba vevő barátok elő zer Cleparzra, miként az 1480b. megholt Dlugoss püspök, mint szem és fültanú beszéli, nagy öröm-

Digitized by Google

mel azon, hogy egyházi nyelvre a' megváltó, csak a' görög, latin, zsidó és szláv nyelvet méltolá. Hedvig tehát, igen is jól tudta még felebb kapni a' nyelvrokonú lengyelnél azon szellemet, melly általlenge a' csehtől még 1030 körülről is, midőn szent Procopius, egyházilag szláv nyelvvel élő szerzetet vive Sazavára. Hedvig egyik oldala Dlugossnál, a' buzgó, illyen képü: „Catholicae fidei in Lithuania plantatrix .... Summa in ea deuotio, omnibus mundanae pravitatis fastibus a se relegatis, tantummodo ad orationem et lectionem librorum diuinorum, videlicet veteris et novi testamenti, Omeliarum quatuor Doctorum, Vitas Patrum, Sermonum et Passionum de Sanctis, Meditationum et Orationum Beati Bernardi, Sancti Ambrosii, reuelationum Sanctae Brigittae, et plurimorum aliorum *de Latino in Polonicum translatorum*, animum et cogitationem intenderat. *Joan. Dlugossii s. Longini canonici cracoviensis Historiae polonicae Libri XII. Lipsiae, M. DCC. XI. fol. Libr. X. pag.* 160—161.“ Beszéli ezeket 1399b. történt halála említésekor, de a' fordítások' éve, az eszközlő, munkáló nincsen kiirva. Cromer, Mathias de Mechovia, Koialowicz pedig e' fordításokat elé sem hozzák, noha királynéjuk egyházi erényeit szívesen dicsérik. Vizer Ádám ezt irá: *l. Hermenevtica Sacra Novi testamenti, Pars III. Posonii*, 1785. a' 63d. lapon: Hedwigis, Ludovici regis Hung. filia, an. 1390. in linguam polonicam transtulit biblia; ut narrat Kortholtus, *de variis script. editionibus*, c. 30. Le Long *biblia sacra c.* 11. *sect.* 3. Akarék erről meggyőződni enszememmel. Azonban Kortholtust nem kaphatám meg. Kiirta majd kérésemre Jászay Bécsben szavait 's mi jött elé? Adviga fordítató volt, és mikor? arról ott semmi sem áll. Igy beszél Kortholtus, másod kiadása 367d. lapján: „In linguam polonicam sacrum codicem *primu* transferre curavit regina Hedwigis, Ludovici filia ..... Testis est MS. Johannes Lasicius de Gestis Franciae libro I., qui sedulo vernaculam hanc scripturam ab Hedwige lectam fuisse ait, uti quoque ab altera, post huius obitum, Jagellonis uxore Sophia. Cuius exemplar, inquit, eleganter manuscriptum, vidi.“ Le Long pedig, mint ezt magam olvasám, szóról szóra irta le Kortholtus eléadását, 's Hedvigről több, egyikben sincs. A' tévedés onnan lehet, mert egy lengyel zsoltár, Hedvig zsoltára czímmel, minthogy övé volt, marada fenn. Azon tengernyi fordítás, nem is hihető 20 év körüli vérről, minő az élénk Adviga 1390b. volt. Hol ideje, annyihoz? Hisz' épen ez évben rohanta meg lengyel leventasággal Galicziát maga, míg férje, Litvanusaival szerzekedék 's vissza csatolta. Miként azt, mondá, magyarhoz kerekíté lengyeltől az atyja, úgy veszi vissza ő, kit lengyellé tön koronája. Hanem, könnyü hinni azt, hogy az 1389beli kolostor alapító, e' tájatt kapott fordítást, mellyhez elébb adta rendelését. Példája mindazáltal követhetővé csak ez idő körül válhaték. De, Mária járt volna-e nyomán? a' Hedvignél idősebb, a' vele vitázott öcscse nyomán-e? Azonban legyen, evangelium győzött. Annyira szeretnők Mária magyar fordítatását, hogy szinte fáj nyomába nem akadhatnunk, 's lehetetlenben is már, azt mondjuk: miért nem Hedviget hagyá Budán a' történetsor! hogy elfelejtette volna hajdani királyinkról annyiban kedvetlen emlékezésünket, mivel annyi kolostor épitetésük mellett sem tudjuk egyikét is a' keresztyén szeretet iratai' magyarra fordítatójának; noha másként feltehetnők Árpádék vége felé, lehetettségét. Mert Le Long szerint francziára, legelőször

Digitized by Google

ugyan Waldus fordítá némelly részét 1160 körül, de vitázatlanul Des Moulins kanonok 1294b. az egészet; olaszra így Voragine 1270b.; spanyolra titalom hárítva 1280b. tétetett Alfons kasztíliai király fordítást; az illyr-latin papnak pedig már ekkor, misekönyve is nyelvén volt. Németes rimbe még 870 tájatt szedé Otfried benedekes, a' 4 evangéliomot, egy asszony kérttére. Az anjou-magyarház visegrádi udvarában továbbá akként foroghata kézen egyházi magyar irat, miként lengyel zsoltár a' Magyarország és anjouház czímerével 's három M betűvel jegyzett codexben vala ott, akár úgy, mint Iső Károly' Mária nevü első hiteseé, akár egy részében Iső Mária királynéé, Kopitár szerint. Borkowski hiszi Iső Lajos első hiteseének Margitának [1]). Lajos minden esetre tuda felőle 's ha épen az elébb lengyel thrónra szánt Máriának irák egy részét, mondhatnók, hogy a' buzgó királyban magyar efféle iratra is gerjedhete gond. Hanem tanú nincs rá. Hanem, ha Máriáról akadna is jegyzet, látnivaló lön, hogy ösztönzése nem 1382re vagy 3ra esnék 's csak fennebb elehozott szellemben volna.

A' keresett két ferenczes munkálása így, ótalmatlanul, szakadás tilos hevének mutatkozék. Hol? 's merre keresendő kérdezém Magyarország földein, a' tűznek e' két fija. Moldovát emlegeti Weszprémi? Moldova tartozott bakói bajai ferenczeseire nézve a' bosnyák felügyelőséghez, melly 1235b. csak custodiával kezdődött, 1340b. pedig vicariává alakíttatott. Ettől függött még; Magyar, Erdély, Horvát, Oroszország, Slavonia, Szervia, Karniolia', Havasalföld' minden ferenczes kolostora; hatott írják, Adria tengerétől tátár szélekig, ki a' Rajnáig. Az erről 's eretnekek üldéseiről szólható következőkben: *Wadding Annales Minorum; Historiarum seraphicae religionis libri tres a fr. Petro Rodulphio Tossinianensi; Melissano de Macro Annalium minorum supplementa; Bibliotheca universa franciscana a fr. Antonio Salmantino* semmit sem lelheték; ámbár ezek magyar királyok pártfogásairól 's magyar franciscanus iróról, *latinul*, többről szólanak. Nem ebben: *Illyrici sacri tom. IV.*, melly Boszniát a' keresett idő körül említgeti, *auctore D. Farlato*. Ferrariusban sincsen ide tartozó. Hanemha *Dionysii Juancovic (Jankovich?) Historia Provinciae Bosnae MSS.* mutatna valamit. Kerestem e' kéziratot a' budai Capistranusoknál, kiknek provinciája Joannes a Capistrano kora előtt „*Bosnensis*" néven volt. Nem találtam. Levéltárukat, mondá Matzek provincialis, a' nassiczei convent őrzi Verőcze vármegyében; felhányat, megkeres benne mindent. Jutogatott eszembe a' „*Regestrum Vaticanum.*" Abban az inquisitorok hiradásai megvagynak okaikkal, miért bántották ez amaz eretneket szegényt, 's az elszált *animula blandula*-nak úgy is elporlandó maradványit, földből is ki, miért szóraták, és — hamuvá, miért égetteték.

---

1) L. e' vitás kérdést: Jahrbücher der Literatur 67d. kötet, Wien, 1834. Aeltester polnischer Psalter 154—165 l. Kopitártól. — Zur Geschichte des ältesten polnischen Psalters zu St. Florian bei Linz. Von Stanisl. Grafen Dunin-Borkowski. Eine Antwort auf die Kritik in den Jahrbüchern 'stb. Band 67. Wien, 1835.

Digitized by Google

Illy vizsgálatok közben megérkezék a' válasz és másolat Fejérvárról, Julius 14dikén 1836. E' szerint igen is Moldovában fordítá Tamás és Bálint két clericus mind a' két testamentom iratait, mert oda szökött mindenik Kameniczról éjjel, Hussz tanja miatt, melly meg kapá őket, 's az inquisitor ő beléjek akara kapni.

Buczy az évkönyv' kéziratáról így tudósíta: *a*) Kezdődik 1313-mon vége 1624. *b*) Negyedrétü, félívenként kötve, 153 lapu vagy 19¼ ívnyi. *cz*) Egy kéztől való mind, hanem a' rosszúl irt 's így értelem változtató szavakon néhol javított gróf Batthyáni Ignácz keze? *d*) „Hijában való lett volna 1382nél megkezdetnem, *Buczy szavai*, a' kivánt leiratást, mert, a' mennyire szemeim engedték átnéztem, de ott 's azon innen semmi nevezetesre nem akadtam. *e*) 1433nál kezdődő évek' folytában a' 13dik vicarius alatti dolgok között fordul elé a' biblia' magyarra tétetése, másoltatásához azonban az 1420beli 11dik vicariusnál fogattam bévezetés végett." *f*) Eredetijével a' masolat össze van olvasva. Kezdődik az eredetiben ez, a' 36d. lapon 's foly 41ig. „Im így van az érdekes felvilágosítás:

Ex libro manuscripto bibliothecae Alba-Carolinensis, qui inchoatur:

INCIPIT CRONICA SEU ORIGO FRATRUM MINORUM DE OBSERVAN- 36-dik lap.
TIA IN PROVINCIIS BOSNAE ET HUNGARIAE CHRISTO JESU MILITANTIUM.

„UNDECIMUS VICARIUS Frater Blasius de Hungaria sive de Balka Anno Dñi 1420. in Festo Annunciationis Virginis Gloriosae a Frībus vicariis in Diako electus, et tandem per *prae* [1]) Frem Antoniū de p̄eto Ministrū Gralem confirmatus *vit*; qui constitutiones Papales generales Gña ac Bosnae observantiales, quas secū portabat loco ozore tunc tunc, noviter per dñum Piponem *Diñ piponem* Comitem de Tőmősvár fundato resignavit, iste enī Fēr Blasius multum laboravit pro sancta *facta* observantia contra Ministrum Gralem, qui Bullam Papae Martini quinti Caplo Bosnensi praesentavit, et eius transumptū accepit, quae habetur in loco minorū de Kosály enim emicuere duo lumina *luja* || non *no* solum ordinis, sed et totius or- 37-dik lap.
dinis, videlicet *viest* Frēs, Bernardinus de senijs *Seyis*, et Joannes de Capistrania, qui pro sancta observantia plnrima pati parati, ac tanto fervo-

1) Ezt: prae kitörölte gróf Batthyáni egy vonattal, 's felül, reá irta: per. Mivel illy keresztül vont kitörlést 's helyébe a' felül tettet, nyomtatásban mutatni ebből nem szükség; megjegyzem, hogy az ekképen szétszedett betük: per, tus, genera 'stb. itten, gróf Batthyáni javításai és hozzá tételei; e' dőlt betükkel így lévők: *prae*, *vit*, *Gña* 'stb. pedig az általa tett kitörlést jelentik. Az iró' némelly botlásaiból latinul gyengén tudását gondolhatnók, mi, áll is átaljában; de igen azt is, hogy gróf Batthyáni ezt valahonnan úgy másoltatta le, 's ügyetlen irója ejté e' hibákat; ő maga pedig kirivóknak méltán találta 's időt szánt kijavításukra, buz. góságból.

Digitized by Google

ris zelo accensi contra ipsum Gñalem ac Summum Pontificem appellaverunt, ubi, dum sc̄tus Bernardinus mellifiluo (igy) sermone, et voce columbina, ut decet sc̄tum actiones suas pro sc̄ta familia in curia coram summo Pontifice proposuisset, et dum sibi minister gñalis, sicut causidicorum modus est, per phas *fas* et nephas [1]) *fas* sc̄tam observantiam annihilare desiderans, per multa verba declarando re *de* sisteret, tunc veritatis Doctor Frater Johannes de Capistrania, publica voce coram sum̄o Pontifice, et adstantibus dixit, Pater Gñalis habitus *hit̄us* tuus probat p̄bat novitiatus tui mores, et forte nec annū praeteristi ergo necdum ordinis per *prae* fectionem inflexisti, et sic dicta factis demonstravit.

INCIPIT VICARIUS GN̄ALIS.

Talibus ergo visis Summus Pontifex de consilio suorum Frum authoritate Ap̄lorum Petri et Pauli concessit, et confirmavit, ut secundum *factum* Regulam Sancti Francisci Fres minores regularis observātiae professo-
38-dik lap. res in Italia hēant vicariū Gñalem, cui || Vicariatus Bosnae et aliae observantiae vicariatus subiiciantur tempore perpetuo, et sic Anno Dñi M. CCCC. XXXIII. Primus Vicarius Gñalis eligitur Frater Bernardinus de Senijs iam Rliosus in coelis. DUODECIMUS VICARIUS Fēr Joannes de Korsula confirmatus per Reuerendum Patrem Gulielmum *Gvielmum* Ministrum Gñalem qui tandem fuit electus in Eppu Varadiensem, Isto enim Ep̄pus in spu apparens (si ita est, sicut Farkas eiusdem Ecclesiae Eppi narrant) circa Annum Dñi MCCCC nonagesimum septimū vel octavū, quando ipse praedictus Farkas Ep̄pus Varadiensis in suo cubili in Lecto post Ep̄las quiesceret, venit quidam vir ignotus hitu minor. indutus et corda succinctus, ac infula Epp̄ali ornatus ipsum Varaensem Eppu praedictum farkas flagellis caesum et verberatum reliquit in lecto, qui tunc morte pventus *peremptus* in eadem infirmitate defunctus finivit dies suos. TERTIUS DECIMUS VICARIUS Frater Jacobus de Marchia missus ab eodem fratre Gvilelmo Ministro Gñali, qui vicariatum visitavit, et utriusque sexus hōies peñiales tertii ordinis in Papa constituit, et tandem factus Vicarius et confirmatus a Dño Papa habuit hūit inquirere Haereticos, in qua inquisitione vicariatum resignavit, veniens autem ad Kamanzec *Kamanzed* in utraque parte Danubii subiacentes urbes, et villas, ubi multos Haereticos Huszitas nomine convertit, et effodere fecit, et comburi, ubi etiam MAGISTER BLASIUS Magister Copelle in praedicta Kamancz-cze propterea fugam dedit, veniens autem Bachiam ubi et *est* praepositus maior erat; vitam revocando finivit dies suos in bono laudabiliter. ||
39-dik lap. Iste idem Fēr Jacobus per Plebanū de Szent Márton Effodi fecit defunctū,

---

1) Fas et nefas helyett, phas et nephas, rendes javítás. Ezt már más teheté, Batthyáni nem. *Ruczy.*

Digitized by Google

et comburi, versus eadem Kamencse et multos similiter, Item P. Plebanū debulchen *Debulchem* contra Futak, et alios ibidem defunctos similiter. Ita enī haec Haeresis hussitarū (ut dicunt) venerat in Pannoniam, quamdiu MAGISTER BLASIUS praedictus puer docilis erat, tunc cives de Kamanest eidem subvenientes, miserunt eū ad studiū, promittentes eidem ut Plebaniā de Kamanst, si merebitur, eidem condonarent, tunc ipse puer ex desiderio studii transiens Bohemiā intravit civitatem Husitarum magnam Pragam, ibique humana *hūna sapia* imbutus *imtibus*, et diabolica Husitarū videlicet *viest* haeresis pravitate infectus, tandem cum quibusdam suis ad Pannoniā tempore competenti regressus in suam Patriam scilicet *siest* Kamancze, ibique illa Husitarum Haeresis, sicut idem Mger Blasius incusando se inquisitori praedicto diserat, non ab ipso, sed a suis in illa patria *pria* disseminata fuerit, et sic ipse dies suos, ut praedictum est finivit laudabiliter, Tunc etiam duo lrati de eadem Kamanest viest Thomas et Valentinus, cum quibusdā hominibus *hibus* insanis, et mulierculis *miraculis* || consilio 40-dik lap.
inito nocte recedentes ad Regnum Moldve *Moldanae* intraverunt, ubi iidem duo Clerici Haeresim praedictam seminantes utriusque testamenti scripta *scpta* in Hungaricum idioma *idonea* transtulerunt, quot ergo et quanta in eis apparet Haeresis sicut *hinc*, et ego legi: nemo *Neo hōim* numerare possit, ex quo fuerant simplices lrati iuxta proverbiū vulgare: SIMPLEX THEOLOGUS, PURUS HAERETICUS EST, nam istam dictionem spus sctus exposuerunt sic: zent zelleth *zent zelleth*, et dum praedicta ibi sic seminassent, tunc idem Clerici iterum consilio inito (ut Xti discipuli quod absit) unus eōr videlicet *viest* Thomas apud eundem populum Plm per eosdem ad Haeresim conversum pro *per* informationem remansit, videlicet *viest* alter Valentinus Turciam intravit, ut dum lras ibi didicerit *didicisset* eorum, tunc socium suum post se vocaret, et eū ibidem labori *ose* se dedisset, ita, ut eius fama, usque ad Imperatorem Turcarum venisset, tunc mandavit idem Imperator ex consiliariorum suorū decreto ne tale quid *tle quid* in detrimentū legis eorum exurgeret, et idem Valentinus Clericus vivus decoriaretur *decoriarent* et sic factum *ftm* est, alter autem || viest Thomas cum suo po- 41-dik lap.
pulo imobilis permansit, et tandem moriens secundum *sedm* merita suorū operum Diabolo, cui et famulatus est, animam tradidit, cuius poenam nemo dicere posset. QUARTUS DECIMUS VICARIUS Fēr Joannes de Hungaria sive de Vaÿa electus, et ab eodem Gvilelmo Ministro Gnali confirmatus, haec usque adhuc EX LIBRO FRATRIS BLASIJ DE ZALKA accepi, et quae sequuntur a venerabili sine praedicto, qui sub obedientia omniū Vicariorū familiae observantiae de Hungaria, usque hodie militavit cum honore."

Digitized by Google

Vonállal meghuzott ama fennebbi tudósításért kelle végig mennünk e' kivonat' egyéb unalmain. Jegyzéseket is pedig még reája azért szükség tennünk, hogy megvizsgálhassuk hihetőségét. Hasonlítsuk egybe más iratokkal e' végett, főbb kérdésü pontjait.

1. A' bosnyák vicariusok között igen is 1420ra van téve P. Blasius de Hungaria választatása: L. *Schematismus Missionariae Provinciae Bosnae Argentinae Fratrum Minor. observ. pro* 1836. *pag.* 12.

2. *Per Antonium de Peto*, így olvastassék: Per fratrem Antonium de Piretro Ministrum generalem. † 1421b. *L. Chronologia historico - legalis Seraph. Ordin. Fratr. Minor. Neapoli M. DC. L. T. I. pag.* 89.

3. Pipo de Ozora, Comes Temesiensis, jelen volt Zsigmond királlyal a' constantiai gyülésen 150 lóval. L. *Engel és Fessler historiáit.*

4. Bernardinus de Senÿs, az az de Senis, Senensis (Sziénai). Választotta ezt generalis vicariusává frater Guillelmus de Casali S. Theologiae Magister (ki csak röviden így íratik itt: Gulielmus Minister Generalis) levelével: Datum Senis, Die 22. Julÿ 1430. L. *Chronologia histor. leg. p.* 99. Kivonatunk 1433at mond. 'S ennek van igaza, mert az említett chronologiának 100d. lapján meg az áll, hogy 5 évig viselvén már Bernardinus vicariusságát, 1438ben rendeleteket adott ki, mellyeket IVdik Ödön pápa is 1438ban erősített meg. Bernardinus maga mellé segédül Capistran Jánost 1441b. vette.

5. P. Joannes de Korsula 1427b. tétetett vicariussá. L. *Schematismus Miss. Prov. Bosnae Argent.* 1836. *p.* 12.

6. Jacobus de Marchia, 1432b. jő elé vicariusul ugyan azon ferenczes névkönyvben. Midőn pedig Hussz' tanítása, majd alább eléadandó közlekedés utján, Szervia és Bosznia szerb vagy illyr nyelvü tömérdek népe között, annyira hamar elméket nyert, hogy azon ráczok is, kik Szerem vármegyének lakták nagy részét, rokonság fonalain azt hevesen védelmezék; ezek szomszédságában meg a' Száva és Duna közötti catholicus magyarság arra könnyen hajlott, sőt a' Nagy Lajos pécsi akadémiájában tanulttak, idébbi vidéken is az új vitatásokhoz elkészített fogékonyságot bizonyítgatának, ezek megzabolása végett inquisitorrá, e' Marchia vagy Picenus Jakabot hatalmazta fel IVd. Ödön pápa 1436ban, XI. Cal. Septembris Bononiában költ bullájával Magyarországra és Ausztria részeire. Mert feltétel volt, a' Bázelben még 1431nek Decembere 14dikén kezdődött és sok tisztításra czélzott concilium elején kifejezett elv szerint, minden keresztyén népet a' catholica római szentegyházzal összeszerkezni, szakadályt így, mint Hussz pártjáét egyeztetve kiirtani; magát pedig az anyaszentegyházat, emberei 's dolgaira nézve úgy állítani igaz rendbe már ezutánra, hogy ellenvetés ne születhessék. IVd. Ödön pápa külön eljárt a' görög egyházzal alkudozásban, úgy a' szakadályosok mogtöretésében; a' többi rendelet, költ 's elhangzott, a' pápának maga meg nem tagadhatása miatt. Hanem ide csak az inquisitorrá nevez-

Digitized by Google

tetés tartozik. L. arról *Wadding*, *Annales Minor. ed. secunda*, *opera Jos. Fonseca ab Ebora*, *Romae*, 1734. *Tom. X. p.* 269. Megegyezik 1436tal Melissano da Macro is, ki a' tömérdek szent adat közt irtózatos hevében el elsiklott Waddingot néhol lehurogatja éveiben tévedései miatt. L. *Annales Minor. Suppl. pag.* 291. E' supplementumok Fonseca kiadásába is felvétetvék. Azért kell nekünk pontosan tudnunk azon évet, mellyben Jacobus de Marchia, fojniczai bosnyák cellájából, hol előtte, csupán vicarius előtt, egyedül alázatos csuklyás hajta főt, mint ollyan inquisitor lépik elé, kinek érsek, püspök, biróiszék, megye és országrésze engedend, vagy vele ví; hogy tisztán lássuk, mikor bujdosik haragja elől Tamás és Bálint, bibliai két magyar fordítónk, egyik szögébe Moldovának. Im itten tehát több adat is, ezen hatalma' idejéhez. Esztergom érseke köszönetét irta IVdik Ödönhez 1436b. *feria sexta ante dominicam secundam Adventus*, azért, mivel Jakab már is igen sok magyar husszitának hágott nyakára. Kalocsa káptalanja hasonlót 1436b. Decemb. 4d. teszen Jakab' illy dicséretével:

„Nam plurimos haereticos tam Clericos, quam laicos, quorum in his finitimis partibus a longis temporibus copia ingens pullulabat, comprehendit."

A' váradi püspök is e' tájatt hítta megyéjébe hasonlóan üldetre. Erdély püspöke pedig Tordáról irt neki azért. 'S ez, papjainak is tudtokra adja; „vigyáznának, mert jövend itélni Jakab és kiirtani Hussznak elvetemültségibe azon keveredetteket, kik már Moldovából is rühes juhok gyanánt jöttek az ép és igaz nyáj' megrontására." *Wadding, Tom. X. p.* 270, 271, 272. És Wadding hozza elé, *Tom. XI. p.* 10—11. Jakab szeremi püspök' levelét IVd. Ödönhez, így:

„Sciat V. P. quod si idem ven. frater Jacobus ad regnum Istud [1]) venire tardasset, ipsi nequissimi haeretici clam armati vexilla sublevantes, contra fidem catholicam insurrexissent, omnesque episcopos, ac totum clerum .... potentialiter interficere voluissent. Datum in monasterio Bani in domo scilicet habitationis nostrae, XV. Martii MCCCCXXXVII."

Ugyan 1437b. Posega vármegye főispánja Tamási László ada Februariusban Diákon bizonyság-levelet Marchiának. Nevezi ebben inquisitorsága mellett még így: „nec non in regno Bosnae et partibus Rassiae, ac in locis circumvicinis, ab unitate sanctae Matris Ecclesiae separatis Legatus Concilii Basileensis." Megtámadták Marchiát e' szerint, hogy' mer a' Száva és Duna között követeskedni, hiszen az ottani néhány város, keresztyén hitet tart, ámbár Bosznia Szervia közel van. Igaz ugyan, szól a' főispán, hogy néhány város és falu Szeremségen keresztyén nevet visel, mindazáltal együtt él velek a' bosnyák és husszita erctnek, mert e' megye nagyobb részét bosnyák és rácz nép lakja. 'S megdicséri Jakabot azért, mivel ezeket is már a' római

1) Érti Magyarországot, levelének elejéhez képest, 's nem: Regnum Sclavoniae. Soroztassék hát ez még egy adatul, Gyurikovics tudós értekéséhez, mellyben megmutatta, hogy Verócze, Szerem, Posega vármegyék Magyarország elválhatatlan részei. Tudom. Gyüjtem. 1836. Vd. kötet, 36-dik lap.

Digitized by Google

hitre birá, sőt a' Duna egyik részén egész mértföldnyire rácz és bosnyák eretnek, már egy szokásra lépett a' keresztyénnel, általa.

Keresztyén itt, megjegyezhetjük, római hitünek véteték; bosnyák és rácz eretnek pedig, a' keleti egyházhoz való volt. Azt is meg, hogy Jacobus de Marchia elől, a' félők, 1436 vége felé már elbujdosának.

Kisérjük csak azonban még tovább az inquisitort pályáján, nem árt egész képét látnunk, bibliánk fordításának mikorra kitűzhetésehez. 1437b. boldog Bertalan apostol innepe vigiliáján dorgálja Zsigmond király Prágából, Henriket a' pécsi püspököt káptalanával együtt. Miért? Határaikon túl kergeték ezek Marchia Jakabot, nem akarván tűrni, rajtok igen is nagyon uralkodottságát. A' meghökkent Marchia, Ödön pápának önti ki panaszát, a' pápa Zsigmondra ír, azért szóla ez, így: Nem csak Pécsett közöttetek, hanem egész Magyarországon akarom tiszteltetni Jakab küldetését. *Wadding XIdik kötet, 4d. lap* [1]), És utána, *Koller, Historia episcopatus quinqueecclesiarum Tom. III. Posonii*, 1784. *pag.* 359. Zsigmondot itten, figyelmezzünk, Jacobus de Marchia tettei elősegítőjének találjuk. 'S Jakab így új támot nyerve, még Albert királyságakor is üldöződött 1438b. Ekkor két nagy vitája volt. Simon de Bachia, archidiaconus és pécsi kanonok, Ujlakon, Szeremben, egyházból tiltást mere sujtani reá. Jakab honába tére csüggedetten. De, IV-dik Ödön pápa vissza tereli, ír mellette Albertnek mindenféle szépet, 's az inquisitor még 1438b. Kameniczen rettent. Előtte áll Bálint pap bukini plébános, bünében, *Valentinus sacerdos plebanus de Buchen* [2]), mondja Wadding XId. kötet, 77d. lap; előtte más három visszaesett eretnek, kik megint csak Hussz tanját hiszik tisztábbnak, ezek fejére Marchia pusztulatot szór. „Kamenicz birája, e' mezővárosé, büntesse meg őket.“ Tömlöczben tehát a' négy. Hír zsibong, láz morog. Elétör egy más Bálint *alter Valentinus* barátjaival, Kamenicz börtönének leverik kilincseit, szabadon a' négy; 's az elitélni akart biró előtt, karddal állanak. És jó Kalocsa érsekétől, kihez Kamenicz tartozott: hogy a' kijegyzett eretnekek feloldvák, pedig ő általa. Az olasz elhül bámulttában. Albert királynál keservével. Ez így ir Budáról, 1439ben *feria quinta proxima post festum Pentecostes*, János érsekhez, vicariushoz, 's az országos birákhoz, törvény kiszolgáltatójihoz: „Nostra satis displicenter intellexit Majestas, quomodo nonnulli forent partium regni nostri homines, et signanter in Comitatibus Sirinien. et de Walko, ac oppido Camavez, commorantes“, kik az inquisitort akadályozzák. Azonban Albert, sem érsekét, sem a' birákat nem akará egyenesen inquisitori kéj alá sorozni, hanem csak azt parancsolá, hogy eretnekségben ha mi vád lenne még ezután, Budára küldessék minden,

1) Wadding itt zavaros, Zsigmond levelére, Henrik püspökét következteti ugyan 1437b. primo die ante festum conversionis S. Pauli Apostoli, mellyben megyéjének parancsolja, hogy az inquisitort szivesen lássa. Ez jól van, de a' kelet! Bertalan esik Augustusban, Pál apostol Januariusban. Megfordítva volna rendében.

2) Buchen, kivonatunkban pedig Bulchen, rosszúl iratott. Beocsin nevü helység, Kamenicz mellett van, Bukin a' duna innensö partján, Futakkal egy sorban. 'S mivel kivonatunk is így szól: Plebanum debulchen contra Futak, az az Futakkal által ellenben vagy Futak felé, e' Bukint vehetjük.

Digitized by Google

majd elláttatja ő, külön bíróval. Közel Albert Kameniczhez Augustusban 1439b. midőn a' török ellen Temes megyén halad keresztül 's csak magának János érseknek ir, Kiszdiáról amaz alter Valentinus ügyében. „Vti nobis relatum est, vos quemdam Valentinum sartorem de Kamanch, innocentem fore pronunciare fecissetis ..... Hogy az Istenért hirdettethetté ezt, szól a' király, megyéjében az érsek ártatlannak, midőn nem csak Marchia kapta eretnekségen, de a' római szent curia is abban marasztotta, így kell-e az inquisitort pironságban hagyni? Albertnek e' levelét Waddingból lenyomatta Katona is, *Hist. Colocens. Eccl. P. I. pag.* 415., 's e' szó után: *sartorem*, ezt tevé: *f. sacerdotem.*

Találhatjuk-e hát már valamellyik Bálintot e' kettő közül egynek a' fordító Bálinttal? Nem. Mert, *Valentinum de Buchen*, kit a' kivonat csak igy nevez: *P. Plebanum debulchen contra Futak*, ugyan e' kivonat szerint kiásatta sírjából Marchia 's reá tüzet gyujtatott. A' bukini plébánost börtönéből kiszabadított „másik Valentinus" sem az. Ha szabó volt, már épen azért más. Ha *talán* felszentelt pap, megint nem az, mert a' fordító Bálint még csak clericusnak iratik. Az érsek' e' külön védencze tekintetbeli vagyonos lehetett minden esetre, 's bátor, ki habár szabadabban gondolkodott, ártatlannak érzé magát 's merte bevárni a' sz. curia itéletét is. Illyen nem hagyja el honát.

Hátra van még tudnunk, mikor választatott frater Joannes de Hungaria sive Vaÿa 14d. vicariussá, mert kivonatunk azon évről is hallgat. Melissano de Macro, 312d. lapján azt így említi:

„Praemittendum est Guillelmum de Casali Ministrum Generalem Jacobo Piceno (Marchia) in Regno Hungariae laboranti substituisse Commissarium in Vicaria Bosnae fratrem Joannem Hungarum de Waia oppido oriundum anno 1439, quem etiam Pontifex voluit Inquisitorem haereticae pravitatis: et subinde anno 1441 instituisse Vicarium."

Az 1836ra szóló bosnyák schematismusban áll: 1441. *P. Joannes de Baja. Biennio ante Commiss. et Inqu. Haer. prav.* 1436b. pedig e' szerint, vicarius lett P. Nicolaus de Tragurio, kit a' kézirat elé sem hoz. Hanem e' kolostori névkönyv' szerkesztője Kujuncxich maga megvallja, hogy vicariusaik régi sora csonka, mivel a' hajdani jegyzetek nem egyezők egymással. Wayai János inquisitorsága végett a' pápa levele Florentziából 1439ből Majus 9dikéről van Wadding XId. kötete 79d. lapján az egyházi főrendhez, világi főkormányhoz, hogy ezek eretnekirtásban támul lennének. A' pápa tán azt hivé, magyar inkább összeférend, mert a' torzsalkodást nemzeti idegenség is ingerelheté. Üldözet és összeférés!

Többféle ferenczes évkönyvi 's hisztóriai forrás erősíti ezek szerint a' Batthyáni kézirat kivont pontjait, reá ennél fogva építhetünk a' keresett fordításra nézve is. Általa fejlik most előnkbe, hogy Tamás és Bálint' futása Kameniczról 1436 hajultánál elébb nem volt, 's később sem 1439nél, mert ezen innen Wayai János befolyása alatt, semmi zaklatás sem említetik. Talán szelídebben igazítgatá el a' vélemény' kényességeit. De ha 1436 végén

Digitized by Google

mindjárt futának-e, mihelyt az inquisitor megkezdé iszonyait? vagy idébbi évben, azt már csak hihetőleg vehetjük fel. Ha tudnók, hogy Bálint clericus veszedelme azért van Wayai János' vicariussá letténél előbb elbeszélve, mert valóban 1441 előtt nyuzaték meg, felettébb is törökösen, hamar illyen lehetne számításunk: két-három év kellett ó és új testamentom fordításához; egy-kettő eltölt abban, míg Bálint muzulman földre vergődött, ottan vallása közölhetésére törökül tanult, maga befurása czélját példákból a' zultán megtudá, haláláról pedig a' hír épen akkor terjedezé-ki, mikor Wayai' vicariussága következett. 'S a' fordításhoz fogás vala tehát Zsigmond király utolsó évében, mert 1437 Decemberének 9dikén hala meg, 's befejezése még Albert' korában, kit 1439b. October 27d. ért útul enyészete: következetesen a' Moldovába takarodás 1436 vége felé történt.

Ellenvetés nélkül ez mindazáltal nem maradhat. Megjegyezhető ugymint: az évkönyviró csak azért szurta be Bálint halálát 1441 előttre, mivel végezni akarta róla mondókáját, lám Tamás clericust is 1441 előtt viteté el az ördöggel, pedig talán csak nem Ég sujta mindenikre korahalált, még ifjuságában. Továbbá az évkönyviró szokdös elbeszélésében, mert Korzula vicariusnak 1497 körülre késérteti megjelenését is elregéli; ugrál hasonlóan Balás Magisternél. Ennek halála utánra van téve Tamás és Bálint futása, mi hát 1437—8ban eshetett, mert pajtásaira tuszkolá Balás eretneki bünét, 's dicséretesen végzé napjait.

Állhat efféle megforgatás. De feleletül lehet meginț, hogy a' *dies suos finivit laudabiliter* után álló: *Tunc*, vétethetik átaljában, az inquisitorság kezdetére 's folytára is.

Vessünk véget. Míg nyilt évszámot kerít elé valaki, Tamás és Bálint munkájának időköre leghihetőbben 1436 és 1441 között álland. Teljesen bizonyosat lelnénk talán Zalkai Balás frater évjegyzetében, mellyre kivonatunk vége így utal: *haec usque adhuc ex libro fratris Blasii de Zalka accepi*, de hol van az? Megigérte nekem ennek is kerestetését Matzeck minister provincialis.

Felvilágíták most ezen összeállítások, mennyi részecskéjében történt a' fordítás Zsigmond életének. Mi több? egészen új adatul szolgál e' ferenczes évirat ahhoz, hogy a' két clericust, Hussz tanítása készlelé a' biblia magyar általtételéhez. Tudák, miként javítgatta Hussz a' csch fordításokat, Jacobellus és Hieronymus társival; mert már 1338—1378 közről meg volt Máté evangelioma, 1396ból egy zsoltárkönyv; 1400ból a' Drezdában lévő biblia 'stb. Bizonyosan a' tannal együtt jött hírül, miképen fordította Wiklef' Triologusát Hussz a' világi kösségnek; mint irá 1413b. postilláját csehül, egyházi énekeit, a' 10 parancs magyarázatát 'stb. Beszélé nyilván a' Zsigmonddal csehek közt járt sok magyar itthon, hogy isteni tisztelet nem deákul foly *ám* már ott. Ugymint, feléledt az 1061b. cseh királylyá czimzett Wratislawnak a' sz. mise' szlávul tartására nézve jelentett kivánata, mellyet VIId. Gergely pápa *vana temeritas*-nak 1080b. haraggal nevezett, mivel a' görög

Digitized by Google

egyház' ritusa, Rómáévá már akkor diadallal változott a' cseh földön is. Habár tehát, annyira nem első törés volt Hussz által honfiai nyelvében, hogy vele, 1409-czel annak már másod időköre vált ki; a' magyar nyelvnek azonban egyházi tisztelethez terjedettebb vétetését, mire majd alább Moldovában találunk, úgy látszik, csak azon akkori lélekmozgalom eredezteté. Azonban, ide sorozom: eddigi tudomásként.

Ferenczes éviratunkból tudjuk meg legelőszer nevét is annak, ki Hussz tanítmányát Magyarország *alsóbb* részeire hozá, noha egyedül a' keresztségit. Jakab mester az: *Jacobus, S. Theologiae Magister*, kameniczi plébános és bácsi nagyprépost. Mert, Kamenicz azon mezőváros Futakon alúl, Pétervárad mellett, melly a' helytelen helyesirásu évjegyzőnél: Kamanzec, Kamancze, Kamencse; Waddingnál Kamanch; Albert király levelében oppidum de Camavez, az az Kamanez. Szláv nevét egyféle ok adathatá Camyeniecz v. Kaminiecz hajdan lengyel városával a' Dnjestr partján; magyarúl Kövesdnek kezdé hivatni Marczibányi Márton, nem rég megholt birtokosa. A' mai nap, miként hallám, egészen illyr népü helynek hogy Zsigmond idejében magyar lakóji lehettek legalább egy részént, abból volna látszható, mivel Tamás és Bálint' onnan elköltözött csapatja bizonyosan magyar volt; illyrnek Moldovába Hussz miatt zarándoklását sehol sem találtam. Vagy csak az lett volna gyülő és indulóhelyük? Mert még egy kérdés tolakodik itt elé. Magyar egyház tagjai küldék-e ki Jakab mestert, mint jó észszel biztatott ifjut Prágába úgy, hogy majd plebénussuk legyen, vagy szláv nyelv' rokonai? A' felelet inkább illyrt azért bizonyolna, mert ez a' csehvel, ritusára nézve összeköttetésben volt; mivel a' fennemlített szláv benedekeseket is Horvátországból, tehát Magyarország Szerem vármegyéje' szomszédságából vitette Prágába 1347b. IVd. Károly. Elegynek hihetnők ennél fogva legvalószinübben Kamenicz népét 's magyarúl is egyformán tudottnak, mert nevendéke különben akkor bácsi prépost nem leszen. 1441-ig volt cath. parochiájáról azonban Kamenicznek nincs más tudósítás. A': *Schematismus Cleri Dioeces. Bosnensis seu Diakovariensis et Syrmiens. pro* 1837. így szól 66d. lapján: erecta est parochia in oppido Kamenica 1746. Csevapovich pedig, 150d. lapján e' munkájának: *Synoptico-Memorialis Catalogus observantis Minor. Provinciae S. Joannis a Capistrano, olim Bosnae Argentinae; a dimidio Seculi XIII. usque recentem aetatem, ex archivo et chronicis eiusdem recusus. Budae* 1823. Kameniczról csak annyit mond, hogy a' boszniai provinciának 1726beli irományai 's 1733beli köz összeirások szerint a' pétervaradi ferenczesek conventjének parochiájához tartozott. Görög n. e. hitü számláltatik ott ma 1022 lélek, catholicus 659, evangelicus 2. 'S a' ma többen lévők, alkalmasint hajdan is felesebben voltak. Sambucusnál Kamanceh: nobile oppidum.

Hát a' két clericust mondhatnók-e a' vegyes népü mezővárosban születettnek azért, mivel az évirat őket így nevezi: *duo literati de Kamanest?* Mert eredetre érthetjük csak ezt 's nem mintha kameniczi ferenczes clericusok lettek volna, mivel itt állott kolostorról sem irat sem hagyomány.

Digitized by Google

Ellenben, idézett iratok szerint, l. *Csevapovich, Recensio observ. minorum prov. S. Joann. a Capistrano, per Hung. Austr. inf. et Slavon. extensae, pro anno* 1830. *Budae*, közel oda Ujlakon, *Illok*, már 1359ben állott minorita kolostor, valamint e' megye körében: Mitroviczon, Waddingnak 1400beli említéseként; Racsán, a' hol volttat Wadding 1378ról hozza elé; Zimonban, melly, megint annál 1400ban neveztetik, de rommá lön 1453ban török miatt 's vele Rednek és Tadva conventjei annyira, hogy ezek még emlékezetből is eltünének. 'S a' távolabb eső nassiczeinek eredete 1322nél tétetik régibbre.

Az iménti kérdést üzve, nem lehetetlen úgy-e bár, azon egy helyről egyszerre két jó főt emelkedni látnunk. Hanem, történheték még ez is: Egyik született Kameniczen, másik azon magyar népség között ugyan, melly akkor Szeremséget sőt kevésben Szerviát Boszniát, némelly helynek maig is fennmaradt magyar nevezete szerint lakta, de később Kameniczre került 's oda valónak nézetett; minél fogva származat lett volna e' kettő, Száva melléki ollyan magyarság közül, mellynek tájbeszéde a' nemü volt, minő fordításukban meglep. Mindazáltal igen közel forog emlékezetünkben az is, miként hány és vet embert messzéről távolra érelme, (fatum) kivált pedig barátot, papot, katona sorsaként, miképpen küldöz világba szétrakatása. 'S az illy távolabbról, vegyítetlen magyar helyekről ide szakadást és e' két rokon keblünek itten együvé találkozását kivált úgy lehet könnyen megengednünk, ha évjegyzőnknek e' kifejezését: duo literati de Kamanest, akkép magyarázzuk, hogy, tanítványait *deákait* érté az alatt, a' Jakab mester által Kameniczen suttogva elejtegett cseh tudománynak. Azonban meg, haboztat bennünket még az: ha kétségen túl Bosznia vicariájában tanult clericusok voltak-e? Mert, nem jegyezvén ki az évirat egyenesen hová tartozottságukat, lehet vétetniek a' Kameniczhez közel esett bácsi minoriták nyájából voltaknak, kiket Erzsébet királyné 1370ben vagy alapított, vagy ujra életbe hoza, 's melly bácsi conventet Wadding 1400ban a' szeremi custodiához tartozottúl hoz fel; lehet, Bács vagy Pécs egyházi megyéje clericusainak. Minden esetre legalább egy ideig, taníthatta őket Pécs' híres akademiája, mivel csupán kolostori vezetés, illy két tudós theologust képzett volna-e? Parlag felszaggatásuk ezeknek, hova nyelvkészület is gondos kelle, olly gyakorlott ész' nagy munkája volt korukban, hiányaikkal bár, mint ma, uj világnyitó rendszer' kifejtése.

E' bizonytalanságok közül miként válik ki hihetőbbségre Tamásnak 's Bálintnak, legalább más-más helyen születése, úgy első tanítatása, itéljük meg majd alább. Elébb a' magyar husszitaságról, mert ide tartozó tárgy.

Mellyik évben tört ki Kameniczen Jakab mesterből Hussz védelme, azt csupán közelítőleg, mondhatnók meg. Akárnikor, csinnyán ejté, mivel czímre haszonra nézve, mint láttuk, még emelkedhetett. Csak ha ála után vallottak rá, akkor rohana tetemeinek Jacobus de Marchia, a' szentmártoni plébánossal, ki Baranyából lehete, mivel Magyarországnak 28 féle Szentmárton nevü helye közül, négy esik azon megyében.

Digitized by Google

A' kalocsai káptalan fennebbi levelének *a longis temporibus* szavai, azt mutatják, hogy 1436nál jóval elébb elfogta e' lelki mozgalom, a' magyar izgékony elmét. Ferrariusként 1418b. bocsátá Zsigmond Magyarországra Dominici János fratert Hussz eretneksége fékezésére. Már annyira meggyökerezettnek látá ez itt a' gonoszt, hogy „vas vágása nélkül orvoslása lehetetlen lett.“ De Zsigmond ahhoz nyulni nem akart, 's Dominici, mondja Ferrarius, az elveszó lelkeken támadott bánatjában, Budán kimult. *De reb. ung. prov. pag.* 490. Im ekkor meg Zsigmond a' lelkiesméret bibijét kiméló. A' hogy szeszélye, politikája hozá. Hussznak ótalomlevelet ada Konstanczba 's égettetésekor — hallgata.

Pozsonba érkezik valahára Zsigmond 1419b. Febr. 3d. a' setétképü egyházi zsinatról 's az ó parancsából-e vagy kiéből? „1420ban Huſz Janost tudomayaert az Magyarok Moldovaban ſzamkiuetesre kenſzeritetnek“ Ezt mondja, egy magyarúl 1630czig irt $2\frac{1}{2}$ ívnyi krónika, melly magyar hisztóriai többfélével együtt *Mvrvs ahenevs* czimü gyüjteményben gr. Mailáth Károly cs. k. aranykulcsos, mkir. udv. kamarai tanácsosé Budán. Azért volna kétséges azon 1420 év abban, mivel 1417-re áll benne: Huſz Janost Pragai Tancto tüzre itiltetik, es megh egetetik Constantiaba az kereſztyeni hütert,“ holott e' törvénylátás 1415b. volt. Azonban a' „*Leutschauer Chronik*“ is így egyez meg azzal: An. 1420 sind etliche Ungarn wegen Johann Hufs Lehre in die Moldau verjagt worden. L. *Magazin für Geschichte Statistik und Staatsrecht der österreich. Monarchie. Erster Band Götting.* 1806. *S.* 283. Zsigmondot igen is már 1415 óta ingerlé Szepességre bécsapott husszitaság, boszontá épen 1420b. az October 31dikén cseh Vyssegrád alatti veszedelme. Oda lön ott morva és magyar fényes hada 's ebben sok főnemes. Nem tudott cseh érdekben cselekedni a' cseh koronáért reszkető, 's veszté a' husszitaság ellen csatázó magyart, üzé vagy üzni engedé honából, a' tanítását követó magyart.

1420ról beszéltek Zöld Péter plébánosnak is a' moldovai magyarok, midőn ez őket 1767ben Erdélyből egyházilag összejárta, hanem azok a' reájuk szállt hagyományt, Hussz' belé keverése nélkül, csak így mondák: Erdélyországból sok Szász és Székely mene által Moldovába 1420b. 's ott István fejeđelem, számukra válogatott földön engede lakást. *Molnár János, Magyar könyvház. IIIdik Szakasz, Pozsonban* 1783. *lap* 415. Ezek tehát inkább talán csak kövérebb földkeresők voltak, 's Moldova, hívá őket, mert ugy is magyar királytól függe.

És e' hazátlan ki 's visszavándorlás úgy látszik kisebb nagyobb csapatban folyt ezen időben. Igy lehetének már Moldovából valamelly résen Erdélybe bétekergett husszita magyarok azok, kiket fennèbb a' XXVdik lapon Erdély' püspöke rühes juhoknak neveze. Nem tetszék talán némellyikének Moldova 's megint visszavágyott magyar közé, de ösei' honába térni szepelgett a' végre sehonnaivá kénytelenül vált.

Digitized by Google

Csak 16 év telék el a' magyarországi számüzet és Jacobus de Marchia inquisitorsága' kezdete köztt, addig az itt megint eléáltt rokon gondolkodásuak tudhaták a' moldovai telep' hol 's miként létét. Ki tehát, az inquisitorral veszekedést unà, ki tőle félt, ki jobb karba jutást remélle itthonán túl, ki mindenét kész vala veszteni csak véleménye járhasson szabadon, Moldova felé könnyebben fordítá szemét, ott már édes földieket lelend. Tamás és Bálint is inkább amaz együttérzők között akará befejezni nagy munkáját, mert hogy itt fogtak már hozzá Szeremségen, Bácsban vagy Baranyában, következóknél fogva gondolhatóbb. Hol kaptak volna Moldovában, ők a' futók, bibliai codexet? Szilárd lélek, megkezdettjében, üldetésekor szenvedelmesebb. Igen, itt melegedtek már, fordítás megkísértgetésébe, szövetségük titkában. 'S midőn, vád ellenük talán azért is mozgott, visszalépni pedig nem akartak, élettől megválniok bevégzés nélkül fájt; hazából inkább ki, szükségbe inkább belé hajtá óket az uj alkotásnak szerelme, tudással és művészszel a' mindent feláldoztató. A' hogy' tehát összesugott már a' férjfi és asszony csapat, vevé bibliai szent iratait a' két vezér-barát, 's eltünének éjente, merre legközelebb értek határt.

'S hol lehete azon hely, melly a' neki kesereditteket megpihenteté? Kitüzésén fennakadunk. Zöld Péter Hussz városát és Csöbörcsököt a' Dnester folyó mellett említi husszita magyar gyarmatnak. A' csöbörcsökiek legmesszebb fanyalodának bé tatár khani ótalom alá; mit gondolt vallásukkal a' khán, csak neki némikép adózzanak. Ezek' mikor oda kerültéről még rege sem szólt Zöld Péter buzgó pap érzékeny magyar előtt. A' Hussz városiak azt mondák neki, hogy ők azon magyar husszíták maradékai, kiket Mátyás király hajta ki Magyar és Erdélyországból; később lónek megint catholicusokká. Egyező ezzel Marcus Bandinus frater tudósítása is, melly kézirat illy czím alatt van: *Visitatio generalis omnium ecclesiarum Catholici romani ritus in provincia Moldaviae, nostrae spirituali jurisdictioni subjectarum, pervolans ad ..... Innocentium Papam X..... nec non..... Cardinales, ... per me Fratrem Marcum Bandinum a Scopia minor. observ. S. ac Seraph. patris Francisci Provinciae Bosnae Argentinae alumnum, nec non ..... ecclesiae metropolitanae Marcianopolis in Misia inferiori, in Regno Bulgariae Archiepiscopum ..... atque in Moldavia ..... Administratorem. Anno* 1646 *die* 19 *Octobr. inchoata, ... etiam fidelissime conscripta et absoluta: Bakoviae in Moldavia in nostro archiepiscopali ergastulo Anno* 1648 *die* 2 *Martij.* Közlé velem P. Gegő Elek, ferenczes, magyar akadémiai lev. tag.

Hussz városáról ez így ir: „Huss oppidum denominatur a famoso Haeresiarcha Joanne Huss, cuius historia talis. Mathias Corvinus Rex Hungariae circa annum Domini 1460 bellis turcicis occupatus in finibus Traciae, dum Budam victor rediret: multos Ungaros, et Germanos in suo regno circa Sopronium, et Posonium Hussiana labe infectos deprehendit. Praedicantes vivos in terram infodi curavit, et ne amplius erroris pestilentia serperet, quotquot hac contagione correpti erant, in Moldaviam exules e limitibus Hungariae eiecit, quorum praecipue Ungari hoc loco resederunt, et in memoriam sui ducis habitationis vicum Huss appellarunt. Fermentum illius temporis est, quod Hus-

Digitized by Google

siani ungarica lingua sacrum, et vesperas huc usque cantent. Quod nos cum populi satisfactione sic attemperavimus, ut omnia ad sacrum pertinentia latine fierent, et aliquae piae cantiones ungaricae, ante et post sacrum pro devotione populi audirentur."

Álljunk meg itt egy kisség, mert ezen szavaknál látszik, miként változtatá Hussz' követése cseh példából magyarnál meg saját nyelvére az egész egyházi ritust. Az értett nyelvnek ezen egyszerre felhangoztatása Istennek tiszteletén ragadoza bizonyosan seregeket a' megfoghatott oktatáshoz. És ebből, nem nyilványságig fejlik-e ki, hogy magyar nyelven többféle szent iratnak kelle készülni 1415-től fogva 1439-czig Kalocsa-Bács érseki, Szerem és Pécs püspöki megyéjében, 1460-ig pedig Sopron és Pozson vidéke' magyarai között; nem különben Sáros; Gömör, Kis-Hont 's Nógrád vármegyék magyar népü tájain, mellyeken tudjuk Giskrának a' „cseh latrok" vezérének, 1440—1462-ig volt pusztító tanyázását, 's ez idő közben azokon több husszita egyháznak is épülését, mert hiszen ide házasodásuk után egészen megtelepedének.

„Ritualia bohemica ostendunt, irja Bartholomaeides, Hussitas, textus sacros, historiam passionis Domini nostri, precatiunculas, Symbolum apostolicum, orationem dominicam, ac verba institutionis S. Domini coenae, decantare solitos fuisse. Ad manus liber est Bohemorum fratrum, in quo singula ista cum notis et numeris musicis expressa cernuntur. Et quidem ritum hunc peragendorum sacrorum, non Slavi tantum verum germani etiam hujates, praeterea Hungari Bohemis istis conviventes, evangelica postea dogmata amplexi, adoptarunt. Testes sunt Topschenses, Ghemerienses, Osgyaniensesque Evangelici. Ab Hussitis porro ortum traxere permultae nostrorum cantilenae odaeque, diebus imprimis anniversariis destinatae, ac latinis insignitae nominibus. *L. Comitatus Gömöriensis notitia historico-geogr. statistica. Leutschoviae*, 1806—1808 *in* 4. *p.* 277. Ugyan ekkép, nemzeti nyelvü ritust lele Bandinus lám Hussz városa magyar lakói között már mint catholicismusra Husszíta papjok szüke miatt visszavitettek köztt is, melly szokásuk őket 226 év multtával bár, még magyaroknak fenntartá; de nem nemzetiséggel gondolván Marcus frater, hanem csak a' latin anya szentegyháznak szabályaival, lealkudott velek néhány magyar ének és imádság formulát a' *fermentum* szüleményeiből, az az, tevé, hogy közülök több, hamarább elolához sodhassék. Jó lett volna gondoskodni Magyarország főpapságának, már elejénte, hogy a' r. pápa utján magyar plebánusokat kapjanak 's őket olasz missionarius ne kevesíthesse azon 39 helyen, mellyeket Bandinus megjárt 's mellyeknek magyarból nagy részént oláhvá lettét maga megemlíti [1]), mi az elegyes lakásból következett, Zöld Pé-

1) Neveik: Hussz, Vasló, Barlad, Galacz, Bogdana, Stanfalva, Manfalva, Gozdafalva, Völcsör, Ujfalu, Tatros, Lukácsfalva, Szaloncza, Forrófalva, Paskán, Bogdánfalva, Hidegkut, Terebes, Bakovia, Román, Tamásfalva, Dsidafalva, Domafalva, Szabófalva, Lokosfalva, Steczkőfalva, Nemcz, Baja, Szucsava, Herló, Kuthnar, Strunga, Jászvásár. Eléadja e' 33ban a' házak gazdáji nevét is, összesen 1020 házét. 'S találta ezeket 10 catholicus pap és 13 diakonus egyházi ügyelete alatt. Takucz, Alfalu, Kracsonkó, Gyula, Szeredvásár, Serata, Amadsei, helyeket úgy említi, mellyekben vagy nem talált már magyart (catholicust) vagy, csak keveset. Takuczról p. o. irja: Hungari habuere hic ultra ducentas domus, templum, parochum et ludimagistrum, iam vero nullus catholicorum incola est; Alfaluról: Olim erat celebris villa ungarorum, nunc penitus desolata. Kracsonkőről: olim erat mere ungaricum, iam vero tres domus ungarorum. Gyuláról: erat oppidum ungaricum a Gyula capitaneo in sui nominis memoriam ex-

Digitized by Google

ter szerint is, ki 62 faluban elterjedettekre tevé a' bétakarodott magyarok és szászok maradékit. Hanem, Moldvát hasonlóan elejtvén Mohács a' magyar királytól függéstől, feledés szakasztá meg az ottani nevezetes telepet, 's a' „*Missio de propaganda fide*" annyira jogot szerze már, ezen némileg hasznos itteni kiterjeszkedésében, hogy midőn 1743ban azon 3 magyar jezsuita közül, kik P. Patai György jezsuitával Moldovába utaztak, ketteje Sztojcsinba szándékozék magyar néphez ennek anyai nyelvü gyónása kihallgatására, frater Johannes ferenczes, ki ahhoz nem értett, egyházi átkot sujta rájok mint keresztyén missio feje, ha menni mernek. *L. Molnár János Magyar könyvház IIId. szakasz 76. lap.* Ebből 's másunnan összegyüjté Engel mit a' moldovai magyarokról kapott, 's tette, bévezetéseül moldovai historiájához. *L. Literatur der walachischen und moldauischen Geschichte*, 44—47 *lap*, ebben: *Fortsetzung der allgemein. Welthistorie 'stb. Neun und vierzigsten Theils* 4. *Bandes* 1. *Abtheil. Halle*, 1804. Engel kevessé akara hinni Zöld Péternek, azonban összevettetése Bandinussal, nem költeményesnek tartatja.

A' husszita magyaroknak anya nelven folyt egyházi tiszteletükből most, mit hozhatunk okoskodással ki? Azt

1. Hogy még 1420 előtt készíteték itt Magyarországon az említett magyar ritus. Azon több tanult papnak, kik merék védeni Huszt, nép kelle a' tanhoz, 's nyerhetnek vala-e követőt ismét más latin liturgiával? Az egyházi magyar költésnek is tehát egy kis új szaka csillámlék. Mert kiömleszté versben az imádás' uj alakait ha tán darabosan bár, a' hévüzte vezető, magas buzgalmában, mi nélkül e' lélekforrongás nem történt; mi, ösztönzője minden ujabb fejlésnek.

2. A' számüzött sereggel, pap is ment néhány Moldovába. Kik elébb feltüzelék szakadályra hallgatójikat, költöztükkor csak el nem hagyák. 'S ha parancs küldé a' reávetteket, a' reávevők iránt még kevesebbé volt kegyelem. E' husszita magyar papok tehát népüket irás és olvasásra oktatták; 's kellett már magoknak holmi szent könyvet magyarúl készíteniek. Mert huszszitaság lelke vala, szorgalmasan olvasni ollyakat, 's különösen a' bibliát. Ennek egy részét a' cseh táboríták között még egy molnárné is, maga irá le. Nevezetes a' bölcs Aeneas Sylvius későbbi pápának e' kifakadása: Pudeat Italiae sacerdotes, quos ne semel quidem novam legem constat legisse, apud taboritas vix mulierculam invenies, quae de novo testamento et veteri respondere nesciat. *Com. in dict. Alph. reg. sec. II.* 17. Moldovában is tehát keményen fejébe veré népének a' husszita pap, tanítását, úgy látszik, mivel Hussz városa még 1646b. is tartá Bandinusként. Következően:

3. Nem csak örömmel látta Tamás és Bálint' seregét a' moldovai telep, hanem ezek fordításait a' papok, legalább szakaszonként le is másolák.

---

structum. A' fennebbi helyekben is a' magyar, mennyire megkevesedett, látszik ebből mit Herlóról ir: Olim erat ungarorum habitatio, qui ultra quingentas domus incoluere, nunc autem quinque domus supersunt. Nemcz és Baja volt a' szász telep.

Digitized by Google

Hihető ez abból, mivel a' két vezér barát a' Moldovában már elébb volt catholicus magyarokat is igen törekedett Hussz tanításaira birni, fordításuk terjesztése pedig ahhoz rábeszélló világításul szolgált. Mindazáltal

4. Az együtt beköltözködött lelki oktatók' kiholtával, ujak azok helyét nem igen foglalák el, mert papnevelő iskola nem állítathatott; Prágába ifjak nem küldethetének. A' vezetők nélkül így maradttakat ismét catholicusokká könnyebben édesítheték leghihetőbben a' Bakón volt faczipős magyar barátok, kikről Bandinus kérdéseire ottani 80 és közel 100 esztendős öregek, meghiteltetésük után azt beszélék, hogy mintegy 70 esztendővel elébb, tehát 1570 körül, a' legutolsók 12-ken voltak 's azok között csak egy, nem magyar. Kevesebbé boldogultak volna velek lengyel jezsuita téritők vagy a' római missio szerzetesei, mivel nyelvüket nem értő barátokról a' már catholicusokká lettek is, több helyen irtózattal szóltak, miként a' becsületes Bandinus maga egyenesen elbeszéli, mert az igaz, mondá: e' szegény emberek, a' lelkiekben ugyan korhely rest felügyelők alá jutának.

5. Mennyi lehetett a' Zsigmond és I. Mátyás alatt kiüzött magyarok száma, tudalom arról nincs. De, ha nem mene is, 70,000-ren felül, mint azon cseh husszitáké, kik 1620-ban fejérhegyi megveretésükkor csata vesztetten inkább a' régi kedves honnak hajlokát tűzhelyét hagyák el mintsem hitüket, mi, a' tanult cseh nemzetnek pusztulatát azért ránta maga után, mert acatholicus papsága, főnemessége, tudós és művész rendje mind mind elszakadoza távolokba; ámbár ha nem hága épen 500,000-re, miként azon franczia hugonotáké, kiket XIVd. Lajos üldözete 1681 és 1685 között hazájukból Svajcz, Hollandia, Anglia, Németország földeire kivert, még a' nantesi edictum visszavéte előtt, melly megint ezereket hajta Berlinbe 's máshová; Magyarország is csakugyan, Bandinus eléadásaiként igen sok ezer ősi magyar lakossal tétetett népetlenebbé. Zöld Péter azt mondja, 7139 személyt gyóntatott meg, 2512-őt keresztelt ujra Csöbörcsökön és vidékén, az elébb husszita helyen, 12 nap alatt, míg közöttük volt. Gegő Elek, ferenczes, magyar akademiai levelező tag' hiradása szerint Moldvában, hová az akademia' utasításaival ment 1836b. az ottani magyarságra nézve, mai nap összesen körül belől 45—50 ezer magyar lélek volna öt kerületbe helyzett tizenöt plebaniában 's hetven filiában, hét magyar minorita lelki atya' felügyelése alatt.

6. Hol tökéllette meg ezek között munkáját Tamás és Bálint, homályban marad. Bizonyosul annyi vehető, hogy Csöbörcsök mezővárosában 's a' még e' körül lévő magyar helyeken megfordulának. Magyarúl a' keresztyén szeretet' alapirata Dnjepr folyója mellékén szólalt volna-e meg?

A' moldovai magyarokról itt, ennyi elég. Alkalom lesz rólok' ismét beszéleni a' tatrosi másolat vagy müncheni codex kötetében, midőn Benkő' Milkoviája, a' Ráday kézirat vétetik majd segédül, 's úgy, mások' tudósítása.

Végre a' Batthyáni' ferenczes évirat idézett sorainak utolján lévő Zalkay Balás fraterről azért kell még tennünk említést, mert ennek köny-

Digitized by Google

véből véve Tamásról és Bálintról ez áll: quanta in eis apparet haeresis, sicut et ego legi. Kérdés, t. i. Zalkay volt-e az az ego, vagy az éviratot összegyűjtött szürke barát? Kérdés megint: eredeti irásukat-e, vagy másolatát? Ha, ego, az éviró, olvasta 1624 tájatt, ha Zalkay, az olvashatta 1441-en innen. Ezt is Zalkay eléakadásakor tudnók meg tisztán. Akármellyiket vegyük fel, kétségen tuli az, hogy a' husszita fordítást kolostori barátok is megforgatták, 's többszer le vala tehát nem husszita papok által is írva.

Akármellyik olvasója pedig, spiritus sanctus-nak zenth zelleth által kifejezésén azért akadott fenn, mert vagy új szóul vevé, vagy a' talán csak tájszót, nem ismerte 's ezért, balgatagul már rosszallá! Vagy, sértődhetett volna-e benne buzgón kényes érzés, annak szent mellé tételén? minthogy talán alatta sátáni kísértés, aljasság, értetett, miként néhol e' codex és a' müncheni „*fertezetes*" szelletnek nevezi az evangeliomi daemont. Ha új volt, jól eredeztetett a' *szellés*-ből úgy, mint: *állás*-ból állat, akként lévén még fenn akkor: szellek, szellesz szell, *spiro*, *spiras*, *spirat*, miként még ma: állok, állasz, áll. És így Komjáthi Benedek 1533 előtt e' codexből vehette volna „Szent Pál leveleibe" fel, ki régibb fordításnak előtte voltát említi, Komjáthit pedig Erdősi, „*fertelmes szellettel*" (l. itt idézve a' XXXIXdik lapon); Tinódi, a' „*kurta szellettél*" utánnazta volna? Hanem tájszókénti divata hajdanban is azért hihetőbb, mivel Sopron, Vas, Veszprém, Fejér vármegyében ma is él. Összekötéssel én, illyennel hallottam egy legszívesebben szeretett hazafitól Superint. Kis János jelenlétében Octoberben 1837. „a' katona szellet már ifjú korában benne volt" 's a' szónak Sopron és Vas megyében divatát mindenike bizonyította, további tudakozással pedig átaljában dunántulinak leltem. Ámbár tehát Kresznerics épen Vasban csak Sándor István „Toldaléka" szerint magyarázá így: SZELLET, Aura *R.* (*régi*) Spiritus v. inspiratio, *Komjáthi;* még is Vasban Sárváratt laktakor veheté által Erdősi a' szót. Tinódi, kinél „kurta szellet" jó elé 1554, tanulta Fejér vármegyében, honnan eredettnek a' Tinód-Bogárdi mai birtokosok, mint elődöket vallják. Telegdi Miklós predikatiói IIId. részének 358dik lapján áll a' másod kiadásban 1638. „gonosz szelletek kimennek vala belölök", 's felveheté a' szót inkább pécsi püspök korában 1579, mint Nagyszombat vidékéről. Leepes Bálint nyitrai püspök m. k. udv. cancellar is alkalmasint más tájról élt így vele: hogy a' halott árnyékától vagy szelletétől meg ne tibolyodgiunk, l. *Az halando és itéletre menendeo emberi nemzetnek tükörö*, *Prága*, 1616. *IId. rész* 182 *lap.* Mert a' Nagyszombat és Nyitra körében született Szenczi Molnár Albertnél: *Anima*, lélec, élet, lehellet; *Spiritus* megint csak lélec, lélekzet, szél, zugás, lehellés, fuás, szelló [1]). Erdélyre nézve pedig megjegyzem, hogy Párizpápainál [2])

1) L. Molnár szókönyvének heidelbergai kiádását 1621. Frankfurtban 1644. Norimbergában 1708.

2) Párizpápai szókönyvének Bod Péter által kiadása, N. Szebenben 1767.

Digitized by Google

is: *Anima*, lélegzet, *Item*, szél, levegő ég, lélek, élet; *Spiritus* lélek, szél, zugás, szag, lehellés, fuvás. Mert ha meg van is Baróti Szabó Dávid kisded szótárában, a' jó székelyében, *szél* mellé téve; olvasasaiból tevé, hiszem, oda, nem székely atyjafiai' szájából. Veszprém vmegye devecseri felső járásából ellenben bizonyosan hozhatok elé mostanról példákat többféle csínyjával a' szónak, mellyeket Nagy-Alásonyi Barcza István nemes-vidi birtokostól ekként hallottam: a' villámnak csak a' szellete érte; olly mérgesen futott el mellettem, hogy a' szelletétől is megijedtem; forrásban volt uj bor gőzének szellete miatt a' pinczébe nem mehettem; Isten különös szellettel megáldott; jó szellet van ebben a' gyermekben; szentséges szellet szállotta-meg szívét. Fejér vmegyében pedig folyvást mondják: *kovácsfuvó' szellete*, miként, Ináncsi Pap Gábor, nyelvünkért a' sokat áldozott, bizonyítja, kire hivatkoznom valamint a' felebbi tisztelt három tanúra szükségesnek azért hiszem, mert ezen szó e' kéziratban főkérdésü 's kimutatása hol divásának arra vezethetne a' XXXd. lapon említettek folytában, hogy legalább egyik fordító azon táj szülöttje volt. Egyike legalább, ki megkülönböztetésül „ʒelletet" irt, diktált, mig társa csupán „lélek-kel" maradott 's így jöhete felcserélésük. Mindjárt álljanak itt e' felváltásokról összehasonlítások, elébb már következzék, a'

KÉRDÉSEK' KÉRDÉSE:

„Elveszett-e örökre Tamás és Bálint clericus fordítása, eredetijében, másolataiban? vagy az, épen e' bécsi codex?

Három igenelő ok van e' mellett, három ellene.

Igenlők ezek:

I. A' „spiritus sanctusnak" vád alá esett „scēt ʒèllèt" általi fordítása épen ezen bécsi codexben vagyon, két helyen tisztán kiirva, harmadikon scēt szó' kimaradtával. A' két hely ez:

1.) Naumhoz a' prologusban: ꝓpheta scēt ʒèllèttèl tèllès, l. itt 206d. lap, 128d. levél; latinul: *propheta spiritu sancto plenus*, l. *Benedicti Ariae Montani Sacrorum bibliorum Tom. IV.* 836*d. lap.*

2.) Zacharias' hetedik fejezetében: aʒ igekèt mellèkèt sèrègeknᶜ vra èrèʒtèt ǫ scēt ʒèllètebèn, l. itt 244—245d. lap. 151d. levél; latinul sz. Hieronymus' fordítása szerínt: *verba, quae misit Dominus exercituum in spiritu suo sancto*, l. ugyan az emlitett IVd. kötet' 886d. lapján, 12d. vers.

A' „scēt" szó kimaradva Daniel tizenharmadik fejezetében „feltamaʒta vr aʒ ifiudad gèrmeknèc ʒèllètet kinèc nèue Danièl, l. itt 136d. lap 86d. levél; *suscitavit Dominus spiritum sanctum pueri junioris, cujus nomen Daniel.* L. Hieronymus' fordítását Ariasnál IVd. Tom. 732d. lap. 45d. vers: „ʒèllètet" állván e' helyen és nem „lelket", melly csakugyan előfordul másutt, nyilványos, hogy a' „scēt" szót ide érti a' fordító, hanem leirását elfelejté.

E' csakugyan előforduló „scēt lelèc" pedig találtatik Micheashoz a' prologusban, így: Michias ꝓphetat mutatta è kǫnǫ scent leleckèl bètǫltnèc,

Digitized by Google

l. itt 195d. lap. 122d. levél; *Micheam prophetam ob hanc prophetiam spiritu sancto repletum fuisse lectio ipsa demonstrat.* L. az idézett IVd. Tom. 818d. lapján.

Hihetőleg elveszvén az ótestamentomi többi könyvek ezen itt lévők mellől, nem vethetjük össze, az L. zsoltár' 13. versét; a' Bölcseség' könyve I. fejezetének 5dik; IXd. fejezetének 17d.; Jesus Sirach I. fejezete' 9d.; Esaias' LXIII. fejezete 11d. versét, mellyekben spiritus sanctus fordul elő; azonban a' felebbi három példa egy ellen, bizonyságul lehet, hogy e' meg nem lévőkben is többszer álla „scēt zèllèt".

II. A' tatrosi másolat vagy müncheni codexnek ezen itt lévő részekkel egyléte 's ennél fogva a' ferenczes annalista fennebbi szavainak a' XXIII. lapon: *„utriusque testamenti scripta in hungaricum idioma transtulerunt"* igazoltatása.

Mit? mondja valaki, a' tatrosi másolat, a' bécsi codexxel egy volna? miképen lehet az?

Igenis, egy. Következők bizonyítmányai.

A. Az abban lévő négy evangelista' könyveiben is „scēt zèllèt" vegyesen jő elé „scent leleckèl.

1.) Mark. ev. XIII. fej. 11d. versében van: mert nē tv vattoc a' bèzelloc dè a' scent zèllèt; *non enim vos estis loquentes, sed spiritus sanctus.*

2.) Lukács I. fejezete 35d. versében: scent zèllèt io te bèled, *spiritus sanctus superveniet in te.*

3.) Lukács II. fejezete 25d. versében: scent zèllèt vala o bènnè, *spiritus sanctus erat in eo.*

4.) Ugyanott a' 26d. versben: felèletet uotuala scent zèllèttol, *responsum acceperat in spiritu sancto.*

5.) Mégis Lukácsnál a' III. fejezet 16d. verse mutatja: o scènt zèllètbèn kèrczтel meg tùtokèt, *ipse vos baptisabit in spiritu sancto.*

6.) Ugyanezen fejezet 22d. verse: z scènt zellet lezalla o reiaia, *et descendit spiritus sanctus in ipsum.*

7.) Lukácsnál XII. fej. 10. v.: ki karōland fcènt zèllèt èllèn, *qui in spiritum sanctum blasphemaverit.*

8.) Lukácsnál XII. fej. 12. v.: ,f, zèllèt taneit tùtokèt, *spiritus sanctus docebit vos.*

9.) János evangelistánál I. fej. 33. v.: ez az ki kèrèzтèl scènt zèllètbèn, *hic est, qui baptisat in spiritu sancto.*

10.) János VII. 39. èzt ke' mōga vala a' fcent zelletrol kit vèndoc valanac, *hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant.*

11.) János, XIV. 16. vigaztalando fcent zèllètet ad tùnèktec, *alium paraclitum dabit vobis,* — 26. a vigaztalando fcènt zèllèt ke' kit èrèzt ata, *paraclitus autem spiritus sanctus quem mittet pater.*

Digitized by Google

12.) Jánosnál XV, 26. a víǵaʒtalādo ſcènt ʒèllèt, *paraclitus.*

13.) János XX. fej. 22. v.: vegètec scènt ʒèlletèt, *accipite spiritum sanctum.*

B. Scènt lelèc eléjó a' tatrosi másolatban:

1.) Máté XIId. fejezetében 32d. vers: ki ke· mondād igét ſcèntlelèc èllèn, *qui autem dixerit contra spiritum sanctum.*

2.) Máténál XXVIII fej. 19. v. így: tanohatoc mēđ nēʒètekèt, megkèrèʒteluetec ǫkèt aťanac ꝛ fíunac ꝛ scent lelecn^c nèuebè, *docete omnes gentes, baptisantes eos in nomīne Patris, et Filii, et Spiritus sancti.*

3.) Mark I. 8. dè a· kèrèʒtèl tútǫket-ſcènt lelècbèn, *ille vero baptizabit vos spiritu sancto.*

4.) Mark I. 10. ꝛ ſcent lelket mikent galambat, *et spiritum tanquam columbam.*

5.) Mark III. fej. 29d. v.: ki ke· karomland scènt lelèc èllèn, *qui autem blasphemaverit in spiritum sanctum.*

6.) Lukács I. fej. 41. v.: ꝛ ersebet bètèlec scent lelèckèl, *et repleta est spiritu sancto Elisabeth.*

7.) Lukácsnál IV. fej. 1. v.: Ihūs ke· tèlles scent leleckèl, *Jesus autem plenus spiritu sancto.*

CZ. „ʒèllèt" szó „scent" nélkül mind e' bécsi codexben, mind a' tatrosi másolatban gyakran fordul elė olly helyeken, mellyeken egyedül spiritus van, Károlinál 's Káldinál pedig, már lélek. Ferteʒètes ʒèllèt, spiritus immundus, olvasható itt a' 156dik levelen; ugyan ez áll a' tatrosi másolatban Mark I. fejezete 23-dik versében, így: ferteʒètes ʒèllètǫ èmber 's Mark III. fejezete 30-dik versében is, mi, a' Jordánszky codexben 1516, fertelmes lélek-kel, Erdősi Jánosnál pedig 1541. fertelmes szellet-tel vagyon kitéve. A' Jordanszky codexben „ʒèllèt" átalában nincs, hanem mindenütt: lélek.

D. A' tatrosi másolatban ugyanazon különösebb szavak, igeragozása alakai, helyesirási szabályok, szólásmódok lelhetők, mellyek a' bécsi codexben, miként előlegesen e' néhány összeállításból könnyen látható:

Bécsi codexben.	*Tatrosi másolatban.*
aloʒon, tǫlletǫl m̄gvalua	aloʒon, erǫsb tǫllemtǫl
bèlèndesseǵ, istenǫnc = *ünk* . . .	bèlèndeʒkedic, varonc = *unk*
bèʒe, repesǫc	bèʒe, *sermo;* repesǫc, *volucres*
bèmenètte, *ingrediente;* bèmēueiec, *ingredientes*	bèʒèllettè, *loquente;* bèʒèlueiec, *loquentes* mōduatoc.
tǫrnèlkůl ꝛ rudnalkůl.	aprodocnalkůl es nèmberiécnelkůl
èseuèl èrǫseitiuala	èsèuèl fogada nèki
a· kǫuètékèt èlǫkèluèn	elǫlkèlė vala ǫkèt

Digitized by Google

Bécsi codexben.	*Tatrosi másolatban.*
sac eluetuen, *ablato sacco*	fèlèlet vèuèn, *responso accepto* .
ọrọmọ, zũnọ, kọlkọ, kọtọzuọ . .	fọldọ, iọuọ, kọzọttọ, ọzuọ
innèpèiè, azaz: innepévé	feketeie, azaz: feketévé
fèkzen, heit	fèkzen, heit, *stultus*; heitoc, *stulti*
zinọuèc, zèrèlmest, *diligenter* . .	hùtọuèc, zèrèlmest, *diligenter*
igreć kesseg	igrèćec, *tibicines*
kellètec Dariusnac, *placuit Dario* .	kellètèc herodesnèc, *placuit Herodi*
mèrizi, mèrezikuala	merezic uala
mõnaic, papi (most: *papjai*) . . .	mõnaic, *ambo*, hugi, veni
nèmberi	nèmberi, *mulier*
ollatanoc, nezih	ollatan, *talis;* irgalmazih
za, họs	za, *os* ; họs, *adolescens*
romlat, futat, hideglelet	ordeítat, aratat, leletezet
megvígaztom, *sanabo*	megvigazic, *sanabitur*
megtọkellètiglen, véa	vitèletiglen, kiveć.

E. Ugyanazon nyelvsajátságok, a' sok latinos kifejezés, szóról szóra fordítás, millyenek itt utólján, a' bécsi codexből kiszedvék.

F. Helyesirás' minősége némelly kisebb eltéréstől megválva. Hanem illy eltérés elhatározó hasonlatba azért nem jöhet, mert a' tatrosi másolat' végén ezen szavak: „E· kọnọ meguegèźtètet, Nemeti gọrgn^{c} hèn'sel emrè fianac kèze miat, Moldouabā Tathros varosaban Vr źulètèten^{c} Ezer negźaz, hatuā hatod èźtèndèibē", ha nem nyilványítják is világosan, hogy Németi György e' könyv' leirtával másolatot készíte, összevetés világoltatja elé a' fennebb idézett szellemi vagy szelleti rokonságokból a' bécsi codex ujtestamentomi részének párjavételét. Különben is Bálint és Tamás fordítása' ideje és Németi György leirása között 20—25 év forga csak le, mellyben a' két clericus' fordításának, vagy csak ujtestamentomi egyik része, vagy egész munkájuk egyetemben a' tatrosi akkor igen nagy népességü magyar egyház' papjai kezébe is jutottak, talán ezen Hussz városából, mellynek Tatroshoz nem messze fekte Moldova' mai földképéből is szemlélhető. 'S már ha más keze után irt Németi György, nem változtatott-e a' más kéz? vagy ha valóban az eredeti volt hèn'sel emrè fia előtt, nem ő tette-e saját kénye szerint ez eltéréseket. Illyen a' „nèlkùlọn" és „nalkùlọn" e' bécsi codexben, mi a' tatrosiban mindenkor „nèlkùl" és „nalkùl" alakban jelen meg. Annyival inkább, hogy a' tatrosi codexben azon egy levél is, mellyet a' Németi Györgyén kivül más kéz írt bele, nem csak írásmódjára de némelly szavaiban is eltér a' többitől, példaul: a' „tv" ti-vel váltatik fel benne.

G. A' „Capitolomok" úgy jegyezvék a' müncheni codexben is római számokkal 's a' széleken arabokkal, miként a' bécsiben. Egyszersmind rakosgaták fel tehát a' fordítók római 's arab számaikat, munkájuk készültekor. Ide czélzottam a' XVIId. lapon.

Digitized by Google

H. A' müncheni codex négy evangelistája ugyan azon fordításu vulgata példányból készült, minőből e' bécsi codex könyvei, mihez példákat itt a' XLVdik lap nyujtand.

E' kettőt valóban egynek tartja Jászay Pál, ki a' müncheni kéziratnak saját kezével vett igen csinos másolatával ajándékozta meg az akademiát 's ehhez írt bevezetésében a' két codex magyarságát igen egybehangzónak leli. Egynek tartom legalább én is, ki azon másolatból eddig 12 ívet nyomattam le 's így a' bécsivel hasonlóképen összevetettem; sőt kérném az e' bécsi codexből alkalmazásokat tenni akarót, várna munkájával a' müncheni codex' kijötteig, mert egyik a' másikat fogja rejtélyességeiben felvilágítani. A' kettő együtt grammatikánknak minden részében uj felfedezésekre vezet.

III. Igy köttetvén össze okokkal e' két codex, látszik, hogy a' müncheni azért másoltathatott le épen Tatroson Moldovában, mert a' fordításnak is az vala hona. Melly szerencsés találása vala tehát, ezen uj nyereségeinket véve, Földvári Miklósnak, ki 1834 a' müncheni könyvtárban ezen tatrosi másolatra akadott. Köszönet kisérje nevét.

Nemelhető három ok ez:

I. A' ferenczes éviró két fordítót említ, a' bécsi codexen három kéznek látszik járása. Hanem eloszlathatja ezt:

1.) Hogy a' harmadik kéz csak Malachiasnál kezdette irását, 's tőle itt az olvasó egyedül 2 és ½ lapnyit lel. De ha többet irt is bár, ugy látszik, ezt később csatlotta Bálint és Tamás magához.

2.) Csak a' két clericus' hire azért forgott inkább fenn, mert ők voltak elszántabb, lángoló hősök Hussz tanítmányában, ők csak ketten fogtak először nagy munkájukhoz 's könyebbítésükre oktatának egy harmadikat, mint kitünőbb szelletiséget éreztetett husszita magyar papot.

3.) Ki valamit megkezd, vagy kik valamelly még hallatlant megindítanak, nem inkább csak annak zeng-e neve, nem főként csak azokat zúgatja-e a' világ? ámbár a' megindított munkához csatlakozott is, sokat, eleget mivel.

4.) A' ferenczes annalista, ha tudta bár a' két clericus' személyével később is történttet, külön intézkedéseik', szövetségük hirét vagy nem hallá meg, vagy számba sem vevé.

II. A' bécsi és müncheni codexben lévők csak töredék-könyvek, az éviró pedig, azt mondja, fordították: scripta utriusque testamenti, mialatt ó és ujtestamentomi minden könyvet érthetett.

Felelet: Igenis fordíthattak többet, de a' többi fordítottat hányás vetés szaggatá szét. Sem a' bécsi, sem a' müncheni codex nincs hajdani kötetében, hanem későbbi könyvkötő' kezének mive tartja együtt, azért elszelvék mind a' bécsi mind a' müncheni codex papirosa szélein az arab számok. 'S ezen össze visszahányást a' nem sorában álló Machabeus' is bizonyolja.

Digitized by Google

III. E' bécsi codexben nem azon szerben állanak a' zsidó irók miként könyveik már hajdanról következnek egymásután az ótestamentomban 's e' szökdösést megint kifogásul említette volna meg az évkönyviró, ha ő, ezen fordítást olvasta volna.

Feloldható ez, igy: fordítóink csupán kéjük szerint szedék ki ezt amazt; választák a' mi könnyebbnek látszott nekik; vagy még példányuk is illyen rendetlenül lemásolt lehetett. És elég példa van több más nemzetnél arra, hogy a' fordító csak néhány profétát szemelt ki, hasonlóan nem a' felvett sorozatként.

Következtessen és itéljen most az olvasó. Én ugyan idézett adatoknál fogva, azt vélem leghihetőbbnek, hogy e' fordítások, a' husszita lelki mozgalom' eredvényei. Igen is lehetne mondani: Bátori fordításáról hasonlóan vétethetett már 1466b. másolat. De, hol marad, erősítése?

Ellenvéleményünek, uj, még nem ismert más codexet, annalistánk eléadásaihoz még alkalmazhatóbbat kellene mutatni. Akkor ezen időből bibliai különböző két magyar codexxel birand e' nemzet, 's midőn nemzetem nyer, én nem vesztettem.

Többszer említetvén már itt a' müncheni codex csupán másolatul, meg kell jegyzeni külön, bécsi codexünkről, hogy az meg egyenesen eredeti, 's igy Bálint, Tamás és harmadik társuk' saját irása. Szem eleibe állítja ezt:

1.) A' codexben lévő sok törlés, melly azért mutatásul tartatott meg itt a' nyomtatásban is. Legsűrűbben látszik a' 44, 45, 146, 194, 207 lapokon. Más több lapon csak egy szó, vagy egy betü huzatott keresztül.

2.) Némelly szónak elvétett kiirása vagy abból el is hagyás. Igy áll: Rutnać, kellene pedig Rutnac; aratocnac, messoribus helyett csak „ara" itt az 5d. lapon; diknac, e' helyett: sidoknac, 55d. lap: nemȝes, e' helyett: nèzés, 103d. lap; Menńèc ǫ agay, e' helyett: mennec, *ibunt rami ejus* 106. lap; tǫrnec, e' helyett: tǫȝnec, *ignis* 196d. lap; ȝèimèt, e' helyett: ȝèmeimèt 242d. lap; vruosoc, e' helyett: uarasoc, *urbes* 244d. lap; nèzèsct, e' helyett: nèmȝèset, *germen* 246d. lap 'stb. Igy több következetlenség, hiány, mit a' dolgozó lélek' sebességét hamar követni akaró kéz hirtelen ejt, mit a' csupa másolgató könnyen kikerül, mert ő már czifrázgatni is kíván.

3.) Azért csínos és hibátlan már a' müncheni codex, abban alig van néhány betü csak, törölve. Hol pedig elhibázott szó, egészen kisikárolva, helyére czifrázott festegetés tétetett, miből az látszanék, hogy valamelly uri megrendelőnek a' másoló igen csínos példányt akara benyujtani.

Most egy gondolatlebbenést. Nem került-e a' könyvet becsült Mátyás király eleibe, egyik másik ezen kézirat, vagy talán mindenik is 1467-ben, midőn győzelmesen forgott Moldovában. Igy, budai könyvtárán keresztülmenve szakadhattak volna valahogy mai helyeikre. De, ki tudja? kézen-közön forgásaikat!

Digitized by Google

FORDÍTÁS, NYELV, HELYESIRÁS MILLYENSÉGE BÉCSI CODEXÜNKBEN 'S UTASITÁSOK OLVASATÁHOZ.

I. Fordítás, miből?

Évirónk szerint fordították: clericusok, *literatusok*, melly két szó' régi értelme így magyaráztatik, *l. Dominici Macri Melitensis Hierolexici editio octava Venetiis MDCCLXXXVIII. lap* 251: Clericus. Hoc verbum olim accipiebatur pro viro sapiente, vel doctore. Sumitur etiam pro eo, qui tonsuram tantum habet, vel minores ordines, et in hoc sensu opponitur ei, qui ad sacros ordines promotus est. Lap 573. Litteratus. FR. dicitur, Clericus seu Ecclesiasticus." Akármelly fokon voltak, tudós nevet is akart ragyogtatni rajtok az éviró. Milylyen míveltségût keresztele már azzá a' hajdankor, mellyhez képest nézé őket itt is a' XXXd. lap, lássuk most közelebbről. Zsidóból görögból, vagy latin fordításból dolgoztak-e, összehasonlítás mutatja meg. Elébb kijegyzem, miféle bibliai kiadások voltak előttem.

1.) Biblia impressa Venetiis per franciscum de hailbrun et Nicolaum de frankfordia socios M. CCCC. LXXV. in fol. min. Címlapja 's eleje nincs meg.

2.) Biblia impressa Venetiis per Leonardum Wild de Ratisbona MCCCCLXXXI.

3.) Biblia diligentissima emendata cum concordantiis etc. vna cum vera nominum hebraicorum interpretatione, Impressa Basilee per Joannem froben de hammelburg: Anno domini quingētesimo decimo quarto supra millesimū ad calendas iunias.

4—5.) Biblia cum concordantiis veteris et novi testamenti, nec non et iuris canonici ac diversitatibus textuum etc. per vener. patrem: fratrem Albertum castellanum venetum ordinis praedicator. revisa et per Jacobum Sacon Lugd. impressa. M. D. XV. — XII. die Januarii. Egyik in folio, másik in 8.

Négye találtatik a' pesti m. k. egyetem könyvtárában. Több incunabulat, a' XII kisebb próféta előtt álló prologusokkal, minőre nekem vala szükségem Budapesten részemről nem kaptam. De régi még:

6.) Sextus Tomus Operum d. Hieronymi, commentarios in XII prophetas, quos minores vocant iuxta utramque translationem continet. Basiliae MDXXV.

7.) Benedictus Arias Montanus polyglottaja, zsidó textussal, Sz. Hieronymus latinjával, a' LXX. tolmácsolók görögével 's ezeké latin fordításával 'stb. Antverpiae 1569. A' pesti seminarium könyvtárában.

8.) Bibliorum sacrorum latinae versiones antiquae seu vetus Italica etc. Opera Petri Sabatier. Tom. I. II. III. Remis M. DCC. XLIII. in fol. Összehahasonlítva találtatik ebben az *Itala* vagy *versio antiqua*, melly a' LXX tolmácsolóéhoz közelítve még az apostolok ideje tájatt készült, a' *nova vulgata*val, későbbi fordítatásánál fogvást a' trienti concilium által ekként nevezettel [1]).

Pergamenre aprón irt egy latin bibliai codexnek Budán velem legszívesebb közlését, úgy Hieronymus munkáiét legérzékenyebb köszönettel

1) L. Sabatier, Tom. I. praefatio. Ide tartozó iratok: Francisci Krommer, Institutiones historiae litterariae Theologiae, Budae, M. DCC. LXXXIII. Viser Hermeneutica sacra, Posonii, 1785. Varga István Exegetika Theologia I. Debreczenben, 1807. Riegler, kritische Geschichte der Vulgata. Sulzbach, 1820. Dr. Ludw. Wachler, Handbuch der Geschichte der Literatur. Dritte Umarb. Leipzig, 1833.

Digitized by Google

fogadtam Ocskai Ocskay Antal baczi püspök, nagyváradi kanonok, m. kir. helytartósági tanácsos urtól. Láttam a' Széchényi orsz. könyvtárban is két irott codexet a' XIVd. százszakból, egyikét irhán, másikát papiroson, de akadály miatt, összevetnem ezeket sem lehetett.

Meg kell előre még említenem hogy miként felebb akként alább is a' fejezeteket és úgy nevezett versek számazatait a' XVIdik százszak elején sűrűbben kezdett felosztások szerínt 's így illyen kiadásból idéztem, mert addigiakból a' reáutalás bajosabb lett volna, mivel azokban folyton foly minden, számok nélkül, mint fordításunkban is. Ez ujabb felosztás tevé Jochel IIId. fejezete kezdetét oda, hol codexünkben, még a' IId. 28d. versétől fogva már öt áll a' Cap^{m} har^{d}ban 166*d. lap;* Amos IId. fejezete pedig itt három verssel hosszabb. De az, hogy fordítóinknál a' Makkabeusok IIdik könyvének 7d. fejezetét elébb leljük a' VIdiknál 's ezt is, 18. versén kezdve, az ő szökdösésükből eredhetett.

Hogy nem zsidóból, Judithot tekíntve nem kaldeaiból, 's az újtestamentomra nézve nem görögből történt a' fordítás, mutatja első olvasatra is

1.) Latin nyelvszövethez ragaszkodottságuk, mellyet néhány példa itt hátul a' 277—279d. lapon eléggé világossá teszen össze nem vető olvasó előtt is; bővebb hasonlítgatás után pedig az, hogy

2.) Hesternek a' zsidóban tíz fejezete vagyon, 's ehhez képest az eredetiből dolgozott Károlinál is annyi; fordítóink meg hányra nevelék? tizenhatra, mert a' vulgata is ennyit nyujt. Pagninus Lucensis, praedicatorum ordinis, uj fordításban adván ki a' bibliát 1528ban már versek számaival, Hesternek tiznél nem több fejezetével álla elé.

3.) Daniel IIId. fejezete, 24d. versétől 91dikig ugy van nálak minden, miként a' vulgatában, holott e' helyek sem találhatók a' zsidóban 's megint Károlinál sem. L. Arias IVdik tomusa 690d. lapját, zsidó textus és a' LXX tolmácsolóé hijával, azonban szent Hieronymus' latin pótlata ott áll; 's látjuk az Italaban, és a' *nova vulgataban.*

4.) Zacharias VIIdik fejezete 12dik versében nincsen meg zsidóul „scent" mellékszó, „lélek" előtt, Hieronymus fordítása ellenben így mutatja: *in spiritu suo sancto*, 's igy az 1475-beli kiadás: ī spū suo sc̄o 'stb. És a' „scent" itt a' LXXdik tolmácsolónál sincs kiket átaljában nem követtek. *L. Arias IVd. tomus*, 866*dik lap*, 's az *Itala* és *vulgata nova* sem vezet arra.

Zsidó textusba is benézésüket gyanítatnák ugyan Abdias könyve végénél e' szavak 188d. lap: „Amen. Aʒ Hebereknèl ninʟèn Amen" mivel sem az *Itala* és *nova vulgata*-ban sem Hieronymusnál sem az 1475beli nyomtatásu vulgatában, sem az Vd. Sixtusi és VIIId. Kelemeniben nem fordulnak elé, valamint a' 66dik lap szélén álló ezen jegyzet: a hètuèn tolmaʟoʒo kō-uǫcbèn" azt, hogy a' septuaginták görögére vagy ennek latinjára is veték szemüket, hanem csakugyan hihetőbb a' mondottakból, ollyan vulgata' példánnyal élésük, mellyben e' kis odaszurásokat mind feltalálák.

Digitized by Google

Vulgata vala tehát csak vezetőjük, a' nem átalánosan tiszta latinságu 's az eredetitől sokban eltérő, de mellyik példánya? Mert ha két fennebbi példánk stridoni Hieronymus jobb fordítását, a' 4d. százszak végéről, bizonyítaná bár vezetőjüknek 's még többet is csak ennél találtam meg, ollyast, mit az Vd. Sixtusi és VIIId. Kelemeni vulgata nem mutatott, tehát régebben azon példány sem, mellyből az vétetett, vagy azon helyeket a' rendelt megvizsgálók kijavíták, azonban némelly csak e' trienti concilium vulgatájában fordult elé. Abakuk első fejezete elejéről pedig e' három sor: Mire neʒed a· meǵvtalokat 'stb., eddig: vèʒèrt nem vallokat, az *Itala*ban a' *nova vulgata*ban és Hieronymusnál sincs, e' nevezett vulgatában sincs, hanem, meg, az 1475 és 1515beli fenn czimzett kiadásokban. 'S ím ezek előpéldánya szerínt leljük Judith Vdik fejezete 14d. versének fordítását, melly az 1475beliben így áll: *Egressis etiam mare rubrum deserta Sina montis occurrerunt*, a' 17. lapon: „Es a vèrès tènǵerbǫl ki mēuèn sina hegenᶜ kiètlèni èlèicbè kèlènᶜ" mert a' nova és a' trienti vulgata ekként olvastatja: *Egressi vero mare rubrum, deserta Sina montis occupaverunt.* Az 1515beli nyomtatás „*egressis*" helyett *eggressus*-t mond, hanem az nyomtatáshiba lesz. Az Italaban ezen vers egészen máskép áll.

Igy tér el a' müncheni codex is mind az eredeti görögtől, mind Hieronymustól, mind más vulgata fordítástól, de megint helyenként megegyez, mit előlegesen bár, azért kell ide bécsusztatnom, hogy a' két codexnek, a' XL és XLId. lapon mondott egységéhez itt is példát lássunk.

1.) Lukácsnál XI. 13. van a' görögben: πνευμα ἅγιον, Károli is tehát fordíta szent lelket; a' müncheniben áll: „io ʒèllètet", mivel Hieronymus és az 1475beli nyomtatás, úgy a' trienti vulgata is így szól: *spiritum bonum.*

2.) Mark I. 10. versében áll „ſcent lelket mikent galambat" Hieronymusnál, csak, *spiritum sicut columbam;* az 1475beli fordításban; *sp̄m sanctū tanq̄ colūbā;* a' trienti vulgataban: *spiritum tanquam columbam.*

3.) Jánosnál VII. 39. „eʒt ke· mog̅a vala a· ſcent ʒèllètrǫl kit vendǫc valanac hiēdǫc ǫ bèle, mert meg ʒèllèt nē adatotuala", görögben másod helyen ott a' πνευμα ἅγιον, Hieronymusnál is ottan, de csak a' lap szélére nyomtatva, † hivatkozással így: *hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum, nondum enim erat Spiritus † datus;* a' trienti vulgata pedig sehol sem mond: *sanctus*-t, 's nem az 1475beli nyomtatás. † sanctus

Visszamenve bécsi codexünkhez, megemlítem, hány abban lévő prologust lelék meg Bened. Arias Montanusnál 's az 1475, 1481, 1514, 1515b. nyomtatásokban, hányat nem, 's mik vagynak ezekben, mellyeket a' codex nem mutat. MEGVAN: Ozeas 1. 2. 3. szakasz, e' harmadik azonban latinul csak e' szavakig: *ad totas duodecim tribus refertur.* Jochel 1. Amos 1. 2. 3. Abdias 1. 2. szakaszban, latinul pedig csak egyben. Jonas 1. 3. Micheas 1. Naum 1. 2. latinul ez is csak egy szakaszu az 1514beli kiadástól megválva, mellyben ugy van két prologusra véve mint fordításunkban. Aba-

Digitized by Google

kuc 1. 2. 3. nem külön választva, hanem egy tömegben. Az itteni másod ezen prologus pedig: Abakuc èrǫs kv̈3ǫdǫ, *argumentum* czímü. Sofonias, a' hosszabb: Vetic a3 Heberec 'stb. prologus czimerrel; a' rövidebb: Sophonias ǫri3ǫ, argumentuméval. Aggeus. Zacharias 1. „Darius medosoc kiralanac 'stb. Malachias 1. Istèn ki Moÿses miat, 2. Malachÿas ńiluan. NINCS MEG. Jochel 2. Abdiás 3. „Esaw Isaaknac fia.“ Jonas 2. „Jonas galambnac magara3tatic ꝛ banatosnac.“ Michias 2. „Istènnèc bè3edc.“ Zacharias 2. „Persaÿac kiralanac.“ 3. „Zacharias vr.“ Malachias 3. „Malachÿas deÿacol.“ — Ellenben a' fennebb idézett 1—5 nyomtatásban következőkkel van még több mint codexünkben: Ozeashoz a' kisebb argumentum: *Osee crebro nominat Ephraim* 'stb. Jochel előtt 1. „*In hoc propheta idcirco non reges.*“ 2. *Joel filius Phatuel.* Abdÿashoz: *Abdias qui interpretatur servus domini.* Micheashoz: *Micheas de Morasthi;* Zachariashoz: *Zacharias memor domini sui.* Ezek elmaradásáról azt lehet ugyan mondani, mit az elhagyott prófétákról: szökdöstek, válogattak, megfeledkezének.

De, mellyik vulgata példány vala hát fordítóinknál? ezen fennebbi kérdésünk kerekedik most még inkább elé, hogy az ő nálak lévő többi prologust megtalálhatnók, bennek lévő elavult szavakért is. Csak nyomozgatva kérdem. Nem azzal éltek-e, melly az *Itala*ból és Hieronymus hívebb általtételéből rakatott össze 's a' VIIId. százszak óta egyetemesen közhasználatra szolgált a' XVIdikig. Azt kellene tudnunk, minő példányok jutának bé Magyarországra a' sok másnemü codexből, melly annyiféle lön másolataiban a' hányféle vala leirója, mert vagy kifelejtetett némelly helye szava, vagy jól és rosszúl, oktondisan holmi hozzá ragasztatott. Ki kellene fejtenünk, mi szerint javítgatott Hussz a' cseh biblián Jacobellus és prágai Hieronymus társaival, 's ahhoz képest választák-e fordítóink példányukat, mert eltéréseik ezen összeköttetésből is eredhettek. 'S ide tartozó volna felvilágosulnunk abban, kik és hol voltak 1400 elején, ha voltak, lemásolók a' magyar királyi birodalomban. E' szövevény felfejtése azonban legyen ezen tárgy körül jártas theologusé, ki, roppant könyvtár szentes osztályában dúzskodhatik. Nyilásra vezethetné talán az összevetni tovább is akarót, bibliai több incunabulák sorra forgatása, Guttenbergnek úgy nevezett 42 soru latin bibliáján 1450—1455 kezdve, Panzer elsőbbi öt kötete szerint: *L. Annales typographici ab artis inventae origine ad annum M. D. post Maittairii Denisii, aliorumque curas in ordinem redacti emendati et aucti, opera Georgii Wolfg. Panzer. Vol. I. Norimbergae* 1793— XI. 1803 *in 4to.* Nem vinne-e tisztábbra következő jegyzete Ackermannak: „Ex antiqua versione vulgata, communi, Itala, sunt omnia fragmenta biblica in nostris Missalibus; alia permulta collegit Flaminius Nobilius et ex iis versionem editionis Alexandrinae quam ad codicem vaticanum 1588 Romae curavit etc. Haec antiquissima latina versio exhibetur quoque in Fabri Stapulensis Psalterio quintuplici quod 1509 Parisiis et dein saepius impressum est. *L. Introductio in libros sanctos veteris foederis usibus academicis accomodata a Dr. Fourerio Ackermann., Viennae MDCCCXXV.* 62 *lap.*

Digitized by Google

II. Fordítás, minő?

1. Felebb említett incunabulákban néztem meg, miként áll ott a' latin, hol fordításukon felakadtam, 's ezen jegyzeteim eredének.

a) Judith IX. 6. leljük: *sicut tunc castra Aegyptiorum videre dignatus es.* Magyarúl ők így: mikẽt tahat melto lǫttel latnod az Egiptomiaknac ʒallasit. 26. *lap. Dignor, ari* másutt nálak: méltolni; kell vala tahát tenniek: méltoltad látnod.

b) Judith XIV. 9. ez: *inquietudinem arte moliebantur*, így van itt a' 36 lapon: a nughatatlãsagot tudomãnal lageitac valamg̃. *Molior, moliri*, és: *mollio, mollire* különböző értelmét eltéveszték, látszik, nem nagy Scaligereink.

cz) Hester VIII. 5. áll: *obsecro, ut novis epistolis veteres Aman literae, insidiatoris et hostis Judaeorum, quibus eos in cunctis regis provinciis perire, praeceperat, corrigantur.* E' végszó itt, visszahuzását jelenti az elébbi kemény parancsnak és hogy ez, jóvá tétessék. Clericusaink azonban fenyítést értének, így: Onʒollac hog vÿ lèuèlèckèl Amãnac asidoc èllènkèdǫinec ꝛ èllènsegenc̃ ǫ lèuèli m̃gfègèttèssènc̃ kickèl azokat parãꝛolta vala èluèʒtèni kiralnac mẽdèn vidèkèbèn. 54. *lap.*

d) Hester XV. 8. ezt: *Ipsa autem roseo colore vultum perfusa*, ekkép' fordíták el: Ǫ kedeg rosa ʒinǫ ʒèmèllèl megǫtǫʒtètuèn.

e) Baruch VI. 71. van: *et erit opprobrium in regione*, 's a' 72d. versben: *nam erit longe ab opprobiis*, nálak ez magyarúl: ꝛ leʒnèc boʒʒosagba a' videcbèn; mert mèʒʒe leʒen a' boʒʒosagoktol 94. Literatusaink magok valának latin-magyar szókönyvirók, mert szemük előtt más által készített ollyan szókönyv nem volt, 's magyarázatban tétovába estek. Opprobrium = gyalázat, szidalom, pironság, igaz hogy bosszuság, de, nem hasonszó. — 'S egy jegyzetet is ide, a' vulgata' egymástól eltéréseire. Az előttem lévő 1475, 1481, 1514, 1515beli nyomtatás így szól a' 71. versben: *et erit opprobrium*, az V. Sixtusi 's VIII. Kelemeni vulgata pedig: *et erunt opprobrium*, 's magyarúl, ennek hajdani előpéldánya szerint leljük.

f) Daniel I. 20. találtatik: *invenit in eis decuplum*, 's ők tevék: ǫtǫllǫk lele kèt annet 96. *Duplum* és *decuplum* tehát egy volt nekik! Rosszúl olvasák itt, hihető, vulgatai eredetijük összevont irását.

g) Abakuchoz a' prologusban fordul elé: *quod ex persona humanae impatientiae loquatur*, 's nálak, ez: hog èngedèlmètlèn èmberi ʒèmelbèn ʒol 215.

h) Aggeusról az így kezdődő argumentumot: *Aggaeus festiuus et laetus*, fordíták: Aggeus siètèlmèʒǫ ꝛ vig̃, festinus-nak olvasván: festiuus-t, 230*d. lap.*

Effélét alkalmasint számosabb helyen is találand a' szóról szóra összevetni akaró. Itt azonban elég ennyi, egyszersmind annak mutatásaul, hogy

Digitized by Google

korukban a' latinul csak annyit értés is, minő az övék volt, nagy tudalom volt, és ha pap sem nevekedék bíztosan jártasnak abban, miként értette latin törvényeit a' világí?

2.) Menthetőbbek némelly mondék elhagyása miatt. Az lehete, feledség, véletlen botlás. Mi nehéz volt, az összeforrasztott betükkel irt codexről elvett szemet ismét kivánt helyre igazítani! De példát erre, hasonlóan kell eléhoznom.

a) Judith IV. 10. verse végéről kimaradt: *et fierent in opprobrium gentibus.*

b) Judith IX. 9. Kihagyák e' szót: *et in contis.* 'S annak számára üres helyet is hagytak, mint a' 26 lap végsora itt mutatja. Nem tudák, mit tesz magyarúl: *contus*, kérdezni vágytak talán mástól, 's azonban — úgy maradott. Párizpápainál, contus — csáklya. Az Vd. Sixtusi és VIIId. Kelemeni vulgataban *et in contis* után még, *et in scutis* van, 's erre jő: *et in sagittis.*

cz) Ozeas XIII. 3. van: *Idcirco erunt quasi nubes matutina et sicut ros matutinus praeteriens*, ő nálak meg csak ennyi: Aʒert leʒnėc mōnal veterṅeÿ èlmulo harmat.

d) Abakuchoz a' prologusban, melly itt harmad plog⁹ czimerletü, olvasható: *nec ut amens loquitur, nec more insanientium foeminarum dat sine mente sonum*, fordítóinknál pedig: ʒ nem bèʒel ment èlmetlèn, sem balgatagoslo nèmberièckèl. Kémélék a' némberieket ki nem tételével ennek: *dat sine mente sonum.*

3.) Valamint a' latin nyelvvel nem valának tisztában, úgy azt nem fogák fel tulajdon nyelvükről, miként kell nyelvsajátságát a' latinnak, magyaréval hasonerőben adni vissza. 'S hová tévedtek? Latint szóról szóra kisérésük miatt ottan, hol a' két nyelv' szövete rokonítást nem tűr, sőt kettéválik sajátkodással, a' magyar nálak szelleteszegett, kivált magyar igének, latin, passiva formája szerinti facsarásában. Afféle mű az illyen, mint a' jó képnek ablakon által reszketve huzogatott rajzmásolata. Mi különb a' művészé, szabad kezével. Azonban nyelv össze nem ütközete' helyein, épen e' bojtorjáni ragaszkodás, hasondíszt hozott a' magyarba, oda, hol a' latin, rövidségeivel megragad, hol magas tárgynál büszkültten hullámzik méltóságaiban. Igy jeleskedő Abakuc' IIId. fejezete. Szebb ez helyenként Károli 's Káldi nyelvénél. Hátha, nem csak véletlenül teszik vala ezt! hanem gonddal, a' nyelvnek még összevisszázatlan korában. Nem kiterjesztendő csakugyan, latinosságaik' e' megrovása, illyenek általvételére nézve: kit parāLolt vala Amātol megvēni, *quem ab Aman recipi jusserat* 54. *lap.* nèmberi fianac lenni, *filium fuisse mulieris* 188. mikènt sèrègeknèc vra gondolt tenni mv̇uèlonc, *sicut cogitavit Dominus exercituum facere nobis* 237 'stb.

4.) Hol függetlenül látszanak neki ereszkedni, nyelvük nyájasan lepeget meg egyszerüséggel. Illyen, több között, Micheas VI. fejezete, Nauméi,

Digitized by Google

Hester IVdike 's Danieléi. Hijában keressük azonban nálak azon változatosságot, miképen kell vala hasonnyelvben éreztetni a' Makkabeusok szónoki ékesgetéseit, Baruch elegiai oktatóságát, Judith és Eszter népmondáinak pongyoláját. Hanem, Griesbachi kritika szerint 's az ó és ujtestamentomi irók stylisticajának tisztultabb charakteristikájához képest, bibliai későbbi fordításainkon is sok volna, előbbre haladott nyelvünk szellemében, Catholicusoknál és mind a' két felekezetü Evangelicusoknál, kijavítandó.

III. Nyelv, millyen.

1. Nem csak „kiralne aʒʒon" jó elé 41. *lap*, hanem kiralne is 128.
2. Mel fǫld, nem: mértföld, így: ki vagon két mel fǫld 190. *lap*.
3. A' személyragok, név' száma szerint is, kétféleképen:

a) Medusoknac kirala, Assiriosoknac kirala 11*d*. *lapon*. Assiriosoc èrèienèc 12. tèhènèknᶜ ʟordaÿ ʒ iohoknac ʟordayc 13. Egiptomiaknac ʒamtalan sèrègè 17. idègènèknèc oltalmaʒasara 26. louaknac èrèiebèn, Mēnèknèc istènè, viʒèknᶜ tèrētǫiǫ ʒ mēden tèremtètèknᶜ vra 27. Ebèrèc laṅa, *Hebraeorum filia* 28. menđ hv̇tǫtlèneknᶜ fèiet 35. ǫ hataroknac vègèibe 37. *nem végeikbe*. èllènseǵinknèc kèʒèebǫl, *itt épen kitörölve:* kezekből 38. hogy legyen: *kezéből* 'stb.

b) Elǫttǫc iaraioc 5*d*. *lap*. mv̇atainknac bv̇nǫket 24. tv̇ bèllǫlètec ʟúg aʒoknac lelkèc, *ex vobis pendet anima illorum* 25. az Assirosocnac kèmèc, *exploratores Assiriorum* 28. nèmʒètidnᶜ gètrèlmèkèrt ʒ tǫrǫdelmèkèrt 34. ꝑphetac ʒaioc miat 246. artatlanoc verec èlǫtlesebèn 228-*dik lap* 'stb.

4. Egybirtok' többesében a' harmad személynek *ok*, *jok*, *ök*, *jök* eddig divatosabb ragai helyett: *uk*, *juk*, *ük*, *jük* rag nem fordul elé, mit ezután régi magyar iratainkról azért említsünk meg, mert *uk*, *ük* által az Irónak ezekkel élt vagy élő Baranya, Bács, Pest, Csongrád, Nyitra, Komárom 's Esztergom vármegyéből származatához vethetni. Sót *ök* helyett is gyakrabban *ek* áll, valamint *uk* helyett *ok;* 's *ük* helyett *ök*. „mv̇kiralinknac tètèmèc 81*d*. *lapon*. ǫ papoc, *sacerdotes ipsorum*, ǫ nèmberiec, *mulieres ipsorum*, ǫ aldoʒaťťocbol, *de sacrificiis eorum*, ǫ istènec èllèn, *contra deos suos*, ǫ felesègekèt, *uxores suas*, ǫ fa ʒ kǫ ʒ èʒúst ʒ araṅ istenec, *dii illorum lignei et lapidei et aurei et argentei* 91. gèrmekec ʒèmelekèt, *vultus puerorum* 95. ǫ istèneknèc haʒaban 173. èmbereknèc verecbǫl, ǫ bèlecbèn 219. ǫriʒǫknèc nèuekèt 223. ǫ seprǫiǫkbe, ǫ testec, ǫ verec, ǫ èʒústǫc ʒ ǫ araṅṅoc 224 'stb. — Nem különböz-e ettől a' somogyi, szegedi, székely: ömbör, embörére lölt, ó gyermökök, vérök 'stb. Nem-e az említett megyékbeli 's abaúji: ó papuk, áldozatjuk, istenük, feleségüket, fejüket, szivükkel, házukban 'stb.

5. **ö** betü' ritkább hangzata mellett is azonban, a' harmad személyrag, **e** helyett **ö**, egy birtokban 's az ige jelenvalója 3d. személyében; így: tǫrǫ 19. bv̇nǫ 121. ǫʒúuǫ 113. egyiptomnac fǫldǫ 131. oroʒlaṅac kǫlkǫ 174.

Digitized by Google

vuolto 36. betoltotto 114. vlo 118. votto 212. megotto, elotto 27. otollo 114. belolioc 114. okornollo 211. mit az erdélyi 's felsómagyar megyebeli ekkép mond: tőre, büne, öszve, földe, kölyke, üvölte, töltötte, üle, vette, ette, előtte, tőle, belőlek, körüle. Azonban meg, áll e' codexben: o dilosège 113. vège 210. fèslese 210. eledèle 210. Látszó tehát, hogy ő, ü együtt gördül 's é-t e követ, mindazáltal nem mindenütt, mert van: lelőie is. 'S ennyi ő-zés mellett megint nem; föl, időkben, találtatik itt: hanem: fel, idekben. És, főm v. fejem, *caput meum*, itt: fèm; *caput tuum*, fèd; *caput ejus*, feie. Csornán Sopron vármegyében mondják: fiém, de i csak kevesenné hangzik *e* mellett, 's olly kisded, mint a' kicsi r, e' codex illyen irásiban: me't. A' krakkai ábéczében 1549 van: üduőzitenc, 139d. lap; eszve 141 = üdvözitőnk, öszve. Kassai ügyvédek felelkezésében 1559: elezer, eres, terwen = előszer, erős, törvény. Kapi Miklós levelében 1565 Kassához, van: Jeuende zent haromság Nap vtan, *jövendő* helyett. *L. IId. kötet, Régi m. nyelveml.*

6. **Nalkul** és **nélkül** ugy jó elé helyragul miként mély és magas hangu más helyragaink, névhez csatolva: nakanalkul 35. fèienèlkül 36. kètsègnèlkülon 49. tornèlkül 2 rudnalkül: *absque gladio et fuste* 140.

7. Ént rag figyelmeztető. Vèrènt valo rokona, *consanguineus* 5. Igy: zerēt 75. zerent 238. Tehát: *ént* járulván szerhez, nem: szerint.

8. Kivül és kivéve mai független névhatározók itten: megválva, megválván. Isrl haza ynnèpètol mègualuā, *praeter festa domus Israël* 24. *l.* Mv kē? ègèb istènt nem tudonc tolletol mgvalua, *nos autem alterum Deum nescimus praeter ipsum* 24 'stb. Ez eléjő még a' XVId. százszak közepette is Kassa levéltára 's a' pozsoni káptalan iratai között.

9. Èlèibè 178, elonkbe, eleicbe mutatja ezekkel így volt élésüket: előmbe, előtbe, eleibe; előnkbe, eleitekbe, eleikbe, mit mostan még iró is némelly így ír: elejbém, elejbéd, elejbe; elejbénk, elejbétek, elejbek vagy elejbéjök! Igy nincs jól: közibétek, közibök, hanem kell: közikbe 'stb.

10. Innet, 17 l. onnat 183. honnat, áll, innen, onnan, honnan helyett. Onnaton igen nagyon távulról jövőt jelent 227.

11. Kic vadnac Cilicianac balfelollo, találjuk a' 13d. lapon; a' gerta tartonac iogfèlollo 2 o ballafèlol, *ad dextram candelabri et ad sinistram ejus*, a' 241*d. lapon;* elébb a' 240diken pedig: eggic a' lampasnac iogfèlollo 2 masic o balla fèlol; mai szerint: a' gyertyatartónak jobbfelőle és ő balja felől 'stb. Miért van egyik szónál *felőle*, másik mellett *felől*, kivehető. Csak figyelmet akarék ide fordítatni; 's még erre: o kornolo, o kozèpette 239.

12. Melléknév hasonlítása: orègbèc 42. rokombac, *proximi* 42. bvnosb 74. hatalmasb 91. ostouèrbèc 95. igazba, *azax:* igazabbá; zèrèlmèsb 155. fenesb = fényesb; nemesb 211. tolletol igazbat, *iustiorem se* 215. hamarbac èsti farkasnál 217. konuèbec = könnyebbek 217. Költő számára való metaplasmusok. Még a' XVIdik században is eléjő e' nehezb kimondás.

Digitized by Google

13. Ű: u betüvel felvett mellékszavaink, igéink, neveink, Ő és Ó-val. Urōc istenꝺc *azaz* urunk istenünk 20. alhatōc = állhatunk 18. vÿonc = vijjunk 29. ꝺttꝺc = öntünk 80. ṅako = nyaku 81. egèdꝺl = egyedül 86. betꝺ = betü 95. beꝛꝺ = becsü 95. nemꝺ = nemü 97. nemꝺuec = nemüek 99. így ṅèluꝺuèt = nyelvüt. ʒꝺrnꝺ = szörnyü 99. Kemenes alatt, a' Marczal mellett ma is, lovank mondatik, lovunk helyett. Nagytúr városa pedig 1546 irá, Kállay Lókös Jánoshoz: ʒolgalatonk, hÿwſegꝺnk, magonk aÿanlasonk. *L. R. m. nyelveml. II. köt.* 61*d. lap.* Ez, nagyon elterjedett volt.

14. Személyes és visszatérő névmások' hangzata, ragasztása ekként: mv̇, tv̇, mv̇nket, tvtꝺkèt 233. eṅem v. èṅē = enyém 232. enmagam, èṅen ʒèmèmmèl 247. tenen magad 30. ne kessel tenē ertèd, *ne moreris propter temet ipsum* 124. ꝺn nèlueuèl 73. ꝺn etkèibꝺl 95. mv̇nmagōkrol 69. tūn fètekrè 167. mūnꝺn magonc 136. tv̇nꝺnmagatokat 73. ꝺnꝺn maga istèn 74.

15. *Ki* és *melly* között nincs különbség. Példák: Felkèlè ahèlbol kibèn fèkꝺtuala 27*d. lap.* Ki mōdèc mikor mēdenèn? kèllètuolna, *quod dictum cum placuisset omnibus* 12*d. lap.* a foldèt kibèn ʒvlèttèl 6*d. lap.* aʒ araṅ oʒlopot kit felèmèltèl 103*d. lap* 'stb.

16. Ik-es igéink mindenütt szabályaik szerint. Példák: diꝛèkèggèc 28d. *lap.* kèllètnèc, igal, ègèl, *igyál*, *egyél*, tiʒteltèssèc 32. hog meg lelhètnꝺc 105. ʒ gondolnoc te igassagodat, *et cogitaremus veritatem tuam* 124. 'stb. Ezen Ők, ók néhol így: ꝺc, ōc, ónk, ónk, mint ma is még Erdélyben. Mellesleg èrintem meg, hogy hazud jó elé, nem: hazudik; hajol, nem: hajlik. Ez utóbbi azonban mindegy. Hogy, alog = alugy van, 8*d. lap*, alugyál helyett, abból ered, mert ez ige harmad személye itt: alꝺʒon, *aluszon*, nem: aluszik. Alugy tehát ollyan, mint légy, ebből: leszen.

17. Ik helyett az igében ek. Èzekèt teʒic, áll a' 30. lapon jelenben, *haec faciunt;* ugyan ott, haragoʒoc 208. eʒec ʒ iʒic 138. iʒic vala, félmultban 95. ꝺ gimꝺlꝺket eʒec, jövendőt értve jelenben, *comedent fructus eorum* 184. ȩ nap èlnuguʒec a pphetakra, *et occumbet sol super prophetas.* Betűcsere.

18. Félmult időveſ élés igen sűrü, ott is, hol a' latint multban lelék. A' magyar nyelv' keleti szokása itten tehát keresztül töre a' latinosságon. Ide tartozik e' másféle sajátságnak is megemlítése: mel aʒō latasban tartatic volt, *quod in eadem visione continetur*, Aggeushoz a' prologusban 229*dik lapon.* Hasonlót lelék ehhez Kassa levéltárában Gombos Pál Miskolcz bírája levelében Kassához 1558 igy: vÿʒen vot hatan, *viszen volt hétán.* kérÿ volt, azt monȝa volt. L. *Régi m. nyelvemlékek IId. kötet. Vegyes r. m. iratok* 138. *lap.* 'S hasonló ehhez 1560-ból Szabolcs vármegye levéltárában: Petneházi emberek által elkövetett hatalmaskodás eléadása köztt: mennek volt, iszik volt 'stb. *L. ez idézett IId. kötetben.* Épen ollyant mutat Drugeth Ferencz ungi főispán levele 1561. ezzel: ew sem akaria wolt. *L. ugyan IId. köt.*

19. Az ige' parancsoló módjában lévő *üjts*, *íts*, *ítsd*, igy: gvh = gyüjts 49. gvhꝺn = gyüjtsön. segèh = segits 66. mereh = meríts 211. or-

dehatoc = ordítsatok 149. ne alohad = ne állítsad 72. megbǫvǫhúc = bóvítsük 182. megkússèbéhúc = megkisebbítsük; mégné ʒomorohon = szomorítson 5. mégné poreha = porítsa 6. nohad = nyujtsad 8. terehed = terítsed 8. erǫsǫhǫ = erősítse 131. (Talán csak két helytt van: ʒabadochméǵ 66.) Nem simulóbb hang e az, a' sok *its*, *ots*-nál? Szabó István szerínt a' karancsvidéki palócz, ezeket: taníts, veszíts, így ejti: taníjj. *Tud. Gyüjt. I. k.* 49*d. lap.* Hevesben és a' Jászságon is ekként hangzik az illyen.

20. Igéinknek nyugoti nyelvekhez simult határtalan módja nem csupán személytelenül, hanem személyesen: Ne méṅ gabona fǫkèt ʒednèd 5. megmōga te nèked mit mv̇uèlkédnéd kellèssèc 7. sem tagadom èn magamat rokonsaǵnac lennem 8. ésmeǵ mégakarnac ǫkèt fognioc 17. mit akarʒ tudnod 71. se akariatoc alaitanotoc 68. ǫhúsegeke't érdémét veñiec 70. kicnᵉ tartoʒiatok lenniec sègédèlmǫl 69. rèmēlem èʒèkèt ǫtǫllǫ veñem 72. ne akarÿ heiaba téuélgènéd 72. Itt említendő: a' nem akarokat i n ṅ a kéʒereitènè, *qui nolentes cogeret ad bibendum* 42.

21. Kell és kelletik, mai: tetszik helyett. *Si placet regi*, ekként áll az 54d. lapon: ha kiralnac kel; *sicut vobis placet*, mikent nèktéc kél 55. *Utere servitio nostro sicut placuerit tibi*, éltèttèssél mv̇ʒolgalatonckal mikēt kéllètèndic ténèked 14. De meg, szokottabb értelmében is áll a' 9d. lapon: ha keᵈ kéllètlèn tenèkéd . . . . mōgad hog tuggam mit ténnem kéllèssec, *sin autem displicet tibi indica, ut sciam, quid facere debeam;* mell v̇dǫbèn kellen adnom, *quo tempore dare debeam* 216. — 1558-ból pedig Pekry Anna levelében Kassához így jó elé: Ismeg ha valamÿbe kellettendǫm. thÿ k., *ti kegyelmeteknek. L. Régi m. nyelvemlékek II-dik kötet. Vegyes r. m. iratok* 143*dik lap.*

22. Fekʒèn 36, aloʒon 127. *lap*, mi most: fekszik, aluszik, ollyan mint: leszen, veszen, teszen, csakhogy ezek *en* nélkül is lévők. Vala hát: fekszek, fekszesz: aloszok, aloszasz v. alszasz. 'S h a r a g s z i k, volt ezeknél: haraguszon.

23. Vigaszt és vigasztal között különbség. Vigasztani, *sanare* 151. *lap.* vigasztalni, *laetificare*, *consolari* 151. Ugyan e' lapokon: megakarnam vigaʒtanom Iʒrlt: *sanare vellem Israël*, a' 160dikon: meguigaʒtom ǫ tǫrǫdèlmèkèt, *sanabo contritiones eorum;* megvigaʒtaltac kiralt, *laetificarunt regem;* vr meglèn Sÿont megvigaʒtalla, *consolabitur adhuc Dominus Sion* 238.

24. Vigaszt-hoz hasonlóan áll a' 108. lapon: kiral felmagaʒtata, *rex promovit;* 107-diken: felmagaʒtassatoc ǫtet, *superexaltate eum;* 106dikon: felmagaʒtatot ǫrǫcke, *superexaltatus in secula;* 2 igē felmagaʒtatos ǫrǫcke, *et superexaltatus in secula.* Eltérni látszik így m a g a s z t á s is m a g a s z t a l á s t ó l, valamint nem mind egy: marasztás és marasztalás, nem: követés, követelés. Magasztat eredvén pedig itt magasztás-ból, mert a' 106. lapon, van: felmagaʒtatos, vala: vigasztás és vigasztat is, úgy vigasztó és magasztó, tehát kevesebb ló. Illyes, lenne a' költőt néha küzdésében engesztő.

Digitized by Google

25. Kit èn te ʒolgalo lanod mègèsmèruèm, *quod ego ancilla tua cognoscens* 30*d. lap;* èltauoʒuanc tetolled, *recedentes a te* 104. Biʒùaioc ʒèkèrècbè, *confidentes in quadrigis* 26. Az állapatjegyzők' személy szerínti ragozása tehát így, fordítóinknál: megesmervém, véd, véje; megesmervénk, vétek, véjek; eltávozvám 's bizvám, vád, vája; eltavozvánk 's bizvánk, vátok, vájok. E' szerínt veendő: èluēc, *viventes nos* 64. Ma csak, én, te, ő, mi, ti, ők megismervén; eltávozván, bizván. Fordítóink azonban különbséget tevének; nálak ezek: megkotoʒuen, kotoʒtetuē 103. diueruē, megalduā, aluā, megnituā, monduan, fogaduan 104*dik lap* átaljában *historice* állanak, nem személy tettét kifejezve. Amaz tacitusi rövidséget szülne ujonnan folyamatba jöttével. Ettől különben kell venni: monduac 200. *lap*, *dicentes*, mert itt: mondva, állapotjegyző kap ragot, amottan pedig *ván*, *vén* állapotjegyző. Révai szól ezekről *Antiquitásai* 175. §-ában. Igy ragasztatik a' részesülőnek mult idejebeli **ott**, **ett**, **ött** is. L. a' végén, BEMENETTE 'stb. 280dik lap. Többet erről a' müncheni codexnél.

26. Q laba nomit ʒ oromost volnèc megapolnom, *etiam vestigia pedum ejus deosculari paratus essem* 64 (ʒ teszen itt es-t, mi, ma: *is*). Volni = *esse* ige a' müncheni codexben is eléfordul a' mint Jászay megjegyzé. — 1560ból pedig Szabolcs vmegye levéltárában lévő eléadás, melly már az LId. lapon idéztetett, még ezt is mutatja: „mennek vol, megyen vol."

27. VALLANI, *habere*, illy szerkezetben: ki vtallaīng èʒ hebèrèknèc nèpèt kic īl igèn èkès nèmbe'ièkèt valnac, *quis contemnat populum Hebraeorum, qui tam decoras mulieres habeant* 29. Sopron vármegyében Mihályiban 1822b. hallottam a' plébánostól midőn rózsás kertjét mutatta: ez a' föld itt, ez ama rózsát *megvallja*, de illyent ollyant nem *vall meg*. Annyi hát ez, mint: megtermi. Azért jegyzem fel ezt, mivel e' szó is mutatna egyik fordítónknak honnan származottságára, noha értelme itt más.

28. Èkèseit, kèʒereitènè, mègsemeitic = ékesít, kényszerítené, megsemmítik 'stb. I betű eleibe rövid e csusztatása még fenn van a' karancsvidéki palócz nyelvben. *L. Tudom. Gyüjt.* 1837. *I. köt.* 50. *lap*, *Szabó István.* De a' palócz nyelvhez, egyébben ugyan nem hasonlít e' fordítás.

29. NEM SÈREʒNÈC MEG, áll a' 165. *lapon*, illy szókötésben: Dè ʒ ablakokon bèèsnèc. ʒ nem sèreznec meg, *sed et per fenestras cadent, et non demolientur:* tehát sérülnek helyett: séreznek, a' mi, homályos gyöngyöcske gyanánt kiszemelendő itten, e' sornak 's az előttelévőnek megint felette latinos, és így hibás fordításából.

30. Kiotti 183. kiottètnèc 217. ottot 241. ottèuen *conflatile* 129. ma így íratik: kiönti, kiöntetnék, öntött, öntevény. Megleljük itt a' Győrhöz egy állomásnyira eső: Öttevény falu' neve származatát; meg *ötvös*, eredetét. — Ötteni, van Komjátinál, Pesti Gábornál 's többnél is.

31. Maradvan mègmaradandatoc 15. *lap;* megutalla megutaluan, èlfut èlfutuā 190. iouèn elio 218 'stb. Keletiség, mellyet a' latin fordítás is általvett. A' krakkai Ábéczében van: kérvén kéré.

Digitized by Google

32. És miként összehuzás a' hasonlításban, úgy az igék körül. Orꝛaglon 44. orꝛagluan 229. énèkłonc vrnac; vèꝛtègl 227. ʟikorgnac 181. tekoꝛlatnac el 175. diadalmiuc még magōckat 25.

33. Nevekben pedig illyen: ꝓ vroc istent 147. vratoc istènteknèc nèuèt 166. istèntec tv leantoc, tv ventec, *filiae vestrae*, *senes vestri* 166. tv innèpnaptokat, tv sèrègteknec, tv aiandoktokat, baluantoknac 178. Mindenike példa úgy nevezett prosodiai figurához.

34. Szótag kiugratás gyakran eléjő: futtal 6. = futtottál; ègbè kꝓttꝓ 39. = egybekötötte; mègèlèmèt = megélemedett 75. megnittad 98. = megnyitottad, *aperuisti*. vèttec magokat az ellen, *opposuerunt se* = vetették; kiuette es megtꝓrtꝓ = kivetette. èlue, *trans* = elvéve 178. futtatoc, *sicut fugistis* = futottatok 254. Illyes, későbbi magyarságban is találtatik. Berényi Bárson Balásnak 1552-beli levelében a' nagyszombati bíróhoz: vem fel e munkat, és: mint kolmaron meguem, *azaz:* felvevém, megvevém. *L. Régi m. nyelvemlékek IId. kötet. Vegyes iratok 95d. lap.*

35. Elmellőzendő volna-e illy összehuzás' megemlítése? husibol 75. *lap*, e' helyett: husaiból: így: germekinèc 84. bꝓlłi (bölcsei) en iꝛim 127. mennì harmat = mennyei 110. titkit 137. ꝛekerinec kꝓteli 209. oroꝛlanoc kꝓlkinèc 210. bèlèndessegibèn 210. mennèc ʟillagi (csillagai) 211. ꝓ tagit 212. titkit 222. tèngernèc hali 223.

36. Est rag, igehatározót alakítva, vagy t által azt képezve, fenn csak ebben forog: örömest, egyenest, *egyenesen;* sebest, *sebesen*. E' codex mutatja: èngèdèlmèst, *patienter* 75. ꝛorgalmast, *sollicite* 168. kꝓꝛonsegest, *generaliter* 215. L. a' többit az elavultszósorban hátul, 's ott a' 280d. lapot.

37. Es, *is* helyett: tudván, mai: *tudva*, helyett. Az es tuduan vagō, *ne illud ignoratur*. Az es ièlèn vagō, *nec hoc latet* 30. *lap*.

38. Ugy és ugyan, igy és igyen különbözése. Es. vg mvdꝓn èꝛ hallottauolna, *haec itaque cum audisset;* Mèt istèn nem vgā fènèget mēt èmber, *non enim quasi homo, sic Deus comminabitur;* hog ꝓ akaratťa ꝛèrēt vgan tegè ꝓ irgalmassagat, *ut secundum voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam* 24 *lap;* igèn ragattatnac èl Isrłnꝰ fiaÿ, *sic eruentur filii Israël* 175. Igèn Isaac, igèn Jakob, igèn Moyses, *sic Isaac*, *sic Jacob*, *sic Moyses* 25.

39. Meg, ollyan értelmet gerjesztve minőt ma: el és le „hog méghaggalac tègèdet, *ut relinquam te* 4. *lap;* es vg mèg hagac ꝓ aťtoknac cerimoniaiokat, *deserentes itaque ceremonias patrum suorum* 16. ꝛ ahiruadag mel te orcadat mègfogłalta, *et pallor qui faciem tuam obtinet* 19. istènt meghaguan, *Deo derelicto* 189. Ellenben a' 19d. lapon van: èlhagac ꝓtet, Olofernèst megńakaꝛuā, *decollatum Holofernem* 37.

40. Ingyen e' maibh helyett: épen nem, kerántsem; hog ꝓ sèrègèc ingèn mèg nèm ꝛālaltathatic, *ut dinumerari eorum non posset exercitus* 17. Egyébiránt ma is fennforog: ingyen sem ollyan.

Digitized by Google

41. Ékesebb szószerkezetül áll, **ig** határozò mellé még **len** tétele: kornol Jerichoiglan, *per circuitum usque Jericho* 15. mend addeiglan 7. vegekiglen, *usque ad fines* 13. èstuèleiglèn 2 holualiglan 121. toueiglen 192. hatariglan 187. lelkemiglen 192. nagtolfoguan mēd a' kusdediglen, *a maximo usque ad minimum* 41. mēd a' megtokellètiglèn 2 vegiglèn, *usque ad consummationem et finem* 125. halalomiglan 194. miglen 194. 'S még kinyujtóbb, magasitóbb, **te** idemelléklése: teteiglente 210. Innen érthető ezek' csínja: régente, elejénte, ifjanta, naponta, éjente. És gyengédítő kicsinyítés: kèuesènnè, *modicum* 9, 75. talantal = *forsitan* 49.

42. Igékben pedig másnemü ékesgetést lelünk. Illyen a' 15d. lapon: megkerengè mēd Isrlt, *circumivit omnes Israël;* a' 67diken: èz igéckèl konorgetiuala, *his verbis blandiebatur.* Egyike sem dívik ma, hanem látjuk, ollyanok mint a' szokott: szállong, hullong, huhong, csapong, és maga: kereng; hevítgeti, kerítgeti, szomorítgatja v. szomorgatja. Irhatták volna fordítóink csak igy: megkerülé, körüljárá, de nem feledék mennyire festőbb a' megkerengé. 'S feltün szenvedő raghoz (accusativus mellé) tétetése is. Milly szelidítgetés még az a' könyörgeti! Igéknél tehát illyen kicsinyítgetés apró csinosgatásul volt kijegyezgetve hajdanta már. A' magyar nyelvnek ollyan gyöngyöcskéi ezen latinosan úgy nevezett *frequentativumok*, melylyeket egy mívelt európai nyelv sem füzögethet nyájaskodó festegetéseibe. Kicsinykedéseik és apróra vétetgetésük által édesgetnek. 'S épen hadas nemzetnél e' csínozat, mellynek a' tulzott vagy legalább magasított önérzethez husz féle hasonszavát leljük: rátartós, kevély, délczeg, negédes, gangos, fennlátó, büszke, fennhéjazó, fennjáró, magahitt, daczos, felfuvalkodott, dagályos, felhóben járó, dölyfös, garros, hetyke, gógös, kényes. Honnan ered némelly nyelvnek egyfélében bősége másban szükösködése, annak lélektani oka mélyen fekszik. Az angol, mondja Blair, a' harag' indulatát harminczféle árnyéklattal képes kifejezni, de gyengédebb érzések szelíd elömlések' szavaiban kevesebbé termékeny. A' franczia, melly sokféle kellemkedő szavai közül válogathat! midón társalkodni lekötelezőleg akar; az önszeretetet minden nyomon nyájaskodással nyeri meg.

43. A' codex' sok latinosságából több mutatvány a' 277—279. lapon. Hogy efféle, vigyázatlanságuk miatt folya tollukba, látható e' kétféle alakjukból. 29*d. lapon* áll: igen ludalkoggakuala o zepseget, *pulchritudinem ejus mirabantur nimis.* Latinos. 31d. lapon pedig: ludalkodnacvala obolusègèn, *mirabantur sapientiam ejus.* Inkább magyar. 'S ott ugyan nálak a' sok illyen latinosság: tiz ferfiakat 9. hèt fiakat 10. huz napocban 22. ot napoc èlmuluan, harō èztèndocbèn hat honapocban 23. de bezzeg kitörlék a' 228. lapon: hatuākettod èztendoebèn, a' k-át. Hihető többet is kijavítottak volna másodszori leirásukkor, igy effélét: èltèttèssèl, *vtere* 9. mi, nyilvános botlás e' helyett: *élj.* Már Erdősi hibául jegyzé ki ezt: két emberek.

44. **A, o, u**, megtartva egy szóban; **e, ö, ü** hasonlóan. Igy: honnat *22d. lap.* fazakakat 71. fazok 110. noha fazec van a' 210*d. lapon.* hailac

Digitized by Google

36. sohol, tahát, örömöst, ollatan, aiandoc 258. alnak, álnok helyett 180. apastal 186. Ellenben, mai: SÁG rag helyett a, o, u mellett is, SÉG: kaʒdaǵsegǫ varosit 13. ʒéptiʒtasegǫ liʒtét 28. magassegǫ ʒeǵèlètekré 76. dragalatossegǫ 'stb. Ekként: masadʒer, harmadʒer, vtolʒeren 74. MagassÁG, kazdagSÁG is, áll, midón e' szó, fónévül van.

45. Azon nehány gyököt, mellyel fordítóink éltek, mellyekért fóbecsüek, ha magok fejték-e ki, vagy korukban azokat még közdivat adogatá nekik? Ha eredeztetének-e hasonság szerínt ujat, ók éltek-e, példaul, legelószer ezzel: èlmentètlèc tv̀tǫket, *migrare vos faciam* 178. vagy mindenikét érté idejekbeli és az ó tájok szültte olvasójok? Ezekre feleletünk akkor lehetne határozott, midón kortársaik több magyar iratával vethetnók övéket össze. Ezt és amazt így és amúgy találgatni akarásukat bizonyosnak látjuk, mert: mondék néhol *dictum*, másutt *lectio* és *textus* is nálak; szerzet egyhelyen *religio*, máson: papi szerzet, *observantia sacerdotalis;* szerzés pedig majd *statutum*, majd *traditio*. Midón tehát latin szó került eleikbe, mellyre nem tudtak magyar kifejezést, ott, ujításaikat hinnünk valóban nagy kisértet fog el, néhol. És ha tevék, melly okszeresen tevék! A' mi fónév nálak ujonnan alkotottnak tetszik is, példás óvá lön, mert a' gyökre hasonág van oltva. Ez a' magyar nyelv alkatszerének lappanó bölcsesége 's az iróé, annak kiszemelése. Miként világítanak fel gyökeink, vegyük elé codexünkból e' hat példát: ÈS vagy talán ÈSS, *pluvia*, *imber*, *ros;* ÈS *juramentum*. Amarról ezen példa: Sem adnac èssèt, *pluviam* 92. elejénte azt mutatná, úgy áll, ez itt essőt helyett mint az Ldik lapon lévő példákban ő felcsereltetése é-vel, 's miként: erzeket, erizzék van: órzőket, órizzék helyett Huszain szolnoki bég körlevelében 1559. Mutatná pedig annál inkább, mert gyökül ES-t azért nem lehetne venni, mivel a' 35d. lap ezt mutatja: èsec ǫ labaihoz, fèlèlm èsic ǫ reiaioc, a' 92d. lap továbbá: mikor èsèndic tüʒ. De, következő három példa: kǫ èssèl 233. vrnac èssi 106. mēṅec aggac ǫ essekèt, csakugyan es-t vagy ess-t vétet gyökül, minek hasonlóan a' jelenvaló' harmadszemélyében kell lennie, noha vele csak fónévül éltek. Ma is úgy van fenn: esek, esesz v. essz, es, miként esem, esel, esik. Erdélyben ma is es és, csak magára = *pluit*, vagy es és az eső. Mihályiban Sopron vmegyében: nem es el, ki másutt: elesik. Csornai embertól hallottam 1837.: esses idóben, két s-sel, codexünk szerint. ES, ESS tehát egyszersmind fónév. — ÈS pedig juramentumul tetszik ki ezekből, èseuèl èrǫeitiuala 73. haʒug èst ne ʒèrèssètec. ES-hez tétetett: *kő* vagy *kű* 's lön eskő, eskü, mint: menykő, menkű. Származásáról az eskünek lásd Horvát János szfejérvári volt püspök véleményét. *Tud. Gyűjt.* 1817. *IId. köt.* 58—60. *l.* De, habár ez úgy volna, ES magára is fennmaradott *juramentum* kitételére. — FEGY-et mutat gyöknek, „hog fègnel, *ut corriperes* 217. m̄gfegèttessenᶜ 54. *corrigantur* (egyébiránt roszszúl fordítva l. XLVII. lap). 'S így erede: fegyver, így jó: fegyház. — LELETEZET a' 94d. lapon teszen *languor-t*. Ebben a' **lelet** 's ekként: **lelés** hasonlóan. Megkapjuk igy a' hideglelés-t, mellyet a' magyar tehát a' tréfaként nem lel, ha-

Digitized by Google

nem test' hidege miatt lankadása; leletezete, lelete, lelése van. A' 216d. lapon, épen e' szó így fordul elé: hidèǵlelèteckel hèneiteʒèndic, *aestuans febribus*. Felvehető pedig, hogy ezek gyöke, lehǫ szerint 71*d. lap*, leh; 's leletező, a' ki sokat leheg, lankadtság miatt. — 'S napṅugat 257*d. lap*, mutatván: nyugás-ra, a' gyök: NYUG, tehát jó: nyugpénz v. nyugdíj, nyugnap, nyughely. — FEK, tün elé ezekből: fèkǫ, *jacens;* kǫrṅǫl fekes, *obsidio* 209; èʒfèc, *aquilo;* 's nem fekv, miként Kazinczy kezdé. Fek-hez, él v. ély raggal lön lám; fekély. Viszen itt, fèkǫ 8*d. lap*, V nélkül létének megjegyzéséről arra, hogy: alás, *dormitio*, *sopor* is *v*-ételen 51*dik lap*. 'S tehát a' gyök ebbenis AL, nem alv. *V* betü, több szavában nem nyugszik e' fordításnak. ʒǫtètét áll, szövetett gyanánt, *intextum* 29d. lap. A' 92. lapon van: aʒʒa mie akariac lenni a papoc. Igy: semmie 111, meg hihatatlan 169. Most: mivé, semmivé. 149. lapon van: ǫriʒètnec tǫreie lǫttètec, *laqueus facti estis speculationi* = tórévé. A' 19. lapon van, megharaguec, a' 71diken: mègharaguan, de a' 208dikon áll: meg harago vr, meg haragoʒec, a' 220dikon: mikor meg haragandol, haruggal e meg; miket ma igy irunk: megharagvó ur, megharagszik, megharagvandol, haragvál-e meg? 'S a' mostani: nyelv és könyv is, e' codexben: ṅelǫ és kǫṅǫ. Későbbről is kapunk ehhez példát. Mÿelkǫdet, jó elé Kinizsiné imádságai 16d. lapján; „mÿelne", irá Bornemisza Benedek Nagyidáról Abaujban Szepes vmegyéhez 1542. *mivelne* helyett; „soha nem mÿele" áll 1552—1553ban a' kassai magyar polgárok panaszában. *V* nélkül ekkép van Büky Mihály ingóinak összeirása között a' csornai convent levéltárában 1561-ből, öv helyett: egÿ selem ö, egÿ wereskanycha ö viiij; selem ö j. *L. Régi m. nyelvemlékek II. kötet. Vegyes m. iratok* 52, 100, 170. *lap.*

46. Kérdés? ha ildomos, *prudens* 178. ildomossag, *prudentia* 30. *providentia* 26. nem kerekedett-e, idomos, idomtalan szavak' másként vett értelméből. Sopron 's Vas vármegyében, idomtalannak azt mondják ma, ki magával jót tehetetlen, otromba, vagy a' mi össze nem illő, esetlen. De, hogy: ildomos, Ugocsában úgy értethetett miként e' codex vevé, látszó Komjátiból, kinél szent Pál leveleiben, mellyekhez ajánlatát Nyaláb várában irta 1532, *providus prudens* hasonlóan: ildomos, valamint nála találtató még, *szelleten* kivül; beléndes, lakodalom, *lascivus*, *habitatio* 'stb. 'S ím ezek meg a' Tisza mellé is visznek, mint már felebbi több idézeteink, talán egyik fordítónkra nézve, mindig eszünkben tartván azonban a' XXXd. lapot, hogy nem volt-e Szeremségen codexünkféle magyarság, mert Komjátinak e' szavai: eskés, borual, atyaio, anyayo megint elütnek. Illyen egyezést mutat némellyben, 's eltérést másban az 1549 ujonnan kiadatott: „Igaʒ iráʒ modiarol valo tudomañ vagy úgy nevezett: krakkai Ábécze, melly könnyen, Zemplin megyei készítmény. Ebben van: fel tatot szával (sza, *os*, mint itten), küssebb, euuel, vadnak, iǵen = igyen, *sic* 'stb., hanem eltérnek e' szavai: kü — kǫ, atancot, minket, büntül, iüuend, w (*ü*) eső 'stb.

47. FORBATLAN, VENEREC, IGREĆ, GERLA, MEGPORÍTOM, MONNON, MONNAIC, HIMLET, él-e még valamerre, magyar ajkon, nem tudom. Az elsőt

Digitized by Google

Kresznerics, ékezve sorozá szótárába Molnár Albertéből így: forbátol, forbátolja, *pensat*, *compensat*, *retaliat*, *retribuit* M. A. Megforbátolja, *retribuit*, *rependit*, *retaliat* M. A. Sándor István csak e' bécsi codexből hozza elé, venerekkel együtt, 's utána teszi ennek: *potus diversi*. Magyarázatát leljük e' szónak Prágay András szerencsi predikátor ajánlatában, mellyel, fordítását: Feiedelmeknec serkentö oraia, azaz Marcus Aurelius életéröl, Gvevarai Antaltol 'stb. Bartphan 1628. *in fol.* Rákóczi Györgynek nyujtja, 'ki e' munkát vele tétetè, 6*d. levél* 1. *lap:* „Nem tudom, szól Prágay, ha csac rá ſorultaké avagy ugyan ſebnec itéltéc, hogy mikor az ſôlöbôl az muſtot ki faytollyác, az ſôlô levét, melynec v e n é r é c vólna igazán neve, és mégis muſtnac hijác, mellyet az Deákoc *mustumnac* neveznec." Figyelmet gerjesztett e'-szóra, Podhrahczky József, Tudom. Gyüjt. 1835. I. kötet. 75. lap, 's én ezt, a' tőle kapott Prágayból irtam ki. Fordítóinknál azonban: venérék, nem épen must, mert külön jó elé nálak: muzt; hanem vehették édes italnak. Gyöke látszanék lenni, venyike szóban, mi, Párizpápainál: *ramentum*, *sarmentum*, *resex* = szőlőtő hajtása, vesszeje, Dunántúl: venyige. Hallható másutt így is: venige. — IGRICZE nevü helység Szala vmegye kapornaki járásában vagyon; IGRICZI falu pedig Borsodban, Mezőkeresztes mellett. Ha „igreć" *muzsika*, jelentéséről nyertek-e ezek nevet? *L. avult szavaksora* 267—268. *lap.*

E' kiszedetekhez tartoznak az alattabbi 276d. laptól 280-ig folyók is. De, sem ezek sem azok nem adnak mindent elé, mik e' codexből 's majd a' müncheniböl összeállíthatók. Tegye azon külön munkát, kit nyelvünk világító sajátságainak vezetend szerelme. Én itten csak lesni kezdém, miként és hol fut el az arany' ere, melly terméseig csalogat a' bányába. Szerkesztöi tisztem egyébiránt is inkább gyüjtenem, hasonhelyesirást, évszámot, jegyet megtartanom 's néminemüt csak utasitásul kitüznöm.

Ide illhető számadásom még arról, miért nem találand a' kereső minden elavult szót vagy előtte ismeretlent a' codex végén álló sorozatban. Mert, 1. meglehet én nem tartottam odavalónak, mit ő oda kivánt volna. 2. Ollyan szó' értelmét mellyet épen meg nem talált prologus említ, magam sem tudom jól. Illyen: irelkedic 190. *lap.* kizic 207. 3. Némellyike, figyelem elől, elejénte elsuhant. Illyet később példaszedetek közé szurogattam.

IV. Helyesirás millyensége.

Összeállítandó ez legalább nagyjában azért, hogy lássuk a' kornak abbeli haladását, szabályait. Főpontokul ezeket huzhatjuk ki belőle:

1. Nem következetes ugyan még mindenütt, (de, az-e minden hangunkra külön betü nemléte miatt, mink?), azonban bizonyos rendszeréből, kettő tetszik ki: vagy, többféle régibb irat vala már fordítóink előtt, mellyekből ők alkotásukat szedék, vagy magok igen elgondolák előre okaikat 's tökélyesebbet ők állítának fel. Ezekhez pedig még egy jegyzet simul: e' fordításnak igen kézen kelle forogni több másolatban, 's ebből marada

Digitized by Google

fenn e' helyesirási mód, mert a' XVId. százszak elején költ iratokban is némi divata látszik.

2. Gondolkodást 's így elébblépést mutat saját hangjainknak külön betüvel, vagy legalább jegyezettel eléállítani akarása.

cs, nálak ʟ. ʟuda, ʟac, bǫlʟ = csuda, csak, bölcs. Ezen ʟ-vel élt, a' Guary codex irója, ezzel a' debreczenié: Pélbárt beszédeiből kivonatok; és Bertalan pap 'stb. Azért hivatkozék reá az „igaʒ iraʒ modiarol valo tudomannak (krakkai ábécze) 1549ben ujonnan kiadója így: Aʒ rēgiek aʒ illen igheket iǵ irtac bęʟ, ninʟ. *L. Kazinczy*, *Magyar régiségek* 144*d. lap.*

cz csak c v. ć. cimer 221 v. cimerlet, *titulus*, èrć 126d. lap. orca, cerimonia, ciliciom 26. harmić 16. struc.

e hangzónak nálunk véknyan eltérő háromféleségét, fordítóink, már Jászay eléadásaként, *l. XIII—XIV. lap*, jegyeikkel akarák éreztetni, mit ennélfogva meg kellett az elavult szósorban is, a' 262—264. lapokon tartani. Ez bizonyítja főként előre megfontolásukat a' magyar helyesirás felől. Itt is elszelezte azonban az iró kit épen a' sor üte, pontja' 's ékezete' felillegetését, mert szabályuk nincs mindenütt megtartva. Vagy, hangminősége felett lön-e tétovázás? mi könnyen történhete, ha egyik fordító Sopron, Vas vagy Veszprim megyei volt, másik felsőmagyarországi, mert ebből megint szülőföldük is nyomozható. Hogy Székelység, Szeged, Somogy ő-ző tája nem nevelé őket, látszik az **ë** hangnak is **e**-vel úgy irásából miként e' szavakban: Belëd, falu Sopron, és Vas megyében; beled, *viscera tua;* beléd, *in te:* szem' ere, *vena oculi*, Szemere, családnév és falué Sopron, Győr, Komárom, Borsod, Ung, Abauj vármegyekben; emberért, kegyesség, sepredék, Sopron és Vas háromféle e-t, de csak e-t mond; a' székely, szegedi, somogyi pedig ezeket talán **ë** különböztetéséül is így ejti: Belöd, szöm ere, Szömöre, embörért, kegyösség, söpredék. Somogy fia elébb lehet Kinizsiné imádságainak 1513-beli szerzője, ki, hogy Dunántuli volt, bizonyos. Annál van: tegǫdet, lelkǫm, kegy̋ǫs, bȳnǫs, engǫm, testǫd, embǫrsegǫd 'stb. — Más irat, melly e' három é-zésre ügyelt volna, későbbi, nem akadott kezembe, 's csak ujabb időben adá Verseghy, megint jegyét. A' többség tehát arra látszik eddig hajlani, hogy ë hangunk inkább hallással legyen felfogva, mihez végtére, még kipontozata mellett is folyamodni kellene, miként azt franczia, angol; oláh némelly hang megkivánja; más pedig igy szól: a' hosszú é-re is ekként minek az ékezet? — Szabó István épen négyféle hangu e-t mond karancsvidéki palóczainál: hosszú í-kes é, rövid í-kes ë, tompán hosszú v. meegő ee, 's rövid e. *L. Tudom. Gyűjtem.* 1837. *I. köt.* 46. *lap.* Ezeket is csak fül megszokása hangoztathatja elé.

gy, csak g. eg', hog, roga., nag, ag, geteruén = egy, hogy, rogya, nagy, ágy, gyötörvén. ǵ pedig tevé a' mai g-t: viǵ, meǵ, ǵonoʒ, vilaǵ, noha igen sok helyen ǵ helyett g áll, mint: iǵassagot, vigasaǵǵal, irgalmassaǵot. Vagy elfelejték mindenüvé felcsipegetni az ékezetet, vagy kétféle

Digitized by Google

hangu g volt nyelvünkben, minővel Stambul uralkodó népeét is leljük. — Egyik nálunk szárazabb lehetett, k-hoz közelítőbb, mivel ezt: gazdag, hajdanta így irák: kazdag. Volt-e azonban ez csak betűcsere? mint a' régi: *kedeg* helyén, ma: pedig, áll. g jó elé codexünk e' szavában is: oggad meg = ójjad meg. Valóságos betűcsere. gy helyett a' d ebben: vadnac 13. 213. miként ma is halljuk még.

j helyett i van, latin irásként illyenekben: èrèiè 30. ièlèn, io, ioue 30. èsmèriec 219. Egyenesen j pedig ezekben; csakhogy y-psilonná alakul: hÿa 183. hÿad 191. megÿèttèm 212. ÿedèt *arcum tuum* 220. *L. felebb Jászay jegyzéseit XIV. lap.* Ypsilon van i és j gyanánt következőkben: eÿ, *nox* 194. hÿstoriaÿa 195. fiaÿ 183. Jaÿ 218. teuoÿo 219. lakozoÿebol 219. zederÿ 221. De i helyett is: nepèknèc fèÿ 179.

k, háromféle: k, c, ck. Szó' elején közepén k; végén és a' rag előtt c; kettő fordulván elé ck: koueteim 234 *lap.* konvèzètècbèn, *in lacrymis;* nepèc, nemzetèc, èmberec; konhullasockal, orocke, o zèrzètèckèl, *eorum religioni* 56; zurockal, labackal (Hiba: kezeccel). L. felebb a „*Halotti két megszólításnál*" 22—23. *lap.* E' különböztetést követte, fennebb idézett Prágay András 1628b. is még, igy irván: „nem mindgyárt eleitől fogva kenyérrel éltec ez emberec, hanem fűvel, gyükereckel, és kiváltképpen csermackal meg elégedtenec." L. mindenféle olvasatait kitárt ajánlata negyedik levelének másod lapján. *Epistolae dedicatoriae.*

ly nálak l; lly = ll: kiral, mel, *profundus*, mellec, *quae*, vallac 141. mègtokèllèm, *perficiam* 33. o mellen? fènèsègèt, *ferocitatem eius pectoris.* Van azonban ez is: kiral, mel, ollan, hel, illen, homal, zemel, telles; megint így is: nemellèc orok elètrè nemellèc 132. felled, bezelletec; Lergètèg èl fol mikent Egiptomnac foloia 183. Irónk ismét vagy kiejté az odacsipkedést eszéből, vagy valamellyik fennemlített dunántuli megyéből lévén egyike, ollanozott és millenezett, miként ott mostan is némell embernek ollan melle van a' millen van. Lám az elsőbb LVIId. lapon, Bükynek ingói között a': selem, 's ugyan ott: zabla, erekle, kiral. E' codex is tehát szépen meghágy azon eltérésben mi szerint ma sincsen szabály, melly szó legyen kemény l-lel, mellyik lágygyal ejtve. Pedig e' különbözet még napkeleti tulajdon. Igen drága atyafiságu török rokonink nyelve is kétféle l hangot hallat, szelídet és éleset.

n = ṅ. ṅas, konoo, laṅ, araṅ, keṅer = nyárs, könyv, lány, arany, kenyér. De itt sincs mindenütt ṅ. Például: nolc, lan, enne = ennyi.

sz, helyett s, sc. hol szent fordul elé: s. ségit; scentec. Másutt sz mindenütt z, mi egyszersmind z, zs is. L. alább a' LXIIId. lapon.

ty = ṫ. aṫa = atya. Majd meg: obatta = ő bátyja.

w két v helyett áll: gorog nèwèl 185. Ellenben a' 188. lapon van: Esawnac, 213dikon: Nawmrol.

Digitized by Google

3. **A, o, u, ő, ü** ékezetét csak az olvasó kimondására bizták: Q hazaba, barsonrol, gozodelmes, mv, zulo, muues, tehát: ó házába, bársonyról, gyözödelmes, mü, szüle, müves. Kihagyó jegyü illyen: a' helyett látszik lenni: a', igy: a' mast, a' zemel, a' keuansag 137.

4. Néhol a' szó' eredését gyökét, néhol csak kimondatását követték: Irák: zabadsag, vigasag, bekeséggèl 16. baratsag 75. erokodnc ozseg, *canities* 152. Majd meg: sokassag 129. és irák: ecéer; mit acé nekic; te veé z nem aracé, magarazhacé, megodhac 113. èlmècéci 23. lac 56. e' helyett: egyszer; mit adsz nekik; te vetsz és nem aratsz, magyarázhatsz, megoldhatsz, elmetszi, látsz. Továbbá, kimondásként van nálak: anoc 156. meghalgattac 147. fakaggon 215. forgoggec, ragaggatoc aranat 210. menonc 247. olvasanga 212. bvnhonnom 135. aproggokat, gonossag, okokèr, *okokért*, menbe, *menj be*, vigag, *vigadj* 227., vitèssegenc, meglatta, bolanatta, naggal, *nagygyal*, attam, megod, *ódd*, hod, *luna*, kètcer, *kétszer*.

5. Kimondást felkapva csatolák össze 's kettőzék az első **n** betüt: annag, annapon, ānèp, ènnèprol, ènnèpnc miket ma igy irunk: a' nagy, az napon, a' nép, e' népról, e' népnek; azonban e' körül, irásuk módja megint kétféle. Nem úgy, ezekben: ènèzet, apapoc, aleueleket, adolgot, akesero, amennc istene, èmvuèlkedètècbèn, egozodèlmnc, ètoruen, èfold 'stb.

6. MEG, FEL, LE, EL, KI, BÉ, az igéhez csatolva elöl 's végül: mègakarnac, megnita, mègkèntè, feitenemg; feltamadoknac, tamadfel, leteriezsietek, zallanaclè; eltauozec, eluaga, elfuto; kimentenec, bètolteni. De, szétszaggatvák is. ÉN, TE, Ó 'stb. majd összecsatoltan majd külön: enlelkem, ennekem, teneked, nèrit, nlabokat, nnekic, tvueletec, n vitezi, mv èllènseginc. *A'*, is ekképen; akèuanatn 232. de csakugyan többszer elválasztva. VALA, VOLNA, FOGVÁN legtöbbnyire a' végén: fekotuala, alnakuala, lehetetuolna, voltuolna, vdotolfoguan. MIAT = *által* hasonlóan: angalmiat, kiralmiat.

7. **J** betüt épen nem pazarlák: o zèke tuznèc langa 119*d*. *lap*. o vta = *utja* 208. scētèknc scentè 18. kelkèknèc baka 120. vrnac nag papa 15. aianlad 258. *ajánljad;* ferfiat, ferfiu 29. a ferfiac 29. fiaie, igy tizenkétszer áll a' 23. lapon 's egyszer ott: fiaÿe. De a' 40d.: o ferienèc. Még is j nélkül: lepel = *csépelj*, *tritura* 201. haiol idè = *hajolj* 9. sokasol még = *sokasulj* 211. sēkinèc ne illèc, *ut nulli liceat* = *illjék* 59. Éj, kéj, itt: è, ke.

8. Értelmet együtt adó két főnév összeirva: toruentoro, *praevaricator*, napkèlèt 16. napnugat 257. kozirt, megbizonolat, *comprobatio* 216. èzfèc, *aquilo;* delzèg, *auster;* sőt melléknév is: vadzamar, nagzèl, nagzoual.

9. A' kérdő **e**, szóhoz ragasztva; vèztègtèlvolnaè, *conticuisses* 187. nemdè vroztanac volnaè, *nonne furati essent* 187. De meg épen e' lapon, elválasztva áll: nē hattanac volna è tenèked.

10. A z z a l helyett a u u a l irva, 's igy: holual (reg-gel). Mindazáltal egyéb szónál nincs ual-ozás, hanem utolsó betüvé változik a' v (u), igy: èrtèlmèckèl 141*d*. *lap*. kizlèlèteckèl 195. porral 197. vtalatussaggal 219. zü-

Digitized by Google

nèddèl 227. ʒèllèl 233. ènen ʒèmèmmèl 247. sèrèlmèl 215. Kinizsyné imádságaiban 1513ból pedig: ʒegwel, edǫssegwel, ʒentydwel, beʒedǫkwel, wygasagwall áll 's gyéren: kenokal, ostorokal.

11. Egyik sorból másba vitelnél elszakasztásuk illyen: Neʒ — iètek, orʒagl — uan. Gyököt néztek. Azért van ez, nyomtatásban is megtartva.

V. Olvasathoz némi utasítás.

I. Következők a' rövidítójegyek:

1. ꝛ, ꝛ, ꝛ = és. Általvevék ezeket fordítóink nyilván latin példányukból 's jónak látszék megtartatásuk itt nyomtatásban is. Igy ez: ꝛcꝛ = *et caetera.* ꝛ teszen többhelyen es-t, mi, most: is. ꝛ néhol = idest, azaz. P. o. a' 181, 182, 204*dik lapon.*

2. Fèièdèlmkednᶜ, vǫnᶜ, kicnᶜ ʒerʒenᶜ = fejedelmkednek 'stb.

3. Anēbèri, im̄ar, mēd, m̄g, lāg = a' némberi, mend, meg, lang.
exēplara, p̄dikalnom, bǫuǭ = exemplara, predikálnom, bóvön.
tp̄lom, jǫÿ̈ǭ, scēt, mōgō = templom, jójjön, szent, mondjon.
mīèmǫ, nèmīemǫ, nīʟ = minemö, néminemö, nincs.
arōlatnac, an̄ag, ʒerēt = a' romlatnak, a' nagy, szerént.
ep̄lak, ap̄l, èlmètēni = epistolák, apostol, elmetteni.
xp̄c, xᶜᵗ, xᶜsoddal, nē, vèlē = krisztus, krisztust, krisztusoddal, nem.
Irlm v. Ihrlm, Isrl, fǫuēt, = Jeruzsalem, Izraël, fövényt.
Egiptōnac, mēnèknèc, eluēc = Egyiptomnak, mennyeknek, élvénk.
p̄nia, amaradéki, *reliqui*, fōdamētōi = penitentia, a' maradéki 'stb.

4. Keᵈ, xijᵈ, mēđ, menđ, mēđkor = kedeg (pedig), XIIdik v. tizenketted, menden, mendenkor. Figyelmeztetem itt az olvasót, a' római számok' így eléjöttére, nem csak a' széleken és capitolomnál, hanem nyelvszövetében is: 11*dik lap*, xij; 12. *lap*, xxij, xij; 47. *lap*, xij, xiij; 55. *lap*, xxiij, xij, xiij; 56. *lap*, xij, xiij; 180. *lap*, vij 'stb.

5. Mardocheᵘ, Mardoᵘ 55. *lap*, smaragdᵘ, alazatᵘ, dragalatᵘ = Mardocheus, smaragdus, alázatus, drágalatus.

6. Mèt, hegèe, ǫnepeièt, azèt, històiaiaban, samaiaba, atǫrǫdelmèt, = mert, hegyére, ő nepeiért, azért, historiájában, samariaban, a' törödelmért. A' codex közepe felétől ezen r betü elrántása, kicsi r-rel is áll, így: meʳt, ʟoʳdabol.

7. ᵘplari = complari.

8. ꝑanʟolat, ꝓphecia, ꝓphetaknac, ꝓhemiū = parancsolat, prophecia, prophetaknak, prooemium. *L. alább a' LXIVd. lapon*, 2. *alatt.*

9. Engeᵗ, s. s. segit, vèndeǵsegᵗ = engemet, szent, szentségit 'stb.

A' 2d. ponttól e' 9dikig lévő rövidítések is középkorbeli latin oklevelek efféle jegyei szerintiek. 'S ezekkel vala szokásban a' lapot béfogott irásnak két lefelé 's két keresztűl huzott vonal közé vétele, az ékezett ć,

Digitized by Google

a' kezdő nagy betük' czifrázása, ypsilon' egyes vagy kettős pontozása, mikről és a' velek élés koráról akkor volna szükség bővebben értekezni, ha kézirat költéhez csak azokhoz képest kellene vetnünk. Elékereshetők több között, Mabillonnál: *De re diplomatica*, Adimari kiadásában I-só kötet, Vd. könyv 385d. lap. XIIId. tábla 's tovább. *Nouveau traité de diplomatique*, l. felebb *XIId. lap*, és: *Baring, clavis diplomatica, specimina veterum scripturarum tradens, alphabeta nimirum varia medii aevi, compendia scribendi, notariorum veterum signa perplura etc. Hannov.* 1754. Perger, *Bévezetés a' diplomatikába, Pest*, 1821. I. II. III. Rész. *Iső tábla.* Egyedül az megjegyzendő itt, hogy 1437—1441 közötti korral, mellyre bécsi codexünk tétethető, illyen tirói jegyek nem ellenkezők.

II. Hajdani kiejtés vagy tétovázott kiirás a' mostanihoz képest így:

1. ė, eÿ, eÿel, èhèt = éj, éji, éjjel, e' hét.

2. megvÿeitom, fordeitom, ʒeleseitem, kezeitetni, èhneitèssèl meǵ = megujítom, fordítom, szélesítem, készítetni, enyhítéssél meg.

3. anne, ènne, aňéra, ṅomdoknė = annyi, ennyi, annyira, nyomdoknyi: ménèiet, valaménezer, kǫṅǫklètne = mennyit, mennyiszer 'stb.

4. innèpèiė, baraťtaia, mie, semie, ǫreiaia = innepévé, barátjává, mivé, semmivé, ő reája.

5. meǵoʒia, vadaʒia, kaialťa = megossza, vadássza, kajáltja 'stb.

6. meggoÿta, vÿovan, noitāga = meggyujta, víván, nyujtandja.

7. ment, ǫrǫcke el, ʒolgaol = mint, örökké élj, szolgaul.

8. oggad meg, ag, hiut meg = ójjad, adj, hivott meg.

9. vÿ, viuʒ, neʒih, viu = új, viasz, nézz, vív v. ví.

III. 3 mindenütt sz és z zs helyett. 3èreŀē, zèl, ʒarandoc, ʒazʒer 118. azert, baʒaba, ʒauarit, ʒozattassec, *vociferetur* 215. két araṅ ʒaknal = szerecsen, szél, azért, házába, závárit, százszor, szózatlassék, két arany zsáknál. Meghagyaték az itt, mutatásul, nyomtatásban is. Különös, e' kétféle hangnak külön betüjegyével keveset gondolásuk. Ha tették volna, tudnók, zarándokot *mondtak-e* csak, idejükben?

Sajtói vallomások.

1. Miért van a' 11d. laptól fogvást, kereken a' 16dikig, ǫ, miért másutt mindenütt ǫ? A' 17d. lap vagy 3d. ív nyomtatása kezdetekor érkezett hasonmás mutatta ki jobban, hogy ő, ő az első kéznél mindenkor ǫ az eredetiben. 'S így tétetett a' 3d. laptól 10dikig mindenüvé ǫ, midőn azon lapokat az elnök ó exclja, sajtóba tulajdon költségén másodszor azért is bocsáttatá, mert az eredetiből kijavítást Jászay Pál elejénte csak a' 2d. ívnél kezdheté. A' 11d. laptól 16dikig azonban nem lévén egyéb változtatni való, ujra nem nyomattatott 's így ott az ǫ-k is bennmaradtak. Egyébiránt a' másodkéznél mindig illyen ǫ-nek kellett volna állani, mivel ez illyent irt, azonban nyomtatás folyamatosbságaért átaljában ǫ tartatott meg, elégnek

Digitized by Google

hivén e' különbözetnek itten csak megemlítését uj okul azon véleményhez, hogy a' fordítók másmás tájról eredettek voltak.

2. Annak oka pedig, miért nincs megtartva elsőbb íveinkben a' ꝑ betü diplomatikai többféle alaka, melly így: ꝓ, *pro;* igy: ꝓꝑ, *prop;* így: ꝑ, *per* v. *par*, *por*, következőleg hibásan áll: mikeꝓꝑen, ꝑaʟolat, holott kellett volna csupán: mikeppen, mert amúgy minden diplomaticus: mikeprop-nak olvassa; és kell vala: ꝑāʟolat 'stb. annak ottan oka, mert a' másolat mint nem hasonmás, ezek kijegyzését nem tartá szükségesnek 's a' 8d. ívben valánk, midőn Jászay hirül adá, hogy e' különbözetekre ügyelést az eredetiben meglételük parancsolja.

3. *Törödelmesen* szólok nehány nyomtatási botlásról, e' bosszontó kicsinységekről, mik mindazáltal kicsiny nagyságok illy codex kiadásában, mellynek bíztos mutatóul kell lenni, hogy mai 's későbbi nyelvnyomozónk bolygó tüz után ne járjon. Ezeket vehettem észre későbbi forgatás közben, mindig megszesszenve rajtok: 11dik lap. hegè, kell: hegèe, azaz: hegyére. — 13. l. ǫhatatt, kell: ǫhatàit. — 15d. l. vndoklatlatba, kell: vndoklatlatba. — 24. l. galaʒtatba, kell, galaʒtatba. — 39d. lapon a' 13d. sorban két || vonal helyére csak egy | kell. — 55. l. haragiuecia, keresztül kellett volna huzni: iuec, így haragiuecia. — 60. l. forloba, kell: forloba. — 62. l. kèrdèsʒetnc̣ = kerdesʒetnc̣. — 73. l. ouʒolla, *olv.* onʒolla. — 95. l. fèdèlmct, *olv.* fèdèlmet. — 96. l. elueʒeu *olv.* elueʒen. — 97. l. naťaskoodaťťoc, egyik o-nak keresztül huzottan kellene lenni. — 97d. l. p paranʟola, az első p-nek hasonlóan. — 148d. lapról e' két szó: timeama, terebinthus, adassék még a' 279d. lapon álló latin 's görög szavak közé. — 175. l. Samariabau, *olv.* Samariaban. — 234. l. tartaltamanac, helyett kell: tartaltamanac. ꝛ helyett kellett volna mindenüvé ꝛ.

Igy bú el a' lebbenékeny szem elől az akármiként üldött hiba 's ejté javító, ejté betüszedő, megvan. Efféle itteni azonban, nem értelem elforgató. Ha mire még bukkanna hideg szeme az olvasónak, hasonlítassék az össze másutt lévő ollyan szóval. Egyébiránt, emlékezetünkben már a' XLIId. lapról, miként felejtének hibácskákat fordítóink magok eredeti kéziratukban 's azokat e' lenyomat készakarva nem homlítá el. Igy ezt nem: èluèʒet ièg-ʒiǵ a' 230d. lapon, mit ekkép kell vala irniok: èlueʒtèt ièg-ʒic, *interitum significant.* Phtolomeus, áll nálak: Ptolomaeus helyett. Vallyon e' szóban is: higèkèt, *inaures*, azaz függőket, 28d. lap, nem vétségből irának-e f helyett h betüt, mert e-re nézve, lám *ide*, náluk, az *idő;* fenyegetős pedig: fèṅegètes, 186dik *lap.* Betűcserét láttunk már itten többet is.

Végre, kötelességem megmondanom, hogy a' XXd. lapon említett nassiczei kerestetés igen is végbe ment e' nyomtatás ideje folytában 1837. nyarán, de ide tartozót, semmit sem találtak.

Budán, Decemberben 1837.

DÖBRENTEI GÁBOR.

Digitized by Google

CODEX TARTALMA, UTASÍTÁSOKKAL.

Lap.

1. Bécsi codex betüsora. Egyik kéz' betüi. Másik kéz' betüi. Harmad kéz' betüi. Három kőmetszetü levelen. Mindenike a' codex előtt.
2. A' codex első levele' innenső lapjának Ruth könyvéből hasonmássa. Szól a' 3dik laphoz 3
3. Ruth könyve 1., 2., 3., 4. fejezetével . . . . . 3— 10
4. Egyik kéz' hasonmássa, Ruth könyve' végszavaival. Ezen bécsi magyar codexben eléforduló többféle E, S és z betü. E' bécsi magyar codex számai. Walther diplom. lexiconában, XIVd. százszakból a' 2, 3, 8 szám. 2, 3, 8 szám Gatterernél. 2, 3, 8 szám Schöneman-nál. A'10d. laphoz 10
5. Judith 1—16. fejezet . . . . . 11— 40
6. Hester 1—16. fejezet. A' negyed fejezetnél jő elé legelőszer arab számmal, 4. A' tizediknél szegletesen irva római: X. azután XI., XII. 41— 70
7. Machabeusok második könyvéből a' VIId. fejezet, 's a' VId. fejezetből a' 18d. versen kezdve végeig . . . . . 71— 76
8. Baruth 1—5. fejezet. 'S Jeremias epistolájának exemplaria 'stb. A' másod fejezetben kezdé a' másik kéz irását; 81. lap. A' harmad fejezetben ismét az első kéz irt; 83. lap. 'S vége felé megint a' másik kéz folytatta. A' negyed fejezetnél ismét 4-es arab szám . . . . . 77— 94
9. Daniel 1—14. fejezet. A' harmad fejezetnél 3, a' negyednél 4, a' hatodnál 6, a' kilenczednél 9-es arab szám, a' tizenegyediknél XI. római szám; a' tizenharmadnál 13-mas arab szám. A' 107dik lap' legalsó rende *dölt betükkel*, az eredetiben, szélen áll . . . . . 94—141
10. Prologus Ozeashoz 1, 2, 3. Ozeas 1—14. fejezet. Elsőnél: 1° arab A' harmad fejezet 3-mas arab számmal jegyezve. Ötöd fejezet 5-tel. Heted 7-tel. A' nyolczadnál VI..... római szám. A' tizenharmadnál 13-mas arab szám. 156dik lapon tized fejezet van megint, holott itt már tizenegyed kellene; hanem ez elvétés az eredeti kézé. Azért áll az után is, XII, XIII, XIV, helyett: XI, XII, XIII . . . . . 141—161
11. Prologus Jochelhez 1, 2. Jochel 1—3. fejezet . . . . . 161—168
12. Prologus Amoshoz 1, 2, 3. Amos 1—9 fejezet. Itt a' 9d. fejezetnél 6-tos arab szám, nyilván vétségből az eredetiben. A' másod fejezetnél is ezen hiba, mert ott is 2 helyett: 4 áll; azonban itt, a' szélen, ott a' 2-ős. A' harmad fejezetnél 3; a' negyednél kétszer is 4-es arab szám. Ötödnél 5. . . . . 168—184
13. Másik kéz' hasonmássa Amos könyve' kezdetéből a' 171d. lapnál . . . .
14. Prologus Abdiashoz 1, 2, 3. Abdias' könyve . . . . . 184—188
15. Prologus Jonashoz 1, 2, 3. Jonas 1—4 fejezet. A' harmad fejezetnél 3-mas arab szám . . . . . 188—195

Digitized by Google

Lap.

16. Prologus Micheashoz 1, 2. Micheas 1—7. fejezet. A' negyed fejezetnél 4-es arab szám . . . . . 195—206
17. Prologus Naumhoz 1, 2, 3. Naum 1—3. fejezet . . . . . 206—212
18. Prologus Abakuchoz 1, 2, 3. Abakuc 1—3. fejezet. Naum Abacuc, együtt áll az eredetiben is, ugy mint itt a' 214d. lapon czímerletül, kellett volna pedig csak: Abacuc . . . . . 212—221
19. Prologus Sophoniashoz 1, 2. Sophonias 1—3. fejezet . . . . 221—228
20. Mégis, másik kéz' hasonmássa Sophonias' végszavaiból és Aggeus eleibe tett bévezetésből, a' 228d. laphoz, de áll ez is a' 171d. lapnál.
21. Prologus Aggeushoz 1, 2. Aggeus 1—2. fejezet. Első prologusban ismét az első kéz . . . . . 228—232
22. Prologus Zachariashoz 1, 2, 3, 4. A' 234d. és 236d. lapon felül itt, czimerlet nem áll, mert eredetijében sincs. Az első prologusban 233d. lapon ismét a' másik kéz' irása. Zacharias 1—14. fejezet. A' harmad fejezetnél 3-mas arab szám, a' tizenharmadnál 13-mas, 's tizennegyednél 14-es. A' heted fejezetben ismét az első kéz' irása, nyolczadban a' másiké, tizenharmadban mind a' kettőé felváltva. A' tizenegyed fejezet' elején XI., a' tizenkettedén XII. római szám. Hol itten fenn a' lapozásoknál czimerlet nincs, az eredetiben sem áll . 232—255
23. Prologus és argumentum Malachiashoz 1, 2, 3. Malachias, 1. fejezete 13d. versének feléig, és a' harmadik fejezet 12d. versén kezdve a' negyedik fejezet' végeig. A' közben esők nincsenek meg, azért áll a' 359d. lapon ezen jegyzet: itt a' kézirat csonka. Malachias első fejezetének elején kerül elé legelőszer a' harmad kéz' irása . 256—260
24. E' harmad kéz' hasonmássa Malachias' első soraiból a' 257- és 258d. lapnál. Ugyan ezen kőmetszeten van „a' kézirat papirosában lévő jegy."

Emlékeztetés. A' melly szavak e' nyomtatvány papirosának szélein állanak a' 64, 66, 180, 181, 182, 204, 207, 260d. lapokon, az eredetiben is ott láthatók. Átaljában hiv kivánt maradni a' lenyomatás az eredeti egyéb minőségeinek megtartásával hasonlóképen, azért nincs meg itt a' 75- és 190d. lapon a' kezdő nagy E, azért maradott el több fejezet' és prologus' elejéről a' kezdő nagy betűnek kicsiny alaka; azon okból van némelly szó, alatt megpontozva; néhány sorban hézag hagyva; némelly szónál illyen jegy: „ “, vagy b, a, feltéve a' szóra, mellyet előbb kell olvasni az előtte lévőnél. Illyen vonal: |, jelenti az eredeti első vagy innenső lapja' végződését; e' kettős pedig: || a' tulsóét. Akartuk ezzel mutatni, mennyi áll egy-egy lapon 's így az eredetinek egész levelén.

Elavult szavak 's ragalakok e' fordításban. . . . . 260—276
Nyelvsajátságokból néhány példa . . . . . 276—277
Latinosságok e' codexben . . . . . 277—279
Latin, 's görög szó benne 279
Egykét kiszemelet 's észrevétel. . . . . 279—280

Digitized by Google

BÉCSI CODEX BETŰSORA.

EGYIK KÉZ BETŰI.

Nagy betük

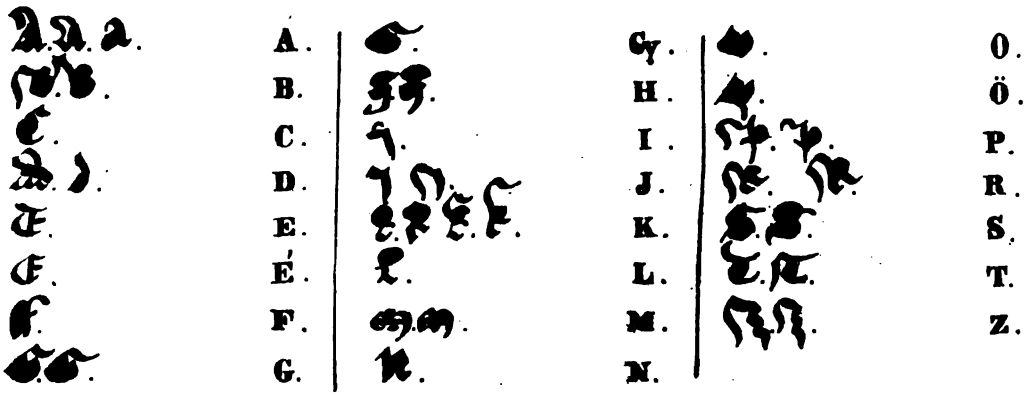

A.	A.	Cz.		O.	
B.	B.	H.		Ö.	
C.	C.	I.		P.	
D.	D.	J.		R.	
E.	E.	K.		S.	
É.	É.	L.		T.	
F.	F.	M.		Z.	
G.	G.	N.			

Kicsinyek.

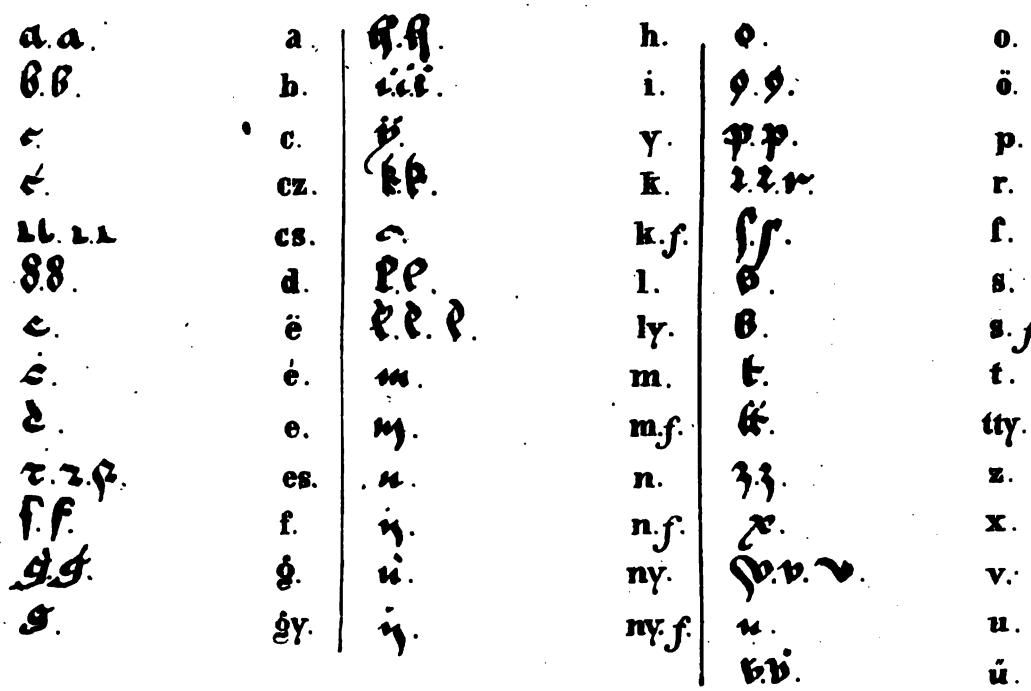

a.	a.	h.		o.	
b.	b.	i.		ö.	
c.	c.	y.		p.	
cz.	cz.	k.		r.	
cs.	cs.	k.f.		f.	
d.	d.	l.		s.	
ë	ë	ly.		s.f.	
é.	é.	m.		t.	
e.	e.	m.f.		tty.	
es.	es.	n.		z.	
f.	f.	n.f.		x.	
g.	g.	ny.		v.	
gy.	gy.	ny.f.		u.	
				ű.	

Eredetiről másolta Jászay Pál 1835 Bécsben.

Digitized by Google

Digitized by Google

MÁSOD KÉZ BETŰI

Nagy betük

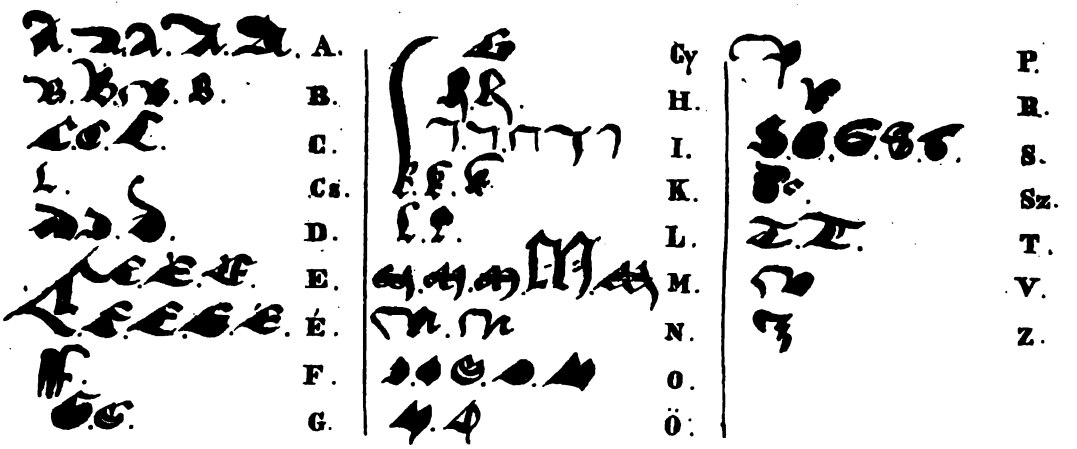

Kicsinyek.

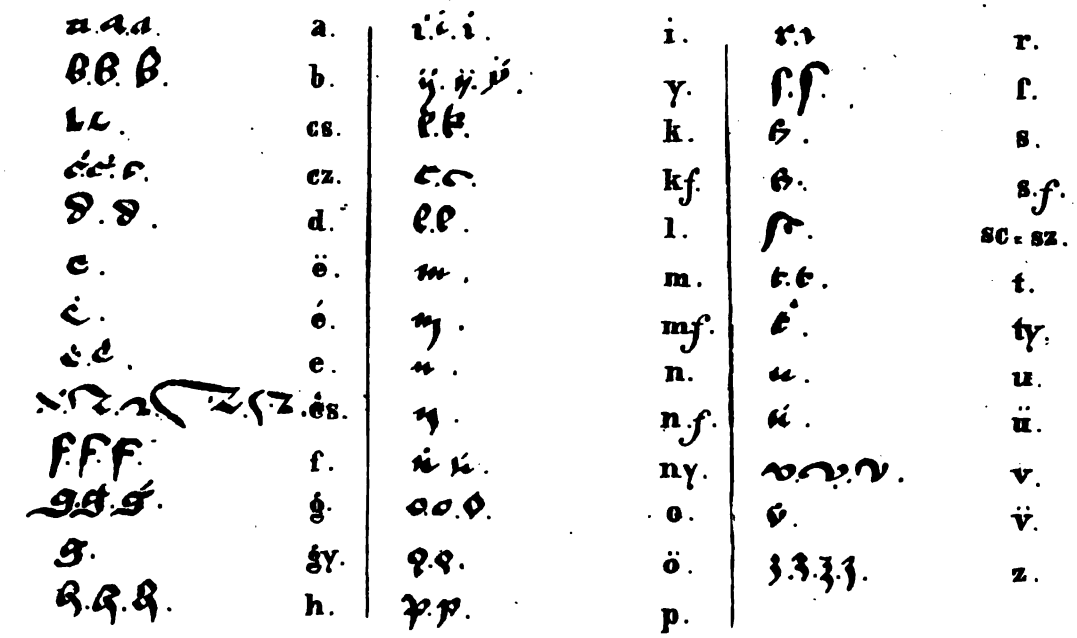

Eredetiről másolta Jászay Pál 1835 Bécsben.

Digitized by Google

Digitized by Google

HARMAD KÉZ BETÜI.

Nagy betük.

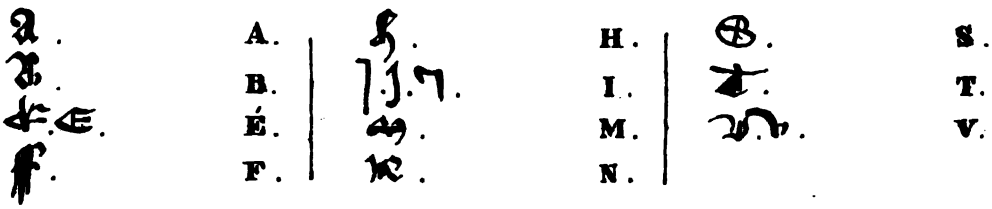

Kicsinyek.

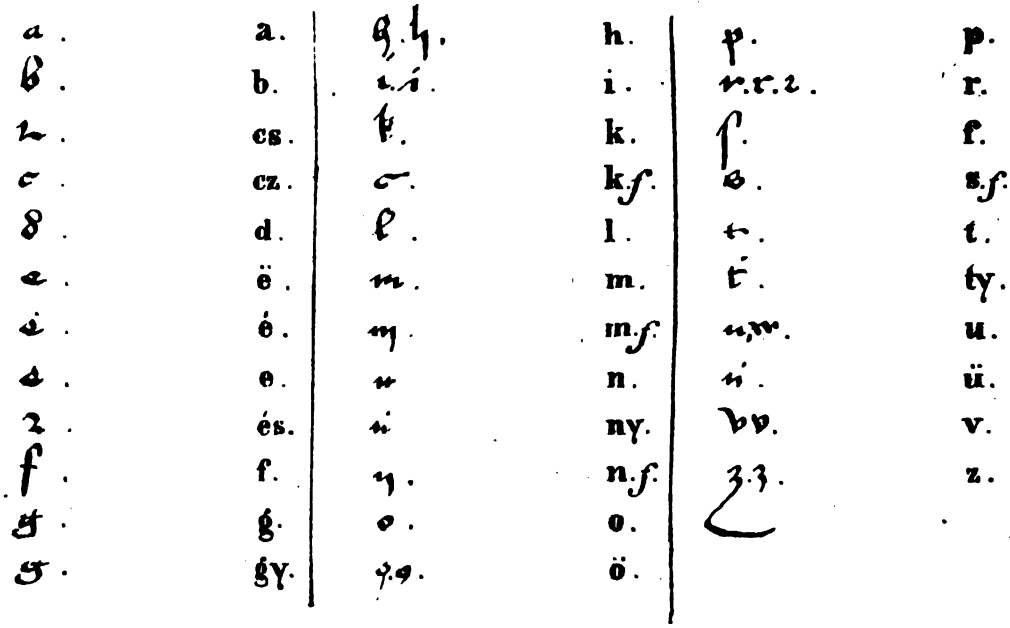

Eredetiről másolta Jászay Pál 1835 Bécsben.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ó TESTAMENTOMI
NEHÁNY KÖNYV.

Kezdi

Ruth első levele' innensó lapjáról vett hasonmás.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

A' 3d. laphoz.

Első kéz hasonmása.

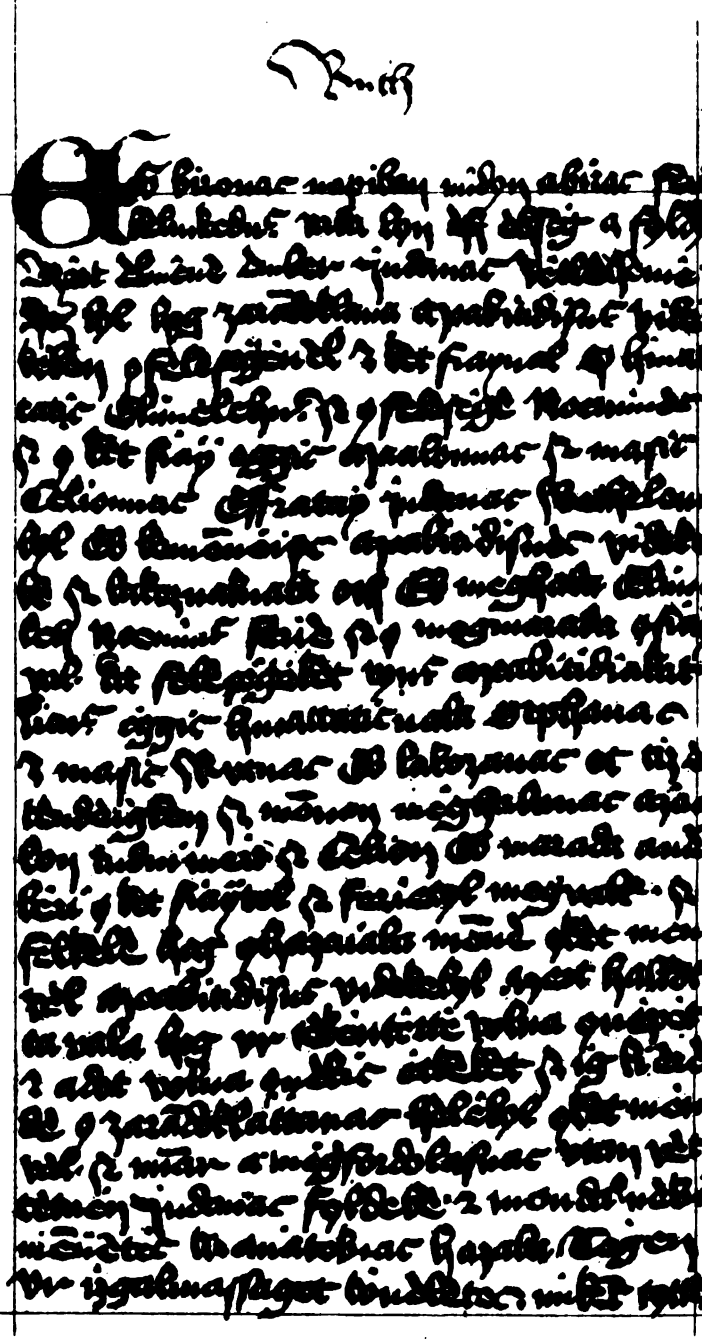

Eredetiről másolta Jaszay Pál 1835 Bécsben.

Digitized by Google

R u t h.

e G bironac napiban midǫn a birac fèièdèlmkednᶜ vala lǫn ~~èh~~ èh-
E séǵ a fǫldǭ Aʒért èlménè èmber Judanac Bétlèhèmé ~~bèn~~ bǫl hog
ʒarādoklana Moabitidisnᶜ vidékébèn ǫ fèlésèǵéuèl ꝛ kèt fiaÿual Ǫ hiuattatic
Elimélehnᶜ ꝛ ǫ fèlèségè Noeminèc ꝛ ǫ kèt fiaÿ eggic Maalonnac ꝛ masic
Celionnac Effrataÿ Judanac Bethèlemébǫl Es bèmēuéiec Moabitidisnèc vide-
kébè ꝛ lakoʒnakuala oth Es meghala Eliméleh Noeminᶜ férié ꝛ ǫ megma-
rada ǫ fiaÿual. Kic fèlèséǵékèt vǫnᶜ Moabitidiakat Kicnᶜ éggic hivatta-
ticuala Orphanac ꝛ masic Rvtnac Es lakoʒanac ot tiʒ èʒtèndèiglèn ꝛ mōnon
méghalanac Maalon tudni mért ꝛ Celion Es marada anēbéri ǫ kèt fiaÿtol ꝛ
ferietǫl meǵvalt. ꝛ felkèlè hog ǫhaʒaiaba mēnè ǫkèt menévèl Moabitidisnᶜ
videkebǫl, Mert hallotta vala hog vr tèkéntéttè volna ǫnépét ꝛ adot volna
ǫnèkic étkèkèt ꝛ ig ki èrèdè ǫ ʒarādoklaťťanac hèlébǫl ǫkèt ménévèl. ꝛ im̄ar
a· méǵfordolasnac vtan vèttètuén Judanac fǫldebè. ꝛ monda ǫnèkic mēṅètéc
tv̇ aṅatoknac haʒaba Tégen vr irgalmassagot tv̇uèlètec. mikēt tǫttètec | èn
halottim̄al ꝛ èn vèlèm. aggon tv̇nèktéc ṅuǵolmat lélnètéc tv̇ ferièiteknᶜ haʒoc-
ban kikèt vèndǫc vattoc Es meǵapola ǫkèt kic ʒauoc felèmèluén kèʒdénᶜ sır-

Digitized by Google

noc 2 mōdanac Te vèlèd mégonc te népèidhéz Kikn^{c} az fèlèlè Fordollatok meg èn leanim Mirè iotoc èn vèlē Minem valloc fiakat èn méhembèn touabba. hog férieket èn bèlollèm rèmēlhètnétec Fordollatokm̄g èn leanim 2 mēnètéc el Mert ÿm̄ar vénséggèl mégfogatkoztā sem vagoc kéz hazassag kotèlèn^{c} Es ha nappal 2 eÿièl fogh atnec 2 fiakat zvlhètnéc. ha azokat akarnatoc varnatoc miglèn felnon^{c} ¢ o ifiosagoknac èztèndèiet bètoltènec. mièlot hazaskodnatoc mégaggatoc Kérlèc èn lanim ne akariatoc èzt tènnétéc mert tv gétrèlmètéc ènge^{t} inkab néhèzeit ¢ èn èllènèm ki mēt vrnac kèzè Azert o zauoc ésmég felèmèluē$^{\prime}$ kèzdèn^{c}$^{\prime}$ sirnoc Orpha megapola o napat ¢ mégfordola Rvt éggèsolè o napaual Kin^{c} mōda Noemi Ime te rokonod megfordolt o népéhez 2 o istènihéz te mēèl o vèlè Ki fèlèlè Né èllènkéggèl ènnèkē. hog méghaggalac tégédet 2 èlmēnèc Valahoua menèndéz mégéc. ¢ valahol lakozādal èn es lakozom. a te népèd èn népèm. 2 te istènéd èn istènèm. A mel fold tégedèt

2-dik levél kezdete az eredeti kéziratban.

m̄ghaluad fogadād azon hallakmég 2 ot végèm || tèmètésnèc hèlèt, Ezékèt tégè ènnèkē istèn 2· èzekèt tolga hanem Lac Lupa halal valazthat meg ènge-mèt 2 tegédèt Azert Noemi latuā hog Rut alhatatos èlmènèl zérzéttè volna o vèlè mētét nem akara èllènkédni sem touabba kizlèlè oveÿhez fordolni Es égèmbè èlèrèdèn^{c} ¢ iutanac Bétlèhèmbè, Kic a varosba bè mēuèn mēdènèknèl igén gors hir gakrola, Es mōdnakuala a· nèmbérièc Èz a Noemi kicnèc az monda Ne akariatoc èngemèt hÿonotoc Noéminèc x zépnèc. Dè hÿiatoc ènge^{t} maranac x kèsèron^{c} mert igen kèsèroséggèl tolto^{t} bè èngemèt a mendenhato Tèllèsen ménéc ki 2 heian hozot még èngemèt vr Azert mirè hiotoc

Digitized by Google

ẽngemẽt Noeminẽc kit vr mẽgalazot 2· a· mendenhato gẽtrẽt Azert iǫuǫ Noemi Moabitidiaÿ Ruttal ǫmẽnẽuẽl ǫ zarãdoklatťanac fǫldebǫl ⁊ mẽgfordola Bẽtlẽhẽmbẽ midǫn az arpac ẽlǫzer arattatnak uala 2cſ

Capitulõ ij

V Ala kedeg Elimeleh ferfionac vẽrẽnt valo rokona hatalmas ẽmber ⁊ nag kazdagsagbẽli Booz nẽuǫ ⁊ monda Moabitidaÿ Rut ǫ napanac ha parãlolz ẽlmẽgec a mẽzǫrẽ ⁊ gabona fǫkẽt zedẽc mẽllẽkẽt az aratonac kẽzẽÿ ẽlhagandnac valahol ahazi atanac kẽgẽlmẽs malazťat lẽlẽndem ẽn bẽnnẽm. Kinẽc a· fẽlẽlẽ Menńẽl ẽn leańom. 2 vg ẽlmenẽ ⁊ zeduala gabona fǫkẽt az aratoc hatoc mẽgẽt Tǫrtẽnẽc ke? hog a zanto fǫld vrat valuala Booz nẽuǫt | ki vala Elimẽ hm lẽhnẽc rokõsagabol. Es ime ǫ iǫuala Bẽtlẽhẽmbǫl, Es monda az ara Vr tũvẽlẽtẽc Kic fẽlẽlen? nẽki Algon meg tẽgẽdẽt vr Es monda Booz az ifionaẽ ki az aratoknac ẽlǫttǫc iaroiokuala Kie ẽz lań Ki fẽlẽlẽ Èz a Moabitis ki iǫt vala Noemival Moabitisn? videkẽbǫl. 2 kẽrẽ hog az ẽlmaradando gabona fǫkẽt zẽdnẽmẽg az aratoc ńomokat kǫuẽtuẽn ⁊ holualtol foguã mẽd maiglan al a mẽzǫn. ⁊ valobizon lac eg pillantatban fordolt haza, Es monda Booz ~~Noeminẽc~~ Rutnaó Halgassad leańom. nẽ mẽń ẽgẽb mẽzǫrẽ gabona fǫkẽt zednẽd. se meń ẽl ẽhẽlrǫl dẽ eggẽssehẽd te magadat ẽn lanimmal. ⁊ hol aratandnac kǫuẽssẽd Mert parãloltam ẽn gẽrmẽkimn? hog sẽki mẽgnẽ zomorohon tẽ-

Digitized by Google

ǵedèt dè es ha ʒomiohaʒandol mēnèl aʒ èdénéchéʒ ꝛ igal viʒèkèt kicbǫl es aʒ èn gèrmékim iʒnac. Ki le èsuén ǫ orcaiara ꝛ ~~monduan~~ imaduan a· fǫldǫn monda ǫnèki Hōnat aʒ ènnèkém hog malaʒtot lélnéc te ʒémèid èlǫt ꝛ meltolnal èngemèt ʒarādoc nèmbérièt ésmèrnéd, Kinꝰ aʒ fèlèlè Méghirdèttèttèc ènnèkém mēdenec méllèkèt tǫttèl te napadnac te férièdnꝰ halala vtan ꝛ hog mẹghattad lég te ʒv̇lèidèt. ꝛ a fǫldèt kibèn ʒv̇lèttèl ꝛ iǫttèl annéphéʒ kit aʒ élǫt nē tuć vala Forbatlon vr tenèkéd te mv̇uèlkédésedért ꝛ tèllès érdémét vég Isrl vra istènétǫl kihéʒ iǫttèl ꝛ kinꝰ ʒarnaÿ
3-dik levél ala futtal Ki mōda èn vram malaʒtot léltèm te ʒémèid èlǫt || ki meǵviǵaʒtaltal èngeṭ ꝛ bèʒellèttèl te ʒolǵalo laṅodnac ʒv̇uébè ki égènlǫ te ʒolgalo laṅodnac eggickèl nē vagoc Es mōda ǫnèki Booʒ midǫn étèlnꝰ idèiè lènd iǫÿ idè ꝛ égèl kéṅèrèt ꝛ marʟad te falatodat aʒ èćétbè ꝛ vg le v̇lǫ Ruth aʒ aratoc oldalahoʒ ꝛ gvÿtǫ ǫ maganac keuét Es éuéc ꝛ mégeleǵédéc ꝛ felveué a maradekat. ꝛ ōnat felkèlè hog ǵabona fǫkèt ꝫ gvÿtènè ǫ ʒokasa ʒérēt Parāʟola keꝺ. Booʒ ǫ gèrmékinꝰ mōduā. Ha vèlètéc akarād aratni né akariatoc ǫtèt mégtiltanotoc ꝛ tv̇ kéueitécbǫl èluèssètéc èlmésseǵgèl ꝛ méghaggatoc maradni hog pironǵasnalkúl gv̇hǫn ꝛ a gv̇ÿtǫt senki mégné poreha Gv̇ÿtǫ aʒert a mèʒǫbèn mēd èsteǵ ꝛ ki raʒa ꝛ lélé ~~efinec~~ arpanac mōnal efimértekét ꝛ harō kǫblǫkèt kikèt viuén méǵfordola a· varosba ꝛ mégmutata ǫ napanac Annac félétté véué ꝛ ada nèki ǫétkénꝰ maradékat. kíbǫl megeleǵédetuala, Es mōda nèki napa Hol ʒédéǵettèl ma ꝛ hol tǫkéllèttèd meg múèdèt Légén aldot ki irgalmaʒot te nèkéd Es meǵièlēte nèki

Digitized by Google

kinèl mv̇uèlt volna ꝛ a ferfivnac nèuèt mėǵmonda hog Booʒnac hiuattatnec Kinꝰ fèlèlè Noemi Aldot legen vrtol mert aʒon malaʒtot mellèt tǫtuala aʒ èlèuėnėknꝰ tartotta a mėgholtaknac es Es esmeg monda mv̇ rokononc aʒ èmber, Es Ruth | aʒt parāʟola ènnèkėm mōduā hog mēd addėg ǫ aratoiual eggèsǫllèc miǵnėm mēden vètèmėnėc meǵarattatnanac, Kinꝰ napa mōda En ʟanom iob hog ǫʟaniual mēki aratnod hog nė valaki idègēnꝰ mèʒeien èllènėd aʟʟon te nèkėd. Es vg eggèsǫlǫ Booʒnac ʟanival. ꝛ mend addeglan ǫ vèlėc arata miglē aʒ arpa ꝛ a buʒa a ʟv̇rǫcbè vèttètnenꝰ

h a r ᵃ.ᵈ

m

MI vtan keꝺ mėgfordoltuolna ǫnapahoʒ halla ǫ tǫllǫ Èn ʟeanom ṅugolmat kèrèsec te nèkėd ꝛ megʒerʒem te nèked hog iol legen tenèked Èbooʒ kinèc ʟaniual a mèʒǫn ėggèsǫltèl rokonōc mv̇nèkǭc èʒ eÿièl aʒ arpanac ʒǫrǫiet ʒoria Aʒert mosgalmeǵ ꝛ kènèssèlmeǵ ꝛ ǫltǫʒièl tementǫl iob ruhaidba ꝛ ʒalle a ʒǫrǫrè Nė lasson tėged aʒ èmbėr miglèn ėtèlėt ꝛ italat mėgvėǵèʒièndi Mv̇dǫn keꝺ mėnènd èl alōni. iègėʒdmėǵ ahèlt kibèn èl aloʒō, Es iǫÿ ꝛ felfeggèd ǫ palastat laba fèlǫl kiuèl bèfèdėʒėt ꝛ vèssèd te maǵadat ꝛ ot fèkėg Ǫ kèdėg mėgmōga te nèked mit mv̇uèlkėdnėd kellèssėc Ki fèlèlè valamit parāʟolandaʒ tėʒem Es le ʒalla a ʒǫrǫrè ꝛ tǫn mēdenėkèt mėllèkèt ǫnèki parānʟoltuala Es mikor Booʒ ǫt volna ꝛ ÿutuolna ꝛ viǵab lǫtuolna ꝛ èlalōni mēt volna a· kėuėknꝰ aʒtaǵa mèllèt Jǫuǫ ꝛ èlreite

Digitized by Google

4-dik levél. ꝓmagat. a palast felfeduē || 2 ꝓ magat vète ꝓlabaiho3 Es imè iīmar èfelkoron ohaito3èc a3 èmbèr 2 mèghaborodèc. 2 lata fèkꝓ nèmbeiet ꝓ labaÿnal. ꝙ mōda ānac Ki vag Es a3 fèlèlè Èn vagoc Ruth te 3olgalo leaṅod Nohad ki te palastodat te 3olgalo lanodra mèrt rokonom vag Es a3 fèlèlè mōduā leaṅom aldot vag te vrtol 2 a3 èlꝓ irꝺalmassagot fellꝓl mulad a3 vtolsoual mèt nem kꝓuèttèl ifiakat 3èꝺenekèt auag ka3daꝺokat A3ert ne akarÿ fèlnèd. dè valamit ènnèkèm mondāda3 tè3em te nèkèd mēd ānèp ki èn varosomnac kapuin bèlꝓl lako3ic tud tèꝺedèt èrꝓs èlmeiꝓ nèmberinꝙ lēnèd sem tagadom èn magamat rokonsaꝺnac lēnèm dè mas tꝓllèmtꝓl rokomb vagon Nuꝺoggal è3 eÿièl 2 holual lèuèn ha tèꝺèd rokonsagnac tꝓruènè 3èrēt akarand mèꝺtartani iol lꝓt mvuèlkedèt lè3en èdoloꝺ, Ha kèꝙ a3 nem akarāga èn teꝺèdèt mend kètèlkèdètnèlkùl vè3lèc Èl vr alog holualiglan Es ug aluèc ꝓlabainal ènnꝙ èlmulasaiglan Es felkèlè mièlꝓt èmbèrec egembè egmast megesmèrnèc. 2 monda Boo3 ꝓnèki ogad hog valaki mègnè èsmèriè hog idè iꝓttèl leg Es èsmeg mōda Tèrèhèd ki te palastodat kinèl bèfedè3èl 2 tarlad mōno kè3èddel ki tartuan 2 ki tèreituen merè hat ~~kꝓblꝓt~~ | kꝓbꝓl arpat ꝙ ꝓ reiaia vètè Ki viuèn bèmènè a' varosba ꝙ iꝓuꝓ ꝓ napaho3 Ki mōda nèki mit mvuèlkèdèl leaṅom? 2 mègmōda nèki mēdènèkèt mèllèkèt nèki a3 èmber tꝓtuala 2 mꝓda Ime hat kꝓbꝓl arpat ada ènnèkèm 2 mōda nem akarlac tègedèt heuā mèꝺfordolnod te napadho3 Es monda Noemi Variad leanō miglèn meglassuc miēmꝓ ki menètet èdoloꝺ vallon Sem 3ꝓntīng a3 èmbèr hanēha bètèllèseitèndi mèllèkèt bè3èllèt

Digitized by Google

Capitulom nègèd.

f Elmènè aʒèt Booʒ a kapuba ꝛ lèlè oth Es mikor latta volna ꝯ rokonat èlmulatta kirꝯl èlèʒtèb a bèʒèd lꝯt vala mōda ꝯnèki Haiol idè kèuèsènnè ꝛ v̇l ith hiuā ꝯtèt ꝯnèuèn. ki oda haila ꝛ lev̇lꝯ | Vèuèn keꝰ Booʒ a varosnac vèni kꝯʒʒꝯl x ferfiakat. mōda aʒoknac V̇llètèc ith kic le v̇luèn bèʒellè ꝯ rokonanac Mv̇ atankfianac Elimeleh mèʒeienꝰ fèlèt èlatta Noemi Ki mèǵfordolt Moabitidisnꝰ vidèkèbꝯl Kit akarom hog hal te. ꝛ te nèkèd mondom menden v̇lꝯc èlꝯt èn nèpèmbꝯl ʒv̇lètèttèl nagobbac Ha akarod birnod a mèʒꝯt rokonsaǵnac tꝯruènèuèl vègèdmèǵ ꝛ ~~bri~~ biriad Ha keꝰ kèllètlèn tenèkèd aʒt ènnèkèm mègmōgad hog tuggam mit tènnem kèllèssec mèrt sènki nini rokona tꝯllèdtꝯl mègvaluā ki èlꝯ vag ꝛ tꝯllèdtꝯl ki masod vagoc Es aʒ fèlèlè èn a mèʒꝯt mègvèʒē. kinꝰ monda Booʒ Mv̇dꝯn a mèʒꝯt mègvèndèd || a· nèmbèri kèʒèbꝯl Moabitidiaÿ Ruttot ꝛ vēnèd kel ki a mèg- 5-dik levél.
holtnac volt fèlèsègè hog feltamaʒiad te kꝯʒèlèdnꝰ nèuèt ꝯ ꝯrꝯklètèbèn Ki fèlèlè èngèdèc rokonsaǵ tꝯruènènꝰ Mert nē tartoʒom èn nèmēnèc vtollat èltꝯrlènē. te èltèttèssèl èn ʒabadsagōmal kitꝯl èn ~~ꝯrꝯmest~~ magamat ꝯrꝯmèst vallanom mègvalnom È vala keꝰ ʒokas a règièknèl Isr̄lbèn rokonsaǵ kꝯʒꝯt. ꝛ valaha eggic a· masiknac èngèduala hog erꝯs lènnè aʒ adas. mègaggauala. aʒ èmber ꝯ sariat ꝛ ꝯ rokonanac aggauala èʒ vala Isr̄lbèn aʒ adasnac tanosaǵa Mōda aʒert Booʒ ꝯ rokonanac, Vèd a sarut Ki lèǵottan mègodac ꝯlababol Es aʒ mōda a· ʒv̇lètèttèl nagobbaknac ꝛ mēd ānèpnꝰ Tv̇ tanoc vattoc ma hog

Digitized by Google

birtam lėgėc mēdėnėkėt mėllėc Elimelehe ꝛ Celione ꝛ Malonė voltanac Noėmi ėladasabol. Es Moabitidiaÿ Rutthot Malonnac fėlėsėgėt haʒassagba vǫttē. hog feltamaʒiam a· mėgholtnac nėuėt ǫ ǫrǫklėtėbėn. hog ǫnėuėʒėtė ǫ nėmėbǫl ꝛ ǫ aťťafiaÿebǫl ꝛ ānėpbǫl lėnė tǫrlėssėc Biʒon tv̇ tanoÿ vattoc ėdolognac. Fėlėlė mēd annėp ꝛ a ʒv̇lėtėttėl nagobbac kic akapubā valanac Mv̇ tanoc vagōc tėgė vr ėnnėmbeiėt ki bė mėgē te haʒadba mikēt Rahėlt ꝛ Lÿat kic megraktac Isrlnᵉ haʒat, hog lėgėn ioʒagnac peldaiaban Effrataban ꝛ vallon nag nėuėt Bėtlėhėmbėn Es legen te haʒad mikēt pharesnᵉ haʒa | kit Tamar ʒv̇lǫ Judasnac maguabol kit adand vr te nėkėd ė lantol Es vg vėuė Booʒ Rutthot Es vėuė fėlėsėggė ꝛ bėmėnė ǫhoʒiaia. ꝛ ada vr ānac hog fogna ꝛ ʒv̇lnǫ fiat, Es mōdanac a· nembeiėc Noeminᵉ Aldot vr ki nem ʒėnuėdttė hog megnefogatkoʒnec te nėmėdnᵉ maradėka ꝛ v̇rėsėn maradna ǫ nėuė Isrlbėn ꝛ vallanad ki mėguigaʒtalna te lėlkėdėt ꝛ ėltėtnė te vėnsėgedėt Mert te mėnėdtǫl ʒv̇lėtėt ki tėgedėt ʒėrėt ꝛ naggal iob te nėked hog nem ha hėt fiakat vallanal, Es vėuėn Noemi a· gėrmėkėt ꝛ vėtė ǫ ǫlebė ꝛ daikanac ꝛ visėlǫnėc tiʒteuėl ėltėttėtikuala Ʒomʒėdsagbėli ~~ée~~ ~~eg~~ nėmbeiėc keᵈ egbė ǫruėndėʒnėkuala vėlė mōdvan fiv ʒv̇lėtėt Noeminac ꝛ hiua ǫ nėuėt Obethnᵉ ėʒ Isaÿnac dauid aťťanac ~~nėuė~~ aťťa Ėʒėc pharėsnᵉ nėmʒėti Phares ʒv̇le Eʒdromot Eʒrom ʒv̇le Aramot Aram ʒv̇le Amīadabot Amīadab ʒv̇le Naasont Naason ʒv̇le Salmont Salmon ʒv̇lė Booʒt Booʒ ʒv̇lė Obėthet Obeth ʒv̇le Isaÿt Isaÿ ʒv̇le davidot

e S vg

. 1'10 d. laphoz.

Egyik kéz'hasonmássa

Ruth könyve' végszavaival.

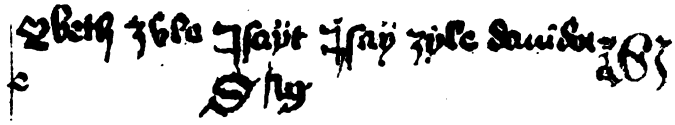

Ezen bécsi ni. codexben előforduló többféle E. S, és z betüi.

E. S. z.

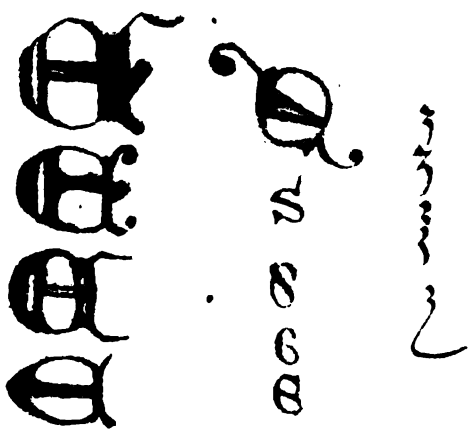

E' bécsi magyar codex számai.

1. 2. 3. 4. 5 6 7. 8. 9.

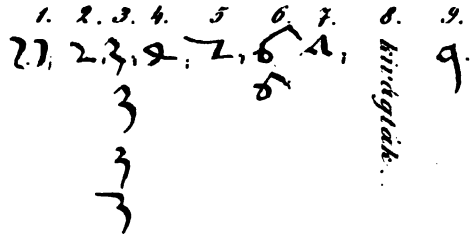

Walther diplom lexiconában, XIVd. százszakból.

a' 2, 3, 8, szám.

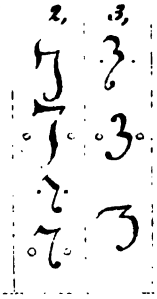

2, 3, 8, szám Gatterernél.

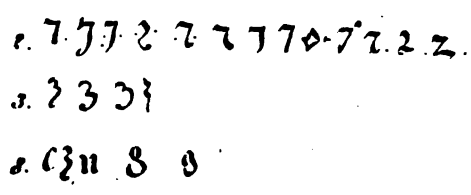

Kredetiről másolta Ideczay Pál 1835 Bécsben.

2, 3, 8, szám Schönemannál.

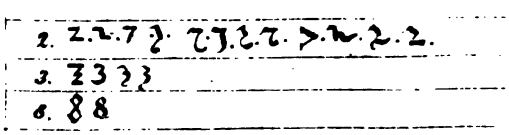

Digitized by Google

Judith.

e ES vg Arphaxat Medosoknac kirala soc nèmzètèkèt alazot vala ꝙ 6-dik levél.
Evrasaga ala. ꝯ ꝙ raka igē nag èrꝙssegꝙ varost kit nèuèzè hèc batanismac. nèg zègꝙ kꝙuècbꝙl 2 faragottakbol raka ꝙ kꝙ falit hètuèn kꝙnꝙklènè magassagban 2 zelèssègèt harmić kꝙnꝙklètnè ꝙ. tornit kèdèg vètè zaz kꝙnꝙklètnè magassagba. ꝙ oldalit ~~huz~~ kèdèg nèg zègꝙuèn monno: huz lab nomdèknè tartatikuala. 2 ꝙ kapuit vètè a tornoc magassagaiglan. 2 diłèkèdik vala mōnal hatalmas ꝙ sèrègenꝰ hatalmaban 2 ꝙ zèkinꝰ diłꝙsegèbèn Azert ꝙ orzaglattanac xij èztèndèiebèn Nabahodonozor Assiriosoknac kirala ki orzagluala Niniuēnꝰ nag varosaban viua Arphaxat èllèn 2 mègueré ꝙtèt a nag mèzꝙn ki nèuèztètikuala Ragānac Effratesnèl 2 Tigrisnèl 2 Jazadānal. Eriothnac Elicoron kiralanac mèzèiē Tahat felmagaztatec Nabuhodonozornac ~~kirala~~ orzaga. 2ꝙ zvuꝙ felèmèlkèdèc. 2 èrèztè mēdenèkhèz kic lakoznakuala Ciliciaban 2 Damascosban 2 Libanosban. ꝯ anèmzètekn ꝰ kic valanac Carmèlosbā. 2 Cidarban. 2 galileabā ǂ lakozochoz Ezdrelonnac nag mèzèien. 2 mēdenèchèz kic valanac Samariabā ꝯ Jordannac foloia èluꝙl Ihrlmiglèn 2 Jèssenèc mēden fꝙldèrè miglèn inina Zèrèłē orzagnac hegē | Mēd èzechèz kꝙuètèkèt èrèztè Nabuhodonozor Assiriosoknac kirala kic

Digitized by Google

mend egakarattal èllènè mondanac ꝛ heian èrèʒtèkmèg ꝛ tiʒtèsseǵnèlkv̇l mènèn̥ èl Tahat Nabuhodonoʒor kiral mègharaǵuèc mēd afǫldrè ꝛ èskèuèc ǫ orʒagara ꝛ ǫ ʒèkirè hog ǫmaǵat meǵdiadalmaʒna mēd è vidèkècrǫl

Cap

n

NAbuhodonoʒor kiralnak xiij èʒtèndèiebèn aʒ èlǫn̥ xxij napiaban lǫn iǵè Nabuhodonoʒor Assiriosoc kiralanac haʒabā hog mèǵdÿadalmaʒna ǫmaǵat. ꝛ ǫhoʒia hiua mēd aʒv̇lètèttèl nagobbakat. ꝛ mēd ǫ hadakoʒo fèiedèlmit. ꝛ valla ǫ vèlèc ǫ tanaʟanac titkiat Es monda ǫbènnè èǵondolatot lēni. hog mēd a· fǫldèt ǫ vrasaga ala adna alaʒna. Ki mōdèc mikor mēdenèkn̥ kèllètuolna hiuan Nabuhodonoʒor Olofernèst ǫ vitèʒin̥ feiedelmit ꝛ mōda ǫnèki Meṅ ki nap ṅuǵat fèlèvalo mēđ orʒag èllèn. ꝛ ièlènnèn aʒoc èllē kic mèǵvtaltac èn vrasaǵomat ne èngèggen te ʒèmèd sem egorʒaǵnac ꝛ mēđ kǫfalos varost ènnèkèm èngèʒtèl Tahat Olofernès hiua a· fèiedèlmèkèt ꝛ Assiriosoc èrèienèc mèstèrèt ꝛ meǵʒamlala a fèrfiakat kimènètbèn mikēt parāʟoltuala nèki kiral ʒaʒ huʒ èʒèr vihato galoǵokat ꝛ louaǵokat ꝛ lǫuǫkèt xij èʒert ꝛ ǫmēđ kimènesèt èlèuè kv̇ldè ʒamtalan tèuèkn̥ sokassaǵaban. aʒockal mèllèc asèrègekn̥ bǫuǫn èlèǵuolna || Es tèhènèkn̥ ʟordait ꝛ iohoknac ʟordait kicn̥ ʒamoc nèm vala gabonat mēđ siriabol ǫnèmèssebèn ʒèrʒe kèʒeitètni arānat ꝛ èʒ v̇stǫt iǵen sokat vǫn kiralnac haʒabol | Es èl èrèdè ǫ ꝛ mēđ sèrèǵ aʒ ʒèkèrèckèl ꝛ

7-dik levél.

Digitized by Google

a louagockal. 2 alquqckèl kic bèfedèc fqldnc orcaiat mikēt saskac Es mikor altal mētèkuolna Assiriosoknac vègèÿt iquq Angenac nag hegèrè kic vadnac Cilicianak balfèlqllq Es felmènè qmēđ kastelokra 2 mègvqn mēđ kqfalokat Melotosnac kec mēđ kazdagsègq varosit ki ~~vivÿa~~ viua 2 tarsisnac menđ fiaÿt mègfozta 2 Isrl fiaÿt mègfozta. kic valanac akiètlènbèn orcaia èllèn 2 zelon fqldènc Èzfèkèrè. 2 altalmènè Effratèst 2 iquq Mesopotamiaba 2 mègtqrq mēđ magassègq varasokat kic valanac oth Mābrenac arradatt~~abol~~tolfogua miglèn iuttatic tēgerrè. 2 megfoglala qhatatt Ciliciatol foguā raphètnc ~~vegiglè~~ vegèkiglèn kic vadnac Ezfèkrè. 2 èlhoza Madiānac mēđ fiaÿt 2 megfozta qmēd kazdagsagokat Es mēdènekèt qnèki èllènè allokat mègqlq tqrnc zaiaban Èz vtan lezalla Damaskosnac mèzqirè aratasnac napiban 2 qmenđ vètèmènèkèt meggoÿta 2 qmēđ faiokat 2 zqlqiqkèt ki vagdaltata 2 q fèlèlmè èsèc fqldnc menden lakozoÿra |

t That èrèztèc q kquètèkèt mēden varasoc 2 vidèkèk Sirianac tudnamèrt Mesopotaminac ꝙ Sirianac Sobalnac ꝙ Liberenac 2 cilicianac kirali 2 fèiedèlmèc kic iquèn Olofernèshèz mōndanac ℨōnèkmḡ te meltatlākodatod mv èllènōc mèt iob hog èlèuènèn zolgallonc Nabuhodonozor nag kiralnac 2 alazkoggonc te nèkèd hog nē meghaluāc mv vèzèdelmōcbèn mvnmagonc mv zolgalatōknac karat zènuèggùc Mend mv varasonc 2 mēđ birodalmōc mènden halmōc 2 hègèc 2 mèzoc ꝙ tèhènèknc Lordaÿ 2 iohoknac Lordayc 2 kèLkèkè louake ꝙ tèuèkè 2 mvmenđ birodalmīc 2

Digitized by Google

ʒolgainc te ʒėmėlėd èlǫt vadnac. mendėnėc te tǫruėned alat lėgèn? Mv̇nǫn maǵonc es ꝛ mv̇ fiaÿnc teʒolǵaid vagōc. iǫÿ mv̇nèkǫnc bekeseǵes vr ꝛ ėltèttèssèl mv̇ʒolǵalatonckal mikēt kėllètèndic tėnèked Tahat | le ʒalla, a louaǵockal, a hėgėcbǫl nag tèhètsėggèl ꝛ mėguǫn menden varost ꝛ mēdent a· fǫldǫn lakoʒot Mēdėn varasocbol ke? vǫn ǫ maǵanac sèǵedèlmėkèt èrǫs fėrfiakat ꝛ valaʒtottakat hadakaʒatra Es annė felèlm èsėc a vidėkėcrè hog menden varasoknac lakoʒoÿ fèiedèlmi ꝛ tiʒtelèndǫbi ėgèmbè ki mėnėn? a iǫuǫn? èlèibè foǵaduan ǫtèt koronackal ꝛ diʟėrèteckèl tancokat vèʒètvėn kv̇rtǫcbèn ꝛ tÿmpanomocban Dè maga èʒekèt tėuėn
8-dik levél. sem èngèʒtèlhètėcmḡ ǫmèllèn? || fènėsèǵėt Mėt es ǫ varosokat mėgtǫre ꝛ ǫ èrèʒtuėnėkèt ki vaǵdala Mert parāʟoltuala annac Nabuhodonoʒor kiral hog ꝛ fǫldnèc mēđ istènit ki irtana. tudṅamėrt hog ʟac ǫnǫn maǵa mōdatnėc istènn? a nèmʒètėctǫl mėllèkèt Olofernèsn? hatalma èngèʒtèlhètėtuolnamḡ Altal mēuėn kèdeǵ Siriat Sobalt ꝛ mēd Affamiamot. ꝛ mend Mesopotamiat. iǫuǫ aʒ Idomeosokhoʒ Gabbaanac fǫldebè Es meguevė a varasokat ꝛ v̇lǫ oth harmić napocban. Ki napocban parāʟola egbè gv̇lni ǫtèhètsėgen? menđ sèrègėt |

Ca^m iiij.

t Ahat haluā èʒekèt Isrln? fiaÿ kic lakoʒnac vala Judanac fǫldebèn igen mėgfèlèmėn? ǫ orcaiatol ꝛ felèlem ꝛ rėmǫlèt mėg-

Digitized by Google

hata ꝙ èrtèlmèkèt hog azōt nè tēnè Isrlnꝰ 2 vr tēplomanac mèllèt tꝙt vala ègèb varosoknac 2 ꝙ tēplomoknac | Es èrèzten? mēd samaiaba kꝙrnꝙl Jèrichoiglan 2 mègfoglalac hègèknꝰ mēden tètèit 2 kꝙ falockal mègkꝙrnèkézèc ꝙ faluiokat 2 gabonakat gvÿtènꝰ a vÿadalnac kèzꝙlètèrè Eliachim pap es ira mēdènèknꝰ kic valanac Ezdrelon èllèn. ki vagon a nag mèzꝙnꝰ orcaia èllèn Dotaim mèllèt 2 mēdènèchez kikèn altal mènèt lèhètuala hog mègfoglalnac a hègèknèc felmènètèt kic altal vt lèhèt vala Irlmbè | hog oth ꝙrizнènꝰ hol zoros vt lèhètuala a hegek kꝙzꝙt Es tꝙnꝰ Isrl mizerēt nèkic zerzèttè vala Eliachim vrnac papa 2 vuꝙltꝙ mend ānèp vrhoz nag alhatatossagban 2 alazac ꝙlèlkekèt ÿmadsagocban 2 bꝙitꝙcbèn ꝙk es ꝙnèmberiec 2 ciliciomockal ꝙltꝙztètèc magokat a papoc 2 ꝙ gèrmèkdèdèkèt lètèrièztèc vr tēplomanac orcaia èllèn 2 vrnac oltarat bèfèdèc cilicioāl Esmēd egèmbè vuꝙltènꝰ Ishrlnꝰ vra istènèhez hog nè adatnanac ꝙ gèrmèkdèdèc fogsagba ragadatba. 2 ꝙ fèlèsègèc ozlatba. 2 ꝙ varasoc ki irtatba. 2 ꝙ scētec vndoklatlatba Tahat Eliachim a vrnac nag papa mègkèrèngè mēd Isrlt 2 bèzellè nèkic mōduā Tuggatoc mèt vr mèghalgatta tv onzollattokat ha maradvan mègmaradandꝙtoc bꝙitꝙcbèn 2 ÿmadsagocban vrnac zèmèlè èlꝙt | Lègètèk megèmlèkezꝙc Moÿsèsrꝙl vrnac zolgaiarol. ki Amèlehèt ꝙèrèiebè bizꝙt 2 ꝙhatalmaba 2 ꝙsèrègèbè 2 paÿsiba 2 ꝙzèkèribè 2 ꝙlouagiba Nem vassal vÿovan dè scēt onzollatockal ÿmadkozuan le èÿte Igèn lètèrièztèttèc lezнꝰ Ishrlnꝰ mēd èllènsegi ha mègmaradandatoc èmvuèlkèdètècbèn mèllèt kèzdèttètec Azert èz ꝙ onzol-

Digitized by Google

laſſara vrat onzoluan. mėgmaradnac vala vrnac zėmėlė ėlǫt vghog azok es kic vrnac aldozatot aiālnakuala ciliciōmal ~~aianlananac~~ mėgzoreitozuā. aian-
9-dik levėl. lananac aldozatokat urnac | Es hamu vala ǫ fėiekē || 2 mēdėnec mēd zvuǫcbǫl ÿmaggakuala vrat hog mėglatna Isrīlt ǫnėpėt |

Capitulom ǫtǫd.

E S meghirdėttėtėc Olofernesnᵉ Assiriosoc vitėzė fėiedėlmėnᵉ hog Isrī fiaÿ „kėzeitėnėc„ magokat ėllėnt allanioc. 2 ahėgeknėc vtaÿt bė rėkėztėttekuolna 2 nag hirtėlėnkėdėttėl gėriėdė nagharagba. 2 hina Moabnac mēđ fėiedėlmit ǫ aamōnac vėzėrit 2 monda nėkic = Mōgatoc nėkėm ki lėgėn ėnnėp ki ahėgekėt biria. auag mėllėc 2 mīėmǫuėc ǫ mėnėiėc legēnėc ǫ varosoc. mėl lėgen ǫ ėrėiec es. Auag mel lėgėn ǫ sokassagoc ~~es~~ auag ki lėgen ǫvitėzi sėrėgeknᵉ ~~sokassaga~~ kirala Mirė ėzec mēdėnėc felėt kic lakoznac napkėlėtrė megutaltanac ėngemᵗ ǫ nem iǫttėnᵉ ki nėkǫnc ėlǫncbė hog bekėsėggėl fogadnanac mūkėt Tahat Achior Amon mēđ fiaÿnac vėzėrė fėlėluē mōda Ėn vram ha mėltolod halgatnod igassagot mōdoc ėnnėprǫl te zėmėlėd ėlǫt. ki a· hėgėcbėn lakozic. 2 nem mėgen ki hamis ige ėn zambol Ėnnep Caldeosoc nėmzėtėbėli. ėz ėlėztėb Mėsopotamiaban lakozot mėt nėm akarac kǫuėtniec ǫ attoknac istėnėkėt. kic valanac Caldeosoknac fǫldebėn. Es vg mėg hagac ǫ attoknac cerimoniaiokat mėllėc valanac istėnėknᵉ sokassagaban. mēnėc eg istėnėt

Digitized by Google

bǫʟǫltėc. ki es paranʟolt ǫnèkic hog ki mēnėnᶜ onnan ꝛ lakoʒnanac Carāban Es midǫn èhseǵ bèfedėt volna mēđ fǫldǫt ʒallanac Egiptōba | ꝛ oth nėg ʒaʒ èʒtèndèiglèn vg sokasoltanac mėǵ hog ǫ sèrègėc ingèn mėgnėm ʒālaltathatic Es mikor mėgnèhèʒeitėttėuolna ǫtèt Egiptōnac kirala. ꝛ ǫ varosinac mėgrakasiban sarral ꝛ kǫtėglaual alaʒta volna ǫkèt V̇uǫltenᶜ ǫ vroc istènėchėʒ ꝛ mėgvèrė Egiptōnac mēđ fǫldėt kv̇lǭb kv̇lǫmb ʟapasockal | Es mikor tǫllǫc aʒ Egiptomiac ǫkèt ki vèttėkuolna ꝛ a ʟapas tǫllǫc èltauoʒot | volna ꝗ ėsmeǵ mėgakarnac ǫkèt foǵnioc ꝗ ǫʒolgalaťťocba mėghionioc Aʒoc èlfutuā mēnᶜ istènè a tènǵėrt mėgnita ughog innèt ꝗ innèt a viʒèc mėǵèrǫsǫdnėnᶜ mōnal kǫfal. ꝛ èʒec ʒarraʒ labbal a tèngėrnᶜ fènèkėt iaruā altal mėnėnᶜ Ki hèlen mv̇dǫn ǫkèt aʒ Egiptomiaknac ʒamtalan sèrègè ǫkèt v̇ldǫʒneie vgfèdėʒtètėcbè viʒʒèl hog ʟac egsem maradna ki adolǵot ǫmaradėkoknac mėgiʒènnèie Es a vèrės tènǵerbǫl ki mēuėn sina hegenᶜ kiètlèni èlèicbè kèlėnᶜ kicbèn sonha èmber nem lakoʒhatotuala auag èmbernᶜ fia ṅuǵotuolna Oth akèsèrǫ forrasoc mėgėdėsǫltènᶜ nèkic italokra Es nèguèn èʒtèndèiglèn èlèdèlt mēbǫl kǫuèttènᶜ ꝛ valahoua bèmētènᶜ ẹÿnèlk ꝛ nilnalkul ꝛ vẹrtnèlk ꝛ tǫrnèlkv̇l vÿot ǫ istènėc ǫ ėrtec ꝛ gǫʒǫt ꝛ nėm volt ki karomlatot ꝛ mèuètėst tėnnè ènnėpnᶜ ha nem ʟac midǫn èltauoʒot ǫ ura istènenᶜ ʒolgalaťťatol | Valamėnėʒer keᵈ ǫ istènėctǫl mėgvaluā ėgèbèt bǫʟǫltènèc ragadatba tǫrbè ꝛ boʒʒosagba adattanac Vala- || mėneʒer keᵈ megbātac èlfordoltokat 10-dik levél.
ǫ istènėknᶜ ʒolǵalaťťatol. amennᶜ istènè adot ǫnèkic tèhètsėǵėt èllènt

Digitized by Google

allanioc Es èʒ vtan Cananeust ¦ kiralt Jebuʒeust ⁊ Fereʒeust Eteust ⁊ Eueust ⁊ Amorreust ⁊ mēd a hatalmasokat Esebonbā letèrièʒtèttènᶜ ⁊ ǫ fǫldǫkèt ⁊ ǫ varosokat ǫk birtac ꝗ miglèn nem bv̇nhǫttèc ǫ istènèc ʒèmèlec èlǫt ǫ ioʒagoc ǫvèlèc vala Mert aʒoknak istènè gv̇lǫl hamissaǵot. mèt es èʒ èʒtèndǫc èlǫt mikor èltauoʒtakuolna aʒ vtbol mèllèt istèn aʒoknac adot~~uol~~uala hog abban iarnanac. viadalnac miatta ki irtatanac soc nèmʒètèctǫl. ⁊ soc ǫkǫʒʒǫlǫc foǵsagba vitèttètèc a nē ǫ fǫldebè ¦ Tegeten keᵈ mègfordolanac ǫ vrochoʒ istènèchеʒ a· himlètbǫl mèlbè èlhimlèttèk vala egbè gv̇ÿtètènᶜ ⁊ felmènènᶜ mēd èʒ hègècbè. ⁊ èsmeg biriac ~~Ih~~ Ihr̄lmèt hol vagō scētèknᶜ scentè ¦ Ma aʒert èn vrā kèrèstèssedmḡ ha vagon ǫ valāmi hamissagoc ǫ istènec ʒemelec èlǫt. ⁊ mēṅǫnc fel ǫhoʒiaioc mert aʒoknac istènè aduan nèked agga aʒokat ⁊ alaʒtattac lèʒnᶜ te hatalmadnac iarma ala ¦ Ha keᵈ ènnèpnᶜ vètkèʒètè nīʟèn ǫ istènè ʒèmèlè èlǫt nèkic èllènèc nem alhatōc. mèrt aʒoc istènè megoltalmaʒia ǫkèt. ⁊ lèʒǫnc mēđ fǫldnᶜ boʒʒosaǵaban Es lǫn midǫn Achior mèǵʒǫntuolna ʒolnia mēd èʒ iǵèkèt. ʟudalkodanac Olofernèsnᶜ mēđ fèiedèlmi ⁊ ǵondollakuala ǫtèt megǫlniec | mōduan eggic a masiknac ki èʒ ki Isr̄l flaÿt mōga hog Nabuhodonoʒor kiralnac ⁊ ǫ sèrèǵènèc èllènè alhat fèguèrtèlèn èmberèc ⁊ tèhètseǵnèlkv̇l valoc ⁊ viadal tudomaṅanac tudatlani Aʒert hog Achor mègèsmèriè mèrt megʟal mv̇nkèt Mēnǫnc fel ahègècbè ⁊ mv̇dǫn ǫhatalmasoc mègfoǵatādnac tahat ~~vgā~~ aʒonockal tǫrrèl altal vèrèttètic hog tugga mēden hog Nabuhodonoʒor fǫldnᶜ istènè ⁊ tǫlletǫl megvalua ègèb nīʟ ¦

Digitized by Google

Capitulom hatod

1 Ǫn kedėǵ mikor meǵʒǫntènᶜ volna ʒolnioc Olofernès iǵen mėg-
haraguec mōda Achiornac Mėrt ꝓphetaltal nèkǭc monduā hog
Isr̄lnᶜ nèmʒètè mėgoltalmaʒtassec ǫ istènėtǫl hog meǵmutassam tenèked
mert nīʟ istèn hanem ʟac Nabuhodonoʒor midǫn megvèrèngüc ǫkèt | b „mi-
kent„ a | mēd eg èmbėrt tahat te es ǫvèlėc aʒ Assiriosoknac tǫrėuèl halʒmėǵ ꝛ
mēd Isr̄l te vèlèd vèʒėdèlmbè vèʒèl ꝛ mėgbiʒoneitod mert Nabuhodonoʒor
lėgen mend fǫldnᶜ istènè Es tahat èn vitèssegēnᶜ tǫrǫ mėgen te oldalidon
ꝛ altal ǫklèltètuėn lė èsėl Isr̄lnᶜ sèbėsi kǫʒǫt ꝛ nem ėlhèć touabba miglèn
ki irtassal aʒockal Valobiʒō keᵈ ha te ꝓpheciadat iǵaʒnac ~~alaitanded~~ alaitad
ne èssekmḡ te ʒėmėled ꝛ ahiruadaǵ mel te orcadat mėgfoǵlalta tauoʒiec
el te tǫllèd ha èʒ èn iǵeimèt || alaitod hog bènėm tèllèse~~dioi~~tètic Hog 11-dik levél.
kèdeǵ èsmèrièd mėt èʒeckèl mēd ėgèmbè èʒėkèt mėgbiʒoneitod Ime èʒ
v̇dǫtǫlfoguā annėppèl tarsalkodol hog mv̇don èn tǫrǭnèc mėltan valo
gėtrèlmėt vèndic te aʒon gǫʒǫdèlm ala èngèʒtèltètėl | Tahat Olofernès parāʟola
ǫ ʒolgainac hog mėǵfoǵnac Achiort ꝛ vinnec ǫtèt Betuliaba ꝛ adnac ǫtèt
Isr̄l fiaÿnac kèʒėcbè Es vėuėc ǫtèt Olofernèsnᶜ ʒolǵaÿ ꝛ èl èrèdenᶜ amè-
ʒǫsǫn Dè midǫn kǫʒèleitettèkuolna a hėgecbè ki iǫuėnèc ǫ èllènėc a pa-
riťasoc aʒoc keᵈ èlfordolanac a hėg oldalarol mėgkǫtǫʒėc Achiornac kèʒèit
ꝛ labait a fahoʒ ꝛ ig megkǫtǫʒuėn akǫtèlèckèl èlhagac ǫtèt ꝛ mėgfordo-

Digitized by Google

lanac ǫ vrokhoʒ Valobiʒō Isr̄lnᶜ fiaÿ leʒallanac Betuliabol iǫuénᶜ ǫhoʒia kit méǵoduā vúnᶜ Betuliaba ⁊ ānépnᶜ kǫʒèpéttè allaptatac ǫtèt megtudakoʒanac mi doloǵ volna èʒ hog ǫtèt aʒ Assiorosoc kǫtǫʒuǫ hattakuolna Annapocban valanac oth fèiedèlmèc Oʒÿas Micha fia Simeō nèmʒètébǫl ⁊ Tharim ki es Gothonièl ⁊ vg a vénéc koʒèpet ⁊ mēdenéknᶜ ʒémélè èlǫt mégmōda Achior mēd igékèt méllèkèt ǫbèʒellétuala ⁊ Olofernèstǫl kèrdéʒtètuén miképpèn Olofernèsnèc népè akarta volna ǫtèt èʒ iǵeiȯt | mégǫlni Es miképpèn Olofernès méǵhaguā parāʟolta volna Isr̄litaknac èʒ okert adattatni hog midǫn Isr̄l fiaÿt mèǵgǫʒné tahat ⁊ Achiort es kv̇lǫmb kv̇lǫmb gétrèlmèckèl parāʟolna mégǫlèttètni aʒert hog mōdottam volna hog mennᶜ istènè ǫ oltalmoc Es mikor Achior mēdénékèt méǵmagaraʒot volna mend ānép ǫ orcáiara èsec vrat ÿmaduā ⁊ kǫʒǭséǵes ohaitassal ⁊ ~~sirassal~~ siralmal egakarattal ǫ onʒollaťťokat ǫttéc vrnac mōduā ⁊ Mēnᶜ fǫldnᶜ vra néʒièd ǫ kèuélsegekèt ⁊ tèkénʟèd mv̇alaʒatossagōckat ⁊ te scētidnᶜ orcáiat figèlmèʒièd ⁊ mvtassadmḡ mȯt nem hagodmḡ tebèlèd biʒokat ⁊ ǫbèleiec mèréʒkédǫkèt ⁊ ǫ èrèiécbèn diʟèkédǫkèt mégalaʒ. Es ug a sirast méguégèʒuén ⁊ mēd napot èstéǵ ānépèc ÿmadsaǵa bètèllèséduén méǵ vigaʒtalac Achiort mōduā Mv̇ aťāknac istènè kinᶜ tèhètseǵét te p̄dikaltad ǫméǵ aiandokoʒo te nèked èʒ forbatlatot agga hog inkab te latod ǫvèʒedèlmékèt | Mikor kèdeǵ mv̇ vrōc istènǭc adanga ǫ ʒolgaÿnac è ʒabadsaǵot. légen istèn te vèlèd es mv̇kǫʒèpéttǫnc hog mikēt nêkéd kéllètèndic vgan naÿaskoggal mēd tieiddèl | Tahat Oʒÿas a· tanalʟ mégvéǵèʒuē viue ǫtèt ǫhaʒaba ⁊. tǫn nag

valorat 2 hiua mēd apapokat a· bǫit megvėgėʒuėn egėmbė meghiėdėlmėʒėc magokat Ė3 vtā ke? mēd ānėp egbė hiuan mend ėtaltal a3 ėgha3ban ÿmad- 12-dik levél.
ko3anac kėruėn segedėlmėt Isrl istėnėtǫl|

Capitulō vij.

O Lofernės ke? masod napō parālola ǫsėrėginc hog felmēnenc Betulia ėllėn Valanac ke? hadako3o galogoc 3a3 hu3 ė3ėrē 2 lonagoc xij ė3ėrėn. a ferfiacnak kė3ǫlėtǫctǫl megvaluan kikėt megfoglaltuala afogsag. 2 mēd ifiac vidėkėcbǫl 2 varasocbol ėlho3attatnakuala Mēd ėgėmbė kė3eitėc ǫmagokat viadalra Isrl fiaÿ ėllėn Es iuǫėnėc a hėgnc magassaga-iglen-ra mēd tėtėiėiglėn ki nė3i Dotaimot a hėlrǫl ki mōdatic Belna Chelinomiglā ki vagō-E3drelon ėllėn Isrl fiaÿ ke? hog latac ǫ sokassagokat lėtėriė3tėc ǫ magokat a· fǫldrė hamut ėrė3tuėn ǫ fėiekrė 2 egakarattal ÿmadko3anak hog Isrlnc istėnė mutatna ǫ irgalmassagat ǫnėpėn Es vėnėc ǫhadako3o fėguėrėkėt vlėnėc ahėlekėn mėllėc 3oros vtnac ǫsuėnėt vi3ic a· hėgesec kǫ3ǫt 2 valanac ǫri3ǫc a3okat mēd nappal 2 ėÿiėl Valobi3ō Olofernės mvdǫn kėrėngenė kǫrnǫl lele hog a forras ki ǫ vi3enc folasat mėstersėges alkotassal a varos kvuǫl vi3i vala ė3fek fėlǫl 2 parālola ėlvagatni ǫ vi3ekn folasat· Dė valanac a kǫ faloctol nėm mė33ė forrasoc| kicbǫl vro3uan lattatnakuala vi3ėt mėreitėniėc inkab hiėdėlmė3ėtrė hog nem italra Dė Amōnac ą Mouabnac fiaÿ vepėnc Olofernėshe3 mōduan Isrl fiaÿ

Digitized by Google

nem gvcaban sem nilba nē bizнac Dè a hegéc oltalmaziac azokat 2 ahalmoc a nag magassagban zerzèttèttèc èrøseitic økèt azert hog viadalba mènèsnèlkùl gøzhèdnèdmeg økèt Vès øriзøkèt a· forrasokra hog azocbol nè mèrèhènc 2 tørnèlkvløn ølødmeg økèt auag bizon mègaggac a varosokat mèllèt alaitnac ahegecbè vèttètuèn mègnē gøzhètni Es kèllètènc èz igéc Olofernès èløt· 2 ømēd soldosi èløt: 2 zèrze kørnøl zazasokat mēd forrasokra Es midøn èz øriзèt hvz napocban tèllèsèdètuolna bè mègfogatkozanac a latornac 2 vizèknc gvlèkèzètè mēdènèknc Betuliaban lakozoknac. vghog nem volna a· varosban hōnat auag eg napō èlègèdnènc meg mert a viз egmēd napon mèrtèkèn adatikuala ānèpnc Tahat mend fèrfiac 2 nèmbèrièc a vènec 2 ifiac 2 aprodoc egēbè Oзÿashoz gvlèkèzènc mend eg zoual mōdanac Itèllèn istèn mvkøzøttønc 2 te køzøttèd mèt tøttèl gonozokat mvbènnøc nèm akaruāc bèkèsèggèl zolnōc az Assiriosoknaekal Es azèt adot èl istèn mvnkèt økèzècbè. 2 azert nīlèn ki sègellen. mert lètèrièztètøc
13-dik levél. øzemèc èløt zōiusagban ¢ nag vèzèdèlmbē || Es magvhètèc egbè mēdenèkèt kic èvarosban vadnac. hog mēd kènkèn aggucmeg magōckat Olofernès nèpènc Mert iob hog megfogdosuā algukmèg vrat èlèuènèn hog nè mèghallōc 2 lègōc bozzosagba mēden tèstnèc mert lattuc mvfèlèsegínckèt ¢ mvgèrmekdèdinckèt mèghalni mvzèmèinc èløt Egèmbè valluc ma mennèt 2 føldèt ¢ mv afainknac istènet ki mèggøzødèlmèz mūkèt mvbvnøc zerènt. hog iīnar aggatokmg̃ a varost Olofernèsnc kèzebè 2 legen mv vègøc ruuid tørnc zaiabā ki hoziab lèzen a· zomiusagnac aziusagaban Es mikor èzèkèt

Digitized by Google

mōtakuolna lǫn nag siralm ꝛ ordeitas annag eghaʒban mēdėnėknᵉ. Es. soc idèiglèn v̇uǫltėnᵉ egʒoual vrhoʒ monduā bv̇nhǫttǫc mv̇at̓ainckal hamissan mv̇uèlkėttǭc kègėtlènseǵėt tǫttǭc Te mert kèg-~~èlm~~-es vag irǵalmaʒih nèkǫnc ꝛ te ostorodban gǫʒǫdèlmèʒièdmḡ mv̇hamissaginkat. ꝛ ne akariad adnod tègedèt vallokat ānėpnᵉ ki tegedèt nē tud hog nėmōgac nèmʒètėc kǫʒǫt hol vagō ǫ istènėc Es mikor meǵfarrattakuolna èʒv̇uǫltėsėckèl ꝛ è sirasockal mėǵfogatkoʒtac vèʒtèǵlėnᵉ Felkèluėn Oʒÿas kǫn hullasockal mėgǫtǫʒtètuē mōda Egèlmeiǫc legètėc at̓āfiaÿ ꝛ èʒ ǫt napocban variōc irǵalmassagot vrtol Mėrt talātal èlmèćći ǫharaǵiat ꝛ ad diuǫseget ǫnèuėnᵉ Ha keᵈ èʒ ǫt napoc èlmuluan nem iǫuènd segėdèlm tegu̇c èʒ iǵekèt | mėllèkèt bèʒėllėttètėc.

Capitulom viij ꝛc.

ES lǫn mikor èʒ iǵekèt meghallattauolna ǫʒuèg Judith ki uala Mėrainac leaṅa ÿdèx fiaÿe Josèph fiaie Oʒÿe fiaie Eliaÿ fiaie Gamēr fiaie Gedeon fiaie Raffain fiaie Achitolfiaie Melchie fiaie Enā fiaie Natanie fiaie Salatièl fiaie Simeō fiaie ~~Rubin~~ Rubèn fiaie Es ǫ feriè uala Manasses ki meǵholtuala arpa aratasnac ~~idèieben~~ napiban Mėrt aluala a kėuè kǫtǫʒǫc fèlėt a mèʒǫbèn ꝛ iǫuǫ nag hèuseǵ ǫfèierè ꝛ mėǵhala Betuliaban ǫ varosaban ꝛ èltèmèttètec oth ǫ at̓t̓aÿual | Vala keᵈ Judith ǫʒuèg ǫmeghagotta ÿm̄ar harō êʒtèndǫcbèn ꝛ hat honapocban ꝛ ǫhaʒanac felsǫ fèlibèn alkota maganac titk hailakat kibèn ǫlaniual lakoʒikuala bè-

Digitized by Google

rèkèʒkeduèn Es valuā ϱ farꝛokan ciliciomot bϱitϱluala ϱ èlètèn⁹ mēđ
napiban ʒombatoctol ꝛ Néomeniactol ꝛ Isr̄l haʒa ÿnnèpètϱl méǵualuā. Vala
ke⁹ iǵén dragalatϱ ʒinϱ kin⁹ϱferiè hagot valasoc kaʒdaǵsagokat ꝛ ʒolgakat
ꝛ valalokat tèllèsèkèt tèhènèkn⁹ ꝛordaÿual ꝛ iuhocnac ꝛordaiual Es vala
èʒ mendènècbèn iǵén hirèsséǵϱ. mert igē feliuala istènt. sem. vala ki
gonoʒ iǵèt bèʒellènè ϱ rolla Es. vg mv̇dϱn èʒ hallottauolna mēt Oʒÿas
14-dik levél. fo||gattauolna hog aʒ ϱt napoc èlmuluan mḡadna a varost èrèʒte Cambri ꝛ
Carmẏ papochoʒ. ꝗ iϱuèn⁹ ϱhoʒiaia ꝛ mōda aʒoknac Mi èʒ iǵè kibèn Oʒÿas
èngèdèt hog adna a· varost aʒ Assiriosoknac ha ϱt napocban nē iϱuènd
sèǵedèlm mv̇nèkϱc | Es kic vattoc tv̇ kic vrat kèsèrtètec èbèʒèd nem ol
ki irgalmassaǵot rèʒʒèʒien dè inkab ki haraǵot tamaʒion ꝛ hirtèlènkèdètèt
ǵèrieʒien Tv̇. vèttètèc v̇dϱt vr irǵalmaʒattanac. ꝛ tv̇ akarattocban ʒèrʒèt-
tètèc napot ϱnèki Dè mèrt èngèdèlmès vr èrrϱl pniat tarꝛōc ꝛ ϱboꝛanattat
kϱn̄ hullasockal kèriùc Mēt istèn nem vgā fènègèt mēt èmber. sem ǵer-
ièʒtètic haragra mikēt èmbèrn⁹ fia Es aʒert ānac alaʒiuc mv̇lèlkonckèt. ꝛ
tϱrϱ~~dèlmèʒtètèt~~dèlmès ʒèllètbèn ꝛ alaʒtatotbā ʒolgallonc ϱnèki Monguc
siruan vrnac hog ϱ akaratta ʒèrēt vgan tegè ϱ irgalmassagat mv̇uèlϱnc.
hog mikent meghaborodot mv̇ʒùuϱ̄c ϱ kèuèlsègècbèn vgan ꝛ mv̇ alaʒatossa-
gokrol diꝛèkèggōc Mert nem kϱuèttuc mv̇atainknac bv̇nϱkèt kic mèghattac ϱ
istènèkèt ꝛ imattac idèǵèn. istènèkèt abv̇nēt kiert adattanac tϱrbè ꝛ raǵadatba.
ꝛ ϱ èllènsègèkn⁹ galaʒtatba · Mv̇ ke⁹ ègèb istènt nem tudonc tϱllètϱl mḡvalua
variuc alaʒatosoc ϱ vigaʒtalattat | ꝛ megkèrèsi mv̇ vèrϱnkèt mv̇èllènseǵinkn⁹

Digitized by Google

gėtrėlmėcbǫl 2 mėgalaʒ mēđ nėmʒėtėkėt valamėllėc tamadandnac mvėllėnǫnc 2 tėʒi aʒokat tiʒtėsseǵnėlkvl mv vrōc istėnǫnc Es ma atāfiaÿ kic papoc leʒtėc istėnnǫ nėpėbėn tv bėlǫllėtėc ʟug aʒoknac lelkėc = Tv bėʒėttėkrė ėmėllėtėc fel ǫʒvuǫkėt hog megėmlėkėʒǫc leǵėnǫ Mert mėgkėsertėttėnėc mvaťainc hog mgbiʒoneitatnanac ha igaʒan bǫʟǫlnǫ ǫ istėnėkėt Mert lėgėnėc mėgėmlėkėʒǫc mikēt Abraham mvaťanc kėsertėtėtmg̃. 2 soc tǫrǫdėlmėknǫ miatta mgbiʒoneitatuan lǫt istėnnǫ baraťťa Igėn Isaac Igėn Jakob. igėn Moÿses 2 mēdenec kic istėnnǫ kėllėttėnǫ soc tǫrǫdėlmėknėc miatta mēteǹǫ ~~mēteǹǫ~~ hůuǫc Aʒoc keǫ kic kėsertėtėkėt nē fogattanac vrnac felėlmėbėn 2 ǫ ėngedėlmėtlėnseǵekėt ǫ morgasoknac boʒʒosaǵat vr ėllėn mondottac ki irtattanac a ki irtotol 2 a kėgoctol ėluėʒtėnėc Aʒert mves nė dÿadalmiuc mėg magōckat aʒokėrt mėllėkėt ʒėnuėdǫnc. dė mvbvn̄iknėc valluc ėʒekėt kůffėb gėtrėlmėknǫ lėnni. vrnac ostorit. mōnal vrnac ʒolǵaÿ kic mėgfegėttėtǫnc higgůc mv iogolasonkra nem vėʒedėlmǫnkrė Es mondanac ānac Oʒÿas 2 a papoc Mēdėnėkėt mėllėkėt bėʒėllėttėl iǵaʒac || 2 nīl 15-dik levél. te bėʒėdidbėn sem ēg mgfėddės Aʒėt ma ÿmag mvėrtǫc mert s. nėmberi vag 2 vrat felǫ Es mōda aʒoknac Judit Mikēt a mėllėkėt ʒolhattā istėnenǫ ėsmėritėk lēni. vgā mėllėkėt ʒėrʒėttėm tēnėm biʒonohatoc ha istėntǫl vagon 2 ÿmadkoʒiatoc hog istėn megėrǫsǫhǫ ėn tanaʟomat Tv ėʒ eÿiėl a kapvn allatoc 2 ėn kimėgėc ėn Abrāmal 2 imadkoʒiatoc hog mikēt mondottatoc hog aʒ ǫt napocban nėʒiė vr ǫnėpėt Isrl̄t Nem keǫ hog tv mėgtudakoʒiatoc | ėn dolǵomon. 2 miglėn megiʒėnėndem tvnėctėc semmi ėgėb

Digitized by Google

èn èrtèm nè lègen hanē ʟac ÿmadsag mv̇ vrōchoʒ istènǭkhoʒ Es monda nèki Oʒÿas Judanac fèièdèlmè Meṅ bèkèsèǵgèl ꝛ vr legē te vèlèd mv̇èllènsesegǫnknꝰ gǫʒǫdèlmèbè Es mèǵfordoluā èlmenènꝰ |

ix

k Ic èlmènuèn Judith bèmēuèn ǫÿmadkoʒo hèlèrè ꝛ ǫltèʒec ciliçiomba vètè hamut ǫ fèierè. ꝛ letèrièʒtè ǫmaǵat vrnac V̇uǫltǫ vrhoʒ mōduā Vram èn atānac Simeōnac istènè ki adal ānac tǫrt aʒ idègènèknèc oltalmaʒasara kic ǫ fèrtèʒètèssegecbèn tǫrǫc voltanac ꝛ mèǵmèʒèitèlèneitèttèc a ʒv̇ʒnꝰ forʟokat galaʒatba ꝛ adad ǫnèmberièkèt ragadatba ꝛ ǫ fiokat foǵsaǵba ꝛ ǫ mend ragadoʒatokat oʒtasba te ʒolǵaidnac kic haraguttac te haragodat kèrlèc tègèdèt èn vrā istènem sègeh ènnèkem èn vram istènem | sèǵèh ènnèkem ǫʒuègnꝰ Mèt te tǫttèd aʒ èlǫbèliekèt ꝛ aʒokat aʒoc vtan gondoltad ꝛ aʒ lǫt mèllèt te gondoltal akartal Mert mend te vtaid iǵ.....aʒac kèʒèc ꝛ te itelètèdèt te ildomossaǵodban ʒerʒettèd Nèʒièd ma aʒ Assiriosoknac ʒallasit mikēt tahat mèlto lǫttèl latnod aʒ Egiptomiaknac ʒallasit mv̇dǫn te ʒolǵaid vtan feguèrkèduē futnakuala. biʒu̇aioc ʒèkèrècbè ꝛ ǫlouagocba ꝛ hadakoʒoknac sokassagiba Dè nèʒèl ǫʒallasokra ꝛ sètètseǵec. mègfarraʒtac ǫkèt ǫlabokat mèlsèǵ tartamḡ ꝛ viʒèc bèfèdèʒtèc ǫkèt Vram ig legènꝰ èʒèc ꝛ kic biʒnac ǫ sokassaǵocba ꝛ ǫ ʒèkèrècbè ꝛ ǫ Es ǫ nilocba ꝛ ǫ ʒućaiocba diʟèkèdnꝰ ꝛ nem

Digitized by Google

tuggac mét tenén: magad vag mv vrōc ki mégtorz hadakat kézdéttolfoguā 2 vr te nékéd nénéd Émellédfel te karadot mikēt kézdéttolfoguan 2 te téhétségedbén éhéd lé azoknac téhétségekét Esse Essée le o éréiéc te haragodban kic igéric magokat mégfértézténi te scētedét 2 mégfértezténi te nénédnc hailakat te scētédert leéiténi te o torebén te oltarodnac zaruat Tegéd vram hog on tulaidon toréuél vagattassec él o kéuélségé fogattassecmḡ. én bénném o zémeinc torében 2 vériédmḡ otét én zérélméminc aiakibol | Ag énnékem alhatatossagot en lélkémbén hog mégutallā azt 2 o téhétségét hog élfordeham azt Mert te nénédnéc émlékezété lézen mikor nembeinc || kézé le éiténdi otét Mét vram te érod nem sokassagban 16-dik levél vagon sem louaknac éréiebén te akaratod. sem kéuélec nem kéllétték te nékéd kézdéttolfoguā. Dé alazatosoknac 2 egvgouéknéc ongollatta kéllét te néked mēdkor Mēnéknéc isténé vizékn térētoio. 2 méden téremtétékn vra halgasmḡ éngemét nauolast onzollot 2 te irgalmassagodba bizot Émlékéziélmḡ vram te téstamētomodrol. 2 ag igét én zamba 2 erosehédmḡ a tanalot én zvuémbén hog te hazad te scētélétédbén maraggōmég Es méd némzétéc mégésmériec mét te vag istén 2 nīl. égéb tollédtol mégualua |

x

1 LOt kec mvdon mégzōt volna vuoiténi vrhoz felkélé ahélbol kibén fékotuala letériézkéduén vrnac élotto | Es hiua o Abra-

Digitized by Google

iat 2 leʒalla ꝓhaʒaba lè vètè aciliciomot 2. le vètè ꝓ ꝓʒvègsegn᷒ ruhaiat. 2 mègmosa. ꝓ tèstèt. 2 mègkènè ꝓ magat mētꝓl iob mirraual 2 mègvalagata ꝓ fèien᷒ haiat 2 vètè sùuèget ꝓ fèiebè. 2 ꝓltꝓʒèc ꝓ dragalatꝓ ruhaiaba. 2 ꝓlabait ꝓltꝓʒtète ʒèp saruckal 2 vèuèn ꝓ iogianac ꝓltꝓʒètit 2 liliomokat 2 higèkèt 2 gùrꝓkèt 2 ꝓ menden ꝓltꝓʒètiuèl mègèkèseite ꝓ magat Kin᷒ es vr ada fènèsseget mert mēd èʒerʒes nèm bèlèndèssegbꝓl dè ioʒagbol ʟvguala Aʒèt vr es èʒèpsegèt ꝓbènnè mègʒèlèseitè hog mōdhatatlan èkèssègègèl mendènèc ʒèmèÿ èlꝓt tèccikuala Es vg vètè ꝓ Abraiara bornac tꝓmlꝓiet | ꝑ olainac èdènèt 2 igen ʒeptiʒtasegꝓ liʒtèt 2 parebol lꝓt ètkèkèt 2 kènèrèkèt 2 saitot 2 èl èrèdè Es mikor intotuolna a varosnac kapuiara lèlèc Oʒÿast 2 a ~~papokat~~ ~~varnā~~ varosnac papit varuan Kic mikor lattakuolna ꝓtet ⁊ mègÿèduèn igèn ʟudalkodac ꝓʒèpsègèt. Dè maga sēmin nem kèrdèc ꝓtèt èlèrèʒtèc mēni. mōduan Mv aťāknac istènè aggon te nèkèd. malaʒtot 2 te ʒvuèdn᷒ mēden tanaʟat ꝓ èrèieuèl èrꝓsehèmḡ 2 diʟèkèggèc te raitad ⁊ Īrīlm 2 legèn te nèuèd scentekn᷒ 2 igaʒaknac ʒamaba Es mōdanac aʒoc kic ot alnakuala mēd egʒoual lègē lègèn Judith ke᷒ vrat imaduā altal mènè a kapukon ꝓ 2 ꝓ Abraia | Lꝓt ke᷒ mikor lèʒallana a hègrꝓl naptamadat èllèn èlèibè kèlèn᷒ nèki aʒ Assiriosocnac kèmèc 2. mègtartac ꝓtèt mōduan honnat iꝓʒ auag houa mèg ki fèlèlè aʒ Ebèrèc laña vagoc aʒèt futec èl èn ꝓ orcaioc èlꝓl mèrt iꝓuèndꝓn᷒ èsmèrèm hog nèktèc adassanac foʒlatba aʒert hog megvtaltanac tvtꝓkèt nem akarac ꝓn keiekèn ꝓn magokat mègadnioc hog irgalmassagot lèlnèenèc tvʒèmeltèc èlꝓt èʒ okert

Digitized by Google

gondolam èn bènnē. mōduā Elmègec Olofernès fèiedèlm orcaiahoȝ hog ièlēʟèm nèkic ꝯ titkokat ⁊ mègmutassam ānac minèmꝯ bèmènèttèl megbirhatna ꝯkèt vghog egferfiv se èssec le ꝯ || sèrègèbꝯl Es mikor a ferfiac hallottakuolna 17-dik levél.
ꝯ igeit nèȝikuala ꝯ orcaiat ⁊ rèmꝯlèt vala ꝯ ȝèmècbèn mèt igen ʟudalkoggakuala ꝯ ȝèpseget ⁊ mōdanac ꝯnèki Megtartottad te lelkedèt aȝèt mèt illètèn tanalʟot lèltèl hog leȝallanal mv vrōchoȝ Aȝt keꝯ tuggad mèt mikor allādaȝ ꝯ ȝèmèlè èlꝯt iol tèȝē. te nèkèd ⁊ igē dragalatꝯ lèȝ ꝯȝvuèbèn ⁊ viuèc ꝯtèt Olofernèsnꝯ hailakaba ⁊ ꝯnèki mghirdètèc ꝯtèt ⁊ mikor allotuolna ꝯ orcaia èlꝯt lègottan mègfogattatèc ꝯ ȝèmèiben Es mōdanac nèki ꝯ vitèȝi Ki vtallamḡ èȝ hebèrèknèc nèpèt kic il igèn èkès nèmbeièkèt valnac hog èȝekèrt meltā ꝯ èllènèc ne vyonc Es vg Judit latuā Olofernèst vlèttè. ꝯ ȝèkibèn ki uala barsonbol ⁊ arābol ⁊ Smaragdosbol ⁊ dragalatꝯ kꝯuècbꝯl ȝꝯtètèt ⁊ mikor ꝯ orcaiara tèkētètuolna | ymada ꝯtèt lètèrièȝtuèn magat a' fꝯldrè ⁊ felèmèlèc ꝯtèt olofernèsnꝯ ȝolgaÿ ꝯ vroc paraʟoluan |

x j.

t TAhat olofernès monda nèki | Igaȝ èlmèiꝯ lèg ⁊ nè akarÿ felnèd te ȝvuèdbèn mèt èn sonha nem ~~akartā~~ artottā aȝ èmbèrnꝯ ki akart Nabuhodonoȝor~~nac~~ kiralnac ȝolgalni A te nèpèd keꝯ ha ènget mègnem vtaltuolna nē èmèltèm volna èn kèȝèmèt arra Ma keꝯ mōgadmeg ènnèkē miokèrt iꝯttèl lèg èl aȝoctol ⁊ kellètèt tenèkèd | hog mv hoȝianc iꝯttèl Es

monda Judit vėgėd te ʒolǵalo laṅodnac iǵeit. mėrt ha kǫuėtėndėd te ʒolgalo ʼlaṅodnac iǵeit. vr tǫkellėtės dolǵot tėʒen te vėlėd. mc̓t ėl Nabuhodonoʒor fǫldnꝰ kirala ꝛ ėl ǫ èrèiè mėl te bènnèd vagō menđ tėuėlgǫ lėlkėcnꝰ mėǵfèddėserė. mert nėm ʟac èmbėrėc ʒolǵalnac ~~tenèkėd~~ ānac te miattad Dè mèʒǫnꝰ vadi es èngèdnꝰ ānac. mėrt te èlmėdnꝰ ildomossaǵa mėghirdèttètic mēđ nēʒètėknꝰ ꝛ mėgièlentètėt mēd èʒ vilaǵnac. mert ʟac tenen maǵad vag io ꝛ hatalmas ǫ menđ orʒagaban. ꝛ te fègedèlmèd mēden vidėkėcnꝰ p̄dikaltatic Aʒ es ièlėn vagō mėllèt Achior bèʒėllėt. Aʒ es tuduan vagō mėllèt nèki parāʟoltal iǫni Mert ièlėn vagon hog mv̇ vronckat ig vėtúc bv̇nǭckèl hog paranʟoltuolna ǫ p̄phetaÿ miat ānepnꝰ hog èladna ǫtèt ǫbv̇niert. ꝛ mert tuggac Isēl fiaÿ hog ǫ vrokat istènėkèt vėttėc te fèlèlmèd ǫ raitoc vagō. Annac fėlėttè èhsėg es meǵfoǵlalta ǫkèt. ꝛ viʒnꝰ aʒiusaǵaiert im̄ar ahalottac kǫʒibè ʒamlaltattac. Èʒ vtan aʒt ʒerʒic hog ǫbarmokat mėǵǫllėc ꝛ aʒoc vėrėt igacmḡ. ꝛ ǫ vroknac s. seǵit ~~bvʒaban borban~~ mėllèkèt vr parāʟolt bvʒaban borban ꝛ olaÿban nė illètni. èʒekèt ǵondoltac tenni | ꝛ èʒèkèt akariac mėgtǫkėllèni mėllèkèt kèʒėccèl sem kel
18-dik levél. illètniek: Aʒert mert èʒekèt teʒic biʒon aʒ hog vèʒedèlmbè adatnac || Kit èn te ʒolǵalo ʼlaṅod mėgėsmèruėm èlfutėc ǫ tǫllǫc. ꝛ èrèʒtè èngeṭ vr èʒėkèt nèkėd mėǵhirdètnē Mc̓t èn te ʒolǵalo ʼlanod ma ith te nalad es istènt tiʒtėlėm bǫʟǫlǫm. ꝛ ki mėgėn te ʒolǵalo ʼlaṅod ꝛ ÿmadom istènt ꝛ mėgmonga ènnèkē mv̇dǫn mėgagga ǫ bv̇nǫkèt ǫnèkic ꝛ iǫuē meǵhirdètėm tenèkėd. vg hog èn Ir̄lm kǫʒèpi altal viʒlèc tėgėdèt Es mend Isr̄l nėpėt

Digitized by Google

vallod mikēt a iohokat kicn? nīl.èn pa3tora. 2 nē vgat l.ac eg eb es te èllènèd | mèrt è3ec mègmondattattac ènnèkèm istènn? ildomossagabol Es mert istèn megharagut a3okra èrè3tèttèm èn è3ekèt meg hirdètnē te nèkèd Mend è3 igèc ke? kèllètèn? Olofernès èlpt. 2 p gèrmèki èlpt. 2 l.ndalkodnakvala pbpl.èsègèn. 2 mōdnakuala eggic masiknac nīl. illèn nembeī fpldpn 3emelbèn 3èpsegbèn 2 vgèkn? èrtèlmèbèn Es mōda annac Olofernès Joltpttp istèn ki èrè3tèt tègedèt annèp èlpt. hog te adnad a3t mvkè3èincbè Es mert io te igèrètèd. ha te istènèd a3t tèndi ènnèkèm èn istènèm es le3en 2 te nag leg Nabuhodono3or haza ban 2 nèuè3tètic te nèuèd mēd fpldō ||

Capim xij

t Tahat parāl.ola ptèt bèvinnimenni hol vèttèttèn? vala p kenl.i.

T 2. paranl.ola oth lako3ni ptèt. 2 megger3ec mi adatnèc pnèki p vèndègge3ègèbpl. Kin? fèlèlè Judith 2 monda Ma nem èhètèm a3ocbol mèllèkèt parāl.olg nèkèm adatni hog ne ipÿÿipn èn reiam vètke3èt a3ocbol è3èm ke? mèllèkèt hog3tam | èn magānac Kin? Olofernès mōda ha megfogatko3andnac nèkèd è3èc mèllèkèt vèlèd hog3tal Mit tè3pnc te nèkèd Es monda Judit El te lèlkèd èn vrā mèt te 3olgalo lanod nem kplti èl è3ekèt mēd miglèn istèn tègè è3ekèt èn kè3embèn mèllèkèt gondoltam Es bèuiuèc ptèt p 3olgaÿ a·hailacban kibèn parāl.oltam vala. 2 midpn bèmēnè kèrètè3èc hog 3abadsag

Digitized by Google

adatnéc ρnèki eÿièl ꝛ villamodat èlρt kimenni ÿmadsagkoʒni ꝛ vrat onʒollani Es parāʟola ρhailaka ρriʒρinꝰ hog mikēt kéllètnéc kimēnè ꝛ bèmēnè ρ istènét ÿmadni harō napocban Es kimégen vala eÿiecbèn Betulianac vρlgébè ꝛ meǵmosdikuala a viʒnꝰ forrasābā ꝛ hog felmegen vala ÿmaggauala Isr̄l vrat istènét hog viselnè ρ vtat ρ népénꝰ meǵʒabadolasara | Es bèmēuén lakoʒikuala a hailacban miglèn ρ étkèt vénnè èstuè Es lρn nègèd napō Olofernès tρn nag vèndéǵséǵét ρ ʒolgainac..ꝛ mōda vagao mèddρnꝰ Menńèl ꝛ kiʒlèllèd aʒ eber nèmberiét hog ρkeien èngèggèn lakoʒni èn vèlèm Mert éktèlèn aʒ Assiriosoknal hog nèmberi mùèlkeduén mégmèuèssè a· ferfiat hog artatlan mēnen èl ρtρllρ Tahat bèmènè Vagao Judithoʒ ꝛ monda Ne altalla io lan bèmētét èn vramhoʒ hog tiʒteltèssèc ρ orcaia èlρt ꝛ egec ρvèlè ꝛ igéc bort vigasaggal Kinꝰ Judit fèlèlè Ki vagoc èn hog èllènè mōgac || èn vrānac. mēđ amél io leʒē ρʒémèi èlρt tèʒém Valami keꝰ ρnèki kéllètèndic aʒ ènnékém igē io léʒén èn élètémnꝰ mēđ napibā Es felkèlè ꝛ mégρltρʒtètè ρmaǵat ϙruhaiaual. ꝛ bèmēuén allapéc ρ orcaia èlρt olofernèsnꝰ keꝰ ʒvuρ mégʒégèttètéc | Mert vala égédρʒρ ρ kéuāsaǵaban Es mōda nèki Olofernès igal ma ꝛ égèl viǵasagban mét malaʒtot leltèl èn èlρttèm Es mōda Judith iʒō vrā mert ma felmaǵaʒtatot èn lélkém èn élètémnꝰ menđ napi felét Es véuè ꝛ iuec ρ èlρttρ aʒocbol méllèkét kéʒeitétuala ρnèki ρ ʒolǵaloia Es olofernès vig lρn ρhoʒiaia ꝛ iǵén soc bort iuéc. ménèiet ρélèténècbèn egnapon sonha nē ituala |

19-dik levél.

Digitized by Google

Capi^m xiij.

h Og kèꝺ̣ èstuè lǫn siètènꝰ ǫʒolǵai ǫʒallasokra. ⁊ bèrèkèʒtè Vagao ahailaknac aitait ⁊ èlmėnè, Valanac keꝺ̣ mend mėgfarrattac a bortol. ⁊ Judit ǫn maǵa vala ahailakban Valobiʒon olofèrnès fekʒėn vala aʒ agban igėn nag rėʒėǵsėggèl èlbaggadvan Es monda Judit ǫlaṅanac hog kv̇n allana ahailaknac aitaia èlǫt ⁊ ǫriʒnė, Es allapėc Judit aʒ ag èlǫt ÿmadkoʒuā kǫṅ hullasockal ⁊ aiakinac moʒǵasiual ʟēdėssegbèn mōduā Tǫkelmėǵ èngemṭ vrā Isr̄lnꝰ istènè ⁊ èʒ v̇dǫbèn nėʒÿ èn kèʒèimnꝰ mv̇uèlkedètirè hog mikēt fogattad te varosodat Ir̄lmèt èmèllèdfel. ⁊ èʒekèt mėllèkèt | hiuē te miattad lèhètni mėgtokėllèm Es mikor èʒekèt mōdottauolna vėpėc aʒ oʒlophoʒ=mėl vala ǫ agaʟkaianac fèienèl. ⁊ ǫ tǫrėt ki arra kǫtuėn fuǵuala mėgoda Es mikoron ki vǫttǫ volna aʒt ragada ǫ fèienꝰ v̇stǫkėt ⁊ mōda Vram istèn tǫkelmḡ èngemèt èʒv̇dǫbèn ⁊ kètćer ʟapa ǫṅakat ⁊ èlmètuė ó fèiet ⁊ èluėuė ǫ or iègėt aʒ oʒlopokrol ⁊ bèlė takara ǫ tèstėnꝰ tǫrsǫkėt Es kèuès vtan ki mėnè. ⁊ ada olofernèsnꝰ fèiet ǫ ʒolgalo laṅanac. ⁊ paranʟola hog èrèʒtènė aʒt ǫ sakiaba Es mend kèttèn kimėnenꝰ ǫ ʒokasoc ʒerēt mōnal ÿmadsaǵra. ⁊ altal mėnėc a ʒallasokat ⁊ mėgkèrǫlėc a vǫlgèt Jǫuėnꝰ a varosnac kapuiara. ⁊ mōda Judit mèʒʒǫl a var ǫriʒǫknꝰ Nissatocmḡ akapukat mèt mv̇uèlǫnc vagō istèn ki nag tèhètsėgėt tǫt Isr̄lbèn Es,. mikor,. lǫt hallotakuolna aferfiac ǫ ʒauat. hiuac a

Digitized by Google

varosnac papit ꝛ mēd ǫhoʒia fvtanac a kůsdèdtǫl foguā mēd annaggiclan. mèt nē rèmèllikuala im̄ar ǫnèki megiǫtèt Es vilagokat goituan mēd ǫhoʒia gv̇lèkèʒenꝰ Ǫ keꝺ felmènè maǵasb hèlrè parāʟola ʟèndesseget lēni. ꝛ mv̇dǫn mēd vèʒtèglèttènꝰ volna mōda Judit Diʟèrietec mv̇ vronc istēt ki nē hattamḡ ǫbèlè rèmēkèdǫkèt ꝛ èn bènnē ǫ ʒolgalo laṅaban bètǫltǫttǫ
20. dik levél. ǫ irgalmassagat mellèt iǵert Isr̄l || haʒanac ꝛ megǫltǫ èʒ eÿièl èn kèʒèmbèn ǫnèpenꝰ èllènseǵèt Es ki vèuen a· sacbol olofernèc fèiet mègmutata aʒoknac mōduan = Ime Assiriosoc vitèʒè fèiedèlmènꝰ olofernèsnꝰ fèiè ꝛ ime ǫ or ièǵè kibèn v̇luala ǫ rèʒèǵsèǵèbèn hol nèmberinꝰ kèʒè miat meguèrè ǫtèt mv̇ vrōc istènǭc Èl keꝺ mv̇ urōc istènōc mèt ǫ Angala mègǫriʒǫt. èngeṭ innèt èlmènèttèm es. ot lakattam es. ꝛ onnat idè fordolattam, Es nē hagot vr èngeṭ ǫ ʒolgalo laṅat mèǵfertèʒtètnē. Dè bv̇nnꝰ fertèʒètèssègènèlkul hiutmeǵ èṅǵeṭ tv̇ ǫrǫllètèc ǫ gǫʒǫdèlmèbèn. èn èlʒaladasomon ꝛ tv̇ mèǵʒabadolastokon Vallatoc mēd mèrt io mert ǫrǫcke ǫ irgalmassaǵa Mēdènèc keꝺ ÿmaduā vrat = mondanac ǫnèki Aggon mèǵ tèǵedèt vr ǫ tèhètseǵèbèn. ki te miattad sēmie valaʒtoʒtatta mv̇ èllènseǵinkèt, Valobiʒō Oʒÿas Isr̄l nèpènꝰ fèiedèlmè mōda ǫnèki Aldot vag te leanom a felsèges. vr istèntǫl mēd nèmberièc fèlèt fǫldǫn Aldot vr ki tèrētèttè mēnèt ꝛ fǫldèt ki èrèʒtèt tèǵèdèt ~~kůldǫt~~ mv̇èllènsèginc fèiedèlmè fèienꝰ sèbèibè. mert ma te nèuèd vg magaʒtatic fel. hog èmbèrèc ʒaiabol nem mègen èl ~~di~~ te diʟèrètèd kic vr tèhètsegèerǫl èmlèkèʒǫc lèndnꝰ | ǫrǫcke. kikèt nem èṅǵèttèl te lelkèdnꝰ te nèmʒètidnꝰ gètrèlmèkèrt ꝛ tǫrǫdèlmèkèrt Dè sè-

Digitized by Google

gėllėttėl Arōlatnac mv̇ istènǫnkᶜ ʒėmėlė èlǫt Es mōda mēd ānėp lėgėn legen Valobiʒon Achior iǫvǫ hiuattatuan ꝛ monda nèki Judith Isr̄lnᶜ *vra* istènè kinᶜ te tanosaǵot adtal hog dÿadalmaʒ~~ih~~ ǫ èllènsegirǫl ǫ a menđ hv̇tǫtlèneknᶜ fèiet èlmètuè èʒ eÿièl èn kèʒèmbèn hog megbiʒonehad mert vg vagon Ime olofernèsnèc fèiè ki ǫ kèuėlsėǵėnᶜ vtalatossaǵaban mėǵutala Isr̄lnᶜ istènėt. ꝛ tėǵed halallal fèṅègėt vala mōduā Mv̇dǫn mėǵfogattatandic Isr̄lnᶜ nėpè tǫrrèl paranꝛollon altal gakni te ~~lèlkedèt~~ oldalidat Latuan kèdeǵ Achior olofèrnèsnᶜ fèiet a· felèlmtǫl gėtrèttètuėn lė èsec orćaiaual a· fǫldrè ꝛ megbusola ǫlėlkė Mi vtan keᵈ ʒèllètėt vǫtuolna mėghièdèlmèʒtètėc èsec ǫ labaihoʒ ꝛ imada ǫtèt monda Aldot te. te vrad istènėdnᶜ Jakobnac mēđ hailaka mert mēden nèmʒètbèn meꝫ tenèuèdèt hallāga felmagaʒtatic Isr̄lnᶜ istènè te raitad

Capitulom tiʒen negèd

m Onda keᵈ Judit mēd annepnᶜ Halgassatoc èngemᵗ aťamfiaÿ akaʒiatoc fel èfǫt tv̇ kǫfaltokon Es leʒē midǫn nap ki menènd vėgè egmēden ǫ feg||uèret ꝛ mēṅètėc ki ~~hirde~~ hirtèlènkėdèttèl nē. hog leʒal- 21-dik levél.
lanatoc ala. dè mōnal hirtèlènkedètėt tēnėtėc Tahat ʒv̇kseǵ lėʒen hog akėmėc èlfussanac ǫ fèiedèlmèkèt felkǫltèniec viađalra Es midǫn ǫ fèiedèlmèc futamādnac olofernèsnᶜ hailakahoʒ ꝛ lėlèndic ǫtèt nakanalkul ǫ vėrebè kèuèrėduėn fėlèlm èsic ǫ reiaioc Es [b]ėsmèrènditėc [a]mv̇dǫn ǫkèt

èlfvtnioc mēnètėc aʒoc vtan batron mert vr megtǫri aʒokat tv̇labaitoc ala Tahat Achior latuā atèhètsėǵet mėllèt istèn tǫt Isr̄lnᶜ mėghaguan ǫ poǵan ʒokasat istènnᶜ hv̇n ⁊ mėgkǫrnėkeʒe ǫ fitmaianac husat. ⁊ vèttètec Isr̄l nė-pėheʒ ⁊ mēd ǫnēʒètenᶜ maradeka mend èmaÿ napiglan Lėǵottā keᵈ hog nap fèlkèlè felakaʒtac olofèrnèsnᶜ fèiet akǫfalokra ⁊ egmenden ferfiv ǫ fèguèret veuė. ⁊ kimenėnᶜ nag tapoǵassal ⁊ v̇uǫltėssèl. Kit latuā a kė-mėc futamanac olofèrnèsnᶜ hailakaba. Valobiʒon aʒoc kic a hailacban vala-nac iǫuėnᶜ ⁊ ahailacnac bèmėnètėbèn labockal tapoǵnakuala felkǫltėsnᶜ okaiert a· ṅughatatlāsaǵot tudomānal lageitakvalamḡ. hog nem a felkǫl-tǫctǫl. dè a ʒoʒatloctol ebrėdnè fel olofernès Mert senki aʒ Assiriosoc tèhètsegè hailakat nem | mèriʒiuala meǵnitni koltaǵuā auag bèmēuėn dè mikor iǫttènᶜ volna ǫ fèiedèlmi ⁊ aʒ èʒerlǫc ⁊ aʒ assiriosoc kirala sèrè-ǵenèc ʒv̇lètèttèl menden ǫrègbi mōdanac ahailak~~nac~~ tartoknac Mėnnètėcbè ⁊ kǫlᴗėtec fel ǫtèt mȇt aʒ èǵèrèc ki iǫuen ǫlikocbol mèrėʒkėttènᶜ mv̇n-kèt viadalra rėʒʒèʒtèniec Tahat bèmėnè Vaǵao ǫhailakaba ⁊ allapėc a mė-ṅèʒèt èlǫt ⁊ tapsolast tǫn kèʒèiuèl mȇt alaiťauala ǫtèt Judittal alonni Dè mv̇dǫn a ~~kǫnᶜ~~ fèkǫnᶜ sem eg moʒǵasat fv̇lèknèc èrʒèlmėuèl foǵhathatna kǫʒèlbèn vėpėc a mėṅèʒètheʒ· ⁊ felèmèluėn ǫtèt lata olofèrnèsnèc ~~fèiet~~ dǫ-ǵėt fèienèlkul ǫ vėrebè kèuèrėdvėn fèkenni afǫldǫn Nag ʒoual v̇uǫltǫ siruan ⁊ mėǵmètèlė ǫruhait ⁊ bèmėnè Juditnac hailakaba nem lelemeǵ ǫtèt ⁊ ki ʒǫkėllėc ānepheʒ ⁊ mōda Eg eber nēbėri galaʒatot tǫt Nabuho-donoʒor kiralnac haʒaban Mert ime olofernès a· fǫldǭ fekʒėn ⁊ ǫ fèiè nīᴗ

ꝓraita. Kit mikor hallottakuolna Assiriosoc[b] fèiedèlmi[a] tèhètsegenèc mēd mègmètèlèc ꝓ ruhaiokat ꝛ tvrhètètlèn remꝓlèt èsèc ꝓreiaioc ꝛ igén meghaborodènac ꝓ èlmeiec, ꝛ mōdhatatlan vuꝓltes lꝓn ꝓzallasoc kꝓzèpèt

Capitulom xv

E s midꝓn ~~mēd~~ mēd a sèrèg hallottauol||na olofernèst megnakazuā 22-dik levél.

èlmè ꝛ tanalı èl tauozec ꝓtꝓlloc ꝛ ılac felèlēmèl mīgindoltattac ꝛ futasnac sègedèlmèt vèuèc vghog sem egbè nem bèzèllènè ꝓfèlèuèl. Dè fèiec lehaituan mēdènèc èlhaguā èrꝓkꝓdnᶜuala az eberectꝓl èlzaladnioc. Kikèt fèguèrkèduèn hallottakuala ꝓ reiaioc iꝓnièc èlfutuan amèzꝓc vtain ꝛ az halmoknac ꝓsuènin Es vg Isrl fiaÿ latuā azokat èlfutattoc lezallanac ꝛ kùrtꝓckèl zozatlanac ꝛ nag vuꝓltessèl vuꝓltènᶜ ꝓ vtānoc Es mèt az assiriosoc nē egbè gvlkèzuē futatban mēnèkuala testoua ozoluan Isrl fiaÿ keᵭ egsèrègbèn kꝓuètvèn mendenèkèt kikèt mèglelhètnᶜ vala mègbètègeitnᶜ vala Es Ozÿas èrèztè kꝓuètèkèt Isrlnᶜ mēd varosi ꝛ videki zerēt Es vg mēd vidèc ꝛ mēden varos valaztot ~~fèguèrkeduèn~~ ifiakat èrèztè fèguèrkeduē ꝓ vtānoc ꝛ vldꝓzèc ꝓkèt tꝓrnᶜ zaiaban mignem iutnanac ꝓhataroknac vègèibè=Amaradeki keᵭ kic valanac Betuliaban bèmènènᶜ az Assiriosoknac zallasiba ꝛ a fozlatot mellèt az ~~assirio~~ èlfuto assiriosoc èlhattanakuala èluèuèc vèlèc. ꝛ igén mgtèrhꝓsꝓlenᶜ Azoc keᵭ kic gozꝓc lꝓttèkuala megfordolanac Betuliaba mèllèc azokè valanac èluèuèc vèlèc vg hog nē vala

Digitized by Google

apro barmocnac ꝛ nag barmoknac | ꝛ ǫmēđ inǵandoioknac ʒama akůsdèdtǫl-foǵvan a nagiglan mēd megkaʒdaǵoltanac ǫ foʒlatocbol Joachim keᵈ a nag půspǫc iǫuǫ Isr̄lmbǫl Betuliaba ǫmēden papiual ǫʒuǫ hog latna Juditot ki mikor ki mēt volna ahoʒ mėgaldac ǫtèt mēd egʒoual mōduan Te Ir̄lm-nèc diʟǫsege te Isr̄lnᶜ vigasaǵa. te mv̇ nepǫnknᶜ tiʒtesseǵè. mèt batron mv̇-uèlkėttèl ꝛ mėgèrǫsǫdǫt te ʒv̇uèd. aʒert hog tiʒtasagot ʒèrèttèl. ꝛ te fer-ièd vtā mast nē tuttal Aʒèt vrnac kèʒè megbatoreitot teǵedᵗ. ꝛ. aʒert aldot leʒ ǫrǫcke Es mōda mend ānėp lėgen lėgèn harmic napocban keᵈ ʟac aleg gv̇ÿtèthètėnᶜ bè Isr̄l nėpėtǫl aʒ Assiriosoknac foʒlasi Valobiʒō keᵈ mēde-nekèt Juditnac adanac mellèc olofernès marhaianac biʒoneitatanac lenni arābā ꝛ èʒustbèn ꝛ ruhaban ꝛ gǫngǫcbèn ꝛ mēden ag lèpėlbèn ꝛ mēdėnėc nèki adattatanac annėptǫl Es menden nėpèc ǫrǫlnèkuala nèmbėrieckèl ꝛ ʒv̇ʒèc-kèl ꝛ ifiackal orǵanacban ꝛ hègèdǫcbèn„

Capitulom xvj

t Ahat Judith ėnèclè èʒ ènèkėt vrnac mōduā. Kèʒgètėc vrnac do-bocban. ėnèclètec istènnᶜ cimbalomocban Ėdėsdèdėn ėnèclètec vÿ psalmost annac viǵaggatoc ꝛ kaialʟatoc ǫnèuėt vr hadakat megtǫrǫ vr
23-dik levél. „nèuè„ annac. Ki vèttè ǫʒallasit ǫnėpenèc kǫʒèpėttè. hog megʒa||badeitana mūkèt mv̇ mēden èllènseǵinknèc kèʒė-bǫl Jǫuǫ Assur ahėgecbǫl èʒfècfèlǫl ǫ èrǫssėgenᶜ sokassaǵaban. Kinᶜ sokassaǵa mėgrèkèʒtė aʒ arradatokat ꝛ

Digitized by Google

ꝓlouac bèfédézec a vꝓlgèkèt Mōda hog mèggoitana èn hatarimat ꝛ èn ifiaimat megꝓlné tꝓrrèl Èn gèrmècdèdimèt foʒlatba adna ꝛ èn ʒvʒimèt fogsagba Amēdenhato vr keꝰ megbāta ꝓtèt ꝛ ada ꝓtèt nèmberinꝯ kèʒebè. ꝛ mggalaʒa ꝓtèt Mert aʒoknac hatalmasa nē. èsec le ifiactol. sem vèrtekmeg ꝓtèt kiralnac fiaÿ. sem magas orÿasoc vèttec magokat aʒ èllèn Dè Judit Merarinac lana ꝓ orćaianac ʒinebèn feitènèmg ꝓtèt Mèt lè vèttè ꝓ ꝓʒvègsegenꝯ ruhaiat. ꝛ ꝓltꝓʒtèttè ꝓ magat vigasagnac ruhaiaba. Isrl fiaÿnac vigaʒtalattabā Q orćaiat mégkèntè kènèttèl. ꝓ haiʒalit égbè kꝓttꝓ sùuèggèl aʒt mègalalni Q ʒép sarui èlragadac ānac ʒemèit ꝓ ʒepsegè megfoga ꝓ ʒépsègét lèlkét Tꝓrrèl èluaga ꝓnakat a persaÿac igen fèlec ꝓ alhatatossagat ꝛ a Medosoc ꝓ batorsagat Tahat ordeitanac aʒ Assiriosocnac ʒallasi mvdꝓn megièlènnenꝯ èn alaʒatosim ʒōiusaggal mégaʒottac leanoknac fiaÿ meggakdostac ꝓkèt ꝛ mikent èlfuto gèrmèkekèt ꝗltekmeg ꝗkèt Eluèʒtènꝯ a viadalban || èn vrānac orcaiatol. énèkét énèklꝓnc vrnac vÿ énèkét énèclꝓnc mv istènꝓknꝯ Adonaÿ vr istèn nag vag te ꝛ fénés te tèhètsegédbèn ꝛ kit senki megnē gꝓʒhèt Te nèkéd ʒolgallon te mēden tèremtètéd. mert mondottad ꝛ lꝓttènꝯ èrèʒtéttèd te ʒèllètedèt ꝛ tèremtètnꝯ ꝛ nīl. ki te parālolatidnac èllènè allon Hegec fondamētomocbol mégindoltatnac viʒèckèl ꝓʒuꝓ kꝓʒirtoc mégoluadnac ment viuʒ te orćad èlꝓt Kic keꝰ felnꝯ tégédèt nagoc lèʒnꝯ mendènkēt Jaÿ a nèmʒètnèc ènèmʒètémrè feltamadoknac mert a· mendenhato vr dÿadalmaʒ ꝓbènnéc. itélèt napian méglatta aʒokat mert tvʒèt ꝛ fèrgèkèt ad ꝓhusocba hog mégégiènèc ꝛ mégèrʒiec mēd ꝓrꝓkiglèn Es lꝓn èʒec vtan

Digitized by Google

mēd ānėp a gǫʒǫdèlm vtan iǫuǫ Ir̄lmbè vrat ÿmadni Es lėgottan hog mėgtiʒtoltatanac mēd aldoʒatokat aianlanac ꝛ ǫ foǵadasokat ꝛ ǫ igėrė-sėkèt Valobiʒon Judit olofernèsn? menden hadakoʒo kėssegit ꝛ mėllèkèt ānėp nèki adotuala ꝛ ǫ or iègėt mėllèt ǫ èluǫtuala ada èlfèlèdètn? ki-rèkėʒtėsėrè Annėp ke? vala vig scēteknèc orcaia ʒėrēt ꝛ harom ho-napocbā ʒolgaltatėc ègǫʒǫdèlmn? ǫrǫmǫ Judittal ǫʒuǫ Aʒ napocbā ~~ke?~~ vtan ke? egmēdenic ǫueibè fordola ꝛ Judit nagga lǫn Betuliaban ||

24-dik levél ꝛ fenesb vala Isr̄ln? mēden fǫldėnėl Es vala ǫ ioʒagahoʒ tiʒtasag eggè-sǫlt vg hog ferfiat nem ėsmèrnè ǫ ėlèten? mēdē napiban. mi vtan ǫ feriè Manasses meǵholtualna Innèpnapocban ke? nag diʟǫsėǵǵèl iaruala La-koʒec ke? ǫ ferienèc haʒabā ʒaʒ ǫt èʒtèndǫcbèn. ꝛ ǫ Abraiat ʒabadon èrèʒtè ꝛ mėghala ꝛ èltèmèttètec ǫ feriėnèl Betuliaban Es sirata ǫtèt mēd annėp hèt napocban Ǫ mēden ėlètėbèn ke? nem volt ki mėghaboreitana Isr̄lt ꝛ ǫ halala vtā soc èʒtèndǫcbèn Ègǫʒǫdèlmnec ~~kedėg~~ innèpėnèc kèdėg napia aʒ Eberėctǫl scētec napinac ʒamaba vėtèttetic ꝛ tiʒteltètic a· sidoctol aʒ v̇dǫtǫlfoǵuan mend èʒ napiglan.

Digitized by Google

Hèster.

a Suerusnac napiban ki orzaglot indiatolfoguā Etiopiaiglan zaz hu-
Azon hèt videkekē mvdon volt o orzaganac zèkibèn o orzaganac
kèzdètè volt Susa varos Azert o vralkodattanac harmad ègtèndèiebèn ton
igèn nag vèndègsegèt o mēden fèiedèlminc 2 gèrmèkinèc persaÿaknac èrosa-
segoÿnc 2 Medosiac fenesinèc. 2 o videkibèlinèc fèiedèlmèknèc o èlottó
hog megmutatna o orzagi dinosegenc kazdagsagit 2 o hatalmanac nagsa-
gat 2 felmagaztatasat soc vdobèn tudna mert zaz 2 nolé zaz napocban Es
mvdon bètèllèsednenèc a vèndègsegnc napi vèndèggè hiuata mēden nepet ki
lèlèttètec Susisban a nagtolfoguan mēd a kusdèdiglèn. 2 hèt napocbā parānola
a vèndègseget kèzeitètni a kèrtnèc 2 az èrèztuēnèc gadoraban ki kirali oltó-
zèttèl 2 kèzzèl èkèsen plātaltatot vala 2 mēden fèlol satoroc fuggèztèttènc
vala èg zinouèc 2 Jacinctus zinouèc 2 aran zinouèc bibor 2 barson kó-
tèlèckèl kotoztètèt ki Elefant tètèmmèl karikackal valanac toldattattac ç
Marmor ozlopockal tartattatnakuala Es aran 2 èzust zèkèc zèrzèttèttèkuala a
pagimentomon ki Smaragdo 2 Perimis kouèl torleitètètuala Kit iratnac
nudalatus kulōbozètè èkèseituala Kic hiuatalasoc valanac kec aran èdè-

Digitized by Google

necbǫl iʒnakuala· ꝛ ėtkèc kv̇lǭb ꝛ kv̇lǫmb èdènėcbèn hoʒattatnakuala Es bor bǫuǫn ꝛ aiob vèttètikuala mēt kirali nagsaǵnac melto vala ꝛ nėm vala kin a· nem akarokat inṅa kėʒereitènė De kiral ig ʒerʒettė vala egmenden aʒtalokra ǫ fèiėdèlmibǫl ʒerʒėt vala hog egmenden vennė mėllèt akarna Vasti kiralnė es vèndėǵsėgėt tǫn a nèmbėrièknèc a
25-dik levél polotaban hol || Asuerus kiral ʒoktauala lakoʒtat Es vg hètèd napon mv̇dǫn kiral viǵ volna ꝛ ānag ital vtan borral mėghèuǫltuolna parāʟola Manamānac ꝛ Boʒatanac ꝛ Arbonanac ꝛ Gabathanac ꝛ Algatnac ꝛ Ʒaratnac ꝛ Carhasnac èhèt mèddǫknᶜ kic ǫʒemėlè èlǫt ʒolgalnakuala hog Vasti kiralnėt bèhoʒnac kiral èlèibè vètuėn koronat ǫ fèierè ꝛ mėǵmutatna menden nėpèknᶜ ꝛ fèiedèlmèknᶜ ǫ ʒepsėgėt Mert igen ʒėpuala ki nem akara ꝛ kiralnac parāʟolaṫṫara kit a· mèddǫctǫl parāʟoltuala iǫtėt mėgutala Aʒert a kiral megharaguėc ꝛ igen nag hirtèlènkėdètbè gerièdè. mėgkèrde a bǫlʟèkèt tǫruėnėkèt ꝛ ǫrèǵbèknèc ʒėrʒesit tudokat kic kirali ʒokasbol mēdenkor vèlè ėggèsolnᶜ vala ꝛ mēdenėkèt aʒoc tanalʟaual teʒen vala Valanac keᵈ èlǫc ꝛ rokombac Tarsena ꝛ Sechar ꝛ Admatha ꝛ Tarsis ꝛ Mares ꝛ Marsara ꝛ Manucha Persaÿaknac ꝛ Medosiaknac ~~kirala~~ hèt fèiedèlmi kic kiralnac oréaiat laṫṫakuala ꝛ èlǫc ǫ vtāna ʒoktanakuala v̇lni kic itėlėsenèc Vasti kiralnė èńǵèʒtèltètnėc. Ki Asuėrus kiralnac parāʟolaṫṫat kit a mèddǫc miat parāʟoltuala tēni nem akartauala Es fèlèlè nèki Manucha kiral ꝛ a fèiedèlmèc halvan. Vasti kiralne nem ʟac ~~a fèiedèlmèkèt~~ kiralt sėrtėttè~~ualam~~eǵ Dè es mēden feiedèlmèkèt ꝛ nėpėkèt' kic vadnac

Digitized by Google

Asuėrus kiralnac ~~napiban~~ mēden videkibèn Mert ki mėgen kiralneenac bèʒedė mēdē nèmbeʒièchėʒ hog megutallac ǫ ferièkèt ⁊ mōganac Asuerus kiral parāʟolt~~uala~~ hogy Vasti kiralne bèmēnè ǫhoʒiaia ⁊ aʒ nem akarta. ⁊ èʒpeldaual Persaÿ ⁊ Medosi fèiedèlmèknèc mēden fèlèseǵėc mėǵsēmeitic ǫ ferièknèc paranʟolatit Aʒert kiralnac haragia iǵaʒ Es ha te nèked kel mēṅėn ki parāʟolat te orćattol ⁊ irattassecmḡ Persaÿaknac ⁊ Medosÿaknac tǫruėnè ʒerėnt mėllèt èlmulni nē illic hog Vasti sēmikėppèn touabba [b] bè nė mēnen [a] kiralhoʒ Dè mas vėgè ǫ orʒaǵat ki tǫllėtǫl iob. ⁊ èʒ parāʟolat ki igē ʒelėsseǵǫ te mēden vidėkidbèn mėghirdèttèssec ⁊ mēđ fèlèsėgėc mēd nagoc ⁊ mēd kůsdèdėc tiʒtesseǵet ioglanac ǫ feriekn^{c} Ǫ tanalʟa kèllètec kiralnac Es tǫn kiral Manuchanac tanalʟa ʒėrėnt Es èrèʒtè lèuèlèkèt ǫ orʒaganac menden ~~videkė ʒėrēt~~ vidėkibè kv̇lǫmb kv̇lǭb nèluèken ⁊ bǫtǫkǫn hog mikēt ēgmēden nēʒèt halhatna ⁊ oluashatna hogy ǫhaʒocban fèièdèlmèc ⁊ nagobbac ferfiac lennen^{c} Es èʒ menden nèmpèkn^{c} ki hirdèttètnec,

Capitulō ij

e

ES vg èʒėc lėuėn miutan Asuerus kiralnac mėltatlankodaṫṫa mėǵʒǫntuolna megèmlèkėʒėc Vastirol ⁊ mėllèkèt tǫtuolna auag mellèkèt ʒènuèdėtuolna Es mondanac kiralnac gèrmeki ⁊ ǫ ʒolgaÿ. Kèrèstèssènèc ki||ralnac ʒv̇ʒ leaṅoc ⁊ dragalatosoc. ⁊ èrèʒtèssènèc kic iol meǵnėʒiėc a dragalatus lanokat ⁊ a ʒůʒèkèt menden videkėc ʒėrēt ⁊ hoʒiac aʒokat Su- 26-dik levél.

Digitized by Google

~~saba~~ varosba ꝛ aggac ǫkèt anēbèrièknᶜ haʒaba Eggeÿ mèddǫnᶜ kèʒè ala ki kirali nèmberièknᶜ fèièdèlmè ꝛ ǫriʒǫiǫ ꝙ vègènèc nèmberi èkès ǫltǫʒètèt ꝛ egèbèkèt ǫ kèllèmètèssègèkrè valokat Es mēdènèc kǫʒǫt valamèl kiral ʒèmèÿnᶜ kèllètèndic aʒ orʒaǵlon Vastiert Kèllètec èbèʒed kiralnac ꝛ vg parāʟola lēni mēt ~~parāʟolt~~ tanalʟoʒtakuala. Vala sido fèrfiv Susis varosban Mardacheus nèuǫ Jaÿr fia Semeÿ fiaie Cis fiaie a kèttǫsnèc nèmʒètèbǫl ki èluitèttètètuala Ir̄lmbǫl aʒ v̇dǫbèn kibèn Jekoniast Juda kiralat Nabuhodonoʒor Babillon kirala èluittèuala. ki vala Edissenèc ꝛ ǫ aṫṫafia ḷaṅanac daikaia ki mas nèuuèl Esternᶜ hiuattatikuala Es monno ʒv̇lèitǫl mègualtuala. iǵen ʒèp ꝛ orćaual èkès Es ǫ aṫṫa ꝛ aṅṅa meghaluaioc, Mardocheus ǫmaǵanac ḷaṅaol vèuè ~~maǵanac~~ ǫtèt Es mikor kiralnac parāʟolaṫṫa mèggakroltuolna. ꝛ ǫparāʟolaṫṫa ʒèrēt soc ʒèp ʒv̇ʒèc hoʒattatnanac, Susaba ꝛ Eggeus mèddǫnᶜ adattatnanac Ester ꝛ ègèb laṅok kǫʒǫt ǫnèki adattatnanec hog nèmbèrièc ʒamaba ~~adattatnèc~~ tartatnèc ki kèllètèc ǫnèki ꝛ malaʒtot lèlè ǫʒemèlè èlǫt hog nèmbèri èkès ǫltǫʒètèt adna hamar ǫnèki ꝛ ǫ rèʒeit nèki adna ꝛ hèt draǵa|latusseǵǫ laṅokat kiralnac haʒabol Es mēd ǫt ꝛ mènd ǫ ʒolǵaloit èkèsen mègǫltǫʒtètnè ꝛ felmagaʒtatna ki nem akara nèki ~~èngèd~~ mègièlèntèni ǫnèpèt ꝛ ǫhaʒaiat mèrt Mardocheus parāʟoltuala nèki hog èʒ allatrol mēdènèstǫl vèʒtèǵlènè Ki egmenden napon iaruala a haʒnac gadora èlǫt kibèn a valaʒtot ʒv̇ʒèc tartatnakuala Hester ūduǫssèǵenᶜ ʒorgalmaʒaṫṫat mūuèlkeduē ꝛ akaruā mègtudni mi ǫnèki tǫrtènnèc. Mikor kèdeǵ èliǫtuolna egmēden lānac idèiè hog ʒerèuèl bè-

Digitized by Google

mėnnė a· kiralhoʒ mēdėnėc bètèllèseduėn mėllèc nèmberi ėkės ǫltǫʒètrè ilnècuala A xij honap honap fordoluala Vg ʟac hog hat honapocban mirtinus olaÿial kènèttètnᶜ vala mḡ ꝛ mas haton nėmīemǫ ʒėrʒėt kėnètėckèl ꝛ arōmatackal ėltèttètnᶜ vala Es bėmēuèiec kiralhoʒ valamit kėrtènᶜ volna ǫ ǫltǫʒètėkrè tartoʒot vėʒėkuala. ꝛ mēt ǫnèkic kėllètikvala mėgėkėseitètuėn anèmbėrièknèc tèremėbǫl kiralnac haÿlakaba mēnᶜ vala ꝛ ki èstuè bèmėbegen vala holual iǫ vala ki. ꝛ innèt a masod lakodalmacba vitèttètnèkuala mėllèc Sasaǵaʒi mèddǫ kèʒè alat valanac. ki kiralnac ʒèrètǫin fèiedèlmkėdikuala Es nem valuala touabba hatalmat kiralhoʒ bèmēni. ha nem ha kiral akartauolna ꝛ ǫtèt ǫ nèuėbǫl paranʟoltuolā || iǫni Aʒ v̇dǫ kedėǵ ʒė- 27-dik levél.
rėuèl èlmuluan ièlėn vala ānap kibèn Hèster Abÿèlnᶜ Mardocheus aťťafianac ~~fèlèsėgè~~ laṅa kit ǫmaganac laṅaia valaʒtot vala kėllènè bèmēni kiralhoʒ. ki nem kèrèsè nèmberi ėkes ǫltǫʒètėt Dè valamėllèkèt mèddǫ Eggeus a ʒv̇ʒèknᶜ ǫriʒǫiǫ akartuolna èʒekèt ada nèki ǫltǫʒètrè Mert iǵėn felėtte ėkėssegǫ ꝛ uala ~~ʒėpsėgǫ~~ ꝛ hihètètlèn ~~ʒėpsėgǫ~~ ꝛ mendėnėknèc ʒemèÿ èlǫt dragalatosnak ꝛ ʒèrèlmèsnèc lattatikuala Es vg bèvitèttètėc Asuėrus kiralnac hailakaba x hoban kihiuattatic Tebethnᶜ ǫ orʒaganac vÿ èʒtèndèiebèn ꝛ mėgʒèrètė ǫtèt kiral inkab hog nem menden nèmberièkèt Es valla malaʒtot ꝛ irgalmassaǵot mēden nèmbėriec fėlėt ǫ èlǫttǫ ꝛ ǫ fèiebè vètė aʒ orʒagnac koronaiat ꝛ ǫtèt orʒaglattata vasti hèlėn ꝛ èrèʒtè iǵen nag vèndėǵseǵᵗ kėʒeitètni Hèstėrnᶜ mėṅèkėʒèiėrt ꝛ eggèsǫlètiėrt mēden fèiedèlmèknᶜ ꝛ ǫ gèrmèkinᶜ Es ada nugolmat mēden vidėkėcnᶜ ꝛ aiādokokat oʒta

Digitized by Google

ꝓièlès nagsaga ʒèrēt Es mvdꝓn masodʒer es ʒùʒèc kèrèstètnénc 2 gvÿtètnénc Mardocheus lakoʒikuala kiralnac aitaian Es még èster ꝓ parāʟolatta ʒèrēt mégnem iélentéttèuala ꝓhaʒaiat 2 ꝓnepet Mert valamit aʒ paranʟoluala | Hèster mégtartauala ꝑ mēdénékèt vgan tèʒen vala mēt aʒ vdꝓbèn ʒorgalmaʒikuala kibèn ꝓtèt kiʟènèdsegébèn éltètiuala Aʒ vdꝓbèn „ kibèn “ aʒét Mardochéus kiralnac aitaian lakoʒikuala. mégharagunac. Bathagathan 2 Tares kiralnac kèt mèddꝓÿ kic aitoc ⁊ tartoc valanac 2 aʒ èlꝓ palotanac kvʒꝓbèn iélésképdnc vala. 2 akaranac kiralra tamadni. 2 ꝓtèt mégꝓlni. kit Mardocheus megtuda, Es legottan mégiʒènè hester kiralnénac. 2 aʒ kiralnac Mardocheusnac nèuébꝓl ki ꝓnèki èʒ allatot mōdotta vala Mégkèrèstètec 2 méglélèttètéc 2 mōnaic aʒ akaʒto fara akaʒtatéc Es parāʟoltatec, Historiacba 2 irattatéc èʒtèndꝓc ʒèrēt lꝓt dolgoknac kꝓnuébè kiral èlꝓt ||

Capitulom harmad

È Ec vtan Asuérus kiral felmagaʒtata Amant Amaditinèc fiat ki Evala Agag nèmʒètébꝓl Es vète ꝓʒèkit mēden nèmʒètéc fèiedélmèc felét méllékèt valuala. 2 ꝓmenden ʒolgaÿ kic a polotanac aitaiban lakoʒnakuala tèrdékèt lehaitakuala 2 Amāt ÿmaggakuala mét a ʟaʒar vg paranʟoltuala ꝓnèkic Mardacheus ʟak ꝓnmaga nem haituala tèrdét sem ÿmaggauala ꝓtèt Kinc akiralnac gèrmèki mondanac kic a palota aÿtaiban lakoʒ-
28-ik levél. nakuala Mirè égèbtèctꝓl || mégualuan nem tartod kiralnac parāʟolatit Es

mvdon èzèkèt gakorta mōdanac 2 az nē akarna ~~otet~~ mèghalgatni mèghirdètèc Amānac. kèuānauala megtudni ha mègmaradna ètoruènbèn. mert nèkic megmondotta vala sidonac omagat lènni Kit mikor hallot volna Amā 2 bizonsagost mègbizoneitottauolna hog Mardocheus onèki nem haitana tèrdèt sem ÿmadna otèt igèn mègharaguec 2 sēmiert vèuè èz egrè Mardocheusra èrèztèni o kèzet Mert hallotta vala hog sido nèmzèt volna Es inkab akara menden[b] nèmzètèt[a] sido èluèztèni. kic valanac Asuerusnac orzagaban Elo honapban kinc nèuè Nizan Asuerus orzaglattanac xij èztèndèiebèn èrèztètec nil èdènbè ki Hebèrol mōdatic furnac Amānac èlot mel napon 2 mel honapban sidoc nèmzètènc ~~nèmzètonc~~ kellene mègolètni Es kimènè xij honap ki ~~ha~~ hiuattatik Adarnac Es mōda Aman Asuerus kiralnac Vagon nèp èlhimlètèt te orzagodnac menden videki zerēt. 2 egmas masictol mègualaztatot. vÿ toruènèckèl èltèttètic 2 cerimoniackal. ānac felèttè kiralnac zerzesit 2 mègutalo mert nē illikuala te orzagodnac hog gonozba nèuèkèggèc haladèc miat ha te nèked kèl zèrèzièd hog èluèzien 2 tiz èzèr girat adoc te penzèd orizoionèc Azert vèuè kiral a gvrot o kèzèbol kiuèl èltèttètikuala 2 ada otèt Amānac Amadithi fianac Agag nèmzètebol sidoc èllènsèginc Es mōda onèki Az èzustot mèllèt fogac tied legē ānèprol teg a mi nèkèd kèl Es hiuattatanac kiralnac iroÿ az èlo hoban Nisambā Azon honac xiij napian 2 mègirattatec ment paranoltauala Aman kiralnac mēden fèièdèlmihèz 2 a vidèkeknèc biraihoz 2 kvlobkvlomb nèmzètechèz valamel nèmzèt ~~halhatta~~ ~~vala~~ oluashattauala 2 halhattauala nèluèknc kvlombozètè zèrent Asuerus kiral-

nac nèuébǫl. ꝛ alèuèlèc ǫ gv̇rǫiéuèl iègʒèttèkualamḡ. èlèrèʒtèténèc kiralnac foloÿ menden videkecbè hog mēden sidoc mégǫlèttètnenꝰ ꝛ èltǫrlèttètnénꝰ gèrméktǫlfoguā mēd véniglèn. aprodokat ꝛ nèmbérièkèt eg napon aʒ aʒ atiʒenkèt honac tiʒèn nègèd ki hiuattatic Adarnac. ꝛ ǫiauoc èlraǵattatnanac Èʒ eplaknac keꝺ tartalmoc èʒ volt hog menden vidékec tuggac ꝛ magokat kéʒehéc a· mégmōdot napra Es a fǫloc kic èrèʒtèttèkuala siètnèkuala bètǫltèniec
20. dik levél. kiralnac parāʟolaťťat Es legottan Susisban felfüggèʒtètec èparāʟolat || kiraltol ꝛ Aman vèndéǵséǵét ʒolgaltatuala ꝛ mēden sidoc kic a varosban valanac sirnacuala ꝛc.

Capitulom nègèd.

k Ikèt mikor hallotuolna Mardocheꝯ méǵmètèlé ǫ ruhait. ꝛ sacba
(4) ꝗ ǫltǫʒec ꝛ hamuual fèiet méghimtuen ꝛ a varos kǫʒèpinꝰ véaian nag ʒoual v̇uǫlt vala. mutatuan ǫlélkénèc kèsèrǫsegét. ꝛ èsirassal a palotanac aitaÿhoʒ maʒa | Mert nem vala mélto sakba ǫltǫʒǫtnꝰ kiral tèrèmébè bèmēni Es mēden vidékécbèn varosocban ꝛ hèlèkén méllèkrè kiralnac èkéǵetlèn ʒérʒésè iutotuala. nag gaʒolat vala a· sidoknal bǫit ordeitas ꝛ siralom sakkal ꝛ hamuckal éltèttètnꝰ vala agért Bèménénꝰ kèdeǵ Esternꝰ leani ꝛ a mèddǫc ꝛ méghirdètéc ǫnèki kit haluā igén mégÿèdè ꝛ èrèʒtè ruhat hog a sac èluètuén reia vēneiè kit vēni nē. akara Es hiuan mèddǫ Achatot kit kiral ʒolgaol adot ~~ǫneki~~ vala ǫnèki parāʟola hog Mardocheushoʒ mēnè

Digitized by Google

ꝛ mėgtanolna ǫtǫllǫ mirè tēnė èʒt Es kimēuėn Achat mėnè Mardocheushoʒ ki aluala a varosnac vćaiaban a polotanac aitaia èlǫt ki mėgièlėntė nèki mēdenėkèt mėllèc tǫrtėntèkuala mikeppē Aman iǵėrtè volna hog kiralnac kēʟibè a· sidoknaeert adna èʒůstǫt: ꝛ a parāʟolatnac è èxemplarat ki fuguala Susisbèn ada nèki hog Kiralnenac megmutatna ꝛ ǫtèt | imtènė hog bèmēnè kiralhoʒ ꝛ onʒollana ǫtèt ǫnėpėiėt Es megfordola Achad mėghirdète Hesternᶜ mēndenėkèt mėllèkèt ~~hallotuolā~~ Mardocheus mōdotuala Ki fèlèlè nèki ꝛ paranʟola hog mondana Mardocheusnac kiralnac mēden ʒolgaÿ ꝛ menden vidėkėc mėllèc ǫ paranʟolatťa alat vadnac vrasaga alat vadnac ėsmèrtėc hog akar fėrfiv akar nèmberi ~~bè~~ hiuatlan bèmėnēd kiralnac palotaiaba menden kètsėgnèlkůlǫn legottā megǫlèttèssėc, Ha nem ʟac talantal kiral aʒ araṅ vèʒʒǫt ǫhoʒiaia noitāga kègèlmèssėgnᶜ iǵeiert ꝛ vg ėlhèt Èn aʒert mikėppē. mèhètėc bè kiralhoʒ ki ÿm̄ar harmić napocban nem vagoc hiuattatot ǫhoʒiaia. kit mikor hallot volna Mardocheus esmėg parāʟola esternᶜ mōduā Ne alahad hog ʟac te lelkedèt ʒabadeitodmḡ mert kiralnac haʒaban vag mēden sidoc felėt mėt ha ma vèʒtèglèndèʒ ėgèb okkal ʒabadoltatnac meg a sidoc ꝛ te ꝛ te atadnac haʒa èlvèʒtèc Es ki ėsmèrtè talātal aʒērt iǫttèl èʒ orʒagba hog èʒ illèn v̇dǫcbèn ièlēnèlmḡ Es ėsmėg Hester èʒ igėkèt paranʟola Mardocheusnac Meṅṅèl ꝛ gv̇h egbè mēden ~~nēʒètekèt~~ sidokat kikèt lėlèndèʒ Susisban ꝛ ÿmaggatoc èn ėrtèm nė egètec ꝛ nė igatoc harom napocban ꝛ harom eÿiecbèn || èn es èn ʒolǵalo la- 30-dik levél.
nīmal aʒōkėppèn bǫitǫlǫc Es tahat hiuatlan bèmėgec kiralhoʒ tǫruē èllèn

tėuėn aduan èn magamat halalnac ꝛ vèʒedèlmnꝰ Es vg èlmėnè Mardechus ꝛ tǫn mēdėnėkèt mėllèkèt ǫnèki Hester paranꝫoltuala |

Capitulom ǫtǫd.

h Armad napon kedėǵ ǫltǫʒec Hester kirali ruhacba ꝛ allapėc a kirali haʒnac pituaraban ki vala bèn kiral haʒa èllènėbè Es aʒ v̇luala ǫʒèkin a· polotanac tanalꝫ tartoiaual a haʒ aitaia èllèn Es mikor latta volna Hèstėr kiralnet allatta allatta kellètec ǫ ʒemèinèc ꝛ ki noita aʒ araṅ vèʒʒǫt ǫ èllènè mėllèt tartuala kèʒėbèn Ki vėpuėn mėgapola ǫ vèʒʒèienꝰ vėgėt Es mōda ǫnèki kiral Ester kiralne mit akarʒ meꝫ te kėrėsėd Ha èn orʒagōnac fèlėt mėgkėrèndėd ꝛ adatic nèkėd Es aʒ fèlèlè ha kiralnac kel kėrlèc hog iǫÿ èn hoʒiam ma a vèndėǵseǵbè mellèt kėʒeitėttèm ꝛ Aman te vèlèd Es lėgottā kiral mōda Hamar hÿiatoc Amant hog èngèggèn ester akaraṫanac Es vg iǫuėnꝰ kiral ꝛ Aman a vèndėǵseǵbè mėllèt kiralne ǫnèkic kėeitėtuala alkototuala Es miutan kiral bǫuǭ ituolna mōda nèki Mit kėrʒ hog adassec te nèkėd ꝛ mīèmǫ allatert kerʒ Ha èn orʒaǵōnac fèlėt mėgkėrèndėd ꝛ adatic ṅèred kinèc fèlèlè Ester En kėrėsem ꝛ onʒollasom èʒec Ha lėltèm malaʒtot kiral ʒemelè èlǫt ꝛ- ha kiralnac kėl hog agga ènnèkėm mit kėrėc ꝛ èn kėresemèt bètǫlꝫǫ iǫÿiǫn kiral ꝛ Aman a vèndėǵsėǵbè mellèt kėʒeitėttē ǫnèkic ꝛ holnap kiralnac mėgnitom èn akaratomat Es vg Amon ki mėnè ānapō ǫrǫluėn ꝛ vıǵan Es mikor latta volna Mardocheust v̇lèttè a palota-

Digitized by Google

nac aitaia èlǫ ꝛt nem ʟac felnem kǫltuolna ǫ elǫttǫ. dè valobiʒon ǫ v̇lè-
senꝰ hèlèbǫl ingen sem moʒdola. igen megharaguèc ꝛ ǫ haraǵiat eltitkola-
uan fordola ǫhaʒaba ꝛ vg egbè hiua ǫbaratit ꝛ ʒarest ǫ fèlèseget. ǫhoʒiaia.
ꝛ mègmōda aʒoknac ǫ kaʒdaǵsaginac nagsagat ꝛ ǫ fiaÿnac sèrèǵèt ꝛ mènè
diʟosèǵǵèl ǫtèt kiral felèmèltè volna mēden fèiedèlmi ꝛ ǫʒolgai fèlèt Es
èʒec vtan mōda Ester kiralnè ꝛ ègèbèt senkit tǫllètǫl megualua kirallal a·
vèndèǵsègbè nem hiut. kinèl holnap es èbèllèndǫ vagoc kiraȉlal Es mv̇-
dǫn mend èʒèkèt vaȉlam sēmmit nē alaitom èn magam vallatomat miglèn
Mardocheus sidot lassam v̇lèttè latom a kirali kapu kǫʒǫt Es fèlèlènꝰ nè-
ki ʒares ǫ fèlèsege ꝛ ègèb barati parāʟoȉ alkotni iǵèn magas || akaʒto fat 31-dik levél.
ǫtuèn kǫṅǫklètnè magassag vallot ꝛ kiralnac mōg holual hog Mardocheus
akaʒtassec reiaia ꝛ ig viǵan mèg kirallal a vèndèǵseǵbè ꝛ kèllètèc ǫnèki
ètanalʟ ꝛ paranʟola mègalkotni amagassègǫ kèreʒtet

h a t o d

a A ʒ eÿièt kiral alasnalkùl mulatam èl. ꝛ parāʟola ǫmaǵanac hoʒat-
tatni èlǫ idèknꝰ historiait ꝛ èʒtèndǫknꝰ ʒèrēt lǫt dolǵoknac kǭ-
vèÿt Kit mikor ǫ èlǫttǫ oluastatnanac iutanac a hèlrè hol iruan vala Mi-
kèppèn mḡhirdèttè volna Mardocheus Bagatānac ꝛ Tarès mèddǫknꝰ alnok-
saǵokat akaruaioc Asuèrus kiralt mègǫlniec Kit mikor kiral hallotuolna
mōda Mardocheus [b] mīèmǫ tiʒtèssègèt [a] èhv̇sèǵert kǫuètèt auag iutalmat Es

a kiralnac ʒolǵaï ⁊ ʒolgaloi mōdanac Mēdėnėstǫlfogua sem eg ėrdėmėt nem vǫt ⁊ lėgottā kiral mōda ki vagō a pituarban Valobiʒon Aman a kirali haʒnac ~~pitvaraban~~ bèlsǫ pituaraba mētuala bè hog kiralt igèhėtnė hog Mordocheust parāʟolna aʒ akaʒto fara ʒègèʒtètni meĭ nèki kėʒeitètėt vala Es agèrmėkėc fèlèlėnèc Aman al a pituarban Es mōda kiral Jǫÿiǭ bè Es mv̇dǫn bè iǫtuolna mōda ānac Mi kellen lēni aferfivnac kit kiral aieit tiʒtelni Gondoluan Amon ǫʒv̇uebèn alaituā hog kiral ėgèbèt senkit ne akarna tiʒtelni hanem ǫt Fèlèlè aʒ èmber kit kiral aieit tiʒtėlni kirali ruhacba kėl ǫltǫʒtètni ⁊ a lora vètni ki kiral nèrǵè alol vagon ⁊ kirali koronat ǫ fèiebè vėnni ⁊ kiralnac ~~èlǫs~~ èlǫlsǫ fèiedèlmi ~~kǫ~~ ⁊ nagobbi kǫʒʒǫl tarʟa ǫlauat: ⁊ a varos vćain iaruan v̇uǫlʟǫn ⁊ mōgō Ig tiʒteltètic valakit kiral akarād tiʒtėlni Es vg kiral mōda nèki Siès ⁊ a stolat vėuen ⁊ a louat tėg mēt bèʒellėttèl sido Mardocheusnac ki v̇l a polotanac aitai èlǫt Ǫriʒkėggèl hog sēmit èʒecbǫl meĭlèkèt bèʒellèttèl megne hag Es vg Aman vėuė a stolat ⁊ a louat ⁊ Mardocheust bèlė ǫltǫʒtètuē a varosnac vćaian ⁊ a lora vètuėn èlǫlkèliuala ⁊ v̇uǫltuala Ètiʒtėssėgnᶜ mėlto valakit kiral akarād tiʒtelni Es meǵfordola Mardocheus a palotanac aitaiara. ⁊ Aman siètè mēni ǫhaʒaba ʒomoroduan ⁊ fèiè bèfėdvėn Es taresnèc ǫ fèlèseǵenᶜ ⁊ baratinac mėghirdète mēdenėkèt mėllèc ǫnèki tǫrtėntėkuala Kinᶜ fèlèlenᶜ abǫlʟèc kikèt. ualvala atanalʟban ⁊ ǫfèlèsėǵè Ha Mardocheǭ ki èlǫt lė kèʒdettèl èsnėd a· sidoc nèmʒètebǫl vagō nem alhać nèki èllènè dè lė èsėl ǫ ʒèmėlè èlǫt Meg èʒėkèt bèʒellèttèc iǫuėnèc kiralnac mėd-

Digitized by Google

dǫÿ ꝛ ǫtèt hamar kėn||ʒereitec „a vèndėǵsegbè„ mēni mėl̈lèt kiralnė aʒʒon 32-dik levél.
keʒeitėtuala „

Capitulom hètèd

e

ES vg bèmėnè kiral ꝛ Aman hog innėc kiralnė aʒʒonnal̈ Es monda nèki kiral Masǫd napon es. mi vtan mėghèuǫlt volna borral Ester mėl̈ tekėrėsėd hog adassec te nèkėd ꝛ mit akarʒ lenni ha èn orʒagōnac fėlėt mėgkėrèndėd ṅèrėd Kinꝰ aʒ fèlèlè O kiral ha malaʒtot lėltèm te ʒėmèidben ꝛ ha kel tenèkėd oggadmeǵ èn lelkėmèt kiert kėrėc ꝛ èn nėpèmèt kiėrt onʒollac. mert èn ꝛ èn nėpèm èladattattōc hog mėǵtǫrèttèssǫnc megǫlèttèssǫnc ꝛ èluèʒiǫnc avaÿha ʒolgacba ~~auag~~ ꝛ ʒolgolo l̈anocba èladattatnāc ꝛ tv̇rhètǫ ǵonoʒ volna ꝛ ṅèǵuėn vèʒtèglènēc Ma keꝺ mv̇ ~~kègėtlènsėgǭc~~ èllènsegǭc kinꝰ kègėtlènsėǵė kiralra fordolt Es fèlèluėn Asuerus kiral mōda Ki èʒ ꝛ mīèmǫ hatalmo hog èʒėkèt mèrėʒiè tēni Es ester mōda èmv̇ mētǫl ǵonoʒb titkon valo ꝛ niluan valo èllènsegǫnc èʒ Aman kit aʒ haluan iǵėn felėttė felėmėc kiralnac orcaiat ꝛ kiralnė aʒʒonėt nē visèlhètė ʒènuèdni Kiral keꝺ mėgharaguā felkèlè ꝛ a vèndėǵsėǵnꝰ hèlerǫl bèmėnè afackal plātaltatot kèrtbè Es Aman felkèlè hog Ester kiralnėt kėrnė ǫlelkeiert mert mėgėsmèrė kiraltol | a nèki keʒeitètėt ǵonoʒt Ki mikor megfordolt volna aʒ oltouaṅoknac kèrtebǫl ꝛ bèmēt volna a vèndėǵsegnꝰ hèlerè lėlė Amant aʒ agra omoluā kibèn Ester fekʒėn vala ꝛ mōda Kiralnė aʒʒōt ꝛ fekǫt meg-

Digitized by Google

akaria ṅomoreitani èn ièlén voltomban èn ~~iè~~ haʒamban kiralnac ~~mègigeie~~ meg ǫ ʒaiabolvala ki nem mènt ~~vala~~ ⁊ lègottan bèfedèc ǫ orćaiat Es monda Arbona eg amèddǫc kǫʒʒǫl kic alnakuala kiralnac ʒolgalaṫṫaban Ime afa kit Mardocheusnak alkotot vala ki ʒolt kiralèrt ~~almānac~~ Amānac haʒaban valuan ǫtuèn kǫnǫklètnè magassaǵot Kinèc mōda kiral Akaʒiatoc fel ǫtèt arra Es vg Aman felakaʒtatec aʒ akaʒto fara kit kèʒeitèt vala Mardocheusnac ⁊ kiralnac haragiuecia megnugouec „

Capitulū viij.

a ANnapocban Asuerus kiral~~nac~~ Amānac a sidoc èllènsèǵenèc haʒat ada Ester kiralnenac Es Mardocheus bèmènè kiralnac orcaia èlèibè Mert Ester mèǵualla nèki hog ǫbatta volna Es kiral vèue agv̇rǫt kit parāʟolt vala Amātol mègvēni ⁊ ada Mardocheusnac Hestèr keᵈ ʒerʒe Mardocheust ǫhaʒā Aʒockal ⁊ nem èleǵeduèn èsec kiralnac labaihoʒ́ ⁊ sira ⁊ bèʒèllè ǫnèki imada hog a Aǵagitai Amānac ǵonossaǵat ⁊ ǫ mētǫl || gonoʒb titk alsaǵit mèllèkèt ǵondoltuala a· sidoc èllèn parāʟolna mègsēmeitèni = Es aʒ ǫ ʒokasabol a· kirali araṅ estapot ki noÿta kèʒèuèl kiuèl kègèlmèsseǵnᶜ iègè mutattatikuala Es aʒ felkèluen parāʟola alla ǫ èlǫttǫ ⁊ mōda Ha kiralnac kel ⁊ ha malaʒtot lèltèm ǫ ʒèmèibèn ⁊ èn kèrèsem nem lattatic ǫnèki èllèn valonac lenni Onʒollac hog vÿ lèuèlèckèl Amānac asidoc èllènkèdǫinèc ⁊ èllènsegenᶜ o lèuèli mḡfègèttèssènᶜ ~~kikèt~~ kickèl aʒokat parāʟolta

13-dik levél.

vala èluèʒtèni kiralnac mēdén vidékébèn Mért miképpèn ʒènuèdhètém èn népèmnèc halalat ꝛ megǫldǫclètét Es Asuerus kiral felèlè Ester kiralnénac ꝛ sido Mardocheusnac Amānac haʒat attam Ester kiralnénac. ꝛ ǫtèt paranꝉoltam akerėʒtrè akaʒtatni. mert mèrėʒkėdėtuala ǫkèʒėt asidocra èrèʒtèni Aʒert asidoknac iriatoc mikēt nèctéc kél kiralnac nèuébǫl. a lèuèlèkèt èn gv̇rǭmèl mégiègėʒuén Mert è vala ʒokas hog a lèuèlèknèc mėllèc kiral nèuébǫl èrèʒtètnꝰ vala. ꝛ ǫ gv̇rǫièuèl megiègʒèttèttènèc vala. sénki èllènè mōdani nė mèrnè Es hiuattatuā aʒ irastudokat ꝛ kiral lèuèli irokat. vala kèdeǵ aharmad honac idèiè ki nèuèʒtètic Sibānac xxiij napian irattatanac èlèuèlèc mēt Mardoꝯ akartauala a sidochoʒ ꝛ a fèièdèlmècheʒ ꝛ a safarochoʒ ꝛ abirachoʒ ki ʒaʒ huʒonhèt vidékéken indÿatolfoguā Etiopiaiglan vralkodnakuala vidéknꝰ ꝛ vidéknꝰ. népnèc ꝛ népnèc. ǫṅèl̈uéc ꝛ bǫtǫiǫc ʒérént ꝛ diknac mēt oluashaṫṫakuala ꝛ halhaṫṫakuala Es alèuèlèc mėl̈lèc kiralnac nèuébǫl èrèʒtètnꝰ vala ǫgv̇rǫieuèl iègʒèttèténꝰ méǵ Es èlèrèʒtec afol̈octol kic mēden videc ʒerēt folosuan aʒ o lèuèlèkèt vÿ kǫuètseǵéckèl èlǫl kèlnéc Kicnèc parāꝉoltuala kiral hog asidoknac ʒolnanac menden varosoc ʒérént ꝛ egbè parāꝉolnanac gv̇lèkéʒni hog ǫ lélkekért allananac ꝛ ǫmēden èllènsegé•kèt[b] ꝛ ǫ gèrmékéckèl[a] ǫ fèlèsegeckèl ꝛ ǫmēden haʒockal mégǫlnéc ꝛ èltǫrlènéc Es mēdē vidékéc ʒérēt ʒérʒèttètéc gǫʒǫdèlmnèc egnapia aʒ aʒ Adarnac a· xij honac xiij napian Es aʒ Eplanac tartalma èʒ volt hog mēden fǫldècbèn ꝛ népècben kic Asuerus kiral parāꝉolaṫṫa ala èngèʒtèltèttèk ièlén. ésmèrèttékrè lēnè asidokat kéʒèknꝰ lēniec ǫ èllènsegékrǫl

gǫʒǫdèlmèt vēniec Es ki mėnenᶜ agors foloc a· kǫuètėkèt èlǫlkèluėn ꝛ kiralnac parāʟolaťťa Susisban fel fuggèʒtètèc Mardocheus kèdėǵ a· pola-
34-dik levél tobol ꝛ kiralnac ʒėmėlè èlǫl kimēuē || fėnlikuala kirali ruhacban Jacinctinos ʒinǫècbèn ꝛ èǵ ʒinǫuècbèn araṅat koronat visèluėn ǫ fèiebèn ꝛ fėdėʒtètuėn sèlėm palastal ꝛ barsōṅal. ꝛ mēden varos vigadot ꝛ ǫrǫlt Asidoknac keᵈ lattatot vÿ vilaǵossaǵ tamadni Ǫrǫm tiʒtėsseǵ ꝛ vigasaǵ. mēden nėpèknèl varosocban ꝛ vidėkėcbèn valahova kiralnac parāʟolaťťa iutuala. gėnėrkėdètnᶜ [b]viǵasaga [a]ʟudalatos. ꝛ vèndegsegec ꝛ innèpnapoc ānėra hog sokac mas nèmʒètėcbǫl ꝛ ~~sokasb~~ ʒokasbol ǫ ʒėrʒètėckèl ꝛ ~~ʒerʒètėckèl~~ cerimoniaiockal eǵgèsǫlnᶜ vala Mert èsido nèwnᶜ igėn nagfelèlmè hatot valamḡ mēdėnėkèt

Cap^m ıxᵈ

a Ʒert a xijᵈ honac kit ÿmar èlèʒtėb Adarnac mōdnakuala xiijᵈ napian mv̇dǫn mēden sidocnac megǫldǫklėsėc kėʒeitètikuala. ꝛ ǫ èllènsėgec aieitacuala ǫ vėrekèt. mėǵ aʒ èllē a· sidoc ǫrègbèe kèʒdėnᶜ lēni. ꝛ ǫmaǵokat ǫ èllènsegekrǫl meǵdÿadalmaʒni Es egbè gv̇lèkeʒėnᶜ mēden kǫfalos varasoc ʒėrēt ꝛ kǫ falotlan varasocban lac hèlėcbèn ꝛ ėgèb hèlėcbèn hogy kitèrièʒtènėc ǫ èllènseǵec ꝛ ǫ v̇ldǫʒǫiǫc èllèn. ꝛ senki nē mèrėʒikuala èllènèc allani. aʒert ǫ hog ǫ fėlèlmėknᶜ nagsaga mēden nėpèkèt meghatot vala Mᶜt es auidekecnᶜ [b]fèiedèlmi [a]biraÿ ꝛ safari ꝛ mēden

meltosaǵ kic mēden hèlekėn ꝛ mv̇uèlkedėseken ièleskėdnꝰ vala felmagaʒ-
taťťakuala asidokat Mardoheusnac felèlmeiert. kit apolotanac fèiedèlmėnꝰ
lēni ėsmèrtènꝰuala, Es ǫnèuėnèc hirè egmēden napon nèuèkedikuala. ꝛ mē-
dėnėknꝰ ʒaiaban gakorta forgodikvala Es ig asidoc mėgvèrėc ǫ èllènsegėkèt
igėn nag ʟapassal ꝛ mėgǫlėc ~~aʒokat~~ ǫkèt meǵaduan ǫk aʒoknac mėllèkèt
ǫnèkic tēniec keʒeitėttekuala annėra hog Susisban ꝛ ǫt ʒaʒ ferfiakat ǫlėnèc
meǵ ꝛ Aǵǵagitaÿ Amānac asidoc èllènsegenꝰ tiʒ fiaÿt kicnꝰ nèuėc èʒec Far-
sandata ꝛ Dėlfon ꝛ Èsfata ꝛ Forata ꝛ Adalia ꝛ Andata ꝛ Mèsta ꝛ Arisaÿ
ꝛ Aridaÿ ꝛ Naÿʒata, Kikèt mikoʳ meǵǫltèkuolna ǫ vagocbol foʒlatot tēniec
nem akaranac Es legottan ǫ ʒamoc kic mėgǫlèttèkuolna Susisban kiralhoʒ
hoʒattatanac Ki mōda kiralnė aʒʒōnac Susis varosabā asidoc ǫt ʒaʒ ferfiakat
ǫltèkmḡ ꝗ egèbèkèt Amānac tiʒ fiaÿt mènè ǫldǫklesekèt alaitaʒ hog teʒnèc
mēden vidėkėcbèn Mit kėrʒ touabba ꝗ mit akarʒ hog parāʟollac lēni Kinꝰ
a fèlèlè || Ha kiralnac kėl adassėc hatalm asidoknac hog mikēt ma tǫttènꝰ 35 dik levél.
Susisban vgan tegènꝰ holnapon es. Es Amānac tiʒ fiaÿ akaʒtassanac fel aʒ
akaʒto facra Es parāʟola kiral hog vglēnè. ꝛ. lėǵottan Susisban è parāʟolat
felfuǵǵèʒtètėc ꝛ Amānac tiʒ fiaÿ felakaʒtatanac Asidoc egbè gv̇lèkėʒuėn Adar
honac xiiij napian mėǵǫlèttètėnꝰ Susisban harō ʒaʒ ferfiac ꝛ aʒoctol ǫiauoc
èlnē vėtèttètenꝰ Dè es mēden videkėcbèn mėllèc kiral vrasaga alat valanac
asidoc ǫlelkėkėrt allanac ǫ èllènsėǵekèt ꝛ ǫ v̇ldǫʒǫiǫkèt mėgǫluē annėra
hog hètuèn ǫt èʒėr mėǵǫlèttèttèc tèllèsednėnꝰ ꝛ sem eggic ǫ vagocban. sē-
mit nē illètè Adar honac keꝺ xiij napia mēdėnėknèl ėgvala. a mėǵǫldǫk-

Digitized by Google

lèt nap. ę xiiij^e napon ǫldǫclèni mègʒǫnènᶜ kit ʒerʒenᶜ iǵén ièlésnèc lēni hog aʒon touabba valo v̇dǫn mēdén èʒtèndǫbèn viǵasagos vèndéǵsegbè ~~v̇gèkèʒnènᶜ~~ ꝛ générkedètécbè v̇gèkèʒnénᶜ Es aʒoc kic Susis varosaban aʒ ǫldǫklést tǫttékuala xiij napō ꝛ aʒō honac xiiij napian aʒ ǫldǫklésbèn mv̇uèl-kèttèc tiʒenǫtǫd napian ǫldǫclèni méǵʒǭtènèc ꝛ aʒert aʒon napot ʒerʒettèc gènérkedètéknᶜ ꝛ viǵasagoknac ièlés innèpèiè Asidoc keᵈ kic anem kǫ-falos varasocbā ꝛ falucbā lakoʒnaknala Adar honac xiiij napiat ʒèrʒèc vèn-déǵségbè ꝛ ǫrǭbè vghog abban viǵagganac ꝛ eggic masiknac | èrèʒiéc étkècnᶜ ~~e~~ étkèknᶜ ~~rèʒèit~~ ꝛ générkédètéknᶜ rèʒèit, Es vg Mardocheus mégira mēd èʒèkèt ꝛ bǫtǫckèl foglaluā èrèʒté a· sidoknac kic kiralnac mēden videkibèn lakoʒnac vala mēd kǫʒèl valochoʒ ꝛ mēd mèʒʒè valochoʒ hog Adar honac tiʒen nègèd ꝛ tiʒen ǫtǫd napiat ẏnnèpèkèrt vēnéc ꝛ èʒtèndǫnᶜ mēden for-dolattaban iǵén nag tiʒtésséggèl ʒolgalnac mēt a sidoc aʒ ~~a~~ napocban gǫʒǫ-dèlmèʒtèkmḡ [b] ǫ èllènseǵekēt [a] ǫmagokat Es siralmoc ꝛ gaʒolattoc ǫrǭbè ꝛ vi-ǵasagba fordeitattac. hog èʒ napoc lēnenᶜ générkedètéknèc ~~vi napi~~ ꝛ viga-saǵoknac napi hog égèmbè egmasnac èrèʒtènèc étkècnᶜ rèʒèẏt ꝛ ʒéǵénéknᶜ aiandokʟakat adnanac Es vèuèc asidoc ièlés ʒokasba mēdénékèt méllèkèt aʒ v̇dǫbèn kèʒdèttènᶜ vala tēni ꝛ mēllèkèt Mardocheus lèvèlèckèl paraʟolt vala tēni Mēt Aman Amadatinac fia Aǵaǵ nèmʒètębǫl a· sidoknac èllènségè ꝛ èllènkédǫiǫ ǵondola ǫ èllènè ǵonoʒt hog ǫkèt mḡǫlnè ꝛ èltǫrlènè ꝛ èrèʒté Furt ki mv̇ nèluǫkǫn mōdatic nilnac Es èʒ vtan Hèster bèmènè kiralhoʒ onʒoluan hog ǫ ǵonoʒ kiʒlèlètè kiralnac lèuèliuèl mégsēmeitet-

Digitized by Google

nénèc. 2 a gonoʒ mèllèt a' sidoc èllèn gondoltuala fordeitatnéc ϙ fèierè Es èʒ vtan 2 ϙt 2 ϙ fiaÿt ʒègèʒéc akerèʒtrè. 2. aʒ vdϙtϙl foguā èʒ napoc néuèʒtèttèn? Furīnac ✕ nilakè Aʒét hog Fvr aʒ aʒ nil aʒ èdēbè èrèʒtè-
tétuala || ϕ mēdenec mèllèc lϙttèkuala ēplaba ✕ èkϙnϙn? tartalmaban tar- 36. dik levél.
tatnac valamèllèkèt ʒènuèttèn? 2 mèllèkèt èʒ vtā valtoʒtattac vϙttéc asidoc ϙ reiaioc 2 ϙ magʒatt'okra 2 mēdènéckèl kic ϙ ʒèrʒètéckèl akartanac éggèsϙlni hog sēkinèc ne illéc èkèt napokat ièlés innèplesnèlkvl èlmlni Kikèt iras val 2 èʒtèndϙkn? egèb ideÿ kϙuètn? ϙmagoknac ʒϙnètlèn fordolatocban Èʒec ānapoc kikèt sonha sem egfèlèdèt èlnèm tϙrϙl 2 mēden nèmʒètec ʒolgallac kic è vilagnac mēden videkibèn vadnac. 2 eg varos sint. kibèn Furīnac napi ✕ nilakè nè tartassanac asidoctol 2 ϙmagʒatt'oc-
tol. kic è eelè cerimoniackal kϙtϙʒtèttèn? mḡ Èster kiralne Abialchèln? leaña 2 sido Mardocheus mas ēplat 2 iranac hog mēden ʒèrèlmèl èʒ nap a iϙuēdϙ vdϙbèn ièlés ÿnnèppè ʒèrʒèttètnéc Es èrèʒten? mēden sidochoʒ kic Asuerus kiralnac ʒaʒ huʒon hèt videkibèn lakoʒnakuala hog vallananac bèkèséget ϕ fogadnanac igassagot tartvan nilaknak napit 2 ϙ idèiébèn ϙrq̄mèl ʒolgalnac mikēt Mardocheus 2 Hèstèr ʒèrʒèttèkvala 2 aʒoc fogadac tartanioc ϙnq̄magoc 2 ϙ magʒatt'octol bϙitϙkèt 2 vuϙltèsekèt 2 nilakna napit 2 mēdenèkèt mèllèk è kϙnϙnèc Histoi'aiaban tartatnac ki Hestern? hivattatic 2 ctſ

x

Digitized by Google

a A Suerus kiral keꝺ mēden fǫldèt ꝛ tèngérnꝰ mēden ʒèǵètit teue ado ala kinꝰ èrǫssègè ꝛ fèiedèlmsègè ꝛ mèltosaga ꝛ maǵassaǵa kiuèl felmagaʒtata Mardocheust mègirattattac Medosoknac ꝛ persaÿaknac kǭuǫcbèn Es mikèppèn Mardocheus sido nèmʒètbèli masod lǫt legèn Asuèrus kiraltol ꝛ nag a sidoknal ꝛ nag ǫ aťťafiaÿnac nèpènèl kèrèsuèn iokat ǫ nèpenꝰ ꝛ bèʒeluē aʒokat mèllèc ǫ magʒaťťanac ilnꝰuala bèkèsègèrè mèl̄l̄èc vadnac aʒ hebèr kǫṅǫbèn tèllès hùttèl ki ièlētèttèm Èʒec keꝺ mèl̄l̄èc mōdatnac iruā lèltèm a mèghirdètèt auag ièlētèt kǫṅǫbèn mèllèc ǵǫrǫǵ nèl̄uèn ꝛ bǫtǫcbèn tartatnac Es aʒon kǫʒbè èkǫnǫnꝰ vègè vtā hoʒattatikvala è kapitulom kit mv̇ ʒokasonc ʒèrent Obelo ꝛ ṅas figura alat ièlētèttùcmḡ Es mōda Mardocheus istèntǫl lǫttènꝰ èʒec. mèǵèmlèkèʒtèm aʒ alomrol. mèllèt lattā vala vgā èʒenèkèt iègʒǫt. ꝛ sēmi aʒocbol hiv nem volt kiʟeṅèd forras ki nèuèkedèc ~~ato~~ forl̄oba ꝛ vilaǵossaǵba ꝛ napba fordeitatèc ꝛ soc viʒècbè arrada Ester aʒ kit kiral vǫn fèlèsèǵǵè ꝛ akara kiralne aʒʒōna lēni Akèt sarkaṅoc kèꝺ èn vagoc ꝛ Aman. anèmʒètèc kic egbè gv̇lè-
37-dik levél. kèʒtèkuala Èʒec aʒoc kic sidoknac nèuèt èrǫkǫttènèc èluèʒtèni || èltǫrlèni Ènnèmʒètèm keꝺ Is̄rl ki v̇uǫltǫt vrhoʒ ꝛ vr mègʒabadeitotta ǫnèpèt Es mèǵʒabadeitot mv̇nkèt mēden gonoʒoctol. ꝛ tǫt nag ʟudakat ꝛ ièlès ʟudakat nèmʒètèc kǫʒǫt ꝛ kèt birodalmakat parāʟolt lēni eggèt istèn nèpeie ꝛ mast mēden nèmʒètèkè mōṇaic birodalm ʒèrʒèsbè iǫt Im̄ar aʒ v̇dǫtǫl ꝛ naptol

Digitized by Google

foguā istèn èlot mēden nèmzètèknc 2 mègèmlèkèzèt vr onèpèrol 2 irgalmazot o orokletènc Es mègtartatnac ènnapoc Adarnac honapiaban èzen honac xiiij? 2 xv.od napian mēden zèrèlèmmèl 2 orōmèl az ègbè gvlèkèzèt nèpnc egsèrègèbèn touabba Isrl nèpènc mēden nèmzètibè

x j xf.

n Ègèd èztèndobèn Phtolomeus 2 Cleopatra orzaglattoc Dosiheus Nki papnac ki papnac 2 leuiticus nèmzètebèlinèc valla vala o magat 2 Phtolomeus o fia hozac èl Fvrim ēplat Irlmbè kit mōdanac mègmagarazotnac lènni Lisimahustol Phtolomeus fiatol Es èz kèzdèt vala a kihirhèttètèt zerzèsbèn, ki sem a sido konbèn 2 sem ègtolmalozonal mōdatic Az igē nag Artarxers orzaglattanac masod èztèndèiebèn. nisan honac èlo napiā Mordocheus Jaÿari fia Semeÿ fiaie Beniamin nèmzètebol lata almat sido èmber ki lakozikuala Susis varosaban nagferfiv 2 kirali hazbèli èloc kozzol valo, Vala a fogsagbèlièc zamae kozzol kikèt Nabudonor Babillonianac kirala eluot vala Ihrlmbol Jekoniassal Juda kiralaual 2 èz volt o alma | Jèlènènèc zozatoc zaigasoc 2 meñ gorgèsèc 2 fold indolas 2 haborolat foldon Es ime kèt nag sarkañoc 2 kèzèc egmas èllèn viadalra kikn vuoltesèrè mēden nèmzètèc mègÿèttèc rèzzèttèc hog vionanac igazaknac nèmzètè èllèn Es vala ānap sètètsegèkè 2 haborosagè torodèlmè 2 gètrèlmè 2 igē nag felelèm foldon Es mèghaboreitatot igazaknac nèmzètè feluèn o gonozokat 2

Digitized by Google

kèzeitètèt halalra Es vuolten? vrhoz. 2 azoc vuoltuèn kilènèd forras nèuèkèdèc nag foloba. 2 soc vizècbè arrada Vilagossag 2 nap tamada fel. 2 az alazatosoc vigadanac 2 mègmarac adilosègesèket Kit miko[r] Mardocheus latot volna 2 felkolt volna o agabol gondollauala mit istèn tèni akarna 2 zègèzuèn vallauala o èlmèiebèn kèuāuan tudni mit iègzènè az alom,

x i j

xfj a Azon vdobèn ke? lakozikuala kiralnac tèrèmèbèn Batataual Tharaual kiralnac mèddoieuèl kic apalotanac aitotartoÿ valtanac Es mikor mègèrtèttè volna o gondolattokat 2 zorgalmassagokat zèrèlmèsbèn meglattauolna mègtanola hog Artarxers kiralra èrokodnènèc kèzèkèt ~~vètniee~~ èrèztèniec 2 kiralnac èdolgot mègizènè. ki mōnokrol kèrdèszètn? vallasat vèuèn halalra parālola vitètni. Kiral ke? a mel lotvala ira èmlèkèzètecn?
38-dik levél. ~~dolgaba~~ kōuèibè || Dè es Mardocheus èz allatnac èmlèkèzètèt irasocba ada 2 parālola nèki kiral hog a palotanac tèrèmèbèn lakoznèc aduā onèki è vadolasert aiādokokat Aggeos Aman kèdèg Amadati fia vala dilosèges kiral èlot 2 akara artani Mardocheusnac 2 o nèpènèc kiralnac kèt mèddoÿert kic mègolèttèttèkuala Èz èddeglèn rokon valo phemiū a· mèllèc kouètètn? a hèlèn vèttèttèn? vala hol iruā vagō a· kon obèn 2 èlragadac o vagokat auag o iavokat mèllèkèt lac a mèghirhètèt zèrzesbē leltōc Èz eplanac ke? èvolt èxēplara,

Digitized by Google

x i j

i IGen nag kiral Artaxarses Indiatolfogvan Ethiopiaiglan zaz huzon hèt videkecbèli fèiedèlmèknc biraknak kic o vrasaga alat vadnac kozonètèt mōd Mikoron èn soc nèmzètēnèc parāLolnèc a mēd èz vilagot èn vrasagō ala alaznā sēmikeppē nem akarèc èn hatalmā nagsagaual zèrènt vizhaèltèttètnèm Dè kègèlmèssègggèl a lassosaggal ènnèkem alaztakat birnom. hog mēden fèlèlēnèlkulon èlètèkèt Lèndèsseggèl altal mēnèc hog mēden halalasoc aieitatot bèkèsèggèl èltèttètnènc Èn kec kèrèsuèn èn tanaLosimtol mikèppèn èz tèllèsedhètnec bè. eg ki bolLèsèggèl a huttèl mēdenèkèt fellol mul vala Es vala kiral vtā masod | Aman nèuo ièlèntè ènnèkē mēd èfold vilagaban èlhimlèt nèpèt lēni ki vÿ toruènèckèl èltèttètnènc a mēden nèmzètèknc zokasa èllèn teuē kiraloc pānLolattat mègutalna a mēden nèmzètèknc eggèssegèt o ozlasockal mègtornè kit mikorō mègtanoltōc volna latuāc egdagalos nèmzètèt mēden èmberi nèmzèt èllèn vizza valo toruènèckèl èltèttètvèn a mv parāLolatīknac èllènè mēni a mghaboreitani mvnèkōc alaztakatot videkeknc bèkèsegèt a èggèsseget ParāLoloc hog valakikèt mutatād Aman ki mēden videkeknc fèiedèlmè a kiral vtā masod. a kit atāc hèlèn tizteltōc mvtatād. o fèlèsègeckèl a gèrmèkèckèl èltorlèssènc o èllènsegectol. a azoc kozzol egnc se kègèlmèzien èièlès èztèndonèc xijc houaban Adarnac xiiijc napian hog èz igen vtalatos gonoz nepèc egnapō poclocba zallanaclè mègaggac a mv vrasagōknac bèkèsègèt

b. a

Digitized by Google

mėllèt mėghaboreitottakuala Èʒ èddėglèn èʒ ep̄lanac exēplara Amėl̄lèc kǫuèttètnᶜ̣ èhèl̄ vtā lėltèm iruā hol oluastatic Es Mardocheus èlèrèdvėn tǫn mēdėnėkèt mėllèkèt nèki hèster parāʟoltuala Dè maga nīʟènᶜ̣ aʒ hebėreknèl ʒ mēdėnėstǫl sem eg tolmaʟoloknal nē mōdatnac Mardocheus keᵈ̣ onʒolla vrat megèmlèkėʒuėn ǫmenden mv̇uèlkėdètirǫl ||

39-dik levél.

Mardocheus-nac ÿmad-saga

mōda Vram vram mēdenhato kiral mēdėnėc te hatalmadban vèttèttèc ʒ nīʟèn ki te akaratodnac èllènè alhasson ha ʒėrʒèndèʒ mv̄kèt mėgʒabadēitanod leǵottā mėǵʒabadolōc te tǫttèd mēṅèt ʒ fǫldèt ʒ valami mēnèc kèrèngėtėbèn tartatic Mēdėnėknᶜ̣ vra vag ʒ nīʟ ki te nagsaǵod èllèn al̄lon Mēdenėkèt esmèrʒ ʒ tuć. mė̆t nē kèuėlseǵert ʒ boʒʒosaǵert ʒ valami diʟǫsegnᶜ̣ kėuāsagaiert tǫttèm èʒt hog nė ÿmadnā èʒ igē kèuėl̄sėǵǫ Amāt Mert Isr̄lnᶜ̣ v̇duǫsseǵeiė̆t ǫ laba nomit ʒ ǫrǫmǫst volnėc megapolnom Dė fėlėc hog èn istènēnèc tiʒtėssėgėt èmbėrbè nė valtoʒtatnā ʒ hog sēkit nė ÿmadnėc èn vrātol mėgvaluā Es ma vrā Kiral Abrahānac istènè irǵalmaʒih te nėpèdnᶜ̣ mė̆t mv̇ èllènseginc elakarnac mv̇nkèt vèʒtèni ʒ te ǫrǫkǫdèt èltǫrlèni Nė vtallad te rėʒèdèt kit mègualtottal Egiptōbol Istèn halǵasdmėg èn onʒollatomat ʒ lėg kègèlmès te ǫrǫklètėd reʒenᶜ̣ ʒ kǫtèlėnᶜ̣ ʒ fordohad mv̇ siralmōkat ǫrǭrè hog ėluēc diʟėriuc te nèuèdèt vrā ʒ nė rèkèʒièdbè tėǵėd diʟėrǫknᶜ̣ ʒaiokat Es mend Isr̄l ėgènlǫ èlmėuèl v̇uǫltǫ vrhoʒ aʒė̆t hog ǫnèkic ièles halal ièlėn volna |

Digitized by Google

ES Hester kiralnė azzon vrhoz futa feluėn a vèzedèlmèt mėl ièlėn vala. Es mikor lėvèttè volna kiralne ruhait siralmaknac 2 gazolatnac kėzolt ǫltǫzètėkėt vǫn. 2 a kvlǫmb kènètėkėrt hamuual 2 ganėual tǫlte bė ǫ fėiet 2 ǫ tèstet alaza bǫitǫckėl Es menden hèlėcbėn kicbėn elǫr zoktauala vigattat haiai ki zagatasaual tǫltėbė Es onzolla vala Isrlnc vrat istènet mōdvā En vram ki tenen magad vag mv kiralōc sègėl ènget egėdǫl valot. 2 kinc tǫllėdtǫl mėgualuā sem eg sègedèlmė nīl egėb. ėn vèzedèlmėm ėn kėzėmbėn vagō Hallottam ėn atātol hog te vram vǫttėduolna Isrlt mēden nėmzètėcbǫl. 2 mv atainkat ǫmēdėn mėgė valo ǫrėgbibǫl. hog birnad azǫrǫcke valo ǫrǫclėtėt Es tǫttėl nėkic mikēt bėzėllėttėl Bvnhǫttǫc te zėmėlėdbėn 2 azert attal mvnket mvėllėnsėgīknėc kėzėbė mert ǫ istėnėkėt bǫlǫltuc Igaz vag vram 2 manē ėleg ǫnėkic hog mvnkėt kėmēsėgǫ zolgalattal nomoreitnacmg Dė ǫ kėzėknc ėrėiėt baluanoc hatalmanac alaitac Te igeresidėt mėgakariac valtoztatni 2 te ǫrǫkǫdėt ėltǫrlėni 2 tėgėd dilerǫknc zaiokat bė rėkėztėni 2 te tēplomodnac 2 oltarodnac dilǫsegėt mgoltani · hog ‖ mgnissac nėmzėtėknc zaiokat hog 40. dik levél.
ǫ baluanoknac ėrǫssėgėt dilėriėc. 2 tėsti kiralt pdikallanac ǫrǫkiglėn. Nė aggad vrā te estapodat azoknac kic nėm vadnac hog nė mėuėssėkmėg mv romlasonkat Dė fordehad ǫ tanallokat ǫnǫ reiaoc. 2 ǫtėt ki mv reianc kėzdėt fėnėlkėdni ėluėzėssėd Emlėkėziėl mėg vram 2 mutassadmėg te magadat mvnėkǫc mv tǫrǫdėlmǫknc idėien. 2 vram istėnėknc kirala ag ėnnėkėm bizodalmat. 2 mēden hatalōnac vra ag kėllėmėtes bėzedėt ėn zāba ėz orozlānac

Digitized by Google

ʒėmėlè èlǫt ꝛ valtoʒtassad èl ǫ ʒv̇uėt mv̇èllènsėgǭknᶜ gv̇lǫseǵerè . hog ǫ es èluèʒien ꝛ ėgèbèc kíc kic ǫnèki ēgèttènᶜ Mv̇nkèt keᵈ ʒabadochmḡ te kèʒèdbèn . ꝛ seǵėh ènǵeṭ sem eg ėgèb sèǵedèlmèt nē vallot ha nē ʟac tėǵeṭ vram ki vallaʒ mēden tudomāt ꝛ ėsmèrėd mert gv̇lǫlǫm aʒ hamissaknac diʟǫsėǵėt ꝛ vtalō a kǫrnėkėʒètlènėknᶜ agat ꝛ mēdėn idèǵėnėt Te tudod èn bètèǵseǵėmèt ꝛ èn ʒv̇kseǵemèt meʟ vagō èn fèmėn hog vtalom kèuėlsėgnᶜ ièǵėt ꝛ èn diʟǫseǵeṭ ~~mėʟ vagō èn fèmėn~~ . èn mėgièlėnètēnᶜ napiban ꝛ vtalom aʒt mikent nèmbeʟ vėrėuèl mėǵferteʒtètėt ruhat ꝛ nē viselėm èn ʟèndėssėǵēnᶜ napiban, | ꝛ nem ǫttèm Amōnac aʒtalan . ꝛ nē kėllėt ènnèkėm kiralnac vèndėǵseǵè . ꝛ nē ittā aʒ aldoʒatoknac borat ꝛ sonha nē vigadot te ʒolgalo leaṅod mitǫlfogua idè hoʒattattā mēd è ièlės napiglan . hanē ʟac te bènnèd vrā Abrahānac istènè mēdėnėc fėlėt èrǫs istèn Halǵassadmḡ ǫ ʒauokat kic sem eg ėgèb rèmēsegėt nē valnac ꝛ ʒabadochmėǵ mv̇nket a· kegėtlènėcnᶜ kèʒėbǫl ꝛ mēʟmėǵ èngeṭ èn fėlèlmētǫl Ètoldottakat ꝛ a mėghirhėtėt ʒerʒėsbèn lėltèm,

ꝛ a hètuèn tolmaʟoʒo kǭuǫcbèn

x v

e

ES parāʟola nèki nē kèt hanē Mardoheꝯ Èsternᶜ hog bèmēnè kiralhoʒ ꝛ kėrnè ǫnepeiėrt auag ǫhaʒaiaert Mōda èmlèkėʒièl mėg te alaʒatossaǵodnac napirol mv̇dǫn ėltèttèttèl èn kèʒèmbèn . mèṭ Aman kiraltol masod èmbėrrė ʒėrʒèttètėt bèʒėllėt mv̇èllènǭc halalra ÿmaggad vrat ꝛ bèʒėl kiralnac mv̇ėrtǭc ꝛ ʒabadėchmėǵ mv̇nkèt halaltol . mèṭ èʒėkèt es mėllèc ala vèttèttènᶜ

Digitized by Google

a hètuèn tolmaʟolocban lèltē Harmad napō kèᵈ lèvètè ǫ ǫltǫʒètènᶜ ruhait ꝛ mègkǫrnèkèʒtètèc ǫ diʟǫsègèuèl Ec midǫn kirali ǫltǫʒèttèl fènlènèc ꝛ ÿmatta volna . mēdènèknᶜ biraiat ꝛ aʒ v̇duǫʒeitǫ vrat vǫn kèt ʒolǵalo laṅokat ꝛ valobiʒō èggikrè tamaʒkodotuala mōnal a· gènèrǫsèǵèrt ꝛ ānag genǵèseǵèrt nem visèlhètnèiè Amas ʒolgalo || laṅ keᵈ kǫuètiuala ǫ aʒʒoṅat a· fǫldǫn hordoʒo 41. di k levél.
ruhakat feltartuā Ǫ kèdèǵ rosa ʒinǫ ʒèmèllèl mègǫtǫʒtètuèn ꝛ vig ꝛ fènlǫ ʒèmèckèl ǫ ʒomoro ꝛ nag felèlemmèl megʒoreitatot èlmèièt èlèṅeʒti vala Aʒèt mēden aitokon ʒèrèuèl bèmēuèn allapèc kiral èllèn hol aʒ v̇luala ǫ orʒaǵanac ʒèkin kirali ruhacba ǫltǫʒuē . ꝛ Arānal ꝛ dragalatǫ kǫuèckèl fènluèn . ꝛ vala iǵèn fèlèlmès ʒèmèllèl Es mv̇dǫn felèmèltè volna ǫ orćaiat ꝛ ǫmèllènᶜ haragiat ègǫ ʒèmèckèl mutatta volna mèg Kiralnè aʒʒon le èsèc ꝛ saroǵ ʒinbè valtoʒuā mèǵfarraduan a· fèièt a ʒolǵalo leāra haita Es istèn akiralnac ʒèllètèt igē nag kègèssegbè fordeita Es siètuē ꝛ feluèn felʒǫkèc ǫʒèkibǫl ꝛ ǫtèt kariaÿnal fogua tartuā miglèn mèg ƀ ǫnǫnbèlè fordolna ~~ǫʒèllètè~~ èʒ iǵèckèl kǫṅǫrgètiuala Mit vallaʒ Ester èn vagoc te aṫadfia nè akarÿh felnèd . nē halʒmḡ Mèt nem te èllènèd ʒèrʒèttètèt ètǫruen dè mēdènèc èllèn Aʒèt vèpièl idè ꝛ illèssèd èʒ estapot Es mikor aʒ vèʒtèglènè vèuè aʒ araṅ vèʒʒǫt ꝛ vètè ǫṅakara ꝛ mègapola ǫtèt ꝛ monda Mirè nem ʒolaʒ ènnèkem Ki fèlèlè Vram latalac tegedèt mōnal istènnᶜ ~~orcaiat~~ Angalat ꝛ mèghaboreitatec èn ʒv̇uèm | te diʟǫseǵednᶜ felèlmètǫl Mèt iǵèn ʟudalatos vag vram ꝛ te orćad tèllès malaʒtockal Es mikor bèʒellènè esmèǵ le èsec ꝛ mōnal lèlèknèlkul lǫn Akiral keᵈ haboroltatikuala ꝛ ǫmēdèn ʒolǵaÿ vigaʒtallakuala ǫtèt ꝛctſ

Digitized by Google

Capitulom tizen ~~hètèd~~ hatod

a Rtarxes kiral èplaianac exēplara mèllè~~kert~~ asidokèrt ǫ orʒaganac

Amēden vidèkibè èrèʒtè è sinʟèn aʒ hebèrèc kǭuèbèn Artarxèses nag kiral Indiatolfoguā Ethiopiaiglan ʒaʒ huʒon hèt vidèkèkn̄bèli hèrćèǵeknc̣ ꝛ fèiedèlmèknc̣ kic mv̇ parāʟolatōknac èngèdnc̣ kǫʒǫnètèt mōd Soc fèiedèlmèc ioʒaggal ꝛ tiʒtesseǵǵèl kic ǫbèleiec adattattac viʒha èltèttèc kèuèlsèǵbèn . ꝗ nē ʟac kiraloknac alaʒkottakat èrǫkǫdnc̣ mèǵnomoreitani anèkic adatot diʟǫsegèt nem visèluē dè aʒokra kic attac faraǵnac alnoksaǵot: sem èlèǵèttèkmèǵ halalatokat aduā a iol tètèlèkrǫl ꝛ ǫbènnèc valo kègèsseǵnc̣ tǫruènèt mèǵtǫruèn Dè alaitac ǫmaǵokat èltauoʒtatni a mēdènèc lato istènnc̣ tǫruènèt es Dè ānè balgataǵsaǵba tamattanac hǫg aʒokat kic a nèkic adatot ʒolgalatot

42-dik levél. ʒèrèlmèsèn tartac || ꝗ mēdenèkèt vg mv̇uèlkednc̣ hog mēden diʟèrètnc̣ mèltoc lègènc̣ Ǫhaʒuǵsaǵǫknac gv̇lèkèʒèseuèl èrǫkǫdnc̣ èlfordeitanioc Mv̇dǫn fèiedèlmèknc̣ fv̇lǫkèt ꝛ ègèbèkèt ǫtèrmèʒètèbǫl alaituan egv̇gǫuèknc̣ alnac ʟalardsagockal mègʟallac Mel allat aʒ o Istoriacbol ꝛ biʒoneitatic . aʒocbol es mèllèc egmēden napon lèʒnc̣ mikèppèn nèmèl ǵonoʒoknac kiʒlèlètècbǫl kiraloknac ʒèrèlmèc ꝛ meǵfertèʒtètnc̣ Aʒert mēden vidèkèknc̣ bèkèsęgèrǫl mègkèl latnōc . se akariatoc alaitanatoc ha kùlǫmbèkèt parāʟolōc hog mv̇ èl mēknèc aprosaǵabol iǫnǫ Dè idèknèc mīèmǫsegèbǫl ꝛ ʒv̇ksèǵèbǫl hog kǫʒǫnsèges ioʒaǵnac kèllèmètessegèrè mōdhatna tǫruent . hog niluaban mègèrʟètèc-

Digitized by Google

mit tanoltōc Aman Amadatinac fia ꝛ èlmėieuèl ꝛ nèmʒètėuèl Macedoniaÿ ꝛ idègē Pèrsaÿak vėrėtǫl ꝛ mvkègėssėgǭckèt mėǵfertėʒtètuē ǫ kègėtlènsėǵėuèl ꝛ ʒarādoc mv̇tǫllǫnc foǵattatėc ꝛ èʒ vtā ǫbènnè èmbėrsėǵėt megbiʒoneituāc. hog mv̇ at̓anknac hiuattatnėc ꝛ. ÿmattatnėc mēdenėctǫl kiral vtan masod ki dè maǵafelmagaʒtatasnac daǵaduanaual annėra èmèlkedėc fel hog mūkèt orʒaǵonctol ꝛ ʒèllètǫnctǫl èrǫkǫdikuala mėǵualaʒtani | mèt Mardocheus kinꝰ hūsėǵeuèl ꝛ ioʒagiual ėlǫnc ꝛ Estert mv̇orʒagōknac tarsat ǫmēdē nèmʒètėuèl nėmīèmǫ vÿ ꝛ halhatatlan ėnʟelkedètes alsaggal kėrė halalra mēd èʒėkèt ǵondoluā hog aʒoc meǵǫlèttètuē alnǫlkodnėc mv̇nmagōkrol es ꝛ persaÿaknac orʒaǵat valaʒtoʒtatna Macedoniaÿkeba Mv̇ keꝰ halalasoc kǫʒǫtt mētǫl ǵonoʒbtol a halalra adatot sidokat mēdėnėstǫlfogua sem egbv̇nbèn nē leltūc Dè meg aʒ èllèn igaʒ tǫruēbèn ėlǫknꝰ ꝛ a felsėges ꝛ iǵen nag ꝛ mēdenkor ėlǫ istèn fiaÿnac kinꝰ ioltėtètèuèl ꝛ mv̇at̓ainknac ꝛ mv̇nèkǭc adattatot èʒ orʒaǵ ꝛ ǫriʒtètic mēd maiglan Aʒert alèuèlèkèt kikèt èn nèuèm alat aʒ èrèʒtėt vala tuggatoc meǵsēmiǫltèknꝰ ki bv̇nėrt ǫ es ki alnalkodot ꝛ ǫmēden rokona aʒ akaʒto fakon fv̇ǵnꝰ è varosnac ꝛ Susisnꝰ kapui èlǫt Nē mv̇ dè istèn ǫnèki mėǵforbatluā mėllèt ėrdėmlėt Dè maǵa è parāʟolat mėllèt most èrèʒtǭe mēden varosocban èlèuè vèttèssėc . Asidocnac illėc ėlnic ǫ tǫruėnėckèl Kicnꝰ tartoʒiatoc lēniec sègėdèlmǫl hog aʒokat kic ǫmaǵokat kėʒeitėttėkuala ǫhalalokra mėǵǫlhèssėc a xij honac ki hiuatic Adarnac xiijꝰ napian Mert èʒ ʒomorosaǵnac ꝛ siralmnac napiat amēdenhato

Digitized by Google

43-dik levél. istèn fordeitot||ta nèkic ǫrǭbè Aʒȅt tv̇ es ènnapot vallatoc ėgèb innèpnapoc kǫʒibè ꝛ ʒolǵallatoc ǫtèt mēden viǵasaǵǵal. ꝛ touabba mēdėnėc mėǵ ėsmèrtèssènèc kic Persaÿaknac huuǫn èngèdnᶜ ǫhùsęǵėkȅt mėltan valo ėrdėmėt vēniec kic keᵈ alnalkodnac ǫ orʒaǵoknac èluèʒnièc ǫbv̇nǫkȅt Mēden videc kèdeǵ ꝛ varos mėl nėm akarād rėʒès lēni èièles innèplėsbè tǫrrèl ꝛ tv̇ʒʒèl vèʒien èl ꝛ ig èltǫrlessėc . hog nė ʟac èmbėrėknèc dè vadaknac ꝛ felèlėm lėgē ǫrǫcke aʒ vtalasnac ꝛ aʒ èngėdèlmètlènsėgnᶜ peldaiaiert ꝛcſ

Digitized by Google

Machabeus.

t Ǫrtenec keᵈ hèt aťafiac ꝛ ǫ āṅockal ǫʒuǫ mėǵfogattac keṅʒėreitèt-
T niec kiraltol vėrėseǵeckèl ꝛ bika bǫrbǫl alkotot ostorockal gėtrèt-
tètuē diʒno husokat ēni istèni tǫruėn èllèn Eg kèdėǵ aʒoc kǫʒʒǫl . ki èlǫ vala
ig mōda Mit kèrdeʒ́ ꝛ mit akarʒ́ tudnod mv̇tǫllǭc. kėʒėc vagōc inkab mėg-
halnōc hog nē. mv̇ haʒankat ꝛ istènnᶜ tǫruėnėt mėǵtǫrnǭc Es vg a kiral
mėghaɫraguā parāʟola sèrpènǫkèt ꝛ èró faʒakakat meggerièʒtèni. Kic . lėg-
ottan meǵǵėrièʒtètuen parāʟola ānac ki èlǫʳ ʒolt vala ṅèluėt èlmėtēni ꝛ
fèienèc bǫrėt levōni ꝛ kèʒèinᶜ ꝛ labaÿnac vÿait èlmètēni ǫ ėgèb aťťafiaÿ
ꝛ āṅa nėʒueiec . ꝛ mikor im̄ar mēdėnėstǫl ėktèlènnė lǫt volna parāʟola
a tv̇ʒèt ǫrèǵeitèni ꝛ mėglehǫt a serpėnǫbèn gėtrèni Kibèn mikoron hoʒia
getrèttètnėc ėgèbi āṅokual ǫʒuǫ ėgèmbè egmast onʒollakuala èrǫssèn mėg-
halnioc mōduan Vr istèn iǵassaǵot nėʒ ꝛ mėguiǵaʒtaltatic mv̇bènnǭc mi-
kėppèn aʒ ėnėknᶜ vallasa miat mėgmondotta Moÿses Es ǫ ʒolgaibā mėg-
uiǵaʒtaltatic Es ig èlǫʳ a mėghaluā aʒōkeppē a masot viʒikuala mėgka-
romlatra ꝛ ǫ fèièÿnèc bǫrėt haiaiual ǫʒuǫ lėuonuā kèrdikvala ha èlèʒtėb
ēnėc hog nem mēd ǫtèstėbèn menden tagi ʒėrēt gėtrèttètnec Es aʒ fèlèl-

Digitized by Google

44-dik levél. uėn aťai ʒ́oual monda Nem teʒem aʒȅt || mȅt èn aťamfia kemēsėǵǫ gėtrèlmèt ~~ʒènuèdet~~ kǫuètėt nem tagadom meǵ vrat aʒȅt èʒ amasod hèlen aʒ èlǫnᶜ gètrèlmėt vėuė . ꝛ ǫ vtolso ʒèllètėbèn iutuan ig mōda Te fertėʒètėssėgǫ valobiʒon è vilaǵban mūkèt èluèʒtèʒ́ dè èʒ vilagnac kirala mv̇nkèt ǫtǫruėneiert mḡholtakat. aʒ ǫrǫc ėlètnᶜ felkèlètėbèn felkǫlt Ènnᶜ vtāna a harmadic karōlattatikuala. ꝛ. ǫ nèluėt kėruē hamar ki vètė ꝛ kèʒeit alhatatost ki tèrièʒtė . ꝛ biʒodalmal monda Meṅbǫl birom èʒekèt dè istènnᶜ tǫruenėiert èʒekèt es mėg vtalom mȅrt rèmēlėm èn maǵamat èʒekèt ǫtǫllǫ vēnem . vghog akiral ꝛ kic ǫ vèlè valanak ʟudalkodnakuala èʒ ifionac èlmėiėn hog mōnal sēmie tartana ègėtrèlmèkèt Es ig è mėghaluan a nègèt buseiťakvala aʒōkeppèn getėruėn Es mikor im̄ar halalan volna mōda Job èmbėrectǫl halalra adattatuā istèntǫl rèmēseǵėt varni . ꝛ ėsmḡ ǫtǫllǫ felkǫltètni . mȅt te nèkėd felkèlèt ėlètrè nėm lėʒē Es mikoʳ aʒ ǫtǫdǫt èlhoʒtakuolna gėtrikuala ǫtèt ꝛ aʒ tèkėntuē [b] mōda [a] ǫreiaia Èmbėrėc kǫʒǫt hatalmat vallaʒ . iollèhèt mḡtǫrètèndǫ vag . tėʒėd amit akarʒ́ Ne akariad alaitaōd mv̇ nèmʒètǫnckèt istèntǫl mėghagattatotnac . te kèᵭ ènǵėdèlmèst ʒ́ènuèggèd ꝛ mėǵlatod ǫnaghatalmat mikėppèn teǵedèt ꝛ te magʒatodat gėtri Ennᶜ vtanna ahatodot | hoʒiakuala ꝛ aʒ kèʒdè mėghalni ig mōda Ne akarÿ heiaba tėuėlgènėd Mert mv̇ mv̇nǭmagōkėrt ʒènvèggüc èʒt bv̇nhǫuēc mv̇ istènǭcbèn ꝛ mėltā valo ʟudalatba lǫttèc mv̇bènnǭc, Te kèdėglèn nė alohad iǫuēdǫuǫl te magadat gėtrèlemnèlkülǫn hog istèn èllē kėsėrtèttèl vionod Aʒ igē felėttė ʟudalatos aṅa keᵭ ꝛ iok èmlèkėʒètėnᶜ mėlto ki

Digitized by Google

ǫhèt fiaÿt napnac egidèiebèn néʒuē èluèʒnièc io akarattal visèliuala a rè-
mēséǵért méllèt istènbèn valuala Egmēdénikèt ouʒolla vala ǫn nèluéuèl
èrǫssèn bètèlvén bǫlʟèséǵǵèl ꝛ nèmbéri gōdolat alat ferfiv èlmét visèl-
uē mōda aʒoknac Fiaÿm Nē tudom miképpèn èn méhémbèn ièléntètéc
sem attā èn tv̇ nèktéc ~~alel a tèstet~~ a ʒèllètét ꝛ alélkét ꝗ . aʒ élètét : ꝛ
tv̇ egmēdentekn⁹ taǵit nem èn ʒérʒèttèm Te èʒuilaǵnac tèrēteiǫ ki èm-
bérnèc ʒv̇lètètét ʒérʒèttè ꝛ ki mēdénékn⁹ léltè kèʒdètét ꝛ aʒ ʒèllètét ꝛ aʒ
élètét tv̇nèktéc ésméǵ mégagga irǵalmassaǵǵal mikēt ma tv̇nǫmagatokat
ǫ tǫruénért megutallatoc Anthiohius kèdéǵ alaiťa vala magat égèm-
bê mégutaltatni ꝛ boʒʒontasnac ʒauaual mégutaltatotnac Mikor még-
lèn aʒ ifiab vgan volna nem ʟac iǵéckèl onʒolla vala dè es èseuèl
èrǫseitiuala ǫtèt kaʒdaǵǵa ꝛ bodogǵa ténni ꝛ aťaÿ tǫruénékrǫl èlual-
toʒtatuā baraťťaia vallani ꝛ kéllèmètésséǵékn⁹ vagat ǫnèki adni Dè
mikor mēd èʒékrè aʒ ifio sēmiképpèn ném hailana hiua a kiral || ǫaṅṅat 45-dik levél.
ꝛ kiʒlèli vala ǫtèt hog èʒ ifionac lēnè mḡʒabadolasara Mikor ke⁹
soc iǵeckèl ǫtèt onʒollotta volna iǵérè ǫ magat ǫfiat kiʒlèlni Es vg haila
ǫhoʒiaia mégmèuètuē akégétlèn fèiedèlmèt mōda haʒaÿ ʒoual Fiam irgal-
maʒÿh ènnèkém ki tégédèt kilènó honapocban èn méhémbèn visèltèlèc
ꝛ tèièt harom èʒtèndǫcbèn attam ꝛ éltèttèlèc ꝛ eʒ ènnè élètbè nèuèltèlèc
Kérlèc èn ʒv̇lǫttèm hog néʒièd mēṅèt ꝛ fǫldèt ꝛ mēdénékèt méllèc ǫbèn-
nè vadnac . hog mégèrʟèd mét aʒokat istèn sēmibǫl tǫttǫ ꝛ èmbéri nèm-
ʒètét vg tǫt . hog né fèllèd èméʒarost: dè te aťadfiaÿual melto lég ha-

Digitized by Google

lalt foǵadnod . hog aʒ irǵalmaʒatbā vėgèlèc ~~tvtǫkèt~~ tėgedèt te aťadfiaÿ-ual Mikor èʒėkèt mėg aʒ mōdana monda aʒ ifiv. Kit vartoc nem ènǵèdėc kiral parāʟolaťťanac dè tǫruē paranʟolaťťanac mėl mv̇nėkǭc adatot Moÿ-ses miat Te keᵈ ki lǫttèl mēden ǵonossaǵnac lėlǫiè aʒ ėbėrėkrè · nē tauoʒtatod èl istènnᶜ kėʒėt Mert mv̇ èʒėkèt mv̇bv̇nǭkėrt ʒènuèǵgūc . ꝛ ha mv̇nèkǭc mv̇fègèlmǭkėrt ꝛ poreitasonkėrt mv̇ vrōc istènǭc kèuèsė meg-haragut dè ėsmėǵ mėgèmlèkėʒic ꝛ mėgèggèsǫl ǫ ʒolgaiual Te kèᵈ oh fėr-tėʒètės ꝛ menden èmbėrėctǫl bv̇nǫsb . ne akarih heiaba felmaǵaʒtatnod hiv rèmēsėǵeckèl ǫ ʒolgaira megharaguā | Mėt mèǵ a mendenhato istènnᶜ ꝛ amēdėnėkèt nėʒǫ itelètėt nē tauoʒtattad èl Mėrt èn atāfiaÿ ma kèuès sèrèlmèt ʒènuèdueiec aʒ ǫrǫc ėlètnᶜ tèstamētoma ala lǫttènᶜ Te kèᵈ is-tènnèc itėlètėuèl te kèuėlseǵėdnᶜ iǵaʒ gėtrèlmėt mėgfiʒètėd Èn keᵈ mi-kēt es èn aťamfiaÿ èn lėlkėmèt ꝛ tèstėmèt adom mv̇aťainknac tǫruėneiert ÿmaduam vrat mv̇ nèmʒètǭknec hamaraban kǫnǫrǫlètėsse lēni . teged keᵈ gėtrèlmèkkèl ꝛ vèrèsėgeckèl vallanod . hog ʟupa ǫ ǫnǫn maǵa istèn Èn bènnèm kèᵈ ꝛ èn aťamfiaÿban a· mēdenhatonac haragia mėgʒǫnic . mel mv̇ nèmʒètǫnkrè iǵaʒan hoʒattatot Tahat akiral haragba ǵerièdè . èrrè mēdėnėc felėt kèmēbē fènelkedėc, Meltatlan vėuėn ǫ maǵat mėǵmèuè-tètnᶜ Es vg èʒ es tiʒtan halamḡ. mēdēkēt vrban biʒuā Vtolʒeren keᵈ ǫfiaÿ vtan aʒ aṅa es mėǵuėgèʒtètėc Aʒėt èʒ aldoʒatokrol ꝛ mēden feṅè-ǵètėsekrǫl kėgėtlènsėǵėkrǫl ėlėǵ mondatot ꝛcſ.

Digitized by Google

e Leazarus azét eg az elebèliècbèli irastudocbol mègèlèmèt èlèttèl valo fèrfiv. 2 zèmèllèl èkès mègnilt zaual megfarraduā kènzèreitètikuala dizno hust ènni Es az inkab diłoségès halalt || valazta hog nē 46-dik levél.
a ~~diłoségès~~ a fertezetes èlètèt Akaratta zèrēt èlèuè mègen vala agètrèlèmrè Nèzuèn ke? mikèppèn kèllènè èlèuè mēni èngèdèlmèst zènuèduèn zèrzè hog èz èlètnc halalaiert magat alkolmatlanocba nè èrèztènè Azoc kèdèg kic ièlèn alnakuala hamis irgalmassaggal rèmoltètènc?mg̃ è fèrfivnac règi baratsagaiert titkō vèuen otèt kèrnc vala husokat hozni kicvèl illikuala èltèttètni hog tèttètnè ètèt az aldozatoknac husibol mikent kiral parāłoltuala hog è tèuèn halaltol mègzabadolna 2 è fèrfivnac règi baratsagaiert tèzikuala o vèlè èz èmbèrsèget Es az kèzdè gondolni o èlètenèc 2 vènsègènc melto magassagat 2 onèmèssègènc? ozsèget · 2 o gèrmèksègètol foguā valo io naiasskodattat . 2 a scēt toruèn zèrēt valot ki istèntol zèrzèttètètuala fèlèlè mōduan Tuggatoc hog èn magamat inkab pokolba èrèztē Mōda mèt nem illic mvmelto èlètōckèt tèttètnōc hog soc ifiac alahac Eleazarust kilènè zaz èztèndèÿèt idègènèkn? èlètèbè mēni . 2 ok èn hasonlatossagomèrt 2 akèuèsènnè ~~èlètn?~~ torètètèssègeiert èlètn? idèÿeiert mgłalatkozianac 2 èzert zèplot 2 atkot kèrèssèc ~~nèc~~ èn vēsègemn? Mert es ha èièlen valo vdobèn mendènèkn? gètrèlmibol mègzabadollac dè a· mē-

Digitized by Google

denhatonac kèʒėt sem èlèuènėn sėm haluam nem tauoʒtatom èl Aʒȩ̀t | èʒ ėlètėt èrǫssèn altal mėgėm valōbiʒon mėltonac ièlėnėm vėnsėǵnᶜ ifiaknac keᵈ èrǫs peldat hagoc . ha kėʒ èlmėuèl ꝛ èrǫssèn èʒ halalatossėǵǫ ꝛ scētsėǵǫ tǫruėnėkėrt tiʒtes halallal ėltèttètèndėm Èʒec mōduan leǵottan agėtrèlmèkrè vōtatikuala Aʒoc keᵈ kic ǫtèt viʒikvala . ꝛ èlèʒtėb kèuèsė kègėsė e bèc valanac haragba fordolanac aʒ ǫtǫllǫ mėgmōdot bèʒėdėkėrt kikèt aʒoc kèuėlsegbǫl alaiťakuala ʒarmaʒotnac Dè mikor ꝛapasockal mėǵǫlèttètnėc ohaita ꝛ mōda Vram ki vallaʒ a tudomāt niluā tudod te mert halaltol mėgʒabadolhatnėc tèstnᶜ kèmeṅ gėtrèlmėt sèrèlmit ʒènuèdėm . Lelkėm ʒėrēt keᵈ te felèlmėdėrt ǫrǫmǫst ʒènuèdem èʒėkèt Es èʒ valobiʒeṅ èkėppèn mėnè ki èuilaǵbol . nē ꝛac . èlèuènėknᶜ dè mēden nèmʒètnᶜ ǫhalalanac èmlèkėʒètėt ioʒaǵnac ꝛ èrǫssėgnᶜ peldaiat haga ꝛcſ ||

a' 47-dik és 48dik levél üres az eredetiben.

It kezdètic Baruth ꝓphetanac kǫṅuǫ 49-dik levél.

e ES èzèc a· kǫṅǫnèc iǵeÿ mèl̄lèkèt irt Baruch Nerienèc fia Maasie fiaie Sedechie fiae Sedeÿ fiae Elchie fiae Babilloniabā . ǫtǫd èztèndǫbèn a· honac hètèd napian az v̇dǫbèn kibèn a Caldeusoc Ir̄lmèt megvǫttèkuala . 2 . mègǵèrièztèttèkuala ǫtèt tv̇zzèl . Es mègolvasa Baruch è kǫṅǫnc̣ iǵeÿt Jekoniasnac Joachim fianac Juda kiralanak fv̇lèibè mēd. ānèpnèc a· kǫnǫhǫz iǫuǫknc̣ fv̇lèibè 2 a hatalmasoknac kiral̄oc fv̇lèinc̣ fiaÿnac fv̇lèibè . a· kv̇sdèdtǫl foguan mēd a·nagiǵlan Babillo mendènèknc̣ Babilloniaban lakozoknac Svdinac fol̄oianal kic haluā sirnakuala bǫitǫlnc̣ vala ꝗ imadkoznakuala vrnak zèmèlè èlǫt Es penzt zèdenc̣ mikēt egmendēnèc kèzè · tèhètè· 2 èrèztèt Ir̄lmbè Joachim paphoz Ech Elchie fiahoz Saloèl fiaiehoz 2 az egèb papokhoz 2 mend ānèphèz kic ǫ vèlè lelèttèttènèkuala Ir̄lmbèn mikor vēnèc vr tēplomanac èdènit mèl̄lèc èl vitèttènc̣ vala a· tēplombol mèghioni Judanac fǫldèbè Siban honac x napian az ezúst èdenèkèt mèllèkèt alkotot vala Sedechias Josie fiaie Juda kiralae, mi vtan èlvǫttǫ volna Ir̄lmbǫl Nabuhodonozor babillonianac kiral̄a

Jekoniast ꝛ a fèièdèlmèkèt ꝛ a foǵlokat ꝛ a hatalmasokat ꝛ a fǫldnꝰ nėpėt ꝗ viue ǫkèt mėǵkǫtǫʒuėn Babilloniaba | ꝗ mondanac Ime èrèʒtǫnc tv̇ hoʒiatoc ~~tv̇~~ pėnʒėkèt kicbǫl vėgètėc aldoʒatokat ꝗ temiènt ꝗ tėgètėc aldomasokat ~~bv̇nėrt~~ ꝗ aianlatoc bv̇nėrt mv̇ vronc istenǭknèc oltarara ꝗ ÿmaggatoc Nabvhodonoʒor Babillonia kiralnac ėlèteiėt ꝗ Baltaʒarnac ǫ fianac ėlèteiert ꝛ hog lėgènꝰ ǫ napioc mikēt mēnꝰ napi fǫldǫn, Es hog aggon vr tèhètsėǵėt mvēkǫnc ꝗ vilaǵosehamḡ mv̇ ʒėmèinkèt hog ėlhèssǫnc Nabuhodonoʒor Babillonia kiralanac arnėka alat. ꝛ ǫ fianac Baltaʒarnac arnėka alat ꝛ ʒolǵallonc ǫnèkic soc napocban ꝗ lėllǫnc malaʒtot ǫ ʒėmėlèc èlǫt Mv̇nǫn magōkėrt ꝛ ÿmaggatoc mv̇ vronc istènǫnckèt mėt bv̇nhǫttǫnc mv̇ vronc istènǫnknꝰ ꝗ nē fordolt èl ǫharagia mv̇tǫllǫnc mēd èʒ napiǵlan, Es èkǫṅuèt oluassatoc. kit èrèʒtėttǫnc tv hoʒiatoc vrnac tēplomaban mėgoluastatni aʒ innèp napō Es mōgatoc ~~vronc~~ mv̇ vronc istènǫnknꝰ iǵassaǵ . mv̇nèkǫnc keꝺ galaʒat mv̇ orćainknac mikēt vagon èʒ nap mēd Judanac ꝛ Irlm lakoʒoinac. mv̇ kiralinknac ꝛ mv̇ fèiedèlminknèc ꝗ mv̇ papinknac ꝛ mv̇ ꝓphetainknac ꝗ mv̇ aťainknac Bv̇nhǫttǫnc mv vronc istènǫnc èlǫt ꝗ nėm hittǫnc hv̇tǫtlènkėduėnc ǫbènnè ꝛ nē voltonc alaʒkottac ǫnèki ꝗ nem halǵattuc mv̇ vronc istènǫnknꝰ ʒauat hog iarnāc ǫ parāꝛolatibā mėllèkèt adot mvēkǫnc ānaptolfoǵuā . kin ki hoʒta mv̇ aťainkat Egiptōnac fǫldebǫl . mend è napiǵlan hv̇tǫtlènėc voltonc vrhoʒ ||
50-dik levél. ꝗ tekoʒlatuan èlmėnēc hog ne halǵatnoc ǫ ʒauat Es eggèsǫlėnèc mv̇ vèlǫnc soc ǵonoʒoc ꝗ atkoc mėllèkèt ʒėrʒėt vr Moÿsėsnèc ǫ ʒolgaianac, ki ki hoʒ-

Digitized by Google

ta mv̇ at̓ainkat Egiptōnac fǫldebǫl adnia mv̇nèkǫnc a tèÿèl ꝛ a· mèʒʒèl foľo fǫldèt mikēt è maÿ napon ꝛ nėm halǵatoc mv̇ vronc istènǭcnèc ʒauat a ꝓphetaknac mēđ iǵeiec ʒėrent kikèt èrèʒtėt mv̇ hoʒiāc ꝛ mv̇ birainchoʒ, Es èlmētǭc ǫtǫllǫ egmēdenīc ǫ ʒv̇uėnᶜ ǵonoʒ èrtèlmėbè mv̇uèlkėdni idèǵėn istènėknᶜ tėuėnc ǵonoʒokat mv̇ vrōc istènǭknᶜ ʒemèÿ èlǫt,

Capitulum masod

a

A Ʒert ʒėrʒe mv̇ vrōc istènǭc ǫ iǵeiet mėľľèt bèʒėllèt vala mv̇hoʒianc ꝗ mv̇ birainchoʒ kic ìtėltėc Isr̄lt ꝛ mv̇kiralinchoʒ ꝗ mv̇fèiedèlmīcheʒ ꝗ mend Isr̄lhėʒ ꝛ mēd Judahoʒ hog hoʒna vr mv̇ reianc mend aǵonoʒokat meľľèc nem lǫttènᶜ meṅ alat mikeppèn Ir̄lmbèn lǫttènᶜ mÿ ʒėrēt iruan vadnac Moÿsėsnèc tǫruėnėbèn hog mėǵėnnė èmber ǫ fianac hvsat ꝛ ǫ ľaninac hvsit ꝛ ada aʒokat mēđ kiraľoknac kèʒėc aľa kic mv̇kǫrnǫľlǫnc vadnac boʒʒosaǵba ꝛ puʒtoľatba mēđ nėpècbè ~~kic mv̇kǫrnǫllǫc vadnac~~ kicbè mv̇nkèt èlhimtėt vr. ꝗ lǫttǫnc ala ꝛ nē fel. mert bv̇nhǫttǫnc mv̇ vronc istènǭknèc. nem ènǵèduėnc ǫ ʒauanac Mv̇ vronc istènǭknᶜ iǵassaǵ mv̇nèkǫnc keᵈ ꝗ mv̇at̓ainkn~~ac galazat~~ orćaianac galaʒat mikēt vagō èʒ nap mert bèʒellėttè vr mv̇reianc mēd èʒ ǵonoʒokat mėľľèc iǫttènᶜ mv̇reiāc ꝛ nem onʒollǫttuc mv̇ vrōc istènǭknèc orcaiat hog meǵfordolnanc

Digitized by Google

mv̇ egmēdenīc ǫmētǫl ǵonoʒb vtaÿbol, Es vigaʒot vr gonoʒocban | ꝗ reianc hoʒta aʒokat. mȅt iǵaʒ vr ǫmēđ mv̇uèlkėdètibèn mėllèkèt parāʟolt mv̇nèkǭc ꝗ nem halǵattuc ǫ ʒauat hog mēnėnc vrnac ǫ parāʟolatibā mėllèkèt adot mv̇ orćanc èlèibè, Es ma vram Isr̄lnc̣ istènè ki kihoʒtad te nėpèdèt Egiptōnac fǫldėbǫl èrǫs kèʒbèn ꝛ fǫldi ièlėnsėgėcbèn ꝛ mēni ièlėnsėgėcbèn te nag tèhètsėǵedbèn ꝗ maǵas karban ꝗ tǫttèl te maǵadnac nèuèt mikēt vagō èʒ napon Bv̇nhǫttǭc mv̇ vrōc istènǭc te menden iǵassagidban hamissan mv̇uèlkėttǫnc kègėtlènǫl tǫttǭc, Fordeitassec èl te haraǵod mv̇tǫllǫnc mert kèuèsèn hagattatōc mėg a· nèmʒètėc kǫʒǫt houa mūkèt èlhimtėttèl, Es vram halǵassadmėǵ mv̇ onʒollatinkat ꝗ mv̇ ÿmadsaginkat ꝗ mēʟ mėǵ mūkèt tėnėn ėrtèd ꝗ ag nèkǭc malaʒtot lelnǭc aʒoknac orćaioc èlǫt kic mv̇nkèt èluittènc̣ hog mėǵtugga mēđ fǫld mȅt te vag vr mv̇ istènǭc ꝗ mert te nèvèd hiuattatot mēđ Isr̄len ꝗ ǫmaǵʒaťťan · Nėʒÿh vram mv̇reianc te scēt haʒadbol . ꝗ haiʟad le te fv̇lèdèt ꝗ halǵasmėǵ Nissadmḡ te ʒėmèidèt ꝗ lassad . mȅt nem ahalottac kic pokolban vadnac kicnc̣ ʒèllètėc èluėtèttètėt ǫhvrocbol adnac tiʒtėssėgėt ꝗ iǵaʒolatot vrnac Dè a· lėlėc mėl ʒomorosaǵban vagō a·ǵonossaǵnac nagsaǵā ꝗ lehorgadua iar ꝛ bètègē ꝗ mėǵfogatkoʒo ʒėmėc ꝛ èheʒǫ lėlėc ad tenèkėd diʟǫsėgėt ꝗ iǵassagot vrnac, Mert nem mv̇ aťainc igassagoc ʒėrēt ǫttǭc mv̇ onʒollatokat ꝗ
51-dik level. kèrèsǫnc irgalmassaǵot te ʒemelėd || èlǫt vr mv̇ istènǭc Dè mȅt èrèʒtėttèd te haraǵodat ꝛ te hirtèlènkėdètėdèt mv̇reiāc mikēt bèʒėllėttèl te gèrmėkidnc̣ ꝓphetaknac kèʒėcbèn mōduān Ig mōd vr haiʟatoc le tv̇ vallatokat

Digitized by Google

ꝗ tv̇ ṅakatokat ꝗ mv̇uèlkėggètėc Babillon kiralanac ꝛ v̇ltǫc a·fǫldǫn kit attam tv̇ aṫaitoknac, Kit hanem tèiendėtėc sem halǵatāgatoc tv̇ vratoc istèntėknꝰ ʒauat mv̇uèlkednetėc Babillon kiralanac fogatkoʒatot tėʒėc Judanac varosibol ꝛ Irl̄m kv̇uǫl ꝗ èluėʒėm tv̇ tǫllètėc viǵasaǵnac ʒauat ꝗ ǫrǭnèc ʒauat ꝛ a vǫnꝰ ʒauat ꝗ a mēnèc ʒauat ꝗ leʒen mēđ fǫld ṅomdoknalkv̇lǫn aʒ ǫbènnè nem lakoʒoctol, Es nem halǵatac te ʒodat hog mv̇uèlnenꝰ Babillon kiralanac ꝗ ʒerʒed te iǵeidèt mėl̈lèkèt bèʒėllėttèl te gèrmėkidnꝰ ꝓphetaknac kèʒėcbèn hog èluitèssènꝰ mv̇kiralinknac tètèmėc ꝗ mv̇ aṫainknac tètèmėc ǫhèl̈ėkrǫl, Es imė vèttèttènꝰ napnac hèv̇sėǵėrè ꝛ eÿnꝰ fagara ꝗ mėgholtanac a· mētǫl ǵonoʒb sèrèlmècbèn ꝛ èhsėgbèn ꝗ tǫrbèn ꝗ akièrèʒtètbèn Es vèttèd a tēplomat kibèn hiuattatot te nèuèd ǫbènnè mikēt èʒ nap Isrl haʒanac ꝗ Juda haʒanac hamissaǵaiert Es tǫttèl mv̇ bènnǭc vr mv̇ istènǭc te mēđ ioʒagod ʒėrēt ꝗ te mēđ nagkǫnǫrǫlètėd ʒėrēt mikēt bèʒėllėttèl te gèrmėkidnꝰ Moÿsėsnꝰ kèʒėbē annapon mėllen parāʟoltal nèki mėgirna te tǫruenedèt |,* Īsrl fiaÿ èlǫt monduan Ha nem halgatangatoc èn ʒomat è nag ~~kèuel~~ kèuel sokassaǵ fordeitatic mentǫl kůssèb nèmʒètbè houa èn èlhimtem aʒokat mert tudom hog èngemèt nē halgat è· nep Mert è· nep kèmeṅ ṅako ꝛ meg fordol ǫ ʒůuebè ǫ fogsaganac fǫldebèn Es megtuggac mert èn vagoc vr ǫ istènec Es adoc nèkic ʒůuèt ꝛ meg èrtnèc ꝛ fulèkèt ꝛ meghalgatnac ꝛ diʟernèc èngemèt ǫ fogsagoknac fǫldebèn ꝛ megèmlèkèʒnèc èn nèuèmrǫl Es èl ~~fǫ~~ fordeiṫac ǫmagokat ǫ kèmeṅ hatokbol ꝛ ǫ nag gonossagocbol mert megèmlèkeʒnèc ǫ attoknac vta-

* Itt kezdé a' másik kéz, irását.

Digitized by Google

rol kic bṽnhǫttènèc èn bènnèm Es meghiuom azokat ǫ fǫldǫkbè mellert èskǫttèm ǫ attoknac Abrachamnac Isaaknac 2 Jakobnac 2 vralkodnac azokon 2 megkissèbeitem sokaseitom ǫkèt 2 nem kussèbednèc meǵ Es zerzec azoknac mas ǫrǫc testamentomot hog legèc azoknac vroc 2 ǫk leznèc ènnèkem nepèm 2 nem indeitom èl tòuabba èn nepèmèt Īsrl fiait a· fǫldrǫl mellèt attam azoknac

Capitulum harmad

ES ma mendenhato vr Īsrlnc istène a· getrèlmèkbèli lelec 2 a· bús zèllèt ṽuǫlt te hozìad Halgassad vrā 2 irgalmazÿ mert irgalmas istèn vag 2 irgalmazih mṽnèkǫnc mert bṽnhǫttǫnc te èlǫttèd ki ṽlz ǫrǫcke 2 mù èluèzǫnc ǫrǫcke 2 nem halgatac ǫ vroc istèneknèc zauat ||
52-dik levél. Mendenhato vr īsrlnèc istène halgassad ma vram Īsrl halottinac 2 ǫ fioknac imadsagat mert bṽnhǫttènèc te èlǫttèd 2 nem halgatac ǫ vroc istèneknèc zauat 2 eggèsǫltènèc mùuèlǫnc gonozoc Ne akarih mù atainknac hamissagokrol meǵ èmlèkezned dè èmlèkezièl meǵ te kèzèdrǫl 2 te nèuèdrǫl èz ṽdǫbèn mert te vag vr mṽ istènǫnc 2 diuerìuc te nèuèdèt vram mert azert attad te felèlmèdèt mù zùueinkbè hog hÿuc te nèuèdèt 2 di-

Digitized by Google

ʟeriǫnc tegedèt mv̇ fogsaginkban Mert èl fordolonc mv̇ aṫainknac hamissagocbol kic bv̈nhǫttǫnc te èlǫttèd Es ime mv̇ ma mv̇ fogsaginkban vagonc houa mùnkèt èl himtettèl boʒʒosagba ꝛ atocba ꝛ bünbè mv̇ aṫainknac menden hamissagoc ʒerent kic èltauoʒtanac te tǫllèd mv̇ vrunk istènǫnc Halgassad Isrl élètnèc paranʟolatit fülèiddèl èʒedbè vegèd hog tug ildomossagot Mi aʒ lsrl mi aʒ hog èllènsegeknèc fǫldebèn vag meg auoltal idègennèc fǫldebèn megferteʒtèttèl a· halottakkal ʒamlaltattal a· pokolba leʒallockvl Meg hattad bǫlʟèsegnèc forrasat mert ha istènnèc vtaban iartaluolna valobiʒoń bekeseggèl lakoʒtaluolna a· fǫldǫn Tanollad meg hol legen a· bǫlʟèseg hol legen aʒ ildomossaǵ hol legen a· ioʒag * hol legèn aʒ èrtèlm . hog tuggad hol lègèn ègèmbè élètnc ꝛ ioʒaǵnac hoʒiusaǵa, Hol lègèn ʒèmèknèc vilaǵa. ꝛ bèkèsèǵ . Ki leltèmèǵ ǫ hèlèt ꝛ ki mēt bè ǫ kènʟèbè, Hol vadnac nèmʒètèknc fèiedèlmi. ꝛ kic vralkottanac vadakan mèllèc vadnac fǫldǫn. Kic iacodnac mēnc madariban . Kic èʒvstǫt kenʟéʒtèènc ꝓ araṅat kibèn èmberéc biʒnac ꝓ nīʟ ǫ kèrèskèdèsèknc vègè kic èʒ vstǫt faraǵnac ꝓ ʒorǵalmaʒatosoc ꝓ nīʟ ǫmvèlkèdèsecknc mèglélésè. Ki irtattanac ꝓ pokolba leʒallottanac ꝛ ègèbèc tamattanac ǫhèlécbè Ifiac lattac a vilaǵot ꝛ lakoʒtanac fǫldǫn Fègèdèlémnc ke? vtat nèm tuttac sem èrtèttéc ǫ ǫsuènit sem ǫ fioc fogattoc ǫtèt Q orćaiatol mèʒʒè lǫttènc Nem hallattatot Canaānac fǫldébèn sem lattatot Temanban Es Aǵarnac fiaÿ kic ki kèrèstéc aʒ ildomossaǵot mèl fǫldbǫl vagō Téman fǫldenc ǫplari ꝛ bèʒéllǫÿ ꝓ il-

* Ismét az első kéz.

Digitized by Google

domossaǵnac ꝛ èrtèlémnꝰ ki kèrèsǫÿ . Bǫlʟèségnꝰ keꝺ vtat ném tuttac sem èmlèkeʒtènꝰ még ǫ ǫsuènérǫl O Isr̄l mél nag istènnꝰ haʒa ꝛ mél iǵén nag ǫbirodalmanac ǫ hèlè . ~~nag~~ ~~ꝛ~~ nag ꝛ véget ném val. magas ꝛ mértéclètlèn. Hol voltanac a nèuèʒètés oriasoc kic kèʒdèttǫlfoguā nag allatouac voltanac ꝛ tvdomaṅosoc hadhoʒ Nem aʒokat valaʒtotta istèn . sem leltékméǵ fègélémnꝰ vtat aʒèt ~~léltékmeǵ~~ èluèʒtènꝰ Es mert ném vallottanac tudomant ǫhitsaǵokért èluèʒtènꝰ Ki mēt fel mēbè ꝛ vǫttǫ ǫtèt ꝛ ala hoʒta a· kǫdǫcbǫl . Ki mēt altal tènǵerén . ꝛ méglèltè ǫtèt ~~ꝛ ala hoʒta ǫtèt~~ ꝛ hoʒta valaʒtot arānon Nīʟ ki megtudhassa ǫ vtait . ꝛ ki mégkèrèssèhèssè ǫ ǫsuénit || * Dè ki mendenekèt tud èsmèrte aʒt ꝛ ǫ ildomossagaual lelte ǫtèt Ki alkotta a· fǫldèt ǫrǫc v̇dǫtǫl foguan ꝛ bètǫltǫttǫ aʒt apro barmockal ꝛ neg labockal, ki èrèʒti è· vilagot ꝛ èlmegen ꝛ hiutta ǫtèt ꝛ èngèdet felèlembèn ǫnèki A· ʟillagoc kèdeg attanac vilagot ǫ ǫriʒètekbèn vigattattanac hiuattattanac ꝛ mondottanac ièlen ~~v~~ vagonc ꝛ vilagoseitottanac nèki ǫruèndeʒèttèl ki tǫttǫ aʒokat Eʒ mv̇ istènǫnc ꝛ nem alaitatic egèb ǫ èllène E^{3} lelte fègedèlemnèc menden vtat ꝛ atta aʒt Jacobnac ǫ gèrmekinèc ꝛ Isr̄lnèc ǫ valaʒtottanac Eʒec utan fǫldǫn lattatot ꝛ èmbereckèl naiaskodot

53-dik levél. * Ismét a' másik kéz.

Digitized by Google

Capitulum iiij

E ʒ istèn paranʟolatinac kǫṅuǫ ꝛ tǫrueṅ ki ǫrǫcke vagon Mendenec kic tartac ǫtèt iutnac èlètbè kic kèdeg meghagangac ǫtèt halalba Fordol meg Jacob ꝛ ragaggad ǫtèt Jarÿ, aʒ uton ǫ fenessegebèn ǫ vilaga èllèn Ne aggad te diʟǫsegedèt egèbnèc ꝛ te meltosagodat idègen~~nèc~~ nèmʒètnèc Bodogoc vagonc Isr̄l mert mellèc kelnèc istènnèc megièlentèttènèc mûnèkǫnc Viǵ èlmeiǫ leg istènnèc nepe èmlèkeʒètes Isr̄l Èl adattattoc nèmʒèteknèc nem vèʒedèlmbè dè mert haragra reʒʒèʒtettetec istènt èladattatoc aʒ èllènsegeknèc | Mert megkèsèreitettetec ǫtèt ki tǫt tûtǫkèt aʒ ǫrǫc istènt . aldoʒuan idègen istèneknèc ꝛ nem istènnèc Mert èl fèlèttetec istènt ki eltètet tûtǫkèt ꝛ megʒomoreitottatoc ~~Ihl~~ Ihr̄lemèt tû daikatokat Mert latta aʒ istèntǫl iǫuǫ haragot tv̇nèktec ꝛ mondot Halgassatoc sionnac varosi Mert nag siralmat hoʒot ènnèkem Mert lattam èn nepèmnc̣ fogsagat èn fiaimet ꝛ èn leaṅimet mellèt hoʒot ǫnèkic aʒ ǫrǫc mert eltèttèm aʒokat vigasagǵal èl èrèʒtettèm kèdeg aʒokat siralommal ꝛ gaʒolattal, Senki ne ǫrǫllǫn èn raitam ǫʒuègen ꝛ meghagattaton Sokaktol hagattattam meg èn fiaimnac bûnǫkert mert èl hailottanac istènnèc tǫrueṅetǫl ǫ igassagit kèdeg nem tuttac sem iartanac istèn paranʟolatinac

Digitized by Google

vtain sem ǫ igaʒolatinac ǫsuèṅin igassaggal mentènèc bè Jǫÿènèc sionnac ~~utaÿ~~ veǵèÿ ꝛ meg èmlèkeʒiènèc èn fiaimnac ꝛ èn leaṅimnac fogsagokrol kit hoʒot nèkic ǫrǫc Mert hoʒot ǫreiaioc nèmʒètekèt mèʒʒǫl fènè nèmʒètet ꝛ egèb ṅèluǫuèt kic a· uenekèt nem tiʒteltec sem kǫṅǫrǫltènèc a· gèrmekeken Es èluittec aʒ ǫʒuègnèc fiait ꝛ aʒ eggèt ǫ fiaitol megpuʒteitottac

54-dik levél. Ên kèdeg mit || sègelhètlèc tůtǫkèt Mert ki hoʒot gonoʒokat tv̇ reiatoc ǫ ki ʒabadeit tůtǫkèt tv̇ èllènsegteknèc kèʒecbǫl Jariatoc fiaim iariatoc . mert èn egèdǫl hagattattam meg Ki foʒtottam magamat bekesegnèc stolaiabol ǫltǫʒtèttèm èn magamat onʒollatnac sakiaba . ꝛ v̇uǫltǫc èn napimban a· felsegesheʒ Bekesegesec legètec fiaim V̇uǫlʟètec vrhoʒ ꝛ megʒabadeit tůtǫkèt èllènseges fèdèlmèknèc kèʒecbǫl Mert èn rèmenlettèm ǫrǫcke tů v̇duǫssegtekèt ꝛ iǫt ènnèkem ǫrǫcke ǫrǫm a· scèntǫl irgalmassagra mel iǫ tv̇nèktec tv̇ ǫrǫc v̇duǫʒeitǫtǫktǫl Mèrt ~~ki~~ ki èrèʒtettèlèc tůtǫkèt gaʒolattal ꝛ siralommal Meghoʒ kèdeg tůtǫkèt ènnèkem vr ǫrǫmmèl ꝛ vigasaggal ǫrǫcke Mert mikent laťťac sÿonnac ʒomʒedÿ tů fogsagtokat . igèn lattac ꝛ istèntǫl hirtèlèn tv̇ megʒabadolastokat mel reiatoc iǫ tv̇nèctec nag tiʒtesseggèl ꝛ ǫrǫc fenesseggèl Fiaim bekeseggèl tůrietec a· haragot mel tv̇nèktec reiatoc iǫ Mert ůldǫʒǫt tegedèt te èllènseged dè hamar meg latod ǫ vèʒedèlmet ꝛ ǫ ṅakara haǵʒ fel Èn gèṅerkedǫim iartanac kèmeṅ vtakon mert èluitèttènèc ment aʒ èllènsegektǫl èl ragadot ʟorda Bekesegesec legètec fiaim ꝛ v̇uǫlʟètec vrhoʒ Mert leʒen tv̇ èmlèkeʒèttec attol ki èluiʒen tůtǫkèt Mert mikent uolt tv̇ èrtèlmètec hog èlteuehednetec istèntǫl Es

Digitized by Google

meg | Esmeg megfordoluatoc tizzer inkab meg kèrèsitec ꝓtèt Mert ki hozot tv reiatoc gonozokat ꝓ 2· èsmeg hoz tvnèktec ꝓrꝓc vigaztalatot ꝓrvèndezètet tv vduꝓssegteckèl Bekeseges leg Ihrlm mert onzol tegedèt ki tegedèt nèuèzet Az artalmasoc èluèznèc kic tegedèt getrettènèc 2 kic ꝓrꝓltènèc te romlasodban meg getrèttètnèc A· varosoc kiknèc te fiaid zolgaltanac getrèttètnèc 2 kic te fiaidat èluꝓttec Mert mikent ꝓrꝓlt Babillon te romlasodban 2 vigadot te èseseden vgan megzomorodic ꝓ megpuztolattaban Es èlmèttètic ꝓ vigasaganac sokassaga 2 ꝓ ꝓrꝓmꝓ lezen siralomba mert tuz reia ꝓnèki az ꝓrꝓctꝓl napoknac hoziusagaban Kꝓrnꝓl nezièd te magadat Ihrlm napkèlètrè 2 lassad tenèked iꝓuꝓ vigasagot istèntꝓl

Capitulum ꝓtꝓd

MErt ime iꝓnèc ~~napoc~~ te fiaid kikèt èlèrèztettèl èl himeluen megiꝓnèc egbè gvlèkezuen napkèlètrꝓl mend napnugatiglan a· scēt igebèn ꝓrꝓluen istènnèc tiztessegebèn Ihrlm foziad ki te magadat gazolatnac 2 te getrèlmèdnèc stolaiabol Qltꝓztèssèd te magadat ꝓ ekessegeuèl 2 tiztessegeuèl mel vagon tenèked istèntꝓl ꝓrꝓc. diuꝓsegrè Megkꝓrnekez tegedèt ig igassagnac istène kètzer ruhaual 2 vèti te fèdbè ꝓrꝓc tiztesseg-

Digitized by Google

55-dik levél. nèc || sùuèget Mert istèn megmutatta ǫ fenesseget te bènnèd ꝛ vèti ǫ fenesseget te bèled mel vagon meṅ alat Mert a· te nèuèd nèuèȝtètic istèntǫl ǫrǫcke igassaǵ bekesegenèc ꝛ kègesseǵ tiȝtessegenèc Kèlfel Ihr̄lm ꝛ al a· magassagban ꝛ kǫrṅǫl neȝih napkèlètrè ꝛ neȝièd te egbè guitǫt fiaidat napnac kèlètetǫl mend ṅugtaiglan a· scèntnèc igeiebèn vigadoc istènnèc ~~igeiebèn~~ èmlèkeȝètebèn Mert kimentènèc tǫllèd labokon èluitèttètuen aȝ èllènsegektǫl Meg hoȝia kèdeg "vr aȝokat" te hoȝiad tiȝtesseggèl hoȝattatuan mikent orȝagnac fiait Mert ȝerȝette istèn megalaȝni menden magas heget ꝛ felseges kǫȝirtokat ꝛ vǫlgèkèt bètǫltèni fǫldnèc egènesseiglèn hog Isr̄l ȝèrèlmèst iarion istènnèc tiȝtessegebèn Megarṅekosoltanac kèdeg èrdǫc ꝛ edessegnèc menden faia Isr̄lbèn istènnèc paranꝛolatiual Mert meghoȝia istèn Isr̄lt ꝟ vigassaggal ǫ nagsaganac vilagaban irgalmassaggal ꝛ igassaggal mel vagon ǫtǫllǫ

Digitized by Google

It kèʒdètic aʒon epistulanac exemplara kit scent Jeremias èrèʒte aʒ babilloniaba vitètet fogloknac babillonia kiralatol hog meg hirdètne aʒoknac mi ʒerent paranʟoltatot vala nèki istèntǫl |

a Bůnnèl melèll bůnhǫttètec istèn èlǫt èluitèttec babilloniaba fogsagban Nabuchodonoʒortol babillonia kiralatol Bè menuetec kèdeg babilloniaba leʒtec ot soc èʒtèndǫcbèn ꝛ hoʒiu idèkbèn hètèd nèmʒètiglèn ꝛ hètèd idèkbèn Eʒec vtan kèdeg utan ki hoʒlac tůtǫkèt onnan bekeseggèl Ma kèdeg lattoc babilloniaban ~~lattoc lattac~~ araṅ ꝛ èʒůst ꝛ kǫ ꝛ fa istènekèt vallakon visèltètni mutatuan felèlmèt nèmʒèteknèc Aʒert lassatoc hog tu ꝛ· egènlǫuèc ne legètec idègen můuèlkedèteknèc ꝛ fellètec ꝛ felèlm tůtǫkèt meg foglallon ǫ bènnec Es ug latuatoc gůlèkeʒètet meǵǫl ꝛ èlǫl imadkoʒuatoc mongatoc tv̇ ʒůuètekbèn Vram tegedèt kel imadni Èn angalom kèdeg tů vèlètec leʒen èn kèdeg ki kèrèsem tv̇ ~~ʒůuètekèt~~ lelketekèt Mert ǫ faioc a· kouaʟtol galultatot meg ꝛ aʒoc meg araṅaʒtatuan ꝛ meg èʒůstǫʒtètuen hamissac ꝛ nem ʒolhatnac Es mikent ʒůʒnèc ǫltǫʒètekèt ʒèrètǫnèc vgan aʒ araṅṅat veuen faragtattatanac Biʒoṅ araṅ koronakat valnak ǫ fèieken ǫ istènec mert a· papoc èl

vroʒiac aʒ araṅṅat ⁊ aʒ èʒüstǫt ǫtǫllǫc ⁊ kǫltic aʒt ǫnǭ magokra Adnac
5fi-4ik levél. kèdeg ǫbèlǫllǫ es a· bordelba vèttèknèc ⁊ paraʒnakat ekeseitnèc || ⁊ ès-
meg mikor èluèndic aʒt aʒt a· paraʒnaktol ekeseitic ǫ istènekèt Aʒoc kè-
deg nē ʒabadolnac meg a· rosdatol. ⁊ a· moltol Aʒokat kèdeg ruhaual ⁊
barsoṅṅal bèfedeʒuen meg kènic ǫ orcaiokat a· haʒnac poraiert ki soc ǫ
kǫʒǫttǫc Estapot valnac kèdeg ment èmber mikent videknèc biraia kic ǫ
bènne bünhǫtǫkèt megnē ǫlnc̣ Tǫrt ⁊· valnac ǫ kèʒekbèn ⁊ feiʒet, ǫ ma-
gokat kèdeg hadtol ⁊ toluaioktol meg nem ʒabadeithattac Aʒert legen nèk-
tec èsmègrèttekrè mert nem istènec Aʒert ne altallatoc aʒokat Mert mikent
midǫn èmbernèc èdeṅe megtǫrèttètèndic kellètlènne leʒen illètènec aʒok-
nac istènec, Aʒoc a· haʒba ʒerʒèttètuen ǫ ʒèmec a· bèmenǫc laboknac po-
raual tèllèsec Es mikent valakinèc ki kiralt ~~veti~~ veti megkǫrṅekeʒtètnèc
aitoual Auag mikent a· koporsoba vit halot vgā èrǫseitic meg a· papoc
aʒ aitokat ʒegèʒǫckèl ⁊ lakatockal hog toluaioctol meg ne foʒtassanac Ʒǫ-
vetnèkekèt goitnak aʒoknac ⁊ valobiʒoṅ sokakat kicbǫl ʟac eggèt sem
lathatnac Vadnac kèdeg mikent gerendac a· haʒban Ǫ ʒüuǫkèt kèdeg kic
fǫldbǫl vadnac mongac kegoctol megṅalatni müdǫn meg eʒic ǫkèt ⁊ ǫ ru-
haiokat ⁊ nē èrʒic Fèkètebbèc ǫ orcaiok a· füstǫl ~~ɛ nē~~ è ki leʒen a· haʒ-
ban Ǫ tèsteken ⁊ ǫ fèieken | Dènèuerec ⁊ fèʟkèk ⁊ madarac rèpǫlnèc
aʒonkeppèn ⁊ ṅomoc Aʒert tuggatoc mert nem istènec aʒert ne felletec
ǫkèt Aʒ araṅṅat ⁊· mellèt valnac ʒinrè hanēha valaki èltǫrlèndi rèsdaiat
nem fenlnèc mert midǫn megforraʒtatnacvala sem èrʒikuala Menden aro-

Digitized by Google

ual vetèttèc kicbèn ʒèllèt ninʟèn ǫ bènnec Labaknalkůl · vallakon visèltètnèc megmutatuā èmbereknèc ǫ nèmtèlènsegekèt Galaʒtassanac aʒoc es· kic beʟǫlic aʒokat Aʒert ha le èsèndnèc a· fǫldrè ǫnǫn tǫllǫc felnem kèlhètnᶜ Ha valaki ǫtèt igaʒan alaptatanga sem alhat ǫnǫn maga dè mikent halottaknac vallac vèttètnèc aʒoknac Ǫ ostaiokat ǫ papoc èl arollac ꝛ viʒha eltèttètnèc Aʒonkeppèn ꝛ ǫ nèmberiec èlragadoʒiac . sem bètègnèc sem a· vigaʒtonac reʒeseitnèc valamit Ǫ aldoʒaťťocbol bůdǫsǫc ꝛ verrèl folot illètnèc Es ug tuggatoc èʒecbǫl mert nem istèneknèc ne felletec ǫkèt Mert honnan hiuattatnac istènnèc mert a· nèmberièk osťakat vètnèc aʒ araṅ ꝛ aʒ èʒůst ꝛ a· fa istèneknèc ꝛ ǫ haʒocban papoc v̇lnèc valuan meǵmètèlt ʒokṅakat ꝛ fèièkèt ꝛ ʒakalokat megborotualuan kiknèc fèiec mèʒeitèlènèc Reionac kèdeg v̇uǫltuē ǫ istènec èllèn mikent meǵholtnac vaʟoraian Ǫ ruhaiokat èlueʒic || èlueʒic a· papoc ꝛ ruhaʒiac ǫ fèlèsegekèt ꝛ ǫ 57-dik levél.
fiokat ꝛ ha valami iot ʒènuèdnèc valakitǫl nem forbatlhaťťac meg sem ʒereʒhètnec kiralt sem èlnē vèhètic Aʒonkeppèn sem adhatnac kaʒdagsagokat sem forbatlhatnac meg gonoʒt Ha ki aʒoknác fogadast ~~tèièn~~ tènd ꝛ megnē adanga aʒt sem kèrèsic meg Èmbert halaltol megnē ʒabadeitnac sem èrǫtlènt hatalmasbtol mènthètnèc meg Vac èmbert latatra megnem adhatnac Èmbert ṅaualatol megnē ʒabadeithatnac . ǫʒuègnèc nem irgalmaʒnac sem teʒnèc iol aruaknac Hegbèli kǫuèckèl egènlǫuèc ǫ fa ꝛ kǫ ꝛ èʒůst ꝛ araṅ istènec Kic kèdeg beʟǫlèndic aʒokat meg galaʒtatnac Aʒert mikeppèn aʒoc alaitandoc auag mondandoc istèneknèc Mert meglèn a· kaldeosoc nem

Digitized by Google

tiʒteluen aʒokat kic micor hallangac a· nemat nem ʒolhatni viʒic aʒt Beelnèc keruen ϙtϙllϙ hog ʒolhatna ki mōnal èrʒhètne ki nem val indolatot Es ϙk mikor meg èrtèndic meg haggac aʒokat mert èrʒèlmèt nem valnac aʒ ϙ istènec Nèmberièk kèdeg vlnèc kϙtèlèckèl megkϙrnekeʒtètuē igen meg gerièʒtuē olaÿoknac fait Midϙn kèdeg valamel ϙkϙʒʒϙlϙc èluontatuan valamel menϙtϙl ϙuèle aland ϙ fèlet boʒʒonta hog aʒ ne legen ollán meltosagot | vallo mikent ʒ ϙ kϙtèle ne legen megʒakadot Mert mendenec mellèc leʒnèc aʒoknac hamissac Aʒert mikeppèn alaitando auag mondando aʒokat istèneknèc lenni Koualoktol ʒ mūuèsektϙl lϙttènèc ʒ semmie egèbbe nē leʒnèc hanēlac aʒʒa mie akariac lenni a· papoc ʒ aʒ ϙtuϙsϙc Aʒoc ʒ· kic ϙtèt alkotac nem hoʒiu idèiϙuèc aʒert midènē istènecke lèhètnèc ê mellèc èʒektϙl faragtattanac Mert hamissagokat ʒ boʒʒosagokat hattanac iϙuèndϙknèc ϙ vtānoc Mert micor had ʒ gonoʒ iϙuènd ϙreiaioc a· papoc gondolnac ϙrolloc hol ϙmagokat aʒockal ϙʒuϙ èlrèhec Aʒert mikeppèn èrtèthètnec mèrt istènec legènèc. kic hadtol sem ʒabadeithatac meg magokat sem gonoʒocbol mènthètic ki magokat Mert mikor fac legènèc ʒ meg aranaʒtattac ʒ meg èʒūstϙʒtèttèc megtudattatic aʒ utan mert hamissac menden nèmʒètektϙl ʒ kiraloktol megièlentèttènèc mert nem istènec dè èmberec kèʒeknèc mūuèlkedèti . ʒ istènnèc egmūuèlkedète sinl ϙbènnec Videknèc kiralt nem tamaʒtnac sem adnac èssèt èmbereknèc . sem valaʒthatnac meg itelètet . sem mennèc bè videcbè boʒʒosagert mert semit nem tèhètnèc mikent hollolkac mennèc ʒ foldnèc kϙʒèpette Es mert mikor èsèndic tūʒ

Digitized by Google

a· fa araṅ ꝛ èʒust istèneknèc haʒaba valobiʒoṅ || ǫ papoc èl futnac ꝛ meg- 58-dik-levél.
ʒabadolnac Ǫk kèdeg mikent gerendac kǫʒèpet meg egnèc Kiralnac kèdeg
ꝛ hadnac èllène nē alnac Aʒert mikent alaitandoc auag vèndǫc mèt istè-
nec legènèc . fa ꝛ kǫ ꝛ èʒüst ꝛ araṅ istènec nem ʒabadeithaťťac meg ma-
gokat vrroktol ꝛ toluaioktol kiktǫl aʒoc kic èrǫsbèc aʒ arāṅat ꝛ aʒ èʒüs-
tǫt .ꝛ a ruhat kiuèl bè fedeʒtèttènèc èlueʒic ǫ tǫllǫc ꝛ èlmennèc sem ad-
nac nèki sègedèlmèt Es ug iob kiralla ~~lenni~~ ǫ tèhètseget meg mutato .
auag haʒban kellèmètes èden kibèn diʟèkedic ki biria aʒt hognē a· hamis
istènec ~~Valobiʒon nap ꝛ h~~ Auag aʒ aito a· haʒban ~~hog~~ ki megǫriʒi aʒt mellèc beke-
segbèn vadnac hognē a· hamis istenèc Valobiʒoṅ nap ꝛ hod ꝛ ʟillagoc mert fene-
sec legènèc ꝛ ki èrèʒtettèc kellèmètessegekrè èngèdnèc Aʒonkeppèn ꝛ· villamat
mikor megièlenèndic fenes A· ʒèl es· menden videcbè fu ꝛ a· kǫdǫc kiknèc mikor
parāʟoltatandic istèntǫl mēḍ èʒ vilagot bè iarni megtǫkellic mel paran-
ʟoltatot ǫnèkic A· tüʒ ꝛ· fèllǫl èrèʒtètet hog meg èmeʒien hegekèt ꝛ èr-
dǫkèt teʒi a· mel paranʟoltatot ǫnèki Èʒec kèdeg sem ʒineckèl sem tè-
hètsegeckèl egènlǫuèc aʒoc eggikkèl aʒert nē alaitando sem mondando aʒo-
kat istèneknèc lennÿ mert | nem tèhètnèc sem itelètet itelni sem vala-
mit èmbereknèc tenni Es ug tuggatoc mert nem istènec . aʒert ne fellètec
ǫkèt mert sem megnem aldhaťťac sem megnē atkoʒhattak a· kiralokat ʟu-
dat sem mutathatnac meṅbèn nèmʒèteknèc sem vilagoseitnac sem feneseitnèc
ment nap sem vilagoseitnac ment hod A· barmoc iobbac aʒoktol kic haia-
ʒatoc ala futhatnac ꝛ magoknac haʒnalhatnac Es ug semmikeppèn nèkǫnc

Digitized by Google

nē ièlentètet mert istènec legènèc . aʒert ne felletec aʒokat Mert mikent a· diṅṅès kèrtbèn a· uaʒ semmit nē ǫriʒ vgā vadnac aʒoknac istène faioc ⁊ èʒüstǫc ⁊ araṅṅoc Aʒonkeppèn ⁊ a· kèrtbèn a· fèier tuuis kit menden madarac megferteʒtètnèc Aʒonkeppèn ⁊ a· halot vèttètuē a· setetecbèn egènlǫuèc ǫ fa araṅ ⁊ èʒüst istènec Es ug tuggatoc a· barsoṅrol ⁊· a· marmorrol mellèc felettec tartatnac meg. tuggatoc ǫk es· aʒ utan meg ~~egèttètnèc~~ etèttètnèc ⁊ leʒnèc boʒʒosagba a· videcbèn Aʒert iob igaʒ èmber ki nem val faraguaṅokat mert mèʒʒe leʒen a· boʒʒosagoktol

---

D a n i è l.

j Oachim Juda kiralanac harmad èʒtèndèiebèn Jǫuǫ Nabuchodonoʒor Babillonianac kirala Ihr̄lmbè ⁊ megkǫrṅekeʒe ǫtèt ⁊ vr ada ǫ ||
59-dik levél. ǫ kèʒebè Joachimot Juda kiralat ⁊ istèn haʒa èdeṅinèc fèlet èlueue ⁊ ki viue aʒokat ⁊ Sennacharnac fǫldebè ǫ istènenèc haʒaba ⁊ aʒ èdeṅekèt ada

Digitized by Google

ꝯ istène kenꝛenèc haʒaba Es monda kiral Asfariasnac ꝯ mèddꝯÿ fèdèlmenèc hog bèuinne Isrl fiaÿ kꝯʒꝯl ⁊ kirali nèmʒètbꝯl ⁊ nèmes nèmʒètecbꝯl valo gèrmekekèt kicbèn sem eg ʒèplꝯ nem uolna ekes ʒèmelꝯuèkèt oktattakat menden bꝯlꝛèsegbèn okosokat menden tudomaṅban ⁊ tanoltakat fègèlembèn ⁊ kic alhatnanac kiralnac palotaiaban hog taneitana ꝯkèt betꝯkrè ⁊ kaldeosoknac ṅèluerè Es ʒerʒe nèkic kiralt eledèlt egmenden napō ꝯn etkèibꝯl ⁊ a· borbol melbꝯl ꝯnꝯn maga iʒic vala Es eltèttèttèc harō èʒtèndèiglē annac vtanna allananac kiralnac ʒèmele èlꝯt Valanac aʒert ꝯkꝯʒꝯttꝯc Judanac fiaibol Danièl Ananias Missaèl Aʒarias a· mèddꝯknèc fèdèlme vète nèkic nèuèkèt Danièlnèc Baltaʒar Ananiasnac Sÿdrach Mÿssaèlnèc Missach Aʒariasnac Abdenago Ɜerʒe kèdeg Danièl ꝯ ʒûuebèn hog megne ferteʒtètnec kiralnac aʒtalabol se ꝯ italanac borabol ⁊ kere a· mèddꝯknèc fèdèlmct hog megne ferteʒtètnec Ada kèdeg istèn Danièlnèc malaʒtot ⁊ irgalmassagot a· mèddꝯc fèdèlmenèc ʒèmelebèn Es monda a· mèddꝯknèc fèdèlme danièlnèc Felem èn vramat | kiralt ki ʒerʒet tv̇nèktec etkèt ⁊ vènèreket ki ha latanga tv̇ ʒèmeltekèt ꝯʒtꝯnèrbèknèc aʒ egèb ifiaktol tv̇ egènlꝯitektꝯl karhoʒtatſatoc èn fèièmèt kiralnac Monda danièl Malaʒarnac kit a· mèddꝯc fèdèlme ʒerʒet vala Danièlen Missaèlen Ananiason ⁊ Aʒariason Onʒollac keserꝛ meg mûnkèt te ʒolgaidat tiʒ napokban ⁊ adattassanac mv̇nèkꝯnc belꝯ èlèsegec eledèlrè ⁊ viʒ italra Es neʒièd mv̇ ʒèmelꝯnkèt ⁊ a· gèrmekec ʒèmelekèt kic kirali eteokèl eltèttètnèc ⁊ mikent latandod vgan teg te ʒolgaiddal Ki haluan èʒ illèn nèmꝯ bèʒedet megkeserte ꝯkèt tiʒ napocban A· tiʒ

Digitized by Google

napoc utan kèdeg ièlenenèc ǫ ʒèmelec iobbaknac ⁊ tagosbaknac menden gèrmekec felet kic kirali etkèkkèl eltèttètènèc vala Valobiʒoṅ Malaʒar viʒiuala aʒ etkèkèt ⁊ ǫ uènèrekeknèc borat ⁊ aduala nèkic beʟǫ èlèseget ¶| A· gèrmekeknèc kèdeg ada istèn tudomant ⁊ fègèlmèt menden igebèn kǫṅǫbèn ⁊ menden bǫlʟèsegbèn Danièlnèc kèdeg menden latatoknac ⁊ almaknac èrtèlmet Es ug a· napoc bètèllèseituē kic utā mondottauala kiral hog bèuitèttèttètnenèc Bèuiue ǫkèt a· mèddǫknèc fèdèlme Nabuchodonoʒornac ʒèmele èlèibè Es mikor kiral bèʒelletuolna ǫnèkic ollatanoc nē lelèttétènèc mendenec kǫʒʒǫl mēt danièl Ananias Missaèl ⁊ Aʒarias Es alla-
60-dik levél. nac kiralnac ʒèmele || èlǫt ⁊ bǫlʟèsegnèc ⁊ èrtèlemnèc menden igeiet kikrǫl tudakoʒiec ~~vala~~ kiral ǫtǫllǫc lele kèt annet ǫ bènnec menden oltaron neʒǫc ⁊ magosoc felet kic valanac ǫ menden orʒagaban

Capitulom masod

v VAla kèdeg ~~Darius~~ Danièl Cirus kiralnac èlǫ èʒtèndèieiglèn Nabuchodonoʒor orʒaglaťťanac harmad èʒtèndèiebèn lata Nabuchodonoʒor almat ⁊ megtǫrèttètec ǫ ʒèllète ⁊ ǫ alma èlmene ǫtǫllǫ Paranʟola kèdeg kiral hog egbè hiuattatnanac aʒ oltaron neʒǫc ⁊ a· taltosoc a· gonoʒ teuǫc ⁊ a· caldeosoc hog kiralnac megièlentènec ǫ almait kic mikor iǫttèc volna allanac kiral èlǫt Es monda kiral ǫnèkic Latec almat ⁊ èlmembèn

Digitized by Google

meghaborolnan nem tudom mit lattam legèc Es fè fèlèlenèc ⁊ a· caldeosoc ⁊ kiralnac Sÿria nèluèn Kiral ꝓꝓcke el Mongad meg az almat te zolgaidnac 2 ꝓ magarazatſat megièlentüc Es fèlèluē kiral monda a· caldeosoknac A· bèzed èlment èn tꝓllèm hanemha megmondangatoc ènnèkem az almat 2 ꝓ magarazatſat megmondangatoc èluèztec tü 2 tü hazaitoc kiralnac foglaltatnac Ha kèdeg az almat 2 ꝓ magarazatſat megmondangatoc erdemekèt aiandokokat 2 soc tiztesseget veztec èn tꝓllèm Az almat kèdeg 2 ꝓ magarazatſat megmongatoc èngemèt ènnèkē Fèlèlenèc masodzer 2 mōdanac Kiral mōga meg az almat ꝓ zolgainac 2 ꝓ magarazatſat meg monguc Fèlèle kiral 2 monda | Bizoń meg èsmèrtèm mert vdꝓt mulattoc tuduatoc hog èlment legen èn tꝓllèm a· bèzed Azert ha az almat megnem mondangatoc ènnèkem eg tü zol rollatoc a· tꝓruen hog hazug magarazatot 2 lalardsaggal tèllèst zerzettetec hog bèzellètec ènnèkem miglèn vdꝓ èlmullec Es ug az almat mongatoc meg ènnèkem hog tuggam hog ꝓ magarazatſat es· igazan bèzelletec Fèlèluen azert a· caldeosoc kiral èlꝓt mondanac Ninl. èmber fꝓldꝓn ki tè bèzededèt kiral bètèllèseithètne . dè sem valamel nag kiral 2 hatalmat tudakozic illèn nèmꝓ iget mēden oltaron nezꝓtꝓl 2 taltostol 2 caldeostol Mert a· bèzed kit te kiral kèrdèz nèhèz sem lelèttètic valaki ki megmondhassa azt kiralnac zèmele èlꝓt istènektꝓl megualuā kiknèc èmbereckèl ninl. ńaiaskoodatſtoc Kit haluan kiral hirtèlènkedèttèl 2 igen nag haraggal p paranlola hog èluèznenèc babillonianac menden bꝓlli 2 a· tꝓruen ki menuen a· bꝓllèc megꝓlèttètnèc vala, 2 kèrèstètnèc vala Da-

nièl 2 ϙ tarsi hog èlueʒnenèc Tahat danièl megtudakoʒec a· tϙrueṅrϙl 2 aʒ itelètrϙl ~~ki~~ Ariottol kiral vitèʒi fèdèlmètϙl ~~k~~ ki ki ment vala babilloniaÿ bϙlʟèknèc megϙldϙklèterè Es meg kèrde ϙtèt ki kiraltol hatalmat vϙt vala mi okert il kèmeṅ tϙruē kiralnac orcaiatol mentuolna ki Mikor aʒert Arioth èʒ allatot megmondotta volna Danièlnèc Danièl bèmenuē ke-

61. ait levél. re kiralt hog nèki vdϙt adna aʒ || odoʒatot kiralnac meg mondani Es bèmene ϙ haʒaba 2 Ananiasnac 2 Missaèlnèc 2 Aʒariasnac ϙ tarsinac megièlente èʒ ùgèt hog è· titkon kèrèsnenèc irgalmassaǵot ~~me~~ meṅnèÿ istènnèc ~~haʒatol~~ orćaiatol 2 ne vèʒnenèc èl danièl 2 ϙ tarsi Babillonianac egèb bϙlʟiuèl Tahat danièlnèc è· titk ≈ eÿèl megièlenec ≈ latat miat Es danièl meg alduan meṅnèc istènet 2 bèʒeluē monda Legen vrnac nèue aldot ϙrϙctϙl foguā 2 ϙrϙkiglèn mert ϙue bϙlʟèseg 2 èrϙsseg 2 ϙ valtoʒtat meg idèkèt 2 elètekèt èlueʒeu orʒagokat 2 ʒereʒ Ad bϙlʟèseget bϙlʟèknèc 2 tudomāt fègèlmèt èrtϙknèc Q megièlent melsegekèt 2 èsmèrt ~~siuèkèt~~ setetekbèn ʒerʒettèkèt 2 vilagossag ϙ vèle vagon Tenèked valloc mù aťainǩnac istène. 2 tegedèt diʟerlèc mert ~~b~~ bϙlʟèseget 2 èrϙsseget attal ènnèkem Es ma megmutattad ènnèkem mellen kertϙnc tegedèt mert kiralnac bèʒedet megṅittad mvnèkϙnc Es èʒ utan Danièl bèmene Ariothoʒ kit kiral ʒerʒet vala hog èlueʒtène babillonianac bϙlʟit Ig bèʒelle ϙnèki Babillonianac bϙlʟit èl ne vèʒèssèd Vigbè èngemèt kiralnac ʒèmele èlèibè 2 aʒ odoʒatot kiralnac meg ièlentem Tahat ~~danièl~~ Arioth siètèlmèl bèuiue danièlt kiralhoʒ 2 monda nèki Leltē èmbert Juda fogsaganac fiaibol ki èʒ odoʒatot kiralnac meghirdèti Fèlèle kiral 2 mon-

Digitized by Google

da danièlnèc kinèc nèue vala baltaʒar | Alaitod ė hog biʒoṅsaggal meg-
ièlenthèd ènnèkem aʒ almat mellèt lattam ꝛ ǫ magaraʒaṫṫat Es fèlèluen
danièl kiral elǫt monda A· titkot mellèt kiral kèrd bǫlʟèc taltosoc ꝛ ol-
taron neʒǫc nem ièlenthètic meg kiralnac Dè ~~vago~~ vagon
istèn meṅṅèkbèn titkokat megièlentǫ ki megièlentette Nabuchodonoʒor
kiralnac mellèc ~~vadnac~~ legènèc iǫuèndǫc aʒ utolso idèkbèn Te almaid ꝛ
te fèdnèc latasi ~~èʒec~~ te hailakodbā illèn nèmǫuèc Te kiral kèʒdel gon-
dolnod te agadban miuolna iǫuèndǫ èʒec utan ꝛ ki meg ièlent titkokat
megmutaṫṫa tenèked mellèc iǫuèndǫc legènèc Es ènnèkem è· titk ~~nem~~
nē mel vagon èn bènnèm tǫb hog nē menden ėlǫkbèn ièlentètet meg a·
bǫlʟèsegbèn dè hog ǫ magaraʒaṫṫa kiralnac megièlentètnec ꝛ te èlmednèc
gondolatit tudnad Te kiral latod vala ꝛ ime monnal egnag oʒlop aʒ oʒlop
nag vala ꝛ ǫ alaṫṫa igen magas aluala te èllèned ꝛ ǫ neʒese ʒǫrṅǫ uala Eʒ oʒlop-
nac fèie mentǫl iob araṅbol vala, Mèlle ~~vala~~ kèdeg ꝛ kariaÿ èʒüstbǫl Valobiʒoṅ
hasa ꝛ ~~fo~~farʟoka èrcbǫl Bokaÿ kè? vasac Labaÿnac kèdeg nemel reʒe vala vas
nemel fǫld Latod vala ꝛ ug miglèn èlmèttètec kǫ kèʒeknèlkül a· hegrǫl ꝛ meg-
vère aʒ oʒlopot ǫ vas ꝛ fǫld labaibā ꝛ megtǫre ǫkèt Tahat egbè tǫrèttè-
tenèc a· vas aʒ èrć a· fǫld aʒ èʒüst ꝛ aʒ araṅ ꝛ fordeitatanac monnal
ṅari ʒeronèc perṅèiebè || mellèc a· ʒèltǫl èlragattatnac ꝛ sem eg hèl nem 62-dik levél.
lelèttètec ǫ bènnèc A· kǫ kèdeg ki megvèrtevala aʒ oʒlopot lǫn nag hegge
ꝛ bètǫlte mend a· fǫldèt èʒ aʒ alom Te vag kiraloknac kirala. ꝛ meṅnèc
istène adot tenèked orʒagot ꝛ èrǫssegct ꝛ diʟǫseget ꝛ hatalmat ꝛ mende-

Digitized by Google

nekèt kikbèn èmbereknèc flaÿ lakoʒnac ꝛ mèʒǫnèc vadi ꝛ meṅnèc rèpesǫÿ adta te kèʒèidbè ꝛ mendenekèt ʒerʒet ǫ ~~labaÿ ala~~ te paranʟolatod ala Aʒert te vag aʒ araṅ fǫ ꝛ te vtannad tamad egèb orʒag küssèb tǫllèmtǫl Es egèb harmad orʒag badoc ki paranʟol menden fǫldnèc Es negèd orʒag leʒen mikent vas Mikent vas megtǫr ꝛ megèhneit mendenekèt vgā mend èʒekèt meg ~~èhneit~~ǫri ꝛ meg sèmmeiti Valo biʒoṅ mert lattad labaÿnac ꝛ vÿainac fèlet fǫldi èdeṅnèc ꝛ fèlet vasnac aʒ orʒag megoʒlatot leʒen mel a· vasnac fondamentomabol tamad Es mi ʒerēt lattad a· vasat meg èlègeitettèt a· sarral ꝛ a· ʟèreppèl ꝛ ǫ labainac vÿait félreʒent vasbol ꝛ fèlreʒēt fǫldbǫl Fèlreʒent aʒ orʒag èrǫs leʒē ꝛ fèlreʒent megtǫrèttètet Hog kèdeg lattad a· vasat èlègeitètuen a· ʟèreppèl ꝛ a· sarral Valobiʒō èmberi maggal èlègǫltètnèc dè nē eggèsǫlnèc ǫuèle Mikēt a· vas nem èlègeitèthètic a· ʟèreppèl Aʒ orʒagoknac kèdeg napiban meṅnèc istène tamaʒt orʒagot mel ǫrǫcke | nem tekoʒlatic èl ꝛ ǫ orʒaga egèb nepnèc adattatic Megtǫri kèdeg ꝛ megèmeʒti mēd èʒ orʒagokat ꝛ ǫ maga ǫrǫcke al hog kèd lattad hog a· hegrǫl kǫ èlmèttètet kèʒèknèlkül ꝛ megtǫrtǫ a· ʟèrèpet ꝛ a· vasat ꝛ aʒ èrcet ꝛ aʒ èʒüstǫt ꝛ aʒ araṅṅat a· nag istèn megmutaťťa kiralnac mellèc iǫuèndǫc leʒnèc èʒec vtan Es igaʒ aʒ alom ꝛ hü ǫmagaraʒaťťa Tahat Nabuchodonoʒor kiral èsec ǫ orcaiara ꝛ danièlt imada ꝛ osťakat ꝛ gerièʒtètet paranʟola hog aianlananac ǫnèki Bèʒeluen aʒert kiral monda Danièlnèc Biʒoṅ a· tv̇ istèntec istèneknèc istène ꝛ kiraloknac vra megièlentuen titkokat miert megṅithata è· titkot Tahat

Digitized by Google

kiral Danièlt igen felmagaȝtata ꝛ nag aiandokokat ꝛ sokakat ada ǫnèki ꝛ ȝerȝe ǫtèt fèdèlme babillonianac menden videkin ꝛ biroua ꝛ mèsterre babillonianac menden bǫlꝛin Danièl kèdeg kere kiraltol ꝛ ȝerȝe babillonia videki mūuèlkedètirè Sÿdrachot Missachot ꝛ Abdenagot Danièl kèdeg ǫ maga vala kiralnac aitaiban

C a p.m iij

ȝ n Abuchodonoȝor kiral alkota araṅ oȝlopot magassaggal nèguèn kǫṅǫklètneièt ȝelesseggèl hat kǫṅǫklètneièt· ꝛ allaptata ǫtèt Durannac mèȝèien Babillonianac videkebèn Es ug Nubuchodonoȝor kiral èrèȝte egbè gūitèniec a· fèdèlmèkèt mèstekrekèt ꝛ birakat || hèrcègekèt ꝛ 65-dik levél.
kiralokat .ꝛ ǫrègbèkèt ꝛ nepèknèc tiȝtelèndǫbit ꝛ videkeknèc menden fèdèlmit hog egbè gúlnenèc aȝ ǫl oȝlopnac megscènteleserè mellèt Nabuchodonoȝor kiral fel èmèltvala Tahat egbè gúlenèc a· fèdèlmèc mèsterec ꝛ birac ꝛ hèrćègec ꝛ kiraloc ꝛ nepèc kǫȝǫt tiȝtelèndǫbèc kic valanac hatalmakba ȝerȝèttèttèc ꝛ videkeknèc menden fèdèlmi hog egbè iǫnenc̣ aȝ oȝlopnac megscènteleserè mellèt Nabuchodonoȝor èmèltvala fel Alnac vala kèdeg aȝ oȝlopnac ȝèmele èlǫt mellèt Nabuchodonoȝor vètetvala ꝛ a· poroȝto èrǫssèn v̇uǫltuala Túnèktec mondatic nepèknèc |⸗ ṅèluèknèc ꝛ |⸗

Digitized by Google

nèmeknèc Aʒ v̇dǫbèn melbèn hallangatoc a· trombitanac sipnac ꝛ hègèdǫnèc ꝛ boʒfaban alkotot igreć kessegnèc ꝛ a· soltarnac ꝛ dobnac ʒoʒaťťat ꝛ menden igreć kessegeiet nèmʒeseiet le èsuen imaggatoc aʒ araṅ oʒlopot mellèt ʒerʒet Nabuchodonoʒor kiral Ha ki kèdeg letèrièʒkeduen nem imadanga aʒon v̇dǫbèn èrèʒtètic aʒ egǫ tüʒnèc kèmencèiebè Aʒert èʒec utan lègottan hog hallac mēd a· nep a· trombitanac sipnac ꝛ hègèdǫnèc ꝛ boʒfaban alkotot igreć kessegnèc ꝛ soltarnac dobnac ꝛ menden igrec kesseg nèmʒesenèc ʒoʒaťťat menden nepèc nèmec ꝛ ṅèluèc le èsuen imadac aʒ araṅ oʒlopot mellèt Nabuchodonoʒor kiral alkototuala Es lègottan ꝛ aʒon v̇dǫbèn vepenèc a· caldeosoc | ferfiac megvadolac a· sidokat Nabuchodonoʒor kiralnac ꝛ mondanac Kiral ǫrǫcke ėl Te kiral ʒerʒest vètel hog menden èmber ki hallanga a· trombitanac sipnac ꝛ hègèdǫnèc boʒfaban alkotot igrec kessegnèc ꝛ soltarnac ꝛ dobnac ꝛ menden igreci kesseg nèmʒesenèc ʒoʒaťťat letèrièʒie ǫmagat ꝛ imagga aʒ araṅ oʒlopot Ha ki kèdeg letèrièʒkeduē. nem imadanga èrèʒtèssec aʒ egǫ tüʒnèc kèmencèiebè Vadnac sido ferfiac kikèt ʒerʒettèl Babilloniaÿ videknèc müuèlkedètin Sÿdrach Missach ꝛ Abdenago Kiral è· ferfiac megutaltac te ʒerʒesedèt te istènidèt nem beʟǫlic ꝛ aʒ araṅ oʒlopot kit felèmèltèl nē imaggac Tahat Nabuchodonoʒor hirtèlènkedètbè ꝛ haragban parāʟola hog Missaèl sÿdrach ꝛ Abdenago èl hoʒattatnanac Kic lègottā èl hoʒattatanac kiralnac ʒèmele èlèibè ꝗ Nabuchodonoʒor kiral bèʒeluē mōda nèkic Sÿdrach Missach ꝛ Abdenago biʒoṅ hog èn istènimèt nem beʟǫlitec ꝛ aʒ araṅ oʒlopot mellèt ʒerʒettèm

Digitized by Google

nē imaggatoc Azert ma legètec kezec Valamel vdobèn hallangatoc a· trombitanac sipnac 2 hègèdonèc sambukosnac soltarnac 2 dobnac 2 menden igrec kesseg nèmzesenèc zozatťat letèrièzietec tv magatokat 2 imaggatoc ||
az ozlopot mellèt alkottam hog ha nē imadangatoc azon vdonèbèn az egy 64-dik levél.
tùznèc kèmencèiebè èrèztèttec ę ki az istèn ki tútokèt ki zábadehon èn kèzèmbol Fèlèluen Sidrach Missach 2 Abdenago mondanac Nabuchodonozor kiralnac ꝛ Nèkonc nem illic èz allatrol nèked fèlèlnonc mert ime a· mú istènonc a· kit tiztelonc ki uèhèt múnkèt az egy túznèc kèmencèiebol 2 te kèzèidbol megzabadeithat Oh kiral kit ha akarand ièlen legen tenèked mert te istènidèt nē belolluc 2 az aran ozlopot kit felèmèltèl nem imagguc Tahat Nabuchodonozor bètèlec hirtèlènkedèttèl 2 o orcaianac nèmzese megvaltoztatec Sÿdrachon Missachon 2 Abdenagon Es parālola hog a· kèmencè hètzer inkab gerièztètnec mēt zokotvala gerièztètni 2 o sèrègebol valo èrossego ferfiaknac parālola hog sidrachnac Missachnac 2 Abdenagonac labokat megkotozuen èrèztènec okèt az ego túznc kèmencèiebè Es lègottā a· ferfiac megkotoztètuen.

2 sùuègeckèl 2 saruiockal 2 ruhaiockal èrèztèten a· tùzzèl ego kèmencèn kozèpibè mert kiralnac p parālolaťťa kenzereitiuala okèt A· kèmencè kè igē meggerièztètetuala | Valobizon a· ferfiakat kic Sÿdrachot Missachot 2 Abdenagot bèèrèztettec vala a· túznèc langa megole Az harom ferfiac kèdeg tudniamert Sÿdrach Missach 2 Abdenago egbè kotoztètuē èsenèc az ègo túznèc kèmencènèc kōzèpibè E· mellèc immar mondandoc

aʒ heberec kǫnuǫkbē nem leltèm Es iarnacvala a· langnac kǫzèpibē dileruē istènt 2 megalduā vrat Aluā kè? Aʒarias ig imadkoʒec 2 ǫ ʒaia megńituā a· tuʒ kǫzèpibèn monda Aldot vag mv̀ atainknac vra istène 2 dilerètes 2 dilǫseges te nèuèd ǫrǫcke mert igaʒ vag mendenecbèn mellèkèt mv̀nèkǫnc tǫttèl .2 te menden múuèlkedètid igaʒac mert igaʒ itelètet tǫttèl mendenec ʒerēt mellèkèt mv̀ reianc hoʒtal 2 mú atainknac scēt varosara Ihrlmrè Mert igassaǵban 2 itelètbèn hoʒtad mēd èʒekèt mv̀ reiāc mv̀ búninkert Mert búnhǫttǫnc 2 hamissan mvuèlkettǫnc èltauoʒuanc tetǫllèd 2 mēdenecbèn vetkeʒtǫnc 2 te parālelatidat nē halgattuc sem tartottuc sem tǫttúc mikēt parālɛltaluala mv̀nèkǫnc hog iel lenne mv̀nèkǫnc Aʒert mendenekèt mellèkèt hoʒtal mv̀reianc hoʒtal 2 mendenekèt mellèkèt tǫttèl mv̀nèkǫnc te igaʒ itelètidbèn tǫttèd 2 attal múnkèt mv̀ hamis èl-
65-dik levél. lènseginknèc 2 mentǫl gonoʒbaknac 2 tǫruētǫrǫkn? || kèʒecbè 2 a· hamis kiralnac 2 mētǫl gonoʒbnac menden fǫld felet Es ma nē ńithattuc meg mv̀ ʒankat galaʒatus boʒʒosag lǫttǫnc te ʒolgaidnac 2 aʒoknac kic belǫlnèc tegedèt Kerǫc ne ag èl múnkèt ǫrǫcke te nèuèdert Es aʒ napocbā imadkoʒec danièl vrhoʒ monduan Vrā istèn ne tekoʒlad èl te testamētomodat · se vegèd èl te irgalmassagodat mv̀ tǫllǫnc Abrachamert te ʒèrètǫdert 2 Isaakert te ʒolgadert 2 Isrlert te scèntedert kikn? bèʒellettèl fogaduan hog megʒokaseitanad ǫ magʒattokat mikent mennec lillagit 2 mikent a· fǫuènt ki vagon tèngernèc partan Mert vrā èllènsegec vagonc inkab hognē mēden nèmʒètec · 2 alaʒatusoc vagonc ma menden fǫldǫn

Digitized by Google

mv̇ bv̇ninkert Es ṅinʟ a· maÿ v̇dǫbèn fèdèlm ꝛ ꝓpheta ꝛ vèʒèr sem aldoʒat sē aldomas sem aianlat sem gerièʒtèt sem sèrègeknèc hèle te èlǫttèd hog meg lelhètnǫc te irgalmassagodat Es tǫrǫdèlmès lelekbèn ꝛ alaʒatus ʒèllètbèn fogattassonc mikent ǫrǫknèc ꝛ bikaknac aldoʒatťa ꝛ mikent èʒer kǫuèr baranokban Vgā legē ma te ʒèmeled èlǫt mv̇ aldomasonc hog kellèssec tenèked mert ninʟ galaʒat te bèled biʒoknac Es ma kǫuètǫnc tegedèt mend ʒv̇uǫnckèl ꝛ felǫnc tegedèt ꝛ megkèrèssùc te orcadat Ne galaʒÿ meg mv̇nkèt dè teg mv̇uèlǫnc te kègesseged ʒerēt ꝛ te irgalmassagodnac sokassaga ʒerēt Es ʒabadoch meg mūkèt te ʟudaidbā ꝛ ag diʟǫseget te nèuèdnèc vrā Es galaʒtassanac mēd kic mutatnac gonoʒokat te ʒolgaidnac Es meg galaʒtassanac ǫ menden hatalmocbā ꝛ ǫ èrèiec megtǫrèssec Es tuggac mert tenē magad vag vr istèn ꝛ diʟǫseges mēden fǫldǫn Es a· kiralnac ʒolgaÿ kic bèèrèʒtettecvala ǫkèt nem ʒǫnnècvala ge a· kèmencèt gerièʒtèni lèn muʒtal ꝛ poʒdoriaual ʒurockal ꝛ aʒiu sarmentaual Es ki ǫttèticvala a· lāg a· kèmencèn nèguèn kilēć kǫṅǫklètne ꝛ kimene ꝛ meg gerièʒte kikèt a· kèmencè mèllèt lele a· caldeosocbol kiralnac ʒolgait kic ǫkèt gerièʒticvala Vrnac kèdeg angala leʒalla Aʒariassal ꝛ ǫ tarsiual a· kèmenćèbè ꝛ ki ùʒe a· tùʒnèc langat a· kèmencèbǫl Es teue a· kèmencènèc kǫʒèpit mōnal harmatnac fuuo ʒèlet ꝛ mēdenestǫl foguā nē illète ǫkèt a· tùʒ sem megnē ʒomoreita ꝛ sem eg nèhèsseget nem tǫn Tahat a· harmac mōnal eg ʒaual diʟericvala ꝛ meg algacvala istènt a· kèmēcèbèn monduan ꝛ diʟǫueiticvala || Aldot vag mù aťainknac vra istène ꝛ diʟe- 66-dik levél.

rètes ꝛ diʟǫseges ꝛ igē felmagaʒtatot ǫrǫcke Es aldot te diʟǫ scent nèuèd ꝛ diʟerètes ꝛ igen felmagaʒtatot menden vilagocban Aldot vag te diʟǫ scēt tp̄lomodban ꝛ felette diʟerètes ꝛ felette diʟǫseges ǫrǫcke Aldot vag te orʒagodnac ʒèkibèn ꝛ igē diʟerètes ꝛ igē felmagaʒtatos ǫrǫcke Aldot vag ki neʒ melsegekèt ꝛ v̇lʒ cherubimon ꝛ diʟerètes ꝛ igen felmagaʒtatot ǫrǫcke Aldot vag meṅnèc firmamentoman ꝛ diʟerètes ꝛ diʟǫseges ꝛ igen felette felmagaʒtatot ǫrǫcke Vrnac menden mu̇uèlkedèti iol mōgatoc vrnac diʟerietec ꝛ igē felmagaʒtassatoc ǫtèt ǫrǫcke Vrnac angali iol mongatoc vrnac diʟerietec ꝛ igē felmagaʒ: ǫtèt ǫrǫk: Meṅṅèc iol mōgatoc vrnac diʟer: ꝛ igē felma: ǫtèt ǫrǫc: Mēdē viʒèc mellèc vadnac meṅṅèc felet iol mōgatoc vrnac diʟerietec ꝛ igē felmagaʒtassatoc ǫtèt ǫrǫcke Nap ꝛ hod iol mōgatoc vrnac diʟerietec ꝛ igē felmagaʒtassatoc ǫtèt ǫrǫcke Vrnac mendē ioʒagi iol mōgatoc vrnac diʟerietec ꝛ igē felmagaʒtassatoc ǫtèt ǫrǫcke Nap ꝛ hod iol mōgatoc Vrnac diʟerietec ꝛ igē felmagaʒtassatoc ǫtèt ǫrǫcke Mēnᶜ ʟillagi iol mōgatoc Vrnac diʟerietec ꝛ igen felmagaʒtassatoc ǫtèt ǫrǫcke | Vrnac èssi ꝛ harmati iol mōgatoc vrnac diʟer: ꝛ igē felma: ǫtèt ǫrǫc: Vrnac tu̇ʒǫ ꝛ hèusege iol mōgatoc vrnac diʟer: ꝛ igē felma: ǫtèt ǫrǫc: Vrnac ṅara ꝛ hidège iol mōgatoc vrnac diʟer: ꝛ igē felmagaʒ: ǫtèt ǫrǫcke Harmatoc ꝛ hoharmatoc iol mōgatoc vrnac diʟer: ꝛ igen felma: ǫtèt ǫrǫc: Vrnac dère ꝛ hidège iolmōgatoc vrnac diʟer. ꝛ felma: ǫtèt ǫrǫcke Vrnac ièǵi ꝛ hauaÿ iol mōgatoc vrnac diʟer: ꝛ felma: ǫtèt ǫrǫc: Vrnac napi ꝛ eÿ iol mōgatoc vrnac diʟer: ꝛ felmagaʒ: ǫtèt ǫrǫc: Vrnac vilagossagi

Digitized by Google

2 setetsegi iolmōgatoc diler· 2 fe igē felma: ꝓtèt ꝓrꝓcke Vrnac villamati 2 kꝓdi iolmōgatoc vrnac diler: 2 igē felma: ꝓ: ꝓr: Fꝓld iolmōgō vrnac dilerie 2 igē felma: ꝓtèt ꝓr: Vrnac hegi 2 vꝓlgi iol mōgatoc vrnac di: 2 igē felma: ꝓtèt ꝓr. Vrnac mēd magʒoÿ fꝓldꝓn iol mōgatoc vrnac diler: 2 igē felma: ꝓtèt ꝓrꝓcke Vrnac forrasi iol mōgatoc vrnac di: 2 igē felma: ꝓ: ꝓr: Vrnac tèngeri 2 foloÿ iol mōgatoc vrnac di: 2 igē felma: ꝓtèt ꝓr: Vrnac Cethi 2 mēdenec mellèc moʒgattatnac viʒècbē iol mōgatoc vrnac di: 2 felma: ꝓtèt ꝓrꝓcke Vrnac mēdē meṅṅÿ rèpesꝓÿ iol mōgatoc vrnac diler: 2 igē felma: ꝓtèt ꝓrꝓcke Vrnak mēd barmi 2 vadi iol mōgatoc vrnac di: 2 fel: ꝓ ꝓr: Èmberekn9 fiaÿ iolmōgatoc vrnac di: 2 igen felma: ꝓ: ꝓrꝓcke || Isrl megalga vrat diler: 2 igē felmagaʒ: 67-dik levél. ꝓtèt ꝓrꝓcke Vrnac papi iolmōgatoc vrnac diler: 2 igē felma: ꝓtèt ꝓr: Vruac ʒolgaÿ iol mōgatoc vrnac diler: 2 igē felma: ꝓtèt ꝓr: Scèntec 2 alaʒatꝓ ʒùuꝓuèc iol mōgatoc vrnac diler: 2 igē felma: ꝓtèt ꝓr: Vrnac ʒèllèti 2 ł igaʒaknac lelki iolmōgatoc vrnac diler: 2 igē felma: ꝓtèt ꝓr: Ananias Aʒarias Missael iol mōgatoc vrnac dilerietec 2 igē felmagaʒtassatoc ꝓtèt ꝓrꝓcke Mert ki uꝓt ~~engèmèt~~ mūkèt pokolbol 2 vduꝓʒeitet mūkèt halalnac kèʒebꝓl 2 megʒabadeitot mūkèt aʒ egꝓ langnac kꝓʒèpibꝓl 2 atùʒnèc kꝓʒèpibꝓl ki mèntet mūkèt Vallatoc vrnac mert io mert ꝓrꝓcke ꝓ irgalmassaga Mēden ʒerʒètesec iol mōgatoc ~~vrnac~~ istènec vra istènenèc dilerièтec 2 vallatoc ꝓnèki mert mēden vilagocbā ꝓ irgalmassaga ¶ *Eʒ èddeglèn nimlèn aʒ heberec kꝓnuebē 2 mellèkèt vèttꝓnc Theodocius* ʒer-

*ʒesebǫl vèttèttèn*ᶜ *ki* Tahat Nabuchodonoʒor kiral megÿède ⁊ felkèle igē hamar ⁊ mōda ǫ nèmesb fèdèlminᶜ Nemdè harō ferfiakat megbekoʒottakat èrèʒtēc a· tùʒ kǫʒèpibè ė? Kic fèlèluē mōdanac kiralnac Biʒoṅ kiral | Fèlèle kiral ⁊ mōda Ime èn latoc neg ferfiakat megodattakat iarokat a· tùʒ kǫʒèpet. ⁊ sem eg tǫrètètesseg ninʟ ǫbènnec Es a· negèdnèc ʒèmele egènlǫ istèn fiaual Tahat Nabuchodonoʒor vepec aʒ egǫ tùʒnèe kèmencèienèc aitaiahoʒ ⁊ monda Sidrach Missach ⁊ Abdenago a· felseges elǫ istènnᶜ ʒolgaÿ èrèggètec ki ⁊ iǫuètec Es lègottan ki iǫuenèc Sÿdrach Missach ⁊ Abdenago a· tùʒnèc kǫʒèpibǫl Es egbè gùlèkeʒenèc a· bǫlʟèc ⁊ a· mèsterec ⁊ a· birac ⁊ kiralnac hatalmasi v̇gèkeʒic uala a· ferfiakat mert sem eghatalmat nē vallot volna a· tùʒ ǫ tèstecbèn Es ǫ fèieknèc haiʒala nē egetualameg ⁊ ǫ bèrhèiec nē kussèbettèc valameg ⁊ tùʒnèc illatta nē mētvala ǫ altalloc ⁊ v̇uǫltuē Nabuchodonoʒor mōda Aldot istèneknèc istène tudṅiamert Sidrahe Missache ⁊ Abdenagoe ki èrèʒtette ǫ angalat ⁊ megʒabadeitotta ǫ ʒolgait mert hittènèc ǫbèle ⁊ kiralnac igeiet megvaltoʒtattac ⁊ attac ǫ tèstekèt hog ne ʒolgalnanac ⁊ nė imadnanac mendē istènt ǫ istènektǫl megualua Aʒert èn tǫllē vèttètet è· ʒerʒes hog mēden nep ⁊ ||
68-dik levél. nèmʒèt ⁊ ṅèlǫ valamel karōlatot bèʒellènd Sidrach Missach ⁊ Abdenago istène èllèn èluèʒiē ⁊ ǫ haʒa megpuʒteitassec mert ninʟ egèb istèn ki ig ʒabadeithassōmeg Tahat kiral felmagaʒtata Sidrachot Missachot ⁊ Abdenagot Babillonianac videkin. ⁊ mendē fǫldrè èrèʒte ep̄lat èʒ igeknᶜ tartalmaban Nabuchodonoʒor kiral menden nèmʒèteknèc ⁊ ṅèluèknèc ⁊ nepèknèc

Digitized by Google

kic lakozнac mēdē fǫldǫn bekeseg sokasoltassec tvnctec Jèlensegekèt z ʟudakat tǫt èn nalam a· felseges istèn Azèrt kellètet ènnèkem p̄dikalnom ǫ ʟudait mert nagoc z ʟudalatusoc ǫ mǔuèlkedèti mert èrǫssèc z ǫ orzaga ǫrǫc orzag z ǫ hatalma nèmzètecbǫl nèmzètecbè

Capitulum Neged ki kezdetic

EN Nabuchodonozor ńugolmas valec èn hazamban z fenlǫ èn palotamban latec almat mel megÿèzte z èn gondolatim èn agamban z èn fèmnèc latasi meghaboreitanac èngemèt Es èn miattam vèttètec è· zerzes hog bè hozattatnanac èn zèmelem èlèibè Babillonianac mendē bǫlʟi z hog az alomnac odozaťťat megièlentènec ènnèkem Tahat bèiǫnèc vala az oltaron nezǫc Magosoc, z Caldeosoc z az almat megièlentem ǫnèkie zèmelec èlǫt z ǫ magarazaťťat nem mutatac meg ènnèkē mignem Danièl èn baratom kinèc nèue Baltazar èn istènēnèc nèue zerēt ki ǫbènne valla scēt istèneknèc zèllètet z az almat ǫ èlǫttǫ megbèzellem Baltazar nezǫknèc fèdèlme kit èn tudoc hog te bènnèd vallad s. istèneknc zèllètet z menden titk nem lèhètètlèn tenèked Èn almaimnac latasit mellèkèt lattam z ǫ magarazaťťokat ièlenʟèd meg ènnèkem Èn fèmnèc latasa èn hailakomban èz, Latom vala z ime fa fǫldnèc kozèpette z ǫ magassaga igē magas z

Digitized by Google

nag ꝛ èrǫs ꝛ ǫ hoʒiusaga ig meṅṅèt eriuala ǫ neʒese vala menden fǫldnèc hataraiglan Ǫ lèuèli igen ʒepèc ꝛ ǫ gimǫlʟǫ igen soc ꝛ mēdeneknèc etke vala ǫ bènne Ǫ alatta lakoʒnacvala lelkesec ꝛ barmoc ꝛ ǫ aǵain ṅaiaskodnacvala meṅnꝰ rèpesǫÿ ꝛ ǫ bèlǫllǫ eltèttèticvala menden tèst Ig latocvala èn fèmnꝰ latasaban èn agamon Es ime vigaʒo ꝛ scēt leʒalla me meṅbǫl ꝛ v̇uǫltǫ èrǫssèn ꝛ igmonda Mèggetec èl a· fat ꝛ ǫ aǵait mètèlletec èl ꝛ ǫ lèuèlit èlraʒiatoc ꝛ ǫ gimǫlʟit èltekoʒlatoc èl fussanac a· vadac mellèc ǫ alatta vadnac ꝛ a. rèpesǫc ǫ agairol Dè valobiʒoṅ ǫ gu̇kèrenèc nèmʒeset a· fǫldbèn haggatoc ꝛ vas ꝛ badoc kǫtèllèl kǫtǫʒtèssec meg a· fu̇uèkrè mellèc ku̇uǫl vadnac ꝛ meṅṅi harmattal ||

69-dik levél. Ki van szakítva, 's helyébe más üres ragasztva.

70-dik levél. Mend èʒec iǫuenèc Nabuchodonoʒor kiralra a· tiʒenkèttǫd hauaknak vege utā Babillonianac palotaiaban iaruala Es lata kiral ꝛ mōda Nemdè èʒ ė babillon a· nag varos mellèt èn ra raktam èn orʒagomnac haʒaba èn erǫssegemnèc èrèiebèn ꝛ èn ekessegemnèc diʟǫsegemnèc Mikor meg è· bèʒed kiralnac ʒaiaban volna ʒoʒat iǫuǫ meṅbǫl Tenèked mondatic Nabuchodonoʒor kiral Aʒ orʒag èlmegen tetǫllèd ꝛ èmberec kǫʒʒǫl kiuètnèc tegedèt ꝛ barmockal ꝛ vadackal leʒen te lakodalmad ʒenat eʒel mēt tèhèn ꝛ hèt idèk valtoʒtatnac te raitad miglèn meǵtuggad hog a· felseges vralkoggec èmbereknèc orʒagan ꝛ valakinèc akaranga agga aʒt Aʒon u̇dǫbèn Nab a· bèʒed bètèlec Nabuchodonoʒoron ꝛ èmberec kǫʒʒǫl ki uèttètet ꝛ ʒenat ǫt

Digitized by Google

ment tèhèn ꝛ ǫ tèste meṅnèc harmaṫṫaual fogatkoʒot meg miǵlèn ǫ fürti kèsèlǫknèc hasonlaṫṫara nǫuenꝰ meg . ꝛ ǫ kǫrmi mōnal madarake Aʒert a· hèt èʒtèndǫ napinac vege utā èn Nabuchodonoʒor èn ʒèmèimèt meṅbè ęmèlem ꝛ èn èrtèlmèm megadatec ènnèkem ꝛ iol mondec a· felsegesnèc ꝛ aʒ ǫrǫcke elǫt diʟerē ꝛ diʟǫ mert ǫ hatalma ǫrǫc hatalm Es ǫ orʒaga nèmʒètekbǫl nèmʒètekbè . ꝛ fǫldnꝰ mēden lakoʒoira ǫnala semmie alaitatnac mert mert ǫ akaraṫṫa ʒerēt tǫt mendenekèt mēd meṅnèc tèhètsegibèn mēd fǫldnèc lakoʒoiban ꝛ ninʟ ki èllène alhasson ǫ kèʒenèc ꝛ mongon ǫnèki Mirè tǫttèd Aʒ v̇dǫbèn èn èrtèlmèm meg èn hoʒiā fordola ꝛ èn orʒagomnac tiʒtessegebè ꝛ ekessegebè iutec ꝛ èn peldam meǵ èn bèlem fordola ꝛ èn ièlesb fèdèlmim ꝛ èn mèsterim megkèrèsenꝰ èngemèt ꝛ meg èn orʒagomba adattattam ꝛ èn nagsagom nagob toldatec ènnèkem Aʒert ma èn Nabuchodonoʒor diʟerē ꝛ felmagaʒtatom ꝛ diʟǫueitem meṅnꝰ kiralat mert ǫ menden müuèlkedèti igaʒac ꝛ ǫ mēden vtaÿ itelètec ꝛ kèuelsegbèn iarokat megalaʒhat

Capitulum ǫtǫd

B Altaʒar kiral tǫn nag vèndegseget ǫ èʒer ièlesb fèdèlminꝰ ꝛ egmendenic ǫ idèieʒerēt iʒicvala Parāʟola kèdeg immar borral tèllès hog èlhoʒattatnanac aʒ araṅ ꝛ èʒüst èdeṅec mellèkèt Nabuchodonoʒor

Digitized by Google

ǫ· aťťa ki hoʒotvala a tp̄lombol melvala Ihr̄lmbèn hog innanac aʒokbol kiral ⁊ ǫ fèdèlmi ⁊ ǫ fèlèsegi ⁊ ǫ ʒèrètǫÿ Es tahat èl hoʒattatanac aʒ araṅ ⁊ èʒůst èdeṅec mellèkèt ǫ aťťa ki hoʒotvala a· tp̄lombol meluala Ihr̄lmbèn ⁊ iʒnacvala bort ⁊ ǫ araṅ ⁊ eʒůst ⁊ èrć ⁊ vas ⁊ fa ⁊ kǫ istènekèt diʟeric-

71-dik levél. vala || Aʒon v̇dǫbèn ièlenenèc monnal èmberi kèʒnèc iro vÿ a· gorťa tarto èllèn a· kirali palota falanac ʒinen ⁊ kiral neʒi vala aʒ irokèʒnèc vÿait Tahat kiralnac orcaia meǵvaltoʒtatec ⁊ ǫ gondolati meghaboreitac ǫtèt ⁊ ǫ vèseinèc iʒi ~~ma~~ megfèslètnècvala ⁊ ǫ tèrdèÿ egèmbè egmashoʒ raʒottatnac-vala Es ug kiral èrǫssèn v̇uǫltǫ hog bèhoʒattatnanac a· magosoc a· caldeo-soc ⁊ a· neʒǫc ⁊ bèʒeluē kiral monda Babilloniaÿ bǫlʟèknèc Valaki èʒ irast megoluasanga ⁊ ǫ magaraʒaťťat ènnèkem megièlentèndi barsoṅṅal ruhaʒta-tic ⁊ araṅ ṅakba vètǫt val ǫ ṅakaban ⁊ harmad leʒen èn orʒagomban Ta-hat bèmenuen kiralnac menden bǫlʟi sem èʒ irast nē oluashatac meg sem ǫ magaraʒaťťat megnem ièlenthètec kiralnac Aʒert baltaʒar kiral elegge meghaborodec ⁊ ǫ ʒèmele megvaltoʒtatec Dè ǫ fèdèlmi ⁊. meghaborodanac Kiralne aʒʒoṅ kè? èʒ allatert mel tǫrtentvala kiralnac ⁊ ǫ fèdèlminèc bè-mene a· vèndegsegnᶜ haʒaba ⁊ bèʒeluē monda Kiral ǫrǫcke el Ne habore-hanac meg tegedèt te gondolatid se valtoʒtassec meg te orcad Vagō ferfiu te orʒagodban ki scēt istèneknèc ʒèllètet valla ǫbènne ⁊ te aťadnac napibā tudomaṅ ⁊ bǫlʟèseǵ lelèttètet ǫ bènne ⁊ Danièlbèn kinèc kiral nèuèt vète Baltaʒar, Es ug ma danièl hiuattassec ⁊ a· magaraʒatot megmonga Aʒert Da-nièl bèhoʒattatec kiral èlèibè kiheʒ kiral èlèue ʒoluā mōda Te vag ė Da-

Digitized by Google

nıèl Judà fogsaganac fiaibol kit èl hozot èn atam kiral Judeabol Hallottam te rollad mert istèneknèc zèllètet vallad te bènnèd 2 tudoman 2 èrtèlm 2 bolıèsèg tobbèc lelèttèttènèc te bènnèd 2 ma bè iottènèc èn zèmelem èlèibè bolıèc Magosoc hog èz irast megoluasnac 2 o magarazattat megièlentènec ènnèkem 2 nem tèhètec è· bèzednèc èrtèlmet megnitni Valobizoń èn hallottā te rollad hog nèhèzèkèt meg magarazhać 2 kotozèttèkèt megodhac Azert ha èz irast megoluashatandod 2 o magarazāttat nèkem megièlenthètènded barsonnal ruhaztatol 2 arań nakba vètokèt vallaz te nakadban 2 hārmad fèdèlm lez èn orzagomban Kinèc fèlèluē danièl monda kiral èlot Te aiandokid nèked legènèc 2 te hazadnac ādomańit egèbnèc aggad èz irast kèdeg kiral ſ nèked ſſ megoluasom 2 o magarazattat megmutatom tenèked O kiral a· felseges istèn orzagot 2 nagsagot dilosèget 2 tiztesseget ádot Nabuchodonozornac te atadnac 2 a· nagsagert mellèt adot vala onèki || menden nepèc nèmzètec 2 nèluèk remolic- 72-dik levél.
vala 2 felic vala ote otèt kikèt akaruala megoluala kikèt akaruala meguèruala 2 kikèt akaruala felmagaztatuala 2 kikèt akaruala alazuala Midon kèdeg fel èmèltètec ozúuo ozèllète megkèmeńedec kèuelsegbè. leuèttètec o orzaganac zèkibol 2 o dilosège èluetètec 2 èmberec fiaÿ kozzol ki uèttètec 2 o zúuo barmockal vèttètec 2 vadzamarockal uala o lakodalma 2 zenat ezicvala ment tèhèn. 2 meńnèc harmatſaual fogatkozot meg o tèste miglèn megèsmèrne hog a· felseges vallana hatalmat èmbereknèc orzagan 2 valakit akarand tamazta arra Es te Baltazár o fia mikor mend èzekèt tudnad nē

Digitized by Google

alazad te zúnèdèt dè a· menńèÿ vrálkodonac èllène èmèlkedel fel 2 ọ hazanac èdeńi te èlọdbè hozattatanac 2 te 2 te fèdèlmid 2 te fèlèsegid 2 te zèrètọid bort ~~ioÿiutoc~~ ÿiutoc ọ bèlọlloc 2 araṅ 2 èzúst 2 èrć 2 vas fa 2 kọ istènekèt diueretec kic nẽ latnac sem halnac sem èrznèc Valobizoń istènt ki te zèllètedèt 2 te menden utáidat valla ọkèzebèn nẽ diuọueitetec Azert ọtọllọ èrèztètet è· kèznèc vÿa ki èzt irta mel irattatot Èz iras kèdeg mel zerzèttètet Mane . thethel . Phares . Ez è· bèzednèc magarazatta Mane . meg-~~sam~~ zamlalta vr istèn te orzagodgodat 2 meguegèztètet 2 bètọltọttọ azt | Thethel a· mertekbè vèttètet 2 lelèttètet kèuèsebèt vallo Phares Megozlatot te orzagod 2 adattatot Medosoknac 2 persaÿaknac Tahat kiral paranuoluã ọltọztètec danièlt barsoṅba 2 araṅnak ṅakba vètọ kọrṅekeztètec ọṅakabã 2 birdèttètec ọtọllọ hol vallon hatalmat harmad ọ orzaǵaban Azon eÿèl meg ọlèttètec ~~danièl~~ Bältazár kiral ã· caldeosoktol 2 Medosÿ darius veue az orzagot

Cap^m hatod

6 k KEllètec Dariusnac 2 zerze az orzagõ harminc bọlu fèdèlmèkèt hog fèdèlmkednenèc mend ọ orzagan 2 mend azokon harõ ièles fèdèlmèkèt kic kọzzọl Danièl egvala hog az bọluèc èzeknèc adnanac okot 2 kiral valami banatot ne zènuèdne Azert Danièl fèllọl mullavala mẽd a·

Digitized by Google

fèdèlmèkèt ꝛ bǫlʟèkèt mert istènnèc ʒèllète nagob vala ǫbènne Valobiʒoṅ kiral gondolla vala ǫtèt ʒerʒèni ǫ menden orʒagan A· fèdèlmèc ꝛ a· bǫlʟèc kèrèsicvala hog vadolatot lelnenèc Danièlnèc kiralnac oldalatol Es sem eg okot ꝛ sem egkètelkedètet sem lelhètenèc aʒert hog hu̇ uala ꝛ sem eg bu̇n ꝛ kètelkedèt nem lelèttètnec ǫbènne Mondanac aʒert a· ferfiac Nem lelǫnc è· Danièlrè valàmi vadolatot hanē talantal ǫ istènenèc tǫrueṅebèn Tahat a· fèdèlmèk ꝛ a· bǫlʟèc hamissan kiʒlèlec kiralt ꝛ ig bèʒellenèc ǫnèki Darius kiral ǫrǫcke || Te orʒagodnac menden fèdèlmi ꝛ mèsteri ꝛ bǫlʟi ꝛ 73-dik levél.
veni ꝛ biraÿ tanalʟot tartottanac hog ʟaʒarnac ʒerʒese ꝛ parāʟolaṫṫa ki mennen hog menden valaki kerest kerènd harminc napiglan valamel istèntǫl ꝛ èmbertǫl hanēʟac te tǫllèd kiral aʒ oroʒlanoc vèrmebè èrèʒtèssec Es ug ma kiral èrǫsehèd meg è· tǫruent ꝛ iriad è· ʒerʒest ꝛ ne valtoʒtassec meǵ mel a· Medosÿaktol ꝛ a· persaÿaktol ʒerʒèttètet dè ingèn se illec valakinèc megtǫrni ~~val~~ Valobiʒoṅ Darius kiral vète ʒerʒest ꝛ megallaptata Kit mikor Danièl meg èsmèrt uolna aʒ aʒ a· ʒerʒet tǫruēt bèmene ǫ haʒaba ꝛ aʒ ablakoc meǵ ṅituā ǫ vaʟoralo hèlen Ihr̄lm èllèn napiaban harōʒer haiṫauala ǫ tèrdèit ꝛ imadkoʒicvala ꝛ valuala ǫ istènenèc èlǫttǫ mikēt ꝛ aʒ èlǫt ʒoctauala tetet A· ferfiac aʒert ʒèrèlmèsbèn tudakoʒuan lelec Danièlt imadkoʒatta ꝛ onʒollata ǫ istènet Es vepuē bèʒellenèc kiralnac a· parāʟolatrol ꝶ Kiral midènē ʒerʒed ė hog menden èmber ki kerènd valakit aʒ istènekbǫl ꝛ èmberecbǫl harmincad napiglan hanēʟac tetǫllèd kiral aʒ oroʒlanoc vèrmebè èrèʒtèssec Kirè fèlèluē kiral monda Igaʒ a·

Digitized by Google

bèʒed Medosiaknac 2 Persaÿaknac ʒerʒesec ʒerēt mellèt megtorni nem illic Tahat fèlèluē ~~danièl~~ mondanac kiral èlot Danièl Juda fogsagabèli fiac kotʒol nē gondolt te ʒerʒeseddèl 2 parāʟolatoddal mellèt ʒerʒettèl dè napiabā harom idèkbèn imadkoʒic o onʒolatſtaual Ki iget mikor hallotuolna kiral elegge megʒomorodec 2 danièlert vète o ʒünet hog megʒabadeitana otèt 2 mend napnugtaiglan munkalkodec hog otèt megmèntène A· ferfiac kèdeg megèrtueiec kiralt mondanac nèki Tuggad kiral mert Medosÿaknac 2 Persaÿaknac toruene hog mendē ʒerʒest mellèt kiral ʒerʒènd nē illic megvaltoʒtatni Tahat kiral parāʟola hog èl hoʒnac 2 èl hoʒac Danièlt 2 èrèʒtec da otèt aʒ oroʒlanoc vèrmebè. Es mōda kiral Danièlnèc Te istèned kit te mendenkor beʟolʒ o ʒabadehon meg tegedèt Es hoʒattatec eg ko 2 vèttètec a· vèremnèc ʒadara kit megpeʟetle kiral onon gürotieuèl 2 o ièlesb fèdèlminèc gürotiuèl hog valami Danièl èllèn ne lenne Es èlmene kiral o hazaba 2 èl aluèc vaʟoratlan 2 etkèc nē vitèttènc o èlèibè 2 alom èl tanoʒec otollo 2 istèn bèrèkèʒtette aʒ oroʒlanoknac ʒaiokat 2 nem nèhèʒeitec meg Danièlt Tahat kiral vilamodat fel kèluē siètèlmèl mene aʒ oroʒlanoknac vèrmeheʒ Es koʒèleitnē a· vèremheʒ Danièlt konuèʒètes ʒoual vuolte 2 bèʒelle onèki Danièl èlo istènnèc ʒolgaia kinèc te mendenkoron
74-dik levél. ʒolgalʒ alaitod è hog megʒabad akart tegedèt ʒabadeitani aʒ || oroʒlanoktol Es Danièl fèlèluē kiralnac monda Kiral orocke el Èn istènē èrèʒtette o angalat 2 bèrèkèʒtette aʒ oroʒlanoknac ʒaiokat 2 nem artottanac ènnèkem mert o èlottо igassag lelèttètet èn bènnèm dè te èlottèd 2· kiral

Digitized by Google

vetkeȝètet nem tǫttèm Tahat kiral igē ǫrǫlǫ ǫraita ę Danièlt paraᷓʟola a' vèrembǫl ki venni Es Danièlt a' vèrembǫl ki netèttètuē ⁊ sem eg sèrèlm nē lelèttètet ǫbènne mert hit ǫ istènenèc Kiral kèdeg paraᷓʟoluā èl hoȝattatanac a' ferfiac kic Danièlt megvadoltacvala ⁊ aȝ oroȝlanoknac vèrmebè ère èrèȝtètenèc ǫk ⁊ ǫ fiok ⁊ ǫ fèlèsegek ⁊ nē iutanac a' verēnèc pagimētomara mignē ragadnac ǫkèt aȝ oroȝlanoc ⁊ ǫmenden tètèmekèt megtǫrdèlec Tahat ira Darius kiral mendē nepèknèc ⁊ nèmeknèc ⁊ ṅèlueknèc mēdē fǫldǫn lakoȝoknac Bekeseg mègsokasoltassec tv̇nèktec Èn tǫllèm aȝert allaptatot è' ȝerȝes hog èn menden vrasagomban ⁊ orȝagombā remǫllec ⁊ fellec Danièlnèc istènet Mert ǫ èlèuėn istèn ⁊ ǫrǫc mēd ǫrǫcke ⁊ ǫ orȝaga nē tekoȝlatic èl ⁊ ǫ hatalma mēd ǫrǫkiglèn Ǫ ȝabadeito ⁊ v̇duǫȝeitǫ teuē ièlensegekèt ⁊ ʟudakat meṅnen ⁊ fǫldǫn Ki megȝabadeidotta Danièlt aȝ oroȝlanoknac vèrmebǫl Valobiȝoṅ Danièl megmarada Dariusnac orȝagaiglan ⁊ Persiaÿ Cirusnac orȝagaiglan |

b Altaȝarnac Babillon Kiralanac èlǫ èȝtèndèieben Lata Danièl almat

B Ǫ fèienèc latasat ⁊ ǫ almait ǫ hailakaban megiruā ruuid bèȝedbè foglala ⁊ mendenikèt egèmbè ȝoreituā monda Latom vala èn latasomban eÿèl ⁊ ime meṅnèc neg ȝèlèÿ viunac vala a' nag tèngerbèn ⁊ neg igē nag vadac felmeṅnècvala a' tèngerbǫl kùlǫmbǫȝètesec ǫnǭ kǫȝǫttǫc Aȝ èlǫ mōnal Leena ⁊ valuala ȝarnakat mōnal kèsèlǫet ⁊ neȝem vala miglèn

èl ʒakadnanac ǫ ʒarṅaÿ ⁊ èluetèttètet fǫldrǫl ⁊ ǫ labaira alla monnal èmber ǫ ʒůnǫ meg adattatec ǫnèki Es ime mas vad egènlǫ mèdueuèl fèl fèle alla. ⁊ ǫ ʒaiabā haromʒer fogac valanac ⁊ ǫ fogaiban harom fèdèlmèc ⁊ igmōdnacvala nèki Kèlfel egèl soc husokat Eʒec utā neʒecvala ⁊ ime mas mōnal pardić ⁊ neg ʒarṅakat valuala ǫ raita mōnal madaraknac ʒarṅait ⁊ neg fekec valanac a· vadon ⁊ hatalm adattatec ǫnèki Èʒ utā neʒecvala eÿnèc latasaban ⁊ ime ~~neg vad~~ negèd vad ʒǫrṅǫ ⁊ ʟudalatus ⁊ igen èrǫs neg vas fogakat valuala euē ⁊ megtǫruē ⁊ a· maradekokat labaiual ṅomoggaualameǵ Aʒ egèb vadackal kèdeǵ mellèkèt èlèʒteb lattam vala nē egènlǫ vala. ⁊ tiʒ ʒaruakat valuala Neʒēuala a· ʒaruakat ⁊ ime ǫ kǫʒèpekbǫl
75-dik levél. tamada mas kiʟenèd ʒaru || ⁊ ǫ orcaia èlǫl aʒ èlèʒtebèli ʒaruacbā harmac èl èsenèc ⁊ ime ʒèmec valanac ~~è~~ è· ʒaruban. mōnal èmbernèc ʒèmèÿ ⁊ nagokat ʒolo ʒaNeʒem vala miglèn ʒèkec vèttètenèc. ⁊ napoknac vene le ůlǫ Q ruhaia fèier monnal ho. ⁊ ǫ fèienèc fůrtǫ mōnal tiʒta gapiu Q ʒèke tůʒnèc langa ǫ kèrèke meg gerièʒtet tůʒ. tůʒès folo ⁊ gors ʒarmaʒicvala ǫ ~~ʒaiabol~~ orcaiabol Eʒerʒer èʒerec ʒolgalnacvala nèki ⁊ tiʒʒer èʒerec Ʒaʒʒer èʒerec ièlen valanac ǫnèki Itelètrè v̇lǫ ⁊ kǫṅuèc megṅittatanac Neʒē vala a· nag bèʒednèc ʒauaert kikèt a· ʒaru bèʒeluala Es latam mert megǫlèttètet uolna a· uad ·⁊ èluèʒetuolna ètèste. ⁊ adattatotvolna tůʒnèc meg eǵèteserè ⁊ aʒ egèb vadaknac èluetètetvolna hatalma. ⁊ ~~ůdǫnèc~~ èlètnèc v̇dǫÿ ʒerʒèttèttènècvolna ǫnèkic idèiglèn ⁊ idèiglèn Neʒem vala aʒert eÿnèc latasaban ⁊ ime meṅnèc kǫdiuèl iǫuala mōnal èmbernᶜ fia. (⁊ *iuta a· napoknak aťa istènnèc egènlǫseǵère istèn-*

sege ʒerēt) vètteiglèn ꝛ ǫ ʒèmele èlèibè viuec ǫtèt Es ada nèki hatalmat ꝛ tiʒ-tesseget. ꝛ orʒagot. ꝛ mēdē nepèc ⁼ ṅèluèc ꝛ ⁼ nèmec ʒolgalnac ǫnèki Ǫ hatalma ǫrǫc hatalm ki èlnē vetèthètic ꝛ ǫ orʒaga ki megnē tǫrèttètic Megÿède èn ʒèllètem En Danièl megÿèd ÿèdec èʒecbèn. ꝛ èn fèmnᶜ latasi megha | boreitanac èngemèt Vepem egheʒ aʒ alloc kǫʒʒǫl. ꝛ igassagot kèrèsec vala ǫtǫllǫ mēd aʒokrol . ki megmōda ènnèkē a· bèʒedeknèc magaraʒaṫṫat. ꝛ megtaneita èngemèt A· neg nag vadac neg orʒagoc kic felkèlnèc fǫldbǫl Veʒic kèdeg a· felseges istèn scèntinèc orʒagat. ꝛ megtarṫac aʒ orʒagot mēd ǫrǫcke ꝛ mēd ǫrǫckǫl ǫrǫcke Eʒ utā akarec ʒèrèlmèst tudakoʒnom a· negèd vadrol ki igē kúlǫmbǫʒètes vala mendenektǫl. ꝛ mēdeniktǫl iǵen ʒǫrṅǫuala Ǫ fogaÿ ꝛ kǫrmi vasac eʒecvala ꝛ tǫruala. ꝛ a· maradekokat labaiual ṅomoggauala meg. ꝛ ǫ tiʒ ʒaruaibol mellèkèt valuala ǫ fèien ꝛ a· masrol mel tamadotuala aʒ èlǫt hog harom ʒaruaÿ le èstèc vala a· ʒarurol . mel ʒèmekèt valuala. ꝛ a· nag ʒolo ʒa. ꝛ nagobuala egèbitǫl Neʒem vala ꝛ ime a· ʒaru hadat teʒēuala a· scèntec èllèn ꝛ hatalmaʒic vala ǫ raitoc miglèn èliǫ napoknac vene ꝛ itelètet ad a· felseges scèntinèc. ꝛ aʒ v̇dǫ èliǫuǫ ꝛ aʒ orʒagot megveuec a· scèntec ꝛ ig monda A· negèd vad negèd orʒag leʒē fǫldǭ ki nagob leʒen leʒē mendē orʒagoknal. ꝛ megmaria mēd a· fǫldèt ꝛ megṅomogga ꝛ mendenestǫl èltǫri ǫtèt Valobiʒō aʒ orʒaǵnac tiʒ ʒaruaÿ tiʒ kiraloc leʒnèc ꝛ mas tamad ǫ utānoc ·ꝛ ǫ hatalmasb leʒē aʒ èlǫbèlièknèl Es a· harō kiralokat megalaʒia ꝛ bèʒedekèt ʒol a· felseges èllē Es a· felsegesnᶜ || scèntit megtǫri ꝛ alaiṫa 76-dik levél.
hog idèkèt ꝛ tǫrueṅekèt megvaltoʒtathasson ꝛ adattatnac ǫ kèʒebè idèig-

Digitized by Google

lèn ꝛ idèkiglèn ꝛ fèl v̇dǫiglèn ꝛ itelètrè v̇l hog èluetèttèssec ǫ hatalma ꝛ megtǫre tǫrèttèssec ꝛ èluèʒien mēd vegiglèn Aʒ orʒaǵ kèdeg ꝛ hatalm ꝛ aʒ orʒagnac nagsaga ki vagon menden meṅnc̣ alatta a· felseges scēt nepenèc adattassec kinèc orʒaga ǫrǫc orʒaǵ ꝛ menden kiraloc ʒolgalnac a· felsegesnèc ꝛ èngèdnèc ǫnèki Èʒ èddeglèn igenèc vege Èn Danièl èn gondolatimban igen meghaborodom vala ꝛ èn orcam megvaltoʒtatot èn bènnèm Aʒ iget kèdeg èn ʒüuèmbèn meǵtartam

Cap^m nolcad

b Altaʒar kiral orʒaglaťťanac harmad èʒtèndèiebèn latat ièlenec ènnèkem En Danièl aʒutā mellèt èlǫʒer lattāuala latec èn latatomban Mikoron volnec Susisnac varasaban ki vagon elamnac videkebèn Latam kèdeg a· latatban Vlaÿnac kapuian ꝛ fel èmèlem èn ʒèmèimèt ꝛ latā .ꝛ ime eg kos aluala aʒ ingouaṅ èlǫt valuā tiʒ magas ʒaruakat ꝛ eggic magasb vala a· masnal ꝛ nèuèkedǫ Eʒ utā latam a· kost ʒaruaiual tekoʒlot napkèlèt èllèn ꝛ napṅugat èllèn eʒfèc èllèn ꝛ del èllèn ꝛ menden vadac nē alhatanac ǫ èllène | sem ʒabadolhatanac meg ǫ kèʒebǫl ꝛ tǫn ǫ akaraťťa ʒerēt ꝛ felmagaʒtatec ꝛ èn ertèm vala Mert ime kèꞁkèknèc baka iǫ uála napṅugatrol menden fǫldnèc ʒèmelen ꝛ fǫldèt nē illètuala Valobiʒoṅ

Digitized by Google

a· bak valuala igen fenes ʒaruat ϙ ʒaruaÿ kϙʒϙt ꝛ iϙuϙ a· ʒaruas kosiglan kit lattāvala allatta a· kapu èlϙt Es ϙ hoʒia futamec ϙ èrϙssegenèc hirtèlènkedètebèn Es mikor kϙʒèleitetuolna a· koshoʒ kϙʒèl fènelkedec ϙ ~~rafta~~ reiaia ꝛ megvère a· ~~kost~~ kost ꝛ meǵ tore ϙ kèt ʒaruait. ꝛ a· kos nē alhata ϙ èllène Es mikor. èrèʒtetteuolna ϙtèt a· fϙldrè megnomoda ϙtèt ꝛ senki megnē ʒabadeithata a· kost ϙkèʒebϙl A· kèlkèknèc kèdeg baka lϙn igen nagga ꝛ mikor nèuèkedetuolna megʒègec a· nag ʒaru ꝛ nag ʒaruac tamadanac aʒ alat mennèc neg ʒèlèiuèl Annac kèdeg eggikbϙl ki iϙuϙ eg kos ʒaru ꝛ lϙn igen nagga del èllèn ꝛ napkèlèt èllèn ꝛ aʒ èrϙsseǵ èllèn Es felmagaʒtatec mennèc èrϙssegeiglèn ꝛ leuète aʒ èrϙssegbϙl ꝛ a· Lillagocbol ꝛ megnomoda aʒokat ꝛ felmagaʒtatec aʒ èrϙssegn^{c} fèdèlmeiglèn Es èlueue ϙtϙllϙ aʒ alhatatus aldoʒatot. ꝛ leuète ϙ scèntelèten^{c} hèlet èrϙ kèdeg adattatec ϙnèki aʒ alhatatus aldoʒat èllèn bùnϙkert ꝛ igassag fϙldrè tèrièʒtètic le ꝛ teʒi ꝛ bodoglatic . . . . .

|| Es hallec eggèt a· scèntecbϙl bèʒellϙt ꝛ monda eg scent a· masiknac. ~~k~~ 77-dik levél.
nem tudom kinèc ʒolonac Miglèn nomottatic meg a· latas ꝛ aʒ alhatatus aldoʒat ꝛ a· puʒtolatnac bùnϙ mel lϙt. ꝛ a· sanctuarium ꝛ ~~aʒ èrϙsseg~~ ꝛ aʒ èrϙsseg Es mōda ènnèkem èstuèleiglèn ꝛ holualiglan kèt èʒer haromʒaʒ napiglan ꝛ meg tiʒteitatic a· sanctuarium Lϙn kèdeg midϙn èn Danièl latnam è· latatot ꝛ kèrèsnèm èrtèlmèt Ime allapec èn ʒèmelem èlϙt mōnal ferfiunac ʒèmele Es hallam ferfiunac ʒauat Vlaÿ kϙʒϙt ꝛ vuϙltϙ ꝛ monda Gabrièl èrtèssedmeg è· latatot. ꝛ iϙuϙ ꝛ allapec Vlaÿ mèllèt hol èn alloc valá Es mikor èliϙtuolna ÿèduē le èsem èn orcamra Es mōda ènnèkem

Èn megmutatom tenèked mellec iǫuēdǫc legènèc aʒ atkoʒotnac vtollaban mert v̌dǫ valla ǫueget Es a· kos kit lattal ʒaruakat vallani Medosoknac ꝛ Persaÿaknac kirala Valobiʒoṅ a· kèʟkèknèc baka gǫrǫgǫknèc kirala Es a· nag ʒaru meluala ǫ ʒèmèÿ èlǫt ǫ èlǫ kiral Hog kèdegł a· meg ʒèguen tamattanac negèc ǫ erte. neg kiralok tamadnac ǫ nèmʒètebǫl dè nē ǫ èrǫssegebèn ꝛ ǫ orʒagoc vtan mikor nèuèkedèndnèc a· hamissagoc Tamad ʒèmermetlèn orcaio kiral ꝛ ʒerʒesekèt megèrtǫ ꝛ meg èrǫseitètic ǫ èrǫssege dènem ǫ èrèiebèn | ꝛ mendenekèt megpuʒteit inkab hognem hitèthètnec ꝛ bodoglatic ꝛ teʒen ꝛ meg ǫl èrǫssèkèt ꝛ scènteknèc nepet ǫ akaratta ʒerent. ꝛ alsag ~~vitèttètic~~ visèltètic ǫ kèʒebèn. ꝛ ǫ ʒúuǫ felmagaʒtatic ꝛ mēdē vagnac bǫsegebèn. sokakat ǫlmeǵ ꝛ fèdèlmèknèc fèdèlme èllèn tamad ꝛ kèʒnèlkül tǫrèttètic meg ꝛ a· latat mel èstuè ꝛ holual mondatec igaʒ Aʒert iègeʒièd meǵ è· latatot mert soc napoc utā leʒē èʒ Es èn Danièl meg lelèteʒem ꝛ meǵ bètègǫlec soc napocban Es mikor felkǫltèm volna teʒēuala kiralnac múuèlkedètit ꝛ ʟudalkodom vala e· lataton ꝛ nē vala ki megmagaraʒia

Capitulum kilenced.

9 a A Suerus Darius kiralnac èlǫ èʒtèndèiebèn Medosoknac nèmʒètebǫl ki paranʟola Caldeosoknac orʒagan ǫ orʒaganac èlǫ èʒtèndèiebèn

Digitized by Google

èn Danièl meg èrtem aʒ èʒtèndǫc ʒamanac kǫṅuebèn kirǫl lǫt vrnac bè-
ʒede Jeremias ꝓphetahoʒ hog bètèllèsednenèc Ihrlm puʒtolaťťanac hètuèn
èʒtèndèie Es vètem èn orcamat èn vram istènemheʒ kernē ꝛ onʒollanō
bǫitǫkbèn sakban ꝛ hamuban ꝛ imadam èn vramat istènemèt ꝛ vallec ꝛ
mondec Onʒollac nag vr istèn ꝛ felèlmès ꝛ ꝛudalatus te ǫriʒuē a· fogadast
ꝛ irgalmassagot || tegedèt ʒèrètǫkbèn ꝛ te paranꝛolatidat ǫriʒǫkbèn Bún- 78-dik levél.
hǫttǫnc hamissan tǫttǫnc kègetlènǫl mụuèlkettǫnc. ꝛ èlmentǫnc ꝛ èl hai-
lottonc te paranꝛolatidtol ꝛ itelètidtǫl Nem èngèttǫnc te ʒolgaidnac ꝓphe-
taknac kic bèʒellèttènèc tenèuèdbè mv̇ kiralinknac mv̇ fèdèlminknèc ꝛ mv̇
aťainknac ꝛ fǫldnèc menden nepenèc Tenèked vram igassag. nèkǫnc kè-
deg orćanac galoʒaťťa mikent vagon è· nap Juda ferfianac ꝛ Ihrlm lako-
ʒoinac ꝛ mend Isrlnèc aʒoknac kic kǫʒèl vadnac ꝛ aʒoknac kic mèʒʒe vad-
nac menden fǫldèken kikrè ki uèttèl múnkèt ǫhamissagokert kickèl bún-
hǫttèc te bènnèd vram Nèkǫnc kèdeg orćanac galaʒaťťa ꝛ mv̇ kiralinknac
ꝛ mv̇ fèdèlmīknèc ꝛ mv̇ aťainknac kic bv̇nhǫttènèc Tenèked kèdeg mv̇
vrunk istènǫnknèc irgalmassag ꝛ kǫṅǫrǫlèt. mert èlmentǫnc te tǫllèd ꝛ
nē halgattuc mv̇ vrunk istènǫnknèc ʒauat hog iarnanc ǫ tǫrueṅebèn mel-
lèt vètet mv̇nèkǫnc ǫ ʒolgaÿ miat ꝓphetac miat mv̇ vrunk istènǫnc ꝛ mend
Isrl tǫruēt tǫrt te tǫrueṅedbèn ꝛ èlhailottanac hog ne halgatnac te ʒodat
Es ꝛepeget mv̇ reianc atok ꝛ vtalat mel iruā vagon Moÿsesnèc istèn ʒol-
gaianac kǫṅuebèn mert búnhǫttǫnc ǫnèki Es allaptatta ǫ bèʒedit kikèt
bèʒellet múreiank, ꝛ· mv̇ fèdèlminkrè kic | iteltènèc múnkèt hog mv̇ re-

Digitized by Google

ianc hoʒnac è· nag gonoʒt mel sonha nēuolt menden meṅ alat mi ʒerēt lǫt Ihr̄lmbèn mi ʒerent iruā vagon iruā vagon Moÿsesnèc tǫrueṅebèn Mend è· gonoʒ iǫt mv̇ reianc ꝛ nem kertu̇c te orcadat mv̇ vrunk istènǫnc hog èl fordolnanc mv̇ hamissagoncbol ꝛ gondolnoc te iǵassagodat Es vigaʒot vr a· gonossagra ꝛ èl hoʒta ǫtèt mv̇reianc Igaʒ mv̇ vrunk istèn ǫ menden mu̇uèlkedètebèn mellèkèt tǫt Mert nē halgaťťuc ǫ ʒauat Es ma mv̇ vrunk istèn ki ki hoʒtad te nepèdèt egiptomnac fǫldebǫl èrǫs kèʒbèn ꝛ tǫttèl temagadnac nèuèt è· nap ʒerēt Bu̇nhǫttǭc hamissagot tǫttǫnc vram te menden igassagodban Onʒollac fordollon èl te haragod ꝛ te hirtèlènkedèted te varosodrol Ihr̄lmrǫl ꝛ te scēt hegedrǫl Mert mv̇ bu̇ninkert ꝛ mv̇ aťainknac hamissagiert Ihr̄lm. ꝛ te nepèd boʒʒosagbā vadnac mendeneknèc kǫrṅǫlualoknac Aʒert ma mv̇ vrunk halgassad meǵ te ʒolgadnac imadsagat. ꝛ ǫ onʒollaťťat. ꝛ mutassad te orcadat te sāctuariomodra mel meg puʒtoltatot Èn istènē tenen ertèd haiʟad te fu̇lèdèt ꝛ halgasmeǵ Nissadmeg te ʒèmèidèt ꝛ lassad meǵ mv̇ puʒtolatonkat ꝛ a· varust kin hiuattatot tenèuèd Mert nē mv̇ igaʒolatinkban tèrièʒtǫnc le onʒollatokat te orćad èlǫt
79-dik levél. dè te || soc irgalmaʒatidban Halgas meg vrā èngèʒteltèssèlmeg vram fu̇gèlmèʒièd vrā ꝛ tegèd Ne kessel tenē ertèd mv̇ istènǫnc Mert te nèuèd hiuattatot è· varoson ꝛ tenepèden Mikor megʒolnec ꝛ imadkoʒnā ꝛ vallanam èn bu̇nimèt ꝛ èn nepèmnèc Isr̄lnèc bu̇nit hol le tèrièʒtènē èn onʒollatimat èn istènēnèc ʒèmele èlǫt èn istènēnèc scēt hegeiert Meg èn bèʒellettèm èʒ imadsagban Ime gabrièl ferfiu kit kèʒdètbèn lattam vala a· latatban

Digitized by Google

hamar rèpǫluē illète èngemèt èsti aldoʒatnac idèien ⁊ taneita èngemèt ⁊ bèʒelle ènnèkem Es mōda Danièl ma aʒert iǫttèm ki hog taneitanalac tegedèt hog èrtèned. te onʒollatidnac kèʒdètitǫlfoguā ment ki è· bèʒed Èn kèdeg iǫttèm hog meg ièlentènem tenèked mert aieitatoknac vag ferfia Te kèdeg fúgèlmèʒièd è· bèʒet ⁊ èrɩèd meg è· latatot a· hètuèn hètèc meg rūuidǫltèc te nepèden ⁊ te scēt varosodon hog meg vegèʒtètnec a· tǫrueṅ tǫres ⁊ vegèt vegen a· būn ⁊ èltǫrlèttèssec a· hamissag ⁊ èlhoʒattassec aʒ ǫrǫc igassaǵ hog bètèllèseggec a· latat ⁊ a· ꝓphecia ⁊ ~~a· latas~~ meǵ kènèttèssec scènteknèc scènte Tuggad aʒert ⁊ èlmeddèl fúgèlmèʒièd a· bèʒednèc ki menètitǫl fogua hog èsmeg megrakattatic Ihr̄lm xp̄c vèʒèriglèn hèt hètèc ⁊ ǫtuèn kèt hètèc leʒnèc ⁊ èsmeg megrakattatic | Ihr̄lm vćak ⁊ kǫfaloc idèknèc nèhèssegibèn Es hatuan kèt hèt hètèc utan meg ǫlèttètic xp̄c ⁊ nē leʒē ǫnepe ki ǫtèt meg tagatta ⁊ a· varust ⁊ a· sanctuariumot èl tekoʒla a· nep ǫ iǫuèndǫ vèʒèreuèl ⁊ ǫ uegèʒète puʒtolat Es a· hadnac vege utan allaptatic a· puʒtolat Meg èrǫseiti kèdeg a· fogadast soc hètèkbèn eg a· hètèknèc kǫʒèpibèn megfogatkoʒic hosṫa ⁊ aldoʒat ⁊ a· tp̄lomban ~~le~~ leʒē a· puʒtolatnac vndoklaṫṫa Es mēd a· megtǫkellètiglèn ⁊ vegiglèn megmarad a· puʒtolat

Digitized by Google

Capitulū tized

c Irusnac persaÿac kirala orzaglaťtanac harmad èztèndèiebèn Ige
C ièlentètet Danièlnèc ki nèuèztètetvala Baltazarnac nag ige 2 nag
èrosseǵ Es megèrtem a· bèzet mert èrtèlem kellèmètesseg a· latatban Az
napocban èn Danièl gazolkodom vala harom hètèknèc napiban keuanatus
keńèrèt nem ottèm 2 hus 2 bor èn zamon bènem ment dè ingèn kènèttèl
sem kènèttèttèm meg mignem bètèllèsednenèc harom hètèknèc napi A·
huzadnapon kèd ~~kènèttèl~~ 2 az èlo honac xiiij napiā valec a· nag folo
mèllèt ki mondatic tigrisnèc 2 felèmèlem èn zèmèimèt 2 latec Es ime eg-
ferfiu ruhazтatot lèn ruhackal 2 o farŀoki megzoreitattac fenes araňnal 2
o tèste monnal Crisolitus 2 o orcaia monnal villamatnac ~~orcaia~~ zèmele
80-dik levél. 2 o zèmèÿ ment || ego lampas. 2 o kariaÿ 2 mèlle alab labaiǵlan monnal
fenlo èrćnèc zèmele Es o bèzedenèc zozaťťa mēt sokassagnac zozaťťa Èn
kèdeǵ Danièl ènen magam latam è· latatot Valobizoń a· ferfiac kic èn vè-
lèm valanac nem latac dè igē nag felèlem èset vala o reiaioc 2 èl futanac
rèitekbè Èn kèdeg ènen magam meghagattatuam latam è· nag latatot. 2
nē marada meg èn bènnèm èrosseg de ènzèmelem 2· megvaltoztatec èn
bènnèm 2 megèrotlènolec dè sem marada èn bènnèm valami èro Es hal-
lam o bèzedenèc zauat 2 haluan fekzecvala zomoroduā èn orcamon 2 èn

Digitized by Google

zèmelem ~~vala~~ eggèsoltvala fsoldhoz Es ime kèz illète èngemèt. 2 fel èmèle èngemèt èn tèrdèimrè 2 èn kèzèmnèc vÿaira. 2 monda ènnèkem Danièl aieitatossagoknac ferfia èrnèd az igekèt mellèkèt èn bèzellec tenèked. 2 al fel igazoluā Es ma èrèztettèm tè hoziad Es mikor mondottauolna ènnèkem e· bèzedet fel allec ~~rèkèztuē~~ rezkètuen 2 mōda ènnèkem Danièl Ne akarih felned mert az èlo naptol fogua kibèn vèted te zúuèdèt èrtèlemre hog te mágadat getrèned te istènednc zèmele èlot meghallattattanac te igeid 2 èn iottèm te bèzedidert Persaÿac orzaganac kèdeg fèdèlme èllènt allot ènnèkem huzō eg napocban Es ime Michal eg az èlo | fèdèlmèc kozzol iouo èn segedèlmèmrè 2 èn ottan maradec Persaÿac kirala mèllèt Jouec kèdeg hog taneitanalac tegedèt mellèc iouèndoc legènèc te nepèdnèc az utolso napocban. mert meg è· latas èlhoziabeitatic napokra Es mikor bèzellène ènnèkem illèn nèmo igekèt le èrèztem ènzèmelemèt a· foldrè 2 vèztèglec Es ime monnal èmber fianac zèmele illète èn aiakimat. 2 meg nituā èn zamat zolec. 2 mōdec onèki ki aluala èn èllènem Èn vram te latasodbā megfèsl ètenèc èn izim 2 èn bènnèm sem eg èro nē marada Es mikeppèn zolhat èn vrānac zolgaia èn vrāmal Sem eg èro nē maradot èn bènnèm dè èn leleklètem 2· bèrèkèztètic Azert èsmeg illète èngemèt mōnal èmbernèc latasa 2 megbatoreita èngemèt 2 monda Ne akarih felned aieitatoknac ferfia Bekeseg tenèked Batoroggal meg 2 leg èros Es mikor bèzellène èn vèlèm megelèmedem. 2 mondec zol èn vram mert megbatoreital èngemèt Es mōda Nemdè tudod é mirè iottèm te hoziad Es ma megfordoloc hog

Digitized by Google

vÿuÿac a· persaÿac fèdèlme èllèn Mert ꝛ mikor ki mennec ièlenec a· gǫrǫgǫc fèdèlme è iǫuen Valobiʒoṅ meghirdètem tenèked mel ki ièlentètet igas-
81-dik levél. sagnac irasaban. ꝛ senki ninʟèn èn || sègedèlmèm .mend èʒekbèn hanem ʟac Michal tu fèdèlmtec

Capitulum xj ∂

xj

EN kèdeg Medosi Darius kiralnac èlǫ èʒtèndèiebèn ~~allo~~ allocvala hog megbatorodnec ꝛ meg èrǫseitètnec Es ma igassagot hirdètec tenèked Es ime meglèn harom kiraloc allapnac Persidÿaban ꝛ a· negèd kaʒdagsagockal mendenec felet igen megkaʒdagoltatic Es mikor meghatalmaʒandic ǫ kaʒdaǵsagiban reʒʒèʒti ǫ èllène gǫrǫgǫknc orʒagat Felkèl kèdeg èrǫs kiral ꝛ vralkodic soc hatalmackal ꝛ teʒi mel kellètèndic ǫ ~~èlǫttǫ~~ nèki Es mikor allapandic megtǫrèttètic ǫ orʒaga ꝛ oʒtatic meṅnèc neg ʒèlebè dè nē ǫ maradekiban sem vralkodot annac hatalma ʒerēt ki vralkodando Mert megʒaggattatic ǫ orʒaga kuuǫl valokra ꝛ· aʒoktol megvaluā Es megbatorodic delʒègi kiral ꝛ ǫ fèdèlmibǫl hatalmaʒic ǫ èllène ꝛ vralkodic hatalōmal Mert soc ǫ vralkodaťťa Es aʒ èʒtèndǫknc vege utā meggèsǫltètnèc Es delʒèǵi kiralnenac leaṅa iǫ eʒfèknèc kiralahoʒ baratsagot tenni ꝛ nē valhata ǫ kariainac èrǫsseget sem allapicmeg ǫ magʒaťťa

Digitized by Google

Es ǫ èl adattatic ⁊ kic èl hoʒtac ǫtèt Ǫ ifiaÿ ⁊ kic megbatoreiťacvala ǫtèt idècbèn Es | Es megallapic ǫ gůkèrenèc nèmʒesebǫl ualo plantalas. ⁊ iǫ hadbol. ⁊ bè megen eʒfèk kiralanac videkebè ⁊ viʒha eltèttètic aʒockal ⁊ megṅèri A· felet ǫ istènekèt ⁊ baluaṅokat ⁊ araṅnac ⁊ èʒůstnèc dragalatus èdeṅit foguā viʒi egiptomba Ǫ hatalmaʒic eʒfèk kirala èllèn. ⁊ eʒfèknèc kirala bèmegē aʒ orʒagba. ⁊ megfordol ǫfǫldebè Ǫ fiaÿ kè? meg reʒʒèʒtètnèc. ⁊ nag serègèknèc sokassagat gůitic egbè ⁊ iǫ siètèlmèʒuen ⁊ arraduan. ⁊ megfordol. ⁊ megreʒʒèʒtètic ⁊ viu ǫ èrèieuèl Es megreʒʒèʒtètuen eʒfèkn° a· megmondot kirala ki megen ⁊ viu eʒfèk kirala èllèn ⁊ keʒeit igen nag sokassagot ⁊ a· sokassaǵ adattatic ǫ kèʒebè. ⁊ megfogia a· sokassagot. ⁊ felmagaʒtatic ǫ ʒarua ⁊ soc èʒerekèt èitle dè nē hatalmaʒhatic Mert meǵfordol eʒfèknèc kirala ⁊ sokassagot keʒeit naggal nagobbakat hog nē aʒ èlǫt ⁊ idèknèc ⁊ èʒtèndǫknèc vegebèn iǫ siètèlmèʒuē nag sèrèggèl ⁊ igē nagkaʒdagsagockal Es aʒ idèkbèn sokan tamadnac delʒèg kirala èllèn ⁊ te tǫruen tǫrǫ nepèdnèc fiaÿ felmagaʒtatnac hog bètǫlnec è· latatot ⁊ le èsnèc. ⁊ iǫ eʒfèknèc kirala ⁊ egbè gůiti a· rakast ⁊ megveʒen èrǫs kǫfalos varosokat ⁊ delʒègnèc kariaÿ nemʒènuèdic ⁊ fel tamadnac ǫ valoʒtotti èllènt allani ⁊ nē leʒen èrǫsseǵ Es iǫuen teʒen ǫ raita ǫ akaraťťa || 82-dik levél
ʒerent ⁊ nē leʒen ki allon ǫ orcaia èllèn Es allapic a· fenes fǫldǫn ⁊ megèmeʒtètic ǫ kèʒebèn ⁊ vèti ǫ orcaiat hog iǫiǭ ǫ mēden orʒagat megtartani ⁊ igaʒakat teʒen ǫuèle ⁊ nèmberièknèc leaṅat agga ǫnèki hog èl fordeha aʒt. ⁊ nē allapic mèg sem leʒen aʒé E Es fordeiťa ǫ orcaiat ʒigè-

tekrè Es sokakat vezen meg. 2 megzontèti a· fèdèlmèt o bozzosagibol. 2 o bozzosaga obèleie fordol Es fordeita orcaiat o foldenèc hatalmaba 2 le èsic 2 megtori otèt 2 nē lelèttètic meg. 2 al o hèlen az igen gonoz 2 meltatlan kirali ekesseggèl 2 kèuès napokbā megtorèttètic Es nē haragban sem hadban. 2 o hèlen allapic az igē vtalatus 2 nē adatic onèki kirali tiztesseg. 2 io titkon 2 meguezi az orzagot talardsaggal. 2 a· viuonac kariaÿ ki niutatnac o orcaiatol 2 megtorèttètnèc A· felet 2 a· bekesegnèc hèrcège a· baratsagoc vtā alsagot tezē ouèle 2 felmegē 2 meggozi kèuès neppèl 2 bèmegen a· bouolkodo 2 az kazdag varosokba Es tezi mellèkèt o attaÿ nem tottènèc. 2 o zulèinèc attaÿ Ragadozatokat 2 fozlatot 2 o kazdagsagit èltekozla 2 o èrossego gondolati èllèn tart tanaltot. 2 ès idèiglèn. 2 fel rezzèztètic o felèlme 2 o zuuo delzèg kirala èllèn nag serègbèn Es delzèg kirala hadba rezzèztètic soc segedèlmèckèl 2 igen èrosseckel. 2 nē alhatnac. mert tanaltokat | tartnac o èllène 2 kenèrèt eznèc o uèle 2 meg toric otèt 2 o hada megnomoreitatic 2 le èsn^{c} o soc gondolati 2 a· kèt kiraloknac zuuoc eg lezen hog gonozol tegènèc 2 eg aztalnal bèzelnèc hazugsagot 2 nē h haznalnac mert meg a· vegèzèt egèb udorè Es megfordol o foldebè soc kazdagsagockal. 2 ozuuo a· scēt testamentom èllèn 2 tezē 2 megfordol o foldebè zerzet vdobèn 2 megfordol 2 io delzègrè. 2 az utolso nèm nem lezē egènlo az èlolsonèl Es ionèc oreiaia haromzer èuèzos haioc 2 a· romaÿac 2 meguèrèttètic 2 megfordol 2 meltatlankodic a· sanctuariūnac testamētoma èllen 2 tezē 2 megfordol 2 gondol azoc èllèn kic meghat-

Digitized by Google

tac a· sanctuariumnac testamētomat ꝛ karoc ǫ bèlǫllǫ allapnac ꝛ megfer-
teʒtètic ǫ bèlǫllǫ èrǫssegn^c sāctuarioma ꝛ a· tǫkellètes aldoʒat èluetèttètic.
ꝛ adattatnac aʒ vndoklatoc puʒtolatba ꝛ a· hamissac testamētomot hasonlnac
ꝛalardsagost Ǫ istènet tudo nep kèdeg ṅèr ꝛ teʒen ꝛ a· nepèkbèn tanoltac
sokakat taneitnac ꝛ tǫrbèn èsnèk le ꝛ langbā ꝛ fogsagbā ꝛ napoknac ra-
gadoʒaťťaban Es mikor le èsèndnèc. felèmèltètnèc kiꝛenèd sègedèlmèl ꝛ so-
kan eggèsǫlnèc ǫuèle ꝛalardsagost Es a· tanoltacbol le èsnèc hog meg ol-
uaʒtaffanac ꝛ megkǫtǫʒtètn^c ꝛ megfèierǫltètnèc a· ʒerʒet idèiglèn · mert
meg egèbnèmǫ v̇dǫ ~~vagon~~ leʒen ꝛ a· kiral ǫ akaraťťa || ʒerent teʒen ꝛ fel 83-dik levél.
èmèltètic ꝛ felmagaʒtatic menden istèn èllèn ꝛ istènec istène èllèn nago-
kat ʒol ꝛ visèltètic miglèn bètèllèseggec a· haraǵ Megtetèttètet kèdeg a·
vegèʒèt ꝛ ǫ aťťainac istènet nē viuÿa ki Es leʒē nèmberièknèc keuāsagibā
ꝛ sem eg istèneckèl nem gondol ꝛ mert mendenec èllèn tamad Moabnac
kèdeg istène ǫ hèlen tiʒteltètic ꝛ aʒ ~~st~~ istènt tiʒteli kit ǫ aťťaÿ nē tutta-
nac araṅṅal ꝛ èʒu̇stèl ꝛ dragalatus kǫuèl ꝛ dragalatus vagockal ꝛ teʒi hog-
meg èrǫsǫhǫ Moaʒimot idègen istènnèl kit èsmèrt ꝛ megsokaseiťa a· diꝛǫ-
seget ꝛ ad nèki hatalmat sokakban ꝛ a· fǫldèt megoʒťa halalatost Es a·
megʒerʒet v̇dǫkbèn viu ǫèllène Delʒègnèc kirala ꝛ iǫ ǫèllène mōnal vèʒ ~~es~~
eʒfèknèc kirala ʒèkèrèckèl ꝛ louagockal ꝛ nag haiockal ꝛ bèmegē a· fǫl-
dèkbè ꝛ megtǫri ǫkèt hog altal mennē ꝛ meghal a· diꝛǫseges fǫldǫn ꝛ so-
kac èsnèk le ꝛac èʒec ʒabadolnac meg kè? ǫ kèʒebǫl Edom ꝛ Moab ꝛ
Amon fiainac fèdèlmi ꝛ èrèʒti ǫ kèʒet fǫldèkrè ꝛ egiptomnac fǫldǫ èlnem fut

Digitized by Google

ꝛ vralkodic ǫ kenꝛin araṅnac ꝛ ėʒüstnèc ꝛ egiptōnac mendē dragalatosin ꝛ Libian ꝛ Ethiopian megē altal ꝛ ǫ hire meghaboreiťa ǫkèt napkèlètrǫl ꝛ napnügatrol ꝛ iǫ nag sokassaggal ꝛ megtǫr ꝛ meg ǫl sokakat ꝛ teʒi ǫ satorat Aphedomon. | tèngerèc kǫʒǫt a· fenes ꝛ scēt hegē ꝛ iǫ mend tètèieiglèn, ꝛ senki nem sègel ǫnèkij xij

Cap^m xij

a A Ʒ v̇dǫbèn kèdeg feltamad Michal nag fèdèlm ki al te nepèdnèc fiaiert Es iǫ v̇dǫ mel sonha nem volt attolfoguā kibèn nèmʒètec kèʒdettèc vala lenni mend aʒ idèiglèn Es aʒ v̇dǫbèn megʒabadol tenepèd menden ki lelèttètèndic eʒ elèt kǫṅuebèn megirattatotnac Es sokac aʒoc kǫʒʒǫl kic èl aluttac fǫldnèc poraban, fel ebrèdnèc nemellèc ǫrǫc elètrè nemellèc boʒʒosagra hog lassanac mendenha Kic kèdeg tanoltac lèndnèc fenlnèc mōnal firmamentomnac fenessege Es kic igassagra sokakat taneitandnac mōnal ꝛillagoc ǫrǫckǫl valo ǫrǫksegbèn Te kè? Danièl rèkèʒdbè è· bèʒedekèt ꝛ ʒegèʒièd be meg a· kǫṅuèt a· ʒerʒet idèiglèn sokac èlmeṅnèc ꝛ soc keppèn valo leʒē a· tudomaṅ Es èn Danièl latec. ꝛ ime mōnal egèbkèttǫc alnacvala eggic è· fèlǫl a· folonac ꝑ marťan ꝛ masic mas fèlǫl a· folonac mas marťan Es mōda a· ferfiunac ki lèn ꝛ ruhakba ǫltǫʒǫt ki aluala a· folonac viʒèin Miglèn leʒē è· ꝛudaknac vege. ꝗ hallam a· ferfiat ki ǫltǫʒǫtuala lèn

Digitized by Google

ruhackal ki aluala a· folonac vizèin Mikor felèmèlteuolna o iogiat 2 o ballat menbè 2 èskotuolna az orockol elorè. mert vdo 2 idèc 2 vdonèc fèle || Es midon bètèllèsedèndic 2 scent nep kèzenèc èlhimlese bètèllèsednèc 84-dik levél. mend èzec Es èn hallam 2 nē èrtem. mondec En vrā mi lezē èz utan Es monda Menněl Danièl mert bèrèkèztettec 2 megiègzettec è· bèzedec a· zerzet idèiglèn Megvalaztatnac 2 megfèieroltètnèc 2 sokac megbizoňoltatnac monnal tüz. 2 kègetlènec kègetlènol mvuèlkednèc. 2 nem èrthètic menden kègetlènec Valobizoň tanoltac meg èrtic Es az vdobèn mikor èluetèttètèndic a· tokellètes aldozat 2 vèttètèndic az vndoksag a· puztolatban èzer kètzaz kilènczaz napoc Bodog ki meg varia 2 iutand èzer haromzaz xxxij napokra Te kèdeg menněl a· vegèzètes zerzesrè. 2 megňugozol. 2 allapol te ňugolmadbā napoknac vegebèn Èz èddeglèn Danièlt az Heberec koňuebèn oluastuc · az egèbèc mellèc mondandoc è· koňonèc vegeiglèn Theodocius zerzesebol vètèttènèc ki

Capitulū xiij

v Vala ferfiu babilloniabā lakozo Joachim nèuo 2 uon fèlèseget Susāna nèuot Elchienac leaňat igen zepet 2 iſtènt felot O zülèÿ kèdeg mert igazac valanac taneitac o leaňokat Moÿsesnèc toruene zerēt Joachim kèo igen kazdagvala. 2 vala nèki gimolu. kèrte rokon o hazahoz. 15

ꝛ ꝯ hoʒiaia gulèkeʒnèc vala a· sidoc aʒert mert mēdeneknèl tiʒtelèndꝯb uala | Es ʒerʒèttètenèc kèt ven birac aʒ èʒtèndꝯbē kikrꝯl bèʒellet vr. mert babilloniabol hamiſſag ki mēt a· vèn biraktol kic lattatnacvala a· nepèt birnioc Èʒec gakorlacvala Joachimnac haʒat ꝛ iꝯnèc vala ꝯ hoʒiaia mendenec kiç itelètet valnac vala Mikor kèdeg a· nep megfordoltuolna del utā Susāna bèmegēuala ꝛ iaruala ꝯ ferienèc gimꝯlꝛ kèrtebèn Es lattac vala ꝯtèt a· uenec egmenden napon bèmenètte ꝛ testoua iaratta ꝛ gerièdenèc ꝯ keuansagara Es èl fordeitac ꝯ èrtèlmekèt ꝛ lehaitac ꝯ ʒèmekèt hogne latnac meṅṅèt se èmlèkeʒnenècmeg igaʒ itelètekrꝯl. mert monnon megsèphettèttèc vala ꝯʒèrèlmeuèl ꝛ nē ièlentettec vala meǵegmasnac ꝯsèrèlmekèt Mert altalkodnac vala megièlentèni egmasnac ꝯ keuansagokat akaruā ꝯuèle ʒèrkenni ꝛ alnalkodnacvala egmendēnapon ʒorgalmaʒatost ꝯtèt latnioc Es mōda eggic a· masiknac Meṅṅꝯnc haʒa mert èbednèc idèie vagon Es ki menuē èlualanac egmastol Es mikor èlmētècvolna meg egbè iꝯuenꝰ ꝛ egmastol aʒon okon kèrdeʒkednèc vala megvallac ꝯ keuansagokat Es tahat kꝯʒꝯnseges v̈dꝯt ʒerʒenèc midꝯn ꝯtèt ꝯnꝯn maganac lelhètnec Lꝯn kèdeg mikor alkolmas napot alnalkoduā iègʒènenèc bèmeme nemel v̇dꝯ̄ mikent tegnap ꝛ harmadnap ꝛac kèt ʒolgalo leaṅockal ꝛ akara megmosdani a· gimꝯlꝛ
85-dik levél. kèrtbē || mert heu vala. ꝛ nē vala ot valaki a· kèt èl rèiteʒet ventꝯl megvaluā ꝛ neʒic vala ꝯtèt Monda aʒert a· leaṅoknac Hoʒiatoc ènnèkem olait ꝛ ʒappanban gartot kesseget ꝛ a· gimꝯlꝛ kèrtnèc aitoit tegetecbè hog mosgam meg ꝛ ugan tꝯnèc mikent paranꝛoltuala ꝛ ⸗a· gimꝯlꝛ kèrtnèc aitoit ⸗

bèteuec Es ki menenèc a· titk aiton hog hoznac mellèt parāl.oltuala. 2 nē tuggac vala bèn lenni az èlrèitezet venekèt Mikor kèdeg a· leaṅoc ki mentècvolna felkèlenèc a· kèt venec 2 ọ hoziaia futamanac 2 mondanac Ime è· gimọl. kèrtnèc aitoÿ bèrèkèztèttèc 2 senki mùnkèt nē lat 2 te keuansagodban vagonc Azert èngèg mvnèkọnc. 2 zèrkeggèl mvuèlọnc kit hanē akarandaz tanosagot mondonc te èllèned · hog teuèlèd eg ifiu volt 2 az okert èrèztettèd te ki a· leaṅokat te tọllèd Es Susanna ohaitozec 2 mōda Mendē fèlọl getrèlem ènnèkem Mert ha èzt tèndem halal lezen ènnèkem ha kèdeg nem tèndē nem tauoztatom èl tù kèzètekèt Dè iob ènnèkem mùuèlkedètnèlkùl èsnē tù kèzèitekbè · hognē bùnhọnnọm vrnac zèmele èlọt Es Susanna vuọltọ nagzozattal Vuọltenèc kèdeg a· venec 2· ọèllène Es oda futamec eg 2 megṅita a· gimọl. kèrtnèc aitoit Es ~~mikor~~ midọn a· haznac zolgaÿ hallottac volna | a· gimọl. kèrtbèn az vuọltest omlanac az aitora hog meglatnac mi azuolna Mi utā azert a· uenec zolanac a· zolgal igē altalkodanac mert illèn bèzed sonha Susānarol nē mondatotuolt 2 lọn masod nap Es mikor a· nep iọtuolna Joachimhoz ọ feriehez iọuen[c] a· kèt papoc 2 tèllèsec alnalkodattal Susanna èllèn hog megọlnec ọtèt Es mondanac a· nep. èlọt Èrèzièтec Susannahoz Elchienèc leaṅahoz Joachim fèlèsegehez 2 lègottan bè èrèztec 2 iọuọ zùlèiuèl 2 fiaiual 2 rokoniual Susanna valobizoṅ vala igē dragalatus 2 zep zèmellèl Es a· hamissac parāl.olanac hog fel fedeztètnec mert bèfedeztètetvala hog auag ig elegednenèc meg ọ ekessegebè, Sirnacvala azert ọzolgaÿ 2 mendenec kic èsmèrtecvala ọtèt Es

Digitized by Google

felkèlenèc a· kèt papoc a· nepn^c kǫʒèpette vètec ǫkèʒekèt ~~orcaiara~~ fèierè Ki siruā meṅbè tèkente mert ǫ ʒúuǫ vala biʒodalmat vallo vrban Es mōdanac a· papoc Midǫn a· gimǫlʟ kèrtbèn múnǫn magonc iaroncvala bèiǫuǫ èʒ kèt ʒolgalo leaṅockal ꝛ a· gimǫlʟ kèrtnèc aitoit bèteue ꝛ a· leaṅokat ki èrèʒte Es iǫuǫ eg ifiu ki èl rèiteʒet volt ꝛ vèle eggèsǫlǫ Valobiʒoṅ mikor mv̇ volnac a· gimǫlʟ kèrtnèc ʒegèlètebèn latuan è· hamissagot futāc ǫ hoʒ-
86-dik levél. iaioc ꝛ latoc ǫkèt egbè ʒèrkennÿ. || Es valobiʒoṅ aʒt nem foghatoc meg mert èrǫsb vala nalonknal. ꝛ aʒ aitoc megṅituan ki ʒalada èʒt kèdeg mikor megragattuc volna kèrdǫc ǫtèt ki uolna aʒ ifiu. ꝛ nē akara nèkǫnc megièlentèni èʒ úgnèc vagonc tanoÿ Es a· sokassaǵ hún nèkic monnal nepèknèc veninèc. ꝛ birainac. ꝛ halalra karhoʒtatac ǫtèt Susanna kèdeg v̇uǫltǫ nagʒoual ꝛ monda Ǫrǫc istèn ki rèitekeknèc vag èsmèrǫiǫ ki mendenekèt èsmèrʒ mi èlǫt legènèc te tudod mert hamis tanosagot mondanac èn èllènem ꝛ ime meghaloc · ~~te tudod~~ mert èʒeknèc sem eggikèt nē tǫttèm mellèkèt èʒec alnakol ʒerʒettènèc èn èllènē Vr kèdeǵ meghalgata ǫʒauat Es micor halalra vitètnec feltamaʒta vr aʒ ifiudad gèrmeknèc ʒèllètet kinèc nèue Danièl Es v̇uǫltǫ nag ʒoual èn tiʒta vagok ènnèc veretǫl. ꝛ mēd a· nep ǫhoʒia fordoluan mōda Ki è· bèʒed kit bèʒellettèl Ki mikorō ǫ kǫʒèpettec allana mōda Isr̄ln^c balgataǵ fiaÿ nē itelitec sem èsmèritec a· mel igaʒ ig karhoʒtaťťatoc meg Isr̄ln^c leaṅat Fordollatoc itelètrè · mert hamis tanosagot bèʒellettèc ǫ èllène Aʒert megfordola a· nep siètèlmèl Es mondanac nèki a venec Jǫÿ ꝛ v̇lle mv̇ kǫʒèpèttǫnc ꝛ mutassadmeg mv̇nè-

Digitized by Google

kǫnc met istèn tenèked atta vensegnᶜ tiʒtesseget Es mōda Danièl aʒoknac ~~Va~~ | Valaʒiatoc èl ǫkèt egmastol mèʒʒe ꝛ meg itelem aʒokat Mikor aʒert meǵ-oʒtattanac volna eggic à· masiktol hiua eggèt aʒocbol ꝛ mōda nèki Gonoʒ napoknac agia Ma te bůnid èliǫttènèc mellèkèt èlǫʒer můuèlkedeluala itel-uē hamis itelètekèt artatlanokat megṅomoreituā .ꝛ artalmasokat èl èrèʒtuē Vr monduā Artatlant ꝛ igaʒat megne ʒomoreh Aʒert ha ma lattad ǫtèt mongad aʒert minèmǫ fa alat lattad ǫkèt egbè bèʒellèttec Ki monda kǫ-keṅ fa alat Mōda kèdeg Danièl Iǵaʒan te fèdrè haʒudal mert ime istèn-nèc angala tǫruēt veuē ǫtǫllǫ kǫʒèpet megoʒt tegedèt Es aʒt èl tauoʒtatuā paranʟola a· mast iǫni. ꝗ monda nèki Canaannac nèmʒète ꝛ nem Judae a· ʒèmel ʟalt meg tegedèt. ꝛ a· keuansaǵ fordeitotta èl te ʒůuèdèt Igèn teʒtec vala Isrl fiainac. ꝛ aʒoc feluē ʒolnacvala tv̇nèktec Dè Judanac leaṅa nem ʒènuède tů hamissagtokat Aʒert ma mongad meǵ ènnèkem. mel fa fa alat fogad meǵ ǫkèt egbè bèʒellèttec Ki monda ʒilua fa alat Mōda kèᵓ Danièl ǫnèki Igaʒā te ꝛ· te fèdrè haʒudal mert im marat istènnèc angala valuā tǫrt hog tegedèt kǫʒèpet kètte vagion .ꝛ meǵǫllǫn tůtǫkèt Es ug v̇uǫltǫ mēd a· gůlèkeʒèt nagʒoual ꝛ megaldac istènt ki ǫbèle rèmēkedǫkèt meg ʒabadeit Es egèmbè tamadanac a· kèt papoc èllèn met meg gǫʒtǫuala ǫkèt Danièl· ǫnǫn ʒaiocbol hog || hamis tanosaǵot mondotta ~~dottanac volna~~ 87-dik levél.
Es ~~egèmbè tamadanac a· kèt tǫnèc nèkic~~ ment gonoʒol můuèlkettècvala ǫ fèlec èllèn hog tennenèc Moÿsesnèc tǫrueṅe ʒerēt ꝛ megǫlec ǫkèt ꝛ megʒabadola aʒ artatlā ver annapon Elchias kèdeǵ .ꝛ ǫ fèlèseǵe Joachim-

mal ǫ ferieuèl ꝛ ǫme menden rokoniual diꝛerec istènt Susānaert ǫ leaṅokert mert nē lelèttètet ǫbènne il ektèlèn doloǵ Danièl kèdeǵ a· napsagtol foguan ꝛ touabba nagga lǫn a· nep ʒèmele èlǫt ¶ Astrages kiral kèdeǵ vèttètec ǫ aṫṫaihoʒ Vala kèdeg Danièl kiralnac àʒtalarol ꝛ tiʒteltètet ǫmenden barati felet,

Capitulū xiiij *Capitulum* xiiij

e

ES vala ⸗ a· babilloniaknal ⸗ baluan Beel nèuǫ ꝛ kǫltèticvala ǫreia eg menden napokban xij arthabe semlè ꝛ nèguèn iuhoc: ꝛ hat korso bor A Kiral kèdeǵ beꝛōliuala ǫtèt ꝛ megen vala eg menden napon imadni ǫtèt Valobiʒoṅ Danièl imagga vala ǫ istènet Es monda nèki kiral Mirè nem imadod Beelt Ki fèlèluē monda annac Mert nē imadoc kèʒʒèl alkotot baluaṅokat . dè èlèuèn istènt ki tèremtette meṅṅèt ꝛ fǫldèt ꝛ valla menden tèstnèc hatalmat Es monda nèki kiral Nemdè lattatic ė tenėked Beel èlèuèn istènnèc Auag nem latod meneièkèt | eʒec ꝛ iʒic egmenden napon Es mōda Danièl mèuètuē Ne teuelgÿ kiral mert èʒ bèlǫl sar ꝛ kiuǫl èrc sem eʒic valaha Es megharaguuā kiral hiua ǭ papit ꝛ mōda aʒoknac Hanēha megmondangatoc ènnèkem ki aʒ ki meǵėge è· kǫltsegekèt Ha kè? megmutatangatoc hog Beel eʒi me meǵ èʒekèt Danièl hal meg mert megkaromlotta beelt Es mōda Danièl kiralnac legen

Digitized by Google

te iged ʒerēt Valanac kèdeg Beelnèc papi hètuènen fèlèsegektǫl ꝛ gèr-
mekdèdektǫl ꝛ fiaiktol megvaluā Es iǫuǫ kiral Danièllèl Beelnèc tp̄loma-
ba Es mondanac Beelnèc papi Ime mv̇ ki megǫnc ꝛ te kiral vèssèd aʒ
etkèkèt ꝛ a· bort èlègehèd ꝛ tegèd bè aʒ aitokat ꝛ ièges̱ièdmeg te gůrǫddèl
Es mikor bèiǫuèndèʒ holual hanēha megetètuē mendenekèt lelèndèʒ Beel-
tǫl halallal hallonc auag Danièl ki haʒudot mů èllènǫnc Meǵutallac vala
kèdeǵ mert alkottac vala aʒ aʒtal alat rèitec bèmenètet ꝛ aʒon mennèk-
vala bè mendenkor ꝛ meg eʒic vala aʒokat Lǫt kèdeg miutā aʒoc ki men-
tècvolna ꝛ kiral aʒ etkèkèt vète Beel èlèibè Mert parāʟoltvala Danièl ǫ
gèrmekinèc hog hamut hoʒnanac ꝛ èlrostala mend a· tp̄lom ʒerēt kiral èlǫt
Es kimenuē bèteuec aʒ aitot ꝛ kiralnac gůrǫieuèl megièges̱uē èlmenenc
A· papoc kèdeg bèmenenèc eÿèl ǫ ʒokasoc ʒerēt ꝛ ǫ fèlèsegec ꝛ ǫ fioc ꝛ
men- || ꝛ mendenekèt megǫnèc ꝛ megiunac Felkèle kèdeg kiral igen hol- 88-dik levél.
ual ꝛ Danièl ǫuèle ꝛ monda kiral Nemdè èǵeʒec ė a· ièges̱ ki fèlèle ège-
ʒec kiral Es lègottan mikor meǵ ṅittauolna aʒ aitot ꝛ neʒteuolna kiral
aʒ aʒtalt. ꝛ v̇uǫltǫ nagʒoual monduā Nag vag Beel ꝛ ninʟ tenalad valami
alsaǵ Es mèuète Danièl ꝛ megtartoʒtata kiralt hog bè ne menne Es monda
Fůgèlmèʒièd a· pagimentomot ki ṅomi èʒec Tahat kiral monda Latom fer-
fiaknac ꝛ nèmberieknèc ꝛ gèrmekdèdeknèc ṅomokat Es megharaguec ki-
ral Tahat megfoga kiral a· papokat ꝛ ǫ fèlèsegekèt ꝛ fiokat ꝛ megmutatac
nèki aʒ rèitec aitoʟkakat mellèken bè mennècvala ꝛ meǵ eʒic vala mel-
lèc aʒ aʒtalon valanac Megǫle aʒert kiral aʒokat ꝛ beelt ada Danièlnèc ha-

Digitized by Google

talmaba ki èl dǫite ǫtèt ꝛ ǫ tplomat ¶ Es vala nag sarkaṅ a· ~~Babillo-niakna~~hèlen ꝛ a· Babilloniaiac tiȝtelicvala ǫtèt Es mōda kiral Danièlnèc Immar nem mondhad mert èȝ nē èlèuèn istèn aȝert imaggad ǫtèt Es monda Danièl Èn vramat istènemèt imadom mert ǫ èlèuèn istèn èȝ nē èlèuē istèn Te kèdeg kiral ag ènnèkem hatalmat ꝛ èn megǫlǫm è· sarkant tǫrnèlkūl ꝛ rudnalkūl Es monda kiral. adom tenèked Vǫn aȝert Danièl ȝurkot ꝛ adèpset ꝛ ȝǫrt ꝛ egbèfǫȝe ꝛ alkota falatooba ꝛ ada a· sarkaṅnac | ȝaiaba ꝛ megȝakadoȝa a· sarkaṅ Es mōda Danièl Ime kit beꝛǫltǫc vala Kit mikor lattacvolna a· Babilloniaiac igē meltatlākodanac ꝛ egbè gūlèkeȝenèc kiral èllèn. ꝗ mondanac Kiral sidoua lǫt Beelt megtǫre a· sarkant meǵǫle ǫ papit ꝛ· meǵǫle Es mōdanac mikor iǫttècvolna kiralhoȝ Aggad nèkǫnc Danièlt ki Beelt èluèȝte ꝛ a· sarkant megǫle. egèbkent megǫlǫnc tegedèt ꝛ te haȝadat Lata aȝert a· kiral hog hirtèlènǫl reia omlananac ꝛ ȝūkseggèl kenȝèreitètuē nèkic ada Danièlt Kic èrèȝtec ǫtèt aȝ oroȝlanoknac vèrmebè ꝛ vala ot hèt napokban Valobiȝoṅ a· vèrembē valanac hèt ~~oroȝl~~ oroȝlanoc ꝛ adatnacvala ǫnèkic egmenden napon kèt tèstec ꝛ kèt iuhoc ꝛ dèmaga tahat nē adattattanac ǫnèkic hog megmarnac Danièlt Vala kèdeg Abakuc ꝓpheta Judeaban ꝛ ǫ fǫȝǫt vala etkèt ꝛ apreitotvala kenèrèt aȝ èdeṅbè ꝛ megen vala a· mèȝǫbè hog vinne aratoinac Es monda vrnac angala Abakuknac Vid èȝ èbèbèdet kit vallaȝ Bibilloniaba Danièlnèc ki vagon aȝ oroȝlanoknac vèrmebē Es mōda Ababuc Vram babilloniat nē lattam ꝛ a· vèrmet nem tudom Es raǵada ǫtèt vrnac angala ǫ tètèien ꝛ viue ǫtèt ǫ fèien^c fūrtin

Digitized by Google

ꝛ vète ǫtèt Babilloniaba a· vèremrè ǫ ʒèllètenèc hirtèlènkedètebē || Es 89-dik levél.
v̇uǫltǫ Abakuc mōduā Danièl istènnᶜ ʒolgaia vegèd èʒ èbedet mellèt istèn
èrèʒtet tenèked Es monda Danièl Vrā istèn megèmlèkeʒtèl èn rollam ꝛ
nē hattad meg tegedèt ʒèrètǫkèt Es felkèluen Danièl euec Valobiʒoṅ is-
tènnèc angala Abakukot igē hamar meǵǫ hèlen teue. Jǫuǫ aʒert kiral a·
hètèdnapō hog siratna Danièlt Es iǫuǫ a· vèremheʒ ꝛ bètèkente Es ime
Danièl v̇luala aʒ oroʒlanoc kǫʒèpet Es kiral nagʒoual v̇uǫltǫ monduan Nag
vag Danièlnèc vra istène ꝛ ki uona ǫtèt a· vèrembǫl Valobiʒō aʒokat kic
ǫuèʒedèlmenèc okaÿ valanac bè èrèʒte a· vèrembè ꝛ egpillantatbā ǫnǭ
èlǫttǫ meǵmarattatanac Tahat kiral monda Menden fǫldǫn lakoʒoc fellec
Danièlnèc istènet. mert ǫ ʒabadeito ꝛ v̇duǫʒeitǫ teuē ièlensegekèt ꝛ ʟu-
dakat meṅṅen ꝛ fǫldǫn Ki megʒabadeitotta Danièlt aʒ oroʒlanoknac vèr-
mebǫl ʟupa ǫnǭ maga diʟertèssec,

P r o l o g u s

It Kèzdètic Ȯʒÿas ꝓphetanac kǫṅuǫ.

n

N Em aʒon ʒere a· xij ꝓphetaknac aʒ hebereknèl ki ꝛ· mv̇ nalonc
Mert a· ʒerēt mi ʒerēt ot oluastatic it ꝛ· ʒerʒèttèttènèc ¶ Oʒÿas
megrúuideitètet ꝛ mōnal mèl èrtèlmèckèl ʒol | Jochel kǫṅǫ èlèibèn vegebèn
nèhèʒèb ꝛ mend Malachiasiglan egmendenik vaĩlac ǫtulaidonsagit. Kit aʒ

Digitized by Google

Heberec Eʒdras irastudonac ꝛ tꝯruē tꝯ doctoranac alaitnac Es mert ma mendenikrꝯl ſ hoʒiu ſ mōdani ꝛac aʒt akarom tv̈nèktec tat imtetteknèc O Paula ꝛ Eustochiom tudnotoc, è xij ꝓphetac egkꝯnꝯ. ℭ Oʒias egènlꝯ vdꝯbèn volt Isaÿassal Malachias kèdeg̀ Aggeusnac ꝛ Ʒachariasnac ſ volt ſ idèiebèn Kikbèn kèdeg̀ vdꝯ èliꝯuꝯ nē vèttètic aꝰ cimerlètbèn aʒon ꝓphetac alat ꝛ aʒoc kiraloc ꝓphetaltanac ꝯk kic alat ꝛ aʒoc ꝓphetaltanac kic ꝯ èlꝯttꝯc valnac cimerlètekèt

Prologus

O Ʒÿasnac ꝛ Jonatasnac Achasnac ꝛ Eʒechiasnac Juda kiralinac ꝛ ¶ Jeroboamnac Joas fianac Isr̄l kiralanac idèiebèn kèdeg Oʒeas Berinèc fia ꝯ ꝓpheciaianac mondatara bètꝯlt scēt leleckèl Es ug èꝰ megmondot kiraloknac ʒamabol Achas Judanac kirala ꝛ Jeroboam Isr̄lnᶜ kirala vrat meghattac mikēt aꝰ kiraloknac ꝛ paralipomenōnac kꝯnuèÿ biʒoneiſac ꝛ Isr̄lt ꝛꝰ ꝯ vralkodaſſockal ꝛ hatalmockal kenʒereitettec bùnhꝯnni baluaṅ imadasnac bùneuèl Kiert istèn Oʒeasnac bèʒellette èʒekèt monduā Veg te magadnac paraʒna fèlèseged auag paraʒnasag̀et ꝛ alkossad paraʒnalkodatnac
90-dik levél. fiait Es ug paraʒnat nē hèlbꝯlualo || tèstnèc kuruaiat nèuèʒi. dè pogant istènt nem tudot. ki ꝯ tèremtꝯienèc ʒèrèlmet meǵvtaluā baluaṅoknac keuāsagi ala èngèʒtèlte vala ꝯ maǵat Dè miutā ꝓpheta èꝰ dologbā istèn paranꝛolatinac ènǵèdet volna ꝯtꝯllꝯ ʒùlètet fiat parāꝛola Jeʒraèlnèc nèuèʒni

istèntol igerue̅ ruuid vdo utā Jezraèlnèc veret meg dÿadalmazni He Hÿennèc hazaban Ki igerètnèc oka èz Hÿèn Elizeustol kiralla kènèttètec Nabot verenèc meg dÿadalmazasara Jezraèl polgaraet ki tahat valo vdobèn fo varos vala. kit Jezabel Achabnac Isrl̅ kiralanac fèlèsege oltuala meg. mikent a· kiraloc kohuo ièlenti Mikor èzistèni paranolat zerēt a· vèr okanac diadalmazasaert a· megèmleitet Achabnac mēdē hazara fènelkedee igē nèhèzèn fènelkedetvala x èltorlottouolna È meg leuē lelèttètic hog vrat meghatta Kinèc vnokaia ki èz kohouèl megfogattatot Jeroboamnac o kèzdètenèc tetèlet kouètuen. 2 istèn parānolati èllen 2 zerzète èllèn Isrl̅ nepeuèl muuèlkeduē Nabothnac vere ki Jezraèl foldo hèlen ottètet vala èl Hÿènnèc a· meg èmleitet attanac hazara Jeroboamnac buniert iègzèttètic atoknac Ezert lot hog istènnc haragia Isrl̅ neperè pphetanac hirdètese miat mōdatnec zarmazandonac | Juda hazanac kèdeg èz oluasassal foglaltatuā azert igertètet irgalmassag Mert Ezechias Judanac kirala Achaznac fia a· baluahokat èlueue mēd azokat mellèkèt o atta 2 mend egèb kiraloc scènteltènècvala. istènnèc tplomat ièlentètic hog meg tizteitotta 2 meg ekeseitette

Prologus

EZec a· regulac mel nèuèknèc iègzesi alat vadnac mel nèmzètekhez pphetac miat vrnac bèzedè èrèztètic Valamenezer a· tiz nèmzètekhez fügèlmèztètic pphecia è· nèuèc alat iègzèttètnèc tudniamert

Digitized by Google

Effraim Samaria : Isrl : Joseph : Jezraèl : Bethel : ꝛ Betauen : ꝛ azon kꝯzbè Jacob Midꝯn kèdeg a· kèt nèmzètekhez bèzel : tahat èz nèuèc alat mondatic Juda Ihrlm Beniamin Dauidnac hazа . ꝛ azon kꝯzbè Jacob Neha kèdeg Isrl mēd a· xij nèmzètrè mōdatic

It kèzdètic oszÿas ꝓphetanac èlꝯ capitulma .

1o VRnac igeie mel lꝯt Ozeashoz beri fiahoz Josienac Joatannac Achasnac Ezechiasnac Juda kiralanak napiban ꝛ Jeroboamnac Joatannac Joas fianac Isrl kiralinac napiban Zolasnac kèzdète vrnac Ozeasban Es mōda vr Oseasnac Meñ èl ꝛ veg temagadnac parazna fèlèseget .ꝛ alkos temagadnac || parazna fiakat . mert parazналkoduā èl parazналkodic fꝯld vrtol Es èlmene ꝛ veue Gomert Debalaimnac leañat .ꝛ foga ꝛ zùlꝯ nèki fiat . ę mōda vr ꝯnèki Hÿad ꝯ nèuet Jezraèlnèc . mert meglèn kèuèsènne ꝛ meglatom Jezraèlnèc veret Jezraèlnèc hazaban ꝛ megñugotom Isrl hazanac erzagat Es annapon megtꝯrꝯm Isrlnèc ÿet Jezraèlnèc vꝯlgebèn Meges foga ꝛ zùlꝯ leant ꝛ mōda nèki Hÿad ꝯ nèuet Irgalmassagnalkùl mert nem toldoc touabba irgalmaznom Isrl hazanac dè èlfèlèdkezuen èlfèlèdem ꝯkèt Es Juda hazanac irgalmazoc ꝛ meg zabadeitom ꝯtèt ꝯ vraban istènebèn . ꝛ nē zabadeitom meg ꝯtèt ÿbèn ꝛ tꝯrbē ꝛ hadban ꝛ louacban ꝛ louagokban Es elèmtète ki vala irgalmassagnalkùl ¶ Es foga ꝛ zùlꝯ nèki fiat ꝛ monda Hÿad ꝯnèuet

91 dik levél.

nem èn nepèm . mert tu̇ nem èn nepèm . ꝛ èn nem leʒec tv̇ istèntec Es leʒen Isr̄l fiainac ʒama monnal tèngernèc fǫuèṅe ki mertekł nèlku̇l vagon ꝛ nē ʒamlaltatic meg. ꝛ leʒē a· hèlen hol mōdatic nèkic tv̇ nē èn nepèm ꝛ mōdatic nèkic èlǫ istènn^e fiaÿ ꝛ egbè gu̇itètnèc Judanac fiaÿ ꝛ Isr̄ln^c fiaÿ egèmbè ꝛ vètnèc ǫ magoknac egfǫt ꝛ felmennèc a· fǫldrǫl mert nag Jeʒraèlnèc napia |

Capitulū ij

m Ongatoc tv̇ aṫatoc fiainac Tu̇ èn nepèm. ꝛ tu̇ hvgtoknac irgalmassagot kǫuèttètet ¶ Itelletec tv̇ aṅatokat. itelletec. mert ǫ nem èn fèlèsegem. ꝛ èn nē ǫ ferie Vege èl ǫ paraʒnasagit ǫ orcaia èlǫl. ꝛ ǫ tǫrueṅ tǫresit ǫ èmlèinèc kǫʒèpibǫl. Netalātal megfoʒiam ǫkèt mèʒeitèlènē. ꝛ allaptassam ǫtèt mèʒeitèlènē ǫ ʒu̇lètètenèc napia ʒerēt. ꝛ vèssèm ǫtèt monnal kiètlènt .ꝛ allaptassam ǫtèt mōnal vtnalku̇l valo fǫldèt. ꝛ meǵǫllèm ǫtèt ʒomiusaggal. ꝛ ǫ fiainac nem irgalmaʒoc. mert paraʒnasagnac fiaÿ. mert ǫ aṅṅoc paraʒnalkodot Èlmegec èn ʒèrètǫim vtā. kic meg aggac ènnèkem èn ke keṅèrimèt. ꝛ èn viʒèimèt ꝛ èn gapiumat ꝛ èn lènemèt ꝛ èn olaiomat .ꝛ èn vènèrekemèt Aʒert ime èn megsǫueṅeʒem te vtaidat tu̇uissèckèl .ꝛ bèrèkèʒtē ǫtèt maceriaual ꝛ ǫ ǫsuèṅit nē leli meǵ ꝛ kǫuèti ǫʒèrètǫit ꝛ nē foglallamḡ ǫket Es mōd Èlmegec ꝛ megfordoloc èn èlebèli feriemheʒ. mert ènnèkē tahat iobbā vala hognē ma Es èʒ nē tutta mert èn attam ǫnèki ga-

Digitized by Google

bonat bort ꝛ olait. ꝛ èʒůstǫt ꝛ araṅṅat megsokaseitottam nèki mellèkèt tǫttènèc Baalnac Aʒert megfordoloc ꝛ èlueʒem èn gabonamat ǫ idèiebèn. ꝛ
92-dik levél. meǵmerem èn gapiamat ꝛ èn lènemèt mellèckèl || bèfediuala ǫ ektèlènseget ꝛ ma megièlentem ǫ ~~ektèlènseget~~ heitsagat ǫ ʒèrètǫinèc ʒèmèÿ èlǫt. ꝛ ferfiu nē ʒabadeiťa meg ǫtet èn kèʒèmbǫl ꝛ megʒǫntètem ǫ menden viǵasagat ~~ꝛ~~ ǫ ~~menden~~ innèpet ǫ neomeniaiat ǫ ʒombatťat ꝛ ǫ mēden innèpenèc idǫit ꝛ megtǫrǫm ǫ ʒǫlǫiet ꝛ ǫ ~~figè~~ fúgèiet kikrǫl mondot En iutalmim èʒec mellèkèt ènnèkem attanac èn ʒèrètǫim. ꝛ vètem ǫtèt ligètbè. ꝛ meǵeʒi ǫtèt mèʒǫnèc vada. ~~ꝛ~~ ꝛ meglatō ǫreiaia Baalimnac napiat kicbèn gerièʒtvala gerièʒtètet ꝛ ekeseiticvala ǫ higiuèl ꝛ ǫ kǫsǫṅťǫieuèl. ꝛ megē vala ǫ ʒèrètoÿ utā ꝛ èn rollam èl fèlèdkeʒicvala vgmond vr Aʒert ime èn èmtètem ǫtèt ꝛ viʒē ǫtèt a· kiètlènbè ꝛ bèʒellec ǫ ʒůuebè Es meǵadom ǫnèki ǫʒǫlǫ ǫriʒǫit aʒon hèlen ꝛ Achornac vǫlget rèmēsegnèc meǵṅitasara Es enekel ot ǫ ifiusaganac ~~nap~~ napi ʒerēt ꝛ ǫ felmenesen^c napi ʒerēt Egiptomnac fǫldebǫl ꝛ leʒē annapō vgmōd vr Hiu èngemèt ènferièm ꝛ nē hiu èngemèt touabba Baalim ꝛ èl ueʒec nèuèkèt ~~ǫ~~ ǫ ʒaiabol ꝛ nē èmlèkeʒē meg touabba ǫnèuekrǫl ꝛ a· napō teʒec ǫuèlec fogadast mèʒǫnèc barmaual ꝛ meṅnèc rèpesǫiuèl ꝛ fǫldnèc maʒoiual ꝛ ÿet ꝛ tǫrt ꝛ hadat èltǫrlǫc fǫldrǫl ꝛ | ꝛ alotom ǫkèt biʒodalmal Es meṅèʒlèc tegedèt èn magamnac ǫrǫcke ꝛ meṅèʒlèc tegedèt èn magamnac igassagban itelètbèn ꝛ irgalmassagban ꝛ irgalmaʒatokban ꝛ nèuèʒlèc ~~teg~~ teǵedèt èn magamnac hůtbèn ꝛ megtudod mert ꝛ· leʒē annapon ꝛ meghalgatlac tegedèt vgmōd vr

Digitized by Google

ꝛ meghalgatom meṅṅèkèt ꝛ aʒoc meghalgaťťac fǫldèt ꝛ fǫld meghalgaťťa a· buʒat ꝛ a· bort ꝛ aʒ olait Es èʒec meghalgaťťac Jeʒraèlt. ꝛ bèuètē ǫtèt èn magamnac a· io fǫldbè ꝛ irgalmaʒoc nèki ki irgalmassagnalkůluala Es mōdom a· nem èn ~~nemè~~ nepèmn^c En nepèm vagte. ꝛ ǫ mōd En istènē vagte

Cap^m 3 ∂

e

ES monda ~~vr~~ vr ènnèkem Meṅ èlmeges ꝛ ʒèrès nèmberièt baratodnac ʒèrètǫiet ꝛ paraʒnat . mikēt vr ʒèrèti Isr̄ln^c fiait Es ǫk neʒnèc idègen istènekrè. ꝛ ʒèrètic ʒǫlǫknèc muʒtit Es asam ǫtèt èn magamnac xv. èʒůstǫckèl ꝛ eg gerla arpan Es mōda ǫnèki Soc napokban varÿ èngemèt Ne paraʒnalkoggal ꝛ leg ferfiuual dè èn ꝛ· megvarlac tegedèt Mert Isr̄ln^c fiaÿ soc napokbā v̇lnèc kiralnalkůl ꝛ fèdèlmnèlkůl ꝛ aldoʒatnalkůl ꝛ oltarnalkůl ꝛ ephotnalkůl ꝛ Teraphimnalkůl Es eʒec utā megfordolnac Isr̄ln^c fiaÿ ꝛ megkèrèsic ǫ vroc istènt ꝛ || Dauidot ǫkiralat ꝛ fēlnèc vrhoʒ ꝛ ǫ ioʒagahoʒ napoknac vtollaban 93-dik levél.

Cap^m neged

I Sr̄lnèc fiaÿ halgassatoc vrnac igeiet . mert vrnac itelète vagō fǫldn^c lakoʒoiual ¶ Mert ninꝶ igassaǵ . ꝛ ninꝶ irgalmassaǵ .ꝛ ninꝶ istèn-

Digitized by Google

nèc tudomaña foldon Atoc 2 hazugsag. 2 gilkossag 2 vrsag 2 toruen̄ tores bounolkottènèc. 2 ver vert illètet Azert gazolkodic fold. 2 megbètègol menden ki obènne lakozic mèzónèc vadaban 2 menn̄èc rèpesoibèn. dè tèngern^{c} hali 2· egbè gulèkezn̄èc Valobizon̄ egmenden ne itellen. 2 ferfiu ne fegèttèssecmeg Mert a· tenepèd mikēt azoc kic èllène mondnac papnac Es ma le èsel a· ꝑpheta 2· le èsic teuèlèd Eÿèl vèztègtèttèm te añadat Vèztèglet èn nepèm az azert hognē vallot tudomañt. mert te èlúztèd a· tudomant èn 2· èlúzlèc tegedèt hog papsaggal ne eltèttèssèl ènnèkem Es mert èlfèlèdkeztèl te vrad istènedn^{c} toruen̄erol. èlfèlèdkezē te fiaidrol èn 2. Q sokassagoc zerēt igbünhottènèc ènnèkem o diłosegekèt vtalatūssagba valtoztatom ènnepèmnèc bünit. èzec 2 o kègetlènsegekrè èmèlic fel o lelkekèt Es lezē mikēt a· nep. ugā a· pap .2 meglatom o reiaia o utăit 2 o gondolatit megadō onèki. | 2 eznèc 2 nē elegednèc meg. parazñalkottac 2 nē zontènèc meg. mert vr istènt meghattac o parāłolatit nē orizètbèn Parazñasag 2 bor 2 rezegseg èluezn^{c} zúuèt Èn nepèm o faiabā kèrdezet .2 o estapia hirdètet onèki Mert parazñasagnac zèllète łalta meg otèt. 2 èl parazñalkottanac o istènektol Hegeknèc tètèiebèn aldoznacvala 2 halmokon gerièztnèc vala timeamakat. łèrfa alat 2 ñar fa alat 2 terebintus alat. mert iouala o arñeka, Azert parazñalkodnac tv̇ leañtoc 2 tv̇ volègentec toruē torocke lezn^{c} Nē latoc meg tv̇ leantokra mikor parazñalkodādnac 2 tv̇ volègentekrè. mikor toruēt torèndnèc mert ok a· parazñackal ñaiaskodnac vala 2 az hèrelteckèl aldoznac vala 2 a· nē èrto nep meg vèrèttètic ha te Isrl bè bè-

Digitized by Google

lèndezkedèndel, auag te Juda ne vetkezièl 2 ne akariatoc mēnetec galgalaba 2 ne menńètec fel Bethanenbè se èskeggètec, èl vr mert èl hailot Īsrl mikent a· folato v̇nꝯ Ma vr eltèti ꝯkèt zelessegbèn mōnal barant, Effraim baluaňoknac rezèse haggatoc èl ꝯtèt èlualaztatot ꝯ uèndegsegec Parazнasaggal parazнalkottac zèrèttec ꝯ oltalmazoioc hozнioc az vndoksagot megkꝯtꝯztꝯ a· zèllèt ꝯtèt ꝯzarňaibā 2 meg galaztatnac ꝯ aldomasoktol ż° || 94.dik levél.

Fv̇gèlmèzietec èzekèt papoc 2 fùgèlmèzietec Īsrlnc haza 2 kiralnac ż haza halgassatoc. mert itelèt vagon tv̇ uèlètec mert ꝯrizètnèc tꝯreie lꝯttètec 2 mikēt taborra ki tèreitet halo. 2 az aldozatokat haitottatoc melsegecbè. 2 èn mēd azoknac megèsmèrꝯiꝯ Èn tudom Effraimot 2 Īsrl nē rèitètet èl èn tꝯllèm. mert ma Effraim parazнalkodot. Īsrl megfertezтètet ¶ Nē aggac ꝯ gondolatt̄okat hog megne fordollanac ꝯ vroc istènhez. mert parazнalkodatnac zèllète ꝯ kꝯzèpettèc. 2 vrat nē èsmèrtecmeg̀ Es Īsrlnc kèuelsege fèlèl ꝯ orcaiaban. 2 Īsrl 2 Effraim le èsnèc ꝯ hamissagokban. Mert Juda 2· le èsic ꝯuèlec ꝯ apro barom ʟordaiual menńèc vrat megkèrèsniec. 2 nē lelic meg Elvetètet ꝯtꝯllꝯc. vrbā tꝯruēt tꝯrtènèc mert istènnèc idègē fiakat zùltènèc Ma azert meg maria ꝯkèt honap ꝯ idèiuèl, Eneklètec trombitaual Gabbabā Kùrtèl Ramaban. ordehatoc Betharenbèn Te hatad mege Beniamin. Effraim puztolatba lezen tꝯrètètnèc napiā 2 Īsrlnèc nèmzètibèn megmutattā ꝯnèkic a· hùtꝯt Lꝯttènèc Judanac fèdèlmi

mōnal hatart veuoc Qreaioc ki ottō̄ èn haragomat mōnal vizèt | Effraim patuart zènuèdo itelèttèl meǵ zègèttètet. mert kèzdet mēni fertezètesseg vtan .2 èn monnal mol Effraimnac. 2 monnal rothadagossag Juda hazanac Es latta Effraim o lelètezètet, 2 Judas o kotèlet 2 èlment Effraim Assurhoz. 2 èrèztet a· gozo kiralhoz. 2 o nē̄ zabadeithat meǵ tvtokèt. sem odhatta meg a· kotèlèt tv rollatoc Mert èn mōnal Leena Effraimnac. 2 mōnal orozlannac kolko Juda hazanac En megfogom 2 èlmegec. 2 èluezē̄ 2 nīlèn ki megzabadeha Èlmēuē̄ megfordoloc èn hèlemrè miglèn megfogatkozíatoc 2 megkèrèssetec èn orcamat

Cap^m vij

6 o Torodèlmèkbèn holual felkèln^c èn hoziam Jouètec 2 fordollonc vrhoz mert o megfogot 2 megzabadeit munkèt. 2 megvèr 2 megvigazt mūkèt Meǵ èlèuèneit mūkèt kèt napoc vtā· harmadnapō̄ felkolt mūkèt 2 èlonc o zèmelèbèn Megtugguc 2 kouèttuc hog meg èsmèriuc vrat o vepese mōnal megkezeitètet holual. 2 io mvnèkonc mōnal megèlègeitètet ès. 2 èstuèli foldnèc Mit tegèc tenèked Effraim. mit tegèc tenèked Juda. Tu irgalmassagtoc mōnal veternèÿ kodoc. 2 mōnal holualèlmulo harmat Azert vèrtèm a· ꝓphetakbā̄. 2 megoltèm okèt èn zamnac igeibèn 2 te ite-
95-dik levél. lètid ki zarmaznac mōnal fenesseǵ || mert irgalmassagot akartā̄ 2 nē̄ aldomast. 2 istènnèc tudomanat inkab hognē̄ aldozatokat Qk kèdeǵ megzèg-

Digitized by Google

tec a· fogadast mikēt Adam ot tǫruēt tǫrtènèc èn bènnèm ¶ Galaad baluaṅ alkotoknac varosa verrèl megtalpaltatot .ꝛ mōnal toluaÿ ferfiaknac rèitec hèlec papoknac reʒèse aʒ utbā iarokat Sÿchènbǫl meǵǫldǫklǫc . mert ferteʒètesseget mùuèlkettènèc Irlnᶜ haʒabā latec vtalatussagot . ot effraimnac paraʒnalkodaťťa. megferteʒtètet Isrl Dè te ꝛ· Juda vès te magadnac aratast . midǫn meg fordeitandom èn nepèmnèc fogsagat

Capitulū heted

m Ikor meg akarnam vigaʒtanom Isrlt. megièlentètet Effraimnac hamissaga ꝛ Samarianac gonossaga. mert haʒugsagot mùuèlkettènèc Es vr bèmēt. foʒtuā kùuǫl a· toluaiʟa. Es netalantal mongac ǫ ʒùuǫkbèn ǫ menden gonossagokrol megèmlèkeʒtemèt Ma megkǫrṅekeʒtec ~~èngemèt~~ ǫkèt ǫ lelèmesec. èn orcā èlǫt lǫttènèc Ǫ gonossagokbā megvigaʒtaltac kiralt .ꝛ ǫ haʒugsagokbā a· fèdèlmèkèt ¶ Mend paraʒnalkoduā mōnal meg goitot kèmencè a· sùtǫtǫl Kèuèsènne meg ṅugot a· varos a· kouaʒnac èlègeitesetǫl miglē mēdenestǫl megkouaʒosolna . tù kiraltoknac napi kèʒdenèc a· fèdèlmèc balgatagoslani a· bortol | Ki tèrièʒtette ǫ kèʒet a· mèuètkeʒǫckèl met megkèntec monnal ~~mikent~~ kèmencèt ǫ ʒùuǫkèt mikor lèsèlkednèc ǫnèkic Mēd etaltal alut megfǫʒuē ǫkèt. Ǫ meg gerièʒtètet holual mōnal tùʒnèc langa Mēd meǵ hèuǫltènèc mōnal kèmencè. ꝛ megmartac ǫ biraiokat Ǫ menden kiraloc le èstènèc. ꝛ ninʟèn ǫ kǫʒʒǫlǫc ki

vuoltène èn hoziā Effraim a· nep kozot o megèlègeitètic vala. effraim lot hamu alat sult kener ki megnē fordeitatic Idègenec ottec meg o èrèiet 2 o nē tutta· dè 2· ozsegec ki ottèttènèc o bènne. 2 o nē tutta Es meg alazтatic vala Isrlnc kèuelsege o orcaiaban. sem fordoltanac meg ~~oroc~~ vroc istènhez .2 mēd èzekbē nē kèrèstecmeg otèt Es lot Effraim. mōnal èlhitètet galamb zúuèt nē vallo egiptomot hÿac vala, az assiriusokhoz mentènèc èl Es mikor èl èl èrèdèndnèc. ki tèrièztē ⁄ èn halomat ⁄ o reiaioc Leuonzō okèt mōnal menn^c rèpesoit Megvèrem okèt o sèrègeknèc hallasa zerēt Jaÿ nèkic mert èlmētèn^c èn tollèm Megpuztoltanac. mert torуuēt tortènèc èn bènnèm Es èn megzabadeitottā okèt. 2 ok hazugsagokat bèzellettèn^c èn èllènē. 2 nē vuoltottènèc èn hoziā ozúuockèl. dè ordeit-
96-dik levél. nac vala o hailakocbā Buzā 2 boron || kerodoznèc vala. 2 èltauoztanac èn tollèm Es èn oktattā okèt. 2 megèroseitettèm o kariokat. 2 èn bènnèm gondolnac vala gonossagot Megfordoltanac hog iganalkul lennenèc. lottènèc mōnal alnalkodo ÿ. Le èsnèc o fèdèlmec torbèn. onèlueknèc hirtèlènkedètetol. èz o karomlatoc egiptōnac foldebèn

Cap^m nolcad

Dt··· 1 LEgèn trombita te torkodban mōnal kèsèlo vrnac hazara. azert mert megtortec èn fogadasomat. 2 èn toruenemèt megtortec Èn-

Digitized by Google

gemèt kaialtnac èn istènē. megèsmèrtonc tegedèt Isrln^{c} istène Isrl èluètet iot. èllènseg vldosi otèt Ok orsaglottanac 2 nē èn tollèm. fèdèlmèc lottènèc 2 nem èsmèrtèm O èsüstokèt 2 o araňňokat ttottec omagoknac baluaňocka. hog meg olèttètnenèc Te boriud èluèttètet Samaria. megharagut èn hirtèlènkedètē oreiaioc miglèn nē tisztolhat meg mert o 2· Isrlbol vagon Müüès alkotta azt 2 nē istèn. mert pokoknac haloiaba lesē Samarianac boriuia. mert sèlèt vètnèc 2 vèsèt aratnac Al a· gabona fo. 2 ninl. o bènnec nèmzes. nē tesē lisztet kit ha 2· tènd idègenec esic meg otèt Megmarattatot Isrl ma lot nèmsètecbè monnal fertesètes èden mert ok felmētènèc assurhoz, Effraim egèdolualo vad samar omaganac aiādokokat | attanac osèrètoiknèc. dè 2· berrèl èl hosztanac nèmsètekèt Ma egbè güitom okèt 2 megňugosnac kèuèse kiralnac 2 fèdèlmèknèc tèrhetol. mert Effraim megsokaseitotta az oltarokat bünhotètrè. Lottènèc o nèkic az oltaroc vetkesètbè Meg irom o nèkic èn soc keppèn valo torueňemèt kic alaitattanac mikēt idègenec Ostakat aianlnac. husokat aldosnac 2 esnèc 2 vr nem fogagga azokat Ma meg èmlèkestètic o hamissagoc. 2 meglatta o bünokèt. 2 ok Egiptomba fordeitatnac ¶ Es èl fèlètte Isrl otenoiet. 2 rakot tplomokat Es Juda rakot èros varosokat. 2 èrèstec tüzèt o varosiba. 2 megmaria annac hazokat

Digitized by Google

I X ꝺ

n

NE akarih ǫrǫlnǫd Isr̄l ne akarih vigadnod mikent nepèc. mert èl paraʒnalkottal te istènedtǫl Ʒèrèdtèd a· iutalmat buʒanac menden ʒerǫÿ felet Ʒerǫ ꝛ saito nē eltèti ǫkèt. ꝛ a· ~~bo~~ bor haʒud ǫnèkic Nē lakoʒnac vrnac fǫldebèn Effraim egiptomba fordolt. ꝛ aʒ assiriosoc kǫʒǫt ferteʒètest ǫt Nem aianlnac vrnac bort. ꝛ nē kellètnèc ǫnèki. ǫ aldomasoc mōnal siroknac keṅèrec Mendenec kic eʒic ǫtèt meǵ ferteʒtètnèc. mert ǫ keṅèrec ǫ lelkec Nē megen bè vrnac haʒaba Mit teʒtec a· ièles innèpen
97-dik levél. vr innèplètenèc napiā Mert ime èl èrèttènèc a· puʒtolattol Egiptus || egbè gùiti ǫkèt Mephis èltèmèti ǫkèt Ǫ keuanatus eʒùstǫkèt ꞁalan ǫrǫkli boitorian ǫ hailakocban Eliǫttènèc a· latatnac napi. èliǫttèn^c a· megforbatlatnac napi Tuggad temaǵadat Isr̄l: heitnac. ferteʒètesnèc. balgatagnac ʒèllèti ferfiunac. te hamissagodnac sokassagaert. ꝛ te soc balgatagsagodert Effraim ǫriʒǫ. èn istènemmèl ꝓpheta. romlatnac tǫrǫ lǫt ǫ menden vtain balgatagsaǵ ǫ istènenèc haʒabā Nèhèʒèn bùnhǫttèn^c mikēt Gabbaanac napibā Meg èmlèkeʒic ǫhamissagokrol. ꝛ meglaťťa ǫ bùnǫkèt Isr̄lt a· kiètlènbèn mōnal ʒǫlǫkèt. monnal fùgènèc èlǫ almaiat ǫ tètèiebē latta ǫ attokat Ǫk kèdeg bèmētènèc bèlfegorhoʒ. ꝛ èl idègenǫltènèc galaʒatbā. ꝛ lǫttènèc vtalatusoc. mikēt aʒoc mellèkèt ʒèrèttèn^c ¶ Effraim èlrèpǫlt mōnal madar ǫ diꞁǫsege ʒùlètèttǫl. ꝛ mehtǫl ꝛ fogadattol Hog ha ꝛ· ǫfiokat nèuèlèndic fiaknalkùlǫn

Digitized by Google

teʒē ǫkèt èmberec kǫʒǫt Dè ꝛ· iaÿ nèkic mikor èlmenèndèc ǫtǫllǫc ¶ Effraim mēt latā Tirus uala ǫ ʒepsegenᶜ fondalasaban ꝛ Effraim ki uiʒi ǫ fiait a· meg ǫldǫklǫchǫʒ Aggad nèkic vram. mit ać nèkic Ag nèkic mehèt fiaknalkúl ꝛ meg aʒo èmlǫkèt ǫ mēdēn alsagoc galgalabā. mert ottogol gúlǫsegbèn vallottam ǫkèt ǫ lèlèmeseknᶜ gonossagaert En haʒambol ki uètem ǫkèt. nem toldom ~~hog~~ hog ʒèrèssèm ǫkèt Ǫ mendē fèdèlmec èlmētènèc Meǵ vèrèttètet Effraim ǫ· gukèrec meg aʒot sēmikeppen gimǫlʟǫt nē teʒnᶜ Hogha ꝛ· ʒúlèndnᶜ megǫlǫm ǫ mehekn̄ᶜ mētǫl ʒèrèlmèsbet Èluèti ǫkèt èn vrā istèn mert nē halgaťťac ǫtèt. ꝛ leʒnèc budosoc nèmʒètecbèn.

Cap^m tiʒed

t Ermǫ ʒǫlǫtǫ Isrl gimǫlʟ eggèsǫlt ǫuèle. ǫ gimǫlʟenèc sokassaga ʒerent. oltarokat sokaseitot ǫ fǫldenèc bǫsege bǫuǫlkǫdǫt baluaṅoknac. Megoʒlatot ǫ ʒúuǫc ma èluèʒnèc Ǫ megʒègdèli ǫ· baluaṅokat. megtǫri ǫ ~~oltarokat~~ oltarokat. mert tahat mōdnac. ninʟ nèkǫnc kiralonc sem felluc vrat. ꝛ kiral mit teʒē mv̇nèkǫnc Bèʒelletec ektèlèn oʒlasnac igeit. ꝛ tarʟatoc fogadast a· haʒugsaggal. ꝛ nèmʒ mōnal kèsèrǫ itelètet a· mèʒǫknᶜ baraʒdain Bethauennᶜ v̇nǫit tiʒteltec Samarianac lakoʒoÿ. mert sirt ǫ raita ǫnepe ꝛ ǫ haʒanac ǫriʒǫÿ vigattanac ǫraita ǫ diʟǫsegebèn. mert èlmēt ǫtǫllǫ Valo || biʒoṅ ǫ ꝛ· Assurba ~~mēt~~ vitèttètet. aiandoc a· gǫʒǫ kiralnac Effraimot galaʒat 98-dik level

foǵlalla meǵ. ꝛ Isrl meg galaʒtatic ꝯ akaratban Samaria èl mentette ꝯ kiralat mōnal taitekot viʒnèc ʒèmelen. ꝛ èluèʒtètnèc a· baluaṅnac magassagi Isrlnc̣ bụnꝯert boitorian ꝛ koro nèuèkedic ꝯ oltarokon. ꝛ mōdnac hegeknèc. fedeʒiètecbè mūkèt. ꝛ halmoknac èssètec mv̇reianc Gabbaa napitol foguā bụnhꝯt Isrl. ot allottanac A· had nē foglalla meg ꝯkèt Gabbaabā hamissagnac fiaÿ En keuāsagom ʒerent megfègem ꝯkèt Gụitètnèc orciaioc nepèc mikor megfègèttètnèc ꝯ kèt hamissagokert Effraim a· boriutol taneitatot ʒèrètni. a· ṅomast ꝛ èn mèntem ꝯṅakanac ʒepsegen Felmegec Effraimra ¶ Ʒant Judas ꝛ ʒèǵ ꝯmaganac baraʒdakat Jacob Vèssètec tv̇ magatoknac igassagot iǵaʒolatban. ꝛ arassatoc irgalmassagnac ʒaiaban Vÿehatoc tv̇ magatoknac irotuaṅokat V̇ V̇dꝯ kèdeg vrat megkèrèsni midꝯn iꝯuènd ki taneit tụtꝯkèt igassagban Kègetlènseget ʒantottatoc. ꝛ hamissagot arattatoc. ꝯttetec haʒugsagnac gabonaiat. mert meg galaʒtattal te utaidban ꝛ te èrꝯssidnèc sokassagabā Ʒaÿ tamad te nepèdbèn. ꝛ te mendē èrꝯsseged meg | puʒteitatnac mikent Samaria megpuʒteiteitatot ꝯ haʒatol ki meg dÿadalmaʒta Baalt a· viadalnac napiā aṅṅoc fiaira èsuē Ig tꝯt tv̇nèktec Bethel tv̇ alsagtoc gonossaganac orcaiatol x

Cap^m tiʒed

m Ikent holual èlmulic èlmult Isrlnc kirala. mert Isrl gèrmec ꝛ ʒèrèttèm ꝯtèt, ꝛ Egiptombol hiuttā èn fiamat Hiuttac ꝯkèt idèig

èlmētènèc ǫ orcaioktol ¶ Baalimnac aldoȝnacvala. ꝛ a· baluaṅoknac aianlnacvala. ꝛ èn Effraimnac daÿkaia visèlem vala ǫkèt èn karimon ꝛ nem tuttac hog megvigaȝtanam ǫkèt Adamnac kǫtèlibèn. vonȝom ǫkèt ȝèrèlemnᵒ kǫtèlibèn. ꝛ leȝee ǫnèkic mōnal felmagaȝtato iga ǫ tůgǫkǫn. ꝛ hailottā ǫhoȝiaia hog eltèttètnec Nem fordeitatic egiptom fǫldebè Assur ǫ kirala. mert nē akartanac meǵ fordolni Tǫr kèȝdètet ǫ varosaban. ꝛ meg èmeȝti valaȝtottit. ꝛ megeȝi ǫ fèiekèt. ꝛ èn nepèm ꝛůg èn fordolatomra Iga kèdeǵ vèttètic ǫnèkic egèmbè mel èlnē vetèttètic ¶ Mikeppèn adlac tegedèt Effraim ꝛ megoltalmaȝlac tegedèt Isrl Mikeppē adlac tegedèt mikēt Adamat. vètlèc tegedèt ment Seboimot Megfordolt èn bèlem èn ȝůuèm. egèmbè meghaboreitatot èn bankodasom Nē teȝem èn haragomnac hirtèlènkedètet. ꝛ nē fordoloc || meg hog èluèȝèssèm Effraimot. mert èn istèn. ꝛ nem èmber. ꝛ scēt 99-dik levél.
te kǫȝèpettèd. ꝛ nem megecbè a· varosba Vr vtā iarnac Reio mōnal oroȝlan. mert ǫ reio ꝛ felnᵒ tèngernèc fiaÿ. ꝛ èl rèpǫlnèc mōnal madar Egiptombol. ꝛ mōnal galamb Assiriosoknac fǫldebǫl. ꝛ hèlhetē ǫkèt ǫ ḥaȝocbā vgmōd vr Megkǫrṅekeȝet èngemèt Effraim ǫ conplarsagabā ꝛ Isrl haȝanac alsagaban Judas kèdeg tano leȝal istènnèl ꝛ hú scènteckèl

*Cap*ᵐ xj ꝯ

e

E Fraim ȝèlèt ǫriȝ ꝛ hèuseget kǫuèt mend napot èsteg haȝugsagot ꝛ puȝtolatot sokaseit Es aȝ Assiriosockal fogadast tǫt. ꝛ Egip-

Digitized by Google

tomba olait vizēuala Azert vrnac itelète Judaual ꝛ meglataza Jacobbalra. ꝯ vtaÿ zerēt ꝛ ꝯ lelèmesi zerēt forbatl ꝯnèki ¶ Mehbèn megtalpalta ꝯatta-fiat ꝛ ꝯ èrꝯsegebē kùzꝯdꝯt az angallal ꝛ hatalmazot az angalon ꝛ megba-torodot. airt ꝛ kerte ꝯtèt. ꝛ Bethèlbèn meglelte ꝯtèt. ꝛ ottogol bèzellet mvuèlonc ꝛ sèrègekn^{c} vra istène vr ꝯ èmlèkezète ꝛ te te vrad istènedhez fordolz Irgalmazzagot ꝛ itelètet ꝯrizhÿ. ꝛ mēdenkor te istènedbè rèmenkeg-gèl Canaan ꝯkèzebèn hamis mertec patuart zèrètet ꝛ mondot Effraim valo-bizon kazdagga lꝯttèm. | Baluant leltèm èn magamnac. Mend èn munkaim nē leltènèc ènnèkem hamissagot mellèl bùnhꝯttèm Es èn te vrad istèned Egiptom fꝯldebꝯl vltètlèc ᵉ tegedèt ᵉ meglē hailakokban. mikent innèp-nèc napiban. ꝛ bèzellettèm a· ꝓphetakra. ꝛ èn latatot megzokaseitottam ꝛ ꝓphetaknac kèzecbè hasonlattattam Ha galaadban a· baluan. azert heiaba teuelget galgalaban. tèhèneckèl aldozuā. mert ꝛ· ꝯ oltarokat gùitꝯttèm mō-nal mèzꝯnèc barazdait Elfutot Jacob Sÿrianac videkebè. ꝛ zolgalt Isrl fè-lèsegert. ꝛ zolgalt fèlèsegert ꝓphetabā kèdeg hozta ki vr ꝯtèt Isrlt Egip-tōbol ꝛ ꝓphetaban tartatot meg Isrl Effraim ꝯ kèsèrꝯsegibē haragra rezzèz-tet èngemèt ꝛ ꝯ vere ꝯ reiaia iꝯ. ꝛ ꝯ bozzozagat megagga ꝯnèki ꝯ vra istène xij

Digitized by Google

Cap^m xij^m

e EFFraim bèʒeluē felèlē hata meg ~~Isrlt~~ Isrlt ꝛ vetkeʒec Baalban ꝛ meghala. ꝛ ma toldattanac bůnhǫtètrè ꝛ tǫttènèc ǫ magoknac ǫttèuēt ǫ èʒůstǫcbǫl mōnal baluaṅoknac hasonlaťtat. mēdenestǫl foguā můuèseknèc můuÿ Mōdnac ǫk aʒoknac. aldoʒiatoc èmberec. boriukat imaduā Aʒert leʒnèc mōnal veterṅèÿ èlmulo harmat. mikēt forgo ʒèltǫl ʒerǫbèn èl ragattatot por. ꝛ mikēt kèmēbǫl || ki ʒarmaʒot fůst En kèdeǵ te vrad is- 100-dik levél.
tèned Egiptomnac fǫldebǫl. ꝛ istènt èn tǫllèmtǫl megvaluā ne tug. ꝛ ʒabadeito èn tǫllèmtǫl megualuā ninı. En tegedèt meg èsmèrtèlèc a· kiètlènbèn a· puʒta kiètlènnèc fǫldebèn ǫ eledèle ʒerēt. ꝛ bètǫltènèc ꝛ megelegettènèc. ꝛ felèmèltec ǫʒůuǫkèt. ꝛ èl fèlèttènèc èngemèt Es èn leʒec ǫnèkic monnal Leena. mikēt pardić aʒ Assiriosoknac vtaban Èlèicbè kèlec ǫnèkic mōnal kǫlkèÿ èlragadot nǫsten ~~ʒamar~~ mèdue ꝛ megʒaggatom ǫ ʒuʒioknac bèlǫlualoit ꝛ megèmeʒtem ǫkèt ot monnal oroʒlan. mèʒǫnèc vada megmècći ǫkèt Te èluèʒesed Isrl tenētǫllèd èn bènnèm te sègedèlmèd ıac èn tǫllèm Hol uagon te kiralod. igē felette ma ʒabadehon megtegedèt te mēdē varosodbā ꝛ te biraid kikrǫl mōdottal Ag ènnèkem kiralt ꝛ fèdèlmèkèt Adoc tenèked kiralt èn hirtèlènkedètembèn ꝛ èlueʒē èn meltatlankodatombā Egbè kǫtèlèʒtèttèc Effraimnac hamissagi èlrèitètet ǫ bůnǫ. Ʒůlǫnèc sèrèlmi iǫnèc ǫnèki ǫ a· nem bǫlı. fiu Mert ma megnē al fiaknac

Digitized by Google

megtǫrètètèteben ¶ Halalnac kèzebǫl megzabadeitom ǫkèt. halalbol megza-
badeitom ǫkèt, O halal lezec te halalod halal. te megmarasod lezec pokol
| Vigaztalat èlrèitètet èn zèmèimtǫl. mert ǫ afafiac kǫzǫt ozt Hoz vr azalo
zèlèt a· kiètlènbǫl felmenǫt. ⁊ megazalla ǫèrit. ⁊ megpuzteita ǫ forrasit. ⁊
ǫ èlragagga menden keuanatus èdeneknᶜ kenet ꝧ

Capᵐ xiij

è L vèziē Samaria mert ǫ vra istènet kèsèrǫsegrè rezzèzte Tǫrbèn
E vèzienèc èl. ǫ approdi le èssènèc. ⁊ ǫ nèhèzkesi megmètèltèssè-
nèc Isrl fordol te vrad istènedhez. mert le èstèl. te hamissagodbā Vegètec
fel tvvèlètec igekèt. ⁊ fordollatoc vrhoz Mongatoc nèki. menden hamissa-
got èlueg. ⁊ veg iot. ⁊ megaggnc mv aiakinknac boriuit Assur nem zaba-
deitmeg mūkèt. lora nem ellǫnc fel. sem mongnc touabba. mv istènink.
mv kèzeinknèc mūuèlkedèti. Mert az aruanac ki te bènnèd vagon irgalmaz
Meguigaztom ǫ tǫrǫdèlmèkèt ⁊ akaratōmal zèrètē ǫkèt. mert èn hirtèlèn-
kedètē èlfordolt ǫ tǫllǫc Es lezec mōnal harmat ꝗ Isrl viragoz monnal li-
liom. ⁊ ki fakadoznac ǫ gükèri ment libanosnac Meǹnèc ǫ agaÿ ⁊ ǫ lezē
mōnal olaÿfa. ⁊ ǫ ilatta mēt libanose Megfordeitatnac ǫ arǹekan vlǫc. ⁊
èlnèc buzaual. ⁊ tèremnèc monnal zǫlǫc Q èmlèkezète mikent Libanosnac
bora Effraim mi ènnèkem touabba a· baluaǹoc Èn meghalgatom ⁊ vizem
101-dik levél. ǫtèt. || èn mikent zǫldèlǫ fènǫ fat. èn bèlǫllèm lelèttètet tę gimǫlꝯd Ki

Digitized by Google

bolh. z· megèrti èzekèt. èrtǫ z tugga èzekèt. mert vrnac vtaÿ igazac. z igazac iarnac ǫbènnec Tǫrueǫtǫrǫc kèdeg le èsnèc ǫbènnec

It kezdetic s. Jochel ꝓphetanac ꝓlogasa

S Scent Jochel az Hebereknèl Ozeas vtan vèttètic. z mikent ot Effraimnac nèue alat a· ɣ nèmzètrè mondatic a· ꝓphetalas ki èmlèkeztètic gakorta auag Samarianac. auag Isrln^{c} Vgā è· ꝓphetabā menden mel mondatic hièndǫnèc mōdatni z illèni Juda nèmzètenèc z Ihrlmn^{c} z semmikeppèn sem eg èmlèkezètet tennÿ èbbèn Isrlnèc x a· tiz nèmzètnèc z az idèkèt kikbèn ꝓphetalt azonokat vèhèttuc mellèkèt Ozeasban oluastonc Ozÿasnac Joathannac z Achasnac z Ezechiasnac Juda kiralinac napiban, z Jerobouānac Joas fianac Isrl kiralanac napibā Valobizoñ vr bèzedenèc letèle ǫ erdemere vallatic kinèc lǫt, nē annac tulaidōsagara. ki mondatic lenni. mēt nehol oluassuc Vr lǫt ènnèkem vdvǫssegbè. Hallas kè^{ð} scent irasocban. nem èz auag azō ki fulbè zozatlic dè mel zubèn èrtèttètic a· mōdec zerent hog vr bèzel ewāgeliōbā Kinèc vagon hallo fulǫ halgassa Hog kè^{ð} mōdatic | Enotisetaÿ auag Enoÿs gǫrǫgǫl Deiakol zozatlic fulèiteckèl èztecbè vegetec. mel tulaidon nē fullèl dè zuuèl èrtèttètic Kic venec z menńèÿèc lelec zerent halnac Kic kèdeg fǫldbèn lakoznac fǫldnèc lakozoÿ z fǫldièkn^{c} nèuèztètnèc kic ǫ fulǫckèl fǫldièkèt èrtnèc Valahol kèdeg è· kèt igec egbè eggèsǫluē vèttètèndnèc. nēlac az egūgǫ igeknèc

Digitized by Google

ʒoʒaťťara hiʒiuc illèniec. dè aʒ èl rèitet mondekoknac auag igeknèc èrtèlmerè Genesisbē Lameth bèʒel fèlèseginèc ꝛ vnokaÿnac Adanac ꝛ Sellanac Halgassatoc èn ʒomat Lamethnèc fèlèsegi ꝛ fůlèiteckèl fůlèlletec èn bèʒedimèt Mert megǫltèm ferfiat èn sèbembèn ꝛ hǫst èn sèrèlmèmbèn. ꝛ Isaÿas Halgassatoc meṅṅèc. ꝛ fůlèiddèl fůlèllèd fǫld

Masod ꝓlogꝰ

JOchel, ki magaraʒtatic èn istènē ag auag istènnèc kèʒdǫ auag istène volt Mert èʒ ǫ nèmuèʒètebǫl ʒoʒatlic Eʒ iǫuèndǫ mondekot ꝛac Judara ꝛ Ihr̄lmrè monga. ꝛ ǫ kǫṅuenèc kèʒdètebèn a· gèṅerkedètes vèndegseg a utan Ihr̄lmet siralomra hÿa. ꝛ ǫnèkic ki mèttètesekèt meǵhirdèti. ꝛ p̄dikalla nèmʒèteknèc hiuatalat. ꝛ aʒ egbè gůlèkeʒet hůuǫkrè
102-dik levél. reiaioc iǫuēdǫ scēt lelket Ꝑphetalt kèdeg Joathan || Juda kirala alat midǫn ꝛ· Micheas Jochel Rubènnèc nèmʒètebǫl hiuattatot Bethorunnac mèʒèien Hol ꝛ· bekeseǵǵèl meǵholt ꝛ èltèmèttètet

It īmar keʒdetic scent Jochel ꝓphetanac kǫṅuǫ ꝑ totum

VRnac igeie mel lǫt Jochelheʒ Fatuèl fiahoʒ ¶ Halgassatoc èʒt venec ꝛ fůlèiteckèl fůlèlletec fǫldnèc menden lakoʒoÿ Ha lǫt èʒ tv̇ napitokban. auag tv̇ aťaitoknac napiban èrrǫl tv̇ fiaitoknac hirdèssètec.

Digitized by Google

ꝛ tv̇ fiaitoc ǫ fioknac. ꝛ ǫ fiok egèb nèmʒètnᶜ A· herṅonac maradekat megǫttǫ a· ʟaÿua saska. ꝛ a· saskanac maradekat megǫttǫ a· ʟaÿua Es a· ʟaÿuanac maradekat a· roga ǫttǫ meg Ebrèggètec fel reʒegec. ꝛ siriatoc. ꝛ ordehatoc mend kic bort edessegbèn iʒtoc. mert èluèʒ tu̇ ʒatocbol Mert nèmʒèt iǫ fel èn fǫldèmbrè. èrǫs ꝛ ʒamtalan. ǫ fogoc mēt oroʒlannac fogaÿ. ꝛ ǫ ʒapioc mēt oroʒlan kǫlkeie Vètte e èn ʒǫlǫmèt a· kiètlènbè. ꝛ èn fúgèmèt meghamʒotta Megmèʒeitèlèneituē megfoʒtotta ǫtèt. ꝛ èluètte meg fèierǫltènèc ǫ agoc Sÿrÿ mōnal sackal megʒoreitatot ʒúʒ ǫ ifiusaganac ferien Èluèʒet aʒ aldoʒat ꝛ aʒ aldoʒat vr istènnèc haʒabol. ꝛ sirtanac papoc vrnac ʒolgaÿ. | megpuʒteitatot a· videc. sirt a· fǫld. mert megpuʒteitatot a· buʒa. ꝛ meg galaʒtatot a· bor. ꝛ megbètègǫlt aʒ olaÿ. ꝛ meg galaʒtattanac a· ʒantoc. ordeitottanac a· ʒǫlǫ ǫriʒǫc a· gabonan: boron ꝛ arpan. me't èluèʒet a· mèʒǫnèc aratasa A· ʒǫlǫ megalaʒtatot ꝛ a· fúgè meg lelèteʒet, a· malogranatom ꝛ a· palma. ꝛ a. malus. ꝛ mèʒǫnèc menden faÿ meg aʒtanac mert meg galaʒtatot a· vigasaǵ. èmbereknèc fiaitol Papoc ǫuèdeʒietec meg maǵatokat ꝛ siriatoc. ordehatoc oltarnac ʒolgaÿ. meṅṅètecbè fègiètec sakbā èn istènemnèc ʒolgaÿ. mert èluèʒet èn vram istènēnèc haʒabol aʒ aldoʒat ꝛ aianlat ¶ Scèntelletec a· bǫitǫt. hÿatoc a· sèrèget. egbègúhetec a· venekèt. ꝛ fǫldnèc mēdē lakoʒoit. mv̇ vrunk istènǫnknèc haʒaba ¶ Es v̇uǫlʟètec vrhoʒ Ah. ah. ah. a· napnac mert kǫʒèl uagon vrnac napia. ꝛ monnal puʒtolat iǫt a· hatalmastol Midènē tv̇ ʒèmèitec èlǫt èluèʒtènèc ė aʒ eledèlec mv̇ vrunk istènǫnknèc haʒabol ǫrǫm ꝛ vigasaǵ A· barmoc megbúʒ-

hǫttènèc ǫ ganeiocban. megtǫrèttèttènèc a· ʟůrǫc. èltekoʒlattattac a· patikac. mert meg galaʒtatot a· buʒa Mit ṅèget a· lelkes. reiottanac aʒ apro
103-dik levél. barmoknac ʟordaÿ. mert ninʟ ǫnèkic ǫ eledèlec. Dè ꝛ· nagbarmok- || nac ʟordaÿ èl himlèttènèc Vram te hoʒiad v̇uǫltǫc. mert a· tůʒ meg ǫttǫ a· kiètlènnèc dragalatosit, ꝛ a· lang meǵ gerièʒtette a· videkeknèc mēden fait Dè ꝛ· mèʒǫnèc vadi neʒtènèc te reiad mōnal èssèt ʒomiuhoʒo ʒerǫ. mert meǵaʒtanac viʒèknèc forrasi. ꝛ tůʒ megmarta. a· kiètlènnèc dragalatǫtosit,

Cap^m masod

t Rombitaual eneklètec sÿonban. ordehatoc èn scēt hegemen Meghaborogganac fǫldnèc mēden lakoʒoÿ. mert io vrnac napia. mert kǫʒèl vagon setetsegeknèc ꝛ homalnac napia. kǫdnèc ꝛ vèʒnèc napia. ki tèrièʒtètet a· hegekrè monnal holual soc nep ꝛ èrǫs Egènlǫ ǫuèle nem uolt kèʒdèttǫlfoguā ꝛ ǫ vtanna nem leʒen. mend nèmʒèteknèc ꝛ nèmʒèteknèc èʒtè èʒtèndèiekiglèn Ǫ orcaia èlǫt maro tůʒ. ꝛ ǫ utāna kiètlènnèc půʒtasaga. ꝛ ninʟèn ki èltauoʒtassa ǫtèt Ǫneʒesec monnal louaknac neʒese. ꝛ vgā futosnac monnal louagoc. Hegeknèc tètèin ʒǫknèc mikent ʒèkèrèknèc ʒoʒaťťa. ~~mi~~ mikēt poʒdoriat megmaro tůʒ langanac ʒoʒaťťa, mikent viadalra keʒǫlt èrǫs nep. ǫ orcaiatol getrèttètnèc nepèc ¶ Menden ʒèmelec faʒekba fordeitatnac ¶ Futnac mikēt èrǫssèc. mikent hadakoʒo ferfiac. felmēnèc

Digitized by Google

a· kofalra. ferfiac iarnac o vtokban. 2 nem haiolnac èl o osuènecbol egmen- | denic o attafiat nē zorongatta egmēdenic o osuènekbèn iarnac Dè 2· ablakokon bèèsnèc. 2 nem sèrezmèc meg A· varosba bèmennèc a· kofalon futosnac hazakat meghagnac ablakokon bèmennèc monnal or Q orcaia elot megremolt fold. megindoltac menńèc. nap 2 hod megsetetesoltèc. 2 illagoc meguontac o vilagossagokat Es vr atta ozauat o sèrègenèc orcaiatel èlot. mert igē soc ovara. mert èrossèc 2 teuoc o èroit Mert nag vrnac napia 2 igen felèlmès. 2 ki turhèti otèt Ma azert ugmōd vr istèn Fordollatoc èn hozìam mend tù zùuèteckèl. boitbèn 2 siralomban 2 gazolatban. 2 mètèlletec meg tv zùuètekèt. 2 nē tù ruhaitokat. 2 fordollatoc tv vratoc istènhez. mert kèges 2 irgalmas. èngedèlmès 2 soc irgalmassago. 2 felseges irgalmas gonossagokon Ki tugga ha meg fordollon 2 bolasson istèn. 2 aggon o utanna aldomast Aldozat 2 aianlat mv vrunk istènnèc Enekletec trombitaual syonban. scèntellètec boitot. hyatoc sèrèget. egbè gùhètec nepèt. scèntellètec .eghazat. egbè hyatoc venekèt. egbè gùhètec aprokat. 2 èmlokèt zopokat. Ki mennē a· uo lègeń o hailakabol. 2 meń azzoń o tèrèmebol az oltar 2 a· gador kozot sirnac papoc vrnac zolgaÿ || ¶ 104-dik levél.
mondnac Engèg vram èngèg te nepèdnèc. ¶ ne aggad te orokletedèt bozzosagba. 2 ne vralkogganac nèmzètec oraitoc Me't mirè mongac a· nepèkbèn Hol vagō o istènec Vr zèrètte ofoldet 2 meg èngèdet onepenèc. ¶ fèlèlt vr 2 mondot onepenèc Ime èn èrèztec tvnèktec gabonat bort. 2 olait. 2 bètèllèsettèc obènnec. 2 nē adlac tvtokèt touabba nèmzètecbē bozzosagba.

Digitized by Google

2 ꝯtèt ki eʒfèkrꝯl vagon. mèʒʒe teʒē tv̇tꝯllètec. 2 ki ủʒꝯ̄ ꝯtèt a· fꝯldbè aʒ utba. 2 puʒtaba. 2 orcaiat nap kèlèti tènger èllèn. 2 ꝯ utollat aʒ vtolso tèngerrè Es felmegē ꝯ bủʒꝯ 2 felmegē ꝯ rothadagossaǵa. mert kèuelꝯl mủuèlkedet Ne akarih felned fꝯld dè vigag te 2 ꝯrꝯl. mert felmagaʒtatta vr hog tege Ne akariatoc felnetec a· videknèc lelkesit. mert a· kiètlènnèc dragalotosi nèmʒettènèc. mert a· fa hoʒta ꝯ gimꝯlʟit. a· fủgè 2 a. ʒꝯlꝯ attac ꝯ èrrèiekèt Es sÿonnac flaÿ vigaggatoc 2 ꝯrꝯllètec tv̇ vratoc istènbèn. mert atta tv̇nèktec igassagnac taneitoiat. 2 leʒalleiťa tv̇ reatoc veterṅèÿ harmatot 2 èstièt mikent kèʒdèttꝯl foguā Es a· ʒerꝯc bètèllèsednèc gabonaual. 2 a· saitoc | bꝯuꝯlkꝯdnèc borral 2 olaÿal. 2 meg adom tv̇nèktec aʒ èʒtèndꝯkèt. kikèt meg ꝯt a· saska a· ʟaÿua a· roga 2 a· herṅo Nag èn èrꝯssegem kit èrèʒtettèm tv̇ hoʒiatoc. 2 eʒtec eltèttètuē. 2 megelegettec. 2 diʟeritec tv̇ vratoc istènteknèc nèuét ki tꝯt ʟudakat tv̇ uèlètec. 2 nē galaʒtatic meg èn nepèm ꝯrꝯcke. 2 tuggatoc mert èn Isr̄l kꝯʒèpet vagoc. 2 èn tv̇ vratoc istèntec. 2 ninʟ nagob. 2 èn nepē nem galaʒtatic meg ꝯrꝯcke

Cap^m^ har?

e

ES leʒen èʒec utā Ꝯttꝯm èn ʒèllètemèt menden tèstrè. 2 tủ flaitoc 2 tv̇ leantoc ꝓphetalnac. Tủ ventec almakat almadoʒnac. 2 tv̇ iflaitoc latatokat latnac Dè 2· annapocban ꝯttꝯm èn ʒèllètemèt 2 èn

Digitized by Google

ʒolgalo leaṅimra Es adoc ʟudakat meṅṅen ꝛ fǫldǫn. vert ꝛ tüʒèt ꝛ füst-
nèc paraiat Nap setetsegecbè fordol. ꝛ hod verbè mi èlǫt èl iǫÿǫn vrnac
nagnapia. ꝛ felèlmès Es leʒē Menden valaki kaialtanga vrnac nèuet v̇duǫ-
ʒǫl. Mert sÿonnac hegē ꝛ Ihr̄lmbē leʒē aʒ v̇duǫʒǫles. mikēt mōdot vr. ꝛ
a· maradekocbā kikèt vr hiuand Mert ime annapokbā ꝛ aʒ v̇dǫbèn micor
megfordeitandom Judanac ꝛ Ihr̄lmnᶜ fogsagat || egbè güitǫc menden nèm- 105-dik levél.
ʒètekèt. ꝛ viʒē ǫkèt Josaphatnac vǫlgebè. ꝛ ottogol vètèkedem ǫuèlec
Īsrlen èn nepèmen ꝛ èn ǫrǫklètemen kikèt èl himtettènèc nèmʒètecbè. ꝛ
èn fǫldèmèt megoʒtottac ꝛ èn nepèmen ṅilat èrèʒtettènèc Es a· gèrmeket
vèttec a· bordelba. ꝛ a· leant èl attac boron hog innanac Valobiʒoṅ mi
ènnèkem ꝛ tv̇nèktec Tirus ꝛ Sÿdon. ꝛ Palestinaÿaknac mendē hatari Midè-
nem gǫʒǫdèlmèt forbatlotoc meg ènnèkē ė Es ha tü èn èllènē gǫʒǫdèlmèʒ-
tec hamar ꝛ gorsan meg adom tv̇ nèktec a· megforbatlast tv̇ fètekrè Mert
èn èʒüstǫmèt ꝛ èn araṅṅamat èluǫttetec. ꝛ èn keuanatosimat ꝛ èn ʒepimèt
attätoc tv̇ baluātoknac eghaʒaba ꝛ Juda fiait ꝛ Ihr̄lm fiait èl attatoc a· gǫrǫ-
gǫc fiainac hog mèʒʒe tennetec ǫkèt ǫ hataroktol Ime èn feltamaʒtom ǫkèt
a· hèlen kibē èl attatoc ǫkèt. ꝛ fordeitom a· tü megforbatlastokat tün fètekrè.
ꝛ èl arolom tv̇ fiaitokat ꝛ tv̇ leantokat Juda fiainac kèʒekbè ꝛ èl arollac
ǫkèt Assabeosoknac igē mèʒʒeualo nèmʒètnèc. mert vr vr bèʒellette V̇uǫl-
ʟetec èʒt nèmʒètbē Scèntellètec hadat. tamaʒiatoc fel aʒ èrǫssèkèt | Felmeṅ-
ṅènèc menden hadakoʒo ferfiak Tǫrietec meg tv̇ ʒanto vasaitokat tǫrǫcbè. ꝛ
tv̇ kapaitokat lanʟacba. A· bètèg mongō mert èn èrǫs vagoc Fakadoʒiatoc ꝛ

Digitized by Google

iǫuètec menden nèmzètec kǫrńǫl 2 egbè gülèkezièteс ot. 2 le èÿti vr tø èrǫsseidèt ¶ Kèllènèc fel nèmzètec 2 meńńènèc fel Josaphatnac vǫlgebè mert ottogol ùlǫc hog kǫrńǫl menden nèmzètekèt megitellèc Erèzietec tv sarlotokat mert meg ert az aratas Jǫuètec 2 zallatoc le me't tèllès a· saito. 2 bǫuǫlkǫdnèc a· saitoc mert meg sokasolt ǫ gonossagoc annepèc ǫldǫklètinèc vǫlgebèn. mert kǫzèl vrnac napia a· valazнac vǫlgeben Nap 2 hod megsetetǫltèc 2 ʟillagoc méguontac ǫ fenessegekèt ꝙ vr sÿonbol reio 2 Ihrlmbǫl agga ǫ zauat. 2 meńńèc meg indoltattnac 2 fǫld. 2 vr lezē ǫ nepenèc ~~fǫldenèc~~ rèmensege. 2 Isrl fiainac ~~rèmēsege~~ èrǫssege Es tuggatoc mert èn vagoc tv vratoc istèntec. Sÿonban èn scēt hegemen lakozo Es lezen Ihrlm scēt 2 idègenec touabba nē mennèc ǫ altalla Es lezē annapon. hegec edesseget hullatnac. 2 vǫlgèc tèÿèl folnac. 2 Judanac menden ʟergètègibèn vizèc folnac
106-dik levél. 2 forras ki megē ǫ vrnac hazabol 2 meg ǫtǫzi az arradat- || nac tuuissit Egiptus puztolatba lezē 2 Idomea vèzedèlemnèc puztasagaba azert hog hamissan mùuèlkettènèc Juda fiaiban 2 az artatlannac veret èlǫttǫttec ǫfǫldǫkbèn Es Judea lakoztatic mēd ǫrǫcke ꝙ Ihrlm nèmzètecbǫl 2 nèmzètecbè 2 megtiztei-tom ǫ verekèt kit megnē tiztеitottam vala. 2 vr lakozic Sÿonban Prologus

It kezdetic scēt Amos ꝓphetanac kǫńuǫ ꝓlogǫ

O Zÿas kiral mikor istènnèc zerzètet zorgalmast zèrètneie a· zerzètnèc igen nag zèrèlmeiert rezzèztètec Moÿses tǫrueńenèc pa-

Digitized by Google

ranʟolot̓t̓a èllèn. ꝛ ragaduan a· tèmièneʒǫt. mēt ièlenti paralipomenon masod kǫṅuenèc historiaia papi tiʒtet mèreʒkedet vennÿ Eʒ allatert ièlenic. hog istènnèc tp̄lomabā fǫld indolas tamadot Kirǫl Ʒacharias ꝓpheta ꝛ· meg èmlèkeʒic Es ug è· fǫld indolasnac èlǫttǫ Amos ꝓpheta è· megmondot kiralnac idèiebèn. ꝛ Jeroboamnac Joas fianac Īsrl kiralanac idèiebèn è· nèmʒètekrè kic èʒ oluasassal megfoglaltattac istènnèc haragiat iǫuèndǫǫl meghirdètte aʒon okokert mellèkèt megèmleitetvala Es mert aʒon ꝓpheta èʒ utā valocbā mond a· harom hamissagokon. ꝛ a· negèden | nem fordeitom meg ǫkèt Harmadʒer ièg3i hog bůnǫknèc boʟanat̓t̓a adattathatic istèntǫl kit negèdʒer hirdèt aʒō bůnt teuǫknèc sem p̄nia sem boʟanat nē adattatic Mert tůʒnèc hasonlat̓t̓a ʒerēt kit a· megmondot nèmʒètecbè èlèue megmondottauala èrèʒtèndǫnèc akara meg mutatni ʒarmaʒandonac istènnèc nèhèʒ ꝛ meǵ hihatatlan haragiat aʒon varosnac èl homlolasara

Masod ꝓlogus

a

AMos ꝓpheta paʒtor ꝛ paraʒt. ꝛ ʒederÿ faknac agait valogatuā kèuès igeckèl ki nē ièlentèthètic Mert ki ièlenthèti ki meltan harom bůnit damascosnac Gaʒenac. Tirusnac. Idumeanac Amon fiainac ꝛ Moabnac. ꝛ hètèd ꝛ ṅolcad hèlen Judanac ꝛ Īsrlnᶜ ¶ Eʒ bèʒel a· kǫuèr v̇nǫknèc kic vadnac Samarianac hegibèn. ꝛ valla a. nagob ꝛ kůssèb haʒnac romlasat Ǫ meglatta a· saskanac teuǫiet· ꝛ vrat allatta a· mèʒʒèl meg

egèneseitet kǫfalon auag Adamantinoson. ꝛ almaknac horgan ꝟ vonuā get-
rèlmèknèt bůnǫsǫknèc. ꝛ èhseget fǫldrè. nem keṅernèc èhseget sem viʒ-
nèc ʒomiusagat. dè istèn igeie halgatasanac Nem mondotta igeinèc dè vr-
107-dik levél. nac igeit Amos kèdeg magaraʒta- || tic megtèrheltètetnèc Eʒ Amos lelki
malaʒtal tèllès ꝓphetalt egèb ꝓphetac kǫʒǫt. mert nēʟac ǫn maga uala ꝓphe-
ta dè egèbèk es. Valobiʒoṅ ꝓpheta nem lèhètetuolna hanēha èlèʒteb paʒ-
tor nem uoltuolna ki es. ǫtrombitaiaual eg menden napon enekel oktatuā
ꝛ taneituan eghaʒbā Mert biʒoṅsaggal mendē ꝓphetaknac ʒauoc mondatic
monnal lelki trombita eghaʒban p̄dikaluā Mert iruā vagon Meṅ fel a·
magas hegrè te ki euāgeliʒalʒ sÿonnac. magaʒtassad fel te ʒodat

ꝓlogꝰ suꝑ Amos

E ʒ Amos ꝓpheta nē uolt Isaÿasnac aťťa iollèhèt aʒ es. ꝓpheta volt Mert
aʒ es egèb betǫckèl èʒ ꝛ· egèb betǫckèl irattatic meg aʒ Hebereknèl
Bǫtǫknèc ki ⸗ deÿakol ⸗ valaʒia ninʟèn Es amaʒ èrǫsnèc è· kèdeg èlualtnac
vag èltauoʒotnac magaraʒtatic. mert a· tiʒ nèmʒètec èllèn bèʒellet. maskent
ki a· tiʒ nèmʒètec èllèn bèʒellet. Kic baluaṅ imadas miat istènnèc ʒolgalaťťatol ꝛ Dauidnac orʒagatol èlualtanacvala Volt kèdeg ǫrokonsaga Tekuenac
varosabol ki hat mel fǫldǫn vagon Bethlèhèmheʒ Barmoknac ʒorgalmaʒaťťat
visèluē a· mèʒǫknèc ʒelessegebèn kic kǫʒèl vadnac Tekuenac varosahoʒ kicbèn
a· fǫldnèc aʒiusagaert | ꝛ fǫuètnes uoltaert sem eg gabona nem tèrem dè èʒec

Digitized by Google

Digitized by Google

A' 171 laphoz.

Másik kéz hasonmássa
Ámos könyve kezdetéből.

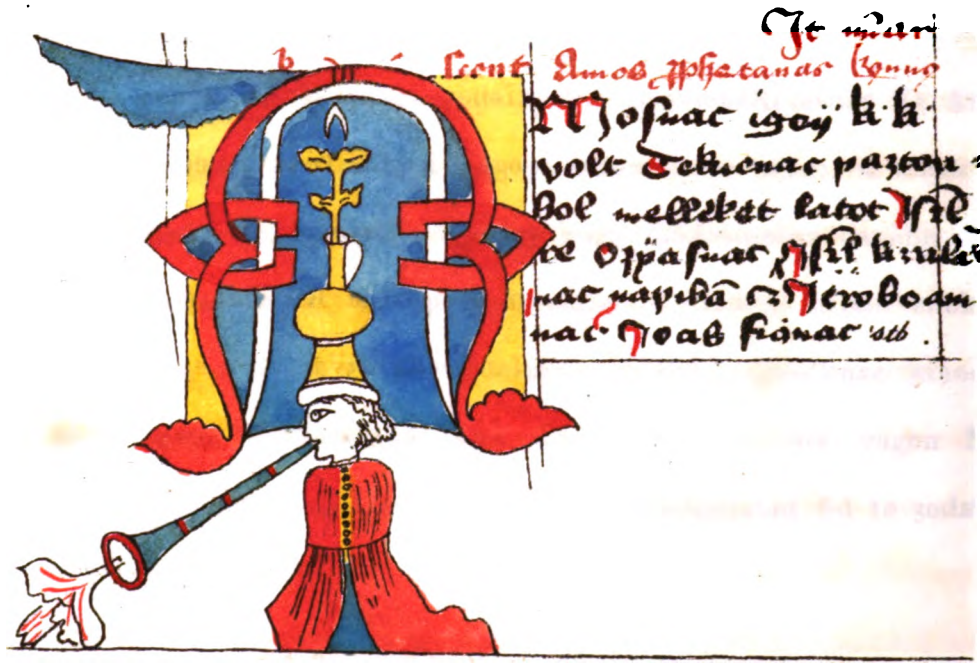

Másik kéz hasonmássa *A' 226 laphoz.*
Sophonias végszavaiból és Aggéus elibe tett
bévezetésből.

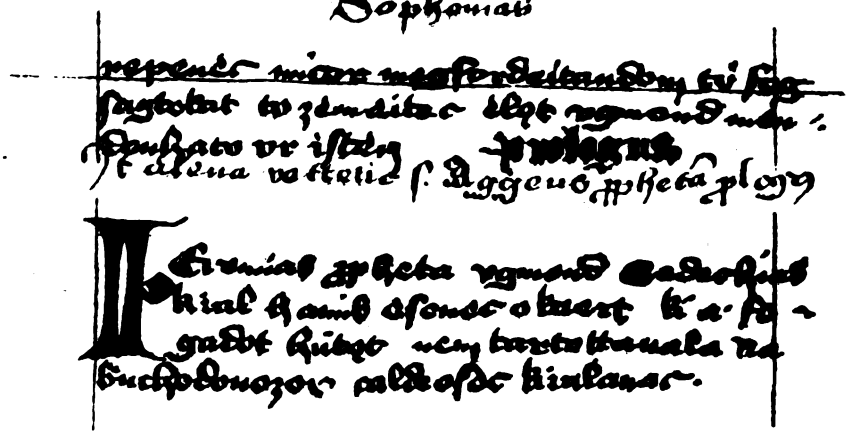

Eredetiről másolta Jászay Pál 1835 Bécsben.

Digitized by Google

bϙ barmi eledèleckèl bϙuϙlkϙdnèc Azert mendenec tèllèsec valanac pazторoc-
kal. 2 a. fϙldnèc mèddϙsege merteclètic auag forbatlatic me barmoknac so-
kassagaual ¶ E· pazторoknac zamabol volt Amos. tudatlan bèzeddèl dè tèllès
tudomañnal Azon idècbèn ꝑphetalt kèdeg̃ kicbèn Jochèl Naum. Jonas. Ozee.
Isaÿas Dè kèuèse èleb kèzdet ꝑphetalni hognē Isaÿas Inkab kèdeg̃ a· tiz
nèmzètec èllèn bèzellet kèuèsèkèt kϙzbè vètuē a· kèttϙrϙl Ezt a· pazторoc
zamabol èlueuē èrèzte vr hog Samariaban ꝑphetalna Kit Amasias kiral
auag pap gakorta getrette ʟapasockal Ez utan ϙ fia Ozÿas vas zeggèl vstϙ-
kenèl altal ute Èzec utā fèl èlèuènen ki vèttètec ϙ fϙldebè Kèuès napoc
vtan a· sèbnèc sèrèlmeuèl meghala. 2 èltèmèttètec ϙ attaÿual

It īmar kezdetic scent Amos ꝑphetanac kϙnuϙ

A Mosnac igeÿ ki ki volt Tekuenac pazторibol mellèkèt latot Isrl-
rè Ozÿasnac Juda Isrl kiralanac napibā 2 Jeroboamnac Joas fia-
nac Isrl || Kiralanac napiban kèt èztèndϙuèl èlϙttϙ a· fϙld indolasnac. ¶ 108-dik levél.
monda Vr Sÿonbol reÿo. 2 Ihrlmbϙl agga ϙzauat 2 sirtanac pazторoknac
dragalatosi. 2 megazot Carmelosnac tètèie Ezt mōga vr Damascosnac harom
bunin. 2 a· negèdiken nem fordeitom meg̃ ϙkèt. azert hog Galaadot vas
ñomtato kesseggèl tϙrtϙ legen meg. 2 èrèztec tuzèt Azaèlnèc hazaba. 2 meg-
maria Benadabnac hazat. 2 megtϙrϙm Damascosnac zauarīt. 2 èlueztē a·
baluañ mèzèiebèn lakozokat. 2 estapot tartot gènerkedètnèc 2 bèlèndes-

Digitized by Google

segnèc hazabol Es èl vitèttètic Sÿrianac nepe Cÿrenenbè vgmond vr ¶ Ezt monga vr Gazenac harom fertezètessegin. 2 a· negèdiken nē fordeitom meg ꝓtèt. azert hog èluitte legen a· tꝓkellètes fogsagot hog bè rèkèztène ꝓtèt Ÿdumeaba. ℭ èrèztec tùzèt Gazeenac kꝓfalabara. 2 megmaria ꝓ hazaìt 2 èluèztec Azotomban lakozokat. 2 estapot tartot Askalonbol Es fordeitom èn kèzèmèt Acharomra. 2 èluèznèc a· iazoknac maradeki vgmond vr Ezt monga vr istèn Tirusnac harom bùnin. 2 a· negèdiken nē fordeitom meg ꝓkèt azert hog a· tꝓkellètes fogsagot | bè rèkèztettec Idumeaba. 2 nē èmlèkeztènèc meg aſafiaknac fogadasarol. 2 èrèztec tùzèt Tirusnac kꝓfalaba. 2 megmaria ꝓ hazokat, èzt monga vr Edomnac harō bùnin. 2 a· negèdiken nem fordeitom meg ꝓtèt. azert hog tꝓrrèl vĕ vldꝓztꝓ legen ꝓ aſſafiat. 2· megtꝓrtꝓ ꝓ irgalmassagat. 2 touabba megtartotta legen ꝓ hirtèlènkedètet. 2 ꝓ haragiat megtartotta mend vegiglèn Èrèztec tùzèt Temamba. 2 meg maria Bozrenac hazat Èzt monga vr Amōſiainac harom fertezètessegin. 2 a· negèdiken nē fordeitom meg ꝓtèt Azert hog Galaadnac nèhèzkesit megmètèlte ꝓ hataranac megzeleseiteserè. 2 tùzèt gerièztec, Rabaathnac ℵ maskent Rabeenac kꝓfalaba. 2 megmaria ꝓ hazat ordeitasban hadnac 2 homalnac napian. 2 az indolasnac napian Es megō Melchon fogsagba ꝓ 2· ꝓ fèdèlmi egèmbè vgmond vr ¶ Ezt mōga vr istèn Moabnac harom fertezètessegin. 2 a· negèdiken nē fordeitom meg ꝓtèt. azert hog Idumea kiralanac tètèmit meg eǵètte mend hamuiglan Es èrèztec tùzèt Moabba. 2 meg maria Cariothnac hazat. 2 meghal Moab a· zozatban. 2 trombitanac vuꝓltesebèn.

Digitized by Google

z èluèztec birat ꝍ kꝍzèpibꝍl. z ꝍ menden fèdèlmit megꝍlꝍm ꝍuèle vgmond vr

Capᵐ 1ᵈ || 109-dik levél.

è E3t monga vr istèn Judanac harom fertezètessegin. z a' negèdiken nem fordeitom meg ꝍtèt. azert hog èluèttec vrnac tꝍruenet. z ꝍ parãlolatit nē ꝍriztec Mert meg laltac ꝍkèt ꝍ baluani kic utan iartanac ꝍ attoc. ꝗ èrèztec tůzèt Judaba. z megmaria Ihrlnèc hazat, Ezt monga vr Isrlnᶜ harom fertezètessegin z a' negèdiken nē fordeitom meg ꝍtèt. azert hog az igazat èzústꝍn èlatta. z a' zegent lab ꝍltꝍzꝍn., Kic megtꝍric zegeneknèc fèiekèt fꝍldnèc pora felet. z alazatosoknac vtat èl tauoztattac. z fiu z ꝍ atta bèmētènᶜ a' leanhoz. hog megtꝍrnec èn scēt nèuèmèt. z a' zalagba vètet ruhakon fèkꝍttènèc mēden oltar zerēt. z karhozattaknac borat iziac vala ꝍ istèneknèc hazaban Èn kèdeg ki irtottam Amorreust ꝍ orcaioc èlꝍl. kinèc cedrosoknac magassaga ꝍ magassaga. z ꝍ èrꝍs mōnal lèrè fa. z megtꝍrtèm fellꝍl ꝍ gimꝍlet. z alat ꝍ gůkèrit En vagoc ki felmentèttèlèc tůtꝍkèt Egiptombol. z vittèlèc tůtꝍkèt a' ~~kiet~~ kiètlènbè nèguèn èztèndèiglèn. hog birnatoc Amorreusnac fꝍldet Es feltamaztottam tv̇ fiaitocbol ꝑhetacba. z tv̇ ifiaitocbol nazereosokat Midènē vgvagō è Isrlnèc fiaÿ vgmōd vr Es a' nazareosoknac attoc vala bort. z a' | ꝑhetaknac paramoltoc vala monduā Ne ꝑhetallatoc Ime èn likorgatoc

tv̇ reiatoc. mikent ʟikorǵ a· ʒenaual megtèrhèltètet ʒèkèr. ꝛ futas èluèʒ a· gorstol. ꝛ èrǫs nem biria ǫ tèhètseget. ꝛ èrǫs nē ʒabadeiťa meg ǫ lelket. ꝛ ÿet tarto nē alhat. ꝛ ǫ labaiban gors nē ʒabadolhatmeǵ. ꝛ lora èllǫ nē ʒabadeithaťťa meg ǫ lelket. ꝛ annapon ʒúuèl èrǫs.[b] aʒ èrǫssèc kǫʒǫt[a] mèʒeitèlèn fut èl

Cap[m] 11 J.

3 HAlgassatoc ~~èʒekèt~~ aʒ iget mellèt vr bèʒellet tv̇ reatoc Isr̄lnèc fiaÿ menden rokonsagira. mellèt ki hoʒtam Egiptomnac fǫldebǫl monduan ꝛac tv̇tǫkèt èsmèrtèlèc fǫldnèc menden nèmʒètibǫl Aʒert meglatom tv̇ reiatoc tv̇ menden hamissagtokat Midènē egèmbè iarnac ė kèttèn hanēha illèndic ǫnèkic Midènē reio ė oroʒlan a· ligètbèn hanēha ragadoʒatot valland Midènē oroʒlānac kǫlkǫ agga ǫ ʒauat ė ǫ barlangiabol hanemha ragadand valamit Midènē èsic madar ė fǫldnèc tǫrebè madaraʒnalkúl Midènem èluetèttèttètic ė a· tǫr a· fǫldrǫl mi èlǫt valamit fogion Es ha eneklènd a· trombita a· varosbā. ꝛ a. ~~nep~~ nep megnē ÿed Ha nem leʒē gonoʒ a· varosban kit vr nē tènd mert nem teʒi vr istèn aʒ iget hanēha
110-dik levél. megièlētèndi ǫ titkiat ǫ ʒolgainac ꝓphetaknac || Reio aʒ oroʒlan ki nem fel Vr istèn bèʒellet ki nem ꝓphetal Hallandoua tegetec Aʒotomnac varosiban ꝛ Egiptom fǫldenèc varosiban. ꝛ mongatoc Egbè güitǫʒiètec Samarianac hegibè. ꝛ lassatoc a· soc balgatagsagokat ǫ kǫʒèpette. ꝛ patuart

Digitized by Google

ʒènuèdǫket ǫ rèitekibèn. ⁊ nē tuttanac igaʒat tenni vgmond vr Hamissagot ⁊ ragadoʒatot kenʟeʒnèc ǫ haʒocban Aʒert èʒt monga vr istē Megtǫrǫdèlmèʒtètic ⁊ megkǫrṅekeʒtètic a· fǫld. ⁊ leuontatic te bèlǫllèd te èrǫsseged. ⁊ èl ragattatnac te haʒaid èʒt monga vr Mikent ha a· paʒtor èlragadand oroʒlānac ʒaiabol kèt ʒarakat auag fůlnèc veget. igèn ragattatnac èl Isrlnᶜ fiaÿ Kic lakoʒnac Samariabau èn agaʟkamnac ʟapasaban. ⁊ Damascosnac agaban Halgassatoc ⁊ vallatoc Jacob haʒaban vgmond sèrègeknèc vra istène Mert a· napon mellen kèʒdèndem meglatnom Isrlnᶜ tǫruē tǫreset oreiaia latom meg. ⁊ Bethelnèc oltarira. ⁊ èluagattatic aʒ oltarnac ʒarvaÿ. ⁊ èsnèc a· fǫldrè. ⁊ megvèrē a· tèli haʒat a· ṅari haʒʒal. ⁊ èluèʒnèc aʒ elefant tètèmbǫl alkotot haʒac ⁊ soc haʒac tekoʒlatnac èl ugmond vr

Cap^m ꝗ ð

h Algassatoc èʒ iget kǫuèr v̇nǫc kic vattoc Samarianac hegebèn ꝗ
| kic patuart teʒtec nauolasoknac. ⁊ megtǫrtǫc ʒegenekèt Kic mongatoc tv̇ vraitoknac hoʒiatoc ⁊ iʒonc Eskǫt vr istèn ǫ scèntebèn mert ime napoc iǫnèc tv̇ reiatoc ⁊ felèmèlnèc tv̇tǫkèt. ⁊ tv̇ megmaradektokat forro faʒokakban. ⁊ aʒ resseken kimentec eggitec mastoc èllèn ⁊ vèttèttec Armōba vgmōd vr ¶ Jǫuètec Bethèlbè. ⁊ hamissan můuèlkeggètec Galgalaba. ⁊ sokasehatoc meǵ a· tǫruēt tǫrest ⁊ aïanlatoc holual tv̇ aldomastokat ⁊ aldoʒiatoc a· kouaʒbol diʟerètet. ⁊ hÿatoc akaratus aldoʒatoknac.

Digitized by Google

2 hirdèssetec meg me't ig akartatoc Isrl saÿ vgmōd vr istèn: Azert èn 2· attam tvnèktec fogaknac felèlmet tv mendē varostocbā 2 kenèrèknèc ȝukseget tv mendē hèltecbèn. 2 nē fordoltatoc èn hoziam vgmond vr Es èn megtiltottam tvtǫllètec az èsèt mikor megharom honapoc volnanac aratasiglan. 2 èsec egvarosra. 2 masikra nem èsec Eg rez meg ǫtǫztètet. 2 a· rez melrè nem èstèm megazot Es iǫuenèc kèt 2 harom varosoc az egvarosba hog innanac vizèt. 2 nē elegettènèctènèc meg. 2 nē fordolatoc èn hoziā vgmōd vr Megvèrtèlèc tvtǫkèt azalo ȝèllèl 2 reganal. tv kèrteteknèc sokassagat. 2 tv ȝǫlǫiteket. 2 tv olaÿ kèrteteket 2 tv fúgè kèrteteket herǹo ǫttǫ meg 2 nē fordolatoc èn hoziā vgmōd vr Erèztec tv bèletec halalt
111-d.k levél. || Egiptomnac vtaban. tǫrrèl megvèrē tv ifiaitokat. mend tv louaitoknac fogaȧaiȧ. 2 felmentètē tv ȝallastoknac bùzet tv orrotocba. 2 nē fordolatoc èn hoziam vgmond vr Èl fordeitalac tùtǫkèt mikent vr èl fordeitotta Sodomat 2 gomorrat. 2 lǫttètec mikēt a· tùzbǫl èl ki ragattatot vzǫȧ. 2 nē fordolatoc èn hoziam vgmōd vr Azert èzekèt tezē tenèked Isrl ugmōd vr Miutā kèdeg èzekèt tèndem tenèked kezehèd te magadat Isrl te istènednèc èlèibè. mert ime èn tezec hegekèt. 2 tèremtec ȝèlèt. 2 hirdètem èmbernèc ǫ bèzedet. tezē a· veternèÿ kǫdǫt. 2 iaroc fǫldnèc magassagan. sèrègeknèc vra istènè ǫ nèue,

Cap^m. ϙtϙd

h Algassatoc èʒ iget kiuèl èmèlec tv̇ reiatoc siralmat Isr̄lnᶜ haʒa le èset. ⁊ nem toldatic hog felkèllen Isr̄lnèc ʒúʒϙ leuèttètet ϙ fϙldebè. ninʟèn ki felkϙlʟϙ ϙtèt Mert èʒt mōga vr istèn A· varos kibϙl èʒerec kimennècvala. meǵ hagattatnac ϙ bènne ʒaʒan. ⁊ kibϙl ki mennècvala ʒaʒan hagattatnac ϙ bènne tiʒèn Isr̄lnᶜ haʒaban ¶ Mert èʒt mōga vr istèn Isr̄l haʒanac Kèrèssètec èngemèt | ⁊ eltec. ⁊ ne akariatoc kèrèsnetec Bethelt. ⁊ galgalaba ne akariatoc mēnetec ⁊ Berʒabeeba bènemeṅṅètec. mert Galgala fogsagban vitèttètic èl. ⁊ Bethel kellètlèn leʒē Kèrèssetec vrat ⁊ ellètec Netalantal meg egèttèssec Josephnᶜ haʒa mēt tuʒ. ⁊ megmaria ⁊ nē leʒē ki megolʟa Bethelt, Ki v̇rϙmbè fordeiṫa aʒ itelètet ⁊ vr̥nac igassagat meghaggatoc a· fϙldϙn Acturust teuϙt ⁊ oriunth. ⁊ setetsegekèt holualba fordeitot. ⁊ napot eÿbè valtoʒtatot Ki hÿa tèngernèc viʒèit. ⁊ ki ϙtti aʒokat fϙldnèc ʒinerè Vr ϙnèue Meg mèuèti a· puʒtolatot aʒ èrϙssϙn. ⁊ a· foʒtast a· hatalmasra hoʒia ¶ Gu̇lϙsegbèn vallottac a· kapuban megfèddϙt. ⁊ a· tϙkellètesen bèʒellϙt megutaltac Aʒert hog megṅomoreiṫatocvala a· ʒegēt. ⁊ a· valaʒtot foʒlatot èlueʒitecvala ϙtϙllϙ Haʒakat negʒegϙ kϙuèl raktoc. ⁊ nē lakoʒtoc ϙ bènnec Iǵen ʒèrèlmès ʒϙlϙkèt plantaltoc. ⁊ nē iʒiatoc ϙ borat. mert èn èsmèrtèm tv̇ soc ferteʒètessegtekèt. ⁊ tv̇ èrϙs bu̇ntϙkèt Igaʒ èllènsegec aiandokokat veʒtec. ⁊ ʒegenekèt a· kapubā. meg

ṅomorgattoc Aʒert ildomos aʒ v̇dǫbèn vèʒtègl. mert aʒ v̄dǫ v̇dǫ gonoʒ. Kè-
112-dik levél. rèssètec iot ꝛ ne gonoʒt hog ellètec. ꝛ sèrè- || geknèc vra istène tv̇ uèlè-
tec leʒē mikēt mondotta ¶ Gůlǫllètec gonoʒt ꝛ ʒèrèssètec iot. ꝛ ʒereʒietec
a· kapuban aʒ itelètet. ha talantal Joseph maradekinac irgalmaʒion sèrè-
geknèc vra istène Aʒert èʒt monga sèrègeknèc vralkodo vr istène Menden
vcakban siralm ꝛ mēdenecbèn kic kůuǫl vadnac mōdatic: Ÿai Ÿaÿ Es a·
ʒantokat hÿac gaʒolatra ꝛ aʒokat siralomra kic tudnac siratni Es menden
vtacban leʒē siralom mert altal megec te kǫʒèpettèd vgmōd vr Jaÿ vrnac
napiat keuanoknac Mirè akariatoc ǫtèt Vrnac èʒ napia setetseg ꝛ nē vila-
gossag Mikeppèn ha èmber èlfutand oroʒlannac orcaiatol. ꝛ èlèibè kèllen
ǫnèki mèdue. ꝛ bèmeṅṅen a· haʒba. ꝛ megtamaʒkoggec ǫ kèʒeuèl a· fal-
hoʒ ꝛ meǵ maria ǫtèt ʒomak Midènē nem setetsegė vrnac napia ꝛ nē vi-
laǵ. ꝛ homal ꝛ nem fenesseg ǫ bènne Gůlǫltèm ꝛ èluèttèm tv̇ innèpnapto-
kat. ꝛ nē veʒem tv̇ sèrègteknèc illaťťat Hogha aianlandotoc ènnèkem al-
domasokat. ꝛ tv̇ aiandoktokat nem veʒem. ꝛ tv̇ kǫuèrteknèc fogadasat nē
veʒem Vegèd èl èn tǫllèm te enekidnèc ʒaiǵasat. ꝛ te igrec kessegidnèc
enekit nē halgatom meǵ. ꝛ meg | ièlentètic aʒ itelèt monnal èrǫs arradat
Midènem osťakat ꝛ aldoʒatokat aianlotťatoc ènnèkem a· kiètlènbèn ė nèg-
uē èʒtèndèiglèn ė Īsrlnc̣ haʒa. ꝛ visèltetec Molothnac hailakat tv̇ istèntek-
nèc ꝛ baluaṅtoknac kepet Tů istènteknèc ꝛillagat. mellèkèt tǫttètec tv̇
magatoknac Es èlmentètlèc tůtǫkèt Damascos èlue vgmond, sèrègeknc̣ vra
ǫnèue

Digitized by Google

Capitulum hatod

1 JAÿ nèktec kic gèńerkettètec Sÿonban. 2 biʒtoc Samarianac hegebè Fèdèlmèk nepèknèc fèÿ iaruā kèuelseggèl Isrln̄c haʒaban Meńńètec èl Calāmeba 2 lassatoc meg. 2 onnat meńnètec nag Emathba. 2 ʒallatoc le a· iaʒoknac Gethebè. 2 ꝓ orʒagoknac mētꝓl iobbaiba. ha ʒelesb ꝓ hataroc tv̄ hataritoknal ¶ Kic èl valaʒtattatoc gonoʒ napba. 2 kꝓʒèlgèttec hamissagnac ʒèkiheʒ Kic aloʒtoc elefant tètèmmèl alkotot agacban. 2 buialkottoc tú agatocban. kic megeʒitec a· barant aʒ apro barom ʟordaiabol. 2 a· boriukat aʒ ꝓrèg barom ʟordaia kꝓʒèpibꝓl. kic enekletec soltarnac ʒauaban mikent Dauid Alaitottac ꝓmagoknac vallanioc enekn̄c èdeńit ÿuuan a· fialakban bort 2 mē- || tꝓl iob kènèttèl kènèttèttènèc meg. 2 sem- 113-dik levél
mit sem ʒènuednècvala Josephnèc Josephnèc tꝓrꝓdèlmen Aʒert ma èlmennèc aʒ èl menꝓknèc fèieken. 2 èluètèttètic a· buialkodoknac teuꝓiꝓ Èskꝓt vr istèn ꝓ lelkerè vgmōd sèrègeknèc vra istène Èn megutalom Jacobnac kèuelseget. 2 ꝓ haʒait gùlꝓltèm. 2 èl adom a· varost ꝓ lakoʒoiual ꝓʒuꝓ Hogha eghaʒban tiʒ ferfiac lèndnèc maradandnac ꝓk 2· meg halnac. 2 veʒi ꝓtèt ꝓ rokona. 2 meg egèti ꝓkèt hog tètèmit a· haʒbol ki uige. 2 mond annac ki a· haʒnac rèitekebèn vagō Midènem vagon é te mèllèttèd. 2 fèlèl. Veǵe vagon 2 mōd nèki Vèʒtègÿ 2 ne èmlèkeʒièl vrnac nèuerꝓl. mert ime vr paranʟolt. 2 meguèri a· nagob haʒat romlassal. 2 a· kùssèb haʒat

Digitized by Google

mètèleseckèl Midènē futhatnac ė louac a· kǫʒirton. auag ʒanthatnac a· bialokon, Mert aʒ itelètet kèsèrǫsegbè fordeitottatoc. ꝛ igassagnac gimǫlꞁet v̇rǫmbè kic vigattoc a· semmibèn kic mondotoc Minē mv̇ èrǫssegǫncbē vǫttǭc ė mu̇ magonknac ʒaruakat Vgmōd sèrègeknᶜ vra istène Ime èn tamaʒtoc tv̇ reiatoc Isrlnèc haʒa nèmʒètet ꝛ megtǫr tutǫkèt | Emachnac bèmenètitǫl foguā. a· kiètlènnᶜ arradaťťaiglan vıȷ

Capitulum heted

maskent kiralnac ṅirese utan

E ʒekèt mutata vr istèn ènnèkem Es ime saskaknac teuǫiǫ èsti ès tèrmesinèc kèʒdètebèn Es ime èsti a· ꞁordanac ṅirǫiǫ utan Es lǫn mikor megtǫkelletteuolna a· fǫldnèc fúuet ennÿ, mondec Onʒollac vram istèn leg kègèlmès Ki tamaʒťa fel Jacobot. mert aprod Kègèlmèʒe vr istèn èʒen Nem leʒen Monda vr istèn Eʒekèt mutata vr istèn ènnèkem Es ime vr istèn hÿa aʒ itelètet tu̇ʒbè. ꝛ megmar soc melseget. ꝛ megeʒi egèmbè a· reʒèt. ꝛ mondec Vram istèn onʒollac ṅugoggal meg Ki tamaʒťa fel Jacobot mert aprod Kègèlmèʒe vr èʒen Dè èʒ ꝛ· nē leʒē monda vr istèn Es ime vr alvala a· meg egèneseitètet kǫfalon ꝛ ǫ kèʒebē mèʒ kalan Es mōda vr ènnèkem Mit lać te Amos Es mōdec Mèʒèlǫnc kalanat Es mōda vr Ime èn vètē a· mèʒ kalant Isrlnᶜ èn nepèmnèc kǫʒèpibè. ꝛ nē toldom touabba ǫtèt ekeseitènem Es megtǫrèttètnèc a· baluaṅnac magassagi ꝛ Isrlnᶜ scèntelèti megpuʒtoltatnac. ꝛ tǫrrèl

Digitized by Google

kèlec fel Jerobouānac haʒara ¶ Es èrèʒte Amasÿas Bethelnèc papa Jerobouamhoʒ Isr̄lnᶜ kiralahoʒ mōduā || Amos te èllèned viut Isr̄l haʒanac kǫ- 114-dik levél.
ʒèpette Nem ʒènuèdhèti è· fǫld ǫ mēden bèʒedit Mert èʒt mōga Amos Tǫrbèn hal meg Jerobouā ⁊ Isr̄l fogsagbā megen èl ǫ fǫldebǫl ¶ Es monda Amasias Amosnac Ki lac Meṅ fús Judanac fǫldebè ⁊ egèl ottogol maskent ohlato
keṅèrèt. ⁊ ottogol ꝓphetal Es ne tolgad touabba hog Bethelbèn ꝓphetal. mert kiralnac scèntelète ⁊ ǫ orʒaganac haʒa Es fèlèle Amos ⁊ monda Amasiasnac Nem vagoc ꝓpheta Nē vagoc ꝓphetanac fia. dè paʒtor vagoc èn ʒègdèluē ʒederÿ fakat. ⁊ vǫn èngemèt vr mikor kǫuètēuala a· ʟordat Es mōda vr ènnèkem Meṅṅèl ⁊ ꝓphetal ⁼ Isr̄lnᶜ ⁼ ènnepèmnèc Es ma halgassad vrnac igeit Te mondod Ne ꝓphetal Isr̄lrè. ⁊ ne hirdès a· baluā. haʒara Aʒert èʒt monga vr Te fèlèsegèd è· varosbā paraʒnalkodic. ⁊ te fiaid ⁊ te leaṅid tǫrbèn èsnèc le. ⁊ te fǫldèd kǫtèllèl mertètic meg. ⁊· te a· ferteʒètes fǫldbèn halʒmeǵ. ⁊ Isr̄l fogsagbā megen èl ǫ fǫldebǫl

e

E ʒekèt mutata vr istèn ènnèkem Es ime almaknac horgia. ⁊ mōda vr Mit lać te Amos. Es mōdec Almaknac horgat Es mōda ènnèkē vr | Vegèʒèt iǫt èn nepèmrè Isr̄lrè Nem toldom touabba hog altal meṅṅèm ǫtèt ⁊ a· napon ʟikorgnac a· tp̄lomnac sarkaÿ ⁊ aʒ hebereknel palotanac èrʟèd kiralenac
Vgmond vr istèn Sokan halnac meg menden hèlen. ⁊ vèttètic ʟèndesseǵ Halgassatoc èʒekèt kic megtǫritec a· ʒegent. ⁊ megfogatkoʒtaťťatoc fǫld-

Digitized by Google

nèc nauolasÿt monduatoc Midon megenèl az aratas. 2 èl agguc mv aroinkat 2 a· zombat. 2 megnittuc a· gabonat hog megkùssèbèhùc a· merteket. 2 megbonohùc a· siklust. 2 vèssonc alnak mertekekèt. hog a· nauolasokat biriuc èzùstbèn. 2 a· zegenekèt sarukert. 2 a· gabonanac

x nem olvoit èl agguc Eskot vr Jacobnac kèuelsegerè Ha èl fèlèdèndem mend

x bùnit vegiglèn o menden mùuèlkedètet Midènē èzen nē indoltatic meg fold è. 2 gazolkodic omenden lakozoia Es felmegen monnal menden folo. 2 ki uèttètic 2 èl fol monnal Egiptomnac vergètège Es lezē annapon vgmond vr Nap èlnugozec delbè. 2 vilagossagnac napiā megseteteitē a· foldèt. 2 fordeitom tv innèpnaptokat siralomba. 2 tv menden enektekèt gazolatba. 2 vizec tv menden hatatokra sakot. 2 tvmenden fètekrè ko-

115-dik levél. pazlatot Es vètē otèt mōnal eggètlèn eg zùlètetnèc siralmat || 2 o vtolit monnal kèsèrosegnèc napiat Ime ionèc napoc vgmōd vr. 2 èrèztec èh-

x èrvèd èhseget seget foldrè nem kenernèc èhseget sem vinèc zomiusagat dè istèn igeie halgatasanac Es megindoltatnac tèngertol foguā tèngeriglèn. 2 ezfèktol foguan napkèlètiglèn kèrengnèc kèrèsuen vrnac igeiet. 2 nem lelic Annapon megfogatkoznac zep zùzèc. 2 ifiac zomiusaggal kic èskeznèc Samarianac ~~videkebè~~ vetkezètebèn 2 mondnac, El te istèned Dan 2 el Berzabeenac vta 2 le èsnèc 2 touabba nē kèlnc fel

Digitized by Google

Cap^m 6

1 LAtam vrat allatta az oltaron z monda Zapiad a· sarkakat. z meg-
indoltatnac a· fèlsǫ kùzǫbǫc Mert fǫsuenseg mendenekn^c fèiebèn
z ǫ utollokat tǫrbèn ǫlǫm meg Es nē lezen ǫnèkic èlfutas. z ki èlfutand
nē zabadol meg Es ha lezallandnac pokliglan. onnat èn kèzèm ki hozia
ǫkèt Es ha felmenèndnèc menńiglèn onnat leuonzō ǫkèt. ⁊ ha èlrèitèzènd-
nèc Carmelosnac tètèiebèn onnat megtudakozuā èluezē ǫkèt onnan. ⁊ ha èl
rèitèndic ǫ magokat èn rèitekimtǫl tèngernèc melebè ot parāl.oloc a· ke-
gonac z megmaria ǫkèt | Es ha ǫ èllènsegec èlǫt fogsagba menèdnèc ǫ èl-
lènsegec èlǫt. ot parāl.oloc tǫrnèc z megǫli ǫkèt Es uètē èn zèmèimèt go-
nozban z nē ioban Es ugmond sèrègeknèc vra istène Ki illèti a· fǫldèt z
megfogatkozic z gazolkodnac ǫbènne menden lakozoc Es felmegē ǫmegve-
gèzète mikent mēden l.ergètèg z èl fǫl mikent Egiptomnac foloía Ki ǫ
felmeneset rakia meńbèn. z ǫ ńalabl.aiat fondalta fǫldǫn Ki hÿa tènger-
nèc vizèit z ki ǫtti azokat fǫldnèc zinerè vr annac nèue Midènē tù Īsrl-
nèc fiaÿ nē vattoc ènnèkem è mēt zèrèl.eneknèc fiaÿ Vgmōd vr istèn Mi-
dènē Īsrlt nē mentèttèm è fel Egiptōnac fǫldebǫl. ⁊ a· palestinaÿakat Ca-
padociabol ⁊ a· Cÿrosiakat Cÿreneabol Ime vr istènnèc zèmèÿ a· bùnhǫtǫ
orzagon. z megtǫrǫm azt fǫldnèc orcaiatol Valobizoń megtǫruen nem tǫrǫm
meg Isrlnèc Jacobnac hazat vgmond vr Mert ime èn paranl.oloc hog meg-

Digitized by Google

tǫrièm Isr̄lnèc haʒat menden nèmʒètekbèn Mikēt a· buʒa meg tǫrètic a· rostaban. ꝛ kǫuèʟkè nē èsic èl ǫ bèlǫllǫ fǫldrè. ꝛ èn nepèmnèc mēdē bu̇nǫsi meghalnac tǫrbèn kic mōdnac Nē kǫʒèleit èl ꝛ nem iǫ mv̇ reianc
116-dik levél. gonoʒ || Annapon feltamaʒtom Dauidnac hailakat mel le èset. ꝛ megrakom ǫkǫfalinac ressit. ꝛ aʒokat mellèc le omlottanac megvÿeitom. ꝛ èsmeg megrakom ǫtèt mikent a· regi napocban hog biriac Ÿdumeanac maradekit ꝛ mendē nèmʒètekèt aʒert hog ǫ reiaioc hiuattatot legen vrnac nèue Vgmond vr èʒekèt teuǫ: teʒē èʒekèt Ime iǫnèc napoc vgmōd vr ꝛ a· ʒanto aratot foglal. ꝛ ʒǫlǫnèc ṅomoia magot èrèʒtǫt Es hegec edesseget ʟepegnèc. ꝛ menden halmoc megmu̇uèltèc leʒnèc Es megfordeitom ⁼ èn nepèmnᶜ ⁼ Isr̄lnèc fogsagat ꝛ megrakiac a· puʒta varosokat. ꝛ lakoʒnac ǫbènnec ꝛ ʒǫlǫkèt ~~plal~~ plantalnac. ꝛ ǫ borokat iʒiac. ꝛ kèrtekèt alkotnac. ꝛ ǫ gimǫlʟǫkèt eʒec Es plantalom ǫkèt ǫ fǫldǫkǫn. ꝛ touabba ṅem irtom ki ǫkèt ǫ fǫldǫkǫnbǫl mellèt attam ǫnèkic Vgmond vr istèn Prologus

It keʒdetic Abdias ꝓphetanac ꝓlogusa

JAcob ꝓpheta vallot aṫafiat Esawot ki ǫtèstenèc vèrèssegeiert Heber nèluèn nèuèʒtètet Edomnac ki Deiakol pirosnac mondatic nèhèʒ gu̇lǫseǵǵèl gu̇lǫltètuē. èrǫkǫdǫt megǫlni ǫ meg èmleitet aṫṫafiat ki Isr̄l nèuèt uǫt | Ki okert mendenec kic Esaunac gu̇lǫseget kǫuèttec Isr̄lnᶜ nepet v̇ldǫʒtec ꝛ a· megmondot Jacob patriarchanac fiait Esaunac ꝛ edomnac

Digitized by Google

nèuèʒtèttèc Es mert Isrlnèc nepe a· caldeosoknac fogsagabol istènnèc akaraťťabol meghiuattattac Ihrlmbè ꝛ Cirus Persaÿac kirala miat egèb orʒagtol nèhèʒèn getrèttètet ꝛ megṅomoreitatot Aʒert èʒ orʒaǵ ki Esau ʒokasaual a· megmōdot megfègèttètic Abdÿas ꝓphetanac hirdètese miat ki nē istènnᶜ ḣaragiabol dè diʟèkedicvala ǫnǫn èrèiebǫl hog a· a· nepèt meg gǫʒtǫ Ki orʒagrol regentèn Dauid miat a· soltarbā mondatot ʒaʒ huʒō hatod reʒebē Èmlèkeʒièl meg vrā Edomnac fiairol Ihrlmnèc napiat mert aʒ egèbi èʒ oluasassal megfoglaltatuā iǫuèndǫ itelètet nèmʒètekrè. ꝛ istènnèc orʒagat Isrl nepebē ièg3ic èʒ oluasattal megfoglaltatot okoker

a

A ʒ Heberec èʒt mongac lenni ki Samariaÿ Achab kiral alat ꝛ aʒ igē kègetlènsegǫ Jeʒabel alat eltètet ʒaʒ ꝓphetakat aʒ barlangocban auag fǫld alat valo vèrmekbèn. || Kic nē haitottac tèrdekèt Baal 117-dik levél.
èlǫt. ꝛ a· hèt èʒerecbǫl valanac kikèt mert nē tudot Illès megfègèttètic ꝛ ǫ koporsoia mend maiglan Eliʒeus ꝓpheta koporsoiaual ꝛ Janos baptistaieual tiʒtessegbèn vallatic Sebasťeban ki regentèn Samarianac mondaticvala Eʒt Herodes kiral Antipaternèc fia Augustus ʟaʒarnac tiʒtessegerè Gǫrǫg nèwèl nèuèʒte ꝛ hiutta Augustannac ¶ Aʒert mert ʒaʒ ꝓphetakat eltètetvala ꝓphetalasnac malaʒťat veue. ꝛ a· sèrègnèc vèʒèrebǫl lǫn eghaʒnac vèʒère Tahat Samariaban kůsdèd ʟordat èltètetuala Ma mēd èʒ vilagbā eltèti xp̄cnac eghaʒait Es mikent Estuā getrèlmnèc koronaiat veuerdemle

vgan èʒ istènnèc ʒolgalaťťabol diuèkedic nèueuèl pal apastallal Mert Abdÿas mú nèluǫnkǫn ʒoʒatlic vrnac ʒolgaia

E Saw Isaaknac fia Jacobnac aťťafia Edōnac ꝛ hiuattatot ꝛ vèrès. ꝛ seÿrnèc ꝛ ʒǫrǫsnèc Eʒ biria a· videket ki ma mondatic Gabbalenanac hol èlǫʒer lakoʒtanac aʒ orreosoc kic magaraʒtatnac ʒabadoknac A· varos kèdeg mel Heberǫl Edomnac ꝛ Gǫrǫgǫl Idumeanac hiuattatic ʒerʒǫienèc nèuebǫl | Palestinaÿ falunac mondatic Kinèc mondatic Amos miat a· harom ferteʒètessegen. ꝛ a· negèdiken nem fordeitom meg ǫkèt ¶ Aʒert mert èʒen èmber harom nèuèckèl nèuèʒtètic Vgā ꝛ ǫ fǫldǫ mondatic ~~Seÿrnèc~~ Edomnac ꝛ Idumeanac ꝛ· Seÿrnèc ꝛ· Eʒ videc nem ʒamlaltatot a· kúuǫl valo ~~videkbè~~ nèmʒètec kǫʒibè. mert birattatot Isaac fiatol Jacob aťťafiatol. sem adattatot Isr̄l fiainac birodalmba. Dè Isr̄l fiaÿ megtiltattac fèguèrt indeitanioc ǫ aťťoc fia èllèn Mikent kèdeg Esau gúlǫsegbǫl v̇ldǫʒtǫ ǫ aťťafiat Jacobot vgā aʒ Idumeosoc. mendenha fèṅegètesec voltac aʒ Isr̄litaknac Aʒert è· ꝓpheta aʒ Idumeosoc èllèn bèʒel

It im̄ar keʒdetic scent Abdyas ꝓphetanac kǫnuǫ

Abdÿasnac

A Bdÿasnac latasa èʒt monga vr istèn Edomnac Hallast hallottonc vrtol. ꝛ kǫuètet èrèʒtet nèmʒètekheʒ Kèllètec fel ꝛ felkè-

Digitized by Google

lonc o èllène hadban Ime aprodda attalac tegedèt nèmzètekbèn igen vta-
latus vag te || Te zúnèdnèc kènelsege magaztatot fel tegedèt Kozirtoknac 118-dik levél.
hasadekiban lakozot o zèki felmagaztatot Ki mondaz te zúnèdbèn Ki non-
zon le èngemèt foldrè ¶ Ha felmagaztatandol mikent kèsèlo. z ha villa-
goc kozibè vètènded te fezkèdèt onnat le nonzlac tegedèt vgmond vr Ha
vrroc bèmentènèc volna te hoziad. z tolnaioc eÿèl midènē vèztègtèlvolnaé
Nemdè elegèt vrozianac volnaé magoknac Ha zolo zedoc bèmentènècvolna
te hoziad. Midènē fürtolkèkèt nē hattanac volna é tenèked Mikeppèn tu-
dakoztacmeg Esawot. megtuttac o rèitekit mēd hatarīglan Ki èrèztettènèc
tegedèt. z te bekesegednèc menden ferfiaÿ megkaromlottanac tegedèt Te
bekesegedn^{o} mendē ferfiaÿ hatalmaztanac te èllèned Kic te vèlèd eznèc
vala. vètnèc lèsèlkedètekèt te alad Nini. ildomossag obènne Midènē anna-
pon nē vèztem é èl a$^{\cdot}$ bolkèkèt Idumeabol. ¢ az ildomosokat Esaunac he-
gebol vgmond Es felnèc te èrossid deltol hog mególèttèssec ferfiu Esaw-
nac hegebol A$^{\cdot}$ meg oldoklesert. z a$^{\cdot}$ hamissagert te atadfiara Jacobra Bè-
fedez tegedèt galazat z èluèz orocke | Annapon midon allanal o èllène. mi-
dō idègenec vezicvala o sèrèget. z kùnol valoc bèmennècvala okapuin z
Ihrlmen èrèztnècvala ńilat Te z$^{\cdot}$ valal mōnal eg azoc kozzol. z nē vtalz
te atadfianac napian. z o zarandoklattanac napian ¢ nem orolz Juda fiain
ovèzedèlmeknèc napian. z nē magaztatod fel te zadat a$^{\cdot}$ torodèlemnèc
napian Sem megbè èn nepèmnèc kapuin o romlasoknac napian sem vtalz
te z$^{\cdot}$ o gonossagin o puztolattanac napian. z nē èrèztètel ki o hada èllèn

ǫ puʒtasaganac napian. sem allaʒ vtaknac kimenètin hog meǵ ǫllèd ǫkèt kic èlfuttanac. ꝛ nē rèkèʒtedbè ǫ maradekit tǫrǫdèlmnèc napian mert kǫʒèl vrnac napia menden nèmʒètekrè. Mikent tǫttèl. leʒen tenèked. te megforbatlasodat fordeha te fèdrè Mert mikēt ittal èn scēt hegemē. igèn iʒnac ꝛ· menden nèmʒètec te bèlǫllèd ʒǫnètlèn ꝛ iʒnac ꝛ èlṅèlnèc. ꝛ leʒnèc mōnal ne legènèc Es Sÿonnac hegen leʒen ʒabadolas. ꝛ leʒen scēt. ꝛ Jacobnac haʒa biriac kic ǫtèt birtacvala. ꝛ leʒē Jacobnac haʒa tuʒ. ꝛ Josephnèc haʒa
119-dik levél. lanǵ. ꝛ Esaunac haʒa Poʒdoria Es meg gerièʒtètnèc ǫbènnec. ꝛ meǵ || mariac ǫkèt. ꝛ nē leʒnèc touabba Esauhaʒanac maradeki. mert vr bèʒellette Es aʒoc ǫrǫklic Esaunac heget kic vadnac delrè. ꝛ kic a· iaʒoknac mèʒǫsin. ꝛ biriac Effraimnac videkit. ꝛ Samarianac videket ꝛ beniamin biria Galaadot. ꝛ Isrl fiaÿ sèrègenèc èluitèlète Cananeosoknac mendē hèlit Sÿdoniaÿ Sareptaiglan. ꝛ Ihrlmnèc èluitèlète ki vagon Beforobā biriac delʒègnèc varosit Es felmennèc a· ʒabadeitoc Sÿonnac hegerè. megitelni Esawnac heget Es leʒē orʒag Vrnac Amen. Aʒ Hebereknèl ninnèn Amen.

It keʒdetic eleue s. Jonason ualo ꝓlogꝰ Prologus

s Scent Jonast aʒ heberec vallac Sÿdoniaÿ Sareptabèl nèmberi fianac lenni Kit Illès ꝓpha meǵ holtat felkǫlte kit aṅṅa monduā ǫnèki aʒutā Ma meg esmèrtèm mert istènnèc ferfia vagte. ꝛ istènnèc igeie te ʒadbā igassaǵ Eʒ okert è· gèrmeket ꝛ· ig hiua Amathi. mert Amathi mv̇

Digitized by Google

ṅèluǫnkǫn iǵassagot ʒoʒatl Aʒert ꝛ· hog Illès igaʒat bèʒellet Aʒ ki felkǫltètet igassaǵ fianac mondatic lenni ~~Aʒ~~ | Aʒert aʒ iǵassagbol galamb ʒůletic Mert Jonas galambnac ʒoʒatlic Isr̄lnᶜ kèdeǵ karhoʒaťťara Jonas èrèʒtètic a poganokhoʒ hog niniuèn pn̄iat múuèlkeduen aʒoc gonossagocban maradnanac meǵ Valobiʒoṅ Jeroboamnac Isr̄l kiralanac idèiebèn ki istènt meghaguan ǫnepeuèl Samariaban baluānac aldoʒicvala Jonas ꝓphetat a· kiraloc negèd kǫṅuǫ ièlenti uoltnac Eʒ mikor ꝓphećiaual megvilagosoltuolna latuan Niniuèn varosanac bůnǫsit istènnèc irgalmassagat kǫuètèndǫknèc hog ne lattatnec hamissat p̄dikalni aʒon varosnac vèʒedèlmet meghirdètètrè. nē akarvala mennÿ Me't mikent istèn bèʒellet Abrachamnac Sodomaÿaknac ꝛ gomorraÿaknac kègetlènsegekrǫl Sodomaÿaknac ꝛ Gomorraÿaknac v̇uǫltesec iutot èn hoʒiam Vgan ꝛ mōdatic Niniuènrǫl Aʒert hog felment legen ǫ gonossagoknac v̇uǫltese istènheʒ Es mikent istènnèc lǫt itelèteuèl A· Sodomaÿakrol ~~istèn~~ Niniuèn meghiuattatot Vgan ꝛ Jonas Niniuèn èllèn mōdot tǫruent nē akariauala meghiuni istèn ʒerʒeset nē tudo ki èmbereknèc v̇duǫsseget ǫ hoʒia fordoloknac inkab akaria hognē vèʒedèlmet Aʒon tǫrtent || vala annac mel ꝛ· scent Eliʒeusnac ki a· sunamitis nèmberinèc ~~meg-~~ 120-dik levél.
~~holt~~ nèmberinèc megholt fiat nem tuda Aʒert Jonas alaiťauala ǫmagat èlfutni istènnèc ʒèmele èlǫl valamit èmbersegest ʒènuèduen monduā Dauid Houa megec te ʒèllètedtǫl. ꝛ houa fussac te orcadtol Prologus

Digitized by Google

IOnas galambnac magaraztatic a banatosnac Amathinèc fia ki uolt gethbol ki vagon Ophirbèn poganoc p̄dikalasara èrèztètic Erèztètuen megutalla megutaluan èlfut èlfutuā èlalozon. ki miat a· haio vèzedèlmèztètic dè a· nil az èltitkoltat megleli A· ceth az èluètettèt bènèli. a imadkozot ki okagga meguèttètuē p̄dikalta az èl fordolast dè megzomorodic a· varosnac p̄niaiaban. a a· poganoc vdūosegenèc irelkedic Qrol a· zold borost'annac arnekan. a bankodic hirtèlèn megazasan Kinèc koporsoia Gethnèc neminèmo varosabā vcal.kabā mutattatic ki vagon kèt mel foldon Sephorimtol az utbā kin mennèc Thiberiadenbè

S ~~lon vrnac igeie~~

JOnas zepsego galambnac magaraztatic o haio vèzedèlmeuèl vrnac getrèlmet peldazia èz vilagot p̄niara hÿa a niniuēn^{c} nèue alat poganoknac vduosseget hirdèt |

It kezdetic scent Jonas ꝑpketanac konuo

S lon vrnac igeie Jonashoz Amathi fiahoz mōduan Kèlfel a mennèl Niniuènbè a· nag varosba a p̄dikal o bènne mert feliot o gonossaga èn èlombè Es felkèle Jonas hog èlfutna Tarsisba vrnac orcaiatol Es lezalla Joppènbè. a lele haiot Tarsisba menot. a megada nèkic a·

Digitized by Google

haio bėrt. ꝛ bèle ʒalla hog èlmenne ϙuèlec Taraisba vrnac orcaia èlϙl Vr kèdeg èrèʒte nagʒèlèt a· tèngerbè Es lϙn igē nag vèʒ a· tèngerē. ꝛ a· haio vèʒedèlmèʒic vala megtϙrèttètni. ꝛ a· haiosoc felenᶜ. ꝛ a· ferfiac v̇uϙltènèc ϙ istènekheʒ. ꝛ èrèʒtec aʒ èdeṅekèt mellèc a· haioban valanac hog megkϙṅuèbednenᶜ aʒoctol ¶ Es Jonas leʒalla a· haionac also felebè. ꝛ alоʒon vala nèhèʒ alommal. ⁊ vepec ϙ hoʒia a· haionac biroia. ⁊ mōda nèki Mit ṅomoreitatol meǵ alōmal Kèlfel hÿad te istènedèt. ha talātal istèn gondollon mv̇ rollonc. ꝛ ne vèʒiϙnc èl Es mōda ferfiu ϙ tarsanac Jϙuètec ꝛ èrèʒiϙnc ṅilakat ꝛ tugguc || meg mirè è· gonoʒ iϙt legē mv̇nèkc̄. ꝛ èrèʒ- 121-dik levél
tenèc ṅilakat. ꝛ a· ṅil èsec Jonasra. ⁊ mondanac ϙnèki Mōgadmeǵ mv̇nèkϙnc ki okaert legē ⸗ è· ⸗ gonoʒ = mv̇nèkϙnc. Mel te mv̇nèlkedèted. mel te fϙldèd. ꝛ houa meg. auag mel nepbϙl vagte Es mōda nèkic Heber vagoc èn. ꝛ èn meṅnèc vrat istènet felem ki tϙttϙ tèngert ꝛ fϙldèt Es felenèc a· ferfiac nag felèlemmèl ꝛ mōdanac nèki Mit tϙttèl Mert meǵ èsmèrtecvala a· ferfiac. hog vrnac orcaia èlϙt futna. mert Jonas megièlentette vala nèkic Es mōdanac ϙnèki Mit tegϙnc tenèked. ꝛ megʒϙṅnec è· tènger mv̇tϙllϙnc Mert a· tènger megenva vala ꝛ ϙreiaioc dagadvala Es mōda nèkic Vegètec fel èngemèt ꝛ èrèʒiètec a· tèngerbè. ꝛ a· tènger megʒϙnic tv̇ tϙllètec Mert tudom èn hog èn ertèm vagon tv̇ raitatoc è· nag vèʒ Es a· ferfiac èuèʒenèc hog meg. a· fϙldrè fordolnanac ꝛ nē tèhètec. mert a· tènger foluala ꝛ ϙ reiaioc dagadvala. ⁊ v̇uϙltenᶜ vrhoʒ ꝛ mondanac Kerϙnc vr ne vèʒiō̄c èl è· ferfiunac lelkebē ꝛ ne aggad mv̇reiāc èʒ artatlā

vert. mert te vrā mikēt akartad ugtǫttèl Es ueuec Jonast 2 a· tèngerbè èrèʒtec. 2 a· tènger megalla ǫ haragiatol | Es a· ferſiac felec vrat nagfelèlēmèl. 2 oſtakat aianlanac vrnac. 2 fogadasokat tǫnèc

Cap^m masod

ES alkota vr vr igē nag halat hog èlnèlne Jonast Es uala Jonas a· halnac hasaban harom napokban 2 harō eÿekbèn Es imadkoʒec Jonas ǫ vrahoʒ istènehez a· halnac hasabol 2 mōda En tǫrǫdèlmèmbǫnl kaialtottā vrhoʒ 2 meghalgatot èngemèt Pokolnac hasabol vuǫltǫttē 2 meghalgattad èn ʒomat Vèttèl èngemèt melsegbè tèngernº ʒüuebēn. 2 a· folo megkǫrnekeʒet èngemèt Mend te melsegid 2 te habid èn reiā mentènèc. 2 èn mondec Eluetèttē te ʒèmèidnº ʒèmeletǫl Valobiʒon èsmeg meglatō te scent tplomodat Megkǫrnekeʒtènº èngeſ vizèc mēd èn ſelkemiglèn. Melseg megkǫrnekeʒet èngemèt. tènger bèfette en fèmèt, Hegeknèc vtolli tǫneiglèn leʒallottam. Fǫldnèc ʒauari bèrèkeʒtettènº èngemèt. 2 megkǫrnekeʒtèc èngemèt ǫrǫckè. Es fel èmèled a· tǫrètètbǫl èn elètemèt èn vrā istèn Mikorō getrèttètnec èn bènnē ènlelkem. vrā megèmlèkeʒtē hog te hoʒiad iusson èn imadsagō. 2 te a. tplomodhoʒ Kic hiusagokat ǫriʒnº heːaba haggacmg ǫ irgalmassagat En kèº diuerètnº ʒoʒatſtaban aldoʒō tenèked Vala-
1211-dik levél. mellèkèt || fogattā megadom vrnac èn megʒabadolasomert ¶ Es mōda vr a· halnac. 2 ki okada Jonast a· ʒarraʒra

Digitized by Google

Capitulum harmad

ES ſon vrnac bèʒede masodʒer Jonashoʒ mōduā Kèlfel. 2 men èl 3
niniuẽbè a· nagvarosba. 2 p̄dikallat ot ꝙbẽne a· p̄dikaciot kit
èn bèʒellec tehoʒiad Es felkèle Jonas 2 èlmene Niniuèn varosaba vrnac
igeie ʒerēt. ⁊ vala Niniuẽ nag varos harom napocbā menꝙ Es kèʒde Jo-
nas bèmēni a· varosba egnapi utat. 2 vuꝙltꝙ 2 mōda. Megnèguèn napoc
vadnac 2 Niniuèn èlsullèd Es a· niniuènbèli ferſiac hunèc vrba. 2 bꝙitꝙt
hirdètenèc. 2 sakockal ruhaʒtatanac a· nagtol foguā mēd a· kusdèdiglèn.
2 èʒ ige iuta Niniuèn kiralahoʒ Es felkèle ꝙzèkibꝙl. 2 ꝙ ruhaiat rolla le-
uète. 2 sacba ꝙltꝙzec 2 a· hamuba vlꝙ Es uuꝙltꝙ 2 mōda Niniuẽbèn ki-
ral ʒaiabol 2 ꝙfèdèlmiebꝙl mōduā Èmberec 2 barmoc. 2 tèhènec. 2 apro-
barmoc sēmit ne egènèc se ꝙriʒtèssènèc 2 viʒèt ne iganac. 2 èmberec 2
barmoc sakockal fedeʒtèssènèc bè. 2 kaialanac vrhoʒ èrꝙssegbèn. 2 ferſiu
megfordollon ꝙ gonoʒ utabol. 2 hamissagabol mellèc vadnac ꝙ kèʒekbèn Ki
tugga ha megfordollon 2 megbolasson istèn. 2 megfordollon ꝙ haragianac
hirtèlènkedètebꝙl 2 nem vèʒꝙnc èl Es lata istèn ꝙ muuèl- | kedètekèt.
mert megfordoltanac ꝙ gonoʒ vtocbol. 2 kègèlmèʒet istèn a· gonossagon
mellèt bèʒelletvala hog tenne ꝙnèkic 2 nē teue

Digitized by Google

Capitulum negèd

ES getrèttètec Jonas igē nag getrèlemmèl ⁊ megharaguec ⁊ imadkoʒec vrhoʒ ⁊ mōda Onʒollac vrā Midènē nē èʒes ė èn igeim. micor megvolnec èn ſǫldèmbèn. aʒert foglalā hog èlfutnec Tarsisba Mert èn tudom meᵗt te kègèlmès ⁊ kǫnǫrǫlètes istèn vag èngedèlmès ⁊ sok irgalmassago. ⁊ megbolato gonossagokat Es ma vrā kerlèc vegèd èl èn lelkemèt èn tǫllèm. mert iob ènnèkem halal hognē élèt Es monda vr Alaitod ė hog okan haragoʒol te Es kimene Jonas aᵗ varosbol. ⁊ vlǫ aᵗ varosnac napkèlète fèlǫl. ⁊ alkota maganac arnekot. ⁊ vluala aʒ alat aʒ arnekon. miglèn latna mi tǫrtennec aᵗ varosnac Es alkota vr istèn borostant ⁊ felnèue Jonasnac fèierè hog volna arnec ǫ fèien. ⁊ megoltalmaʒna ǫtèt. mert munkalkodotuala. ⁊ ǫrǫlǫ Jonas aᵗ borostanon nag ǫrǭmèl Es alkota istèn fergèt ~~reg~~ reggèlnèc felmenètebèn holnapra. ⁊ megraga aᵗ borostant

122-dik levél ⁊ megaʒot — — — — || ~~nepès ⁊ fügèlmèʒis fǫld ⁊ ǫ tèllèssege Es~~ Es micor nap fel kǫltuolna paranlola vr aʒ mèlèg ⁊ aʒ aʒalo ʒèlnèc ⁊ lapa aᵗ nap Jonasnac ~~feierè~~ ⁊ hèueiteʒec ⁊ kere ǫlelkenᶜ hog meghalna. ꝙ monda Job ènnèkem meg halnom hog nè elnem Es mōda vr Jonasnac Alaitod ė hog te iol haragoʒol è borostanra ꝙ monda En mend halalomiglan iol haragoʒom Es monda vr Te bankodol è. barostanon kibèn nem munkalkottal sem tǫttèd hog nèuèkednec ki eg eÿ alat lǫt. ⁊ eg eÿ alat èluèʒet ⁊

Digitized by Google

meǵaʒot Es ne èngèggèc ė Niniuènnèc è· nag varosnac kibèn tǫbbèn vadnac ʒaʒ huʒ èʒer èmbereknèl kic nem tuggac mi legē ǫ ioǵioc ꝛ balloc kǫʒǫt ꝛ soc barmoc Prologus

It eleue uettetic Michiason ualo ꝓlogus

JOatannac ꝛ achasnac ꝛ Eʒechiasnac Judakiralinac napiban Michias ꝓphetat mutaťťa è· kǫṅǫ scent leleckèl bètǫltnèc è· ꝓpheciaiara Dè a· fèllǫl mondot kiraloc ʒamabol Joatant ꝛ Eʒechiast a· kiraloc negèd kǫnuenèc ꝛ masod paralipomenonnac Hÿstoriaÿa ièlenti hog ǫ igaʒ ʒerʒètekert istènnèc kellèttènèc Achaʒ kèdeg istènt meghaguā Samarianac ꝛ Sirianac baluaṅit ièlentètic hog beʟǫltǫ legen ꝛ ǫ fiait tùʒʒèl meǵ eǵèttètuen aldomasba aianlotta Miert Samarianac istène ki Isr̄lnèc ꝛ Judanac kiralit a· megmondot baluaṅoknac hamis ʒerʒèteuèl megʟaltauala meǵporeituā ǫ haragiat ʒarmaʒandonac ǫ bèleie fèṅegètte a· tǫruētǫrǫ Isr̄lnᶜ nepet ꝛ ǫ fèdèlmit kic haʒug kiʒlèlèteckèl a· nepèt kenʒereitettec vala baluaṅ imadasra mennÿ | a· kǫuetèndǫ igekbèn fogsagot ꝛ halalt hirdèt iǫuèndǫuǫl

IStènnèc bèʒede mel lǫt ki mendenkor ꝓphetachoʒ leʒal leʒen Michiashoʒ ꝛ· ki alaʒatossagnac magaraʒtatic Demorastenbèli Micheasnac ki mend èʒ napiglan Obenthopolim Palestinaÿ varos mèllèt vagon nē

Digitized by Google

nag falu Es magaraʒtatic ʒep ꝓrꝓklètnèc auag alaʒatossagnac mel ioʒagoc kꝓʒꝓt ièlesbnèc mondatic. istèn ꝓrꝓclètenèc rèmensegebꝓl ʒùlètic Eʒ alaʒatossag nem èrtètic mel bùnꝓknèc consciènciaiabol iꝓ dè mel a· ioʒagoc kꝓʒibè vèttètic honnan mondatic Alaʒkoggatoc a· hatalmas istènnèc kèʒe ala. ⁊ ki magat alaʒanga felmagaʒtatic ⁊ ug. tanollatoc èn tꝓllèm mert kèges vagoc 2 ʒùuèl alaʒatus Aʒert mikeppèn mv̀nalonc a· fogadasoc 2 monnal ioʒagnac ʒallasara vèttètnèc aʒ igeknèc. xp̄c gꝓʒꝓienèc nèuèʒèti kègesec iamboroc 2 a· nèuèʒètesec fordeitatnac tulaidonocba Vgan aʒ Heberekènl 2· Micheas. ⁊ Abdÿas 2 egèbèc ollatanoc ioʒagoknac nèuèʒètebꝓl a· ʒùlèctꝓl vèttèttènèc ʒabadoknac ioʒagoknac nèuèʒètebꝓl

It i m̄ar kezdetic scent Micheas ꝓphetanac kꝓnuꝓ

VRnac igeie mel lꝓt Demorastenbèli Micheashoʒ Joatan Achas 2 Ezechias Juda kiralinac napiban mellèt latot Samariara ⁊ Ihrlmrè ¶ Halgassatoc menden nepèc 2 figèlmèʒie fꝓld 2 ꝓ tèllèsseǵe Es legē vr
123-dik levél. istèn mv̀nèkꝓnc tanoba vr ꝓ scēt tp̄lomabol || Mert ime vr ki megen ꝓ scent hèlerꝓl 2 leʒal 2 megǹomogga fꝓldnèc maǵassagit 2 megèmeʒtètnèc ꝓalatta valo hegec 2 vꝓlgèc èlmèttètnèc mikent viuʒ tꝓrnèc orcaiatol mikent viʒèc kic èlfolnac melsegbè Mēd èʒ Jacobnac fertezètessegibèn 2 Isrl haʒanac bùnibèn Mel Jacobnac bùnꝓ ? Nemdè Samaria è ?

Digitized by Google

Es mellèc Judanac magassaga ? Nemdè Ihrlm é ? Es vètē Samariat mikent kouèknèc astagat mèzobèn micor plantaltatic a· zolo 2 o kouèit leuonzō a· foldrè 2 o fondamentomit megièlentē. o menden faraguani le èsnèc. 2 o menden beri meg egèttètnèc tūzzèl. 2 o menden baluaňit vètem vèzedèlembè mert a· kuruanac beribol güitèttènèc. 2 a· kuruanac berebè fordeitatnac Ezen siroc 2 ordeitoc èlmegec megh fozstatuā 2 mèzeitèlènen. siralmat tezec mēt sarkaňoket. 2 gazolatot monnal strucoket mert rèmentèlènolt o Lapasa Mert iot Judaiglan 2 illètte èn nepèmnèc kapuiat Ihrlmiglèn Gethbè ne akariatoc meghirdètnetec. Konuèzèteckèl ne akariatoc sirnotoc Pornac hazabā himletec megh magatokat porral 2 èlmegen tv tollètec a· zep lakodalm zegensegtec meggalazstatuā Nem ment ki ki a· kimenètbèn lakozic. a· zomzed haz siralmat vezen tv bèlollètec ki allot o maganac ki megbètègolt ioban ki lakozic kèsèrosegecbèn mert vrtol lezal gonoz. Ihrlmnèc kapuiara. | Zèkèrèc felèlmenèc zaigasa Lachisban lakozora. bünnèc kèzdète vagon Syon leaňanac mert tebènnèd lelèttèttènèc Isrlnèc fertezètessegi Azert agga a· futokat Gethnèc orolklèterè hazugsagnac haza Isrl kiralinac meglalasara. Meglèn orolklètet h hozoc te nèked ki lakozol Maresaban Odolamiglan io Isrlnèc dilosegé copazlat 2 ňirèt te gèňerkedètednèc fiaira Zelesehèd meg te kopazlatodat mikent kèsèlo mert foglac vitèttènèc èl te bèlollèd

Capitulum masod

JAÿ kic gondoltoc kellètlènt ꝛ gonoʒt mūuèlkettec tv̇ hailaktocban Veterṅèÿ vilamodat teʒitec aʒt mert vrnac èllène ǫkèʒec ꝛ keuantanac mèʒǫkèt ꝛ èrǫuèl èluǫttec. ꝛ haʒakat èlragattanac ꝛ ferfiat meg patuaroʒtanac. ꝛ ǫ haʒat ꝛ ferfiat ꝛ ǫrǫclètet Aʒert èʒt monga vr istèn Ime èn gonoʒt gondoloc è· haʒbèlièkrè honnat nē vèhètitec ki tu̇ ṅakatokat ꝛ kèuelen nem iartoc. mert aʒ v̇dǫ mentǫl gonoʒb Annapō vetèttètic tv̇ reiatoc pelda bèʒed. ꝛ enec edesseggèl eneclètic monduan Megtǫrètettèl puʒteitattonc meǵ. èn nepèmnèc reʒe megvaltoʒtatot Mikeppèn megen èl èn tǫllèm mikor meǵfordoland ki mv̇ videkinckèt meǵoʒia Aʒert O Isr̄l nē leʒen tenèked ṅil kǫtèlenèc èrèʒtǫiǫ vrnac serègebè Ne bèʒellètec bèʒeluè nem ʟepeǵ èʒekrè Nē foglalla meg a· galaʒat vgmond vr Jo Jacobnac
124-dik levél. Minē meg rúuideitètet vrnac ʒèllète auag illètènec ǫ || gondolati Nemdè èn igeim iok ė auual ki igaʒā iar Es meg aʒ èllèn èn nepèm èllènsegbė kǫltfel A· ʒokṅarol a· palastot èluǫttetec ꝛ aʒokat kic egu̇gǫuèn iarnacvala hadba fordeitottatoc En nepèmnèc nèmberiekèt ki vèttetec ǫgèṅerkedèteknèc haʒabol ꝛ ǫ aproggokat èluǫttetec èn ǫrǫc diʟerètemet Kèllètec fel ꝛ meṅṅètec èl mert nē vallotoc it ṅugolmat ǫ ferteʒètessegeiert meǵtǫrèttètic mentǫl gonoʒb rothadagossaggal ¶ Auaÿha nem volnec ferfiu ʒèllètet vallo ꝛ inkab haʒugsagot bèʒellènec ʟepegec tenèked bort ꝛ meg-

Digitized by Google

reʒegeitǫt ⁊ leʒē kirè ʟepeg è· nep Gůlèkeʒètlèc egbè gůitlèc tegedèt Jacob mend egbè hoʒom Ihr̄lmn^c maradekit Isr̄lt ⁊ egèmbè Vètem ǫtèt monnal ʟordat aʒ akolba ⁊ monnal apro barmot akloknac kǫʒèpibè ʒaiognac èmbereknèc sokassagatol Mert felmegen vtat ṅituā ǫ èlǫttǫc Meǵ oʒtuan ꝛ bèmennèc a· kapun ⁊ kimennèc ǫ raita Es ǫ kiraloc megen ǫ èlǫttǫc ⁊ vr ǫfèieken

Cap^m harmad

ES mondec Halgassatoc Jacob fèdèlmi ⁊ Isr̄l haʒanac vèʒèri Midènē nem nèktec kel tudnotoc aʒitelètet ė Kic gůlǫsegbèn vallatoc a· iot ⁊ ʒèrètitec a· gonoʒt Kic èrǫuèl èlueʒitec ǫ bǫrǫkèt ǫ rolloc ⁊ ǫ husokat ǫ ʟontokrol kic megǫttec èn nepèmnèc husat ⁊ ǫ bǫret annac felette lehuʒtac ⁊ ǫ tètèmekèt megʒègdèltec ⁊ rèmekekbè vagdaltac mikent fǫdǫbèn ⁊ mōnal hust faʒeknac kǫʒèpibè Tahat v̇uǫltnèc vrhoʒ ⁊ nē halgaťťa meǵ ǫkèt ⁊ èlrèiti | ǫ orcaiat ǫtǫllǫc. aʒ v̇dǫbèn mikent alnakol můuèlkettènèc ǫ lelèmesecbèn Eʒekèt mōga vr a· ꝓphetakra kic èl hitètic èn nepèmèt kic megmariac ǫ fogockal ⁊ bekeseget predikalnac Es ha ~~valaki~~ nem adand valamit ǫ ʒaiocba hadat scèntelnèc ǫreiaioc Aʒert a· latasert eÿ leʒen ǫnèkic ⁊ setetseg a· varasolasert. ꝛ nap èlṅugoʒec a· ꝓphetakra ⁊ megsetetǫl ǫreiaioc nap Es meg galaʒtatnac ~~kik latatot latnac~~ ⁊ meg galaʒtatnac a· neʒǫc ⁊ mend bèfedic ǫ ʒèmelekèt mert ninʟ istèn-

Digitized by Google

nèc fèlèlète Valobiʒon èn bètǫltèm vr ʒèllètenèc èrǫssegeuèl itelèttèl ꝛ igassaggal hog meghirdèssèm Jacobnac ǫferteʒètessegit ꝛ Isrlnᶜ ǫ bůnet. Halgassatoc eʒ eʒt Jacob haʒanac fèdèlmi ꝛ Isrl haʒanac biraÿ kic megvtaltoc itelètet ꝛ menden iǵassagokat èlfordeitotoc Kic megrakiatoc Sÿont verecbē Ihrlmet hamissagocbā Ǫ fèdèlmi aiandokocbā itelnècvala ꝛ ǫ papi berert taneitnacvala ꝛ vron ṅugoʒnacvala monduac Minemdè vr nē tv̇ kǫʒèpettètec ė nē iǫnèc tv̇ reiatoc gonoʒoc Aʒert è· tů ůgètekert Sÿon megʒantatic mōnal mèʒǫ ꝛ Ihrlm leʒē monnal kǫuèknèc gůitese ꝛ a· tplomnac hege èrdǫknèc magassagaban.

Capitulum neged

ES leʒen napoknac vtolibā leʒē vr haʒanac hege keʒeitètet hegeknᶜ tètèiebè ꝛ hegec ꝛ halmoc felet magas. Jǫnec ǫ hoʒiaia ||
125-dik levél. nepèc ꝛ siètèlmèʒnèc soc nèmʒètec ꝛ mōdnac Jǫuètec meṅṅǫnc fel vrnac hegerè ꝛ Jacob istène haʒaba. ꝛ taneit mūkèt ǫ vtaira ꝛ megǫnc ǫ ǫsuèṅibèn Mert Sÿonbol megen ki a· tǫrueṅ ꝛ vrnac igeie Ihrlmbǫl. ꝛ itel soc nèmʒètec kǫʒǫt. ꝛ megfèg èrǫs nèmʒètekèt igen mèʒʒeiglèn. ꝛ megʒèǵdèlic ǫ tǫrǫkèt ʒanto vasacba. ꝛ ǫ ʒucaiokat kapacba Nèmʒèt nem veʒen tǫrt nèmʒèt èllèn ꝛ nē tanolnac te touabba hadakoʒnioc. ꝛ ferfiu v̇l ǫ ʒǫlǫiǫ alat. ꝛ nē leʒē ki meg ÿèʒie mert sèrègec vranac ʒaia bèʒellette mert mēden nepèc iarnac egmendenic ǫ vra istènenèc nèuebè Mů kèdeg

Digitized by Google

iaronc mv̇ ~~vrunk~~ istènǫnknèc nèuebè ǫrǫcke. ꝛ touabba vgmond vr Annapon egbè gu̇itǫm a· santalot ꝛ aʒt kit èluettèm vala felʒedem. ꝛ mellèt getrettèm vala megvigaʒtalom. ꝛ vètem a· santalot maradekocba ꝛ aʒt mel munkalkodot vala èrǫs nèmʒètbè ꝛ vr istèn orʒagl ǫraitoc Sÿonnac hegen matol foguā ꝛ ǫrǫkiglèn Es te Sÿon leaṅa ʟordaianac homalos torṅa te hoʒiad iǫ ꝛ iǫ Ihr̄lm leaṅa orʒaǵanac èlǫ hatalma Es ma mirè èmeʒtètelmeǵ ʒomorossaggal Midènē kiralod ninʟ ė tenèked auag èluèʒet tanalʟoʒo mert teged megfoglal sèrèlem mikent ʒu̇lǫt Sÿonnac leaṅa bankoggal ꝛ èrǫkǫggèl monnal ʒu̇lǫ. mert ma ki meg è· varosbol lakoʒol videkbèn ꝛ iǫʒ mend Babilloniaiǵlan ottogol ʒabadolʒ meg Ottogol ʒabadeitmeǵ tegedèt vr te èllènsegidnèc kèʒebǫl Es ma gu̇lèkeʒtènèc soc nèmʒètec kic mongac meǵ | kǫuèʒtèssec. ꝛ mv̇ ʒèmǫnc neʒ Sÿonra Ǫk kèdeg nem èsmèrtec meǵ vrnac gondolaṫṫat ꝛ nem èrtettec ǫ tanalʟit mert egbè gu̇itǫttǫ ǫkèt monnal ʒerǫnèc ʒenaiat Kèlfel Sÿonnac leaṅa ꝛ ʟepel mert te ʒaruadat vètē fecke ꝛ te kǫrmidèt vètem èrćecke ꝛ megtǫrʒ. soc nepèkèt ꝛ meǵǫlǫd ǫ ragadoʒasokat vrnac ꝛ ǫ èrǫssegekèt menden fǫld vranac

Cap^m ǫtǫd

TAhat meǵpuʒteitatol toluainac leaṅa Megkǫrṅekeʒètet vèttènèc mv̇ reianc Vèʒʒǫbèn ꝟ vèric meg Isr̄l vèʒèrenèc alat Es te Bethlèhèm Effrata kiʟenèd vag Judanac èʒeribèn Te bèlǫllèd megen ki ènnè-

kem ki legen vralkodo Isrlbèn Es ǫ ki menese kèʒdèttǫl foguā. ǫrǫksegnèc napitol foguan. aʒert vr istèn agga ǫkèt idèiǵlèn kibèn a· ʒúlǫ ʒùl Es ǫ aťťafiainac megmaradeki meǵfordoltatnac Isrlnèc fiaihoʒ ⁊ megallapic. ⁊ ǫ fiait ǫriʒi vrnac èrǫssegebèn ⁊ ǫ vra istène nèuenèc magassagaban Es megfordeitatnac mert ma felmagaʒtatic fǫldnèc hataraiglan Es leʒē è· bekeseǵ micor Assirius iǫuènd mv̇ fǫldǫncbè Es midǫn ṅomotandic mv̇ haʒincbā Es feltamaʒtonc ǫreiaioc hèt paʒtorokat ⁊ ṅolć ièles èmberekèt ⁊ ǫriʒic Assurnac fǫldet tǫrbèn. ⁊ Nemrotnac fǫldet ǫ ʒućaiocban Es megʒabadeit minkèt Assurtol micor iǫuènd mv̇ fǫldǫncbè ⁊ mikor ṅomotandic
126-dik levél. mv̇ hatarinkban Es leʒnèc Jacobnac megmaradeki soc nèmʒè- || tekbèn soc napoknac kǫʒèpette monnal harmat vrtol ⁊ monnal ʟeppènèt a· fúrè ki nē var ferfiat. ⁊ vartatic èmberec fiaitol. ⁊ leʒn^c Jacobnac megmaradeki ǫ nèmʒètibèn soc nepèknèc kǫʒèpettec monnal oroʒlan èrdǫknèc barmiban ⁊ monnal ⊕ oroʒlannac kǫlkǫ reuo apro barmoknac ʟordaiban Ki micor èlmenènd. ⁊ megṅomodand ⁊ kèʒdènd ⁊ ninʟèn ki megʒabadehon Es felmagaʒtatta te kèʒèidèt te èllènsegiden ⁊ te menden èllènsegid èluèʒnèc Es leʒen aʒ napon vgmond vr Èlueʒē te louaidat te kǫʒèpidbǫl ⁊ èluèʒtem te ʒèkèridèt Es èluèʒtem te fǫldèdnèc varosit ⁊ megtǫrǭ mend te èrǫssegidèt Es èlueʒec gonoʒol teuǫkèt tekǫʒèpedbǫl ⁊ neʒǫc nem leʒn^c te bènnèd Es èluèʒtem te ~~bal~~faraǵuaṅidat ⁊ te ~~kǫʒèpidbǫl~~ oʒlopidat te kǫʒèpidbǫl meǵ tǫrǫm Es nē imadod touabba te kèʒèidnèc múuèlkedètit Es ki irtom te

Digitized by Google

èrèztuènidèt te kozèpidbol Es megtorom te varosidat 2 tezec gozodèlmèt haragban 2 meltatlankodatban menden nèmzètecbèn kic nē hallottac

Capitulū hatod

HAlgassatoc mellèkèt vr bèzel Kèlfel 2 vètèkeggèl itelètbèn a· hegec èllèn Es halmoc halgassac te zodat Halgassac hegec vrnac itelètet 2 foldnèc èrosb fondamentomi mert vrnac itelète o nepeuèl 2 Isrllèl iteltètic Èn nepèm mit tottèm tenèked. | auag mibèn voltam zomoro tenèked Fèlèl ènnèkem Mert ki hoztalac tegedèt Egiptomnac foldebol 2 zolgalatnac hazabol megzabadeitottalac tegedèt Es èrèztettèm te orcad èlot Moÿsest 2 Aaront 2 Mariat Èn nepèm kerlèc èmlèkezièlmeg mit gondolt legen te èllèned Balach Moabnac kirala 2 mit fèlèlt legen nèki Baalam Behornac fia Sechinbol galgalamiglan hog meg èsmèrned vrnac igassagat Mit aianlac meltot vrnac Tèrdet haitoc a· felseges istènnèc Minē aianloce o nèki aldomasokat 2 èztèndèÿ boriukat Minem èngeztèltètic meg istèn orokn^c èzeribèn auag kouèr bakoknac soc èzeribèn Minē adom e èn èlo letemèt èn fertezètessegemert En hasamnac gimolet èn lelkemnèc bùneiert ¶ Oh èmber Megmutatom tenèked mi legē a· io. 2 mit vr meg kèrèssen tetollèd Valobizon itelètet tenned 2 irgalmassagot zèrètned 2 zorgalmazatoson iarnod te ⁼ istèneddèl ⁼ vrad Vrnac zaua a· varosnac vuolt. 2 vduosseg lezē o scent nèuet felòknèc ¶ Halgassatoc nèmec 2 ki kozèleiti meg azt

Digitized by Google

Meg tuz kègetlèneknèc hazocban 2 hamissagnac kenli 2 kùssèb mertec 2 tèllès haraggal Minē igazeitom é meg a· hamis merteket 2 saknac alnoc merteket kicbèn ọ kazdagi bètọltènèc hamissaggal 2 ọ bènne lakozoc hazugsagot bèzelnècvala 2 ọ ńèlnec lalo ọ zaiocban Azert èn 2 kèzdelèc meg-
127-dik levél. vèrnem tegeț vèzedèlmèl || te bùniden Te ezel 2 nem elegedel meg 2 te alazatod te kọzèpettèd 2 megfoglalod 2 nē zabadeitaz meg 2 kikèt megzabadeitandaz tọrnèc adom Te vèć 2 nem arać Te olait ńomz 2 nem kènèttètel meg olaÿal. 2 mustot ńomz 2 nem izol bort Es ọrizтèd Amrinac paranlolatit ę Achab hazanac menden mùuèlkedètet. 2 iartal ọ generkedètecbèn hog adnalac tegedèt vèzedèlembè a· Niniuènbèlièknèc. 2 sùuọltesbè ọ bènne lakozoknac 2 èn nepèmnèc bozzosagat visèlitec

Capitulū heted

JAÿ ènnèkem mert lọttèm mikent ki ~~soł~~ solọ zedètnèc fùrtọlkèit gùiti ọzzèl Ninl. solọ fọ etèlrè Megert fugèkèt keuant èn lelkem Eluèzet scent fọldrọl 2 igaz ninl. èmberecbèn Mend verbèn lèsèlkednèc Ferfiu ọ aťťafiat halalra vadazia ọ kèzeknèc gonossagat ionac mongac A· fèdèlm kèr 2 a· biro adatban vagon Es a· nag zolla ọ lelkenèc keuansagat
x neminèmọ tùuissès fa 2 meghaboreitottac ~~ọk~~ ọtèt ki mentọl iob ọkọzọttọc mōnal Paliurus 2 ki igaz monnal tùuis a· sọueńrọl Te ọrizètednèc napia 2 te meglatasod èliọt Es ma lezē ọ puztolaťťoc Neakariatoc hinnetec barattoknac Ne akariatoc

Digitized by Google

bizotoc a· vèzèrbè Attol ki alozon te ꝓlèdbèn ꝓrizièd te zadnac hailakat Mert fiu bozzosagot tezē ꝓ ꝓ atťanac 2 leaṅ feltamad ꝓ aṅna èllèn Meṅ ꝓ napa èllèn | Embernèc ꝓ ~~hazabèli~~ ꝓ èllènsege ꝓ hazabèli En kèdeg vrhoz nezec 2 varom istènt èn vduꝓzeitꝓmèt Meǵ halǵat èngemèt èn vrā istènē Ne ꝓrꝓl èn raitam èn èllènsegem mert le èstèm megfelkèlec Micor vlèndec setetecbèn Vr èn vilagossagom Vrnac haragiat visèlem mert bùnhꝓttèm ꝓnèki Miglèn itelle èn vgèmèt 2 tezi èn itelètimèt Ki vizen èngemèt vilagra 2 meglatō ꝓ igassagat 2 nez èngemèt èn èllènsegē. ꝯ bèfedeztètic galazattal Mert ugmond ènnèkē Hol vagon te vrad istèned Èn zèmèim meǵlattac ꝓtèt Ma lezē megṅomodatbā mikent vćaknac sara Napoc hog megrakattassanac te maceriaÿd Annapō mèzze lezē a· tꝓruen Annapon iꝓ Assur te hoziad 2 te èrꝓs varosodiglan Es az èrꝓs varostol foguā a· foloiglan 2 tèngertꝓl foguā tèngeriglèn 2 a· hegbꝓl a· hegbè 2 a· fꝓld lezen puztolatbā ꝓ lakozoÿert 2 ꝓ gondolatoknac gimꝓlꝉeiert Qrizièd te nepèdèt te vèzzꝓdbèn 2 te ꝓrꝓklètedn^{c} ꝉordaiat lakozokat ꝓnꝑ magokat a· kiètlènbèn Basan 2 Galaad ꝓrizètnèc Carmelosnac kꝓzèpibèn a· regi napoc zerēt Te ki menesednèc napia zerēt Egiptom fꝓldebꝓl mutatoc ꝓnèkic ꝉudakat Laťtac nèmzètec 2 meg galaztatnac ꝓ menden èrꝓssegen Vètic ꝓ kèzekèt zaiokra ꝓ fùlꝓc sùkèt lezē || Port ṅalnac mikent kegoc. Meghaborodnac ꝓ 128-dik levél.
hazockal mikent fꝓldn^{c} maźoÿ Mv vrunk istènꝓnkèt nem aieitac 2 felnèc tegedèt Ki egènlꝓ istèn teuèlèd Ki èluez kègetlènseget 2 èluezed te ꝓrꝓklèted megmaradekinac berit Nem èrèzti touabba, ꝓ hirtèlènkedètet mert

irgalmassagot akaro Megfordol ꝛ irgalmaʒ mv̇nèkǫnc Leuèti mv̇ kègetlèn-segǫnkèt ꝛ menden bůninkèt tèngernèc melebè vèti Jacobnac igassaǵat adod Abrachamnac ~~ir~~ irgalmassagat Ki mv̇ aťainknac èskǫttèl a· ~~rol~~ reǵi napoktol foguan, P r o l o g u s

It èleue uettetic s. Navm ꝓphetanac ꝓlogosa

n

NAum ꝓphetat biʒoṅeiťa aʒ heberec ʒerʒese hog Assiriosoc kirala ~~èlǫt~~ iǫuètèle èlǫt uolt ki Isr̄lnèc nepet foguā vitteuala èl ǫuidekibè Valobiʒoṅ èʒen ꝓpheta è· kǫṅǫnᶜ vegebèn ièlentètic meghirdètni a· megmōdot kiralnac iǫuètèlet Dè micor Niniuènnèc lakoʒoÿ ǫ bůnǫkrǫl ꝛ kègetlènsegekrǫl peniṭenciat můuèlkettècvolna Jonas meghirdètuē a· varosnac vèʒedèlmet hog a· meghirdètet vèʒedèlmèt ne ʒènuèdnec istèn haragiabol Istènnèc irǵalmassagat veuē nèhèʒèb bůnǫcbè èlègeitec ǫ magokat Ki okert a· meǵèmleitet ꝓpheta scēt ʒèllèttèl tèllès. istènnᶜ itelètet meghirdètuē igbèʒellet Istèn haragos ꝛ gǫʒǫdèlmès. Mert immar a· tiʒ nèmʒètec aʒ assiriusoktol fogsagba vitèttènᶜ vala èl | Eʒechias Juda kirala alat Kirǫl ꝛ ma aʒ èl uitètet nepnèc vigaʒtalaťťara lattatic Niniuèn èllèn latas ꝛ nem kůsdèd vigaʒtalatvala mend aʒoknac kic im̄ar aʒ Assiriosoknac ʒolgalnac vala ꝛ mēd a· maradekoknac kic Sedechias kiral alat valanac Juda ꝛ Beniamin nèmʒètebǫl kic aʒon èllènsegectǫl lèselkettètnèc vala hog hallanac aʒ assiriusokat ꝛ· a· caldeosoctol megfogattatandoknac mēt è· kǫṅǫnᶜ egèbibèn mutattatic meg

Digitized by Google

Masod ꝑlog

NAwm è· vilag vigaztaloianac ~~mondatic~~ magaraztatic megporeita a· vereknèc varosat 2 annac èl fordolasa vtã bèzel Ime a· hegeken ewãgelizalonac laba 2 bekeseget hirdètonèc

MEl tudni hog Niniuèn mv ṅèluonkon az Heberecbol dragalatosnac ~~mondatic~~ ~~sozatlic~~ ~~me~~ zozatlic E· vilag kèdeg dragalatosnac mondatic. mert a· gorogoknèl 2 cosmos az ekessegtol vot nèuèt Es valami ma Niniuèn èllèn mondatic peldazat zerẽt è· vilagrol mutattatic Ki okert 2 vètèl mellèt a· hètuèn tolmaczoc Lemna Aquila feguèrnèc magarazta. Az hebereknèl massanac ~~mõdatic~~ vèttètic x nèhèz tèrehnèc azert hog otèt megnèhèzehe ki èllèn ꝑphetaltatic 2 ne hagga felèmèlni o zaruat Es èzt egèmbè ꝑphetanac èzen latasa legen auag vetèl auag nèhèsseg auag tèreh mert nẽ bèzel èlmenèc rutètebèn ment Montanos 2 Prisca 2 Maxilla teuelgnèc ig ment ꝑphetalnac A mellèt || bèzel latatnac konuo mendenekèt 129-dik levél.
èrtoe 2 èllènsegeknèc tèrhe onepenèc latatot teuoie Es ug Anagogia zerẽt è· vilagnac ~~vegè~~ vegezèterol zerzèttètic è· ꝑphecia scènteknèc vigaztalattara hog valamit è· vilagbã latãdnac monnal dogokèt 2 èlmulandokat megvtallac. 2 kizic omagokat itelètnèc napiara hog a· gozo vr az Assiriosi ferfiac èllèn ionèndo

It kezdetic s. Navm ꝑphetanac kǫnuǫ mellet latot Niniuen èllen a· nag varos ellen

Iniuènnèc tèrhe Elceseÿ Naum latasinac kǫn̄uǫ Meg harago vr 2 gǫzǫdèlmèzǫ vr gǫzǫdèlmès vr 2 hirtèlènkedètet vallo Gǫzǫdèlmèzǫ vr ǫ èllènsegibèn 2 ǫ meǵ haragozec ǫ èllènseginèc Q̃ èngedèlmès vr. 2 nag èrǫssegbèn 2 megtizteituā nem tezen artatlant ¶ Vr hirtèlèn vèzbèn 2 ǫ vta forgo zèlbèn 2 ǫ labainac pora kǫdǫc. meǵ ꝑ poreiťa tèngert 2 meǵ azalla azt 2 mendē folokat kiètlènbè vizē Megbètègǫlt Basan 2 Carmelos 2 libanosnac viraǵa meǵ lelètezet Hegec megindoltanac ǫtǫllǫ 2 halmoc meǵ puzteitattanac 2 fǫld rezkètet ǫ orcaiatol 2 è· vilag 2 mendenec ǫ bènnè lakozoc Q̃ meltatlankodaťťanac orćaiaia èlǫt ki alhat? Q̃ meltatlankodaťťa ki ǫttètet mēt tùz 2 kǫuèc megfèslèttèttènèc ǫtǫllǫ ¶ Jo vr 2 megbatoreito tǫrǫdèlemnèc napiā 2 tugga ǫ bèle rèmenkedǫkèt. ꝙ az èlmulo viz ǫzǫnbèn ~~te~~ tezi | a· hèlnèc vegèzètet 2 ǫ èllènsegit vldǫzic setetsegec Mit gondoltoc vr èllèn? ǫ tezi a· vegèzètet Nem tamad fel kèttǫs ~~gondola~~tǫrǫdèlm. mert mikent a· tùuissec egmassal egbè fonodnac Vgā az egbè iuoknac ǫuèndegsegec megèmeztètic monnal pozdoria aziusaggal tèllès Te bèlǫllèd ~~kèdeǵ~~ ment ki vr gonossagot gondolo vr èllèn ǫ èlmeiebèn zerzǫ a· tǫrueń tǫrest Ezt monga vr Ha tǫkellètesec lèndnèc 2 ig sokan 2 igèn ńirettètic meǵ 2 èlmegen Getrettèlèc tegedèt 2 nē geterlèc tegedèt touabba Es ma megtǫrǫm te hatadrol ǫ estapiat 2 te kǫtèlidèt meǵ

Digitized by Google

ʒaǵǵatom ꝗ vr paranʟol te reiad ꝛ nē vèttètic te nèuèdbǫl touabba. te istènednèc ꝥ haʒabol ǫllec meg a· ~~balua~~luaṅṅal ꝛ aʒ ǫttèueṅṅèl vètem te koporsodat mert tiʒtelètlèn vag Ime a· hegeken aʒ ewāgeliʒaloknac ꝛ a· bekeseget hirdètǫknèc laboc Juda ʒolgallad te innèpidèt ꝛ aggad meg te foǵadasidat mert nē toldatic touabba hog Belial altal meṅṅen te bènnèd Mendenestǫl èluèʒet

Cap^m masod

f Elment ki èlhimʟe te èlǫttèd ki ǫriʒie a· ~~tǫruen~~ kǫrṅǫl fekest Neʒièd aʒ utat batorohadmeǵ farʟokidat. te tèhètsegedèt igen meǵ èrǫsǫhèd Mert mikent meǵforbatlotta vr Jacobnac kèuelseget vgā Īsrlnèc Mert a· puʒteitoc èl tekoʒlottac ꝛ ǫ ʒǫlǫ tǫiǫkèt megtǫrtec Ǫ èrǫsinèc paÿsa tv̇ʒès. ǫ hadanac ferfiaÿ vèrèssècbèn ʒèkèrinèc kǫtèli tuʒèsec ǫ keʒǫlètenèc napian ~~Es~~ || Es ǫʒèkèr vèʒètǫÿ megÿèttènèc aʒ vtacban megha- 130-dik levél.
borottanac ǫ ʒèkèrec aʒ utacbā le èstèn^c Ǫ neʒesec monnal lampasoc monnal futo villamatoc Megèmlèkeʒic ǫ èrǫsirǫl leomolnac ǫ vtocban Gorsan felhagnac ǫ kǫfalokra ꝛ megkeʒeitètic aʒ arnec auag a· sator A· foloknac kapui megṅittattac. ꝗ a. tp̄lom: mend fǫldiglèn le ~~tèriè3tète~~ tǫrèttètet Es a· vitèʒ foguā vitètet èl ꝛ ǫ ʒolgalo leaṅi haitatnacvala nèguen ṅèguen ment galambac moroguā ǫ ʒuuǫcbèn Es niniuèn ǫ viʒèÿ monnal halastoknac viʒèÿ Ǫk kèdeg èlfuttanac Allatoc allatoc meǵ ꝛ ninʟ ki megfordol-

Digitized by Google

lon Ragaggatoc èʒùstǫt ragaggatoc araṅṅat ⁊ ninʟ kaʒdagsagoknac vege mendē dragalatus èdeṅecbǫl El tekoʒlatot megmètèltètet. ⁊ megʒaggattatot. ⁊ a· ʒù meg ÿèdet. ⁊ ~~tèrd~~ tèrdeʟkècnèc fèslese ⁊ tèrdeʟkèkn^c megfèslese ⁊ fogatkoʒat mēdē vèsecbèn ⁊ mendeneknèc orcaia mikent faʒeknac corma Hol aʒ oroʒlanoknac lakodalma ⁊ oroʒlanoc kǫlkinèc eledèle Kibè ment aʒ oroʒlan hog bèmenne oda aʒ oroʒlannac kǫlkǫ ⁊ ninʟèn ki megÿèʒie Aʒ oroʒlan bǫuǫn fogot ǫ kǫlkinèc ⁊ megǫltǫ ǫ nèwinèc Es bètǫltǫttǫ foʒlattal ǫ barlangiat. ⁊ ragadoʒattal ǫhailakat Ime èn te hoʒiad vgmōd sèrègekn^c vra istène ⁊ meǵ gerièʒtem mend tètèiglènte ʒèkèrèdèt ⁊ te oroʒlanʟaidat tǫr eʒ eʒi meǵ Es ki irtom fǫldrǫl tefoʒlasodat ⁊ nē hallatic touabba te èllènsegidnèc ʒoʒaťťa |

JAÿ vereknèc varosa menden haʒuǵsaǵe ʒakadoʒassal tèllès Nem tauoʒic èl tetǫllèd ragadoʒat ostornac ʒoʒaťťa. ⁊ lo hirtèlènkedètenèc ʒoʒaťťa ⁊ kèrèc reuasanac ⁊ ʒèkèrèc ʟikorgatasanac ⁊ felmenǫ louagoknac ⁊ fenes tǫrǫknèc ⁊ villamo ʒućaknac ⁊ meǵ ǫldǫklǫttèc sokassaganac ⁊ nèhèʒ romlasnac ⁊ dǫǵǫknèc ninʟ veǵe. ⁊ le èsnèc ǫ tèstecbè A· ʒep ⁊ dragalatus ꝑ paraʒna bèlèndesseǵinèc sokassagaert. ⁊ gonoʒol teuǫknèc vallasaert ki èl arolta a· nèmʒètekèt ǫ bèlèndessegibèn ⁊ a· haʒi ʒolgakat ǫ gonoʒ teuǫibèn Ime èn te hoʒiad vgmond sèrègeknèc vra istène Es megièlentem te ʒèmermedèt te orćadba. ⁊ te mèʒeitèlènsegedèt megmutatō nèmkʒèteknèc ⁊ te ʒidalmsagodat orʒagoknac. ⁊ reiad vètē te vndoc-

Digitized by Google

sagidat 2 bozzosagockal geterlèc tegedèt 2 vètlèc tegedèt peldaba Es lezē mendē ki tegedèt latand èlualic tetollèd. ℭ mond Niniuèn megpuzteitattal Ki razia fèiet te raitad Honnat kèrèssèc tenèked vigaztalot ¶ Minē iob vag te Alexandriabèli neptol ki lakozic a· folocbā Vizèc o korńollo kinèc kazdagsaga tènger Q kofali vizèc Ethiopia o èrossege 2 Egiptus 2 ninl. vege, Affrika 2 Libies voltanac o sègedèlmebèn Dè o 2· fogsagbā vitètètètèt az èluitèlètbèn Q aprodÿ le èstènèc menden vtaknac fèieben. 2 o fenesb fèdèlmin èrèztettènèc ńilat. 2 o menden nèmesb fèdèlmit bekockal egbè kotoztec || Azert te 2 megrezegolz 2 megvtaltatot lez. 2 te sège- 131-dik levél.
dèlmèt kerz te èllènsegedtol Te menden èros rakasid. mikent fügè o èlo gimolliuèl Ha meg razattatandnac èsnèc az euonèc zaiaba Ime te nepèd te kozèpettèd. mēt nèmberiec te èllènsegedu[c] Te foldèdnèc kapui megièlentètnèc ńilasra. tüz meg maria te zauaridat. Mèrt mèreh vizèt temagadnac a· korńol fèkesert Rakiad meg te èrossegidèt. meńbè a· sarba. 2 ńomiad meg. 2 alat müuèlkeduē tarl. teglat Ottogol ézē meg tegedèt tüz Torrèl vèz èl. megmar tegedèt ment laiua Azert egbè gülèkezièl ment laiua. sokasol meg ment saska Tobbècke tottèd te vgidèt hog nem meńnèc lillagi A· laiua ki tèrièzkedet 2 èlrèpolt Te orizoid monnal saskac. 2 te aprodid monnal saskaknac saskaÿ kic hidègnèc napian egbè gülnèc a· soueńekrè Feltamadot a· nap 2 èl rèpoltènèc 2 nē èsmèrtètet meg ohèlec ńol voltanac O assurnac kirala. te pazторid èl aluttanac. te fèdèlmid èl tèmèttèttènèc Te nepèd èl lampant a· hegecbèn 2 ninl. ki egbè güho

Digitized by Google

ꝫ nē setet te tꝓꝓdèlmèd. mentꝓl gonoȝb te ʟapasod Mendenec kic hal-
lottac te hallomasodat egbè kolʟoktac ꝓ kèȝekèt te raitad. Mert kirè nem
ment te gonossagod mendencor P r o l o g u s |

A Bakuc ꝓpheta ꝓlèlꝓ Ki auag aȝert hiuatic ꝓlèlètnèc hog vrnac
ȝèrèlmès uolt auag hog istènnèl tꝓrèkedessèl megen Viuo ꝓlèlꝓ-
nèc auag kúȝꝓdꝓn^c vꝓttꝓ nèuèȝètet Mert senki nē mèreȝte ol bator ȝoȝat-
tal istènt igassagnac vètèkedètebè hiuni ⁊ mondani nèki Mirè èmberi al-
latocban ⁊ è· vilagi kèuelsegbèn ènne hamissag forgoggec Eȝ ꝓ kꝓnuenèc
kèȝdètebèn meg iria aȝ ꝓrdꝓgꝓt ⁊ ꝓ tagit Vegebèn kèdeg meghirdèti aȝ
vduꝓȝeitꝓ vr getrèlmen^c iꝓuètèlet Nem valakirꝓl egèbrꝓl èrtètic mondani
hanēʟac ⁊ x^cnac iꝓuètèlerꝓl Ki iꝓuèndꝓuala Es fèlèle vr èn hoȝiā. ꝫ monda
ènnèkem Iriad meg è· latast nìluan Buxusra hog ki ꝓtèt oluasanga kꝓnuèt-
hèsse Mèrt mèg è latas idèiglèn vagon ⁊ vegèbèn tamad fel ⁊ nē heiaba Ha
kesèndic túrièd ꝓtèt. mert iꝓuen èliꝓ ⁊ nē kesedèlmèȝic A· getrèlmrꝓl kèdeg
Meneklètbèn vgmond Hol vram hallottā te hallomasodat ⁊ feltèm Vrā megneȝ-
tèm tè múuèlkedètidèt ⁊ megÿèttèm Mi èȝ ènnèkem hanemʟac èmberec vd-
uꝓssegenèc megèsmèrtètet vÿ. ⁊ hirtèlèn ȝèrèlmès meghirdètese A· kèt lel-
kesec kꝓȝꝓt èsmèrtètel meg Mert mi èȝ hanēʟac auag a· kèt testamentomoc
kꝓȝꝓt auag a· kèt toluaioc kꝓȝꝓt auag Moÿses ⁊ Illès kꝓȝꝓt ꝓuèle a· hegen
132-dik levél. bèȝellꝓc Midꝓn èl kꝓȝèleitèndnèc || aȝ èȝtèndꝓc meg èsmèrtètuen vdꝓnèc iꝓ-

Digitized by Google

nètèlebèn megmutattato Mellèt kèdeg mond ʒaruac ꝓkèʒèibèn Mi aʒ hanē-
ʟac a· kereʒtnèc gꝓʒꝓdèlme v̇duꝓʒeitꝓnèc tulaidon nèuèʒètet vèti è· ꝓpheta
monduā Vgmond Èn kèdeg vrban vigadoc ⁊ ꝓrꝓlꝓc iesusban èn istènem-
bèn ki tünèctec barat ⁊ edes mendenekn° nèuèʒni ⁊ predicalni

Masod ꝓlogus

A Bakuc èrꝓs küʒꝓdꝓ ⁊ kèmeṅ al ꝓ ꝓriʒètin ⁊ tꝓtèʒti ꝓ gradiʟat aʒ èrꝓs rakason hog x̄c̄t a· kereʒten v̇gèkeʒie ⁊ mongon Bèfette meṅṅèkèt ꝓ diʟꝓsege ⁊ ꝓ diʟerèteuèl tèllès fꝓld Ꝓ fenessege leʒen ment vilag ʒaruac ꝓ kèʒèibèn Ot rèitètet èl ꝓ èrꝓssege

Harmad ꝓlogꝰ

A Neg ꝓphetac a· xij ꝓphetac kꝓṅuebèn vadnac Kic kꝓʒʒꝓl harō kèʒdètebèn Lemna ⁙ tèreh ⁙ cimerlètet val Naum Abakuc Malachias Valobiʒoṅ ʒacharias kꝓʒèpette ⁊ vegenèl illènnèmꝓ kèt cimerlètekèt vèt kic kꝓʒʒꝓl eggic mōdatic vr igeienèc tèrhe Adrahnac ⁊ Damascusnac ꝓ ṅugolmanac fꝓldebèn mas vegebèn tudnimert Vr igeienèc tèrhe Isr̄len Nawmrol te imadsagiddal Immar è· kꝓṅꝓ megʒerʒèttètet ʒachariasrol ⁊ Malachiasrol ha èʒ èlèt kꝓuèt lènd megʒerʒèttètic. mert immar | Abakukot valluc mv̇ kèʒèinkbèn Ki auag aʒert hiuatic ꝓlèlesnèc hog vrnac ʒèrè-

Digitized by Google

tǫiǫ auag hog tǫrèkedesbè ꝛ kůʒǫdesbè ꝛ hog ug mongam istènnèl ǫlè-
lètbèn viu Ǫlǫlètnèc ꝛ bainaklatnac vǫttǫ nèuet Mert senki il bator ʒo-
ual nem mèreʒte istènt igassagnac vètǫkǫdesebè hiuni ꝛ mondani nèki
Mirè èmberi allatocban ꝛ è· vilaǵnac kèuelsegebèn allatoknac ènne hamis-
saǵa forgodic Vrā miglèn v̇uǫltǫc ꝛ nē halgać meǵ Ʒoʒatloc te hoʒiad èrǫt
ʒènuèdec ꝛ nē ʒabadeitaʒ meǵ Mirè mutattal ènnèkē hamissagot ꝛ munkat
latnom Megʒakadoʒot a· tǫrueṅ ꝛ nē iutot te hoʒiad aʒ igaʒ itelèt. mert
a· kègetlèn aʒ igaʒ èllèn hatalmaʒot. aʒert megen ki a· viʒʒaualo itelèt
Lassad mel mèreʒ ʒo ꝛ nemikeppèn karomlate ǫ tèremtǫiet itelètbè hiuni
ꝛ a· tǫrǫdèlmès èdeṅ a· tǫrleitǫ èllèn vètèkedni mirè illètèn auag olla-
tan lǫt legen èʒ ꝛ· fůgèlmèʒèndǫ A· vetèl auag tèreh mellèkèt immar nè-
hèʒèkn^c mondottonc lenni ꝓphetaknac latasa mondatic Montanos viʒʒaualo
tanosaga Meǵ èrte a· mellèt lat ꝛ nem bèʒel ment èlmetlèn. sem balgata-
goslo nèmberièckèl Mert āpl paranꝛol hog ha egèbèc ꝓphetaluā masnac
megièlenèndic vèʒtèglen ki èlǫʒer bèʒeluala Es lègottā mondot mōduan
133-dik levél, Istèn nē onʒollate dè bekesege kibǫl èrtètic mert midǫn valaki || akaraṫ-
ṫabol vèʒtègl ꝛ egèbnèc hèlt ad ʒolasra tèhètseget val ʒolni ꝛ vèʒtèǵlèni
mv̇dǫn akar Ki kèdeg růtètbèn ꝛ kètèlèn ʒol sem ʒolast sem vèʒtèglest
val ǫ hatalmaban Aʒt ꝛ· meǵtanollad mert eććer èn tǫllèm èrǫuèl ki kǫ-
uèted hog mōnal neminèmǫ gradiꝛokat ꝛ laitorakat fellèbvalora v̇gèkeʒ-
ned èʒ historiat tenèked megmagaraʒnom. è· ꝓpheciat lenni Babillonia èl-
lèn ꝛ Nabuchodonoʒor Caldeosoc kirala èllèn hog mikēt aʒèlǫt ꝓpheta

Digitized by Google

Naum kit Abakuc kouet vallot ꝑphetalast Niniuèn 2 az Assiriusoc èllèn kic meg puzteittottac vala a· tiz nèmzètekèt kic hiuattatanac Isrlnèc Vgan Abakuc ꝑpheciat vallot Babillō 2 Nabuchodonozor èllèn. kictol Judas 2 a· tplom èl fordeitattac Es hog tuggad Abakukot azon vdobèn lotnèc kibèn immar a· kèt nèmzètec kic Judanac nèvèztèttètètècvala fogsagbā vitèttènc-vala èl, Danièl taneithat tegedèt kihez Abakuc èrèztètic az èbeddèl az orozlanoc vèrmehez Jollèhèt az Hebereknèl èzen Hÿstoria ne oluastassec Azert akar ki vege èz irast akar ne vege monno mv ertonc vagon Mert auag vezi 2 immar Abakuknac konuo a· lot dolog vtan zerzèttètic auag hanē vezi 2 monnal ꝑpheta iria mellèkèt iouèndoknèc èsmèr | Azon kozbè boto zerēt panazol ꝑpheta vr istèn èllèn Mirè Nabuchodonozor a·. tplomot 2 Judat puzteita meg Mirè Ihrlm neha vrnac varosa torèttèssec meg Mirè a· nep vuolt 2 ne halgattassec meg Zozattassec a· caldeosoctol megnomorolt 2 ne zabadeitassec meg Mirè 2· a· ꝑpheta auag a· nep kinèc zèmelebèn zolt èlt èddeglèn 2 èz èddeglèn maradot legen hog èz èllènsegeknèc hamissagat latna 2 onō mūkaiat Mirè hamissag hatalmazic o èllène Es èzt monga getrèlem megnomoreituā Nē tuduā az araňňat a· tùzbèn megoluaztani 2 a· harom gèrmekekèt a· kèmenćebol tizтabaknac ki ioni hognē bèmentènèc vala Dè èzt 2· ~~veh~~ vèhèttùc kozonsegest hog èngedèlmètlèn èmberi zèmelbèn zol hog panazos zoba 2 ~~te~~ sèrèlmèl tèllèsbè fakaggon ~~fekegō~~ monduā Mirè nezed a· megvtalokat a· kègetlèn tolletol igazbat megnomoduā 2 vèztèglèz Ezekèt kèdeg bèzelli nē tuduā istènnèc erhètètlèn ~~bè~~-

Digitized by Google

ʒedit itelètit ꝛ ꝯ bꝯlʟèsege ꝛ tudomaṅa kaʒdagsaginac melseǵit hog istèn nē vgā latna ment èmber lat Mert èmber ʟa ʟac ièlen valokat lat neʒ istèn iꝯuèndꝯkèt ꝛ ꝯrꝯkꝯkèt èsmèr Es mikeppèn ha bèteǵ ł lènd ꝛ hidèǵ lelèteckèl hèueiteʒèndic hidèǵ viʒèt keriē ꝛ mongon aʒ vruosnac Èrꝯt ʒèn-
134-dik levél. uèdec ꝛ getrèttètem. eǵèdeʒem megfogatkoʒom Vruos miǵ v̇uꝯltꝯc || ꝛ nē hal. ꝛ a· bꝯlʟèseǵꝯ ꝛ a· kègesseǵꝯ vruos fèlèl nèki Tudom mel v̇dꝯbèn kellen adnom a· mit kerʒ Ma nē irgalmaʒoc mert aʒ irgalmassaǵ kèget-lènsegnᶜ mōdatic Mert te akaratod te è èllèned kér Vgan mv̇ istènꝯnc ꝛ· tuduā ꝯ kègessegenᶜ tèrhèit ꝛ mertekit aʒon kꝯʒbè nē halgatťa meǵ aʒ v̇uꝯltꝯt hog meǵ biʒoneha ꝛ inkab reʒʒèʒie a· keresrè ꝛ mōnal tūʒʒèl megfꝯʒꝯttèt iǵaʒba ꝛ tiʒtabba tege Mellèt meǵ èrtuen apl a· ʒerēt hog irgal-massagot kꝯuètet vrtol mond Dè nē fogatkoʒonc meǵ ꝛ meǵalguc vr istènt mendē v̇dꝯbèn. ꞡ tugga mert ki veǵiǵ megallanga aʒ v̇duꝯʒꝯl. ꝛ diʟèkedic a· munkaban ꝛ a· sèrèlembèn. ꞡ mond Jeremiassal Tꝯrꝯdèlmèt ꝛ nauolat ka-ialtoc. hog mikent egèb kaialťa istènt vgan è· scēt ferfiu ꝛ gꝯʒhètètlèn hada-koʒo ꝯ magat munkalkodni ꝛ meǵbiʒoṅolatra tꝯrꝯdèlmèt ꝛ nauolat aieit iꝯni

It īmar keʒdetic scent Abakuc ꝓpheta kꝯṅuꝯ igen io nag ioʒaǵǵal tèlles

T Ereh mellèt Abakuc ꝓpheta latot ¶ Vram miglèn v̇uꝯltꝯc nē hal-gać meǵ ʒoʒatloc te hoʒiad èrꝯt ʒènuèduē ꝛ nē ʒabadeitaʒ meǵ Mirè mutattal ènnèkem hamissagot ꝛ munkat latnom ragadoʒatot ꝛ hamis-

Digitized by Google

sagot èn èllènem Mirè nezed a· meg | vtalokat. z vèztèglèz megnomoduā a· kègetlèn ǫtǫlletǫl igazbat. z tez èmberekèt monnal tèngernèc halit z monnal mazokat vèzèrt nem vallokat Es lǫt itelèt z èllèn mondas hatalmasb. azert megzakadozot a· tǫruen z az itelèt vegrè nem iutot. mert a· kègetlèn hatalmazic az igaz èllèn. azert ki megen vizzavalo itelèt ¶ Nezièтec nèmzètecbè z lassatoc z ludalkoggatoc. z megfogatkozіatoc mert lǫt dolog mv napinkban kit senki nē hizē micor megmondatic Mert ime èn feltamaztom a· caldeosokat kèsèrǫ nèmzètet. z gorsat iarot fǫldnèc zelessegen hog biria a· nem ǫ hailakat zǫrnǫ z felèlmès Qnǫn bèlǫllǫ megenki ǫ itelète z tèrhe Q louoc kǫnuèbèc pardicoknal. hamarbac èsti farkasnal. z ǫ louagi ki ǫttètnèc. mert ǫ louagoc mèzzǫl iǫnèc. rèpǫlnèc monnal etèlrè sièтǫ kèsèlǫ Mend fozlatra iǫnèc. Q orcaioc egètǫ zèl. z egbè guiti a· fogsagot mōnal fǫuēt. ¶ ǫ dÿadalmazic kiralokon z èrǫssegǫ fèdèlmèc lezнèc ǫ mèuètesi. ǫ menden èrǫs rakason mèuèt

z egbè guiti z megvezi ǫtèt Tahat megvaltozтatic ǫ zèllète z èlmegen z ~~èlmegen~~ z lè èsic Èz ǫ èrǫssegе ǫ istèneie Midènē te nem kèzdèttǫl foguā è èn vram istènem èn scèntem z nem halonc meg Vram kǫzepbè vèttèd ǫtèt z èrǫsse fondaltad ǫtèt hog fègnel Tizтac te zèmèid hog ne las gonozт z hamissagra nem nezhèc Mirè nē nez || hamissagot muuèlkedǫkrè 135-dik levél.
z vèztèglèz a· kègetlèn tǫllǫ igazbat megmaruan z tez èmberekèt monnal tèngernèc halit z monnal mazot felèlmèt nem vallot Mend horogban èmèli fel. ǫ varsaiaba vonta azт. z ǫ haloiaba guitǫttǫ Azon ǫrǫl z vigad azert

Digitized by Google

aianl ǫ varsaÿanac ꝛ aldoʒic ǫ haloianac. mert aʒokban megkǫuèredet ǫ reʒe ꝛ ǫ valaʒtot etke Aʒert ki tèrièʒti ǫ varsaiat ꝛ nem ʒǫnic mendenkoron nèmʒètekèt meǵ ǫlni

Capitulum masod ccccſ cccſ

è

EN ǫriʒètemen ~~all~~ alloc ꝛ tǫtèʒtem èn gradiʟomat aʒ èrǫseitesen ꝛ v̇gèkeʒem hog meglassam mi mondassec ènnèkē. ꝛ mit fèlèllèc èngemèt meǵfèddǫnèc ¶ Es fèlèle vr ènnèkem ꝛ monda Iriad meǵ è latatot ꝛ kǫṅuèd iriad meǵ ǫtèt a· tablakon hog meg èrʟe ki oluasanga ǫtèt. mert meǵ è· latas mèʒʒe Es megièlenic vegebèn ꝛ nem haʒud Ha kesedèlmèt tènd megvariad ǫtèt. mert iǫuen èliǫ ꝛ nem kesic Ime ki hu̇tǫtlèn ǫ lelke nē leʒē igaʒ ǫnǭ bènne Iǵaʒ kèdeǵ ǫ hu̇tebǫl èl ¶ Es mikeppèn a· bor megʟalla aʒ iuot vgan leʒē kèuel ferfiu ꝛ nem ekesǫltetic meǵ. mert meg ʒeleseitette ǫ lelket mōnal pokol ꝛ ǫ mōnal halal ꝛ nē tèllèsedic bè Es ǫ hoʒiaia gu̇it menden nèmʒètekèt ꝛ egbè gu̇it ǫ hoʒiaia menden nepèkèt Minēdè mēd èʒec nē veʒnèc ė ǫ reiaia pelda bèʒedet. ꝛ ǫ pelda- | bèʒedeknèc ʒauat ꝛ mondnac Jaÿ annac ki nē sokaseita a· nē ǫuet. ꝛ meglèn nèhèʒeiti ǫ èllène a· su̇rǫ sart Minēdè hirtèlèn tamadnac ė fel kic megmarnac teǵedèt ꝛ feltamaʒtatnac tegedèt meǵʒaggatoc Es leʒ ǫnèkic ragadoʒatba. ꝛ fel ebrèdnèc te èllènkedǫid Mert te meǵ foʒtottal soc nèmʒètekèt mendenec megfoʒtnac tegedèt kic megmaradandnac ~~èn~~ a·

Digitized by Google

nepèmkbol èmbernèc vereiert. 2 a· fold varosanac hamissagaert. 2 mendenekeiert o bènne lakozokoiert ¶ Jaÿ ki gonoz fosueńseget güit o hazanac. hog legē o haza magassagban 2 o magat alaita megzabadolni gonozнac kèzebol Galazatot gondoltal te hazadnac soc nepèkèt vèrtèl meg. 2 bünhot te lelked. Mert ko úuolt a· falbol. 2 a· fal fèlèl mel a· rakasoknac talpibā vagon ¶ Jaÿ ki varost rak verekbèn 2 kezeit varost hamissagban Midènē èzec nē sèrègec vratol vadnac è. mert nepèc soc tüzbè munkalkodnac 2 nèmzètec heiaba. 2 megfogatkoznac mert bètèllèsedic fold hog meg èsmèriec vrnac dilosegeт monnal vizèc tèngert bèfedoc ¶ Jaÿ ki vènèreket ad obaratanac èrèztuē o èpeiet 2 megrezegeituē hog nezie o mèzeitèlènseget dilosegert vtalatussaggal toltbè Igal te 2· 2 èhńeitèssèl meg 2 megkorńekez tegedèt vr iogianac kèlhe 2 vtalatussagnac okadata te dilosegedrè || Mert Libanosnac hamissaga bèfedez tegedèt 2 lelkeseknèc 136-dik levél.
megpuzteitasa megÿèztic okèt èmbereknèc verecbol 2 foldnèc 2 a· varosnac hamissagibol 2 o menden bènne lakozoÿebol Mit haznal a· faraguań mert o teuoÿo faragta azt az ottèuēt 2 a· hamis kepet. mert o teuoio rèmenkedet a· torleitètbè hog tēne nema faraguańokat Jaÿ ki mōga a· fanac èbrègfel. 2 a· vèztèglo konèc kèlfel Midènē o taneithat è tegedèt Ime èz bèfedeztètet èzüstèl 2 araннal. 2 mēdē zèllèt ninь o bèlecbèn Vr kèdeg o scent tplomaban mēdē vèztèglen o orćaiatol

Digitized by Google

ı ı ȷ ∂

v Ram hallottā te hallomasodat ꝛ feltèm Vrā te mu̇uèlkedètid èȝtèndǫkn^c kǫȝèpette. èlèuènehèd meǵ aȝt Èȝtèndǫknèc kǫȝèpette meǵèsmèrèndǫie teǵèd. micor megharagandol èmlèkeȝièl meǵ irgalmassagnac Istèn eȝfèkrǫl iǫ. ꝛ scēt Pharannac kiètlènebǫl Ǫ diʟǫsege bèfedeȝte meṅṅèkèt. ꝛ ǫ diʟerèteuèl tèllès fǫld Ǫ fenessege leȝē ment vilaǵ ȝaruac ǫ kèȝèibèn Ot èl rèitètet ǫ èrosseǵe Halal megen ǫ orcaia èlǫt. ꝛ ki megē ǫrdǫǵ ǫ labai èlǫt ¶ Allot ꝛ meǵmerte a· fǫldèt Neȝet ꝛ meǵfèitet nèmȝètekèt. ꝛ tǫrèttèttènèc vilagnac hegi Meǵhorgaȝtattanac èȝ vilaǵnac halmi ǫ ǫrǫkseǵenèc vtaibol A· hamissaǵert lattam a· ȝèrèʟenekn^c satorit | Es meghaborodnac Madÿan fǫlden^c bǫri ¶ Midènē a· folocbā haruggal ė meg vram ? auag a· folocban te haragod ė ? auag a· tèngerbèn te meltatlankodatod ė Ki fel èllel te louaidra. ꝛ te ȝèkèrid ȝabadolas Feltamaȝtuā feltamaȝtod te ÿedèt aȝ èsekèt mellèkèt bèȝellettèl a· nèmekn^c Megmètèled fǫldnèc foloit Lattanac tegedèt viȝèc ꝛ bankottanac hegec Viȝèknèc hirtèlènkedèti èlmentènèc Melseǵ atta ǫ ȝauat, maǵassaǵ ǫ kèȝèit felèmèli Nap ꝛ hod megallaptanac ǫ lakodalmaban Ǫ ṅiloknac vilagossaǵaban mennèc te ȝućad villamaťťanak fenessegebèn A· sokassagban megṅomodod a· fǫldèt forrasagodban meǵfogatkoȝtać nèmȝètekèt Ki mentèl te nepèdnèc v̇duǫssegerè v̇duǫssegbè te x^c soddal Megvèrtèd a· fǫt kègetlènnèc haȝabol. meǵmèȝeitèlèneitettèd ǫ fondamentomat mend ṅakaig-

Digitized by Google

lan Gonoʒol mondottal ǫ estapinac ǫ hadakoʒoknac fèiekèt iǫuǫkèt ment forǵo ʒèl èngemèt èl oʒtanioc Ǫ vigasagoc mikēt ǫue ki megmaria a· ʒegēt rèitecbèn Vtat ~~tǫtte tǫllèl~~ tǫttèl a· tèngerbèn te louaidnac soc viʒèknèc saraban Hallottā ꝛ meǵ haborodot èn hasam. a· ʒoʒattol egbè reʒkèttènèc èn aiakim Bèmennē rothadagossaǵ èn tètèmimbè ꝛ èn alattā forion hog megṅugoggam tǫrǫdèlmnèc napian. || ꝛ felmeṅṅèc mv̇ megʒoreitatot nepǫnkhǫʒ. Mert fügè nem viraǵoʒic. ꝛ nē leʒen nèmʒes a· ʒǫlǫbèn Haʒud aʒ olaÿfanac mūuǫ. ꝛ a· mèʒǫ nem hoʒ etkèt Èlmèttètic aʒ akolbol apro barom ʟorda ꝛ ǫrèg barom ʟorda leʒen a· iaʒlocban Èn kèdeg ǫrǫlǫc vrban ꝛ viǵadoc èn istènembèn iesusban Vr istèn èn èrǫssegē ꝛ vèti èn labaimat monnal ʒaruasoket Es a· gǫʒǫ viʒen èngemèt èn maǵassagimra psalmosocban eneklǫt 137-dik levél.

VEtic aʒ Heberec hog valamel ꝓphetanac atťa auag ǫsi vèttètèndic a· cimerbèn hog ǫk ꝛ· ꝓphetac voltanac Mert Amost ꝛ· eggèt a· xij ꝓphetacbol ki mondot Nem vagoc ꝓpheta sem ꝓphetanac fia. dè kèʟkèknèc paʒtora ʒaggatuā ʒederÿ faknac aǵait aťťanac nèue a· cimerbèn ninʟèn Ha èʒ iǵaʒ Sophonias ꝓpheta kit hog ugmōgac ꝓpheta nèwèl ꝛ ǫ ǫrègbinèc diʟǫseges nèmebǫl nèmʒèttètet Mert aťťa uolt Chusi Godolias dedǫsǫ Amasias ꝛ harmad ǫsǫ Eʒechias ꝛ èʒ illèn ʒèkèrèc mikent vtolso bètǫltǫttǫ mikēt vtolso ʒèkèr vèʒètǫ Sophoniasnac Nemellèc ǫriʒet hèlenèc. Nemellèc vr titkianac

Digitized by Google

mōdottac. Aʒert akar oriʒèt hèlenèc auag | ⱱ akar vr rèitekenèc magaraʒtassec mōno è· ꝓphetanac illic Mert ugmōdatic Eʒechièlnèc Èmbernèc fia Isr̄l haʒanac ǫriʒǫieie vèttèlèc tegedèt Aʒert è· ꝓpheta ki uala aʒ ǫriʒet hèlbèn ꝛ felsege~~ꝛ~~ magassagokba ʒerʒèttètet ꝛ èsmèrte vala istènnèc titkit Vala Cusinac fia ki magaraʒtatic vitèʒlǫ èmber. ꝛ ǫ scēt vala. Godolias ki mondatic vrnac nagsaga, ꝛ Dedǫsǫ Amasias ki ꝛ ǫ fordeitatic vrnac bèʒedebèn Harmad ǫsǫ Eʒechias ki ʒoʒatlic vr èrǫsseǵe ꝛ vg vrnac èrǫssegebǫl ʒůlètet vrnac bèʒede ꝛ vrnac bèʒedebǫl ʒůlètet nagsaǵ. ꝛ vrnac nagsaǵabol ʒůlètet alaʒatossaǵ hog midǫn a· ki tǫkellètessegrè iutād monga. mert nē vagoc melto ap̄lnac hiuattatnom ꝛ aʒt a· soltarban Vram nē magaʒtatot fel èn ʒůuèm sem ʒelesǫltènèc èl èn ʒèmèim Josiast Judanac kiralat kinèc idèiebèn lelèttètic hog Sophonias ꝓphetalt legen a· kiralok ~~neg~~ negèd kǫṅuenèc ꝛ masod Paralipomenon Historiaÿa mutaṫṫac hog istènnèc Juda menden kirali felet kellètet legen È Josias a· faraguaṅokat kikèt Amon ǫ aṫṫa auag Manasses ǫ ǫsi istènnèc tp̄lomaba ʒerʒetuala mutattatic
138-dik levél. hog ki vètte ꝛ megtǫrtǫ ~~kie~~kicbèn ꝛ· || a· rèʒ kegot Moÿsestǫl alkottattat ki teuelgesbè a· nep vitètet vala tartatuan a· baluannac hamis ʒolgalaṫṫaban bůnhǫtuala Èʒen mondatic hog soc idèktǫl foguā meghagot baran etèlt ǫnǫn maǵa ǫriʒte. mert a· fogsagbol tiʒēeg èʒeren fordoltac vala meǵ Aʒert istē è· ꝓpheta miat è· meǵ mondot kiralnac idèibèn a· iǫuèndǫ itelètet ki èʒ oluasassal foglaltatic. mellèc iǫuèndǫc valanac nèmʒèteknèc meǵmutatta Isr̄l nepenèc kèdeǵ megʒabadolasat ꝛ Ih̄rlm varosanac megvÿo-

Digitized by Google

lasat tahat valo vdobèn megadattatandonac meghirdètte è· betonèc os oluasasaual

Eplogus

SOphonias orizo 2 istèn titkianac èsmèroio hallot vuoltest a· hailak èlo kapuiarol 2 nag sirast a· masiktol 2 indolast a· halmoctol 2 vizi az ordeitast pilanac lakozoinac. mert vèztèglet Canaannac menden nepe èl himlettec leznèc mēdenec kic takartattal è ès valanac èzüstbè tarkartattac

Cap^m Èlo

VRnac igeie mel lot Sophoniashoz Cusi fiahoz Amasias Godolias fiae Amasias fiae Ezechias fiae Josiasnac A Amon fianac Juda kiralanac napiban | Egbè güituen egbè güitoc mendenekèt foldnèc orcaiatol vgmond vr vr. egbè güitoc èmbert 2 barmot. egbè güitom meннèc rèpesoit. 2 tèngernèc hali leznèc o romlasoc. 2 èluèztec èmberekèt foldnèc orcaiatol vgmond vr Es ki tèrièztē èn kèzèmèt Judara 2 Ihrlmnèc menden lakozoira 2 èluèztem è· hèlrol baalnac maradekit. 2 az orizoknèc nèuekèt a· papockal. 2 azokat kic a· haiazaton imaggac meннèc vitèzlètet Es èskeznèc vrban. 2 èskeznèc Melchonban 2 kic èlfordolnac vrnac hatamegol 2 kic nem kerestec meg vrat sem tudakoztac meg otèt Vèztèglètec

Digitized by Google

vr istènnèc orcaiatol mert kꝯzèl vagon vrnac napia. mert istẽ ostat kezeitet. megscèntelte ꝯ hiuatalosit Es lezen vr ostaianac napian megh latoc a· fèdèlmèkrè ꝛ kiralnac fiaira ꝛ mendenekrè kic zarandoc ruhaba ꝯltꝯztènèc. ꝛ meglatoc mendenrè ki kèuelsegest megen bè a· kùzꝯbꝯn annapon kic bètꝯltic hamissaggal ꝛ alsaggal ꝯ vra istènenèc hazat Es lezen annapon vgmond vr Vuꝯltesnèc zozatta hailaknac kapuiarol ꝛ ordeitas a· masikrol ꝛ nag tꝯrꝯdèlm a· halmokrol Ordehatoc pilanac lakozoÿ Vèztèglet Canaan-
139-dik levél. nac menden nepe. èluèztènèc mendenec èzùstbè takartattac || Es lezen az vdꝯbèn megkèrèsem Ihrlmet zꝯuetnèkeckèl ꝛ meglatoc a· ferfiakra ꝯ sepꝯiꝯcbè tꝯtꝯztètteckèlrè kic mõgac ꝯ zùuꝯcbèn Istèn nem tezen iol ꝛ nem tezen gonozol Es lezen ꝯ èrꝯssege ragadatba ꝛ ꝯ hazoc puztolatba Es hazakat raknac. ꝛ nẽ lakoznac ꝯbènnec. ꝛ zꝯlꝯkèt plantalnac ꝛ nẽ iziac ꝯ borokat ¶ Kꝯzèl vagon ∓ vrnac nag napia kꝯzèl vagon ꝛ igen gors Vr napianac zozatta kèsèrꝯ ottogol az èrꝯs tꝯrꝯdèlmèztètic. a· nap haragnac napia. tꝯrꝯdèlemnèc ꝛ getrèlemnèc napia Hiusagnac ꝛ nauolanac napia setetsegeknèc ꝛ homalnac napia kꝯdnèc ꝛ forgo zèlnèc napia. trombitanac ꝛ vuꝯltesnèc napia a· meg èrꝯseitet varosokra ꝛ a· magassegꝯ zegèlètekrè. ꝛ meghaboreitoc èmberekèt ꝛ iarnac ment vakoc. mert vrnac bùnhꝯttènèc ℭ ki ꝯttètic ꝯ verec mikent fꝯld ꝛ ꝯ tèstec mikent ganec Dè ꝛ· ꝯ èzùstꝯc ꝛ ꝯ arannoc nem zabadeithatta megh ꝯkèt vr haragianac napian Q haragianac tùzebèn megmarattatic menden fꝯld. mert a· vegèzètet sÿètèlmèl tezi fꝯldnèc menden lakozoÿnac

*Capitulum ma*ᵈ

E Gbè iǫuètec egbè gůlèkeʒiètec ~~iǫuètec~~ nem ʒèrèlmès ~~nep~~ nèmʒèt mi elǫt ʒůllǫn è· latas mōnal port èlmulo napot | mi èlǫt iǫÿǫn tv̇ reiatoc vr hirtèlènkedètenèc ~~ʒoʒatta~~ haragia. Mi èlǫt iǫÿǭ tv̇ reiatoc ǫmeltatlankodaťťanac napia Kèrèssetec vrat fǫldnèc menden lassoÿ. mert ǫ itelètit vattoc můuèlkedǫc Kèrèssetec aʒ igaʒat. kèrèssetec a· lassot ha valamikent èlrèiteʒhèssètec vr hirtèlènkedètenèc napia èlǫt Mert Gaʒa megtǫrèttètic ꝛ Ascalon puʒtolatba Aʒotom delrè vèttètic ꝛ Acharon ki irtatic Jaÿ kic lakoʒiatoc tèngernèc kǫtèlet èluèʒtettèknèc nèmʒète Vrnac iǵeie tv̇ reiatoc Canaan iaʒoknac fǫldǫ ꝛ èluèʒtlèc tegedèt hog ne legē lakoʒo Es leʒē tèngernèc kǫtèle paʒtoroknac ṅugolmoc ꝛ barmoknac akla Es leʒē ǫ kǫtèle ki meǵ maradand Judanac haʒabol ottogol ǫriʒtètnèc Ascalonnac haʒaibā èstuèlerè ṅugoʒnac. mert ǫ vroc istènec meglat oreiaioc. ꝛ èl fordeiťa ǫ fogsagokat Hallottā Mouabnac boʒʒontasat ꝛ Amon fiainac karomlasokat. kic megʒidalmaʒtac èn nepèmèt ꝛ felmagaʒtattanac ǫ hatarokon ¶ Aʒert v̇lǫc èn vgmōd sèrègeknèc vra Isr̄lnèc istène Mert Mouab leʒen ment Sodoma ꝛ Amon fiaÿ monnal gomorra Tůuissèknèc aʒiusaga ꝛ sonac rakasa· ꝛ puʒta mend ǫrǫcke En nepèmnᶜ megmaradeki èlragaggac aʒokat. ꝛ èn nèmʒètemnèc maradeki biriac ǫkèt Mert èʒec iǫ ǫnèkic ǫ kèuelsege- || 140-dik levél.
kert kiuèl karomlottanac ꝛ felmagaʒtattanac ~~ls~~ sèrègec vra nepen Vr ʒǫrṅǫ

ǫ raitoc ꝛ megtǫri fǫldnèc mendē istènit ꝛ imaggac ǫtèt mendē ferfiac ǫ hèlerǫl ʒigèteknèc menden nèmʒèti ¶ Dè tú ꝛ· ʒèrèʟenec megǫlèttec leʒtec èn tǫrǫmmèl Es ki tèrièʒti ǫkèʒet èʒfèkrè. ꝛ èluèʒti aʒ assiriusokat Assurt. ꝛ vèti a· dragalatost kiètlènbè ꝛ vtnalkúl ꝛ mōnal puʒtat Es ṅugoʒnac ǫ kǫʒèpettec nèmʒetec ⸗ menden ⸗ vaginac ʟordaÿ ꝛ Onokraculus ꝛ ʒǫl lakoʒnac ǫ ~~kǫʒèpekbèn~~ kúʒǫbǫkbèn Eneklǫnèc ʒaua aʒ ablakon ꝛ hollo a· fèlsǫ kúʒǫbǫn. Mert meǵ semmeitem ǫ èrèiet Eʒ a· diʟǫseges varos biʒodalommal lakoʒo ki mondvala ǫ ʒúuebèn Èn vagoc ꝛ èn kúuǫllèm ninʟ egèb tǫb Mikeppèn lǫttèl puʒtolattaba baromnac hailaka Menden ki altal megen ǫ raita súuǫlt ꝛ raʒia ǫ kèʒet

Cap^m harmad

JAÿ megreʒʒèʒtǫ ꝛ megvaltatot varos Galamb nē hallotta ǫ ʒauat a· ʒot. ꝛ nē vǫttǫ a· fègèlmèt Ǫ vraba nem biʒot. ǫ istènehеʒ nem kǫʒèleitet Ǫ fèdèlmec ǫ kǫʒèpette monnal reuo oreʒlanoc Ǫ biraÿ farkasoc. èstet nē hadnacvala holuallara Ǫ ꝓphetaÿ balgatagoc. hitlèn ferfiac Ǫ papi megferteʒtèttec a· scèntet. Hamissan múuèlkettènèc a· tǫrueṅ èllèn | ¶ Igaʒ vr ǫ kǫʒèpettec nē teʒē hamissagot Holual vilagossagba agga ǫ itelètet. ꝛ nem rèitètic èl. A· hamis kèdeg nem tutta a· galaʒatot Elhimtettèm nèmʒètekèt. ꝛ èltekoʒlottanac ǫ ʒegèlètec Puʒtaua tǫttèm ǫ utokat midǫn ninʟèn ki moṅṅen Ǫ varosoc mogpuʒteitattac ferfiu nē marad-

Digitized by Google

uan ꝛ sem eg lakoʒo ¶ Mondec kèdeg mikor felʒ èngemèt fogadod a· fè-
gèlmèt ꝛ nem vèʒ èl ꝯ lakodalma mēdenekert kicbèn meglattam ꝯtèt
¶ Valobiʒoṅ holual felkèluē meǵferteʒtèttec ꝯmenden gondolaṫṫokat Aʒert
varÿ meǵ èngemèt vgmōd vr èn felkèlètemnèc napian iꝯuèndꝯbèn Mert
èn itelètē hog egbè gůhèc nèmʒètekèt ꝛ egbè gůhèc orʒagokat Es ki ꝯs-
sèm ꝯ reiaioc èn meltatlankodatomat. ꝛ èn hirtèlènkedètemètnèc mendē
haragiat Mert èn haragomnac tůʒebèn megmarattatic mēden fꝯld Mert ta-
hat megadomd èn nepèmnèc a· valaʒtot aiakat hog kaialʟanac mend vrnac
nèuebè. ꝛ ʒolgallanac ꝯnèki egvallal Ethiopianac foloÿ èluꝯl Onnaton èn
alaʒatosim èn himlesemnèc fiaÿ aiandokot hoʒnac ènnèkem ¶ Annapon nem
galaʒtatol te menden lelèmesiden kicbèn tꝯruēt tꝯrtèl èn bènnèm. mert
tahat èlueʒē te kꝯʒèpedbꝯl te kèuelsegednèc nag ʒoloiat. ꝛ nē toldatol to-
uabba fel magaʒtatnod èn scènt hegemen Es meǵ || hagoc te kꝯʒèpettèd 141-dik levél.
ʒegen ꝛ nauolas nepèt Es Isr̄lnᶜ maradeki rèmenkednèc vr istènnèc nè-
vebèn Nem teʒnèc hamissagot sem ʒolnac haʒugsaǵot ꝛ ꝯ ʒaiocban alnoc
ṅèlꝯ nem lelèttètic mert ꝯk ꝯriʒtètnèc ꝛ ṅugoʒnac. ꝛ nē leʒen ki meg-
ÿèʒie. èʒt monga vr istèn Sÿonnac leaṅa diʟerÿ. te Ih̄rlmnᶜ leaṅa enekel
Isr̄l ꝯrꝯl ꝛ viǵag mend te ʒůuèddèl Ih̄rlmnèc leaṅa Vr èl uꝯttꝯ te itelè-
tedèt Isr̄lnᶜ kirala èlferdeitotta te èllènsegidèt Vr te kꝯʒèpettèd Nem felʒ
gonoʒt touabba ¶ Annapō mondatic Ih̄rlmnᶜ Ne akarih felued Sÿon ne
fèslèssec meg te kèʒèid Te vrad istèned èrꝯs. Ꝙ megʒabadeit Ꝙrꝯl viga-
sagban te raitad. te ʒèmeledbèn vèʒtègl. ꝛ viǵad te raitad diʟerètbèn A·

A· vegèʒètes itelèt napiarol ꝛ a· sidoknac biʒonsagos megfordolasokrol xᶜhoʒ antixᶜ meghaluā

haʒugokat kic a· tǫrueṅtǫl èlmentènècvala egbè gůiti. me't te bèlǫllèd valanac hog touabba ǫ raitoc ne val sèrèlmèt boʒʒosagot Ime èn megǫlǫc mendenekèt kic aʒ v̇dǫbèn tegedèt getrèttèn^c ꝛ megʒabadeitom a· santalot ꝛ aʒt mel ki vèttètet vala egbè gůitǫm. ꝛ vètē ǫkèt diꝛerètbè eg nèubè ǫ galaʒaťťoknac mendē fǫlden Aʒ v̇dǫbèn kibē egbè hoʒlac tůtǫkèt. ꝛ aʒ v̇dǫbē kibèn egbè gůitǫmlec ǫkètutǫkèt Mert adlac tv̇tǫkèt nèubè ꝛ diꝛerètbè fǫldnèc mēdē | nepenèc micor megfordeitandom tv̇ fogsagtokat tv̇ ʒèmèitec èlǫt vgmond mendenhato vr istèn p r o l o g u s

It èleue vettetic s. Aggeus ꝓphetā ꝓlogꝰ

JEremias ꝓpheta vgmond Sedechias kiral hamis èsenèc okaert ki a· fogadot hůtǫt nem tartottauala Nabuchodonoʒor caldeosoc kiralanac Isr̄lnèc nepe a· meǵ èmleitet kirallal Ihr̄lmnèc viadalaban foguā vitèttètet uolt Babilloniaba Ment masod paralipomenō kǫṅǫn^c ièlenti historiaÿa Dè meg mert a· meg èmleitet nep soc idèiglèn magat igen nèhèʒèn ferteʒtètteuolna meg baluaṅoknac ʒolgaluā. artatlanoc verec èlǫtlesebèn ꝛ· aʒert istèn akaruā aʒon nepnèc menden nèmʒeset èluèʒni a· meǵ mondot okokert. ʒerʒe aʒō nepèt ʒènuèdni a· caldeosoknac fǫldebèn hètuèn èʒtèndǫknèc fogsagat ¶ Èʒ okert hog aʒ èʒtèndǫc ʒama bètèluē. vÿ nep a· meg mondot bůnǫktǫl m Jutna Ihr̄lmn^c meg vÿolasara Es ug hatuākèttǫd èʒtèndǫkbèn a· caldeosoc orʒaǵa èl fordeitatuā kinèc megṅolc

èʒtèndèie uala orʒaglani. mellèt mert Danièlnèc hatod latasa ꝛ mutatťa a· scèntseǵ megtǫresnèc okaiert mel aʒō latasban tartatic volt megtǫrèttètet, Darius kiral ki a· medosÿaknac parāꝛoluala. a· megmōdot orʒagba iuta mēt danièln^c hètèd latasa || * mutaťťa ¶ Ki orʒaglaťťanac èlǫ èʒtèndèiebèn mēt Danièln^c tiʒed latasa es mutaťťa. aʒ èʒtèndǫnc mėgʒālaluan. Latuā amḡfordolasnac idèiet èlkǫʒèleituèni. mel Jeremias ꝓpheta miat vala iǵertètėt Imadkoʒuā mend ǫ ėrtè. s mēd ānėpert. kėriuala istèntǫl aʒ igerètėt bètèllèsedni Kin^c aʒon latas aʒōnac onʒollati ʒėrent istèn Gabrièl Angalmiat mėgmōda mēdėnėkèt bètǫltn^c ¶ Mert a mėdosoc mėgmōdot kirala mėghaluā ꝛ aʒ orʒagba ǫhèlėrè iutuā Cirus Persaÿaknac kirala istèn igėrètè bètèlvėn aʒon kiralmiat Isr̄ln^c nėpè a mėǵ Ir̄lmbè vitèttèttètėt Paralipenon masod kǫnǫn^c Hÿstoriaia ꝛ Eʒdrasnac kèʒdètè biʒoneitac ¶ Es mv̇dǫn Isr̄l nėpėtǫl ꝛ a vėnėctǫl istènn^c n tēploma kèʒdėtuolna mėǵrakattatni Cirus persaÿiac kirala mėghaluā. ꝛ Darius persaÿac kirala orʒagluan. ki amḡmōdot hèl èlǫt vala Ir̄lm varosanac kǫrṅǫlualo nēʒèti mēt èʒen Eʒdras ~~ièlēti~~ mōga aʒ tēplōnac ꝛ a varosnac mėgvÿolasat kèʒdėc mėgbātani. Ki okėrt Isr̄ln^c nepè mėgÿèduėn a mėgmōdot vr tēplomanac megvÿolasat aʒ iǵėrèt ʒėrēt valo èngėdèlmèl ingèn sem hiʒėkuala lēni ¶ Kiert a mėgèmleitėt Darius pèrsaÿac kirala orʒaganac masod èʒtèndèiebèn Aggeus ꝓpheta istētǫl èrèʒtètėt Ʒorobabèlhėʒ ki vala Judanac nėmėbǫl. Ki vala aʒ orʒaǵ hatalmat ~~vallo~~ vèndǫ ꝛ Jesust Josedech fiat a· felseǵės papot imti hog higgėc Ir̄lm meǵvÿolasanac idèiet èliǫtn^c aʒ èʒtèndǫc ʒama

142-dik levél. ezentúl az első kéz' irása

bètèluē. èʒt es hoʒia tolduā | hog ānépnᶜ hútǫtlènseget nè akarnac kǫuètni. Kirǫl vr istèn ǫmiatta mōdot Ènnép vgmōd me't mégnē iǫt èl aʒ v̇dǫ hog istènnᶜ haʒa mégrakattassec ¶ Mēdénéc kèdéǵ mellèc è ꝓphecia mōdékaban tartatnac. ānépnᶜ méǵfordolasat. atēplomnac mógrakasat. avarosnac mégvÿolasat. papi ʒérʒètét ꝛ kúuǫl valoc orʒagoknac ièggie èluéʒet iègʒiǵ ꝛ cef

a Ggeus siètèlmèʒǫ ꝛ viǵ. ki vètét kǫnvèʒètécbèn. hog viǵasagban aratna: amégtǫrǫt tēplomot mégrakia. ꝛ aťa istènt ʒolot bèʒhoʒia, Még egkèuèsé ꝛ èn méǵindeitom a mēṅèt ꝛ fǫldèt tènǵert ꝛ a ʒarraʒt. ꝛ mégindeitoc mēden nèmʒètékèt ꝛ èliǫ amēdē nèmʒètéknᶜ kéuanatǫ

It im̄ar keʒdetic scent Aǵgeus ꝓpheta kǫnuǫ igen ièles

Darius persaÿak-nac kiralanac masod èʒtèndèiebèn hatod honapban. ahonac eg napian: lǫt vrnac igeiè Aggeus ꝓphetanac kèʒebèn ʒorobabèlhéʒ Salatièl fiahoʒ́ Juda vèʒèrèheʒ́ Es Jesushoʒ Josedech fiahoʒ annag paphoʒ mōduā ¶ Eʒt mōga sèrègeknᶜ vra istènè monduā Ènnep vgmond megnem iǫt vr haʒa méǵrakasanac ideiè ¶ Es lǫn vrnac iǵeiè Aggeus ꝓphetanac kèʒebèn mōduā Midènē v̇dǫ vagon é tv̇nèktéc hog lakoʒiatoc aboltal ékéseitètét haʒacban. ꝛ èʒ haʒ puʒta légē Es ma èʒt mōga sèrè-

Digitized by Google

gėkn⁹ vra istènè Vèssetėc tv̇ ʒv̇uètekèt tv̇ vtaÿtokra ¶ Sokat vèttè- || tėc 143-dik levél.
ꝛ kèuèsèt hoʒtatoc bè. ǫttètėc ꝛ nē ėlėǵettètėc mėǵ, ÿottatoc ꝛ nē rėʒė-
gǫltètėcm̄g Maǵatokat bèfedėʒtėtec ꝛ nem hèuǫltètėkmḡ. ꝛ ki arokat güÿtǫt
èrèʒtėttè aʒokat a ʒakadot sakba Èʒt mōga sèrègekn⁹ vra istènè Vèssetėc
tv̇ ʒv̇uètėkèt tv̇ utaÿtokra. Mēnètėc fel ahėgrè hoʒiatoc fakat ꝛ rakiatocmḡ
a haʒat ꝛ foganatos lėʒėn ènnèkėm ꝛ mėgdiꝛǫuǫltètē. vg mōd vr ¶ Nėʒtètėc
atǫbrè ꝛ ime kèuèsèb lǫt: ꝛ bèhoʒtatoc ahaʒba ꝛ ki fuallottā aʒt ¶ Ki
oke't vgmōd sèrègėkn⁹ vra Miert èn haʒā puʒta. ꝛ tv̇ sièttètėc tv̇ egmē-
dentėc ǫ haʒaba. aʒert tv̇ reiatoc megtiltattac mēnèc hog nė adnanac èssèt.
ꝛ fǫld mėgtiltatot hog nė adna ǫnēʒesėt. ꝛ hiottam aʒ aʒiusaǵot fǫldrè ꝛ
hėgekrè ꝛ buʒara ꝛ borra ꝛ olaÿra ꝛ valamėllèkèt fǫld hoʒ ꝛ èmbėrėkrè
ꝛ barmokra ꝛ kèʒèkn⁹ mēden mv̇uèlkėdètėrè ¶ Es halla Ʒorobabèl Sala-
tièln⁹ fia ꝛ Jesus annag pap Josedechn⁹ fia. ꝛ ānėpn⁹ mēden maradėka
ǫ vranac ʒauat ꝛ Aggeus ꝓphetanac iǵeÿt mikėnt ǫ vroc istèn èrèʒtėttè
vala ǫkèt ǫhoʒiaioc ¶ Es mēden nėp mėǵfelèmėc vrnac orćaiatol Es mōda
Aggeus istènn⁹ kǫuètè meghirdètvėn vrnac nėpèn⁹ mōduan Èn tv̇ uèlètėc
vagoc vg mōd vr Es vr istèn felmagaʒtata Ʒorobabèln⁹ Salatièl fianac Juda
vèʒèren⁹ ʒèllètėt ꝛ Jesusnac ānag papnac Josėdech fianac ʒèllètėt: ꝛ ama-
radekoknac ʒèllètėkèt menden ~~nepbǫl~~ nepbǫl ¶ Es bèmene⁹ | ꝛ teʒn⁹ vala
mv̇uèt Isr̄l ǫ istènec sèrègèc vranac haʒabā

Digitized by Google

a A Harmad honac xxiiij^{d} napian ahatod honapban Darius kiralnac masod èʒtèndèiebèn hètèd honapban a· honac huʒon eggèd napian lǫnèe vrnac igeie Aggeus~~hoʒ~~ ꝓpheta kèʒebèn mōdvan Bèʒel ʒorobabèln^{c} Salatièl fianac Juda vèʒeren^{c} Es Jesusnac ānag papnac Josedech fianac ꝛ aʒ ǫ nép maradekinac mōduan Ki tv̇kǫʒʒǫllètéc aʒō mėghagattatot ki aʒ èlǫ diʟǫsėgbèn latta aʒèghaʒat Es tv̇ mit lattatoc èʒt ma Midènē vg vagō ꝛ mōnal nem volna a· tv̇ ʒētec èlǫt Es ma Ʒorobabèl batoroggalm̄g. vg mond vr Es Jesus nag pap Josedech fia batoroggalm̄g. ꝛ fǫld batoroggalmeǵ fǫldn^{c} mēden nėpè vgmōd sèrèǵekn^{c} vra ꝛ tegetec mert èn tv̇uèlètéc vagoc vgmōd sèrèǵekn^{c} vra Aʒ iǵe mèllèt fogattā tv̇uèlètec mikor ki èrèdnėtéc Egiptōnac fǫldebǫl ꝛ èn ʒèllètē. lėʒen tv̇ kǫʒèpėttètec ¶ Ne akarÿ felned mert èʒt mōga sèrègėkn^{c} vra Mėg egkèuèsènnė vagon ꝛ èn mėǵindeitō mēnèt ꝛ fǫldèt. ꝛ tēgert ꝛ ʒarraʒt. ꝛ mėǵindeitoc mēden nèmʒètekèt Es èliǫ akèuanatǫ menden nèmʒèteknèc Es bètǫltǫm èhaʒat vgmōd sè diʟǫsėggèl vgmōd sèrèǵėkn^{c} vra Enėm aʒ èʒust ꝛ ènē. aʒ araṅ vgmōd sèrègekn^{c} Nag lėʒėn èhaʒnac diʟǫsėgè nagob aʒ èlǫnèl vgmond sèrègeknèc vra ꝛ èhèlėn bekėseǵet adoc vgmond serègeknèc vra ||

144-dik levél. a A Kilèncèd honac xxiiij^{d} napian Darius kiralnac masod èʒtèndèiebèn ꝛ lǫn vrnac igeie Aggeus ꝓphetahoʒ monduan Èʒekè

mōga sèrègeknᶜ vra istènè ¶ Kèrgèd apapokat atǫruenrǫl mōduā Ha èmber vènd scētelt hust ǫ ruhaianac allaba ꝛ ǫ vėǵėuèl illètènd kėṅèrèt auag èlèdèlt auag bort auag olaÿt auag mēden ètkèt Minem meǵscētėltètic ė. Fèlèluėn keᵈ apapoc mōdanac. nem ¶ Es mōda Aggeus. Ha ǫ lelkėbèn ~~mėǵfertètėt ill~~ megfertėʒtètėttèt illètēd mend èʒecbǫl midènem mėǵfertėʒtètic ė Es fèlèlenᶜ apapoc ꝛ mōdanac ~~nem~~ mėǵfėrtèʒtètic ¶ Es Aggeus fèlèlè ꝛ mōda Igèn ènnėp ꝛ igèn ènēʒèt èn orćam èlǫt vgmōd vr Es igèn ǫkèʒeknᶜ mendėn mv̇uèlkėdètè. ꝛ mēdenėkèt mėllèkèt ot aianlottanac mėǵfertėʒtèttèc lėʒnèc ¶ Es ma vèssetėc tv̇ʒv̇uètėkèt ènnaptolfoguā ꝛ touabba ꝛ mi èlǫt vèttètnėc kǫ kǫrè vrnac haʒaban Mikor vėpnėtėc ahuʒ kǫbǫlnèc aʒtaǵahoʒ. ꝛ lēnenᶜ tiʒ kǫblǫc. mikor bèmēnėtėc a saitoba hog nōnatoc ǫtuèn vatale bort ꝛ lėʒnᶜ vala huʒa, Meguèrtèlèc tv̇tǫkèt ėǵètǫ ʒèllèl ꝛ rogaual ꝛ kǫ èssèl tv̇ kèʒèitėknᶜ mēden mv̇uèlkedètit ꝛ nē volt tv̇ kǫʒǫttètėc ki meǵfordolna vgmōd vr ¶ Vèssetėc tv̇ ʒv̇uètėkèt ānaptolfoguā iǫuēdǫbèn. akilèncèd honac xxiiij naptolfogua Annaptolfogua mėllen vr tèmplomanac vèttèttènᶜ fōdamētōi | *) Vèssetec tv̇ ʒu̇uètekrè Midènē immar a· maǵ nèmʒesbèn vagon ė ꝛ meǵ a· ʒǫlǫ ꝛ a· fu̇gè. ꝛ a· malogranatoc ꝛ aʒ olaÿfa nem viragoʒot èn è· napsagtol fogua megaldom Es lǫt vrnac igeie masodʒer Aggeushoʒ a· honac xxiiijᵈ napian monduā Bèʒel Ʒorobabelheʒ Juda vèʒerehеʒ ~~fèdèlmehеʒ~~ monduā En meg indeitom meṅṅèt egèmbè ꝛ èlfordeitom orʒagoknac ʒèkit. ꝛ megtǫrǫm poganoc orʒaganac èrǫsseget Es èl fordeitom a· ʒèkèrèt ꝛ ǫ reia èllǫt. ꝛ leʒalnac louac ꝛ ǫ reia èllǫc Fer-

* ismét a' 2-dik kéz irása.

fiu ꝯ attafianac tꝯrebè èsic Annapon vgmond sèrègeknèc vra Zorobabel Salatièlnèc fia èn zolgam vezlèc tegedèt vgmond vr Es vètlèc tegedèt iègbè. mert tegedèt valazottalac vgmond sèrègeknèc vra

Darius medosoc kiralanac masod èztèndèiebèn Aggeust 2 Zachariast èzeneknèc mondeki mutattac hog ꝓphetaltanac Dè Aggeus èzokert lattatic ꝓphetac zerebē èlèue vètetnèc Zachariastol. mert kèt honapocban lelèttètic èlꝯl kꝯltnèe ꝓpheciaiaban mēt a· megièlentet mondekoc mutattac ¶ A· tplomnac 2 megvÿolasara vrnac paramolattabol a· nepèt megbatoreitottac mēt Ezdras ièlenti monduan, Darius kiralnac masod èztèn-
145-dik levél. dèiebèn Aggeus 2 Zacharias Abdo ꝓphetanac fia || ꝓphetaltanac a· sidokra kic valanac Judeaban 2 Ihrlmbèn Isrl fiain Tahat felkèlenèc Zorobabel Salatièlnèc fia 2 Jesus Josedechnèc fia 2 ꝯ fèdèlmi 2 èlkèzdec vrnac hazat rakni ki vagō Ihrlmbèn. ~~kiknèe~~ kiknèc mikor ièlen volnanc a· ꝓphetac ꝯ imtesecbꝯl sègellec ꝯkèt Mert 2· èzen ꝓpheta lattatot aieituan ꝯ onzollattaual Isrlnèc nepet ꝯ attoc vetkezètinèc kꝯuètèlmebꝯl meghiuni è· mondec tartaltamanac igeiuèl ¶ Latec eÿèl 2 ime ferfiu fel èlletuala è vèrès lora ¶ Latot è· ꝓpheta ferfiat vèrès louon vꝯlꝯt. 2 allot a· gakor mirtetus kꝯzèpet ki latasnac èz odozatta A· vèrès lora èllꝯ ferfiun iollèhèt angal èrtèssec. dè maga mert è· megmondot zinꝯ lora lattatot èllèni vernèc gꝯzꝯdèlmet ièggi azon neprè adatandot ki Isrln^{c} nepet fogsagba attauala Mert

Digitized by Google

2 Ÿsaÿas ꝓpheta ruhaknac vèrèssegen mutat nèmzètecko3ot verrèlualo go-
3odèlmèt istèntol adatni. èz igeckèl eltèttètet monduā Ki èz ki io Edom-
bol meghimtet ruhackal Bozdrabol A· sùro mirtetus ko3ot kèdeg allot.
hog mondotta a· nepnèc iouèndo vigaztalattat. A· mirtetosnac iègzesen
akarta iègzèni Ki fanac midon Moÿses tenne èmlèkezètet Leuiticus ko-
ñobèn mondot Az èlo napon vegetec a· dragalatus | fanac gimolet. hog
a· io illato fanac arñekaual mutatna a· nepnèc vigasagat Dè èz latast
mel è· nepnèc zabadolasat 2 iouèndo go3odèlmèt o èllènsegekrol mutat
Ezert ꝓpheta èmlèkezic o magat eÿèl latta lenni ment Īsrl nepenèc èlo
megzabadolasaban Egiptom foldebol eÿèl ièlenicvala èlmenese Kinèc pel-
daianac lattatic vala tartani è· ièlen valo nep neminèmo rezet. èzennèc
megzabadolasa 2 a· fogsagbol megsabafordolasa Caldeosoknac foldebol ꝓphe-
tanac eÿ miat ièlentètet meg

P Ersaÿac kiralanac tèrhe ki kaldeosoc orzagat megtore. èlo èz-
tèndèiebèn otuèn èzer fogol èmberiglèn èrèzte meg Babilloniabol
Judeaba. 2 a· tplomnac èdeñit megada. mellèkèt Nabuchodonozor èluo-
uala. 2 megfordeito fèdèlmèt zerze Zorobabelt 2 Jesust nag papot Cirus
ki harminc èztèndo utan megolèttètuē ki Persÿabā orzaglotvala persaÿa-
kon. megolèttètuē Massagetaÿaktol Achamiratol Massagetaÿaknac kiralneа-
tol Cambases nagob Cÿrusnac fia veue o orzagat ki ñolć èstè èztèndoc

Digitized by Google

bètǫltuē ǫ utāna valo kèt atťafiaÿ valanac maǵosoc kic megǫlèttètuē a˙ neptǫl Darius Itapaisnac fia ʒerʒèttètet Ki ǫ orʒaganac masod èʒtèndè- ||
146-dik levél. iebèn Lǫn vrnac igeie Ʒachariashoʒ Barachiashoʒ Abdo ꝓpheta fiaehoʒ aʒert Cÿrusnac èlǫ èʒtèndèietǫl foguā Dariusnac masod èʒtèndèieiglèn nèguèn èʒtèndǫc ʒamlaltatnac kicbèn ʟac a˙ tp̄lomnac rakasa ʒ fondamentom vètese lǫtvala a˙ kǫrṅǫlualo ʒomʒed nèmʒètektǫl ʒ Cambasestǫl Persaÿac kiralatol a˙ mv̇ megtiltatuan mikent iria Eʒdras Aʒert Dariusnac masod èʒtèndèiebèn Aggeus ʒ ~~Ʒach~~ Ʒacharias kèʒdec a˙ nepèt onʒollani ènne idèig meghagot t̄plomnac megadasara

Zacharias vr karianac èmlèkeʒète vrnac aldomasa Abde ǫ tanosaǵa Aʒert mert annep a˙ t̄plomnac rakasatol megbantatotuala istènnèc èmlèkeʒètet valla. ʒ aʒ èmlèkeʒètert aldomast ʒ aʒ aldomasert tanosagot Aʒert Ʒacharias Barachiasnac fia Abdenac fia èrèʒtètic a˙ nepnèc viǵaʒtalaťťara

It immar kezdetic scent Ʒacharias ꝓphā kǫṅuǫ

ANolcad honapban Hilarius kiralnac masod èʒtènd
Ʒachariashoʒ Barachias fiahoʒ Abdo ꝓpheta
haraggal haragut meǵ mú aťainkra ʒ mong ǫnèkic

Digitized by Google

vra ¶ | 2 Fordollatoc èn hozíam vgmond sèrègeknèc vra 2 èn tv hozíatoc fordoloc vgmond sèrègeknèc vra Ne legètec mikent tv aťaitoc ~~kikh~~ kichez vuoltottènc az èlebèli ꝑphetac monduan Ezt monga sèrègeknèc vra ~~Ne legètec mikent tv aťaitoc~~ Fordollatoc meǵ tv gonoz vtaitocbol. 2 tv igē gonoz gondolatitocbol Es nem halgatanac sem figèlmèzenèc èngemèt vgmōd sèrèǵeknèc vra Hol vadnac tv aťaitoc 2 ꝑphetac Minē élhètnèc é orocke Valobizoń èn igeim 2 èn toruenim mellèkèt paranŀoltam èn zolǵaimnac ꝑphetacnac Minemdè meǵfoglaltac é tv aťaitokat 2 megfordoltanac 2 mondottanac Mikent sèrègeknèc vra gondolt tenni mvuèlonc mv vtaink zerēt 2 mv lelèmesink zerent ig tot mvnèkonc Sabbanac a· xj? honac xxiiij? napian Darius kiralnac masod èztèndèiebèn Lon vrnac igeie Zacharias ꝑphetahoz Barachias fiahoz Abdo fiaehoz monduan ¶ Latam eÿèl. ꝙ ime ferfiu vèrès lora fel èllo 2 o aluala a· mirtetac ~~kozèpet~~ kozot mellèc valanac a· volgbèn 2 o vtanna vèrès louak 2 kùlombozètesec 2 fèierec ¶ Es mōdec Èn vram kic èzec? Es vrnac angala ki zoluala èn bènnèm monda ènnèkem Èn meǵmutatom tenèked mic èzec Es fèlèle ferfiu ki ~~aluala~~ a· mirtetac kozot aluala || Es monda Ezec azoc kikèt vr èrèztet hog bèiarnac 147-dik levél foldèt Es fèlèlenèc vr angalanac ki aluala a· mirtetac kozot 2 mondanac Bè iartuc a· foldèt 2 ime menden fold lakoztatic 2 ńugozic Es fèlèle vr angalanac 2 mōda Sèrègeknèc vra Miglèn nē irgalmaz te Ihrlmnc 2 Juda varosinac kiknèc meǵharaguttal Mert immar hètuèned èztèndo Es fèlèle vr az angalnac ki zoluala èn bènnèm io igekèt 2 viǵaztalatosokat. ꝙ mon-

Digitized by Google

da ènnèkem az angal ki zoluala èn bènnèm V̇uǫlı. monduan Ezekèt mōga sèrègeknèc vra istène Ihr̄lmet 2 Sÿont nag zèrèlmèl zèrèttèm. èn nag haraggal haragozom a· kazdag nèmzètekrè. mert èn kèuèse haraguttam Qk kèdeg egbè èskǫttènèc gonozba Azert èzt monga vr Irgalmassagbocba fordoloc Ihr̄lmhez. èn hazam megrakattatic ǫ bènne vgmōd sèrègeknèc vra ki tèrièztètic Ihr̄lmrè Meges v̇uǫlı. monduā Ezt monga sèrègeknèc vra Meglèn èn varosim iockal bǫuǫlkǫdnèc 2 vr meglèn Sÿont megvigaztalla 2 meg Ihr̄lmet valazta Es fel èmèlem èn zèmèimèt 2 latec 2 Ime neg zaruac 2 mondec vr angalanac ki zoluala èn bènnèm Mik èzec? Es monda ènnèkem Ezec a· zaruac kic èlhimtettec Judat 2 Isr̄lt 2 Ihr̄lmet. ꝯ mutata vr ènnèkem neg kouaLokat 2 monda | Mit iǫnèc èzec tenniec Ki fèlèle monduan Ezec a· zaruac kic èl himtettecvala Judeat egmenden ferfiu zerent. 2 sem eggic nem èmèlte fel ǫ fèiet Es iǫnèc èzec megÿèztèni ǫkèt. hog leuètnec nèmzèteknèc zaruait kic fel èmèltec zaruokat Judanac fǫlderè hog èluèztènec ǫkèt ǫtèt

Capitulum masod

ES felèmèlem èn zèmèimèt 2 latec Es ime ferfiu. 2 ime ǫ kèzebèn merǫknèc kǫtèle 2 mondec Houa meg te Es monda ènnèkem hog megmerièm Ihr̄lmèt 2 meglassam mene legen ǫ zelessege 2 mene legen ǫ hoziusaga Es ime az angal ki zoluala èn bènnèm ki megen vala.

Digitized by Google

ꝗ mas angal megēvala ki ꝯ èlèibè ꝛ mōda ꝯnèki Fus. bèʒel aʒ èlꝯhꝯʒ monduan kꝯfalnal kůlꝯn lakoʒtatic Ihrlm èmbereknèc sokassagaert: ꝛ barmoc ꝯ koʒèpettec Es èn leʒec ꝯnèki tůʒès kꝯfal ꝯ kꝯrṅꝯlꝯ vgmond vr. ꝛ diʟꝯseǵǵèl leʒec ꝯ kꝯʒèpette. O. o. o. fussatoc èl eʒfeknèc fꝯldebꝯl vgmond vr mert meṅnèc ʒèleibèn himtettèlèc èl vgmōd vr Oh Sÿon fus èl ki lakoʒol Babillonia leaṅaual èʒt mōga sèrègeknᶜ vra Diʟꝯseǵ utan èrèʒtet èngemèt nèmʒètecheʒ kic meǵfoʒtottanac tůtꝯkèt Mert ki ⁼ illètènd ⁼ tůtꝯkèt illèti èn ʒèmèmnèc || fenet Mert ime èn fel èmèlem èn kèʒèmèt tv̇ 148-dik levél. reiatoc ꝛ leʒnèc foʒlatoc aʒoknac kic ʒolgalnacvala nèki. ꝛ meg èsmèred. mert sèrègeknᶜ vra èrèʒtet èngemèt ¶ Ǫrꝯl ꝛ vigag Sÿonnac leaṅa. mert ime èn iꝯuꝯc. ꝛ lakoʒom te kꝯʒèpettèd vgmond vr ꝛ aʒ napon soc nèmʒètec fordolnac vrhoʒ ꝛ leʒen ènnèkem nepbè ꝛ lakoʒom te kꝯʒèpettèd ꝛ megtudod. mert sèrègeknèc vra ꝯ èrèʒtet èngemèt tehoʒiad Es vr biria Judat ꝯ reʒebè a· meg scènteltètet fꝯldꝯn ꝛ valaʒta Ihrlmet Vèʒtèglen mēden tèst vr orcaiatol mert felkꝯlt ꝯ scent lakodalmabol

Capitulum harmad

e ES vr meǵmutata ènnèkem Jesust a· nag papot allot vrnac angala ʒ
èlꝯt ꝛ Satan aluala ꝯ ioǵiatol hog èllènkednec ꝯnèki Es monda vr Sathannac Vr porehon te bèled Sathan. ꝛ vr porohon te bèled ki valaʒtotta Ihrlmet Midènē aʒ ůʒꝯg a· tůʒbꝯl ragattatot ė ki Es iesus aluala ꝯl-

Digitized by Google

tǫʒtètuen ferteʒètes ruhackal ꝛ aluala aʒ angalnac orcaia èlǫt. Ki fèlèle ꝛ monda ǫnèkic kik alnacvala ǫ èlǫttǫc monduā Vegetec èl a· ferteʒètes ruhakat ǫ rolla Es mōda nèki Ime èluǫttèm te hamissagodat | te tǫllèd. ꝛ ǫltǫʒtèttèlèc teǵedèt kůlǫmbǫʒèteseckèl ꝛ monda Vèssètec cidariomot ǫ fèiebè. ꝛ vètenèc ǫ fèierè tiʒta cidariomot ꝛ ǫltǫʒtètec ǫtèt tiʒta ruhacba. ꝛ vrnac angala aluala ꝛ vrnac angala valuala iesusnac monduan Eʒt monga sèrègeknèc vra istène Ha èn vtainemban iarandaʒ ꝛ èn ǫriʒètimèt ǫriʒènded te ꝛ· iteled èn haʒamat ꝛ ǫriʒed èn gadorimat Es adoc tenèked aʒocbol iarokat kic ma it ièlen vadnac Halgassad Jesus nag pap te ꝛ· te baratid kic lakoʒnac te èlǫttèd Mert a· ferfiac iǫuèndǫknèc ièǵibè vèttèttèc hoʒiu ludaba vèttèttèc Mert ime èn èl hoʒom èn napkèlèti ʒolgamat Mert ime kǫ kit attam iesus èlǫt èlèuèn kǫrè Hèt ʒèmec vadnac ꝛ èn meǵirom ǫ irasat Vgmōd sèrègeknèc vra ꝛ a· fǫldnèc hamissagat èlueʒē egnapō aʒ napon vgmond sèrègekn^c Ferfiu hÿa ǫ baraťťat ǫ ʒǫlǫiǫ ala ꝛ ǫ fůgèie ala.

Capitulum neged

e

ES megfordola aʒ angal ki ʒoluala èn bènnèm ꝛ felkǫltǫ èngemèt monnal ferfiat ki alombol kǫltètic fel Mit lać te Es mōdec ¶ Latec. ꝛ ime gorťa tarto mendenestǫl araṅ. ꝛ ǫ lampasa ǫ fèien. ꝛ ǫ hèt
149-dik levél. ʒǫuetnèki ǫraita || ꝛ è ʒǫuetnèknèc hèt ǫttǫt èdeṅi kic valanac ǫ fèien. ꝛ kèt olaÿfac eggic a· lampasnac ioǵfèlǫllǫ ꝛ masic ǫ balla fèlǫl Es fèlè-

Digitized by Google

lec 2 mondec az angalnac Ki ènbènnèm zoluala mōduan Mik èzec Es fèlèle az angal ki èn bènnèm zoluala 2 monda ènnèkem Minē tud è mik legènèc èzec. ɋ mondec, èn vram. nem. Es fèlèle 2 monda ènnèkem monduā Ez vrnac igeie Zorobabelhez monduā Nem sèrègbèn sem èrȣbèn. dè èn zèllètembèn monda sèrègeknèc vra, Ki Ki te nag heg. Zorobabel èllèn egènesse Es ki vizi az èlȣ kȣuèt 2 ȣ malazstot egèneseit ȣ malazstahoz Es lȣn vrnac igeie èn hoziam monduā Zorobabèlnèc kèzèÿ fondaltac è· hazat. 2 ȣ kèzèÿ tȣkellic meǵ ȣtèt Es tuggatoc mert sèrègeknèc vra èrèztet èngemèt tv̈ hoziatoc Mert ki vtaltameǵ a· kùsdèd napokat 2 ȣrȣlnèc 2 latťac Zorobabèl kèzebèn az èrć kȣuèt È· hètèc vrnac zèmèÿ kic futosnac mendē fȣldȣn ¶ Es fèlèlec 2 mōdec ȣnèki Mic èz kèt olaÿfac a· gorťa tartonac ioǵfèlȣllȣ 2 ȣ ballafèlȣl Es fèlèlec masodzer 2 mōdec ȣ nèki Mic èz olaÿfaknac zaraÿ mellèc vadnac a· ~~kèt~~ kèt arań zaknal kicbē vadnac az ȣttȣt èdeńec arańbol Es monda ènnèkem monduan Minem | nem tudod è mik legènèc èzec 2 mondec Èn vram nem. ɋ monda Èzec a· fenes olainac kèt fiaÿ kic alnac menden fȣldnèc vralkodoianac

Capitulum ȣtȣd

E S megfordolec 2 fel èmèlem èn zèmèimèt 2 latec Es ime rèpȣlȣ kȣńȣ Es monda ènnèkem. Mit lać te Es mondec En latoc rèpȣlȣ kȣńuèt Q hoziusaga huz kȣńȣclètne. ɋ ȣ zelesseǵe tiz Es mōda

Digitized by Google

ènnèkem ¶ Ez az atoc mel ki megen menden fǫldnèc zinerè. mert mendē vr mikent ot iruā vagō megiteltètic 2 menden èskǫ èbbǫl azonkeppèn megiteltètic Ki vizē azt vgmond sèrègeknc vra Es iǫ az ornac hazaba 2 az èskǫnèc hazaba hazugol èn nèuèmbè. 2 lakozic ǫ hazanac kǫzèpette. 2 megèmezti ǫtèt 2 ǫ faiat 2 ǫ kǫuèit Es kimene az angal ki zoluala èn bènnèm igekèt Es mōda ènnèkem Èmèldfel te zèmèidèt 2 lassad mi èz mel ki megen Es mondec Mert mi èz mel ki megen Es mōda Ez a· kimenǫ korso Es mōda ¶ Ez ǫ zèmec mendē fǫldrè Es ime onnac giraia vitèttètic vala Es ime egnèmberi vluē a· korsonac kǫzèpette Es mōda Ez a· kègetlènseg. ¶ leuète ǫtèt a· korsonac kǫzèpette Es èrèzte rèmec onnot ǫ zaiaba Es fel èmèlem èn zèmèimèt 2 latec 2 ime kèt nèmberièc mennèc vala ki 2 zèllèt ǫ || zarnokon 2 valnac vala zarnakat monnal heÿanac zarnaÿ 2 fel èmèlem a· korsot men 2 fǫld kǫzǫt Es mōdec az angalnac ki zoluala èn bènnèm Houa vizic èzec a· korsot Es monda ènnèkem hog Sennaharnac fǫldebèn haz rakattassec ǫnèki 2 meg allaptassec 2 vèttèssec ot ǫ fondamentomara

150-dik levél

h a t o d

Es megfordolec 2 felèmèlem èn zèimèt 2 latec Es ime neg zèkèrèc mennècvala ki kèt hegec kǫzèpibǫl 2 èrc hegec valanac. 2 az èlǫ zèkèrbèn vèrès louac. 2 a· mas zèkèrbèn fèkète. louac 2 a· harmad zèkèrbèn

Digitized by Google

fèier louac. ꝛ a· negèd ʒèkèrbèn kůlǫmb ʒinǫ louac ꝛ èrǫssèc Es fèlèlec ꝛ mondec aʒ angalnac ki ʒoluala èn bènnèm Èn vram mic èʒec Es fèlèle aʒ angal ꝛ mōda ~~ǫnèki~~ ènnèkem Eʒec meṅnèc negʒèli. kic ki mennèc hog allanac menden fǫldǫn vralkodonac èlǫttǫ ¶ Kibèn a· fèkète louac valanac ki mennècvala eʒfèknèc fǫldebè. ꝛ a· fèierec ki menenᶜ ǫ utānoc ꝛ a· vèrèssèc ꝛ a kůlǫmbǫʒètesec ki menenèc delnèc fǫlderè Kic kèdeg igen èrǫssèc valanac ki menenᶜ ꝛ kèrèsnᶜvala mēniec ꝛ futnioc menden fǫld ʒerēt Es mōda Meṅṅètec iariatoc bè fǫldèt Es meǵ iarac ǫtèt Es hiua èngemèt ꝛ | bèʒelle èn vèlèm monduan Ime kic ki mētènèc eʒfèknᶜ fǫlderè megṅugottac èʒ èn ʒèllètemèt eʒfèknᶜ fǫlden Es lǫn vrnac igeie èn hoʒiā monduā Veg aʒ èl vitèlètbǫl choldaitol ꝛ Thobiastol ꝛ Ÿdaÿatol ꝛ iǫʒ te annapon ꝛ bèmeg Josienac haʒaba Sophonias fiaeba ki iǫt Babilloniabol ꝛ veg èʒůstǫt ꝛ araṅṅat ꝛ alkos koronakat. ꝛ ~~vèss~~ vèssèd Jesusnac Josedech fianac a· nap papnac fèiebè ꝛ bèʒel ǫnèki monduan Eʒt monga sèrègeknèc vra monduan Ime ferfiu fèltamadot ǫ nèue. ꝛ ǫ alatta tamadfel ꝛ ǫ rak tp̄lomot vrnac ꝛ ǫ visèli a· diʟǫseget. ꝛ v̇l ꝛ vralkodic ǫ ʒèkin Es leʒē ~~pap~~ pap ǫ ʒèkin ꝛ bekesegnèc tanalʟa leʒē a· kèttǫc kǫʒǫt ꝛ a· koronac leʒnèc Chelonnac ꝛ Tobiasnac ꝛ Idaÿenac ꝛ Chÿannac Sophonias fianac èmlèkeʒètrè vrnac tp̄lomaban Es kic mèʒʒe vadnac iǫnèc ꝛ raknac vrnac tp̄lomaban Es tuggatoc mert sèrègeknèc vra èrèʒtet èngemèt tů hoʒiatoc È kèdeǵ leʒē ha halgatuā meghalgatangatoc tv̇ vratoc istènteknèc ʒauat

Digitized by Google

Capitulum heted

151-dik levél. * ismét az első kéz irása.

ES ſon Darius kiralnac negèd èzstèdèiebèn Lon vrnac igeie Zachariashoz kilèncèd honac negèd napian || *ki mondatic Caslèn 2 èrèztèc vrnac hazaba Sarasart 2 Rogumèlecht 2 a ferfiac kic o vèlè valanac vrnac orcaiat onzollani hog mōdananac sèrègèc vra haza papinac 2 apphetaknac bèzellènenc? Midènem sirnōc kèl è az otod honapban auāg megkellèn è· èn magamat scētelnem mikēt imar tottē. soc èztèndocbèn Es ſon sèrègèc vranac fvlèÿbè igeie èn hoziam monduā Bèzel mēd a fold nèpènc? 2 a papoknachoz mōduā Mikor boitolnètèc 2 sirnatoc az otod 2 a hatod honapban a hètèd èztèndocbèn minē boitot boitoltètèc è ènnèkèm ą mikor ottètec 2 iottatoc midènē tvn magatoknac ottètès è 2 iottatoc è Midènem nem èzèc az igèc kikèt bèzèllet vr az èlo phetaknac kèzebèn Mikor mèg Irlm lakoztatnèc. 2 o kazdag volna 2 vruosoc o korñollo. 2 èzfèkrè 2 a mèzosokon lakoztatnèc Es ſon vrnac igeiè Zachariashoz monduan Èzt mōga sèrègèknc? vra istènè mōdvan Igaz itelètèt itèllètèc 2 irgalmassagot 2 konorolètèssègèkèt tègètèc egmēden o attafiaual 2 ozuègèt 2 aruat 2 ioueuēt 2 zegēt nè akarÿh mègpatuarozsnod. 2 ferfiv o szuèbèn gonozt nè gondollon o attafiahoz Es nem akarac figèlmèzni 2 èlmēuèn èlfordeitac vallokat 2 o fvlokèt mègnèhèzeitèc hog nè hallanac 2 o zunokèt vètec mēt adamātinost | hog nè halgatnac atoruēt 2 az igekèt

mellèkèt sèrègeknᶜ vra èrèʒtèt ǫ scēt ʒèllètebèn aʒ èlǫbèli ꝓphetaknac kèʒebèn Es lǫn igen nag meltatlankodat sèrègėc vra istènėtǫl Es lǫn mikēt bèʒellėt ꝛ mikēt nē halgattanac mėǵ. vgan v̇uǫltnᶜ ꝛ nem halgatom mėg vg mōd sèrègeknᶜ vra Es èlhimtėttèm ǫkèt mēden orʒagoc ʒerēt mėllèkèt nem tuttanac ꝛ a fǫld mėgpuʒteitatot ǫtǫllǫc: aʒert hog nē volna mėnǫ ꝛ fordolo ꝛ akėuanatos fǫldèt vèttėc kiètlènbè

VIIJ

e

ES lǫn sèrègec vranac igėie èn hoʒiam mōduan Èʒt mōga sèrèǵeknèc vra Nag harraggal haraguttam Sÿonra. ꝛ nag hirtèlènkėdèttèl ʒèrèttèm ǫtèt èʒt mōga sèrègėknᶜ vra Meǵfordoltam Sÿonhoʒ ꝛ lakoʒom Irlm kǫʒèpėt ꝛ Irlm hiuattatic igassag varosanac ꝛ sèrègėc vra haʒa mėgscētėltètėt Eʒt mōga sèrèǵeknᶜ vra Meglèn vėnėc ꝛ vėn aʒʒoṅoc lakoʒnac Irlmnᶜ vcaÿban. ꝛ ferfiac ǫkèʒecbèn estapot napoknac sokassagaiert: ꝛ a· varosnac vćaÿ bètèlnᶜ gèrmėcdèdėckèl ꝛ lanockal ǫ vcaÿban iaćodockal ¶ Èʒt mōga sèrèǵeknᶜ vra. ꝛ ha annėp meǵ maradekinac ʒėmėcbèn nèhèʒnᶜ lattatic aʒ napocban Midènem Midènem èn ʒėmèimbèn nèhèʒnᶜ leʒen ė vgmōd sèrè- || gėknᶜ vra Eʒt mōga sèrègėknᶜ vra Ime èn mėǵʒa- 152-dik levél.
badeitom ènnėpèmèt napkèlètnᶜ fǫldėrǫl ꝛ napnugatnac fǫldėrǫl ꝛ mėghoʒom ǫkèt ꝛ lakoʒom Irlmnᶜ kǫʒèpėttè ꝛ lėʒnᶜ ènnèkem nėpèm. ꝛ èn lėʒec ǫnèkic vr iǵaʒolatban ꝛ iǵassaǵban Èʒt mōga sèrègėknᶜ vra Batorogganac-

Digitized by Google

ing tvkèzèitèc. kic az napocban hallatoc èbèzedekèt ꝓphetac zaioc miat: ānapō mèllen fondaltatot sèrègéc vranac haza. hog a tèmplom megrakattatnèc Valobizon ānapoc èlot èmbèrèknc iutalmoc nem vala sem vala barmoknac iutalmoc sem bèmènoc sem ki mènonc vala bèkèsèg atorodèlmèt Es èl èrèztèc mēden èmberekèt egmēdènt o fèlè èllèn Ma kèdèg èn nem az èlèztèbèli napoc zèrēt tèzec ènnèp maradekinac vgmond sèrègèknc vra. dè magnac bekèsègè lèzen. zolo agga o gvmolèt z fold agga onèzèset. z mēnèc aggac o èssekèt ⁊ ènnèp maradekiual birādoua tèzē mēd. èzekèt Es lèzen mikēt valatoc atoc apoganocban Juda haza z Isrl haza. vgan mègzabadeitlac tvtokèt z lèztèc aldomas. Nè akariatoc felnetèc z megbatorogganac tvkèzeitèc. mèt èzt mōga sèrègeknèc vra Mikēt gōdoltā hog gètrènèlèc tvtokèt. mikor tv ataitoc haragra rèzzèztèttènc tvt èngemèt irgalmaztam vgmond vr Igen |* megfordoluā gondoltam èz napokban hog iol tegèc Juda hazanac z Ihrlmnèc Ne akariatoc felnetec ¶ Ezec kèdeg az igec mol mellèkèt Bèzellètec kèdeg igassagot egmenden o fèleuèl Igassagot z bekesegnèc itelètet itelletec tu kapuitocban. z egmenden gonozt ne gondollon o baratta èllèn Es hazug èst ne zèrèssètec mert. mend èzec kikèt gulolòc vgmond vr ¶ Es lon sèrègec vranac igeie èn hoziam monduan Ezt monga sèrègeknèc vra A· negèdnèc boito. z az otodnèc boito. z a· hètèdnèc boito. z a· tizèdnèc boito. lezen Juda hazanac orombè z vigasagba. z fenes innèplètecbè Lac igassagot z bekeseget zèrèssètec èzt monga sèrègeknèc vra Miglèn ionèc nepèc z lakozianac soc varosocban. z menènèc a·

* ismét a' 2-dik kéz irása.

Digitized by Google

lakozoc eggic a· masikhoz monduā Menńonc 2 onzolluc vrnac orcaiat. 2 kèrèssùc meǵ sèrègeknc vrat En 2· èlmegec. ą ionèc soc nepèc 2 èrossèe nèmzètec Ihrlmbè sèrègec vrat meǵkèrèsni. 2 vrnac orcaiat onzollani èzt monga sèrègeknèc vra Az napocbā kicbē tiz èmberec ragaggac poganoknac menden nèluecbol Es ragaggac sido ferſiunac pèrèmit monduan Tù uèlètec megonc, Mert hallottuc mert istèn tù vèlètec vagon ||

v VR igeienèc tèrhe Adrachnac 2 Damascosnac o ńugolmanac foldebère Mert vre èmbernèc zème 2 Isrlnc menden nèmerèie Es Emach o hatariban 2 Tirus 2 Sÿdon valobizon omagoknac nag bolnèseget vottènèc Es Tÿrus megracta o èrosseget. 2 gùitot èzùstot monnal foldèt. 2 araṅnat mōnal vćanac sarat Ime vr biria otèt. 2 megvèri tèngerbèn o èrosseget Es èz tùzzèl marattatic meǵ ¶ Latta Ascalon 2 fel. 2 Gazan igen bankodic. 2 Ackaron mert meg galaztatot orèmensege Es kiral èluèz Gazanbol. 2 Ascalon nē ~~alaztatic~~ lakoztatic 2 a· megvalazto vl Azotomban Es èluèztem a· iazoknac kèuelseget. 2 èluezē o veret o zaiabol. 2 o karomlattat o foǵainac kozèpibol Es meghagattatic o 2· mv istènonknèc. 2 lezen monnal Judanac vèzère 2 Acharon mōnal Jebuzeus 2 megkornèkezem èn ~~san~~ hazamat azocbol kic vitèzkednèc ènnèkem menoc 2 meǵfordoloc. 2 nē megē touabba o reiaioc ado kero. mert ma ènen zèmèmmèl lattam meǵ Igen orol Sÿonnac leaṅa vigag Ime te kiralod io tenèked igaz 2 vduo- 153-dik levél.

ʒeitǫ Ǫ ʒegen. ⁊ fel èllic a· nǫsten ʒamarra. ⁊ a· vèhemrè a· nǫsten ʒamarnac fiara. ⁊ èluèʒtec ʒèkèrèt Effraimbol. ⁊ louat Ihr̄mbǫl. ⁊ èl tekoʒlatic a· hadnac ÿe. ⁊ bekeseget bèʒel nèmʒèteknèc. ⁊ ǫ hatalma tèngertǫl foǵuā tèngeriǵlèn. ⁊ foloctol foguā fǫldn^c vegeiglèn Te kèdeg te testamentomodnac verebèn ki èrèʒtettèd te foglidat a· vèrēbǫl kibèn nē vala viʒ Fordollatoc aʒ èrǫssegrè rèmensegnèc kǫtèlèʒèti. ⁊ ma meǵ hirdètuē kèttǫsǫkèt adoc meǵ tenèked me't ki tèrièʒtem èn magamnac Judat mōnal ÿet bètǫltǫttèm Effraimot ⁊ Sÿonnac fiait fel tamaʒtom gǫrǫg orʒag te e fiaidra ⁊ vètlèc tegedèt monnal èrǫssèknèc tǫret ⁊ vr istèn ǫraitoc lattatic. ⁊ ki megen ǫ ṅila ment villamat Es vr istèn trombitaban enekel ⁊ megen eʒfèknèc forǵo ʒèlebē sèrègeknèc vra oltalmaʒia ǫkèt ⁊ meǵmariac ⁊ alaʒiac pariťťanac kǫuèibèn ⁊ iuoc megreʒegǫlnèc monnal bortol ⁊ bètèllèsednèc ment fialac. ⁊ mōnal oltarnac ʒaruaÿ ⁊ megʒabadeiťa ǫkèt aʒ napon ǫ vroc istèn ment ǫ nepenèc ʟordaiat me't a· scent kǫuèc ǫ fǫlden felèmèltètnèc Mert mi ǫ iaua ⁊ mi ǫ ʒepe hanēʟac valaʒtottaknak buʒaia. ⁊ bor ʒúʒèkèt nèmʒǫ

Capitulum x

k

KEriètec vrtol èssèt èsti v̇dǫbèn ⁊ vr teʒen hauakat ⁊ harmatnac èsset Es ad ǫnèkic eg mendennèc fúuèt a· mèʒǫbèn mert a· faraguaṅoc ektèlènǫl bèʒellettèc. ⁊ a· neʒǫc haʒugsagot lattanac. ⁊ aʒ al-

Digitized by Google

madoʒoc || heiaba bèʒellettènèc Heiaba vigaʒtalnac vala. aʒert èluitèttènèc 154-dik levél.
monnal ʟorda getrèttetnèc. mert ninʟ nèkic paʒtor A· paʒtorokra haragut
èn hirtèlènkedètem. ɀ a· bakokra meglatoc. mert sèrègeknèc vra meglatta
ϙ ʟordaiat Juda haʒat Es vètte ϙkèt mōnal ϙ diʟϙsegenᶜ bè louat hadban
Q bèlϙllϙ ʒegèlèt ɀ ϙ bèlϙllϙ karoʟka. Q bèlϙllϙ viadalnac ÿe. ɀ ϙ bè-
lϙllϙ ki megen egèmbè mēden ado ʒedϙ Es leʒnèc monnal èrϙssèc ɀ meg-
ńomodoc a· sart ućaknac kϙʒèpette a· hadban. ɀ hadakoʒnac mert vr ϙuè-
lec vagon. ɀ meg galaʒtatnac louaknac felèllϙÿ. ɀ megèrϙseitem Judanac
haʒat ɀ Josephnᶜ haʒat megʒabadeitom. ɀ meǵ fordeitom ϙkèt mert irgal-
maʒoc ϙnèkic ɀ leʒnèc mikent valanac midϙn èlnē vèttēvala ϙkèt Mert èn
ϙ vroc istè istènec meghalgatom ϙkèt. ɀ leʒnèc èrϙssèc mōnal Efraim. ɀ
vigad ϙ ʒüuϙc mōnal bortol Es ϙ fioc meglaťťac ɀ vigadnac. ɀ ϙ ʒüuϙc
ϙrϙl vrban ¶ Süuϙltϙc nèkic ɀ egbè güitϙm aʒokat. mert megvaltottam
ϙkèt. ɀ meǵsokaseitom ϙkèt mikēt èlèʒteb valanac megsokasoltac ɀ vè-
tem ϙkèt nepèkbè. ɀ mèʒʒϙl meǵ èmlèkeʒnèc èn rollam ɀ elnèc ϙ fioc-
kal ɀ meǵfordolnac ɀ meghoʒom ϙkèt Egiptōnac fϙldebϙl | ɀ aʒ assiriusoc-
tol egbè güitϙm ϙkèt Galaadnac ɀ Libanosnac fϙldebè viʒem ϙkèt ɀ nem
lelètic hèl ϙ bènnec ɀ mennèc tèngernèc aradaťťabā ɀ tèngerbèn megvèri
a· habot ɀ meg galaʒtatnac folonac menden melsegi ɀ meǵ galaʒtatic Assur-
nac kèuelsege ɀ Egiptōnac estapia èlmegen Es meǵbatoreitom ϙkèt vrban
ɀ ϙnèuebè iarnac vgmond sèrègeknèc vra istène

Digitized by Google

x j

ʒj 1 Ibanus ṅissad meǵ te kapuidat ⁊ tüʒ eʒi meg te cedrosidat
L Ordeh fènèfa . mert a˙ cedros le èset mert a˙ fel tiʒtelèndꝋc
megpuʒteitatanac Ordehatoc Basannac ʟèr faÿ . mert ki mèttètet a˙ meǵ
èrꝋseitètet ligèt Paʒtoroc ordeitasanac ʒoʒatta . mert megpuʒteitatot ꝋ fel-
magaʒtattoc . ⁊ oroʒlanoc reuasauac ʒoʒatta . mert megpuʒteitatot Jordānac
kèuelseǵe Èʒt mōga èn vrā istèn Ꝗriʒièd aʒ ꝋldꝋklèteknèc barmit kit kic
birnac vala meǵꝋlicvala ⁊ nē bankodnacvala ⁊ èl arollacvala aʒokat mond-
uā Aldot vr mert kaʒdagocka lꝋttꝋnc Es ꝋ paʒtoroc nem èngèdnècvala nè-
kic . ⁊ èn touabba nem èngèdec fꝋldꝋn lakoʒokra vgmōd vr Ime èn adoc
èmberekèt egmendent ꝋ fèlenèc kèʒebè ⁊ ꝋ kiralanac kèʒebè ⁊ le èsnèc
155-dik levél. fꝋldrè ⁊ nē ʒabadeitō meg ꝋ kèʒecbꝋl || Es ꝋriʒem aʒ ꝋldꝋklètnèc bar-
mat . aʒert oh ʟordanac ʒegeṅi Es uꝋk èn magamnac kèt vèʒʒꝋkèt eggikèt
hiuā ʒepnèc ⁊ masikat hiuam kꝋtèlnèc ⁊ eltètem a˙ ʟordat . ⁊ eghonapban
harom paʒtorokat mètec ki . ⁊ megʒoreitatot ~~èn bènnèm ꝋ lelkec ꝋ bè~~ èn
lelkem ꝋbènnec Biʒoṅ ꝋ lelkec ⁊˙ meǵkülꝋmbꝋʒꝋt èn bènnèm Es mondec
Nem èltètlèc tütꝋkèt A˙ mel meghal hallon meǵ ⁊ mel ki mèttètic ki
mèttèssec ⁊ a˙ maradeki meǵmariac egmenden ꝋ fèlenèc husat Es vꝋm èn
vèʒʒꝋmèt ki hiuattaticvala ʒepsegnèc ⁊ èlmètꝋm ꝋtèt hog meǵ semmeitènē
èn fogadasomat kit tꝋttem menden nepèckèl ⁊ semmibè vitèttètet ènne-

Digitized by Google

pèm annapon Es meg èsmèrtènèc èngemèt a· ʟordanac ʒegeni kic a· tǫruēt ǫriʒic ènnèkem mert vrnac igeie Es mondec ǫnèkic Ha io tv̇ ʒèmèitec èlǫt hoʒiatoc ènnèkem èn beremèt. ꝛ ha nē. ṅugoggatoc Es veuec èn iutalmamat harminc èʒu̇stǫkèt Es mōda vr ènnèkē Vèssèd aʒt a· tǫrleitǫbè aʒ ektèlènnèc beret kiuèl meǵberlettèm ǫtǫllǫc Es vǫm a· harminc èʒu̇st pènʒeket ꝛ vètē aʒokat vrnac haʒaba a· tǫrleitǫbè Es èlmètǫm èn masod vèʒʒǫmèt ki nèuèʒtètic | vala kǫtèlnèc hog meg feitènec rokonsagot ꝛ Isr̄l kǫʒǫt Es monda vr ènnèkē Vegèd te magadnac meges balgataǵ paʒtornac èdeṅit. mert ime èn feltamaʒtoc paʒtort fǫldǫn ki a· meghagottat nem laťťa meǵ ꝛ aʒ èl himtettèt megnē kèrèsi ꝛ a· megtǫrǫttèt nem viǵaʒťa meǵ ꝛ aʒt mel al nē eltèti. ꝛ a· kǫuèreknèc husait eʒi ꝛ ǫ kǫrmǫkèt meǵoʒťa O paʒtor ꝛ baluaṅ a· ʟordat meghago Tǫr ǫ karian. ꝛ ǫ ioǵ ʒèmen ǫ karia. aʒiusaggal aʒ́ meǵ. ꝛ ǫ iogʒème meghomalosoluā megsetetǫl

Capitulū xij ∂

v VR igeienèc tèrhe Isr̄lrè Es mōda vr meṅṅèt ki tèrièʒtǫ ꝛ fǫldèt fondalo ꝛ èmberekn^c ʒèllètet ǫbènne teuǫ Ime èn vètem Ih̄rlmet torkossagnac ku̇lsǫ ku̇ʒǫberè kǫrṅǫl menden nepèkbèn Dè ꝛ· Juda leʒē kǫrṅǫl fèkètbèn Ih̄rlm èllèn Es leʒen annapon Vètem Ih̄rlmet tèrehnèc kǫuebè menden nepèknèc Mendenec kic felèmèlèndic ǫkèt. megʒègessel ʒakadoʒ- xij

Digitized by Google

nac meǵ ꝛ ǫ èllène egbè gúlèkeʒnèc fǫldnèc menden orʒagi ¶ Annapon vgmond vr Megvèrec menden louat ꝛ ǫ èllǫiet balgataǵsaggal

156-dik levél. Es Juda haʒara megṅitom èn || èn ʒèmèimèt ꝛ nepèknèc mendē louat vaksaggal vèrem meǵ Es mondnac Judanac vèʒèri ǫ ʒúuǫcbèn Megbatorogganac ènnèkem Ihr̄lmnèc lakoʒoÿ sèrègec vraban ǫ istènebèn Annapon vètē Judanac vèʒèrit mikent tüʒnèc kèmencèiet. ꝛ ~~mike~~ mikent tüʒnèc v̇ʒǫǵet ʒenaba. ꝛ megmarnac iogra ꝛ balra kǫrṅǫl menden nepèkèt ꝛ Ihr̄lm lakoʒtatic èsmeǵ ǫ hèlen ꝛ megʒabadeiṫa vr Judanac hailakat mikent kèʒdètbèn hog dauidnac haʒa ne diuèkeggec felseget ꝛ Ihr̄lm lakoʒoinac diuǫsege Juda èllē Annapō vr megoltalmaʒia Ihr̄lmnᶜ lakoʒoit Es leʒen annapō ki vetkeʒèndic ǫ kǫʒʒǫlǫc mōnal Dauid. ꝛ Dauidnac haʒa mōnal istène. ꝛ mikēt vrnac angala ǫ ʒèmelecbèn Es leʒē aʒ napō Kèrèsec megtǫrnǫm menden nèmʒètekèt kic iǫnᶜ Ihr̄lm èllèn ¶ Es ki ǫttǫm malaʒtnac ʒèllètet Dauid haʒara Ihr̄lmnᶜ haʒara malaʒtnac ʒèllètet ꝛ onʒollatoket Es neʒnèc èn ream kit felʒegèʒtènèc Es siraṫṫac ǫkèt mōnal eggètlèn egnèc siralmat. ꝛ bankodnac ǫ raita ment ʒoctac bankodni èlǫ ʒúlǫtnèc halalan Annapon nag siralom leʒē Ihr̄lmbē mikent Remmonban Adrēmonban Magedannac | mèʒèien Es siraṫṫac fǫldnèc nèmi ꝛ nèmec magoknac Dauid haʒanac nèmi magoknac. ꝛ ǫ nèmberiec magoknac Nathan haʒa nèmi magoknac. ꝛ ǫ nèmberiec magoknac ~~Nat~~ Es leui h haʒa nèmi magoknac ꝛ ǫ nèmberiec magoknac Es Semeÿ haʒa nèmi magoknac ꝛ ǫ nèmberiec magoknac. a· maradekoc nèmi magoknac. ꝛ ǫ nèmberiec magoknac

Digitized by Google

Capitulum tizē haᵈ

a 3 napon lezē ṅiluan valo forras Dauid hazanac 2 Ihrlm lako- 13
A zoÿnac. bùnnèc 2 fertezètessegnèc meǵ mosasara ¶ Es lezē annapon vgmōd sèrègeknèc vra Èluèztē baluaṅoc nèuekèt foldrol 2 nē èmlèkeztètnèc touabba Es hamis ꝑphetakat 2 fertezètes zèllètet èluezec foldrol Es lezē annapō mikor valaki ꝑphetaland touabba 2 o aťťa 2 o aṅna kic otèt zùltec mondnac Nem èlz. mert hazuǵsagot bèzellettèl vrnac nèuebè Es o aťťa 2 aṅna ozùlèÿ mikor ꝑphetaland Es lezē az napō ꝑphetac megalaztatnac egmēdenic o nèuebol mikordon ꝑphetaland. sem fedeztètic bè sac palastal h hog hazuggon Dè mōd Nem vagoc ꝑpheta 3anto èmber vagoc ||* èn. mèt èn ifiosagōtolfoǵuā adam èn peldam Es mō- 157-dik levél.
datic nèki Mic è ʟapasoc te kèzèidnc kozèpèttè Es mōd Èzèckèl ʟaptat- * ismét az első kéz.
tammḡ ohazoeban kic enǵem zèrètnèc vala ¶ Tort kolh. fel èn pazторōra 2 èn vèlèm eggèsolt ferfiura vgmōd sèrègèknc vra Vèrdmeǵ a pazтort 2 èlhimlètnc a· iuhoc Es fordeitom èn kèzèmèt az aprodokra 2 lezнc mēdèn
folon vgmōd vr * ·kèt rezèc obènne èlhimlètnèc 2 megfogatkoznac. 2 har- * ismét a' 2-dik kéz.
mad rez hagattatic meǵ obènne Es a· harmad rezèt vizem tùz altal. 2 megegètem okèt mikent meǵ ègèttètic az èzùst. 2 meǵbizoṅeitom okèt mikēt az araṅ bizoṅeitatic meǵ Q ènnèuèmèt kaialťa 2 èn meghalgatom okèt 2 mondec En nepèm vag. 2 o mond En vrā istènē vag

Cap^m tizēnegèd

14 i

I Me iꝯnèc vrnac napi vgmond vr ⁊ meǵ oʒtatnac te foʒlatid te kꝯʒèpettèd Es egbè gŭitꝯc hadbā mendē nèmʒètekèt Ihrlmbè ⁊ a· varos megvèttètètic. ⁊ haʒac megpuʒteitatnac. Es nèmberiec megferteʒtètnèc Es a· varosnac fèlrèʒe fogsagban megen èl. ⁊ a· nepnèc maradeki a· varosbol nē vitètnèc èl Ės vr ki megen. ⁊ hiu a· nèmʒètec èllèn mikēt hadakoʒot a· viadalnac napian ⁊ annapō alnac ꝯ labaÿ olaÿfaknac hegen | ki vagon Ihrlm èllèn napkèlètrè Es meǵhasad olaÿfaknac hege fèl reʒerꝯl napkèlètrè ⁊ napnugatra a· nag magas vꝯlgbè ⁊ èlvalaʒtatic ꝯ hegenèc fèle eʒfèkrè ⁊ ꝯ fèle delrè Es futtoc ꝯ hegeknèc vꝯlgebè. mert a· hegekn^c vꝯlgꝯ ~~èla~~ meǵ eggèsꝯl ꝯ fèleiglèn Es futtoc mikent futtatoc a· fꝯld indolastol Oʒÿas Juda kiralanac napiban ¶ Es iꝯ èn vrā istènem ⁊ mendē scèntec ꝯuèle Es leʒē annapon ⁊ nē leʒen vilagossaǵ dè hidèǵ ⁊ fag Es leʒē eg nap ki vr istènnèc èsmèrètes ⁊ nem nap sem eÿ ⁊ èsti vdꝯn leʒē vilagossaǵ Es leʒē annapō ki mennèc èlèuèn viʒèc Ihrlmbꝯl. ꝯ fèlec napkèlèti tèngerbè. ꝯ fèlec aʒ utolso tengerbè Leʒnèc narba ⁊ tèlbè Es leʒen vr kiral ~~orszke~~ mendē fꝯldꝯn Annapō eg vr leʒē ¶ ⁊ ꝯ nèue egleʒen. ¶ Es mendē fꝯld megfordol a· kiètlèniglèn ⁊ Remmōnac halmarol eʒfèkiglèn. ⁊ Ihrlm felmagaʒtatic ⁊ lakoʒic ꝯ hèlen Beniamin kapuiatal foguā aʒ ~~ato~~ èlꝯlsꝯ kapunac hèleiglèn ⁊ a· ʒegèlèteknèc kapuiaiglan Es Ananèlnèc tornatol fogua kiralnac

Digitized by Google

saitoiaiglan 2 lakoznac ꝓ bènne Es anathema nē lezē touabba || Dè Ihrlm 158-dik levél.
batorsaggal vl ¶ Es è· ꝉapas lezen mellèl vr megvèr mēdē nèmzètekèt
kic viuttanac Ihrlm èllèn. egmenden allonac ꝓ labainac husa meglelètezic.
2 ꝓ zèmèÿ megbètègꝓlnèc a· labaiban likaibā. 2 ꝓ ṅèluec meglelètezic ꝓ
zaiocban Annapō lezen vrnac nagsèrège Es ferfiu ragagga ꝓ fèlenèc kèzet
2 ꝓ kèze eggèsꝓl ꝓ fèlenèc kèzebè Dè 2· Judas viu Ihrlm èllèn. 2 mēdē
nèmzètèc ki kꝓrṅꝓl mēden nèmzèteknèc kazdagsagi egbè gùitètnèc. araṅ
2 èzùst 2 eleg soc ruhac 2 ig lezē louaknac romlasa. 2 ꝓzuereknc 2 tèuek-
nèc. 2 zamaroknac 2 mēd mēden barmoknac kic voltanac a· varakban a·
romlasoe alt alat Es mendenec kic megmarattac volt mendē nèmzètecbꝓl
kic iꝓttèc volt Ihrlm èllèn felmennèc èztèndꝓbrꝓl èztèndꝓebè hog imag-
gac sèrègec vranac kiralat. 2 zolgallac hailakoknac innepeit 2 lezē valaki
fel nē menènd fꝓldnèc nèmibꝓl Ihrlmbè hog imaggac sèrègec vra kiralat
Nem lezē ꝓreiaioc ès Hog ha Egiptomnac nèmzète nē menènd fel 2 nē
èsmèrèndi mg ꝓreiaioc sem lezen. dè lezē romlas kiuèl vr menden nèm-
zètekèt meg vèr. kic fel | nem menèndnèc hailakoknac innèpet zolgalnioe
E lezen Egiptomnac fꝓldꝓ Es èz menden nèmzèteknèc bùnꝓ kic fel nem
menèndnèc hailakoknac innèpet zolgalnioc Az napon mellèc a· louak feken
vagon scent lezē vrnac Es lezn? kohṅa èdeṅec vrnac hazaban monnal fialac
vrnac hazaban az oltar èlꝓt Es iꝓnèc menden aldozoc 2 vezнèc ꝓbèlꝓllꝓc
2 fꝓznèc ꝓbènnec Es annapon touabba kalmar nem lezē sèrègec vranac
hazaban

I Stèn ki Moÿses miat Īsrl nepen^c hog ǫ hailakanac papi menden tèsti bůnnèlkůl ʒabad osťakat ꝛ menden bůntǫl heiukat aianlananak nèki Kiknèc ǫtǫrueṅet annepèt birnioc aʒert attauala hog aldomasoknac aianlaťťaual istènnèc ꝛ èmberekn^c kǫuèti lennenèc annepèt tennec meṅṅèÿ paranlolaťťaual latoknac èngèdniec Aʒe^rt papokat it è· hèlen scēt iras valla istē angalinac lenniec Dè mert ènne aiandoknac malaʒťat megvtalac a· megmondot nep ꝛ papoc ǫ magoc bůnǫckèl ꝛ kègetlènsegekkèl megkèʒdenèc bůnnèl megferteʒtètet aldoʒatokat aianlani istènnèc Aʒert istèn Ma-
159-dik levél. lachias || ꝓpheta miat Isrlnèc nepet megfordeita monduan ʒèrèttèlèc tůtǫkèt vgmond vr. ꝛ mondottatoc Mibèn ʒèrèttèl můnkèt Nemdè Esaw Jacobnac aťťafia valaė vgmond vr Es Jacobot ʒèrèttèm Esawot kèdeg gůlǫltèmsegbèn vallottam Esaw kèdeg Jacobnac aťťafia ièlentètic hognē hamis auag tulaidon akaratbol vallatot gůlǫsegbèn istèntǫl Sem ʒèrèttètet Jacob malaʒtnac erdemenèlkůl. mert ǫ èlèue megtudasa ʒerēt valobiʒoṅ Esew megèsmèrtètet hog aťťafia vere ǫttesenèc legen kèvanoÿa Jacobot kèdeg ǫ meg èsmèrètebèn megèsmèrte tǫrueṅnèc tartasat taraieitani Ki allatnac okaert a èltèttètet a· fellǫl megmondot peldaual mōduan Jacobot ʒèrèttèm Esawot kèdeg gůlǫltèm iollèhèt ṅiluā ièlen volna a· megmondottaknac můuèlkedètebǫl Kikrǫl genesisnèc kǫṅuǫ èmlèkeʒic ǫ ǫk egmēdenic minèmǫ ʒandekban volna iǫuèndǫ. ment iruā vagō Nèuenèc a· gèrmekec ꝛ Esaw

Digitized by Google

vala ʒanto èmber vadaʒatnac tudoia Jacob kèdeǵ egúgǫ a· hailacbā lakoʒo Egèbèc kèdeg mellèc è mondeckal foglaltattanac iègʒic Isrl nepen^c tǫruèṅ tǫreset istèn aldoʒatinac tartasaban | ꝛ aʒonnac feddeset hog idègen istènekèt beʟǫltènèc

M Alachÿas ṅiluan ꝛ mendē ꝓphetaknac vtāna Isrln^c èluèteserǫl ꝛ poganoknac hiuasokrol ꝓphetalt mōduā Neminʟ ènnèkem akarat tv̇ bènnètec vgmond sèrègekn^c vra. ꝛ aiandokokat tú kèʒèitecbǫl nē veʒec. Mert napkèlèttǫl fogua napṅugatiglan nag èn nèuèm nèmʒètecbèn Es menden hèlen tiʒta aianlat aldoʒtatic ꝛ aianlatic èn nèuèmnèc

m M Alachÿas deÿacol magaraʒtatic vrnac angala ꝛ kǫuète Me't valamit bèʒeluala vg hitèttètic vala mōnal vrtol ~~voln~~ volnanac parāʟoltattac Es ig ǫ nèuet èbbǫl vǫttec a· hètuèn tolmaʟoloc monduā Vr iǵeienèc vetèle ~~Ihrlm~~ Isrlen ǫ angalanac kèʒebē Babilloniabā kè? ~~vrtol~~ vtolʒer ꝓphetalt midǫn ꝛ Aggeus

It keʒdetic s. Malachias ꝓphā

V R igeienèc tèrhe Isrlre Malachias ꝓphetanac kèʒebèn ʒèrèttèlèc tv̇tǫkèt vgmond vr Es mondottatoc mibèn ʒèrèttèl mūkèt || * Minemdè Esaw Jacobnac attafia vala ė vg mond vr Es Jacobot ʒèrèttèm esa-

* 160-dik levél. * itt kezdődik a' 3-k kéz' irása.

wot kedeg gülǫltèm Es vèttèm Seirt ǫ heget kiètlènbè es ǫ ǫrǫkèt sarkaṅoknac puʒtaiaba Hogha Idomea mondand Megtǫrettètem Dè mḡfordoluāc èsmeg megrakiuc mellec megtǫrettettèc valanac Eʒt monga sèregeknèc vra Eʒec raknac ₂ èn megtǫrǫm ₂ hiuattatnac kègetlenseg hatarinac. ₂ nèp kinèc megharagut vr ǫrǫcke Es tù ʒemeitec meglattac Es tù mondotoc Felmagaʒtassec vr isrlnec hataran Fiu tiʒteli ǫ aťtat es ʒolga ǫ vrat feli Aʒért ha èn aťa vagoc hol vagon èn tiʒtessegem ₂ ha èn vr vagoc hol èn fèlèlmèm vg mond sèregeknèc vra Tù hoʒiatoc o papoc kic mḡutallatoc èn nèuèmèt Es mondotoc Mibèn vtaltuc te nèuèdèt Aiālotoc èn oltarōra fertehet keṅèrèt Es mondotoc Mibèn ferteʒtettǫncmḡ tegedèt, ebbèn hog mondotoc Vrnac aʒtala megutaltatot Ha vakot aiālotoc aldoʒni nēdè gonoʒ è ₂ ha santat ₂ bètegèt aiālandotoc minēdè gonoʒ è Aianlad aʒt te fèdel- | mèdnèc ha kellètèndic nèki ag ha fogadanga te orcadat vg mond sèregeknèc vra Es ma onʒollatoc vrnac orcaiat hog irgalmaʒiō tùnèktec. Mert tù kèʒètecbǫl lǫt èʒ Ha valamikèppèn fogagga tù orcatokat vg mōd sèregeknèc vra Es ma onʒollatoc vrnac orcaiat hog irgalmaʒion tùnèctec Me't tù kèʒètecbǫl lǫt èʒ Ha valamikèppèn fogagga tù orcatokat vg mond sèregeknèc vra Ki tù kǫʒʒǫletec ki bè tege aʒ aitokat ₂ megerièʒie èn oltaromat ingen Mert ninı. ènnèkem akaratom tù bènnètec vg mōd sèregeknec vra Es aiādokot nem vèʒec tù kèʒètecbǫl Mert napkèlettǫl foguā napṅugatig nag èn nèuèm nèmʒètechèn ₂ menden hèlen aldomasoc aiālatnac èn nèuèmnèc tiʒta aldoʒat mert nag èn nèuèm nèmʒètecbèn

Digitized by Google

A' 257 és 258 d. laphoz.

Harmad kéz' hasonmássa

Malachias elsőbb soraiból.

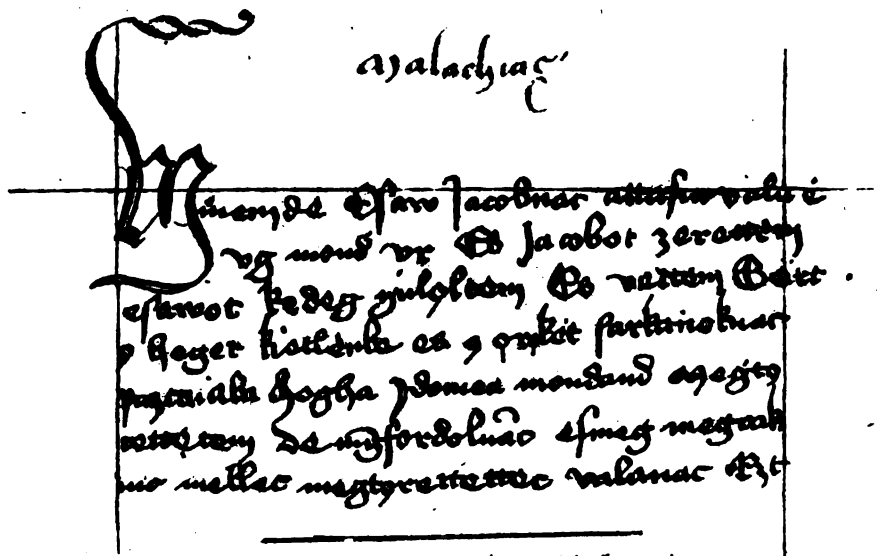

A' kézirat papirosában lévő jegy.

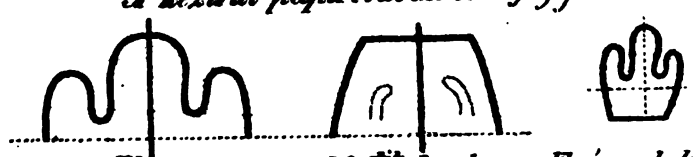

55 dik levelen. *56 dik levelen.* *Egész alaka.*

L. a' XVI d lapot.

Eredétiről másolta Jászag Pál 1835 Bécsben.

Digitized by Google

Digitized by Google

vg mōd sèregekn^c vra Es tù mḡferteȝtettètec aȝt abban hog mōdotoc Vrnac aȝtala meǵferteȝtètet ꝛ mel reia vèttètic vtalatus, a· tùȝuèl ǫȝuǫ ki mǵemèȝti aȝt Es mondottatoc Ime mūkabol ꝛ ki futtatoc aȝt vg mond sèrèǵeknèc vra Es hoȝtatoc a· ragadoȝatocbol santat. ꝛ bennat || *kèt bodoǵoknac mondnac mendē nèmȝètec Mert tù leȝtec keuanatos fǫld vg mond sèregeknec vra Meghatalmaȝtanac èn raitam tù igeitec vg mond sèreǵeknèc vra Es mondottatoc Mit ȝoltonc te èllèned Es mondottatoc Heiolkodic ki istēnèc ȝolǵal. ꝛ mi ṅèrèseg me^rt ǫriȝtùc ǫ parāꝛolatit ꝛ mert ȝomorouā iartonc seregec vra èlǫt Aȝert ma bodoǵoknac mōguc a· maǵoc maǵaȝtatot Biȝon meǵrakattattanac kègetlenseǵet tèuǫc ꝛ kesertettèc istènt ꝛ v̇dvǫȝǫltènèc Tahat bèȝellettènèc istènt felǫc egmēdenic ǫ fèleknèc Es fùgèlmèȝe vr ꝛ meghalla. ꝛ meǵirattatec èmlekèȝètnèc kǫṅuǫ ǫ èllǫttǫ vrat felǫknèc ꝛ ǫ nèuèt ǵondoloknac Es ièles nèpbè lèȝnèc ènnekem vg mond sèrègeknèc vra Aȝ napon mellen èn tèȝem ꝛ ènǵedec nèkic mikent ferfiu ènǵed ǫ fianac ǫ nèki ȝolgalonac Es megfordoltoc ꝛ meǵlattatoc mi legen igaȝ ꝛ hamis kǫȝǫt ꝛ istènnèc ȝolgalo kǫȝǫt ꝛ ǫ nèki nē ȝolgalo kǫȝǫt iiij

161-dik levél.
* itt a' kézirat csonka.

Capitulum neged

MErt ime napoc iǫnèc meǵgoitatot monnal kèmēcè Es leȝnèc mēđ kèuèlec ꝛ mēdenec kegetlenseǵet tèuǫc mikēt poȝdoria. ꝛ meǵeǵeti ǫket a iǫuǫ nap vg mond sèreǵeknec vra Mellèc | nē hagnac ǫ nè-

kic gukèrèt ꝛ maǵot Es fel tamad igassagnac napia tunèctec en nèuèmèt felǫknèc ꝛ eggèsseǵ ǫ tollain Es ki mētec ꝛ ʒǫktǫc mikēt boriu a ʟoʳdabol ꝛ meǵṅomoggatoc a· kegetlèneket micor lendnèc hamu tu labaitoknac talpa alat Annapon mellen èn tèʒem vg mōd sèregeknᶜ vra ¶ Emlekeʒiètecm̄g Moysesnec èn ʒolgānac tǫʳueṅerǫl mellet panʟoltā ~~tunèctec~~ neki orebben mēd isr̄lnᶜ parāʟolatokat ꝛ iteleteket Ime èn èreʒtem tunèctec Illes ꝓphetat mi èlǫt èliǫiǫn vrnac nag napia ꝛ felèlmes ꝛ meǵfordeita aṫakāc ʒuuèt fiachoʒ ꝛ fiaknac ʒuuèt aṫṫochoʒ Netalātal iǫÿec ꝛ meǵuèʳiec fǫldet anathemathaual amen cccſ

ꝛ ǫrǫc remētelēseggel mert sē eg ember touabba fǫldet nē lakoʒia.

Jegyz. E' bécsi codex, eddig van.

I.

ELAVULT, VAGY MA LEGALÁBB, NEM KÖZÖNSÉGESEN ÉRTETT SZAVAK, 'S RAG ALAKOK, E' FORDITÁSBAN.

Előjegyzetek. 1. Összesen e' szavak 's kifejezések száma 1007 körüli. 609czét kiszedte Gévay Antal, 398-czal gyarapitotta Döbrentei Gábor. Még több is kiszemelhető.

2. Gévay, szedé övéit másolásakor, 's így minden szó' hol találására nézve, az eredeti kéziratnak jegyzette fel hányadságát. Hasonlót mivele folytatója is. Kereső, ne sajnálja, ennélfogvást a' könyv'szélén álló levélszámnál nézni a' hivatkozást.

3. Mind ketten a' *Vulgata* szavaival v. Hyeronimuséival tevék a' latin magyarázatot.

4. E' kiszedett sor itt, egyedül előleges könnyítésül akar szolgálni, hogy: a) ollyan olvasó, kinek nincs épen *Vulgata* kezénél, haladhasson fenakadásainál, b) az akadémiai nagy szótár' összes kidolgozásakor ezt megtekinteni lehessen, cz) Iró, ki némelly itt lévő szóval, mellyet helyeselhet, élhessen a' nélkül, hogy maga lenne kénytelen e' végett végig menni a' könyvön. Hanem e' kiválogatás nyelvismerettel történend, mert látszik, hogy némelly szóval a' latinnak csak megkísértették kitételét, 's közönségesen azon szó aligha divott. Illyen lehet: virtus, itten jószág; noha ezzel tevé ki azt Pesti Gábor is, hanem talán már utánnozva; illyen statuarius, törleitö, azaz, törlítő, 'stb.

5. Nem felesleges e' sorozat, ámbár Sándor István szede ki már holmit „Toldalékába a' magyar-deák szókönyvhez", ámbár néhány szó Sz. Pál leveleiben Komjáti-

Digitized by Google

tól 1533, Pesti Gábor ujtestamentomában 1536, 's Erdősi ujtestamentomában 1541b. sőt jóval innen még Párizpápaiban is lelhető. Az ezeknél is meglévőket legalább felujdonítja e' gyüjtemény, melly egyébiránt is legelső ismeretes forrásukból meríté azokat, 's így leghajdantibbról mutatja, mi, és miként volt meg már 1436—1441 között.

6. Összevetve némelly szónál Károli' és Káldi' fordítása is, de csak előmutatványul; egész összeegyeztetés' munkája nem ide tartozó. A' kevés egybehasonlítás egy kisség azt akarja éreztetni, hogy a) mind ezen említett öt fordító' magyarságát, mind Horhi Juhász Péterét, és Felegyházi Tamásét, ezzel itt összevetni, hasonszók és nyelvmenet láthatása végett lenne érdekes, b) hogy bécsi codexünk' fordítói inkább önalkotók valának nyelvünkben.

A.

ag, *inveteratus.* 86-dik levél. mėǵ aǵǵatoc, *eritis vetulae* 1.
aiandoc, *donum* 27, 35, *munus* 71.
aiandokŁa, *munusculum* 35.
aitoc tartoc, *janitores* 27.
akaratus, *voluntarius* 110.
alaitad, *existimas* 10, *putas* 11.
alahad, ne alahad, *ne putes* 29. nė alohad, *ne existimes* 44.
alaiťauala ǫtèt, *suspicabatur illum* 21.
alaitnac, *putant* 12, *autumant* 89.
alaituan, *reputans* 31.
alaitaʒ, *putas* 34.
alas, *dormitio, sopor;* aʒ eÿiėt kiral alasnalkul mulata èl, *noctem illam duxit rex insomnem* 31. Ma: alvás.
alaʒot vala, *subjugaverat* 6.
alaʒna, *subjugaret* 6.
alaʒkoggonc, *subditi simus* 7. kiraľoknac alaʒkottakat èrǫkǫdnc mėǵnomoreitani, *subjectos regibus nituntur opprimere* 41.
alkottac, *fecerunt* 87.
alkota, *fecit* 88. alkos, *fac* 90.
nė alohad, *ne existimes* 44. Ne állítsád, ne állíjjad.
alōni, *dormire.* aland, *dormierit* 57.
alotom, *dormire faciam* 92.
aloʒtoc, *dormitis* 112.
aloʒon, *dormit* 127. elaloʒon, *obdormit* 120.
meǵ v. mėg apola, *osculatus, a, est,* 1, 3, 30.
aprod, *parvulus* 12.
aʒtag, *acervus;* kǫuèknèc aʒtaǵat, *acervum lapidum* 123.
aʒʒon, *domina* 36, 39. Frau. Igy, kiralne aʒʒon 41. Nèmbèri, *mulier,* Weib. l. alább.

Á.

aieit, *desiderat* 31, 134 'stb. áhít.
aieitat, *desiderium* 79, 80. áhítat.
aldomas, *sacrificium* 65 'stb.
allapėc, *stetit* 19, 30, 'stb.
allaptata, *statuit* 62, 73.
allaptatot, *constitutum est* 74.
allat, *res* 26, 27, 38, 42 'stb. Most, *animal,* a' mi hajdan volt: lelkes. *Lásd alább.* — *Statura* 52.
allatta, *stantem* 30.
alnalkodnac, *insidiantur* 43. *observabant* 84.
alnalkodat, *iniqua cogitatio* 85.
alnalkodot, *machinatus est* 42.
alsaǵ, *dolus* 77, 82, 88, azaz: álság, *nequitia* 98. titk alsaǵ, *machinatio* 33. titk aito, *posticum* 85.
altalkodnak vala, *erubescebant* 84.
altalkodanac, *erubuerunt* 85.
altalla, *veratur* 18. ne altallatoc aʒokat, *ne timueritis eos* 56.
arṅec, *umbraculum* 121½. a megkeʒei-

Digitized by Google

tètic az arnec auag a' sator, *et praeparabitur umbraculum* 130.
arrada, *redundavit* 36.
arradat, *torrens* 7, 23, 105. mennèc tèngernèc aradattabā, *transibit in maris freto* 154.
aro, *merces*, ma; áru 143.

B.

badoc, *aereum* 62, 68.
balgatag, *fatuus* 86, *insanus* 97, *vesanus* 140.
balgatagsag, *amentia* 97, *insania* 110.
balgatagoslani a' bortol, *furere a vino* 95.
barattaia vallani, *amicum habiturum*, azaz: barátjává 44.
barom, a p r o barom, *pecora* 22 'stb. n a g barom, *jumenta* 22 'stb.
barson, *purpureus* 24, 34.
batoreit, *confortat* 80.
batoroggal, *confortare!* 80.
megbatorodot, *confortatus est* 99.
belo èlèsegec, *legumina* 59.
bèlèndèsseg, *libido* 16, *fornicatio* 130.
ha bèlèndezkedèndel, *si fornicaris* 93.
bèmēuèiec, *ingressi* 1.
bèrhè, *sarabala* 67, Schurzfleck, kurze Hosen. Káldinál: nadrág.
bèze, *sermo* 79.
bèzet, *sermonem* 79.
bèzed, *verba* 80, *sermones* 80, *sermo* 85, 137.
bibor, *byssinus* 24.
birodalom, *possessio* 7.
birodalminc, *facultates nostrae* 7.
bizuaioc, *confidentes* 15.
bodog, *beatus* 84, 171.
bodoglatic, *prosperabitur* 76, 77.
bordel, *prostibulum* 105, 55.
bozzosag, *opprobrium* 9, 'stb.
bozzonta, *exprobrat* 57.
megbouohuc a' siklust, *augeamus siclum* 114.
bvnhottèc, *peccarunt* 10, 'stb.
bvnhottonc, *peccavimus* 13, 39 'stb.
bvnhonni, *peccare*. bvnhoto, *peccans* 115.
bunhoto orzag, *regnum peccans* 115.
bunhotèt, *peccatum*; toldattanac bunhotètrè, *addiderunt ad peccandum* 99.

Cs.

Lavua, *bruchus* 102, 104, 131. Károlinál: hernyó. Káldinál: cserebogár.
Lalardsagost, *fraudulenter* 82.
Latornac, *cisternae* 12.
Lazar, *imperator* 27, 73.

Cz.

ceth, *cete* 66, 120.
cimerlèt, *titulus* 89, 132.

D.

dagaduan, azaz, dagadvány, *tumor*; ki dè magafelmagaztatasnac dagaduanaual annèra èmèlkedèc fel, *qui in tantum arrogantiae tumorem sublatus est* 42.
dagalos, *rebellis* 38.
daika, *nutrix* 53 'stb. *nutricius*, Nährvater 26, 98.
dedoso, *avus ejus*; harmad oso, *proavus ejus* 137.
delzèg, *auster* 82. delzègi, *australis*. delzègi kiral, *rex austri* 81.
dènèuerec, *noctuae* 56. (?)
dÿadalmaz, *vindicabit* 23, 20 'stb.
dÿadalmiuc meg magōckat, *ulciscamur nos* 14.
o magat megdiadalmazna, *defenderet se* 6.
megdÿadalmazni, *se vindicare* 34.
dragalatus, *pretiosus* 83, 85.

E.

èhèd, *allide*. azaz, ejtsed 15.
meg è h n e it, *conteret* 62.
èhneitèssèl meg, *consopire* 135.

Digitized by Google

èlègọl, *miscetur* 62. èlègeit, *miscet* 62. èlègehèd, *misce* 87.
èlèicbè kèlec ọnèkic, *occurram eis* 100.
èlèuè megmondotta, *praedixit* 106.
èlèuèn istènt, *viventem Deum* 87, 88.
èlèuènehèd, *vivifica.* Káldinál: elevenítsd meg 136.
èllèni, *conscendere.* lora èllèni, *equum conscendere* 145. lora èllọ, *ascendens equum* 109, 144, 145, 146. ʒèkèrrè èllọ, *ascensor quadrigae* 144. fel èllel te louaidra, *ascendes equos tuos* 136. fel èllic 152. louaknak fel èllọÿ 154. v. ö. (louon vlọ, *sedens in equo*) 145.
èlmésseggèl, *de industria* 3.
èlmulatta, *praeterire.* Határozóan vagyon véve 4.
èlọ, *prior* 4, 6, 'stb. èlọ ʒülọt, *primogenitus* 156. èlọ idèknc historiait, *annales priorum temporum.* feltünik itt: *elöidő* 31.
èlọlsọ, *primus* 31, 82 'stb.
èlèʒtèb, *prius* 4, 9, 34, 'stb.
elebèliècbèlièc, *primores* 45.
èlèʒtebèli, *de primis* 75. *prior* 152.
èluọl, *trans* 6, *ultra* 140.
èlue, *trans* 112.
èluitèlèt, *transmigratio* 119.
èmbersegest, *humanum aliquid;* valamit èmbersegest ʒènuèduen, *humanum aliquid passus* 120.
èmlèkèʒètèknc kọnuèi, *commentarii* 37.
èmlọc, *ubera* 97, 103.
èmlèi, *ubera sua* 19.
èmtètem, *lactabo* 92.
elèmtète, *ablactavit* 91.
èlèneʒti vala, *celabat* 41.
énelkedètes alsaggal, *machinis;* azaz, incselkedetes álság 42.
ènen ʒèmèmmèl, *oculis meis* 153.
èngédèlmèst, *patienter.* Ma: engedelmesen 44.
èngèʒtèl, *subjugabis* 6, 8.
èngèʒtèlte ọ magat, *subjecit se* 90.
èngèʒtèltètnèc, *subjaceret* 25.
ki èrèdè, *egressa est* 1.
èrèggètec ki, *egredimini* 67.
èl èrèdènèc, *profectae sunt* 2.
èl èrèdè, *profectus est* 7, 11, 'stb.
èl èrèdèndnèc, *profecti fuerint* 95.
èrèʒtè, *misit* 6, 8, 'stb.
èrèʒtèttèm, *missa sum* 18, 'stb.
èrèʒtèni, *mittere* 33, 'stb.
èrèʒiètec, *mittite* 85.
kièrèʒtèt, *emissio* 51.
èl èrèʒtètènèc, *missae sunt* 28.
èrèʒtuèn, *lucus* 8, 126; *nemus* 24.
èrọkọdnc uala èlʒaladnioc, *festinabant evadere* 22. Később lön: erőlködnek. Megèrọsọhọ, megerősítse 15.
èrtèlm, *intelligentia* 71.
èrtèssedmeg, *fac intelligere* 77.
èrʒèlm, *sensus* 21.
es, ȝ, *et, etiam* auch 1, 3, 8 'stb.
ès, *pluvia, imber* 66, 94, 113 'stb.
ès, *juramentum* 44, es èseuèl èrọseitiuala, *et cum juramento affirmabat* 44. Es haʒug èst ne ʒèressètec, *et juramentum mendax ne diligatis.* aʒ èsekèt mellèkèt bèʒellettèl a nèmekn, *juramenta tribubus quae locutus es* 136.
èskọt, *juravit* 110. èskeʒnèc, *jurant* 138. èskọ, *jurans* 149. èskéuèc, *juravit* 6.
èssèt, *pluviam* 57, 103, 110 'stb. kọ èssèl, *grandine* 144.
èssekèt, *rorem suum* 152. vrnac essi, *omnis imber* 66.
estap, *sceptrum* 33, 40, 41, 154. *baculus* 93, *virga* 151, 129, 'stb.
èʒerlọc, *tribuni* 21.
èʒfèc, *aquilo* 23, 76, 81, 150, 157. Káldinál 's Károlinál: észak.
èʒfèc, *auster* 136, 151, 153. Auster

Digitized by Google

hibás, mert a' 81d. levélen ez áll: Es delȝègi kiralnac leaña iọ eȝfèknèc kiralahoȝ, *filia regis Austri veniet ad regem Aquilonis.* Azonban a' tévedő felváltás, több helyen.

èȝfèkrè, *ad austrum* 7, 12. A' gyök tehát: fek, *situs.*

É.

è, *nox*, mend ètaltal, *per totam noctem* 11, 95. eÿ, *nox* 122.

ègèdọȝọ, *ardens* 19.

nem ekesọltetic meǵ, *non decorabitur* 135.

ektèlèn, *foedum* 18. *inutile* 97.

ektèlènseg, *ignominia* 92.

ektèlènọl, *frustra* 152.

èltettessel èn ȝabadsāgomal, *tu meo utere privilegio* 5.

meg elèmedem, *convalui* 80.

èltèttèssèl, *utere* 5, 7, 'stb.

eltètni, *nutrire* 53.

èltèttètikuala, *fungebatur* 5, 'stb.

èluēc, *viventes* 39.

eneclètic, ȝ enec edesseggèl eneclètic, *et cantabitur canticum cum svavitate* 123. ènèklọnc vrnac, énekeljünk urnak, *cantemus domino* 23.

èrdèm, *merces* 43.

es, es', ȝ, *et*, *etiam*, und 107 'stb.

èsmèǵ, *rursum* 1, 29, 121, 'stb.

èt, *manducatio*, hog tèttètnè ètèt, *ut simularetur manducasse* 75.

Ë.

egbè güitọȝièlec, *congregamini* 110.

egèlmeiọc legètèc, *aequo animo estote* 13.

ègèmbè, *simul* 2; *unanimiter* 8, 'stb.

èggèsọlè, *adhaesit* 1.

eggèsọllèc, *jungerer* 3.

eggèsọlnȩ vala, *jungerentur* 34.

eggèsehèd tè maǵadat èn lanimmal, *jungere puellis meis* 2.

eghaȝ, *ecclesia* 117.

egmenden napon, *quotidie* 88.

egmēden, *unusquisque* 20.

mèg elegèdèc, *saturata est* 3, 'stb.

meg elegedel, *saturaberis* 127.

èlèǵèdnènec, *satiarentur* 12.

eȝec, *comedent;* eszik helyett 116.

F.

faraǵuaň, *simulacrum* 58, *sculptile* 123.

faȝek, *olla* 103, 124, 130. faȝoc, 110.

farьoc, forьoc, *femur* 15, *lumbi* 13.

farьoka, *femora ejus* 61.

farьoki, *renes ejus* 79.

farьokid, *lumbi tui* 129.

fec, mert te ȝaruadat vètē fecke ȝ te kọrmidèt èrȩecke, *quia cornu tuum ponam ferreum, et ungulas tuas ponam aereas* 125.

fèdèlm, *princeps* 65, 70, 71 'stb.

fèdèlmkednenèc, *praeessent* 72.

fèièdèlmkednèc vala, *praerant* 1.

fèièdelmkèdikuala, *praesidebat* 26.

fègèlm, *disciplina, increpatio* 45, 52.

fègedèlmèd, *disciplina tua* 17.

fègedèlem, 53. fègèlèm, *disciplina* 52.

meg fègem ọket, *corripiam eos* 86. meg fég, *corripiet* 125.

mēgfègèttèssènȩ, *corrigantur*, 33.

fékenni, *jacere* 21. kọrnọl fèkèt, *obsidio.* 155. u. m. fèkès, fèkèt, mafekvés, miből lenne fekvet. fèkég, *jace* 3. fèkọ, *jacens* 4, 21, 32. fèkÿt, *jacuit* 16. fèkȝèn, *jacet* 21, 32. fèkȝecvala, *jacebam* 80, 126. kọrnọl fèkèt, *circuitus* 155. kọrnọl fèkes, *obsideo* 129, 131.

fèlè èllèn, *contra proximum suum* 152, 155.

él fèlèdèt, *oblivio* 23.

felèmèc, *obstnpuit* 32.

mèg fèlèmènèc, *timuerunt* 8.

mèg felèmèc, *timuit* 143.

Digitized by Google

fènè, *improbus* 53.
fènèfa, *abies*. Ma: fenyó 154.
fènélkédni, *saevire;* mi reianc kèzdét fènélkédni, *in nos caepit saevire*. azaz fenélkedni, 40.
fènéség, *ferocitas* 8.
fènelkedéc, *desaevit* 45; *efferatus* 76.
fenesb, *praeclarior* 24; azaz: fényesb.
fertehet kenèrèt, *panem pollutum* 160.
fertezètesség, *scelus* 94, 123; *coinquinatio* 15.
még fèslètenèc, *dissolutae sunt* (*compages*) 80.
megfèslèttèttènèc (kọuèc) *petrae dissolutae sunt* 129.
figèlmèzie fọld ꝛ ọ tèllèsegе, *attendat terra, et plenitudo eius* 196.
fitma, *paeputium* 21.
foganatos, *acceptabilis* 143.
fogatkozat, *defectio* 130.
fọlato vnọ, *vacca lasciviens* 93.
fọloc, *cursores* 28, *veredarii* 33.
kiralnac fọloy, *cursores regis* 28.
folosuan, *discurrentes* 33.
forrasag, *furor* 136.
forbatl ọ nèki, *reddet ei* 99.
forbatlon vr, *reddat dominus* 2. istèn megforbatluan, *reddente deo* 42. nem forbatlhattac meg, *non poterunt retribuere* 57.
forbatlatic ꝛ a· fọldnèc mèddọsege merteclètic auag forbatlatic barmoknac sokassagaual, *et sterilitas terrae compensatur pecorum multitudine* 107.
forbatlat, *vicissitudo* 11. meg forbatlat, *retributio* 97.
fordolat, *reditus* 98. èztèndọnc mēden fordolattaban, *revertente semper anno* 35.
elfordeham azt, *evertam illum* 15. azaz: elfordítsam. Hevesben 's felsőbb részeken ma is: elfordíjjam. Így mondatik több efféle is ott.
megfordoluatoc, *convertentes* 54.
fozlat, *praedatio* 16, 22; *praeda* 34.
fèm, *caput meum* 68, 171. fèmèn, *super caput meum* 40. fèd, *caput tuum* 86, 118. fèdbè 54, fèdnèc 61, te fèdrè, *in caput tuum* 86, fètec, *caput vestrum* 105. fèỳ, *capita eorum* 112. fekec? *capita* 74.
ki fuallottā, *exufflavi* 143.
fülèiddèl fülèllèd fọld, *auribus percipe terra* 101.
futat, *fuga* 22. futtal, zarnai ala futtal, e' helyett: futottál 2.

G.

gador, *vestibulum* 24, 26, 103.
gerièztétni, *succendi* 64.
meg gerièztètni, *succendi* 43.
geriédé, *succensus est* 25.
geriédenéc, *exarserunt* 84.
méggériéztéttékuala, *succenderunt* 49.
gerièztvala, *accendebat* 92.
gerièztèt, *incensum* 62, 92.
gerla, *corus*, ꝛ eg gerla arpan, *et dimidio coro hordei* 92. Károlinál: másfél véka. Káldinál: másfél köböl. Párizpápainál: százhusz ejteles mérték.

Gy.

gakni, altal gakni, *perforare* 20. meggakdostac ọkèt, *compunxerunt eos* 23.
gakrola, *percrebuit* 2.
még gakrolt volna, *percrebruisset* 26.
gakorlacvala hazat, *frequentabant domum suam* 84.
galazat, *confusio* 14, 15, 21, 'stb.
galaztassanac meg, *confundantur* 65.
gazolat, *planctus* 29, gyászolat.
gazolkodic ọmenden lakozoia, *lugebit omnis habitator ejus* 114.
gènèrkedèt, *gaudium* 35.

Digitized by Google

gèrmèkdèdèc, *infantes eorum* 8, 87.
gètrèlm, *angustia* 1, 'stb.
gimǫlu kèrt, *pomarium* 84.
gorta tarto, *candelabrum* 71, 148.
gǫzǫdèlm, *ultio* 11. *victoria* 23. m è g gǫzǫdèlmèz, *ulciscitur* 13.
gvrǫ, *annulus*, vèuè kiral a gvrǫt kiuèl èltèttètikuala, *tulit rex annulum, quo utebatur* 28, 87.
gukèr, *radix* 100.

H.

haborolat, *conturbatio* 37.
haboroltatikuala, *turbabatur* 41.
hadakazat, *bellum* 7.
hagattatni, *derelinqui;* sokaktol hagattattam meg, *a multis derelicta sum* 53.
haiazat, *tectum* 58, 138.
hailak, *cubiculum* 13, 17, 26. *cubile* 74. *tabernaculum* 15, 18, 134. titk hailac, *secretum cubiculum* 13.
hailaktartoc, *cubicularii* 21.
halalas, *mortalis.* Ma: halandó, mēden halalasoc aieitatot bèkèsèggèl èltèttètnènc, *cunctis mortalibus pace fruerentur* 38.
halalatosèǵǫ, *gravissimus*; èz halalatossèǵǫ z scētsèǵǫ toruènèkèrt, *pro gravissimis ac sanctissimis legibus* 46.
halalatost, *gratuito;* ma volna: hálálatosan, 83.
halhatatlan, *inauditus;* halhatatlan ènuelkedètes alsaggal, *inauditis machinis.* L. ènuelkedèt 42.
meghaluāk, *morientes* 13.
haṛago, *aemulator* 129.
haragra rezzèztet èngemèt, *ad iracundiam me provocavit* 99.
haraguttac te haṛagodat, *zelarunt zelum tuum* 15.
harmić, *triginta* 6, 8, 29 'stb.
hasonlnac, *simulabunt* 82.
hasonlatossag, *simulatio* 46.
hatalm, ma, *hatalom* 35, 70.
hatalmazic, *praevalebit* 81. hatalmazic az igaz èllèn a· kègetlèn, *impius praevalet adversus justum* 134. hatalmazot az angalon, *invaluit ad angelum* 99.
hazaskodtoc, *nubatis* 1.
hazuggon, *mentiatur;* tehát *hazud;* nem: hazudik 156.
hazugol, *mendaciter*, azaz, hazugul 149.
heit, *stultus* 97.
heiukat, *vacuos, liberos*; menden bùntol heiukat, *omni vitio liberos* 158.
heiolkodic, *vanus est* 161.
heu, *aestus* 85.
hitsaǵ, *insipientia* 52.
hélhetem, *collocabo* 99.
herelt, *effeminatus* 93. (meddǫ, *eunuchus*).
hèueitezec, *aestuabat* 122.
hidèǵ lelèt, *febris* 133.
hièdèlmèzèt, *refocillatio* 12. meǵ hièdèlmèzèc magokat, *refecerunt se* 11. mèg hièdèlmèztètèc, *recreatus est* 20.
higèc, *inaures* 16.
higiuél, *inaure sua* 92.
èl himeluen, *dispersos* 54.
himlèt, *dispersio* 10.
himuetec meg, *conspergite* 123.
èlhimlèttèkuala, *dispersi fuerant* 10.
èlhimlètèt, *dispersus* 28. meg himtuen, *spargens* 29. èl himlèt, *dispersus* 38. èl himtèt, *dispersit* 50.
hioni, *vocare* 2, 49, 9. hiotoc, *vocatis* 2. hiut, *vocavit* 19, 30. meǵ hioni, *revocare* 49. meg híhatatlan, *irrevocabilis* 106.
mèg hirhètèt, ki hirhèttètèt, zèrzes, *vulgata editio* 37, 38, 40.
hirtèlènkèdèt, *furor* 8, 14, 25, 'stb. *impetus* 21.

Digitized by Google

hiruadag, *pallor* 10.
èl hitètet, *seducta* 95.
hiuatalos, *invitatus* 24.
hol, *aurora*. holual lèuèn, *facto mane* 4.
holualtol foguā mēd maiglan, *de mane usque nunc* 2. èstuèleiglèn ż holualiglan, *ad vesperam et mane* 77.
holualiglan, *usque mane* 4, 76.
holual, *mane* 26, 31. èstuè ż holual, *vespere et mane* 77; farkasoc èstet nē hadnacvala holuallara, *lupi vespere, non relinquebant in mane* 140.
hos, *juvenis* 101.
huroc, *viscera* 50.
hvrocbol, *a visceribus* 50.
hvn, *credidit*. Ma: hive 21, 86.
hùt, *fides* 141.

I.

idè, soc idèktol foguā, *temporibus multis* 138.
ÿet tarto, *tenens arcum* 109.
ÿedèt, *arcum tuum* 136.
igazolat, *justificatio* 50, 78. *justitia* 98.
igazolatban ż igassagban, *in veritate et justitia* 152.
igèhètne, hog kiralt igèhètnè, *ut suggererit regi* 31.
igen, *sic;* azaz, igyen, mint ugyan; ma: így, úgy 14, 86.
igreć kesseg, l. kesseg.
ilat, *odor* 100. Igy is: illat.
ildomos, *prudens* 111.
ildomossag, *providentia* 15, 18; *prudentia* 52, 108, 'stb.
illèndic onèkic, *convenerit eis* 109.
illic, *licet* 73. nem illic, *illicitum est* 25; *non expedit* 28. illec, *liceat* 73.
ilnècuala, *pertinebant* 26.
ÿmaggatoc èn èrtèm, *orate pro me* 29.
imt, *monet*. imtènè, *moneret* 29.
imtes, *exhortatio* 145.
mègindoltatnac, *movebuntur*. Ma: megindítatnak 23.
ingandoc, *mobilia* 22.
inna kèzereitènè, *cogeret ad bibendum* 24.
innèplèt, *festivitas* 96.
irat, *pictura* 24.
irgalmazat, *miseratio* 14, 45, 92.
irgalmazik, ma: irgalmaz 39.
irelkedic? 120. Jónáshoz a' 2d. prologusban. Latinul ezt nèm leltem.
irotuan, *novale* 98. ki irtat, *exterminium* 8.
mendenekèt megonèc ż megiunac, *comederunt omnia et biberunt* 88.
ÿiutoc, *bibistis* 72.

J.

iaz, *Philisthaeus* 108, 112, 119, 139. Károlinál és Káldinál: Filistaeus.
iazlo, *praesepe;* iazlocban *in praesepibus* 137.
ièlènnèn, *praecipue* 6.
ièlenseg, *signum portentum* 74, 'stb.
iog, *jobb*. Seholsem: *jus*.
iogzème, *dexter oculus suus* 155.
iogiatol, *a dextris ejus* 148.
iogfèlollo, *a dextris ejus* 149.
iogiat, *dextram suam* 83.
iogianac oltozètit, *dextrariola* 16.
ioglanac, *deferant* 25. iogolasonkra, *ad emendationem nostram* 14.
iozag, *virtus*, Tugend 5, 16, 24. *virtus*, Kraft. *bonitas* Güte 41, 51. tèhètseg, nag tèhètseg, *virtus* 19.

K.

kalmar, *mercator;* Veszprím 's Vas vármegyei. Erdélyben: kereskedő, boltos 158.
kaialtnac, *invocabunt* 96. *clamant* 121½.
kaialtanga, *invocaverit* 104.

Digitized by Google

megkaromlatra, *ad illudendum* 43. karomlatot ꝛ mèuètest tènnè ènnépnꝰ *insultaret populo isti* 9.
karoʟka, *paxillus* 154. Párizpápainál: fogas, szeg a' falon.
kaʒdaǵ, *dives* 4, 'stb.; (sehol ǵaʒdaǵ).
kaʒdaǵsaǵbèli, *magnarum opum.* 2.
kaʒdaǵsaǵ, *divitiae* 13, 81.
ke, *libentia.*
kégo, *serpens* 14.
ǫ keien, *sponte* 18.
kèdèǵ, *autem* 2 'stb.
kètèlèn, *invitus* 133.
kelet, felkèlèt, *resurrectio* 44.
felkǫltètni, *resuscitari* 44.
felkǫlt, *resuscitabit* 44.
kellètlèn, *inutile* 56.
kellèmètes, *utile* 58.
kellèmètesseg, *utilitas* 58. *opus* 79.
kellètec Dariusnac, *placuit Dario* 114.
kem, *explorator* 16.
kenʟ, *thesaurus* 18.
kenʟéʒnèc, *thesaurizant* 110.
kénkén, *sponte* 13. Azaz, kényként.
kèrèc reuasa, *impetus rotae* 130.
kerǫdǫʒnèc vala boron, *vinum ruminabant* 96.
kèrènǵèt, *ambitus;* valami mēnèc kèrènǵètében tartatic, *quidquid coeli ambitu continetur* 39. mégkèrénǵé, *circuivit* 8.
kérètéʒéc, *petiit* 18.
kesedèlmèʒic 131. kesèndic 131.
kèselǫ, *aquila* 96, 118. (*non vultur*).
kesseǵ, *apparatus.*
menden igreć kesseg ʒoʒaťťat, *universi generis musicorum sonitum* 63.
vas ṅomtato kesseǵ, *plaustra ferrea* 108. hadakoʒo kesseg, *vasa bellica* 23. ʒappanban gartot kesseg, *smigmata* 85.
kèsèrǫ, *amarus, a, um* 134.
kètelkédèt, *dubitatio* 4, *suspicio* 72.
keuanatus, *desiderabilis* 100.
kèuelsegest, *arroganter* 138.
kèuèsènnè, *paulisper* 4, 95.
kèʒ, *aptus, apta* 1.
kéʒehéc magokat, *pararent se* 28. Ma: készítsék, készíjjék.
ki, *quod* (welches) 6, 8, 24, 'stb.
kiʟènèdseǵébèn, *eam parvulam nutriebat*, tehát: kiʟènèdseǵ, *infantia* 27.
kiʟeṅèd forras, *parvus fons*, azaz: kicsenyed 36.
ki è· bèʒed? *quis est iste sermo?* 86.
kiètlèn, *solitudo* 91.
kiraloc, *tyranni* 63.
kiʒlèlèt, *suggestio* 42; *conatus* 35. *suasio* 122. kiʒlèllèd, *suade* 18.
hamissan kiʒlèlec kiralt, *surripuerunt regi* 72.
kiʒlèli ǫtèt, *suadebat ei* 45.
kolʟaǵuan, *pulsando* 21. egbe kolʟoktac ǫ kèʒekèt te raitad, *compresserunt manum super te* 131.
conplar, *negociator* 52. Komjátinál van: kereskw̆dw̆ komplarkodo warus. Itt: conplarsag, *negatio;* megkorṅekeʒet èngemèt Effraim ǫ conplarsagabā, *circumdedit me in negatione Effraim* 99. Károlinál, haʒugsággal, Párizpápainál, komplár = caupo.
kǫd, *nubes* 52, 66. kǫdǫc, *nubes* 58.
kǫfalos varas, *civitas;* kǫ falotlan varas, *oppidum* 34.
kopaʒlat, *calvitium;* tv̇menden fètekre kopaʒlatot, *super omne caput calvitium* 114, 123.
kǫn, *lacryma* 13.
kǫṅǫ, *liber* 36, 38, Ma: könyv.
kǫṅǫ, *volumen.* répǫlǫ kǫṅuèt, *volumen volans* 149.
kǫṅǫklèt, *cubitus* 6. huʒkǫṅǫkletne, *viginti cubitorum.*

Digitized by Google

kǫn̈ǫrgètni, *blandiri;* èz igèckèl kǫn̈ǫrgètiuala, *his verbis blandiebatur* 41.
kǫn̈ǫrǫlèt, *miseratio* 52.
megkǫrnèkezę, *obsedit* 58.
kǫrnèkèzètlèn, *incircumcisus* 40.
kǫn̈uèzètes zoual, *voce lacrymabili* 73.
kǫsǫnẗǫ, *monile.* kǫsǫnẗǫieuèl, *cum monili suo* 92.
kǫuèttètnèc, *sequuntur* 37, 58, 'stb.
kǫzel, *propinquus*, hog feltamazíad te kǫzèlédnek nèuèt, *ut suscites nomen propinqui tui* 5.
kǫzǫnsèges iozag, *respublica* 42.
kǫzǫnsegest, ma: közönségesen 133.
kǫrn̈ǫl, ǫ kǫrn̈ǫllǫ, *in circuitu ejus* 130.
kus, kussèbbettèc, azaz: kis, kissebbettek. Erdélyben ma is: küss, 67.
kùlǭbǫzèt, *varietas;* iratnac kùlǭbǫzètè, *picturae varietas* 24.

L.

lakodalm, *habitatio* 123. masod lakodalmacba, *in aedes secundas* 26. lakodalmad, *habitatio tua* 70. lakodalma, *habitatio ejus* 72; lakodalmaban, *in habitaculo suo* 136.
lakozni, *habitare*, lakoznac vala, *habitabant* 6; *morabantur* 1, 10, 27. 'stb. lakozanac, *manserunt* 1. lakozom, *morabor* 1. lakozandal, *morata fueris* 1. lakoztatic, *habitatur* 147.
lampant, *latitavit* 131. *lappant.*
lan̈, lan, *filia;* lan̈aia, *in filiam.* Ma: leányává 27. lan̈odnac 17.
lassosaǵ, *lenitas* 38.
lasso, *mansuetus* 139; azaz: lassú. Károlinál: alázatos; Káldinál: szelíd.
latat, *visio* 59, 61. *visitatio* 97.
latoc ǫkèt — 2 nem foghatoc meg, *vidimus eos — et non quivimus comprehendere* 85—86.
lattatot, *visus est* 53.
lehǫ, *spirans* 43.
leleklèt, *halitus* 80.
lelèmes, *adinventio* 95.
lelèttètet, *inventus est* 101.
lelètèzet, *languor* 94. meg lelètezem, *langui* 77. meg lelètezet, *elanguit* 102, 129. meglelètezic, *tabescet* 158.
lelkes, *animal* 68, 102.
lic, *foramen;* likaibā, *in foraminibus suis* 158. Dunántuli. Másutt: lyuk.
louagoc, *equites* 12.

M.

ma, *nunc* 15, 29, 39.
madarazналkùl, *absque aucupe* 109.
magassègǫ kèrezt, *excelsa crux* 31.
magaztat, *exaltat*, 72 'stb. fel magáztatec, *exaltatum est* 6; *magnificatum est* 76. felmagaztatom, *magnifico* 70. felmagáztatas, *jactantia* 24.
magzo, *germinans* 66; vrnac mēd magzoÿ fǫldǫn, *universa germinantia in terra Domini (Dei).*
malazt, *gratia;* lelki malaztal tèllès, *spirituali gratia plenus* 107.
marmor, *murex* 58.
mart, *ripa* 83. különböztetve ettől: part, *littus* 65. Erdélyben ma is igy.
megmaria, *devorabit* 75; *mordeat* 112. megmarnac, *devorarent* 88. megmartac, *devorarunt* 95. maro, *vorans* 103.
masodzer, *secundo* 27.
mèddǫ, *eunuchus* 18, 25, 'stb.
mèddǫseǵ, *sterilitas* 107. (herelt, *effeminatus* 93.)
meges, *adhuc* 147, 'stb.

Digitized by Google

megoldoclèt, *interfectio* 33.
megvaluan, *praeter;* a' ferfiacnac kèzolètoctol megvaluan, *praeter praeparationes virorum* 12.
meltatlankodat, *indignatio* 7, 25, 'stb.
meltatlankodic, *indignatur* 82.
meltolnal, *dignareris* 2.
mel fold, ki hat mel foldon vagon Bethlèhèmhez, *quod sex milliaribus distat a Bethleem* 107.
mendenha, *semper* 83.
bèmenèt, *introitus.* rèitec bèmenèt, *absconditus introitus* 87. altal mènèt, *transitus* 8.
bèmenètte, *ingredientem;* z testoua iaratta, *et deambulantem, eum.* 84.
men gorgès, *tonitru* 37.
mènèzèt, *cortina* 21.
mènèzlèc, *sponsabo te* 92.
menni, *coelestis;* menni harmattol, *rore coeli* 68.
bèmenuetec, *ingressi* 55.
mèrèzkèttèn?, *ausi sunt* 21.
mèrizi, *audet;* senki nem mèrizíuala megnitni, *nullus audebat aperire* 21.
mèrèzikuala, *ausus est;* senki nē mèrèzicuala èllènèc allani, *nullus ausus est resistere* 34. senki nē mèrezte ol bator zozattal istènt igassagnac vètèkedètebè hiuni, *nullus tam audaci voce ausus est Deum ad disceptationem iustitiae provocare* 131. 132. lassad mel mèrez zo z nemikeppèn karomlate (té) 132.
èlmèttètic, *abscindetur* 54, 137.
èlmèttètnèc, *scindentur* 123.
mèggetec èl, *succidite* 68.
èlmètēni, *amputari* 43. èl mètom, *abscidi* 155. mèg mećći, *scindet* 100. èl mèćći, *abscindet* 13.
mètuè, èlmètuè o fèiet, *abscidit caput ejus* 19.
meuètès, *insultatio* 9.
mèg meuèssè, *irrideat* 18.
mèg meuètèt, *derisus* 45.
meuètkezo, *illusor* 95.
moroguā ment galambac, *gementes sicut columbae* 130.
madarazналkùl, *absque aucupe* 109.
megmaradeki, *reliquiae* 125.
èlmentètlèc tùtokèt, *migrare vos faciam* 178.
mèzaros, *carnifex* 45.
mèzzol, *de longinquo;* azaz, messzül, ugy: mint, távul. 'S ha távol, úgy, messzől 53.
miat, *per* 45. Moÿses miat, *per Moisen.*
miattam, *per me* 68. nèmbèri kezè miat, *per manum mulieris* 20.
mirè, *cur?* 1, 2, 29, 'stb.
mondèc, *dictum* 6; mōdec 101; iouendo mondekot 101; az èl rèitet mondekoknac auag igeknèc èrtèlmerè, *ad reconditam quoque dictorum intelligentiam* 101; e Prophecia mōdèkaban 142.
monnal, *quasi* 3, 9, 40, 134 'stb.
mōnnaic, *uterque eorum,* ma: mind a' kettő, mindketten.
monnon, *ambo, ambae* 1, 84.
mōno kèzèddel, *utraque manu* 4.
mōno zvlèÿ, *uterque parens* 26.
mōnokrol, *de utroque* 37.
muzt, zolo knèc muztit, *vinacia uvarum* 92. Károlinál: palaszk bort. Káldinál: szőlő szemeknek heját. — lèn muztal z pozdoriaual, *naphtha et stuppa* 65. Káldinál: kénköves enyvel és csöpüvel.
mv, *nos* 42. Erdélyben ma is.
mùuèlkedèt, *opus* 4, 57.
mùuès, *aurifex* 57.

N.

nag pùspoc, *summus pontifex* 22.
naptamadat, *ortus diei* 16.

Digitized by Google

nèhèʒkes, *foeta, gravida* 100.
nèmbèri, *mulier* Weib 1, 2, 'stb.
nemʒ, *germinabit* 97.
nemʒes, *germen* 68, 152.
némʒèt, *semen;* Canaannac nèmʒète, *semen Chanaan* 86.
nèʒueiec, *inspicientibus* 43; ma: nézvén, 's már: nézvék.
nohad ki, ma: nyujtsad 8.

Ny.

ṅaiaskodot, *conversatus est*, 53 'stb.
ṅaiaskodat, *conversatio* 46, 60.
ṅakba vetǫ, *torques* 71.
ṅalabɹa, *fasciculus* 115.
napṅugat, *occasus solis* 159; u. m. nyugás, nyugat, v, nélkül, mint felebb: fekés, feket.
ṅas, azaz: nyárs 36.
nauolas, *egenus* 110, 114.
nauola, *miseria* 134.
ṅèlǫ, *lingua* 68, 141.
nil, *sors;* èrèʒtètec nil èdènbè, *missa est sors in urnam.* Erdélyben ma is fenn van: nyilat huzni 28.
ṅirèt, *tonsura* 123.
ṅomi, *vestigia eorum* 88. meǵ ṅomoda, *conculcavit* 76. megṅomoda, *conculcavit* 76. megṅomodat, *conculcatio* 127. meǵṅomogga, *conculcabit* 75.
ṅuǵolm, *requies* 1.

O.

odoʒat, *solutio* 61, 68, 'stb.
ohaitoʒec, *ingemuit* 85.
okadat, *vomitus* 135.
ollatanoc, *tales* 59.
oltaron neʒǫc, *arioli* 68.
oltouaṅ, *nemus* 32.
onʒollat, *preces* 8. onʒollana, *deprecaretur* 29. egvgǫuèknèc onʒolatta, *mansuetorum deprecatio* 16.
or ièǵè, *conopeum ejus* 19, 20, 23.
ordeh, *ulula;* ordehatoc, ululate 154. Ma: ordíts, ordítsatok, ordíjjatok.
oroʒlanɹa, *leunculus* 130.
orʒagl, *regnat* 125. orʒaglat, *regnum* Regierung 6 'stb. orʒagluala, *regnabat* 6. orʒaǵlon, *regnet* 26.
orʒaglattata, *fecit eam regnare*, azaz: országoltatá 27.
ottogol, *ibi* 97, 99, 105, 125.
oʒlat, *divisio* 8. oʒlas, *dissensio* 38. mèǵoʒlatot, *divisum est* 72.

Ö. Ő.

ǫldǫklèt, *occisio* 154.
ǫlèlèt, *amplexus;* ǫlèles, *amplexio;* ǫlǫlètnèc z bainaklatnac vǫttǫ nèuet, *amplexantis et luctantis sortitus est nomen* 130.
ǫnǭ èlǫttǫ, *coram se* 89.
ǫriʒhÿ, *custodi* 99.
ǫrǫ, *aries* 65, 126.
ǫrǫklèt, *haereditas* 5, 36, 'stb.
ǫrǫkǫd, *haereditas tua* 39.
ǫrǫkli, *haereditabit* 97.
ǫruèndeʒèt, *jucunditas* 53.
ǫttǫnc, *fundimus* 50. ki ǫttǫm, *effundam* 94. mèǵǫtǫʒtètuèn, *perfusa* 41; *infusus* 31. ki ǫssèm, *effundam* 140.
ǫttèueṅ, *conflatile* 129, 136, 99.
ǫtuǫs, *artifex* 57.
ǫʒtǫuèr, *macer.* ǫʒtǫuèrbèc, *macilentiores* 59.
ǫʒuǫ, *simul, una cum* 43. Judittal ǫʒuǫ 32. vizèckèl ǫʒuǫ 23, *cum aquis.* papival ǫʒuǫ 22.

P.

paraʒnalkodat, *fornicatio* 89, 'stb.
pardić, ma: párducz 74, 100; kǫṅuèbèc pardicoknal, *leviores pardis* 134 'stb.

Digitized by Google

patuar, *calumnia* 94, 99, 110. megpatuaroztanac ferfiat, *calumniabantur virum* 123 'stb.
peldazat, *figura*. peldam, *figura mea* 70. peldazat zerent, *figuraliter* 128. vrnac getrèlmet peldazia, *passionem Domini praefiguraus* 420.
perne, *favilla* 61; pörnye. Kreszn.
piros, *sangvineus;* vèrèsseg, *rubor* 116.
poreit, *corripit*. poreha, *corripiat* 3. porehon, *increpet* 148. megporeituan, *increpans* 122. poreitas, *correptio* 45.
porozto, *praeco* 63; poroszló. Károli.
pozdoria, *stipula*. Dunántuli 161.
puztolat, *desolatio* 50, 54; *vastitas* 78, 79 'stb.

R.

ragadozat, *rapina*, 82, 'stb.
ragadat, *rapina, praeda* 8, 9, 14, 'stb.
rakni, *aedificare*. raka, *aedificavit* 6. megraktac, *aedificarunt* 6.
raktam, *aedificavi* 70.
èlrèhec, *se abscondant;* azaz: elrejtsék 57.
reio, *rugit*, *rugiet* 99. reionac, *rugiunt* 56. reiottanac 102.
ki rèkèztès, *anathema* 23.
rèmec, *massa;* rèmec onnot, *massam plumbi*, azaz darab 149.
rèmenkèdo, *sperans* 19.
rèmenkeggèl, *spera* 99.
rèmolèt, *horror* 8, *stupor* 17.
rèpesoc, *volucres* 62, 66, 68 'stb. eléjó: madár 99.
rezzezt, *concitat* 81. rèzzèztettec, *provocastis* 53. rèzzèzien, *provocet* 14.
reuo orozlanoc, *leones rugientes* 140. Károlinál és Káldinál; ordító.
romlat, *ruina* 20, 97.
rothadagossag, *putredo* 94, 104, 96, 124, 136.
rutèt, *extasis;* nē bèzel èlmenèc rutètebèn, *non loquitur in extasi* 128.
megrùuideitètet, *commaticus est* 89.

S.

safar, *procurator* 33, 34.
santa z benna, *claudus et languidus* 160.
sar, *luteus;* mert èz bèlol sar z kiuol èrc, *iste enim intrinsecus luteus est, et forinsecus aereus* 87.
sarog, ma: sárga 41.
sègedèlm, *adjutorium* 14.
sègèh, segíts, *subveni* 15.
sem eg, azaz: *semmi*. sem eg hèl, *nullus locus* 61. sem eg, *nullus* 21. sem eg felèdèt, *nulla oblicio* 36.
sēmie tartanaègètrèlmèkèt, *nihilum duceret cruciatus;* ma: semminek 44.
megsèphettètni, *vulnerari;* megsèphettèttèc vala ozèrèlmeuèl, *vulnerati amore ejus* 84.
siètèlm, *festinatio* 61. siètèlmèl, *festinus* 73. siètèlmèzo, *festivus*.
siètèlmèzuen, *properans* 81.
siralm, *fletus* 11.
sokasoltassec, *multiplicetur* 68.
sonha, *nunquam* 9, 17, 19, 'stb.

Sz.

za, *os*. zolo za, *os loquens* 75. zam 40. *os meum*. zad, 119. zaia, 125. zank, *os nostrum* 65. zatoc, 102. zaioc, 124.
zabadoltatnac meg, *liberabuntur;* ma: szabadítatnak 29. zabadoch meg mūkèt, *erue nos* 65.
zada, *os* 73. Szabó Dávidnál, száda.
zak, *rostrum* 149.
zallas, *castra* 15, 21, 22. *hospitia* 19.
zamtatic, *numeratur* 91.
zazas, *centenarius* 12.

Digitized by Google

ʒegeʒo, *clausura* 56.
ʒèg̀èt, *insula* 86. ʒiget 81.
mèg̀ʒègèttètèc ʒvuo, *concussum est cor ejus* 19.
ʒèllèt, *spiritus* 14, 23, 41, 72. fertezètes ʒèllèt, *spiritus immundus* 156. paraʒnasagnac ʒèllète, *spiritus fornicationum* 93. houa megec te ʒèllètedtol, *quo ibo a spiritu tuo* 120. gèrmeknèc ʒèllètet, *spiritum sanctum pueri* 86. vtolso ʒèllètèbè iutuan, *in ultimo spiritu constitutus* 44. èn ʒèllètembèn, *in spiritu meo* 149. ki ottom malaʒtnak ʒèllètet, *effundam spiritum gratiae* 156. ʒ emberekn^{c} ʒèllètet obènne teuo, *et fingens spiritum hominis in eo* 155. ꝓpheta scēt ʒèllèttèl tèllès, *prophetа spiritu sancto plenus* 128. aʒ igekèt mellèkèt sèrègekn^{c} vra èrèztèt o scēt ʒèllètebèn. *verba, quae misit dominus exercituum in spiritu suo* 154. a· ʒèllètét ʒ alèlkét, *spiritum et animam* 44. o ʒèllètenèc hirtèlènkedètebē, *in impetu spiritus sui* 88. ʒèllèti, *spiritualis* 97. bètolt scēt leleckèl 89. Ozeashoz irt 2d. prologusban, melly az V. Sixtusi vulgatában nincs meg. scēt lelket, 102. Toroèlmès ʒèllèt *spiritus humiliatus* 14. mi vtan ke^{d} ʒèllètét votuolna, *resumto spiritu.* ma, lélekzetet. Getrèlmèkbèli lelec ʒ a· bús ʒèllèt, *anima in angustiis et spiritus anxius* 51. megtorèttètec o ʒèllète, *conterritus est spiritus ejus* 60 'stb.
ʒèmèl, *cultus* 71 'stb. *conspectus* 30, 40, 75, 85 'stb. *species* 79, 80, 85.
mōnal taitekot viʒnèc ʒèmelen, *quasi spumam super facie aquae* 98.
vala igen fèlèlmès ʒèmèllèl, *erat terribilis aspectu* 40.

scētèlèt, *sanctificatio;* azaz: szentelet 16, 76, 114.
ʒèr, *ordo;* aʒ vdo ʒèrèuèl èlmuluan, *evoluto autem tempore per ordinem* 27.
ʒèrèlm, *studium* 36. *amor* 84, 90. ʒèrèlmès, *amabilis* 27. ʒèrèlmèl, *studio* 36. ʒèrèlèmmèl, *studio* 37.
ʒèrèlmèsbèn, *diligentius* 37. ʒèrèlmèsen, *diligenter* 42. ʒèrèlmèst, *diligenter* 55. ʒeres, *dilige* 92.
ʒèrkenni, *concumbere* 84. ʒèrkeggèl mv uèlonc, *assentire nobis* 85. ʒ latoc okèt egbè ʒèrkenni, *et vidimus eos pariter commisceri* 85.
ʒero, *area* 61, 96, 99 'stb. ʒoro, *area* 3.
ʒerʒès, *statutum* 37.
ʒerʒètesec, *religiosi* 67.
ʒerʒèttèttènèc, *dispositi suns* 89.
ʒidalmsag̀, *ignominia* 130.
ʒilètèttèl nagobbac, *majores natu* 4, 5, 6.
ʒo, *vox.* ʒomat, *vocem meam* 51, 121. ʒodat, 51, 78. ʒauat, 51.
ʒoktauala lakoʒtat, *manere consueverat* 25. azaz: lakoztát. ʒoktauala vigattat, *consueverat laetari* 39. vigattát. ʒoktauala tetet, *facere consueverat* 73. azaz: tétét.
ʒorgalmaʒatost, *solicitius* 84.
ʒorgalmaʒat, *cura* 26.
ʒoʒat, *sonus* 101.
ʒoʒatl 119, ʒoʒatlic, *sonat* 101, 117, 119. kurtockèl ʒoʒatlanac, *clangentes tubis* 22.
ʒoʒatloctol, *a sonantibus* 21.
ʒonètlèn, *jugiter* 118.
ʒorno *horribilis* 140 lev. Károlinál és Káldinál: rettenetes.
ʒotètèt, *intextum* 17.
ʒuća, *lancea* 12, 15; *hasta* 125, villamo ʒuća, *fulgurans hasta* 130. ʒućad

villamattanac fenessegebèn, *in splendore fulgurantis hastae tuae* 136.
zv̀, *cor* 130. zvem, *cor meum* 41.
zvlètèt, *nativitas* 44.

T.

tahat, *tunc* 6, 7, 30, 'stb.
talantal, *forte* 29.
talātal, *forsitan* 13.
taltos, *magus* 60, 61.
megtalpalta mehbèn o attafiat, *in utero supplantavit fratrem suum.* Szóról szóra fordítás.
tanal., *consilium* 11. tanal. 6.
tanal. tarto, *consistorium* 30.
tanal.os, *consiliarius.*
tartalmaban tartatnac, *volumine continentur* 36, 39.
èltauozuanc, *recedentes* 64.
tegeten, *nuper* 10.
tèhèn, *bos.* 7, 13, 70,72, 'stb. *Sehol sincs, ökör. vacca*, pedig = vno.
tèhètseg, *virtus* 8, 10.
tekozlatnac, *dissipantur;* soc hazac tekozlatnac èl, *dissipabantur aedes multae* 110.
tekozlot, *ventilantem;* kost zaruaiual tekozlot, *arietem cornibus ventilantem* 76.
tènèn èrtèd, *propter te* 50.
tèrèm, *triclinium* 26. *aula* 37, 38. *thalamus* 103.
tèremtèt, *creatura* 23.
testoua, *ide 's tova* 84.
tètèiglènte, mèg gerièztem mend tètèiglènte zèkèrèdèt, *succendam usque ad fumum quadrigas tuas* 130.
tiztaseg, ma: tisztaság 16.
tiztelèndobèc nepèc kozot, *optimates* 63.
tiztelèndobi, *honorati* 7.
titk, *mysterium, sacramentum* 61, 68.
titkiat, *secretum suum* 109.
told, *addit.* tolga, *addat* 2. toldatec, *addita est* 70. toldoc, *addam* 91.
toluail., *latrunculus* 95.
tollètol mgvalua, *praeter ipsum* 24, 30. tolledtol, *praeter te* 16.
tokelmèg èngemet, *confirma me* 19. mègtokèllèni, *consumere* 17. mègtokèllèm, *perficiam* 19. meg tokellic, *perficient* 149; *perficiunt* 58. hol tokèllèttèd meg müèdèt, *ubi fecisti opus* 3.
torètèt, *corruptio* 121.
torètètès, *corruptibilis* 46.
torleito, *statuarius* 155. vèssèd azt a' torleitobè, *projice illud ad statuarium* 155. Károlinál: vesd a' fazekasra. Káldinál: vesd azt a' képformáló eleibe.
torleitètètuala, *stratum erat* 24.
torleitet, *figmentum* 136. Károlinál: tsinálmány. Káldinál: alkotmány.
megtornoc, azaz, megtörnónk, e' helyett: megtörnők 14.
totèztem, *figam* 135. totèzti, *figit* 132. totoztèttec, *defixi* 139.
tudni mert, *videlicet, scilicet* 1.
tudniamèrt, *id est* 64. 67.
tudnia mert 90.
tudnamèrt 7, 8, 24.
tv, *vos, nominativus;* tvnèktèc, *vobis;* tvtokèt, *vos, accusativus* 54.
tüg, *maxilla*, azaz tügy. Károlinál: barom nyaka 98.
tvn magatoknac, *vobismet ipsis* 151.
tvuèlètec, *vobiscum* 1.

U.

vgā, *sic*, ugyan 14.
vndoklat, *pollutio* 8; *abominatio* 97.
vr, *fur* 95. or 149. *latro* 56. es io az ornak hazaba, *et veniet ad domum furis.* Dominus is mindenütt: Vr, vr.

Digitized by Google

vroʒuan, *furtim* 12. èl vroʒiac, *subtrahunt* 55. vroʒtanac volna, *furati essent* 118. vrroc, *fures* 118. vrroktol ꝛ toluaioktol, *a furibus neque a latronibus* 58. vrsag, *furtum* 93.

vralkodat, *imperium* 24, 'stb.

vruos, *medicus* 133.

vtalatus, *vilissimus* 82.

utollokat tǫrbèn ǫlǫm meg, *novissimum eorum in gladio interficiam* 115. es leʒen napoknac vtolibā, *in novissimo dierum erit* 124.

Ü.

ỳgè, *verbum* 18. Igy is: ige.

ỳlèttè, *sedentem eum* 17, 30.

ỳnǫ, *vacca* 93, 97, 106, 110.

ỳuǫltǫ, *clamavit* 8.

ỳuǫltètec, *clamate* 54.

V.

megvadolac, *accusaverunt* 63.

vag, *substantia*, Vermögen, ǫ vagocbol, *de substantiis eorum* 34, 35, 38. de így is: iauoc 35, ihr Vermögen. 28, ihre Güter. kèllèmètèssègèknᵉ vagat ǫnèki adni, *et res necessarias ei praebiturum* 44. Kellemetesség, tehát a' mi kell, kelletik, *res necessaria.*

valal, *possessio* 13. vallani, *habere* 77, 'stb. valloc, *habeo* 1, 2. vrat val, *dominum habet* 2. vallon, *habeat* 4, 5. vallaʒ, *habes* 78.

valobiʒō, *porro* 11, 12, 'stb.

meǵ valuan, *praeter* 12, 13 'stb. tǫllèdtǫl mèg valuā, *excepto te* 4.

varasolas, *divinatio* 124.

varsa, *sagena* 135.

vatale, *lagena* 144; Károlinál, veder. Vas, Veszprím megyében: vatallé.

uaʒ, *formido.* azaz váz 58.

vènèrec, *potus* 59, 135. vènèrekemèt, *potum meum* 91. vènèreket, *potum* 59. vènèrekeknèc borat, *vinum potus eorum* 59.

vèpic, *accedit.* vèpènèc, *accesserunt* 12. vèpèc *accessit* 19, 21. kǫʒèlbèn vèpèc, *accessit proximans* 21. vèpièl, *accede.* Tehát: vépik, azaz, lépik 41. vèpuèn, *accedens* 30. vèpièl, *accede* 41.

vepes, *egressus* 94.

vèrènt valo rokon, *consangvineus* 2.

vèrt, *scutum* 9.

vèt, *ponit.* vètè, *posuit* 4, 6, 'stb. vettetuèn, *positus* 12. vèttetèc, *posuistis* 14. vèttè, *posuit* 22. e' helyett: vctette. lora vètni, *imponi super equum* 31. vèttec, *posuerunt* 105. vetették. vèttètic, *ponitur* 101.

vetèl auag terèh 132.

veternèÿ, *matutinus* 123.

veternèÿ kǫdǫc, *nubes matutinae* 94, 99.

vètkèʒèt, *offensio* 10.

vèʒ, *turbo* 96.

vèʒedèlm, *perditio* 17.

vèʒtèglènè, *retineret* 26, 41.

vèʒtèglec, *tacui* 80.

vèʒtègÿ; *tace* 114.

vèʒtèglendèʒ, *silueris* 29.

vèʒtègtèttèm, *tacere feci* 93.

viadal tudomaña, *peritia artis pugnae* 10.

vigaʒtalat, *consolatio* 100.

vigaʒtalat, *jucunditas* 54.

viselhètnèiè, *sustentans;* ma: viselhetné 40.

videc, *provincia* 24, 25, 'stb.

videkibèli fèiedèlmèknèc, *praefectis provinciarum* 24.

vigaʒt, *sanat* 95.

megvigaʒtom, *sanabo* 100.

Digitized by Google

vigaʒtal, *laetificat* 95.
villamat, *fulgur* 58, 66, 130.
villamodat, *diluculum* 18.
villamodat èlǫt, *ante lucem* 18.
vioni, *pugnare*. vionanac, *pugnarent* 37. vÿouan, *pugnando* 8. vÿot, *pugnavit* 9. vÿuÿac, *praelier* 80. viu, *pugnat*, *pugnabit* 81.
viuʒ, *cera* 23, 123.
viʒha, *visszsza* 56, 81.
uǫk, ma: vevék, es uǫk két vèʒʒǫkèt, *et assumpsi duas virgas;* vǫm, ma: vevém; vǫm èn vèʒʒǫmèt, *tuli virgam meam* 155.

Z.

ʒap, *dens molaris* 102. zápfog.
ʒarandoklana, *peregrinaretur* 1.
ʒarandoklat, *peregrinatio* 1, 2.
ʒarandoc nèmbèrí, *peregrina mulier* 2, 42.
ʒomak, *coluber* 112. Molnár Albertnél: zomok kigyó.
ʒuʒ, *jecur* 100.

II.

NYELVSAJÁTSÁGBÓL NEHÁNY PÉLDA.

Elöjegyzet. 1. Ez ide csak figyelem gerjesztésül tetteket, lapszám szerint lehet megtekinteni e' kötetben szerkezetük' helyén. 2. Némelly itt lévőben látszik latinosság is, de ide tenni azért kellett, mivel azon mondékban tünik elé sajátsága.

Heian hoʒot mèg èngemèt, *vacuam reduxit me* 4. nem akarlac tègedèt heuā mègfordolnod, *nolo vacuam te reverti* 8. heian èrèʒtek mèg, *remiserunt eos vacuos* 12. mas tǫllèmtǫl rokomb, *alius me propinquior* 8. mehekn^{e} mētǫl ʒèrèlmèsbet, *amantissima uteri eorum* 155. menden èmbèrèctǫl bünǫsb, *omnium hominum flagitiosissima* 74. hog é tèuèn, *ut hoc facto* 75. a' tanalꝛ mègvègèʒuē, *finito consilio* 20. sac èluètuèn, *ablato sacco* 48. aitoc megnituan, *apertis ostiis* 136. kellètec ǫ ʒemèinèc, *placuit oculis ejus* 50. kèllètèc ǫneki ètanalꝛ, *placuit ei consilium* 51. mikēt kèllètèndic tènèked, *sicut placuerit tibi* 14. hittènèc ǫbèle, ma: benne 108. ninꝛ galaʒat te bèled biʒoknac 105. megaldac istènt ki ǫbèle rèmēkedǫkèt meg ʒabadeit, *benedixerunt Deum, qui salvat sperantes in se* 137. midènē istènecke lèhètnèc e, *numquid ergo possunt esse dii?* 92. midènē ǫ taneithat è tegedèt, *num quid ipse docere poterit* 219. vèuè fèlèsèggè, *accepit uxorem* 10. alkos temagadnac paraʒna fiakat, *fac tibi filios fornicationis* 144. mellèkèt bèʒellèttèl megne hag, *quae locutus es ne praetermittas* 52. èl hailottanac istènnèc tǫrueńetǫl ǫ igassagit kèdeg nem tuttac sem iartanac istèn paranꝛolatinac vtain sem ǫ igaʒolatinac ǫsuènin 85—86. kicben sem eg ʒèplǫ nem uolna, *in quibus nulla esset macula* 95. ꝛ te parāꝛolatidat nē halgattuc sem tartottuc sem tǫttüc 104. mert èʒeknèc sem eggikèt nē tǫttèm 136. sem allaʒ vtaknak kimenètin, *neque stabis in exitibus* 188. ꝛ sem eggic ǫ vagocban, sēmit nē illètè. *et nullus*

Digitized by Google

de substantiis eorum quidquam contingeret 57. ꝛ sem eg tǫrètètesseg ninꝛ ǫbènnec, *et nihil corruptionis in eis est* 108. Èʒec ānapoc kikèt sonha sem egfèlèdèt èlnėm tǫrǫl, *isti sunt dies, quos nulla umquam delebit oblivio* 59. se valtoʒtassec meg te orcad 112. vgan tėʒen vala mēt aʒ v̇dǫbèn ʒorǵalmaʒikuala kibèn ǫtèt kiꝛènèdseǵėbèn èltèticuala, *ita cuncta faciebat, ut eo tempore solita erat, quo eam parvulam nutriebat* 46. ha mėltolod halgatnod iǵassaǵot mōdoc 16. mèddǫknᶜ alnoksaǵokat akaruaioc Asuėrus kiralt mėgǫlniec, *insidias eunuchorum regem Asuerum jugulare cupientium* 51. ėsmeǵ mėgakarnac ǫkèt fognioc ꝛ ǫʒolgalaťťocba mėghionioc 17. ꝛ nē tanolnac touabba hadakoʒnioc, *et non discent ultra belligerare* 200. kèʒdėnᶜ sirṅoc, *flere coeperunt*. Ma, sirni. 3—4. valobíʒon itelètet tenned ꝛ irgalmassagot ʒèrètned ꝛ ʒorgalmaʒatosan iarnod, *utique facere iudicium et diligere misericordiam, et solicitum ambulare* 203. iob ènnèkem halal hognē èlèt, *melior mihi mors quam vita* 194. fúgèlmèʒièd a· pagimentomot ki ki ṅomi èʒec, *ecce pavimentum animadverte cujus vestigia sunt haec* 139. ingèn sem hiʒėkuala lēni, *necdum concessam esse credebat* 229. ʒoktauala lakoʒtat, *manere consueverat* 42. — menden gonossagokrol megemlèkeʒtemèt, *omnem malitiam eorum recordatum* 151. a lora vètuėn èlǫlkèliuala, *impositum equo praecedebat* 52. agors foloc a· kǫuètėkèt èlǫlkèluėn, *veredarii celeres nuntia praeferentes* 56. annapon mėllen parāꝛoltal nèki mėgirna te tǫruenedèt, *in die qua praecepisti ei scribere legem tuam* 81. iob hog eleuenen ʒolgallonc Nabuhodonoʒor nag kiralnac ꝛ alaʒkoggonc te nèkėd hog nē meghaluāc 13. mi ǫ ʒepe, *quid pulchrum ejus* 248. mėǵ aʒ èllē a· sidoc ǫrègbèc kèʒdėnᶜ lenni, *versa vice Judaei superiores esse coeperunt* 56. a mèl fǫld tėgedet m̄ghaluad fogadand, *quae te terra morientem susceperit* 4. lelec Danièlt imadkoʒatta ꝛ onʒollata ǫ istènet, *invenerunt Danielem orantem et obsecrantem Deum suum* 115. ÿnèl ꝛ nilnalkúl ꝛ vėrtnèl ꝛ tǫrnèlkúl, *sine arcu et sagitta absque scuto et gladio* 17.

III.

LATINOSSÁGOK E' CODEXBEN.

Klöjegyzet. Valamint a' nyelvsajátságok nem mind kiszedvék, ugy a' latinosságból is, melly szórol szóra fordításból eredett, csak némellyike áll itt mutatványul. Összevetni kivánót itt is lapszám vezetendi.

Kicnᶜ ėggic, *quarum una* 2 lap. kèt fiaÿual, *duobus liberis* 3. nė èllènkėggèl ènnèkē, *ne adverseris mihi* 4. harǭ kǫblǫket, *tres modios* 6. Capitulum nègèd 9, ǫtǫd 16, hatod 19 'stb. ʒv̇lètèttèl nagobbac, *majores natu* 9. hog ǫmaǵat meǵdiadalmaʒna mēd è vidėkėcrǫl, *quod defenderet se de*

Digitized by Google

omnibus regionibus his 12. es micor altal mētėkuolna Assiriosoknac vėgėÿt, *cumque pertransisset fines Assyriorum* 13. altalmėnė Effratėst, *et transivit Euphratem* 13. tancokat vėzėtvėn kvrtǫcbėn ꝛ tÿmpanomocban, *ducentes choros in tympanis et tibiis* 14. harmić napocban, *per triginta dies* 14. es nėguėn ėztėndėiglėn ėlėdėlt mėbǫl kǫuėttėnc, *et per annos quadraginta annonam de coelo consecuti sunt* 17. tėngėrnc fėnėkėt iaruā, *fundum maris perambulando* 17. tǫn nag valorat, *fecit coenam magnam* 20—21. kikėt megfoglaltuala afogsag, *quos occupaverat captivitas* 21. variuc alazatosoc, *exspectemus humiles* 24. mv alazatossagokrol dilėkėggōc, *de nostra humilitate gloriemur* 24. feliuala istėnt, *timebat Dominum* 24. mėgfogattatėc ǫ zėmėibēn, *captus est in suis oculis* 29. ha megfogatkozandnac nėked ėzėc, *si defecerint tibi ista* 31. midǫn nap ki menėnd, *cum exierit sol* 35. egmēden, *unusquisque* 35. altal mėnėc a zallasokat, *transierunt castra* 33. ꝛ futasnac sėgedėlmėt vėuėc, *fugae praesidium sumunt* 37. es ug Isrl fiaÿ latuā azokat ėlfutattoc, *videntes itaque filii Israel fugientes* 37. ǫrǫlnėkuala nėmbėriėckėl ꝛ zvzėckėl ꝛ ifiackal organacban ꝛ hėgėdǫcbėn, *gaudebant cum mulieribus et virginibus et juvenibus in organis et citharis* 38. a persaÿac igen fėlec ǫ alhatotossagat, *horruerant persae constantiam ejus* 39. felnc tėgėdėt, *timent te* 39. mert a· mendenhato vr dÿadalmaz ǫbėnnėc, *Dominus enim omnipotens vindicabit in eis* 39. zaz ǫt ėztėndǫcbėn, *annus centum quinque* 40. zaz huzon hėt vidėkekē, *super centum viginti septem provincias* 41. tǫn igen nag vėndėgsegėt, *fecit grande convivium* 41. nėuėbǫl paranꝛoltualā, *jussisset ex nomine* 45. zolgacba ꝛ zolgalo ꝛanocha ėladattatnāc, *in servos et famulas venderemur* 53. esmetekre lēnė asidokat kėzėknc lēniec ǫ ėllėnsegėkrǫl gozǫdėlmėt vēniec, *notum fieret, paratos esse Judaeos ad capiendam vindictam de hostibus suis* 55. mit iegzėnė az alom, *quid significaret somnium* 62. hog mēden fėlėlēnėlkulǫn ėlėtėkėt ꝛėndėsseggėl altal mēnėc, *ut absque ullo terrore vitam silentio transigentes* 63. nė akarÿh felnėd, *noli metuere* 67. ꝛ zarādoc, mvtǫllǫnc fogattatėc, *et peregrinus a nobis susceptus est* 69. ne akariad alaitaōd, *noli autem putare* 72. ne fellėd ėmėzarost, *non timeas carnificem istum* 73. kėt papoc, *duo presbyteri* 85. ki tǫt tūtǫkėt, *qui fecit vos* 85. ǫnnǫn tǫllǫc felnem kėlhėtnc, *a semet ipsis non consurgunt* 91. a· barmoc iobbac azoktol, *bestiae meliores sunt illis* 93. setetecbėn, *in tenebris* 94. kussėb tǫllėmtǫl, *minus te* 100. legėtec kezec, *estis parati* 103. iol mōgatoc vrnac, *benedicite Domino* 106. ime ėn latoc neg ferfiakat megodattakat iarokat a· tūz kozėpet, *ecce ego video quatuor viros solutos et ambulantes in medio ignis* 108. remǫlik vala ꝛ felic vala ǫtėt, *tremebant et metuebant eum* 113. ꝛ nem tėhėtec ė· bėzednėc ėrtėlmet megnitni, *et nequiuerunt sensum hujus sermonis edicere* 113. az ėlėztebėli zaruacbā harmac ėl ėsenėc, *tria de cornibus primis evulsa sunt* 118. egėl soc husokat, *comede carnes plurimas* 118. mel fa alat fogad megǫkėt egbė bėzellėttec, *sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi*

Digitized by Google

137. lèsèlkednèc ǫnèkic, *insidiaretur eis* 151. megmaria annac hazokat, *devorabit aedes illius* 153. (Hibás fordítás is). ǫ erdemere vallatic, *ad meritum ejus refertur* 161. èrèzionc ńilakat, *mittamus sortes* 191. Ma, vessünk sorsot. a' haio vèzedélmèzic vala megtǫrèttètni, *navis periclitabatur conteri* 191. harom napokban 2 harō eÿekbèn, *tribus diebus et tribus noctibus* 192. vala Niniuē nag varos harom napocbā menǫ, *Ninive erat civitas magna itinere trium dierum* 193. Neakariatoc ńinnetec barattoknac Ne akariatoc bizнotoc a' vèzèrbè, *nolite credere amico, nolite confidere in duce.* 204—205. Káldinál: ne hidgyetek barátotoknak, ne bizzatok a' hadnagyban. Bünhǫttèm ǫnèki, *peccavi ei* 225. ata istènt zolot bèhozia, *Deum patrem inducit loquentem* 230. 2 raknac vrnac tplomaban, *et aedificabant in templo Domini* 243.

IV.

LATIN, 'S GÖRÖG SZÓ BENNE, ENNYI:

Epistola, cerimonia, exemplar, stola, cethe, adeps, regula, sanctuarium, leaena, malus, maceria, conscientia, templum, prologus, psalmos, phiala igy: fiala, genesis, paralipomenon, poenitentia, propheta, prophecia, anathema, sarmentum. Következǿk pedig: capitulum, sambucus, testamentum, firmamentum, magus, pavimentum, malogranatum, fundamentum, igy: capitolom, sambucos, testamentom, firmamentóm, magos, pagimentom, malogranatom, fundamentom. Cidaris, és adamas accusativusa helyett: cidarium, adamantinost; végre: euangelizalz. — Németből ezek: kehel, kelhe = Kelch; sáfár = Schaffer; estap = Stab.

V.

EGYKÉT KISZEMELET 'S ÉSZREVÉTEL.

1. A', AZ, gyakran kihagyva e' codexben onnan, hová Károli 's Káldi már tömötten csúztatá. Példaul: kit hozot nèkic ǫrǫc, *quam superduxit ipsis aeternus* 86. lap. paranlola kèdeg kiral, 96. 2 tüznec illata nē mēt vala ǫ altalloc 108. mert ǫ züuǫ vala bizodalmat vallo vrban 136. Vr kèdèg meghalgata ǫzauat, 136. megaldac istènt 137. felkele kèdeg kiral igen holual 139. ki Istènt meghaguan 189. paranlola vr 194. vrtol lezal gonoz 197. 'stb. Milly helyre tették, látszik ebből: Hog kèdeg lattad a' vasat èlègeitetuen a' lereppèl 2 a' sarral 100.

2. ÉN, TE, Ó, névmás azonban feleslegesen is elófordul: megnituā èn zamat zolec. 2 mōdec ǫneki ki aluala èn èllènem En vram te latasodbā meg-

Digitized by Google

fèslètenèc èn izim z èn bènnèm sem eg èrǫ nē marada Es mikeppèn zolhat èn vrānak zolgaia èn vrāmal Sem eg èrǫ nē maradot èn bènnèm dè èn leleklètem z bèrèkezètèic — 127d. lap. houa megec te zèllètedtǫl. z houa fussac te orcadtol — 189d. lap. ǫ kèzekbèn, ǫ gonoz atabol, ǫ gonoz vtocbol, ǫ haragianac hirtèlènkedètebǫl, ǫ múuèlkedètekèt — 193d. lap. ǫ husokat, ǫ lontokrol, ǫ tètèmekèt — 199d. lap. — ǫ fogockal, ǫ zaiocba 199d. lap. Eredett ez, a' latinhoz nagyon ragaszkodásból.

3. CSA, kicsinyítő raggal van lám: ajándokcsa, tolvajcsa, nyalábcsa, oroszláncsa. Elfelejtők, 's ma, ajándékocska nyalábocska, oroszlányocska, 's több ocska és ecske.

4. ÁS, ÉS, — AT, ET, közötti különbözet' példáji: áhítat, álnálkodat, árradat, czimerlet, elvitelet, elfeledet, foszlat, futat, gerjesztet, gyászolat, gyönyörködet, háborulat, hadakozat, hideglelet, hiedelmezet, himlet, igazolat, inneplet, irgalmazat, kiirtat, kerenget, kételkedet, készlelet, kopaszlat, könyöklet, különbözet, látat, léleklet, méltatlankodat, megmevetet, ma volna: megnevetet, nyájaskodat, ǫkádat, unszollat, országlat, öldöklet, örvendezet, pusztulat, ragadat, romlat, 'stb.

5. MERÉSZI, MERÉSZIK, MERÉSZTE, azt mutatja, hogy ez ige hajdan igy divott: merészem, merészed, merészi; merészem, merészel, merészik. Részesülője tehát volt: merésző, 's ő' elhagytával mondaték igy is: merész. Illyen a' ma is fennlévő: fürkészem, fürkészed, fürkészi, részesülőben fürkésző, vagy ő' elhagytával csak fürkész, mint: fürkész ember. A' Somogyban most is hallható: elbámészkodott, ezen igének hasonlóképen igy voltára utal: bámészom, bámészod, bámésza 's onnan, bámészó vagy bámész. Dunántúl egy bogár neve: fülbemászó helyett, csak: fülbemász.

6. BEMENETTE, ÁLLATTA, JÁRATTA, 'stb. ezek' csinját megfejti a' müncheni codexben Máté XXVd. fejezetének 37d. verse, illy mondékkal: vr mícor lattonc tegedèt èhezetted ⁊ étettǫnc tegedet, zomíaztad ⁊ venèrekèt attonc tenèked; 44d. versben pedig: vr mícor lattonc tegedèt èhezettèd, āg zomíazattad, āg bèteglettèd'. Igy e' bécsi codexben a' 34d. lapon ez: èl keō mi urōc istènōc mèt ǫ Angala mègǫrizǫt. ènget innèt èlmènèttèm es. ot lakattam, *vivit autem ipse Dominus, quoniam custodivit me Angelus ejus, et hinc euntem et ibi commorantem.* Tehát: mènètted, *euntem te*, mènètte, *euntem illum* 'stb.

7. Az igehatározók' t-vel képeztetése: alardsagost, hálálatost, kevélségest, 'stb. eléjő Kinizsyné imádságaiban is, 1513. mellyeket dunántuli paulinus irt.

8. Érzendi a' magyar költő, mennyire nyer spondeusos nyelvünk' hangmértéke több trochaeust, daktylust 's igy folyóbb lejtést, ha ezen codexből némelly szó' gyöke 's ragasztása ismét felvétetik.

Digitized by Google

TUDNIVALÓK.

1. A' magyar tudós társaság, alaprajza' kitűzésénél fogva, már 1832ben megkezdvén a' régi magyar nyelvemlékek' felkeresetését 's másoltatását, azoknak kiadását ezennel megindítja.

2. Az ezen első kötetben találtató nyelvmaradványok a' társaság' határozatára vétettek ugyan fel, a' társaság bízta meg szerkesztőjöket a' kéziratok' minősége' előadására, elavult szavak' kiszedésére, általában az e' kötetben levőkről értekezhetésre is: mindazonáltal a' szerkesztő ezeket saját nézetei szerint hajtván véghez, a' társaság maga, értök nem kezeskedik.

3. Az akadémia által kiadottak közül (ide nem értvén Évkönyveit, folyóiratát 's eff.) ez XLIVdik számu.

A' magyar tudós társaság' határozata szerint a' julius' 9dikén 1838. tartott kisgyülésből.

Dr. Schedel Ferencz, s. k.
titoknok.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google